

Holy Bible

Aionian Edition®

**Bible Gourmantche du Togo
Gourmantche Bible**

AionianBible.org
The world's first Holy Bible untranslation
100% free to copy and print
also known as " The Purple Bible "

Holy Bible Aionian Edition ®
Bible Gourmantche du Togo
Gourmantche Bible

CC Attribution ShareAlike 4.0, 2018-2024

Source text: eBible.org

Source version: 2/21/2024

Source copyright: CC Attribution ShareAlike 4.0
Door43 World Missions Community, 2020

Formatted by Speedata Publisher 4.15.19 (Pro) on 2/26/2024

100% Free to Copy and Print

TOR Anonymously

<https://AionianBible.org>

Published by Nainoia Inc

<https://Nainoia-Inc.signedon.net>

We pray for a modern public domain translation in every language

Report content and format concerns to Nainoia Inc

Volunteer help is welcome and appreciated!

Celebrate Jesus Christ's victory of grace!

Preface

Gourmanchéma at AionianBible.org/Preface

The *Holy Bible Aionian Edition* ® is the world's first Bible *un-translation!* What is an *un-translation?* Bibles are translated into each of our languages from the original Hebrew, Aramaic, and Koine Greek. Occasionally, the best word translation cannot be found and these words are transliterated letter by letter. Four well known transliterations are *Christ*, *baptism*, *angel*, and *apostle*. The meaning is then preserved more accurately through context and a dictionary. The Aionian Bible un-translates and instead transliterates eleven additional Aionian Glossary words to help us better understand God's love for individuals and all mankind, and the nature of afterlife destinies.

The first three words are *aiōn*, *aiōnios*, and *aīdios*, typically translated as *eternal* and also *world* or *eon*. The Aionian Bible is named after an alternative spelling of *aiōnios*. Consider that researchers question if *aiōn* and *aiōnios* actually mean *eternal*. Translating *aiōn* as *eternal* in Matthew 28:20 makes no sense, as all agree. The Greek word for *eternal* is *aīdios*, used in Romans 1:20 about God and in Jude 6 about demon imprisonment. Yet what about *aiōnios* in John 3:16? Certainly we do not question whether salvation is *eternal!* However, *aiōnios* means something much more wonderful than infinite time! Ancient Greeks used *aiōn* to mean *eon* or *age*. They also used the adjective *aiōnios* to mean *entirety*, such as *complete* or even *consummate*, but never infinite time. Read Dr. Heleen Keizer and Ramelli and Konstan for proofs. So *aiōnios* is the perfect description of God's Word which has *everything* we need for life and godliness! And the *aiōnios* life promised in John 3:16 is not simply a ticket to eternal life in the future, but the invitation through faith to the *consummate* life beginning now!

The next seven words are *Sheol*, *Hadēs*, *Geenna*, *Tartaroō*, *Abyssos*, and *Limnē Pyr*. These words are often translated as *Hell*, the place of eternal punishment. However, *Hell* is ill-defined when compared with the Hebrew and Greek. For example, *Sheol* is the abode of deceased believers and unbelievers and should never be translated as *Hell*. *Hadēs* is a temporary place of punishment, Revelation 20:13-14. *Geenna* is the Valley of Hinnom, Jerusalem's refuse dump, a temporal judgment for sin. *Tartaroō* is a prison for demons, mentioned once in 2 Peter 2:4. *Abyssos* is a temporary prison for the Beast and Satan. Translators are also inconsistent because *Hell* is used by the King James Version 54 times, the New International Version 14 times, and the World English Bible zero times. Finally, *Limnē Pyr* is the Lake of Fire, yet Matthew 25:41 explains that these fires are prepared for the Devil and his angels. So there is reason to review our conclusions about the destinies of redeemed mankind and fallen angels.

The eleventh word, *eleēsē*, reveals the grand conclusion of grace in Romans 11:32. Take the time to understand these eleven words. The original translation is unaltered and a note is added to 64 Old Testament and 201 New Testament verses. To help parallel study and Strong's Concordance use, apocryphal text is removed and most variant verse numbering is mapped to the English standard. We thank our sources at eBible.org, Crosswire.org, unbound.Biola.edu, Bible4u.net, and NHEB.net. The Aionian Bible is copyrighted with creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0, allowing 100% freedom to copy and print, if respecting source copyrights. Check the Reader's Guide and read online at AionianBible.org, with Android, and TOR network. Why purple? King Jesus' Word is royal... and purple is the color of royalty!

Table of Contents

NEW TESTAMENT

Matiewo	11
Marka	84
Luka	132
Jan	207
Jesu Tondiba Tuona	264
Roma Yaaba	340
1 Korantien	372
2 Korentien	402
Galati	422
Efesia	433
Filipi	444
Koløsi	452
1 Tesalonika	460
2 Tesalonika	466
1 Timote	470
2 Timote	479
Tidi	485
Filimo	489
Eblenba	491
Jaki	514
1 Pieri	522
2 Pieri	531
1 Jan	536
2 Jan	545
3 Jan	546
Jude	548
Mi Døgdima	551

APPENDIX

- Reader's Guide
- Glossary
- Maps
- Destiny
- Illustrations, Doré

NEW TESTAMENT

Jesu bo jaandi: ... n baà, tieni sugli bi po, kelima bi ki bani ban tiendi yaali.

A minteela den toni o tiadi, titia, ki bøgdi bøgdi.

Luka 23:34

Matiewo

1 Abalahama biga, jakobo biga, JESU kiristu yajanba yela n ne: **2** Abalahama mali Isaka; Isaka n̄ mali Jakobo; Jakobo n̄ mali Juda yeni o ninjaba; **3** Juda bo taa Tamaar, ki mali Fares yeni Saara; Fares n̄ mali Esrom; Esrom n̄ mali Aram; **4** Aram n̄ mali Aminadab; Aminadab n̄ mali Naasən; Naasən n̄ mali Salmon; **5** Salmon n̄ taa Rahab, ki mali Boas; Boas n̄ taa Rut ki mali Obed; **6** Obed n̄ mali Isayi; Isayi n̄ mali Dafid; O badciamo Dafid n̄ taa Uri denpua, ki mali Salomən; **7** Salomən n̄ mali Robuam; Robuam n̄ mali Abia; Abiya n̄ mali Asa; **8** Asa n̄ mali Josafat; Josafat n̄ mali Joram; Joram n̄ mali Osiyas; **9** Osiyas n̄ mali Juatam; Juatam n̄ mali Ahas; Ahas n̄ mali Esekihas; **10** Esekihas n̄ mali Manase; Manase n̄ mali Amən; Amən n̄ mali Josias; **11** Josias n̄ mali Jekonias yeni o ninjaba, ban cuo ba ya yogu ki gede yeni ba Babiləni, ti yonbidi. **12** Babiloni yonbdi n̄ pendi, ke Jekonias mali Salatiel; Salatiel n̄ mali Sorobabel; **13** Sorobabel n̄ mali Abiyud; Abiyud n̄ mali Eliakim; Eliakim n̄ mali Asəar; **14** Asəar n̄ mali Sadək; Sadək n̄ mali Akim; Akim n̄ mali Eliyud. **15** Eliyud n̄ mali Eleyasaar; Eleyasaar n̄ mali Matan; Matan n̄ mali Jakob; **16** Jakob n̄ mali Josef, Maari calo, Maari, yua n̄ mali Jesu, ban yi yua kiristu. **17** Lan wani, lan cili Abalahama, ki tuoni Dafiid, li tie piiga n̄ nifiima na, lan taa Dafiid ki tuoni Babiloni yonbidi, li mo tie piiga n̄ nifiima na, ki taa Babiloni yonbdi hali kiristu li mo tie piiga n̄ nifiima na. **18** Jesu kiristu n̄ mali maama n̄ ne. Maari, o naá bo tie Josef cikpenga i, ki punbi U Tieno Fojanma paalu po, ke bi dá ki taani yeni bi yaba (ki dá ki kuni ti cikpendi) **19** O

calo, Josef ñ bo tie nitegnka, kaa bua ke o fiagi o yeni, o den jagi ke wan wuoni, ki yie o ȳasiili nni. **20** Wan taa lan ya maalma yeni, O Diedo maleki ñ legdi o po ti dangdi nni, ki maadi o: Dafiid bijua Josef, da jie yeni ȳan kuani a denpua Maari kelima, wan punbi ya biga ne ñani U Tienu Fojanma kani i. **21** O ba mali bonjaga, ȳan yini o Jesu; wani n ba faabi o buolu u tuonbiidi po. **22** Ne kuli tieni ke O Diedo ñ bo cedi ke bi sawalpuaba tuodi ki waani yaali ñ tieni ki dudi: **23** I ba la powandiali (ya jifaano dá ki bani ja) ba punbi, ki mali bonjaga, ban yini o Emanuyel, li niima nni tie U Tienu ye yeni ti. **24** Josef ñ den findi, o den tieni nani O Diedo maleki ñ waani o yaala, o den ga o denpua ke bi taani ki ye. **25** Ama, o den ki taani yeni o hali ke o ban mali bonjaga ke o yini o Jesu.

2 Jesu den mali Betelema, Jude dogu nni, ya yogu ke Herodi den tie badciamo; lanyogu ke ya badtieba n bani i ȳmaali cogma ñani puoli, ki cua Jerusalema, **2** yedi: Jufinba badciamo, ban mali yua molane ye le? Kelima, ti la ke o ȳmaabiga pudi puoli, ke ti cua ki ba pugi o. **3** O badciamo Herodi ñ gbadì lanya maama, o yama ñ ȳmadi lan mugi Jerusalema yaaba kuli. **4** O badciamo ñ taani salga yidkaacianba yeni u dogu nn gbanbanda, ki buali ki bandi ban ba mali Kiristu naana. **5** Ban maadi o: li tie Betelema, Jude dogu nni; kelima o sawalpualo ñ diani yaali n ne: **6** Fini, Betelema, Juda tinga, fini ka ñidi ki cie, Juda dogciami siiga, kelima bado ba ña a niini, ki ya kpaa n buolu Isirayeli. **7** Lanyapo, Herodi ñ wuoni, ki yini a ȳmaabila banda yeni, ki buali ki bandi ya yogu ke ki ȳmaabiga yeni den pudi ki ñigdi. **8** Ki waani ba ke

ban gedi Betelema, ki maadi ba: “Gedi mani ki ban ga ki bigi yeni laabaali bonjanla, I ya la o, yin guani ki maadi nni, mini mo ñ gedi ki pugi o. **9** Ban cengi o badciamo ki gbeni, ban ña ki paani u sani. Ban den la ya ñmaabiga puoli yeni ñ go legdi bi liiga, ki ya cuoni, ki ban pundi ki biga ñ ye naani, ki sedi. **10** Ban la ki ñmaabiga, bi pala ñ mangi boncianla. **11** Ban kua li dieli nni, ki la ki biga yeni o naá Maari, ki gbaani ki pugi o, ki fiidi bi ligboga, ki ñani wula, li ñubli yeni ya tolade n yi miiri ki teni o bi paabu. **12** Bi den la ti dangdi nni, ke li ki buali ke ban guani ki tøgni Herodi po, ke bi kogni santianu, ki lebdi ki kuni. **13** Puoli banda yeni ñ kuni, ke maleki legdi ti dangdi nni, ki maadi Jesefi: “Fii, ki taa ki biga yeni o naá, ki sani ki gedi Ejipti, ki ya ye lanpo hali min ba waani a ya yogu; kelima Herodi ba kpaani ya sani ke o ba biani ki biga ne miali. **14** Josefi ñ fii ku ñiagu ki taa ki biga yeni o naá, ki sani ki gedi Ejipti **15** Bi den ye Ejipti hali ke Herodi ti kpe. Li tieni yeni ke O Diedo ñ bo cedi ke sawalualo waani yaali yeni ñ tieni ki dudi: “N yini n bijua, ki ñani o Ejipti tinga nni.” **16** Herodi ñ diidi ki sua ke puoli ñmaabanda yeni bøndi o, ke o pali beni boncianla, ke søni ke ban kpa Betelema dogu nni yeni li tinkundogi kuli, ya bonjabila pia bina lie yeni yaaba n nagi bina lie nani wan den buali ki bi waani o ya yogu yeni, ke o jia ki dagni ki biga yeni ñ baa pia ya bina. **17** Møla, o sawalpualo Jeremi ñ den waani yaali tieni ki dudi: **18** Bi gbadì i yigni Roma dogu nni, li bubuuli i kuumoe yeni i fanfabinciami, Raciheli ñ buudi o bila kuumoe, kaa bua ban baagi o, ki søngi opali, kelima, bi ji ki ye. **19** Herodi ñ kpe, ke maleki legdi ti dangdi nni

Ejipti, ki maadi Josefi: **20** ki yedi: “Fii, ki taa ki biga yeni o naá ki gedi Israyeli dogu nni, kelima yaaba n den kpaani ke ban gbindi ki biga miali nan kpe o. **21** Josefi ñ fii, ki taa ki biga yeni o naá, ki gedi Israyeli. **22** O den gbadì ke Arkelawus n ga o báa Herodi, ki kaa Jude badkpagli po, ke o jie yen wan gedi li dogu nni. O den la ti dangdi nni ke li buali ke wan gedi Galile, **23** ke o gedi ki kua ya dogu ke bi yi Nasareti, ke bi sawalpuaba n den waani yaali ñ tieni ki dudi: “Bi baa yi o Nasaeti yua.”

3 Lanyogu, ke Jan bo legdi Jude tinkuonga nni, ki kpaandi ki wang U Tieu maama **20** den maadi: “Lebdi mani i pala kelima tanpoli diema nagi. **3** Jan tie o sawalpualo Esayi ñ bo tuodi ki waani yua ya maama, ki tua: “Ne tie yua ya nialu n kpaandi ki tinkuonga nni ki tua: «Bobni mani O Diedo sanu, sondi mani o sanbulmu.” **4** Jan bo la ti yodyukobdi liadgaalgu, ki ñaagi o ciaga nni ku gbanñagdigu. O bo ïmani ti naasuudi, ki mua li fuli nni siadi. **5** Jerusalema niba, yeni Jude yaaba kuli yeni Jurden tinkundogi yaaba den caa o kani. **6** Bi den tuodi ki dögdi ki wang bi tuobiidi, ki cedi ke Jan batise ba Jurden kpenu nni. **7** Ama wan den la ke farisienba yeni saduseyenba boncianla kpendi o kani ki bua wan batise ba, ke o maadi ba: “Waalaba buoli, ïma waani yi ke yin sani ya pabienli n kpendi. **8** Yin nan loni ya luana n dagdi yeni i tuubma. **9** Yin da daani i ala nni ki tua: “Ti pia Abalahama ke o tie ti báa! Kelima n kadi ki maadi yi ke a tana ne siiga nni, U Tieu ba fidi fiini ya bila n tie Abalahama puoljuani.” **10** Ku yalgu ji caa i tiidi jiina po i; ya tiiga n ki luoni luanjana, bi ba pedi bu ki lu bu u mu

nni. **11** Mini, n batise yi yeni mi ñima ki bua yin legdi ki waani i biidi ki lebdi i pala. Ama yua n ȳua n puoli ki ba cua pia u paaciamu ki cie nni, hali ke n kan fidi ki pili o taacaakpaga. Wani ba batise yi yeni U Tieno Fonjanma yeni u mu i. **12** O ji muubi li bonlendkaali o nuu nni i. O ba ȳanbi ki tigni u jalu, ki tini ki taani mi dibima, ki wodi ki kuodi li bunbuali nni, ki nan juu ku fengu ya mu n ki pia gbindma nni. **13** Lanyognu ke Jesu ñani Galile ki cua Jurden kpenu nni, Jan kani ke wan batise o. **14** Ama ke Jan yie, ki yedi: Mini n bua ȳan batise nni, ke a mo nan cua n ya kani! **15** Ke Jesu jiini o: «Ji cedi lan tieni yeni kelima li buali ke tin tieni yeni i yaali n tiegi kuli ñ tieni ki dudi. Jan ji den ki yie o maama. **16** Ban batise Jesu, ke o ñani mi ñima nni, ke tanpoli luodi, ke o la ke U Tieno Fonjanma jiidi nani ki kpaajiega yeni ki sedi o po. **17** Ke u nialu ñani tanpoli, ki yedi ya maama ne: «O ne tie n bijabuadga i, n pali mani o po hali boncianla.

4 Ki fuorjanbi gedi yeni Jesu i tinkuongi n, ki sitaani bign o. **2** Ki Jesu loli bu ñøbu yentuna piina yeni ñiadi piina, ki mi komi cuo gu. **3** Ki sitaani nagni ki maad o, ya tie U Tieno bijua cedi k a tana ne n kpandi jiedi. **4** Ki jesu ȳmian o: li diani ki maadi, k ti jiedi po baba k a cedi k o nul pia li miali, ama ya maataana kuli ña U Tieno ñøbi n. **5** Ki sitaani tug o ki gedi yen o dingbanli ni, ki duon o jaandieciangu yuli po. **6** Ki maadi o: a ya tie U Tieno b ijua, ȳan yugi ki jiidi, klima li diani ki maadi: U Tieno tondikaaba ba tebni ki gaba, ba k a taali n da si tanli **7** Ki Jesu yedi o: li mō diani ka kan bigni a diedo U Tieno. **8** Ki sitaani guani ki tugi o ki gedi yeni o ya juali n kpedi paaa

yuli po, ki waani o duliña munli kuli yeni li ñanmu, **9**
ki maadi o: n ba teni a lan kuli ne, li ya tie k a gbaani
ki pugi nni. **10** Ki Jesu yedi o: sudi n kan ne, fin sitaani!
klima a baa pugi a Diedo U Tienu baba i, ki go dondi
wani baba i. **11** Ki li yogu sitaani siedi ki njagu. Li yogu,
ki maleki nba nagni ki tieni o buama **12** Ki Jesu gbadi
ki bi cuo San, k o ñani li kani ki gedi Galile. **13** O ñani
Nasareti ki gedi kafarnahom ki li ki fagi yeni li mögli,
babiloni yeni Nepitaali tingn nni. **14** Ki lan fidi U Tienu
tondu Esayi n bo maadi yaali n fidi ki tieni yeni i mɔni. **15**
Yabulon yeni Nepitaali dogi n yaabi, yeni yaabi n kua
ki kpia li mögli bønpuoli po Juuridan dogu yeni Galiile
yaabi bi nimɔnbi. **16** Li dogu n yaabi den ye bønbønli
nni, k te la ya yinyienbi n yabi; ki yaabi n den kali mi
kuuma bønbønli po mɔ la ya yinyienbi n cua ki fandi. **17**
Ki li yogu ki Jesu ji cili ki muandi ki maadi, ña mani i
tuonbiidi ki lebdi i ba klima U Tienu diema nago. **18** Li bo
tie yeni k o cuoni Galiile li mögli kung, ki la o ninjabi
bonbilie, Siimɔn, yua ki bi yiigu Piar yeni Andre ki bi lu bi
janbaandi li mögli nni ki kpaani i jami. **19** Jesu maadi ba:
ya ñua man n ni, n bi cedi yin ya kpaani bi niba ki ji cedi
li jancuoli. **20** Li yogunu, ki bi ña bi janbaandi, ki ji ñuagu
21 Ki wan cuoni ki gedi liigi waami, k o la o ninjanbi
bonbilie mɔ Jaak Sebede bidi yeni San o kpelo ki bi ye o
ñunbiagu nni ki ñanbdi bi janbaandi. **22** K o yinbi, ki bi ña
bi janbaandi yeni bi baà, ki ji ñød o. **23** O bo cuoni Galiile
jandieciandi nni, ki muandi U Tienu diema maama, ki
paagdi i yian buoli kuli. **24** Bi ji den taagi o yeli kaana kuli
Siri dogun ni, ki bi cuoni o kani yeni yaabi n yia i yian

buali kuli: yaabi ka sanpola ɲuabi, yaabi n baali i ting
yeni ti gbannankpiendi danb. **25** O nuwuligu ji den ɲua o:
Galiile, Dekapol, Jerusalem, Jude yeni Jourdin puoli.

5 Wan la o niwulgu, k jesu don li juali po, k oyegntieb
nagni ki kal o kani. **2** yeni wan yaadi o nəbu, ki tundiba,
ki maadi ba: **3** pamanli tie yaabi n jiindi bi ba, ki duu U
Tieno po i. Ban n tie U Tieno diemani niba. **4** Pamanli
ye, yeni yaabi n kaa yeni ti ninsiidi. **5** Pamanli ye, yaabi
n pia li pañili, klma U Tieno bo ti cabi bani i tinga. **6**
Pamanli tie yaabi n buudi mi koma yeni o ñuñuunu, i
mɔmɔni sanu nni, klma bi ti ba di ki guo. **7** Pamanli
bi ninbadama po, klma bi bo ti di li danbi mɔ ya po m
ninñuma. **8** Pamanli tie yaabi n pia li papienli, ki dugni
ban ba ti la U Tieno. **9** Pamanli tie yaabi n kpaani laafia
yen m buama bi lieba po, ki dugni U Tieno ba ti yini bani
o bidi. **10** Pamanli tie yaabi n tuagi i mɔmɔni sanu, ki bi
nan wangí bi fala li po, kilima bani n tie U Tieno diema
yabi. **11** Pamanli yen ɲanbi ki loli ki cuo, yayognu ki bi
sugdi, ki maadi ti maa biidi, ki pua mi faama, ki tiendi li
bonbiili ki dugni min ya po. **12** Ya ye mani li pamanli nni
yeni i lalayien nni, ki dugni i ñuadi ti ba yabi tapoli po, ki
dugni yaabi cindi ki tie U Tieno tondikaaba, bi den cagni
bi mɔ yeni. **13** I tie yaami i tinga ne po. Ama, li ya tie ki
mi yaama manu gbeni, bi ba tugi be ki guani ki mang o?
li ji ki pia buama. Li tie ki ban tugi ki wuli niin po, bi niba
n ya ɲmaadi li po. **14** Yinbi n tie ɲanduna yinyiem, ya
dogu n ye li juali po, bonli kan fidi ki legni o. **15** Yeni, bi
ki congí li fidli ki cubdili bobl nni. Ama bi yi cuon li fidli
ki sien o naani ki li baa co ki yieni deni yaabi kuli po i.

16 I mɔ ya yinyienm n ya fandi bi niba ki ban fidi ki la i tuonjanma, ki dondi i baa yua ye tapoli po. **17** Yin da maali, k n cua k min piini bi tondikaaba yikodi kaa, n cua k min piin ka, ama n cua ki min waani lan buali yaali. **18** Klima n maadi yeni i mɔni: tapoli yeni i tinga ya bua lan waagi nandi, ba lanbonli kan fidi ki piini yeni ya yognu k li kuli ne bo pundi. **19** Yua daani U Tieu maama nni, k ki colni, wan n bo te juodi U Tieu diema nni. Ama yua colni U Tieu diema maama kuli, ki wang o lieba, k ban ya tie yeni, wani n baa tie nigbengl U Tieu diema nni. **20** Ki dugni, n maadi, i bontitiedi ya ki ḷjani cie U Tieu kadaagu gbanbanda yen farisien nba, i kan kua U Tieu diema nni. **21** I gbadi ki bi bo maadi ti yaja nba: a kan kpaa nulo, ki nulo ya kpaa o lielo, bi bo yi gedi yen o ti buudi danb kani. **22** Ama min maadi: yua beni o pali o ninja po, li buali ki ban gedi yen o ti buudi danbi kani. Nulo ya sugdi o ninja k o tie fanbi, bi bo gedi yen o suif nba buudi danbi kani. Nul ya maadi k o ninja tie yukpienli, bi ba lugu ya mu n kan jundi nni. (**Geenna g1067**) **23** A ya cua sala yid kanu, ki ba yid sala ki tiadi k a ninjua pia m maama yen a; **24** ḷjan daani a sala yid kaanu, ki gedi k fin yeni a ninjua n mang yen lieb o, ḷjan fidi ki guani ki yidi a sala. **25** ḷjanbi k cuo a ba fin yeni a lielo ya pia maam; ki yegi ki ca buud daan o kani, ḷjan tuodi yin gbadi i lieba maama ki sua ki da paa o san po, wan da ti gedi yen a bi buudi danbi kani, ki ti cedi ban luon a. **26** N maad a yeni i mɔni: a kan ñan lan kani, ka ki pani, hali ya yognu ka bi pa li kuli ki kan sieni ba kuuga. **27** I gbadi ki bi bo maadi: a kan dua yeni nuli den pua. **28** Ama min nan maadi: yua nuali

o pua k o yanma kua li pua ni, o dua yen o o pali nni. **29** A
nujienu ninbinli ya ye a po ki cedi ka tie biidi, ñan ñan o
ki lu fagm ki dugni bonyenli ya ki ye a gbanandi po, lan n
pia ti ñuadi, yen ban ti taa ña ki lu a ya mu n kan bangi
jundi nni. (**Geenna g1067**) **30** Li ya sua ka nujien n kuand a
ti biidi nni, jiagu ki lu fagma, ki dugni lan n su yeni a
gbanandi kuli n ya ye ya mu kan bangi jundi nni. (**Geenna**
g1067) **31** L den maadi ki yua ñani o denpua, wan ten o ya
til n wang i k o ñan o. **32** Ama min n maadi, yua ñani o
denpua k li tie mi cuncuma po, li pua ya gedi ki dua yeni
ja tian o, o kuani o denpua mi cuncuma nni. Yua kuani ya
pua ki o calo ñan o, o mɔ go tieni mi cuncunmi. **33** I go
den kpeli ki gbadu ki bi maadi ti yaja nba: a kan maadi
maama ki poli ki kandi U Tieu, ki bani ka fa faogu, a ya
poli ka bo tieni yaali ñan tieni. **34** Ama min, n maadi, da l
polgi mani can yi i i. Da polgi mani tapoli po, ki dugni
tapoli tie naani k U Tieu kaa ki buu ti buudi. **35** Ba yin
da polgi tingi klima li mɔ tie naani k o ñyamadi o taali, daa
polgi mani ba serusalem, ki dugni serusalem tie o bado U
Tieu dogu i. **36** Da puoni a yuli ki poli, klima a kan fidi ki
cedi baa a yuyengu n pendi bi ki bɔndi. **37** I maama ni i
bani ki yaali n tie mɔni, yin maadi ki li tie mɔni; yaali n
tie faogu, ki li tie faogu i. Yaali n sieni kuli ña ti tuonbiidi
kani. **38** I kpeli ki gbadu ki bi maadi: ki nulo ya pua ki pudi
o lielo ninbinli, li ñan ki ban pua ki pudi o mɔ ya ninbinli;
a pua ki fendi a lielo ñinli, li buali ki ban pua ki fend a mɔ
ya ñinli. **39** Ama min, n maadi: daa gaani man bi niba
biadima. Nil ya pab a u jienu kpianu, cab o u ganu kpianu
ki wan pabi. **40** Nulo ya bua bu yen a ki fie a liadi bigi,

jan cab o a liadi jali mɔ. **41** Nul ya niina ki jan cuoni ki gedi ya banli fagi, jan taa li banli fagnu bonbilie. **42** Teni yua miad a, da beli yua bua ki jan kpend o. **43** Igbadì k bi bo maadi: ya bua mani i lieba, ki da bua mani i nandanba beba. **44** Ama min, n maadi: ya bua mani i nandanba, ya jaandi mani yaabi n sɔ̄lgi po, k nan ni; ya jaandi mani yaabi wangdi fala po. **45** yeni, ki ba fidi ki waani ki tie baá yua tagi poli po bidi. Kilima, wani n cedi k o yienu pudi bi nibiadma po yeni bi nimɔ̄nbi po, ki cedi ki taagi ba, bi nimɔ̄nba yeni ti nibidi po. **46** I ya bua yaabi n bua yinbi beba, i laa ñuadi ki bo laa i? Bi dogdanbi mɔ ki kubi yen kaa? **47** I ya fuondi i naataani beba, i ji tie bee k li cie i liebi? Yaabi n ki ɲua U Tienu maama, bi mɔ ki tie yen kaa? **48** Yin ji ya tie nimɔ̄nbi, ki da pia biidi k tie nani i baá yua ye tapoli n tie nimɔ̄n maami yeni.

6 Yin fangi mani i yula ki da wangì bi niba siigi ke ban la ke i tiegi. Yeni i ji kan baa ñuadi i Báa yua n ye tanpoli kani. **2** A ya ba tieni salga a luoda po, jan da piebi a naatuna nani bi muyidanba ñ tiendi maama yiko bangma diena nni yeni a sanjala po, ke bi niba ñ kpiagi ba. N kadi ki maadi yi i mɔ̄mɔ̄ni ke bani wani ba bi paabu n yeni. **3** Ama a ya bua tieni a luoda salga, a nuuganu ñ da bani a nuujieni ñ tieni yaali **4** Lan fidi ke a salga ñ tieni ȣasiili nni, ke a Báa yua n nua bonli kuli ȣasiili nni ñ ȣmiani a a janma. **5** I ya jaandi, yin da tie nani bi muyidanba yeni, bani yaaba n maani ki se ti jaandiedi nni, yeni a sanjala po ki jaandi, ke bi niba ñ la ba. N maadi yi i mɔ̄mɔ̄ni ke bani wani la bi ñuadi o. **6** A ya ba jaani, jan kua a dieli nni, ki luoni li ganli, ki jaandi a Báa yua n ye ȣasiili

kaanu; a Báa yua n nua ḷasiili nni ba ḷmiani a a ḷanma. 7 I ya jaandi, yin ḷa mi maacianma nani bi nilanba n̄ maali maama ke mi maacianma n ba cedi U Tienu n̄ ga bi jaandi. 8 Da togdi mani bi tuada kelima i Báa bani yin bua yaali bá ke i dá ki cili i jaandi ki mia o. 9 Yin baa jaandi maama n ne o: Ti Báa yua n ye tanpoli! a yeli n̄ gagdi ti gandi nni; 10 A diema n̄ pundi; a buama n̄ tieni tinga nni nani tanpoli yeni. 11 Puni ti dinne ti yentunjiema; 12 ḷan tieni ti tuonbiadi po sugli nani ti mo n̄ tiendi sugli yaaba biidi ti po yeni; 13 Da ḷa tin baa mi biigma nni, ama ḷan fie ti o biado nui nni. Kelima mi diedma, u paaciamu yeni ti kpiagdi ti a yaali hali ya bina n ki pia gbenma. Ami! 14 I ya dini sugli yaaba n biidi i po, i Báa yua n ye tanpoli mo ba di sugli i po; 15 Ama i ya ki dini sugli ya niba n biidi i po, i Báa mo kan di sugli i tuonbiadi po. 16 I ya loli bu n̄obu, yin da biidi i pala nani bi muyidanba yeni, bani yaaba yen ḷmidi ki nunga, ke ban waani bi niba ke bi loli bu n̄obu. N maadi i m̄oni, bani wani la bi n̄uadi n yeni. 17 Ama a ya loli bu n̄obu, ḷan j̄ogi a yuli tolade, ki faadi ki ḷanbi a nunga. 18 Ki da waani bi niba ka ke a loli bu n̄obu ama a Báa yua n ye ḷasiili nni. Ke a Báa yua n nua ḷasiili nni ba ḷmiani a a ḷanma. 19 Da dogindi mani ki tinga ne ḷalmani, naani ke ti bonlulugdi yeni i tontontanm̄oni ba biani, naani ke a suuda ba kua ki su. 20 Ama yin ya lingi ki dogindi ḷalmani tanpoli naani ke ti lulugdi yeni i tontontanm̄oni kan biidi, ke a suuda mo kan kua ki su. 21 Kelima a ḷalmani n̄ ye naani, a pali mo ye lankani i. 22 Bu nunbu n tie u gbanu fidsanga. A nunbu ya ḷani, a gbanu kuli baa yieni; 23 Ama a nunbu ya ki ḷani, a gbanu kuli

baa ye li bɔnbɔnli nni i. Lanwani i, ya yenyenma n ye a niinni ya tua bɔnbɔnli, li ba tua a po biigcianli i! **24** Nilobá kuli kan fidi ki ya tuuni canbáanba bilie po. Kelima o baa nani yendo, ki nan bua o lielo; lani yaa ka wan ya taabi yendo ki nan fali o lielo. I kan fidi ki ya tuuni U Tienu po yeni ȳalmani po. **25** Lani n cedi ke n maadi yi: «Da yagni mani i yama i miali o, yin ba di yaali lani yaa ka i gbanu po ti tialakaadi po. Li miali ki cie mi jiema aa, bii u gbanu n ki cie ti tialakaadi? **26** Diidi mani tanpoli bonyugda: ȳaa buu, ȳaa go yendi mo; ȳaa nan go begindi bonjekaali bá kuli bunbuana nni; Ama i Báa yua n ye tanpoli nan dindi ȳa. I ki pia fuoma ki cie ȳa aa? **27** I siiga nni, ȳma ba fidi o yanyagdi po, ki pugni bá nuukpandunyenli o miali dana po? **28** Ke be n cedike i yagni i yama ti tialakaadi po? Diidi mani u kuanu nni ku muapuugu n tie maama: kuu tuuni kuu go pua gaali mo; **29** ama, n maadi yi ke bá Salomoɔn yeni o kpiagdi kuli, o nan ki fidi ki nandi yeni bá yengu n bobo maama. **30** U Tienu ya bobindi u kuanu nni muagu yaagu ye dinne ke bi ba fandi ki kuuni gu u fanu nni, li ba ga ledi i, ke o kan bobni yinba ya niba n ki pia dudugdi boncianla. **31** Lanwani i yin da yagni mani i yama, ki tua: “Ti ba di be? Ti ba ȳu be? Ti ba bobo be? **32** Keli ma lani ya bona kuli, bi nilanba n lingi lani. I Báa yua n ye tanpoli bani ke i bua lankuli. **33** Yin dá cindi ki lingi mi teginma yeni U Tienu diema; I ba yuandi ki lani ya bona ki pugni. **34** Da yagni mani i yama saala po; kelima saala ba kubi li yuli. Daali kuli yeni li fala i.

7 Daa jaligi mani uba, k U Tiernu mɔ kan jaligi. **2** Ki dugni bu te bo jaligi i mɔ, ti buud daali. yin bigdi maami

ki tieni yeni, bi te ba bigni yeni ki ten i mɔ. **3** Be cedi ka nɔ o muanu a ninjua ninbinli nni, k ji ki nɔ o kpadijengu yaali n paani a yali nni. **4** A ba tieni ledi ki maadi a ninjua ki wan ŋa k a ñani o muani o ninbinli nni, ki nan ki nua a ya kpadijengu. **5** Monafigi, ñan ya kpadijengu ye a ninbinli no, ki fidi nuali ki ñani o muanu a ninjua mɔ ya ninbinli nni. **6** Da tugdi mani yali n tie U Tieu yaali ki tieni sangbanli, aya tieni yeni bu juni ni; gɔ da tugdi mani ya laani ki bi tagi yeni wula ki luni i duoli nintuanl ni, i tieni yeni, b bu ŋmaa li po. **7** Mia mani, bi ba teni, kpaan maani, i ba la, pua mani li ganli, bi ba luodi i po. **8** Klima: b tieni yua miadi, ki yua kpaani mɔ laadi, ki luodi yua pua po. **9** I siign nni, ŋmaa n bu teni o bigi li tanli, li ya tie k o miagu kpanu? **10** bii waa li ya tie k o miagu o jam mii? **11** Yeni yin bia maami kuli, i bani ya bo ŋjana ki ba teni i bidi, taalm ŋaa po i, ki i Diedo ba teni yaali kuli ki bua li ya tie ki miagu i. **12** Yin bua ki bi nibi n ya tiendi yaali kuli i po, i mɔ n ya tiendi yeni li nibi mɔ ya po, ti yikodi yeni U Tieu tondi kadaagu n maadi yaali yeni. **13** Kua mani ya diñɔbu ñidi, klima ya diñɔbu n yabi sanu caa mi tudmi nni, ki bi niba boncianli nan ŋjanbi ki tog i lan ya sɔnu. **14** Ama ya diñɔbu ñidi ya sɔnu tie makpangbendgu sɔnu, ki yaabi n tog i lan kani nan ki yabi. **15** Fangi mani i yula yeni mi tofaama sawalpuaba, bi yi nagni i kani ki tie nani pañoe yeni, ama bi pala nni, ke bi bia nani i fuasangbanli yeni. **16** Bi luana n wangi ban tie yaaba. Bi ba fidi ki lali duudi konkonbu po oo? **17** Li go tie yeni i, tiijanbu kuli ba loni luanjana i tiibiibu mo n̄ luanbiidi. **18** Tiijanbu kan fidi ki loni luanbiigu, tiibiibu mo kan fidi

ki loni luanjanli. **19** Ya tibu n ki luoni luanjana kuli, bi yi cua bu, ki lu u mu nni. **20** Lanwani ii, bi yi bandi ba bi luana kani i. **21** Li ki tie yua n yi nni “O Diedo, O Diedo” ka ba kua U Tienu Diema nni, kase yaaba n tie n Báa yua n ye ñjaljanli nni buama baba. **22** Li daali ya pundi, bi niba boncianla ba maadi nni, “O Diedo, O Diedo”, ti den ki jaani ki miadi a yeli po ki bieli mu cicibiadmu uu? A yeli po ti ki tieni yaalidgu bona aa?” **23** N mo ba kadi ki maadi ba, N ki bani hali bada! Fuadi n kani, ti tuonbiidi daano ne! **24** Lanwani ii, yua n cengi n maama ki go cõlni li maama baa tie nani ya yanfodaano n maa o diegu ku tangu po yeni. **25** Ki taaga ba nii, ki tieni ku ñinkuagu, ku faagu ñ figi li diegu, ama ku kan baa, kelima bi maa gu ku tangu po i **26** Ama ya nilo n cengi n maama, ki naa calni ma, baa tie nani ya yanluodaano n maa o diegu mi tanbiima po yeni. **27** Ki taaga ba nii, ku ñinkuagu ñ tieni, ku faagu ñ figi, ki pua gu, kun baa ki mumudi yomyomi. **28** Jesu ñ maadi ki gbeni, wan tundi maama den sia bi niba pala. **29** Kelima o den tundi nani yua n pia ti yikodi yeni, kaa tie nani a gbanbanda yeni ka.

8 K JESU ñani li juali po, ki jiidi k o nuwuligu ñød o. **2** K gbadl ba nagni o nuntuanli ki maadi: “yobdaan li ya tie k a bua a bu fidi ki paagi nni”. **3** Ki jesu tandi o nugu ki siigu ki maadi: “n bua, paagi” li yognu məno k o gbadimi gbeni, k o paagi. **4** Ki jesu yed o: “cuo a ñøbu ki da ña oba n gbadilama gedi ki yaabi n yidi salgi n la ña, k ñan ten o salgi yaali ki Moyiis bo maadi k i gbadli ya paagi wan ten yen, ki ban bandi k a paagi”. **5** Ki jesu kua kafarnawuum dogu nni, k puldi nba ciomo nagni ki band o **6** ki maadi o:

“yombdaan n tuonsɔnlo yia ki dua deni, ki lebni ki kan fidi ki fii.” **7** ki Jesu maadi o: “n bu gedi ki ban paag o. **8** Ki pulisi nba ciamo ȳmiani o “canbaa n ki dagdi yeni ȳan kua n deni, maadi lanbonyenli baba, n tuonsɔnlo bu paagi. **9** N mɔ pia canbaa nba ki colinb, ki mɔ pia pulisi nba yaabi n cɔln nni. N ya maadi yendo: gedi, wan gedi, ki maadi o lielo mɔ baa, wan baa, ki maadi o yombo: tieni ne, wan tieni”. **10** Jesu n gbadi o maami ki li ya ki lidi o k o maadi ya bu ȳua o ki tua: yeni i mɔni n maadi, n kpeli ki la o nulo ne Israel buolu nni k o dug n po nandi. **11** N maadi fa, bi niba boncianla bo ñaa hali puoli yeni nintuali k baa ki kali ki taani ki dini yeni Abraham, Isaaki yeni Sakɔbi U Tieu deni. **12** Ama sitaani ya ya nibi, b ba te lubi naani k o mu co k kan jundi k bi ȳmani a ñina, k li bubuuli ye. **13** K jesu maadi o jua ne: ya caa k lan tieni nani a dindanli n buali maami. Li yognu k o tuonsɔnbig ne paagi. **14** Jesu bo gedi Pial deni, ki la o cuaro k o dua yeni ti gbanantongdi. **15** K o taa o nugu maani o po, k li gbanantongdi yaadi ki ȳaagu, k o fii k i suani. **16** O yenjuogu, bi cua yeni yaabi n yia i yian buoli kuli jesu kani, k o bieli i cicinbiadmu o maam palu po, ki paagdi bi yianbi, **17** ki fidi k U Tieu tondo Isayi n maadi yaali lan fidi ki tieni: o tugti biidi yeni ti yian buoli kuli. **18** Jesu n diidi ki sua k o nuwuligu ȳuagu ki yabi, k o puodi bongbanlieli po. **19** K jua ba ne cua ki maadi: canba, n bu ȳod a ȳan caa naan kuli. **20** Jesu ȳmiani o: i luali pia i fali, ki nuami pia ti tiadi; ama o nul bijua ki pia naani k o ba kpagni o yuli. **21** Bi ȳuankaaba siign yendi maadi: Yonbidaan, cabi k n da gedi ki pii n baá o. **22** Ama ki jesu

ŋmian o: ya ŋuan ni ki ŋaa bi tinkpib n ya pii bi kuumi. **23**
O guani ki doni o ɲunbiagun, wani yeni o ŋuankaabi. **24**
Ban paani k o faalu kpid ki yil o ɲunbiagu, k a ɲunguona
bigdi lan cubni o ɲunbiagu, li sua k jesu guandi. **25** O
yegnkaabi nagni o kani ki findi o, ki maadi: Yonbidaan,
faabi'ti, ti bu mi ɲum bu dii'ti! **26** K o maadi ba: bee n
cedi ki jie, i dandanli ki yabi ba waami, lani k o fii ki tandi
o faalu yeni li mɔgli po, ki li kuli suoni. **27** K li yaakilidi
bi kuli, o tie ŋmaa i, ki bi buali bi baan ni, k mi ɲuma
yeni o faalu kuli cɔlm o? **28** Wan tuadi bongbanlieli po,
Gadarenia dogun, k finfanda lie cua o ki gaa o liigi po,
k li sɔnu bo nul bo ki tɔgi o beba kilima li bo pia i jeje.
29 Ki bi tandi ki maadi: be e n ye tinbi yeni fin siign ni,
Daviid bijua, a cua ne ki ŋjan waan'ti fala yooo? **30** I duoli
bo k ki fagi yeni ban ye naani, **31** k i cicinbiadmu yeni
jaandi ki miadi jesu k o ya bu bel'b wan bel'b k kuan'b ti i
duoli ne nni. **32** K o beli'b k kuan'bi i duoln, k li duoli san
sani ki ban jiidi m ɲunciamu nni ki bi bi kuli. **33** Wan bo
yegi yeni yaabi, ki bi sani ki guani o dogun ki waani i
cicinbiadmu n bo kubi yaabi yeni n paagi maami. **34** K o
nuwuligu ɲani ki ŋua jesu, ban lagu ya yognu, ki bi maadi
o, ki wan ɲaa bi dogun ni.

9 K jesu kua o ŋadgu nni ki puodi li mɔgli, ki lebdi ki
kuni o dogu nni. **2** Ki bi cua yeni jua ba ne o kani k o
yia, o nugi yen o taana kulki kpe k o dua i lianj po. Ki
jesu n la ki bi duu o po boncianli k o maadi l ja: “n biga
da jie lba, a biidi piin o”. **3** Li yognu k U Tieu kadaagu
gbanbanda ba ne ji maali: “yua ne sugdi U Tieu i”. **4**
Ki jesu bandi bi maalma, ki bual ba: “be cedi ki pia li

maalbiidi? **5** Lanbona lie ne siigni, n diidi ya lanbonli maadma paa i, a biidi piini bii fii ki cuoni? **6** N bi waan i, ki yin bandi k o nisaalo bijua pia o paalu i tinga ne po, ki ba fidi ki piini bi niba biidi.” Lan ya yognu, k o maadi yua k o nugi yen o taana bo kpe yeni: “fii ki taa a lianj ki ya kuni!” **7** K o fii ki kuni. **8** O nuwuligu n la yeni, k ti jaandi kua ba, ki bi pagi U Tienu yeni wan teni bi niba ya paalu ne. **9** Jesu den ñani lan kani, ki pendì ki la juab ne ki bi yi u Matieogu, k o kaa o tuonli nni, ban paa lonpo naani. Ki jesu yedi o: “ya ñua nni, k o fii ki ñød o. **10** Li puoli po ki jesu yeni o ñuankaaba bi kaa Matieog deni ki je, ki yaaba n bo gaani lonpo yeni bi biidi danba boncianli cua ki kali bi kani. **11** Li bo sua ki farisien nba mɔ ye lan kani, ban la yeni ki bi buali o ñuankaaba: “i canbaa je(di) yeni yaabi ngaani lonpo yeni bi biidi danba, li ñjan nii?” **12** Jesu n gbadì li buali, k o yedi: “yaabi n pia laafia ka kpaani dogda, bi yianma n kpani o. **13** Gedi mani ki kpaani U Tienu maama ne niima nni, lan diani naani ki maadi: “n bua bi niba n ya jie bi lieba ninñuma, mii bua ki ban ya yid ba salg kaa.” Ki jesu ji guani ki yedi lani: “mii cua k min yini bi nimɔnba ka, ama bi biidi danba.” **14** Lani ki San o ñunwulka ñuankaaba nagni ki buali jesu: “li tieni ledi k tinba yeni farisien nba pa ki lolgi bu ñøbu, k a ñuankaaba nan ki lolgi i?” **15** Jesau ñmian ba: “yaabi k bi yinba puobianli jaama, ba fidi ki ya kaa yeni li pabɔnli ya yognu k o puodaan o da ki ye yenba. Lan, bobni mani, klma, o yogu cuoni k o puopaan o calo te kan ya ye yenba, li yognu i, ki bi te ba loli bu ñøbu. **16** Nul te kan taa cabpanli, ki libi tiadudngu po. O ya tieni, li cabpanli yeni

n bi cedi o tiadudngu yeni n padi ki pugni li lonli n yabdi
ki cie cincinli yali po. **17** Bi ki tugdi mi daapaam ki ȝmadi
yeni mi daakpelima. Lan ya ka mim daapaam ba buoni u
manu i, ama bi ba piagi mi daapaam li bagpaanli nni,
yeni, li baa ye yeni o manu i. **18** Jesu n yedi ba yeni, ki li
nucingli cua ki gbaani o nuntualn ki maadi: “n jafaano da
li kpe molanei, a ya cua ki taa a nugu ki maani o po, o ba
guani ki fuodi.” **19** Ki jesu fii, wan yeni o ȝuankaaba ki
ȝod o. **20** Ki li sua ki pua ba, laadi o faadi, ki laa kolgi
piiga n bina lie n yeni. Jesu n caa, ki li pua nagni o puoli
po ki sii o liadl ñogbanli, **21** klima, o bo maali o paln nni k
o ya sii ba o liadl k o bi paagi. **22** Ki jesu gbogi, ki lagu k
maadi: “n bi puoga, a dindanli paag a”, ki li yognu mōno,
l pua paagi. **23** Jesu n pundi li nigbengli yua bo yin o yen
deni, ki la a yelpieba yen o nuwuligu k bi ñogi. **24** K o
maadi ba: “ya ña mani, i jifanbiga ki kpe ka, o goa i.” k li
nibi ji cili k laagu. **25** Ban beli ki ñani li nuwuligu, ki Jesu
kua ki cuo i jifanbiga nugu k o fii. **26** Ki li laabaali yadi li
dogun kuli **27** Jesu n ñani li kani ko paani o sənu ki caa, ki
bi juanma bonbilie tandi ki yin o: “David bijua, a kan jie ti
yeni mi nunñumaa?” **28** Jesu n pundi deni, ki bi juanbi
yeni nagni o kani, k o buali ba: “i tama k n ba fidi ki nuali
nni?” ki bi tuo ki maadi: “iin, ti diedo.” **29** Li yogunu ko
sii bi ninbina ki maadi ba: “lan tieni nani yin maal maami
yeni.” **30** ki bi ninbina luodi ki bi ji nua. Ki Jesu maadi ba
k ban da cedi nul n bandi (gbandi). **31** Ama, ban ñani ya
yogunu, ki bi ji cili ki maadi li laabaali kaana kuli po. **32**
Ban ñan ya yogunu, ki bi cua yeni muug ba jesu kani k a
sanpola ȝua o. **33** K o beli li sanpola, ki muugi ji cili ki

maadi. K li ji cuo cila ya nuwuligu n bo ye li kani ki bi ji maadi: "tii kpeli ki la ne, Israel dogun ne. **34** Ki Farisien nba wan nan maadi k o kubbi sitaani ya paalu i, yua n tie a sanpola bado, ki yaandi a sanpola. **35** Jesu bo caa i dogciamu yeni a lon gbana nni, ki tundi bi niba b tantaan diedn ni, ki muandi U Tienu laabaamanli, ki gø tebi i yian buoli yeni bi ninbadanba. **36** Jesu bo yi la o nuwuligu mi ninñuma n cuo o, ki dugni bi pala bo wadi, ki bi tie nani ya pei ki pia pekpali yeni. **37** K o maadi o ȷuankaaba: "bu kpaabu yabi ama k a tuonsɔnla ki yabi. **38** Yeni, mia mani o kpadaani, k wan pugni a tuonsɔnla o kpaabun ni.

10 K jesu yiin i o ȷødikaabi piiga yeni bonmlie k teni'b u paalu k ban ya bieli a sanpola, k paagdi i kunkodbuoli kuli, yeni b cacagdaami. **2** Jesu n bo sɔni u ȷødikaabi piiga n bonmlie yaab yela nne: cincinli yua n tie Simɔn, yua k bi yi'ug Piali, yeni o ninjua Andili; Sebede bid, lan tie Saaki yeni o ninjua Sani; **3** Filiipi yeni Batelemi; Tomayeni Matieog yua daa bo gaani lonpo; Alfe bijua Saak, yeni Tade; **4** Simɔni yua bo kɔni o dogu po; yeni Suuda Iskariot yua bo kuadi Jesu. **5** Piigi n bonmlie yaabi k Jesu bo sɔmi n yeni k maadib'i k: «daa caa mani yaabi n k tie sufi - nba kani, k gø daa kua samaliteni -nba dogu n ni. **6** Yaa caa mani Isalaheli buolu n ni nibaa po ban tie nani i pei yaabi bodi yeni **7** I yaa caa yi ya kpaandi k u tienu bali nagi. **8** Yaa paagidi mani b kunkoddanmi, k yiedi b kpienma, k yaa paagdi a gbaada, yaa bieli mani a sanpola k yaandb'i n pun'i ni i k daa kaa, mɔn yaa puuni mani k daa gaan bonli. **9** Yin daa kubi wula, k bia ȷuuni ligi baa i bɔga n ni **10** Daa kubi mani bɔgli daa la mani liada lie daa kpaan

mani cacaao; k go da kubi lanbanli kilema tuonsənli
kan luo u jiema. **11** I yaa pundi yaa dongbanbig n i bii yaa
dongbanciangun i, yin buali k la b niməma deni, k gadi k
yaa ye lan kani hali yeni yaa daali k i bu pendi. **12** I yaa
kua l deni yi gaali l deni nuba i gaali ŋani. **13** B yaa tie
numəma i ñøgaalijani n yaa ye yen'm. B yaa tie numəma
i ñøgaali ñ guan i po. **14** B yaa gaa i, k go k sogi i maama
yi ña l deni lani yaa kaa l dogu n i, k pidi pidi i taana u
tangungu. **15** Yeni i mɔni i maad'i u tienu n bo bu b nubi
kuli yaa daali, sɔdɔm yeni Goməl yaab yaali baa yeni l
dogun yaabi. **16** ŋanbi sogi mani; n sɔni nani pabidi yeni i
yangbanli siiga n ni. yaa sogi mani e wae yeni, yaa tie
suoo mani o lanjel yeni. **17** Cuo mani i baa yeni b nubi, k
dugn i b bo gadi yeni t buud yudanm kani. ban cuo i k
pua i yeni a naapuna b tantaadiena n i. **18** I yaa po i k b
bo gadi b dogdanm kani, yeni b batiebi kani. Yin maadi i
mɔni n po bani yeni yaaba k tie sufi -nba nunnj n i. **19** Yaa
yogu k b bu gedi yeni yin daa buali yin bo maadi nandi
bii yin bo maadi yaali kaa, i kan luo yaali k i bo maadi l
yogu mɔno. **20** K dugn i yim kaa bo maadi i baa u tienu
mɔno n bu waani yaali k i bo maadi. **21** O nuli t bo kuadi
u ninjua ban kpaa'ɔg bibaa n kuadi u biga, a bila t bo fii k
kɔni yeni b danmi k cedi ban kpab'i. **22** B kan yaa t bua i
maam k dugn n po. Ama yua bo mind hali yeni l juogi u
tieni bo fie wani **23** Yaa dogu n i k b waani fala, yin sani k
gadi dogu tianu. Yeni i mɔni n maad'i i kan waa k gbeni
Israheli dogi kuli k u nufosaal bijua k cua. **24** I bani k
yua bangi tuonli kan fidi cie o canbaa, o yomo mo kan
fidi cie o yomdaani. **25** Yua bangi tuonli yaa tie mani u

canbaa yeni, k o yonmo mə tie mani o yonmdaano yeni, laa dagidi. B nan yiin o diedaani Besebuul o b ji bo yiin i u deyaaba ledi? **26** Lani daa jie mani l nubi, k dugn i bonl k duagi, k t kan dəgdi, bonl gə kan yaa tie haasiili k nuli t kan bandi. **27** N yaa maadi yaali l biigl n i, yin maad'm o yensiin n i. N yaa bulmi k maadi yaali yin maad'm b nib kuli n sogi. **28** Daa jie mani yua bo kpa nuli k nan kan fidi kpa o nanligi. Jie mani u tienu wan bo fidi cedi o nuli nanligi yeni o gbanu kuli n bia u muu n i. (**Geenna g1067**) **29**

Baa kuadi nuanbidi bonmlie k gaani i ligi waama ne ii?
Ama i siign i baa yendi kan baa tingi n i, k l yaa tie k i baa u tienu buami yaa kaa. **30** Yinnm wani u bani i yudi m ono n də nandi. **31** Lani daa jie mani bonli, k dugn i cie t nənbidi kuli. **32** Yua maadi b nubi siign i k u tie n yua, n mə t bu maadi n baa yua ye tanpoli po nungn i k n ban'o. **33** Ama yua yie k waa tie n yua b nubi siign i, n mə t b yie'ug n baa yua ye poli po nunnj n k mii ban'o. **34** Daa maali mani k baa yeni t mandi kaa b nubi siign i i tingi ne po. N k baa yeni mandi, n baa yeni l kəkənli. **35** N baa k mi paadi i bijabigi yeni u baa i, i bipuoga yeni u naa i, u pua yeni u calnaa i. **36** O nuli nataanu məno n t bo kpandi u ninnando. **37** Yua bua u baa bii u naa k cie n waa dagdi yeni wan tə n ŋuado. Yua bua u bijua bii u bisalo k cie n o mə k dagdi yeni wan tə n ŋuado **38** Yua mə gə k tugi n dapənpənli k ŋədi'n u mə k dagdi yeni wan tə n ŋuado **39** Yua kpaani k wan fie u miali u bu biani u miali. Ama yua lumi u miali k dugn i n po u bu gua k la u miali. **40** Yua gaa'i u gaa mini, yua gaa n mə gaa yua sən'n i **41** Sogni ya baa k nuli gaa'o k dugn i u tie u tienu sogni u bua la u

tienu sogni ñuadi, numəni yaa baa k nuli gaa'o k dughn i u tie numəni, u bu la l numəno ñuadi. **42** Yim n ŋədikaabi, i k tie nugbenga kaa ama yua bu kabi baa ñisəngnmi k teni i siign i yendi k dungn i u tie n ŋuado, n maadi i məni, u kan luo u ñuadi.

11 Jesu n gbeni o tunda yeni o ŋuankaaba, ko puodi ya longbanbimu sien ki tugni ki muandi U Tienu maama. **2** San bo ye o dansaldiegun ki gbia ya tuoŋana bo tie kuli, k o səni o ŋuankaaba k bi bual o: **3** fin n tie yua k ti guu bii ti go da ba guu tian i. **4** Jesu ŋmiani: ya ca mani ki ban waani San yin la yaali yeni yin gbadi yaali: **5** bi juanbi nuni guani ki nuali, i wabbmu fii ki cuoni, a gbada nugi tandi, a tubkpaana cili ki gbia, k bi tikpiib fii t kuldn ki talgnba gbia li laabaamanli. **6** Li pamanli yabi yaabi n duu n po k bi dindanli cie. **7** Ban paani ki ca k jesu cili ki ji maadi San po o niwuligun nni, i gedi ki diidi bee i tinkuongn nn i? li galgunli yua ko faagu migni i? **8** ama i gedi ki ban la ŋmaa i? ya nilo ŋanbi ki lani k li ŋan nni? diidi mani yaabi n la ti tianjandi tie yabi n kua bad diegu. **9** I ji gedi ki ban la bee? U Tienu tondo o? n, i bi jiin n, o cie U Tienu tondo. **10** Kilima li tie yua k li bo diani ki maadi: diidi mani, n bi səni n tondo k wan bobni i səni ki guudi a cuama. **11** Yeni i məni n mkaadi, bi puobi madn kuli, ti da ki la San ya lielo, li tie yeni ti Diedo diema nni i big n tie ciama k cie bi kuli. **12** Lan cili San yognu ki pan pundi hali molane, ti Diedo diema ti mi tuami, ki bi gbanmandanbi kəni bi ŋmiali nni. **13** Kilima bi tondikaabi yeni ti yikod kadaagu bo maadi U Tienu maami yo, k San fidi ki yuandi cua. **14** Ki ya bua yin gbadi

niimn ni, ban yi yua Elin bo bi cua. **15** Ki yua pia ti tubdi ki ba gbadì, wan gbadì. **16** Ki mɔlāne nibi ne, bi naani yeni bi lee? ya bila n kaa bi niba n paa ki tigli naani, k sieni, ki yi bi lieba, **17** ki maadi: ti piebi i naagbaamu (i yelmu), ama i ki jeli (ŋɔni ciagi), k ti yini i kuuyani, i ki mɔni kumɔni (ku bubuuli). **18** Ki dugni, San cua k ki di, k ki ñu (ki lolgi o ñɔbu), k bi yedi ki cicibiadmu ɲuagu. **19** Ki nufosaali bijua cua ki di, ki ñu, ki bi yedi k o puoli mani ki kandi, ka tie dañuuli, k tie lonpogaala yeni bi bid danbi dɔnli. Ama mi yanfuomi waani o tuona nni yaali ntie bonmɔnli. **20** Li yognu k Jesu cili ki ji fu yeni ya nibi k bi dogin k bi tieni ti paldi boncianli, k bi tɔgu nan ki lebdi. **21** Yubonli a po, koransen! yubonli a po betesayida! ki dugni ya yaalidgu bona tieni i siigni ya bo tieni Tiir yeni Sodɔm, hali daal o mani bi tugi o kpalpiagu yeni mi fantanpiema ki tuuba o. **22** Li ya po i k n maadi: daa jijuog buud daali, Tiir yeni Sodɔm b la sugli ki cie yi i. **23** Fin, Kafarnawuum, a mali k fin yeni a yabnu kuli a ba si tawlgbøngu i? N n, a ba jiidi hali o tinkpiigun, ki dugni ya yaalidgu bona tieni a siigni k a k lebdi ne ya bo tieni Sodɔm i, mani o da sieni ki ye dinla daali. (**Hadès g86**) **24** Li po n cedi k n maadi, k daa jijuogi daali sodɔm buud baa suu yen ni. **25** Li yognu k Jesu gaa mi maama ki maadi: n dond a, ti Diedo, poli yeni tinga canbaá', yeni ɲan wuoni bi yanfuodanbi yeni bi nunfandanbi ya bona ki nan tugi lani ki waani a bila. **26** N, n Baá, n dond a yeni ɲan bua ki lan ya tie yeni. **27** N Baá ten nni u paalu bonli kuli po, k nul k bani bijua, li ya ki tie Baá yaa ka, k nul ki bani Baá li ya ki tie o bijua yaa ka yeni yua k o bijua waani o **28** Cua

mani n kani, yinbi yaabi n cɔgi, ki tugi k li kpiagi, k min teni mi fuoma. **29** Tugi man n fala ki cengi m maami, ki dugni n tie pasiadaani ki gɔ jiind nba, ki bi la i nalimi fuoma. **30** Ki dugni, n tugli yua k ki kpiagi.

12 Li tie saba daali ki jesu pendi ya kpaabu nni ki i dii beni, ki mi kom cuo o ɔdikaaba, ki bi togidi ki ɔmansi. **2** Ama Falisien nba n la li bona ke bi maadi jesu: diidi a ɔdikaaba ne, bi suani ya tuonli ke ti yiko ki cabi ke lan tieni saba daali. **3** Ama ke jesu ɔmansi: yi k bangi ki gbandi DAfidi yeni o niba n bo tieni yaali ya yoginu ke mi koma cuo'ba aa? **4** Bi bo kua U Tienu jongun nni ki tugi saligi kpanu ke wan yeni o yegini ɔmansi, ke li naa bo cabi ki wan yeni o ɔdikaaba ba yendo n ɔmansi. U Tienu ya po li bontitiedi bo ki tie kuali ka. **5** Yi cogi Moyisi n den diani yaali o ku daagun nni ke bi saligi yidikaaba n yidi saligi laadi daali ke li ki tie biidi. **6** Ama n maadi, n cua yi kani, ke n maami mɔni ke cie i jaandielin yikodi, li ya po ya tunda ke n tieni mɔn i po ki cie yeni yi yanjanba n den waani yaali damiwoncil po. **7** Yi bo baa tiani li maama i diani nni;”n bo suni ke mi maadi yeni mi buama ke cie yeni min ya yidi saligi ki wang. Li tie ki bo bani mi maadi yaali niinma nni, i bo kan maadi n ɔdikaaba ke ban tieni yaali ke tie bonbiili ka. **8** N tie o nilo bijua ki pia yiko yeni mi maadi bi niba yaali n tie bi tuonli laadi daali. **9** Ki jesu siedi bi kani ki ban kua bi jaadieciangun nni, **10** ko la nilo ko nugu kpe, ki falisien nba bualo, li cabi ki tin paagi yianmo laadi daali. Bi den maali ki jesu den maadi ki tudi ki ban pun'o i jaligi. **11** Ko ɔmian'ba: yi siigan nni ɔmaa ya po i yo ko yangi ba baa u buugun nni laadi daali ko

ba ñaa ke kan ñano ke wan ñiindi lien nni? Yi ya po li bontitiedi buali? Li ya po, o nisalo pia ti kpiagidi ki cie i yanga, lan li buali ki ban paagi yianmo laadi daali i?

13 Ki jesu maadi li nilo: tandi a nugu, ko tandi li yoginu mɔno ko nugu paagi. **14** Li yoginu ki Faliusien nba ñani u jaandieciangun nni, ki ji kpaani ban ba loli maama ki biani jesu. **15** Jesu den bansdi ki Falisien nba den kpaani ban bian'o, lani ko tugi o ñɔdikaaba ki fagidi li kani, ke o niwuligu yeni bi yianma ñua ko paagi'ba. **16** Li yoginu mɔno ko maadi'ba ke ban da ñaa ki nilo n bandi wan tie yua. **17** Wan maadi yeni ko tieni nani Isayi n bo maadi yaali. **18** Diidi mani n tuonənlo yua ke n lugit'o ki bua'o, wani ki n du o po, n ba kuan'o mi fuonma, ke wan fidi ki bu yabi n ki bani U Tieu. **19** Bi kan kɔni, bii kan tandi lani tie ban da gbadì bi maama kaana kuli. **20** O baa mani yeni taliginba, ke nilo yua nagi ba mi kuumi, o ba nualo, ama ki bi niba ya sanu n tuagi nni. **21** Li ya po yaabi n ki tie Iifì ba daani 'o. **22** Bi den cua yeni nilo jesu kani ko tie juamo ki goa tie muugi ki dujgini li daano den gbie yeni ti fuobiidi, ki jesu paago ko cili ki maadi ki goa nua. **23** O niwuligu n la li bona ki ya ki lidi ki bi buali, o ne n kilisiti, dfiidi bijua yua ke ti gu yeni? **24** Falisenba n gbadì li paligu tienu ki bi yedi: o ki tie U Tieu ka, Belisebuli, ti fuobiidi canba n tieno li paalu ke wan beli ti fuobiidi. **25** Ama ke jesu bandi bi maalima ke maadiba: ya buoli n yabi kɔni yen o niba caa ke wan biai, ki ya dogu bii ya diegu ke kɔnkɔna yabidi kuli ba mudi. **26** Li tie yeni ki sitaani ya ba fidi ki beli o sitaan lieba, li tie ko guani ki kɔni yeni oba i. **27** Yaali n tie bonbiadili, sitaani ya tieni

ya paalu ke min beli ti fuobiidi, ki yinbi i ηjodikaaba bi le
n bieli'b bii? **28** Ama n ya bieli sitaani yeni U Tieu ya
fuorjanbi, yen wani u Tieu diema ba i po. **29** N ba waani
yaali ya po k n pia ya paalu n bieli ti fuobiidi, nilo kan fidi
ki kua paaldaano deni ke ko daano ne bo ki tuodi ki bani
o pundima po, o ya tie o dɔnli o ba yendi yeni o den kuli.
30 Yinbi yaabi n bani ki U Tieu fuorjanma tien'n o paalu
ki n bieli ti fuobiidi kuli tie n yibalinba. **31** I maadi ke
li ki tie fuorjanbi paalu po ka ke n bieli ti fuobiidi, lan
n maadi ne: yabi n cagini ki gɔ sugidi bi lieba ya mia U
Tieu bi biidi sugili, o ba di sugili bi po, ama o kan di
sugili yabi n sugidi ki maadi ti maabiidi o fuorjanbi po. **32**
U Tieu ba di sugili yaabi n kpagini mi maama po, min o
nilo bijua, li yoginu, n maadi ko Tieu kan di sugili yaabi
n maadi ti maabiidi ki sugidi o fuorjanba lan tie mɔlane
yeni ya yoginu dua ki baadi kuli. (*aiōn g165*) **33** Tiŋangi kuli
luoni a luan ḣanma i, ko tibiigu mɔ luoni ti luanbiidi, bi
bandi i tiŋangi o luana kani, **34** yinbi yabi ntie walaba
buolu, nibiada, li ba tieni ledi yi mali ya maalinma ḣani i?
kelima, yi pali n gbie yeni yaali yi ñɔbu mɔ maadi lani. **35**
O ninjanmo suani a tuonjanma i tinga po ko nibiigu mɔ
suani o tuonbiidi ki biligi i tinga po. **36** Ki n maadi ke ti
buudi daali, bi niba ba dugini bi maabiidi yaali ke bi den
maadi kuli. **37** I maama po ke bi ba buu'yi, i maama po ke
bi ba biani. **38** Lan ka gbanbanda yeni Falisienba maadi
jesu: canba tien paligu ke tin diidi, **39** ki jesu ηmianba
ki maadi: kangbada yeni conconca buolu bua ban la u
paligu, ama yi kan ji la paligu lan ñani Jonasi n bo tieni
ya paligu. **40** Nani Jonasi n bo tie daana ta yeni ñiadi

ta o janciangu tugini, li tie yeni ki o nilo bijua ba tieni daana ta yeni ñiadi ta li tinpualin nni. **41** Ninif niba ba fii ki sedi yen nni U Tieu buudi daali kelima bi ñjaa bi tuonbiidi kuli ki cengi Jonasi, mɔlane n ji cua yi kani ki mɔni ki cie Jonasi, li ya po U Tieu ba buu'i. **42** U Tieu buudi daali yanbangu puobadi ba fii yeni o yoginu niba ki bian'ba kelima bi cengi Salomo, ke min nan cie Salomo **43** Fuobiigu ya ñani nilo kani o yi gedi naani kuoni ki kpaani ya daano ko ba ye yen'o, **44** o ya ki la o yi maadi oba, n ba guani min ñani naani po, o ya guani o yi la k U Tieu fuojanba ki yeni li daano yenma, li daano yenma tie nani ya diegu ke bi ñjanbi ki tingini ki li ñjani. **45** lan wani o yi gedi ki ban kpaani ti fuobiidi bonbi lele ki pugini o po ban ba ki ya ye lan kani. li daano yinyienu ba ñjanbi ki biagi ki cie cincinli. li nan ba tua yeni ya niba gbadi mi maama li dajijuogi daali bi po. **46** Jesu n bo maadi yeni o niwuligu yeni i, ko naa yeni o ninjabi cua ki sedicincanli, sɔni nilo ki ban waani jesu ki bi ye. **47** Ko maado: diidi a naa yeni a ninjabi gu'ña, bi kpaani ban maadi yen'a **48** Ki jesu ñmian'o ki maadi: ñmaa n tie naa i? ñmaa n tie n ninja i? **49** ko tandi o nugu o yeginkaaba po ki maadi: diidi mani yaabi n cengi ne, n naa yeni n ninjab n yeni. **50** Yaabi n tiendi n baa n bua yaali ban n tie n naa yeni ninjaba

13 Lan daali, jesu den ñani o deni, ke kali, Galile ñincianma jaali kunu ke bangiba, **2** Bi niba boncianla den taani o kani, o den kua ki kali o ñadigu nni, ya niba n yabi yeni kuli den ye li jaali po. **3** Jesu den maadi'ba mi maama boncianla yeni mi kpanjama ke yediba: “o kpakuolo den ñani ke ba pagi i bonbuoli. **4** Wan den pagini ya yoginu, li

tiani den ba u sankunu, ke ti bonyugidi den cua ki dini yi.

5 I tiani mo den ba tancaga tingin, mi tama n ke yabi naan kani, li den pudi tontoni, nani mi tama n ki yabi yeni. **6** Ama u yienu n den paagi li bonbuli kaala den mali ki kuodi, kelima laa den pia jiin moani **7** I tiani mo den ba i kokoni nni, i kokoni den fii ki dini yi. **8** Bonbuo tiani mo den ba ki tingjana nni, ki den pudi ki loni, i ne den loni, kobiga kobiga, i tian mo piluoba luoba, i ne piitata. **9** Yua n pia atuba ki ba gbadi, wan cengi. **10** Bi ijødikaaba den nagini jesu kani ke den yedo: “be ya po yo ka maadiba mi kpajam. **11** Jesu den guani ki yedi: “bi puni yinba wani n bandi tanpoli dienma nni bondoginkaali, ama laa tie bi ya po ka. **12** Kelima yua n pia bi ba pa o ki pugini wan ya pia boncianla, ama yua n ki pia wani bi gaa o kani ba wan pia yaali. **13** Li tie lani ya po yo ke maadiba mi kpanjam, kelima ba ke bi nua bi kan la liba, ba ki bi cengi mo, bi gbadi liba ki bandila. **14** Bi ya po li tieni ki gbeni, nani Isayi yua n sɔgini u tienu maama ki yedi: i ba cengi yeni i tuba ke kan gbadi liba, ke nɔnli yeni i nuni, ke kan liba kuli. **15** Li tie yeni bani ke Isayi masɔginkaaba kua ki gbeni, wan den yediba yaali, i ba cengi ama i gbadi liba, i ba nɔnli ama i kan la liba, kelima bi naa niba pala juagi, bi gnali bi tuba kaa bua gbadi, bi tie yeni ki kaa bua ki ŋaa bi tuonbiidi ke min nɔnli'ba ki bua'b bii ki faabi'ba. **16** Li pamanli ye yeni yi, kelima i nuni nua, i tuba mɔ gba. **17** N waani yi mɔnmɔni, u tienu maama sɔnginkaaba boncianla, yaabi n tiegi den bua ki la ya bonla ki nua ne, ama baa la, bi den bua ki gbadi yi gba yaali ne ama baa gbadi. **18** Lan wani yi cengi o

kpakuoli kpanjama yeni li bundima. **19** Ya yoginu ko nilo cengi tanpoli dienmin maama ki naa gbadi lan bua ki yedi yaali, sitaan cua ki ñani ban buli yaala o pali nni, wani n tie ya bonpagikaala n ba u sankunu. **20** Ya bonbuoli n ba i tancagi tinga nni mɔ tie yua n cengi mi maama ki gaanma tontoni yeni li pamanli. **21** Ama o kan fidi ki sedi ya yoginu ki mi yepaama cua o kani, bii bi niba ya wan'o fala ñanduna nni, waa pia jiini, se wan gbali ki ba. **22** Yinba i konkoni tinga mɔ tie yaabi n kpaani ki tua piada, ba kpaagi bontiali po se i ligike tie yaali n dagidi bi po, bi sundi u tienu po, ba tiendi u tienu n buali, bi tie nani ya tinga gbie i konkoni yeni. (**aiōn g165**) **23** Ya bonbuoli ba ki tingnjanga nni, li tie yaaba n cengi mi maama ki gaa mi gbadima yeni mɔmɔni, li tie bani n luoni li bonluonkaali, kobiga kobiga, piiluoba luoba, yeni piitata. **24** Jesu go den pua'ba kpanjam tɔma ki yedi; tanpoli dienm naani nani ya nibi nden buli o kuanu nni. **25** Wan den goa ya yoginu, ko yibali den cua buli i naniidi u kuanu nni, ki guani ki kuni. **26** Li bonbulkaali n den pudi ki loni ti muabiandi'ti yaali n tie naniidi yen mɔ kɔ den dɔgidi. **27** O kuadaano, tuonsɔnba den cua ki yedi'o, canba, ñaa den buli bonbuɔŋanm ka a kuanu nni? Be ya po yo ki naniidi mɔ nan ji ye lien n? **28** O den guani ki yediba, li tie yibali n sɔni lan ya tuonli, lani ki bi naacenba ñmiano: a bua tin gedì ki pan ñabi bii? **29** Canba den guan'ba: yen ka, ya jie mani ke yi da te taani ki ñabi i bonbuɔŋanmi, **30** ñaa li kuli n ya kpèdi hali li dipeli, lan yoginu n ba yedi a dipela, ban cindi ñabi i naniidi (ti muabiadi) ki loli ki sia(ju) ama ki yi taani i dijanmi n bɔnbualin. **31** Jesu goa den

pua'ba mi kpajatianma ki yedi: "tanpoli dienma naani nani ya bonbigu n wa (ñidi) ki cie mi juobinm, ke o nilo den taa ki ñuu o kuanu n. **32** Lan ya bonbii ñidi bii wa ki cie i bonbii kuli, ama bu ya kpeli ya yoginu bu yen tua ticianbu ki cie o gogdigu naan kani ki ti bonyugidi ba fidi ki cua ki tieni bi tiadi bu beni nni. **33** Jesu gø den togidiba kpanjatiali ki yedi: "tanpoli dienma gøa tie nani li dabinli yeni, o pua den taa ki muani yeni yiemu taa ki sieni ki li kuli fii (k nobi) **34** Jesu den bangi li niwuligu ki maadi'ba laa bonli kuli yeni mi makpanjam, waa den maadi yenba ka ki pua kpanjam. **35** Li kuli ne den tie lan kuani u tienu nisongikaaba maam po man tieni, m maadi mi kpanjam, n ba maadi'ba mi kpanjam ki døgidi ya bona n den wuo hali ñanduna cilima yoginu. **36** Jesu nden cabi lan ya niwuligu, o den kua o diegun nni, lan ya yoginu bi ñødikaaba den nangini o kani ki **37** yedi'o: bundi ti po ya naniidi den ye o kuan nni kpanjam, ki jesu ñmianma, yua buli i bonbulijanm tie mini o nisalo bijua. **38** O kuanu mø tie ñanduna, ya bonbuoli ñan mø tie u tienu n die ya niba, aljani nni bila, ti muabiidi tie ya niba n tiendi sitaani n yedi ban tieni yaali. **39** Yibali yua buli i naniidi tie sitaani, li adipela n ba pe i di ya yoginu tie ñanduna juodima. Adipela mø tie malekinba. (**aiōn g165**) **40** Nani ban yi loli ti muabiidi ki loli maama ki ju o mu nni, li ba tie yeni li ñandunli juodima yoginu. (**aiōn g165**) **41** O nisalo bijua ba sõni o malekinba ba ñani o diemin ne kuli, yaali tie bonbiili kuli yeni yaabi n tiendi mi biadima. **42** Ki luba o mu buogun nni naani kani n bia ke bi ba buudi ki ñmani a ñina. **43** Li yoginu, bi niteginkaaba (bi nimõnba)

ba yendi nani o yieno yinyienma yeni bi baa dienma nni.

44 Tanpolu dienma goa tien nani ya piama n wuo o kuanu yeni, ki o nilo laama (piidi) ki go guani ki wuonma, wan gbie yeni ya pamanli po ko den gedi ki ban kuadi wan pia yaali kuli ki guani ki daa u kuanu yeni. **45** Tanpoli dienma goa tie nani ya kpenkpendo den kpaani mi lanbima ki li **46** **46** Wan den laanma ki mi daagu n paa maama po, o den gedi ki ban kuadi wan pia yaali kuli ki da. **47** tanpoli dienma go tie nani, ti janbaandi ki btaa ki lu mi ñinciamma nni, bi yi cuo i janbuoli kuli, yaabi n ñani yeni yaabi n ki ñani, ti janbaandi ya gbie yeni i jam, bi jankpaanba yi dadi ki ñani mi ñinciamma jali po. **48** Bi yi gandi ya jami ñani ki tieni ti bauodi nni, ama bi ba lu yaabi n ki ñani wani. **49** Li ba tua yeni ñanduna juodima, malekinba ba cua u tienu n ja ti buudi naani kani, ki paadi bi nibiadiba. (aiōn g165) **50** Bi ba lu'ba ya mu n bia nni, naani kani ki bi baa buudi yeni fala ki ñmani bi ñina. **51** Naani yi gbadi laa bonla kuli bonjanla a? Bi ñodikaaba den guano. **52** Nn ti gbadi, lani ki jesu den yedi yeni u tienu maama gbanbanda siigan yua n tua tanpoli dienma n ñodika, baa naani nani ya nilo n pia o dieli ki ñangi o ñalimankpelo nni yen wan pia ya ñalmani paano. **53** Ya yoginu ki jesu den maadi'ba lan ya bonli kuli ki gbeni, o den taa o ñodikaaba ki ñani li kani. **54** Wan den pundi Nasaleti o den kua li bali maama bangima dieli nni ki bangi, li den lidi yaabi n den cengi o bangima kuli ki maadi. **55** O naa nilo ki tie nani tinbi yen kaa? o ba laa yanfuonma m o lee? O tieni ledi yo o ki tiendi mi banchianm? Waa tie o kpagikpielo bijua kaa? Maliyama ka

tie o naa, Jaka, Josefi, Siməno yeni Juda ka tie o waanmu(o ninjaba). **56** o ninsiabi mə kuli taani ki ye yen'ti ti dogun **57** Ya niba n ye li kani den yie kaa tuo ki gaa jesu nani u tie kilisiti, lan wani jeasu pali den biidi yeni ban tie maami po ko yedi'ba, bi kan fali u tienu nisənginka kaan təgi se o dan dogun nni yeni o diegun nni. **58** Waa den tieni banchianm boncianla laa kaanu, kelima bi pajuaga ya po.

14 Li yoginu Elodi yua den tie Galile dienma bado ki bi maadi jesu maama. **2** O den yedi obadibaanba: ban maadi o nilo yua ya maama yen tie Janbatisi. O fii bi tikpiiba sin siigan ni. Lani n cedi ko fidi ki suani o naa paalu, ki tiendi ciila bona boncianli. **3** Diidi yaali ya po n cedi ki Elodi den maali yeni kelima Elodi den taa o walo Filipi denpua Elodiasa ko da ye. **4** Li po Jan den yedo: U Tienu bali maama ki cabi ŋyan tieni laa bonli, li po Elodi den bua wan mangi Elodiasa pali, ki cedi ko sejenba cuo Jan, ki lolo, ki kuan'o li yonbidielin. **5** Ama, Elodi den bua wan kpa Jan ki nan jie o niwuligu maama, kelima o niwuligu den nua ki Jan tie sawali pualo yua maadi U Tienu maama. **6** Elodi madijam daali n den pundi ki Elodiasa bisalo den jel i ciaga li nintaanli canba sin siigin, ki mangi o badi pali. **7** Hali ko den poli, ki niani ko ba pun'o wan miagu yaali kuli. **8** Li ya po o jifaano den kua o naa kani, Elodiasa den buali wan ba mia yaali, o naa den guani ki yedi'o ban maadi ki a bua Janbatisi yuli, wan den gaa o naa tundi, o den guani ki yedi: teni nni, ne kanba Janbatisi yuli i tadigan nni. **9** O badi pali den biidi li po, ama wan den poli ki niani ko ba tieni wan miagu yaali o niwuligun yaba n kali ki lind'o kuli siigan, o den cabi ki bi

ten'o. **10** O den sɔni ki bi ban jia Jan yuli li yonbidielin. **11** Bi den cuan li yuli ki li kpie li sanlin, ke teni o jafaano. O den gaa ki gedi ki ten'o naa. **12** Jan ŋɔdikaaba den cua ki taa o kpiemo ke ban pii, ki gedi ki ban waani jesu. **13** Jesu n den gbadì laa laabaali, o den kua o ñinbiagun nni ki fuadi ki gedi Galile ñincianma po. Ya yoginu ki bi niba den bandi wan ye naani, bi den ñani bi dogin nni ki balin mi ñincianm ki cuoni ki ŋɔd'o. **14** Jesu den cua mi ñincianma kunu bi kani, ya yoginu ko la o niwuligu ki bi ladi k ban caa, mi ninñinma den cuo'o bi po, o den paagi yaaba n yia kuli bi siigan nni. **15** Dajuogu yoginu, o ŋɔdikaaba, den nagini o kani ki yedo: "tin ye naani ne tie fuali ki o yoginu mɔ bua gedi, cabi o niwuligu ki ban gedi o dogun nni, ki ban ba li bonjekaali." **16** Ama jesu den yuani ki yediba, li ki buali ki ban fii ki gedi ki ba mi jiema, li buali ki yinbi mɔno n tenbi ki ba je. **17** O ŋɔdikaaba den yedi'o: ti sieni kpanu bona muu yeni jamilie baba ne, **18** Jesu den yediba: "cuani mani n kani na. Lan wani ki jesu den cedi ki o niwuligu kali ti muadi po, o den ta kpano bona muu yeni jamilie yeni ki yaadi o nuni tanpoli po ki pagi U Tienu ki pugni ki maadi o ŋɔdikaaba ki ban bogidi li niwuligu. **19** Li yoginu ki jesu maadi o niwuligu yeni ki ban kali ti muadi po, ko gaa kpaanu jena taa yeni jamilie yeni ki yadi ki di tanpoluki jaandi ki mia o baa. ki maadi ki ban tugi ki bogidiba **20** Bi kuli den dini ki guo, lani ban den dini ki sieni ya bonjena ki bi den taani tie piiga n babuodilie. **21** Yabi n den dini den tie jabi tuuda muu, bi puobi yeni a bila den ki ye li c ɔdili nni **22** Lan yoginu o den cedi ko ŋɔdikaaba kua o ñinbiangun nni ki

puodi ki gaa liigi ki gedi ne po ya jaali hali ko ban cabi o niwuligu ki ban ya kuni. **23** Wan den cabi o niwuligu o den siedi ki doni li juali po ki ban jaandi, u yenjuogu den pundi ko ye li po o beba. **24** Ama o yeni, ñinbiagu den cuoni ki ban pundi mi ñima siiga nni a ñunguona ye o faciangu den fii ki yili o po **25** li den sua ki b cuoni mi ñinciam po, li den tie ñiagu ki caa i sijafaani ki jesu den cuoni o ñingbanu po ki togidi o ñjodikaaba ñinbiagu. **26** ya yoginu ko ñjodikaaba la ko cuoni o ñingbano po ki nagidi bi kani, bi den bani nani ko tie cilingu, o jijiegu den kua'ba ki bi ji yigini yeni ti jawaandi, **27** li yoginu ki jesu yedi'ba: "Cuo mani yi ba, mini da jie mani, **28** pieli den guani ki yedo: "li ya tie fini, cedi min cuoni mi ñima po ki cua a kani. **29** Jesu guani ki ñmiani: "cua na" pieli den ñani u ñinbiagun nni ki ji cuoni o ñingbanu po ki caa jesu kani. **30** Ama ya yoginu ki pieli den jie u faalu yeni a ñinguona, o jiwaanbu den kua'o, ko den cili ki ba mii, ki yigini ñanma ke yedi: yonbidaan gaa nni. **31** lan yoginu jesu den tandi o nugu ki cuo'o, ki yedo: a dandanli wa, be tieni ka tami ke n ba ñaa'a nni? **32** Jesu yeni pieli n den guani ki kua o ñinbiagun ya yoginu ko faalu sedi. **33** O ñjodikaabi kuli den baa ki gbani o nintualin nni ki maadi: I mòn a ko li tie U Tienu bijua i. **34** Ya yoginu ki bi den puodi mi ñinciamu, bi den pundi Genesalet ya dogun nni. **35** Lan dogun yabi den bandi jesu, bi den cili ki muandi ya longbana n sieni o laabaamanli ki bi cuoni yeni a yiama ko tebiba. **36** Yaabi n tie a miada den mia ke wan cabi ki ban sii o lietil beba, yaabi n den sii kuli den paagi

15 Farisiani -nba yeni li bali maama bangikaaba tianba bo ñani Jerusalema ki cua Jesu kani ki yed'o: **2** be yaa po ke a ñjodikaaba miidi a bi nikpiaba bogda i? kelima b ya bua je kuli b kan nidi bi nii **3** Jesu bo guaniyedi ba be yaa po ke yi miidi u Tienu balimaama ki bua ki kubi i ya bogida i? **4** Kelima u Tienu yedi: fangi báa yeni a naá. ki gó yedi: Yua maadi o náa yeni o baá maabiigu o pundi ban kpa'o. **5** Ama yinba yi yedi. i báa lani yaa ka yi naá: min bo taa yaala ki tod'i a yeni n taa lani ke li tie u Tienu yaala **6** Yeni i buoni u Tienu maama ki naa kubi i bogida. **7** Yinba pala lie danba Isayi n bo saawalo yua i po bo tie mõnmõni. **8** Bi naa niba dondi n yeni bi ñokuuna i ke b pala fagi yeni nni. **9** Bi jaandi nni fanma fanma kelima bi bangi yaa bangima n tie bi nisaaliba ya maabilikaama babai. **10** Yesu bo yiini u niwuligu ki yedi ba: **11** cengi mani ki gbadi: laa tie yaala n kua u ñøbu nni kaa jøgidi o nisaalo, yaala n ña u ñøbu nni n jøgid'o. **12** Lani ke o ñjodikaaba yedi'o: A banike Falisiani -nba gbadi a maama ke bi pala biidi i **13** O bo guani ki yedi ba: N báa yua ye tanpoli kaa buli ya tibu bi baa ñabi bu. **14** Cedi ba mani bi tie ya juama n dia a juama i. Juamo ya dadi juamo mo bani bi lie kuli baa ba u buogu nni. **15** Piali bo yedi o: a kan bundi ti po m kpanjama yeni? **16** Yesu bo yedi: yi mo ko yii pia yanfuoma yoo? **17** Yii bani ke yaala n kua u ñøbu nni kuli caa ku tugu nni ki gó baa ña kaa. **18** Ama yaala n ña u ñøbu nni n tie yaala n bi yeni li pali nni lani n jøgidi o nisaalo. **19** Kelima yanmaalibiadi yeni m kukpama yeni m conconma buoli kuli yeni u subu yeni m siedi faama yeni t sugidi kuli ña li pali nni **20** Lani n tie

yaala n jøgini o. Ama ki je kaa nii kan jøgini nisaalo. **21**
Yesu bo ñani lan kani ki gedi Tiri yeni Sidøni dogi nni. **22**
Ke ya pua bo tie li kani maabiiga ki tie kaana yua bo cua
o kani ki kpaani ki tua: o diedo David bijua gbadi n po m
ninñinma ki cicibiadi ye n bisalo nni ki yagini oyama
hali ke li bia **23** Yesu náa bo guani yedi o lieba kuli. O
ηødikaaba bo nagini o kani ki yedi'o: A kan cabi o kelima
o ηua ki kpaani ti puoli. **24** Jesu bo guani ki yedi; baa bo
søni nitøba po se Isalaheli buolu po bani yaaba n tie nani
ya pee n yaadi ye po **25** Ama o pua yeni bo cua Jesu kani
ki gbaani o nintuali nni ki yedi: o diedo todi nni. **26** Jesu
bo guani ki yedi'o. Laa tiegi o nilo n taa a bil jiem ki lu a
sangbanbila. **27** O pua bo yedi: o pua yeni bo yedi. Ama
a sangbanbila je ya jejøgidi n baali b danba saajekaanu
kani. **28** Jesu bo guani ki yedi'o. O pua a dandanli yabi
boncianli lan tieni nani ηan bua maama li yogunu ke o
bisalo bo paagi. **29** Yesu bo ñani li kani ki gedi Galile m
ñinciamma kunu ki doni ki kali li jua li po. **30** U niwulugu
bo cua o kani boncianla. Bi bo cua o kani yeni a diama, a
juama, a muula, a tadima yeni yiantøbi boncianla. Bi bo
cua duani ba Yesu kani ke o paagi ba. **31** Ke u niwuligu bo
la ke a muula maadi, ke a tadima paagi, ke a diama cuoni
ke a juama mɔ nuali, bi bo kpiagi Isaraheli Tieu. **32** Yesu
bo yiinio ηødikaaba ki yedi: m ninñima cuo nni bi niba
po; baa pia ban baa je yaala. Mii bua min cabi ba ke baa
jeni bonla ke u paalu n daa pan pødi ba u sanu i. **33** O
ηødikaaba bo yedi 'o: t baa la le yaa jiema n baa dagidi
ya niwuligu ne kuli li naa fualи nni **34** Yesu bo guani ki
yedi ba: yi pia paanu bona ηaa yo? Bi bo guani ki yedi'o:

bonalele yen i janbimu. **35** Ke o cedi ke bi niba yen kuli kali kali tinga nni. **36** O bo taa li paanu yen li jami i ki tuondi u Tienu ki ñimirñmidi ki taa teni o ñødikaaba; ke bi bøgidi bi niba yen kuli. **37** bi kuli bo dini ki guo kelima Yesu bo tieni u yaalidigu tuonli. Bi bo wodi ya boncaba n sieni ki gbieni bobuociandi lele **38** Yaaba bo dini bo tie jaba tudanaa, laa taani bi puoba yen a bila **39** Ban dini ki gbeni ki Yesu bo cabi u niwuligu, ki kua u ñinbiagu ki gedi Magadani tinga nni.

16 Farisienba bo cua ki dia o ku maadiagu, ki buali o ke wan waani ya maalma tieni tanpoli kasiedi. **2** Ama, ke o jiini ki yedi ba, “ku yenjuogu ya cua, i yi yedi, “Li daali baa ñani kelima i la ke poli mõni” **3** Ku siñaagu, yin yedi, “Ku taafaagu baa cua” kelima poli po mõni ki go biigi.” I ba fidi ki waani poli po niima nni, ama, i kan fidi ki mi yema yogu maalma. **4** “Mi biadma yen mi concoma nifiima lingi tanpoli maalma, ama bi kan la maalmabakuli kase Jonasi ya maalma.” Ke Jesu siedi ki ña ba. **5** Jesu ñødkaaba den puodi ki gedi bøngbantøli, ki sundi kaa taa kpanu. **6** Jesu den yedi ba, “yin fangi i yula yen Farsienba yeni saduseyenba dabinli” **7** Bi ñødkaaba den gagi bi ñimali nni ki tua, “Li tie tin ki taa kpanu yeni.” **8** Jesu ñ bandi, ki buali ba, “Yinba yaaba ya dudugdi ki yabi ne, be n cedi ke i yedi ke yin ki taa kpanu yeni yapo i, ke n pua li kpanjama? **9** I ki tiani ki go kpaagi ki gbadì kpanu muuda yeni niba tuda mu niima nni yen i yin den duo ya baabuodi ii? **10** bii, kpanu leleda yeni niba tuda na, yin den duo duo ya baabuodi ñ den døa maama aa? **11** Be n cedi ke yi ki bandi ke min yedi yi maama ki nua

kpanu maama? Yin fangi mani i yula yeni Farsienba yeni saduseyenba dabinli” **12** Ke bi ji gbadi ke o ki maadi ya dabinli n fiindi kpanu ka, ama o maadi Farisienba yeni saduseyenba bangima i. **13** Jesu ñ pundi Sesare, Filipi dogu nni, ke o buali o ɲødkaaba, “Bi niba tua ke o ja bijua tie ȳma i?” **14** Bi tua ke Janbatisi, bi tøba, Eli, Tianba mɔ, Jeremi, bii bi sawalpuaba nni yendo.” **15** Ke o buali ba, Ke imɔ te, i yedi ke n tie ȳma i?” **16** Ke Simɔn Piari ga mi maama, ki jiini, “A tie Kiristo i, U Tieu yua n suo Bijua.” **17** Ke Jesu jiini, ki maadi o, “A ye yeni mi yedijanma, Jonasi bijua Simɔn, kelima, sɔma yeni gbannandi ka dɔgdi ki waani a, ama n Báa yua n ye Tanpoli i. **18** N go ba waani a ke a tie Piari (Tangu), ke li tangu po i ke n ba maa n jaandiegu. Bi tinkpiba diema bulñøbu kan luodi gu yapo.

(Hadēs g86) **19** N ba mubni a nui nni ȳaljanli bulñøbu piemi. ȳan ba loli yaali tinga nni ne, li ba loli Tanpoli, A ya lodi yaali mo tinga nni ne, li ba lodi Tanpoli. **20** Ke Jesu kpa o ȳødkaaba ki yedi ba yeni li nunmɔnli, ke ban da waani nilo ke wani n tie Kiristo. **21** Lanyogu i, ke o ji cili ki maadi o ȳødkaaba, ke o ba gedi Jerusalema, ki la fala boncianla a cancannikpela, salga yidkaaba yudanba yeni a tidianla nui nni, ke bi ba kpa o, wan faadi li daataali daali. **22** Ke Piari yini o, ki piadi yeni o, ki funi yeni o, ki yedi o “O Diedo, ȳan yedi yaali yeni ñ fagdi yeni a. lani ñ da tieni a hali bada.” **23** Ama ke Jesu gbagi, ki yedi Piari, “Fuadi n puoli po, Setaani! A tie n tantuudkaali, kelima, a ki maali U Tieu bona po ka, a maali bi nisaalba bona po i. **24** Ke Jesu yedi o ȳødkaaba, Yua n bua wan ya ȳua nni, wan jiini o yuli, ki tugì o daapɔnponli ki ya ȳua nni. **25** Kelima,

yua n lingi ke wan fie o miali, o ba biani li, yua mɔ n luni
o miali mini yapo, o ba la li. **26** Kelima, be jaadi o nisaalo
ní ya pia njanduna kuli, ki nan biani omiali? O nisaalo ba
fidi ki lebdi ki ga be i, ke li cie o miali i? **27** Kelima, o Nilo
Bijua ba guani o Báa kpiagdi nni, yeni o malekinba. Ki pa
yuakuli o panpaani nani wan sɔni maama. **28** N maadi yi i
mɔmɔni, bi niba ye i siiga, ki kan leni mi kuuma hali yeni
ban ba la O Nilo Bijua ke o kpendi ki kua o diema nni.

17 Dana luobi puoli po, ki jesu tugi: Jaka, Jan o ninja ki
piadi yenbi ki doni li juali ki ba jaandi. **2** O nunga den
lebidi ki ji ñili ko tiadi pieni ke cie mi yinyiema. **3** ki li
yoginu ki Moyisi yeni Eli cua bi kani ki pagi yenbi. **4** Piel
n la ya yoginu ko gaa mi maama ki yedi jesu: canba li
ŋjani yeni tin ya ye ne, a ya bua, n ba maa a po jona taa,
jonyenli n ya tie a yaali, lieli Moyisi ya jonli n sieni Eli mɔ
ya yaali. **5** O bo maadi ki ke gbeni ke li ŋjunli jidi ki ligini
bi kuli ko o nialo maadi li ŋjunlin: “o ne tie n bijua yua k n
bua'o, wani ke n duu o po, ya cengi mani o maama. **6** O
ŋɔdikaaba n gbadì li maama ki bi ba ki gbaani yeni bi
nuni kuli i tingan **7** nni, ki ti jaŋmaandi kua'ba. **8** yoginu
ki jesu nagini ki sii'ba ki maadi'ba: fii mani yi da jie **9** Ban
bo ji li juali po, ke jesu yedi'ba ki ban da cedi ki nilo n
bandi yaali n tieni ne hali ya yoginu ko nul bijua ba fii ki
ñaa o tinkpiigun nni. **10** O ŋɔdikaaba den bualo ki yedi: li
tieni ledi ka kadabanda maadi ki tua ki li buali k Eli n
kpia bii k cindi ki pundi? **11** Ki jesu ŋmiani ki maadi'ba:
“li tie mɔni k U Tienu bo puoni ke Eli n ba cindi ki ba ki
bobini yua ba cua mi faabima po. **12** Ama n maadi,”Eli
wan cua daal'o ama yinba n den ki bando, i den cagino

ke tiendo yi bua yaali kuli, li tie yen mɔi ko nilo bijua ba cagini i nugin nni. **13** Yeni ki o ɲɔdikaaba bandi ko maadi Janbatisi **14** Ya yoginu ke o ɲɔdikaaba bonbitaa yen guani bi liebi yeni o niwuligu kani, ki juu ba ne cua jesu kani ba ki gbani o nungin nni **15** ki maadi: “jie n biga yeni mi ninñinma ki teb'o kelima o baali i tinga ki laadi fala boncianli ki dugini li yianu po, o yogitianu o yi ba o muu nni bii mi ñinma nni. **16** N den cua yeno a ɲɔdikaaba kani ama bi den ki fidi ki ba tebo. **17** Ki jesu ɲmiani ki maadi: kangbada buolu, ne yeni be yoinu ki ba gaa mi maama i? nagini man yeno na, **18** Ki jesu tiani ti fuobiidi yeni po, ke bi ñani ki ji ɲaogu, ko paagi li yoginu mɔno. **19** Lan, ko ɲɔdikaaba nagini jesu kani ke piadi ki pagi yeno: li tien ledi ke tinba ki fidi ke beli li fuobiigu? **20** Ki jesu maadi'ba: ki dugini yi dandanli ki yabi U Tieu palu nni, n maadi yeni i mɔni, a dandanli ya yabi ki pundi nani mi juobinma yeni a ya maadi li juali ne fii lan kani, o ba cɔnlin a maama. **21** Bonli kan ya paa ki cie'yi. **22** Ya yoginu ki biŋɔdikaaba kuli den taani bi lieba Galile ya tinga nni, ki jesu maadi o ɲɔdikaaba: bi ba kuadi o nilo bijua bi niba n daogu. **23** bi ba kpaogu ama dana taa daali o ba yiedi, o ɲɔdikaaba n gbadi li maama ki ya ki lidiba boncianli ki bi ji tie suo. **24** Ban pundi kapanahom, ya niba n gaani lonpo li jaandielin nni den gedi ki la Piali ki maado: “yi canba paa lonpo yaa? **25** Ko ɲmiani: “nn, o paa, ya yoginu ki piali kua jesu den, ki jesu gaa mi maama yedi ki sua ki Piali da ki yedi bonli:'fin ya po Pial, ɲanduna baditieba, bi gaani bi lee lonpo? “B bila bii bi canbi? **26** Piali ɲmiani: “bi canbi” ki jesu jiini, li ya tie

yeni bi bila ki ye lonpo nni. **27** ama ki fidí ke tin da cog li lonpo gaala, gedi ki lu a janpiemu ki cuo ya jamo ba cindi ki nagini, a ya luodi o ñøbu a bu la li ligibali, ñjan tugi li ligibu ki paa min yeni fini kuli ya po lonpo.

18 Lanyognu, ke bi ñødkaaba nagni Jesu kani, ki buali o “ñma n yabi ki cie U Tienu Diema nni?” **2** Ke Jesu yini ki biñidga o kani, ki seni ga bi siiga, ki yedi, “N maadi yi i mɔni, I yaa lebdi ki tua nani biwaaga yeni, i kan baa ya sanu ke i ba kua U Tienu Diema nni **4** Lanwani ii, yua n miini o yuli nani ki biwaaga ne, wani n yabi ki cie U Tienu Diema nni. **5** Yua n ga biwaaga nani kine yeni, n yeli po, o ga n ya cangu i. **6** Ama, yua n cedi ke biwaaga yua n dugi n po nani kine yeni, kua tuonbiadi nni, li bi baa tu o po, ke ban loli li naacianli o tulu nni, ki lu o wan mii mi ñincianma nni. **7** Mi yema ya paagi, janjanma ñanduna pol! kelima li buali ke li yogu n pundi, ama, sola li yogu ñ ba tøgni yua ya kani, ki pundi! **8** A nugu bii a taali ya kuandi a mi tudma nni, ñjan jia ki lu fagma. Li baa tu a po ñjan kua U Tienu diema nni yeni taayenli bii nuuendu ki cei yeni ban lu ña ya mu n ki pia gbindma buogu nni yeni taana lie bii nugi lie. (*aiōnios g166*) **9** A nunbu n ya kuandi a mi tudma nni, ñjan kpigdi bu, ki lu fagma. Kelima li baa tu a po ñjan kua U Tienu Diema nni yeni nunfiagu ki cie ba lu ña ya mu n ki pia gbindma buogu nni yeni nuni lie kuli. (*Geenna g1067*) **10** Fangi mani i yuli, ki da ña a bila ne siiga, bá biyenga nunga ñ ñmidi. Kelima n maadi yi i mɔni ke ñajanli nni, bi malekinba nua N Báa yua nye U Tienu diema nni. **11** ke lima, O Nilo Bijua cua ki bua faabi yaali n bodi i. **12** I maalma tie be i? Nilo ya pia yandi

yiani, ke yanyenga bodi, o kan ja piiyia n yandi yia yaadi
n sieni, ki lingi ki yanbodkaaga aa? **13** O ya la ga, N maadi
yi i məməni, o pali yi mangi li yanga po ki cie piiya n
yandi yia yaadi n ki bodi. **14** Li tie yeni i, I báa yua n ye
ŋaljanli nni mo ki bua ke a bbila ne nni, bá biyenga n
bia. **15** A kpiilo ya biidi a, ŋan gedi ki waani o o biidi,
fini yeni wani siiga, a ba maadi ki paadi a kpiilo i. **16**
Ama, o ya ki cengi a, ŋan la yendo bii bilie ki pugni a
po, ban taani a yeni, kasiedinba bilie bii bitaa siiga, mi
maama ba ŋmagdi. **17** O ya yie kaa cengi yi, ŋan gedi yeni
li maama li nitaali nni. O ya yie kaa cengi li nitaanli, ŋan
ŋa o wan tua a po nani o nilamo bii o lonpogaalo yeni. **18**
I məməni, N maadi yi, yin ba loli yaali tinga nni, li ba loli
Tanpoli, yin ba lodi yaali ting nni, li ba lodi Tanpoli. **19** N
go maadi yi ke i siiga nni, bilie ya taani jagli ki mia bonli
ki tinga nni ne, N Báa yua n ye Tanpoli ba cedi li bonli n
tieni. **20** Kelima, bilie bii bitaa ya taani naani n yeli po, n
baa ye bi siiga. **21** Ke Piari nagni ki buali Jesu, “O Diedo, n
kpiilo ya biidi nni, n ba mia sugli taalma ja i? Hali taalma
lele ee?” **22** Ke Jesu jiini o, “N ki yedi taalma lele ka, ama
hali piilele taalma lele. **23** Lanwani ii, U Tienu Diema
tie nani ya badciamo n den bua tieni li cəli ki bandi o
naacenba n kubi o piama maama i. **24** Wan cili mi diidma,
o sua ke naacenyendo kua li panli nni hali ligdibala tuda
piiga. **25** Nani wan den ki pia wan ba tieni maama ki pa
yeni, ke canbaa niini ke ban kuadi o wani yeni o pua yeni
o bila yeni wai yaali kuli, ki pa o panli. **26** Ke li naaciemo
baá ki gbaani o nintuali, ki mia o sugli, “Canbaa, N bani li
panli po, ke N ba pa likuli” **27** Nani li naaciemo canbaa n

bo tie niñinpadi daano yeni, ke o ga o sugli, ki cabi o li panli. **28** Ama, li naacimo n̄ ñani ki la o naacenlielo ke o pia o pia o panli kuukobga. Ke o gedi ki cegi o tulu, ki yedi o, “Pa nni n ligi. **29** Ke o naacenlielo baa ki gbaani, ki mia o sugli ki maadi, “Tieni n po juunli, n ba pa ña.” **30** Ama, ke o naaciemo yie, ki cuo o naacenlielo ki gedi ki luoni o li kpaadidieli nni, ke o yaa pani o panli, o kan ña. **31** Bi naacenlieba n̄ la yaali n tieni, ke bi pali sia, ke bi kua ki togdi bi canbaa kaa døgni o bápu. **32** Ke o naaciemo canbaa yini o, ki yedi o, “N cabi a ñjan pia nni ya panli kuli, kelima a mia nni sugli. **33** Nani a naacenlielo n̄ mia ña sugli yeni, fini bi kan fidi ki cabi o oo? **34** O canbaa pali den beni o po, ke o cuo o, ki mubni o a jakonda nui nni ke bi waani o fala hali ke o pani o panli kuli. **35** N BÁA yua n ye Tanpoli mo ba tieni yi yeni, li ya tie ke i siiga nilo pali ki siadi o lielo po.

19 Yesu n gbenio maama ke o ñani Galile ki gedi Sude. **2** Bi niba boncianli bo ñua'o ke o go paagi ba li kani. **3** Falisiani -nba bo ñødi ki bual'o yiko cabi ke je n ñani o denpua li ya sua ke b cuo biidi ba kuli po? **4** Ke Jesu ñmiani ki yedi: i ki cogi ke yua bo tagi ba ki ciligi bo tagi bojal yeni bonñua. **5** ki gua maadi: Lani yaa po i ke o ja baa ña o báa yeni o naá kani ki gedi wani yeni o denpua n taani ki ya tie gbananyendi. **6** Bi ji kaa tie nibilie ama niyendo. Lan nilo n daa paadi u Tieu n taani yaala. **7** B yedi 'o: Be n cedi ke Moyisi cabike t tieni m yiema tili. **8** Ke o yedi ba: i pala n juagi yeni ya po i ke Moyisi cabi i ke yi yadi yeni i puoba ama ki ciliga li bo tie yeni. **9** n maadi yi: yua beli o denpua ke laa tie conconma po ki taa

puotiani tieni u subu ya ja gua taa pua yua ke bi bel'o mo
gua tieni conconbu i. **10** Ke o ɿodikaaba maadi'o: Li ya tie
n yeni opua yeni o ja kani laa ɿani yeni nilo n kua pua. **11**
Ama ke Yesu maadi ba: Yua kuli kaa baa fidi tui li tundili,
ama yaaba baba ke li cabi ke ban gbadi li niima nni. **12**
kelima b tøbi ye ki mali kaa pia u maalu. ke b tiaba mo bi
niba n beli bi t madi. ke niba gø ye ke li tie ke bani møno
n beli bi ba t madi ki dugini u Tieu diema po. Yua ba
fidi ki gbadi li tundili ne wan gbadi. **13** Ke bi niba cua
yeni a bila ke wan maani o nuugi bi po ki jaani. Ama ke o
ɿodikaaba bo bieli li niba. **14** Ke Yesu yedi ba: ɿaa mani a
bila k daa beli ba ke ban cua n kani. Kelima yaaba n naani
yeni a bila n die u Tieu diema. **15** ke o maani o nuugi bi
po ki siedi li kani. **16** Ke jka ba cua Yesu kani ki maadi:
canbaa n baa tieni ki laa tuadijanli ki bàà ya miali ki
pia gbenma i. (aiōnios g166) **17** ke Yesu maadi'o: Be cedi
ke a buali'n i buali ɿanmi i? Bonyenli baba n ye. Ama
a ya bua ɿan ya miali ki pia gbenma ɿan tuo u Tieu
ñomaama. **18** Ke o ja yeni maadi 'o: ki laa ñomaama po
i? ke Yesu maadi: ɿan daa kpa nilo, ɿan daa dua yeni
nutiani denpua, daa su, daa pua faama nilo ba po, **19** ɿan
fangi a báa yeni a naá, ɿan buadi a lielo nani fini a ba
yeni. **20** Ke o ja yeni maadi 'o: n colini lan kuli. n gø baa
tieni be i **21** Ke Yesu yedi: a ya bua ɿan tua ya nilo k pia
biidi, kudi ɿan pia yaala kuli ki puni b taladidanba. Yeni a
baa bàà ɿalimani tanpoli. ki ji cua ki ɿodi n. **22** O ja yeni n
bo gbadi Yesu n maadi yaala kuli ke o siedi ke o pali ki
mangi. Kelima o tie yua pia ɿaliman bonciala. **23** Ke Yesu
maadi o ɿodikaaba: i mønmøni po i yedi yi: li paa yeni o

ŋalimandaano n kua u Tieu diema nni. **24** n gɔ maadi yi:
li kaa paa u yuoyuogu po ke wan kua u pundu bonli nani
ama li kan ya tie yeni o ŋalimandaano po. **25** O ŋɔdikaaba
n bo gbadi lio maama li bo cuo ba yaalidigu. ke bi maadi:
ŋmaa ji baa fidi báá m fuoma i? **26** Ke Jesu nuali ba ki
maadi: Bi niba kani li kan fidi ama u Tieu kani li baa fidi
tieni. **27** Ke Piali jiin'o ki maadi: diidi t ŋaa t bona kuli ki
ŋua ŋa; t mɔ baa báá be i? **28** Ke Jesu yedi: Yeni i mɔnmɔni
yinba yaaba n ŋɔdi nni m yenpanma yogu ya yogu ke o
nilo bijua baa t kaa li bali kpagili po yeni o yudandi. i mɔ
t baa kaa isaraheli cuga piiga n bona lie yeni nni ki bu
li cuga piiga n bona lie. **29** Nilo yua kuli ŋaa o deni, o
kpiiba, o baá yeni o naá, yeni o bila, bii o tinga n yeli po
baa gaa m ŋanma taalm kobiga ki gɔ báá li miali yua k pia
gbenma. (**aiōnios g166**) **30** Ama yaaba n bo tie nikpialla mɔla
ne ji baa juodi ke yaaba n bo juodi n tua kpialia.

20 U Tieu Diema tie nani ya tindaano den yagdi ki ñani
ku siŋapaapangu, ki puogi bi tuonsɔnba ke ban gedi ki
sɔni o daamɔngu tiidi kuanu nni. **2** Ban boni ke li dagdi, ke
o baa pa ba ligdibali daali nni, ke o sɔni ba o kuanu nni. **3**
Kudi taa í pugni, ke o go ñani ki gedi ki la tuonsɔntianba
ke bi se ki daaga nni kaa tuuni libakuli. **4** Ke o yedi bi mo,
“Gedi mani ki sɔni n daamɔngu tiidi kuanu nni, N ba pa
yi lan buali maama.” Ke bi gedi ki tuuni. **5** Kudi luoba í
pugni, ke o go ñani, kudi yia í pugni, ke o go ñani, ki tieni
yeni. **6** kKi go guudi ke piiga n kuyengu pugni, ke o go
ñani, ki la tianba ke bi se kaa tuuni libakuli. Ke o buali ba
“Be n cedi ke i se yentunmunli kaa tuuni libakuli?” **7** Ke bi
yedi o, “Nilobakuli ki puogi ti tuonli.” Ke o yedi ba, “I mo

ń gedi n daamɔngu tiidi kuanu nni” **8** Ku yenjuogu yognu, ke o kuandaano yini o ɔjalmankubilo, ki yedi o, “Yini bi tuonsɔnba ki pa ba bi daali pani, ki cili yaaba juodi, ki ban juodi yaaba n cili. **9** Piiga n kuyengu ń pendi ke bi ga ya tuonsɔnba ń nagni wan pa ba dibayenli yenli. **10** Ya tuonsɔnba n cindi li tuonli ń nagni, ki maali ke banwani ba ga lan cie dibali, ama bi den li ga yuakuli dibali i. **11** Ban ga bi daali pani, ke bi ji fabni o tindaano kani. **12** Ki maadi, “Yaaba n juodi ki cua ke piiga n kuyengu pendi yeni wan sɔni kuyengu baba i, ama a pani tikuli ke li dɔa i, tinba yaaba n cindi li tuonli hali ku sinjaagu nni, ke u yienu kua ti. **13** Ama, ke o tindaano jiini bi siiga nni, yendo, “N dɔnli, mii tudi ka. Tii boni ki dagdi ke n ba pa yi dibayenli kaa? **14** Ga yaali n tie a yaali, ki ya caa. Mini n bua, ki jagi ke min teni yaaba juodi nani yinba yeni. **15** N ki pia i mɔni yeni min tieni min bua yaali yeni n bonceli ii? Bii min tieni ti ti bulcindi yeni i ke li kpii i nunbu uu? **16** Lanwani ii, Yaaba n juodi ba cindi, ke yaaba n cindi ń juodi. **17** Nani Jesu ń den do ki caa Jerusalema yeni, ke o piadi li piiga n bilidiba ki seni ba, ban caa ya yognu, ke o yedi ba, **18** “Diidi mani, ti caa Jerusalema n yeni, bi ba kuadi o Nilo bijua ki mubni o salga yidkaaba yeni a gbanbanda nui nni. **19** Bi ba jia o ti buudi, ki cedi ban kpa o. Bi ba mubni o bi nilanba nui nni, ban laa o, ki sugi o, ki pua o a finfinba, ki kpaa o li dapɔnpɔnli po. Ama, li daataali daali o ba faadi.” **20** Ke Sebedenba nagni Jesu kani yeni o bijaba. Ki ñuani o nintuali, ki mia o bonli. **21** Ke Jesu buali o, “Amiabu tie be i?” Ke o jiini o, “Cedi n bijaba ne, ban ti kali a diema nni, yendo a jienu po, tiano,

a ganu po.” **22** Ke Jesu jiini ki maadi, “A ki bani ñjan miadi yaali. I ba fidi ki ñu min bobindi ki ba ñu ya bonñukaali nni ii?” ke bi yedi o “Ti ba fidi.” **23** Ke o maadi ba, “Li tie mɔni ke i ba ñu n bonñukaali nni, ama ki kali n jieno po bii n ganu po wani ii, li ki tie mini ka ba cabi lani, ama li tie n Báa ñ bobni li kaani yaaba ya po i. **24** ŋɔdkaaba piiga yaaba n sieni ñ gbadi lanya maama, ke bi pali biidi li naataanliedba po. **25** Ke Jesu yini ba, ke bi nagni, ke o yedi ba, I bani ke bi nilanba bado n die ba, ke a nigbenga wangí yaaba n sieni bi paalu ñ dagdi maama. **26** Ama, li kan ya tie yeni ka i yasiiga. Ama yua n bua wan tua yua n cie ikuli i siiga, wan tua i naaciemo. **27** Yua mo n bua wan tua liiga yua i siiga, wan tua i naaciemo. **28** Nani o Nilo Bijua ñ ki cua ke ban ya tuuni o po ka ama wani ñ ya tuuni bi niba po, ki go yidi o miali salga bi niba boncianli po. **29** Ban ñani, ki gedi Jeriko, ke bi niba boncianli ŋɔdi o. **30** Ke juuanba lie kaa u sankunu. Ban gbadi ke Jesu pendi bi kani, ke bi tandi ki maadi, “O Diedo, Dafidi Bijua, gbadi ti niñima, **31** Ke ku niwulgu funi yeni ba, ki niini ba ke ban suoni, ama, ke bi tandi paama ke li cie kpiama, “O Diedo, Dafidi Bijua gbadi ti niñima.” **32** Ke Jesu sedi cenm, ki yini ba ki buali ba, “I bua min tieni i po be i?” **33** Ke bi jiini o, “O Diedo, ti bua ti ninbina ñ luodi i.” **34** Ke ti niñinpadi cuo Jesu, ke o sii bi ninbina. Lanyognu ligá ke bi nuni luodi ke bi ji nua, ki ŋua Jesu

21 Jesu yeni o ŋɔdkaaba ñ nagi Jerusalema, ki pundi Betifaje, Olifie tiidi juali gamu, Jesu ñ sɔni o ŋɔdkaaba bilie, **2** ki maadi ba: «Gedi mani ki dogbiga yaaga ye i liiga ne; yin ba pundi ya yognu, i ba la ŋunñua ke o luoli, yeni

ki ɻunbiga; yin lodi ba ki cua yeni ba na **3** Nilo ya maadi yi bonli, yin jiini o: “O Diedo n bua ba. Lanyognu mɔno, o ba cabi, yin gedi yeni ba.” **4** Mɔla, ya bonli ne tieni ke o sawalpualo ñ den tuodi ki waani yaali ñ tieni ki dudi **5** Yedi mani Siyɔn bisalo: «Lani n yeni, a bisalo kpendi a kani, ki dingi boncianla, ki jagi o ɻunbo, ɻunbiga, ɻunñua ya biga.» **6** O ɻødkaaba ñ gedi ki tieni Jesu ñ waani ba ki ban tieni yaali. **7** Ban guani yeni o ɻunbo yeni ki ɻunbiga, ki ladi bi po bi tialakaadi, ki cedi ke o jagi **8** Ku niwulgu siiga, bi niba boncianla den ladi bi tialakaadi u sanu nni; ke bi tianba padi i tiibensɔngi ki ladi u sanu nni. **9** Yaaba n den ye Jesu liiga yeni yaaba n den ɻua o den kpaandi ki maadi: “Osana, Daafiid Bijua! Mi yedjanma yua n kpendi O Diedo yeli po! Osana hali tanpojoma. **10** Wan kua Jerusalema, lan yaa ki lidi yuakuli u dogciamu nni, ke bi ji maadi: One mo tie ɻma i? **11** Ke ku niwulgu tandi ku tua: “O tie Jesu i, o sawalpualo, ke o tie Galile nni Nasareti yua.” **12** Jesu ñ kua U Tienu jaadiegu nni, wan beli ki ñani yaaba n den kuadi yeni yaaba n den daa ku jaadiegu nni kuli, ki tudi ki lu lu yaaba n den cendi i ligi taablinba yeni a kpajekuada kpaga, **13** ki yedi ba: li diani: «“N diegu baa yi jaandiegu” Ama ke yinba wani nan cedi ke gu tua suudjongu.» **14** Ke a juama yeni mu wabmu nagni o kani li jaandieli nni, ke o tebi ba. **15** Bi salga yidkacianba yeni a gbanbanda ñ la wan tieni ya yaalidgu tuona, ki gbadi ke a bila kpaandi ku jaandiegu nni, ki tua: “Osana Daafiid Bijua！”, ke bi pala beni. **16** Ban maadi o: “A gbadi ban maadi yaali ii? Jesu ñ jiini ba “Nn, i da ki kpeli ki cogi yaali diani ne ee?”: “A cedi ke a bila yeni ya canpandmu n

da jaani mi biima pagi a, ki dondi a.” **17** Ki ñani ki ña ba, ki lie u dogu, ki gedi Betani, ki ban duani li po. **18** Ku sinjaagu nni wan den gøa ki lebi u dogu po, ke mi koma cuo o. **19** Ke o la bu kankanbu u sankunu, ke o nagni, waa la kankanli se kankanfaadi. K o yedi bu: “luanli ñ ji da jøni a ya po palb.” Lanyognu møno, ke bu kankanbu yeni kuodi. (**aiōn g165**) **20** Bi todkaaba ñ la lani, lan yaa ki lidi ba, ban maadi: “li tieni ledi i, ke bu kankanbu ne kuodi yenma? **21** Jesu ñ jiini ba: “N maadi yi i møni, i ya bi pia ti dudugdi ke tama ki ye, i bi kan tieni min tieni bu kankanbu yaali ne baba ka, ama i ya bi yedi li juali ne: “Figdi li kani ki gedi ban jiidi ki baa mi ñincianma nni.” Li bi ba tieni.” **22** I ya jaandi, ki mia yaali yeni ti dudugdi, i ba baa. **23** Jesu ñ gedi ku jaadiegu nni ki ban ya tundi; lanyognu, salga yidkaacianba yeni u dogu nni nikpela ñ cua ki buali o: “Aduu li laa yiko po i ki tie ya bona ne kuli, ñma n cabi li yiko?” **24** Jesu ñ jiini ba: “N mo ba buali yi i buali, i ya jiini nni i, n mo ba maadi yi ya yiko po ke duu, ki tie lan ya bona.” **25** Jan batisma, li den ñani le i? Tanpoli bii, bi niba kani i? Ama ban juogi bi ñmiali nni, ki taa ya maalma ne; ti ya maadi ke li ñani U Tieu kani, o ba buali ti: “Be n cedi ke i den ki tuo ki ga o maama? **26** Ti ke li ñani bi niba kani mo, ku niwulgu kan tuo ti po; kelima bikuli bani ke o tie sawalpualo i. **27** Lanwani i, ban jiini Jesu: “Tii bani” Jesu mo ñ guani ki jiini ba: “N mo ka maadi yi ya yiko po ke n tie ya bona ne.” **28** I pia mi laa maalma i? O ja bo ye, ki pia bijaba lie, ki yedi o bijakpelo: “Dinne n biga, ñjan gedi ki ban søni n daamøgu tiidi kuanu nni.” **29** Wan jiini: “Mii caa.” lan yani waamu,

wan tuuba, ki lebdi o yama, k gedi, **30** Wan maadi yua n sieni mo yeni, lan ya biga mo n̄ jiini: “Canbáa, n ba gedi. “Ama o naa gedi. **31** Bani bijaba lie yeni, ole po n tieni o báa buama? Ban jiini o: “O bijakpelo” Jesu n̄ maadi ba: “N maadi yi i məni, lonpo gaala yeni a concona ba ga i liiga U Tienu diema nni. **32** Kelima Jan cua i kani mi teginma sani nni, ama, i naa tuo ki ga o maama. Ama, lompo gaala yeni a concona wani i, tuo ki ga o maama. Ke yinba yaaba n la lankuli, i ki tuuba, ki lebdi i pala ki ga o maama. **33** Cengi mani kpanjantəma. O ja den ye, ki tie diedaano, ki pia ku daaməngu tiidi kuanu, ki ɻuu i tiidi ki kagni, ki lindi, ki lugdi ku tantiagu po ku buogu, ban baa to naani, ki ɻa ku daaməngu, ki maa li pagli, ki pani, ki ji ga a tuonsənla ke bi guu lebli. O den fii, ki puodi li kpaali ki gedi dogtianu. **34** U kuanu bona n̄ beni ke ku kpaangu yogu pundi, wan səni o naacenba bi kuaguudba kani ke ban ga o kuanu biinu na. **35** Bi kuaguudba n̄ cuo bi naacenba, ki pua yendo, ki kpa o lielo, ki jaa o taalo a tana. **36** Wan səni naacentəba, ke bi yabi ki cie kpiama yaaba, bi kuaguudba tieni bi mo yeni i. **37** Wan ji juodi ki səni o bijua, ki maadi o yama nni: “Bi ba cəlni n bijua wani.” **38** Ama bi kuaguudba n̄ la o bi cabáa bijua, ban juogi bi ɻmiali nni maama ne: “O faadilo n yeni; cua mani tin taani, ki kpa o, ki diedi li faali. **39** Ke bi cuo o, ki dadi ki ɻani o ki jəndi yeni u kuanu, ki kpa o. **40** Məla o kuadaano ji ya cua, o ji ba tieni bi kuaguudba yeni ledi i? **41** Ke bi jiini: “O ba cedi ya cacagdanba ne n̄ kpe mi cacagkuuma, wan ga tuonsəntianba ban ya guu o kuanu, ki tieni o o kuanu biinu ku kpaangu yogu. **42** Jesu n̄ maadi

ba: “I ki kpeli ki cogi i diani nni ii: “A tanmaala ñ luni ya tanli yeni, lani n tua li tanpuukaali; lankuli ñani O Diedo kani i, ki tie yaalidgu bona ti nunbu nni. **43** Lani n cedi ke n maadi yi: “Bi ba fie U Tieu diema i nui nni, ki teni ya nibuolu n ba fidi ki cedi man loni a luana.” **44** “Yua baá li tanli po ba jendi jendi, li tanli ñ baá yua ya po mo, o ba yodi yodi i.” **45** Salga yidkaacianba yeni farisiensba ñ gbadi Jesu maakpanjama, ban bandi ke o maadi bani ya maama i. **46** Ban ji ya gbaa ke ban cuo o; ama ki nan jie ku niwulgu, kelima bi den bani ke o tie sawalpualo.

22 Jesu ga m maama, ki pua ya maakpanjanma ne: **2** Ti Diedo diema naani nani ya bado bo tieni o biga janma yeni. **3** O bo səni o tuonsənbila k ban gedi ki maadi yaabi k o yinba mi janma yeni ki bi gbeni mi jiema ki ban baa na ki je. Ama bi niba yen naa den bua ban cua. **4** Wan səni naacentəba, ki yedi ba: “Ban maadi mani ba ke n bobni mi pocaajiema ki gbeni; n cedi ke bi kpaá n naakpanba yeni n yankpanba, likuli bobni ki gbeni, ji cua mani mi pocaajaanma. **5** Ama baa cengi li pocaali jaanma po, yuakuli den toli wan bua naani, o ne, o kuanu po o təa mo o kpenkpenu po. **6** Yaaba n sieni ñ cuo bi naacenba ki pua, ki cagni bi ne, ki kpa bi tianba. **7** O badciamo pali ñ be, wan səni o jakənda ban biani a nibiada yeni miana, ki sia bi dogu. **8** Yeni k o maadi o o jietienbila: mi jiema tieni ki gbeni, ama yaabi n ba je ki dagdi yenli. **9** Yeni, gedi mani a sankaditaana nni, ki yini yin la yaabi kuli. **10** A tuonsənbila ne fii ki gedi a sanjala pok yini ban la yaabi kuli, a nibiada yeni a tadima, talgi nba kuli yeni, o jiediciagu gbie yeni bi niba yen kuli. **11** O badciamo

ń kua ki diidi yaaba n kaa, ki ba di mi jaanjiema, ki la yendo ke waa la o jaantiadi. **12** Wan buali o: “N dənli, a tieni ledi i ki kua ne ki naa lani a jaantiadi? Li nilo ń ya ȳmini **13** Lanwani i, o badciamo ń maadi o naacenba: Loli mani o nui yeni o taana, ki lu o niinpo li biigli nni, li bubuuli yeni li ñinjmanli ń ye naankani. **14** Kelima, ban yini yaaba yabi, ama ban gagdi ki lugdi yaaba wa ki cie. **15** lanyapo, farisienba ń jəndi ki juogi bi ȳmiali nni, ki lingi ban ba tieni maama ki dali ki cuo Jesu o maama po. **16** Ban səni bi naacenba Jesu kani, ke bi yegi yeni Juufinba badciamo, Herodi niba, ban maadi: “Canbáa, ti bani ke a tie məməndaano, ki wang U Tienu ń bili ya sanu yeni i məni, ȳaa jie nilobá kuli, kaa go pia lugdima bi niba siiga. **17** Maadi ti ȳan pia ya maalma: Yiko cabi ke lan pa lompo Sesaari po bii laa cabi i? **18** Ke Jesu bandi bi biadma po. Bi den guu ke wan maadi ya maama n ba sagni o yeni juufinba bii Roma yikodanba i. Ke o buali ba, yinba mu muyiidmu ne, be n cedi ke i dia nni ku maadiagu ki bua yin cuo nni? **19** “Waani mani nni yin kubi ya dibali ki pa lonpo”. Ke bi nagni o yeni li dibali. **20** Jesu ń buali ba, “ȳma ya nannanli yeni ȳma ya yeli n ye li dibali ne po? **21** Ke bi jiini, “Sesari i” Ke Jesu yedi ba, “Teni mani Sesari yaali n tie Sesari yaali, ki teni U Tienu, yaali n tie U Tienu yaali.” **22** Ban gbadu lanya maama, ke li yaalidi ba, ke bi siedi ki ȳa o. **23** Li daali məno, sadiseyennba, yaaba n maali ke faadma ki ye mi kuuma puoli po, ń cua Jesu kani, ki buali o. **24** Canbáa, Moyiisi maadi, ke nilo ya kpe kaa pia biga, o ninjua ń taa o pakualu ki mali o kpiemo po puoli ȳuani. **25** To, ti siiga ninjaba lele den ye. o ciamo

po n̄ kuani o pua, ki kpe, waa pia biga. Nani wan den ki pia biga yeni i, o ninjawaaga n̄ taa o pakuali, **26** Lan tua yeni mo lielo po, ki tuani o taalo, ki ya maa yeni ki ban biini o lelelo. **27** Lani n̄ pendi, o pua mo n̄ kpe. **28** Mi faadma yogu, n̄ma ba yendi o pua? Kelima bikuli na kuani o. **29** Jesu n̄ jiini ba: “I ye mi tudma nni kelima yii gbia i diani niima nni, i naa go bani U Tienu paaciamu. **30** Kelima mi faadma yogu, jaba ji kan taa puoba, puoba mo kan ji kuni jaba, bi baa tie nani U Tienu malekinba yeni tanpoli po. **31** Yaali n̄ nua mi faadma bi tinkpiba siiga, i ki cogi U Tienu n̄ yedi yaali ii? **32** N̄ tie Abalahama Tienu, Isaka Tienu yeni Jakobo Tienu? U Tienu ki tie bi kpienba ya tienu ka ama bi fuodba ya Tienu i. **33** Lan yaalidi ya niwulgu n̄ bo ye li kani, ki cengi Jesu tunda. **34** Farisienba n̄ gbadì ke o mubni sadiseyenba ñøbu, ban taani ki kali **35** yendo bi siiga, yua n̄ tie yiko banciamo n̄ buali o ya buali ne, ki bua bigni o: **36** “Canbáa, U Tienu maabilkaama nni, mi laa maama n̄ cie mikuli? **37** Jesu n̄ jiini o: “A baa bua O Diedo a Tienu yeni a pali kuli, yeni a naano kuli yeni a maalma kuli. **38** Mani n̄ tie ya maabilkaama n̄ lii ki cie mikuli. **39** Ya maabilkaama n̄ tua, ki naani yeni cincinli yaama n̄ ne: “A baa bua a lielo nani a bá yeni. **40** Yiko yeni bi sawalpuuba maama kuli maa lani maabilkaaliedma yeni po i. **41** Nani farisienba n̄ den taani ki ye yeni i, Jesu den buali ba. **42** Ki yedi ba: “I maali be i, Kiristu po? o tie n̄ma ya biga i? Ke bi jiini o: Dafiid bijua i. **43** Ke Jesu maadi ba: “Li ga ledi i ke Dafiid n̄ gbie yeni Fonjanma ya yognu, ke o yini o O Diedo, wan maadi ya yognu: **44** O Diedo maadi n̄ Diedo: “Kali n̄ jienu ki guudi hali min ba

cedi a yibalinba ñ tua a taajmaada?” **45** Dafiid ya yini Kiristu O Diedo, li ba ga ledi wan go ya tie o bijua? **46** Obákuli ki fidi ki jiini o bá lanbonli. Hali yeni li daali, nilobá kuli ki ji buali o buali.

23 Lani ki Jesu maadi yeni o nuwuligu yeni o ɲuankaabi ki tua: **2** U Tienu kadabanda nba yeni farisien nba n kubi Moyiisi ñømaama, **3** ya tie mani ki gø cølni ban wangí yaali, ama yinbi n da nua ban tiendi yaali, kilima bi maadi ki naa tiendi. **4** Bi tungi bi niba ya tuga n kpiagi, yaali ki ban møno kan tuo ki taa bi nubila ki tugi. **5** Bi tie bi bona kuli ki bi niba n ya nøbi (nuabi), yeni bi tila yia ya po ki bi diani U Tienu maama yi gbengi ki cie li liela kuli, ki bi tiadi ñøgbana pia. **6** Bani n gø ɻjanbi ki buadi a kinkaan cincina ti wondn ni yeni bi tintaandiena nni, **7** bi bua k bi ya cua bi niba nni, ban ya fuondiba ki yib canba nba. **8** Ama yinbi, da ɻjaa mani ki bi yii canba nba, kilima i pia canba yendi, yua n ye tapoli po. **9** Yin gø da yii nul i tinga ne po i baá, kilima i pia baá yendo, yua n ye tapoli po. **10** Da ɻjaa mani k bi yii yonbidaan, kilima, yendo baba n tie i yudaano, lani n tie klistro. **11** Yua tie kpel i siign ni ba tua i tuonsønlo, **12** yua n dongi oba, b bu jiini o, ki yua jiindi oba ban doni o. **13** Yubønli i po, yinbi a gbanbanda yeni falisien munafigi danbi ne, kilima i pangí bi niba U Tienu diema nni kuama, yinbi møno, i ki bua ki kua, i gø kan ɻjaa yaabi n bua ban kua mø, ban kua. **14** Yubønli i po, yinbi a gbanbanda yeni falisien mønafiki danba, kilima, i gbendi a pakuana (kpepuol) pianmi, k fani ki jaandi ki nan maadi ti maayuyuodi; li po n cedi ki buudi te baa bia.

15 Fala tie i yaali yinbi a gbanbanda yeni falisien nba, ki

dugni i caa ya longbana n fagn ki kpaani yaabi n bu kua
i jaandi. I ya la tuyendi, o biidi go yi pugni ki kuan o
o muu diegu. (**Geenna g1067**) **16** Yubonli i po yinbi yaabi
n ki no ki mo ji ymagdi i liebi, yinbi n maadi k nuli ya
puoni o puoni u jaandidieciangu yeli po li ki biidi, ama
nul ya puoni k li tie o jaandidieciangu wula po k k colni li
puoni, li kannagu. **17** I ki pia yami ba waami, i tie juama
paaa, le po n ji yabi ki cie o lieli, wula bii o jandidieciangu
yia cedi wula yi yanbi U Tienu nogn ni? **18** Yinbi n go
maadi ki nul ya poli salgbinbindli po l ki pia maami ama
nul ya poli k li tie salgi yaali n maa l binbindli po k ki
coln o maami li kan yanagu. **19** I tie juama paaa, le n cie l
lieli i, salgi bii li binbindli yia cedi k salgi yen moni U
Tienu nogn ni? **20** Yua puoni bonli, altaro yeli po, o puoni
yeni yaali n maa l po kuli. **21** Yua n' puoni bonli k taa u
jaandidieciangu yeli, u ta yeni U Tienu yeli, wani U le yeni
li jaandidieli. **22** Ki yua n go puoni bonli tapoli po yeli po,
wan bandi k o puoni U Tienu kankaanu yeli po i, o taani
yeni U Tienu kuli. **23** Yubonli i po yinbi a gbanbanda yeni
farisien nba munafiki danbi ne, kilkima i paa..... k yan
yaali n moni, lani n tie k n kuni i moni, sugli yeni ti yandi
nni. **24** Yinbi bi juanbi mo u, ki ji b dadi i lieba! Yinbi
n yedi ki bua mi yunyanbi, ki bi tindi ki yan i naasiigi
ki nan sieni o taamo ki nali. **25** Fala tie i yali, yinbi a
gbanbanda yeni yalacidanba, kilima i yanbd i jieditiadi
yeni i yuñubona puoli po i, ki yaa yaali n ye lien nni, k li
gbieyeni ti naayignmi yeni o faagu. **26** Fini farisien juamo
ne, cili ki yanbi a yuñubonli nni yeni a jeditagdgin no, ki
li puoli po n mon fidi ki ya yan. **27** Yubonli i po yinbi a

gbanbanda yeni farisien ɲalacidanbi ne, kilima i tie nani ya kakula (kula) k bi yi ɲanbi li puoli po lan bedi ama k li tingi po gbieyeni a kpab bedma yeni i cincibiadmu buoli kuli. **28** I mɔ tie yeni, cincanli po i naan yen nimɔnbi yeni ama ki tukdn nan gbie yeni ɲalaci yeni biid. **29** Yubonli, i po yinba gbanbanda yeni farisienba ɲalacidanba, kelima, i maa bi sawalpuuba kakula ki ɲanbdi bi nimɔnba kakula. **30** I maadi: “Ti ya bo ye ti yaajanba yogu, ti bo kan kuani ti nuu yaaba wuli sawalpuuba sɔma. **31** Lanwani ii, i tuo ki tieni kasiedi ke i tie yaaba n wuli bi sawalpuuba sɔma bila i. **32** I mɔko gbie yeni i yaajanba tuonbiadi i. **33** Waalaba, walabiada buolu, i ba fidi ki ciadi ku mubuogu yeni li daajuodkaali buudi jiama aa? (**Geenna g1067**) **34** Lanyapo i ke n ba sɔni i kani bi sawalpuuba, bi yanfodanba, yeni yiko gbanbanda. I ba kpa bine, ki kpaa tianba li daapɔnɔnli po, yaaba n sieni mo, yin pua ba a finfibaa i yikodi cogdienaa nni, ki beli ki ñani ba i dogu nni. **35** Lan ba baa maama, li tie ke ban wuli ya niteginkaaba sɔma ki tinga po, ki cili o niteginka Abeli, ki ban juodi Berekia bijua Sakari, yin bo kpa yua ku jaandiegū yeni li jaanbinbindli siiga baa maa i yula po i. **36** N maadi yi i mɔmɔni, ya bona ne kuli ba tieni ya nifiima ne ya yogu i. **37** Jerusalema, Jerusalema, fini yua n kpa bi sawalpuuba, ki lugdi ban sɔni yaaba i kani a tana! bonmja i ke n bi sugni min taani a bila na ya koomado n yi taani o koobimu o fiabi nni yeni, ama a naa pia li buama. **38** Diidi, a diegu ba tua diegbenli. **39** Kelima N maadi yi, i ji kan la nni, ki cili mɔla hali yeni yin yedi, “Mi yedijanma ye yeni yua kpendi o Diedo yeli po.”

24 Jesu ñani ojaanddiecioangu n ni k paani k caa k u ȝuadi kaabi nagn ni k maad 'o yen'o k waan'o l jaanddiociangu n diena n maa maam **2** k jesu ȝmianm i n tua i laa a? L kul t bu bedi k duani tingi sa -la -la -la k baa tan yeni kan sieni k yaa tua l lieli po **3** lani k jesu doni k kali oliif tiidi juali po. ku ȝuadikaabi baa k la'og, k bual'o k wan waani ya yogu k l bona bu tieni yeni ya bona bu waani k u baami yeni ȝanduna juodnmi ji ki fagi. **(aiõn g165)** **4** k Jesu ȝmian'mi juo mani i baa k ban daa bõndi i. **5** B nubi boncianli t bu baa k ya kubi n yeli k tua k bani tie kristo, b bu bõndi b nubi boncianli ban tudi u sanu **6** I baa gbia k u tõbu pua k bia gbia o tõbi i yam n daa ȝmadi kaa l buali k l kuli ne n tieni yo ama ȝanduna juodigi daa kaa. **7** U buolu bo yi t fii k kõni yeni buol tianu, dogu n fii k kõni yeni dogutianu. M kom bu yi t baa a dongbanaa i boncianli, a dongbantiana mõ tingi n jegi **8** L kuli ne daa tie u madu yianu cilgi. **9** B nubi bu kuad'i ban cuo 'i k waani fala, k kpa'i, ȝanduna nubi kuli kan yaa bua i maam k dugh i n po. **10** l yogu nubi boncianli bu biani b dandanli, k kuadi b liebi k kan yaa bua b liebi nublu. **11** O faaugu dambi t bo fii k yedi k b tie u tienu sogni- nba, k bõndi b nubi boncianli. **12** T biid boncianli t bo yabdi i tinga ne po, b nubi boncianli buami t bu wadi **13** Ama yua juuni caa yeni l juogi, u tienu bu fie wani **14** B bu muadi u tienu bal laabaamanli ȝanduna kuli, i buoli kuli n gbadi yo, ȝanduna n ji fidi k juodi. **15** I ya t la o bonbiiugu yua ȝmadi b nubi Yam baa k kua o jaanddieciangu n i nani u tienu sogni Daniali n bo maad maam (yua cogi l lanbonli ne wan gbadi l niimn) **16** L yogu yaabi ye Suude dogu n i

ban sani k kua a juana n i **17** Yua ye o dekanbuag po wan
daa kua deni n k u bu tugi u tiadi. **18** Yua ye u kuan po n
mɔ daa tua k u bu lebdi k taa u liadli. **19** L dana n i fala b
u gbadi a puotunpunma yeni i canpandimu naa -nba i. **20**
Ya jaandi mani k l nantaali daali ñ daa tu yeni bɔdilua
yogu bii Saaba daali. **21** L dana n i b nubi bu cagn i yaa
cacagnmi hal k baa ban k la ɲanduna n cil ya yogu yeni
mɔlane. Nul bia ji kan ban k cagn i l cacagbuolu liemi **22**
L bo yaa tie k l dana ba tie yeni k fagdi, nul bo kan ciadi
ama u tienu nigandikaabi po i k u bu wadi l dana. **23** Lani
nul yaa t maad'i k kristo ye ne lan bii k u ye ne po, yi
daa tuo k tie mɔni. **24** K dugn i u faaugu dami t bo fii k
yedi k bani n tie Kristo, b tianb n yedi k ban tie u tienu
sogni -nba i, bt bu tienu o yaalidigu tuona, lyaa bo tie
k b bu fidi, ban bɔndi u tienu nigannkaabi mɔno. **25** N
tuodi k waani n yeni. **26** Lani, nul yaa t maadi k wan ye i
tinkuonj n i yi daa caa, bii ku ye deni po yi daa tuo k l
tie mɔni. **27** nani u tañigidu i yi ña puoli k gadi nutuali
yeni u nufosaalo bijua mɔ t bo cua yeni **28** l bonkpiel n
ye naani nanyobil - nba mɔ tigi lan kani. **29** L cacagnm
dana t baa pendi yeni k k u yenu bɔndo, o ɲmaali mɔ kan
ya pieni t ɲmaabidi bo ña tanpol po k baa baa. ya bona
ye tanpol po kuli k pia u paal kul bu sag g ɲmadi yeni l
lieli. **30** L yognui k b bu la l bonli tanpol po yal wang k u
nufoсаali bijua baami pundi ɲanduna buoli kul ji baa fabn
i, b bu la u nufosaali bijua n n ña t tawalgbandi n i yeni u
paacianmu yeni t yudandi yua yabi **31** U bo sɔni u maleki
-nba yeni a naatuna yaali n mɔ ban taani u nigandikaabi
kuli yaab n bo ye puoli, nintuali yaangi yeni yanbangu,

ŋanduna kaan kuli. **32** Gaa mani l tudli ne o kinkanm kani. Yaa yogu k u tɔ a bendimaana k u faadi cil k bundi, i bani k l kpañili nag. **33** Nani i mɔ ya t la l bona kuli, yi bandi k u nifosaali bijua nag i, k u ji ye i diñona n i. **34** Yeni i mɔni n maadi l kuli ne b u tieni k sua mɔla nubi yaabi n ye ne k b tɔbi daa kpe. **35** pol yeni i tingi b u pendi ama n maam wan kan ban k pendi. **36** Baa nul k bani l daal k bua ya yogu k l bona bu tieni. Maleki - nba ye pol k bani, u tienu bijua mɔno k bani, n baa u tienu yaa kaa. **37** Nani lan bo tieni nandi nowe yogu yeni l bia t baa tie yeni u nufosaalo bijua baa yogu. **38** Ya dana n pend o k ñinm fidi yili ŋanduna kul yeni, b nubi bo di k ñu k kuandi b puobi k puuni b bidi b jabi, caa yeni yaa daali k Nowe kua u ŋadugu n i **39** k ŋaa'b k b l ye kaa pia uyanbani baa kuli, k ñinm t baa dinb'i. U nufosaali bijua mɔ ya baanm t baa tie yeni. **40** jabilie t baa ye u kpaabin i wan taa yedi k ŋaa tiani **41** puobilie t baa naan i dii wan taa yendi k ŋaa tiani **42** Lani daa guandi mani, k dugn i i k bani yaa daali k i yonmdaano bu cua. **43** ŋanbi mani k sogi ne: U diedaano bo ya bani u suud n bo baa ya yogu u bo kan guani, u bo kan ŋaa u suud n kua u den **44** lani mɔ baan mani k yaa guu kelima o nufosaali bijua t bo yi yaa maali k u bu yogubaa i. **45** Ya tuonsølo k u canba guun'o u tuonsunliebi, k wan yaa tien'mi t m jiemi ban bua yaa yogu, **46** l tuonsølo yaa sogi, g bia sogi u canbaa maami, k u t kpeni yaa daali g sua k u ŋanm k sɔni u tuonli l pamanli baa tie l tuonsølo yaali **47** Yeni i mɔni n maad'i u canbaa bu taa u piami kuli k guun wani. **48** Ama l yaa tie ya tuonsølo k pia yaam, k maadi u pal n i k u

canbaa daa kan kpen molane, **49** k ji cuo u lieb k pua, k di k ñu yeni a dañuula u canbaa t bo kopeni wan k guu yaa daali, yeni yaa yogu k waa bani, **51** k ñan'o, k taan'o yeni munafigidammi naani k b baa buudi k ñjmani a ñina.

25 Lanwani tapoli po diema baa naani nani Jafa nba piiga yaaba n den ta bi fidisanmu ki bua cindi o po ja yeni. **2** Bi siiga bobinu den ki tie yandanba, ama bonbimu wani den pia mi yanma. **3** Bi yan pia danba taa bi bi fidisamu baa den tiadi ki taa mi kpama ki kubi. **4** Ama bi yandanba wani dentiadi ki tami kpama. **5** O poja nden waagi, kaapunditonma, mi guama den gulibikuliki bi guani. **6** Gu yøgisiigu ke bi kpaadi kiyigini. O poja pundo. Fi mani tin tuogi o. **7** Bani Jafa nba piga yeni kulifiiki bobini bi fidisanmu. **8** Ke bi yanpiadanba maadi, biyandanba, puni ti mani ti mi kpama kelima ti fidisanmu gbindi. **9** Ama ke bi yandanma maadi, li kan fiditin tieni ti yaa fidisanmu nni yeni yi yaa yumu nni, gadi mani yaaba n kuadi kani ki da yi yali mo. **10** Ban gadi ki baa daa mi kpama, ke o poja pundi, ke bi yandanba kua yeni o li pogalikani, ke bi luoni li ganli. **11** Lan pugini waamu, ke bi pundi ki maadi: «canba, canba, luodi ti po li ganli tinkua.» **13** Ti yapo, yin daa gøa mani kelima yii bani li daali ki buali li yogunu. **14** Li baa tie yenmanani yaa juu n den ca o sanu, ki yini o tuosønba ki teni ba o piama. **15** O den taa dibalamu kiteni cincinliyua, o lielo ligibalalie, o taalo ligibaliyenlo, o denteni yua kuli yeni o palu n dagidi maama. **16** Yua den gaa ligibalamuu dentaa ki søni li tuonli ki ba ligibala muu ki pugini. **17** Yua go den gaalibalalie mo den søni ki baa ligibalalie ki pugini. **18**

Ama o taalo yua den gaa ligibalayenli, den gadi ki pan gbiidi yaa buogun yabi ki ta ocanba ligiki piini. **19** Li den waagi ke canba ti ñani u sanu ki kpeni ki yini bi kuli ki wan diidi yua kuli yaa tuonli n tie maama. **20** Yua n den gaa ligibalamu n nagini o canba kani ki yedi: «Canba n den gaa ligibalamu ki sɔni ki baa ligibalamu ki pugini.» **21** O canba n yedi o: «li ñani, a tie yaa tuonsɔnlo n mɔni, a den gaa waamu ki fidi ki kubi. N baa guuni a yaala n yabi. Cua ke yaa ye yeni nni li pamanli n deni.» **22** Yua den gaa ligibalalie n cua ki yedi: «canba, a den teni nni ligibalalie n sɔni ki baa ligibalalie kipugini. **23** O canba den yedi o, li ñani a tie yaatuonsɔnlo n mɔni, a den gaa waamu ki fidi ki kubi, n baa guuni a yaala n yabi, cua ki yaa ye yeni nni li pamanli n deni. **24** Yua n den gaa ligibaliyenli n mɔ n cua ki yedi: «canba, n bani ke a tie yaa nilo n paa. A yendi ñan ki buli nani kani ki wodi ñan ki lendi naani. **25** N den jie ñaa ki ta a ligitanli ki gbiidi ki piini, Diidi a ligitanli n yeni, gaa. **26** O canba den ñmiani o a tie nibiado yo, ñaa bua fala, a den bani ke n yendi min ki buli naani, ki wodi min kilindi naani **27** a den kan fidi ki ta nlitanli ki gadi ki bili liligidiel nni, halimin kpeni i, li bo baa mali n po. **28** Gaa mani o ligitanyenli ki teni mani yua n pia ligitana piiga. **29** kelima yua n pia, bi baa pugini o wan yaa pia ke li yabi ama yua n ki pia baa wan pia yaala wamuu, bi baa gaa. **30** Lu mani o niinpo nani n biigi, li bubuuliyeni fala n baa ye naani. **31** Yaa yogunu ke oja bija baa guanni yeni o kpiagidi yeni o malekinba, o baa kali o badidiema po. **32** I nibuoli kuli baa taani okani wan paadi yua kuli yeni o kaanu nani o yankpaalo n yi paadi i ñøañe yeni a

ŋoatona maama. **33** O baa bili i ŋoañe o jienu, a ŋoatona o kaanu. **34** Yeni o badi baa yedi yaaba n ye o jienu po: «kua mani yinba yaaba ke nba yadi mi yedinjanma i po, kua mani mi badidiema nni yaama ke nba den bobini i po hali ŋanduna n cili yaa yogunu o. **35** kelima mi koma den pianni ki puni nni ti jiedi ke n dini, u ɲinɲunu den pia nni kipuni nni mi ɲinma ke n ɲuni. Min den tua caano, i den gaa nni i deni. **36** N den paa cankpalonli, ki den yie nni ti tiadi, min den ki pia laafia mɔ, i den dogidi nni, min den ye li yonmidelinni, i den cua ki fuondi nni. **37** Ke bi gua ŋmiani o; ti yonmidaano, li laa daali ke ti den laa ŋa ke n koma pia ŋa ke ti teni a ti jiedike a dini? bi ke o ɲinɲuuni pia ŋa ke ti tena mi ɲunma ke a ɲuni? **38** bii a den tua caano bi yaa daali ti dogu nni ke ti gaa ŋaa? bii ke o ɲinɲuuni pia ŋa ke ti puni a mi ɲunma ke a ɲunii? **39** bii li laa daali ke a den yia, bii ki ye li yonmidieli nni ke ti cua ki fuondi a? **40** ke o bado ŋmiani ba, yeni i moməni maadi yua n den tieni bi kpiiba ne siiga baa yua n tie biñidiga tieni mini. **41** Li yaa puoli po u baa gadi ki yedi yaaba n ye u ganu po, fagidimani n kani, yin bia mani i kuli, gadi mani u fantanbuogu nni yagu n den ke n den tuodi ki bobini sitaani yeni o malekinba po. (**aiōnios g166**)

42 kelima mi koma den cuo nni ke i teni nni ti jiedi ke n dini, o ɲinɲuuni mo den cuo nni, ke i teni mi ɲunma ke n ɲun. N go den tua caani i dogu nni, ke i gaani, n go den paa cankpalonli, ke i yieni nni, ke n gɔ den yiagi li yonmidelinni, ke i cua ki fuondi nni. **44** Ke bi gua maadi: «ti yonmidaano, li laa yaa daali ke ti den laa ŋa ke mi koma pia ŋa, bii ɲinɲuuni pia ŋa, bii ke a tua caano, bii

ke a tua caano, bii ke a paa cankpalonli, bii ke a yia bii
ke a ye li yonmidieli nni? **45** ke o guani ki ȷmianba: N
maadi i moməni nni yaala ke de tieni yaaba ne siiga kuli,
yua n tie i biga, i den tieni mini. **46** Bi kuli baa gadi mi
fantanma buogu nni, yaaba n tiegi n baa yaa miala kan
gbeni. (aiōnios g166)

26 jesu den maadi laa maama kuli ki gbeni o den yedi o
ŋoadikaaba. **2** yi bani ke pa sieni dana lie ke bi baa janbi
ki cuo o nisaalo biga ki teni ban joano li dapoanpoanli po
ki teni ban kpa o **3** sala yidikacianba yeni udogu ni kpela
den taani Kayifa lojagu nni **4** bi den jagi ki baa cuo jesu
ki teni ban kpa o. **5** bi den yedi ke landa tua mi jaanma
yoginu ke bi niba n da ti fiini mi yiema. **6** jesu n den
ye o gbaado Simoano deni. **7** nani ban den ye mijiema
kaanu o pua den cua ki kubi yaa badiga n yi alibate ki
gbie yeni tulale ke o daagu pa o den wuli o jesu yuli po. **8**
binjoadikaaba n den la lani bi pala den beni ki bi yedi: be
yaa po yo ke yi biani yaa tulale n yene. **9** bi bi baa fidi
ki kuai li tulale yaa ligin yabi ki pa aluoda. **10** jesu den
bandilaa bonla ki yedi be yaa po yo ke yi jaligi yaa pua n
tieni? o tieni bojanle npo. **11** yi baa pia aluoda ke bi ye
yeni yoginu kui, ama mini wan ka. **12** wan wuli n po laa
tulale yeni otieni la ki baa ȣanbi nkuma. **13** n maadi yi
moamoani ban baa waani olabaalijamo naankani kuli
ȣanduna nni bi baa togidi o pua ne n tieni yaala npo. **14**
judasa bi piiga n ȣoadika liediba siiga yua den gedi bani
utieni sala yidi kaaba kani. **15** ki yedi yi baa pa nni be
n yaa janbo ki teni yi? bi den yedi o, ligi bidi pii ta. **16**
ki cindi laa yoginu o den kpaani wan baa tieni maama

ki janbo ki teni ba. **17** li dacincinli yaa paano n ki pia
dabinli daali jesu ηoadikaaba den maadi ki yedi abua tin
gedi le ki ban ηanbi a po Paki jiema. **18** o den guani yedi
ba gedi mani udogu nni o ne deni ki yedi o, canba yedi
daa n yoginu nagini n bua n bua ki di Paki jiema yeni n
ηoadikaaba ayaa deni. **19** bi ηoadikaaba den tieni jesu n
den yedi ba yaala ki ηanbi Paki jiema. **20** ku dajuagu n
cua o den kali usajekaanu kani yeni o ηoadikaaba. **21** ban
den di yaa yoginu o den yedi ba imoamoani n waani yi
siiga niyendo baa janbi nni **22** li den biidi bi pala ki yagi
bi yama, ke bi siiga yua kuli den cindi ki bualo canba li tie
mini yo? **23** o den goa ki ηmiani ba yua n taani ki tuuni o
nu ku saatiagu nni wani n baa janbi nni. **24** onisaalo biga
caa nani lan diani idiani o po maama yeni, ama fala baa
ye yeni yua n baa janbi o nisaalo bi li den baa ηani ki
cie lan daano po bi yaa den mali o. **25** judasa yua n den
baa janbo den yedi o, li tie mini yo jesu den goa ηmiano
ayedi aba la. **26** ban den di yaa yoginu jesu den ta paano
ki jaandi ki jendi ki tenba o ηoadikaaba ki yedi ga mani
ki ηmani li ne n tie n gbanandi. **27** o go den ta ki tadi
ñokaaga ki jaandi ki mia utieu ηanbili li po ki teni ba ki
yedi yi kuli n ño mani. **28** kelima li ne n tie n soama yaa
ma n wuli ti tuonbiidi sugili po. **29** n kan go ño bu duven
tibu bonluonkaala daama hali min go baa ti taani yeni ki
ñoma bon panma n Ba diema nni. **30** ban den yindi utieu
yani bi den ñani ki gedi olife tiidi juali po. **31** lani jesu den
yedi ba ku dajuagu nne n baa tua yi po li tingbali bonla
nani lan diani maama **32** n baa pua ki kpa o yankpaalo u
peku lu mon n yadi ama n yaa ti fii bi bi kpienba siiga n

baa ga yi liiga ki gedi Galile po. **33** Pieli den ta mi maama ki yedi o, ba bi kuli yaa sani ki ɳaa ɳa mini wani kan sani ki ɳaa ɳa. **34** jesu den goa ki ɳmiano n yedi a, i moamoani ba dinla ñiagu hali ku kotongu daa mua a baa nia nni taalima ta. **35** Pieli den guano ba li yaa tie min taani ki kpe yena nkan nia ke mii bana yaa ɳoadikaaba n sieni moko den yedi yeni. **36** lanyoginu jesu den gedi wan leni o ɳoadikaaba yaa kaanu n yi Jetisamane o den yediba kali man ne ke min suagi liiga ki ban jaandi. **37** o den ta Pieli yeni Sebede bijalediba o den cindi ki la ti yanyagiciandi yeni li paboanli o niin nni. **38** lani o den yediba li paboanli cuo nni hali ke naani nani n baa kpe yeni sedi man ne ki yaa jaandi yeni nni ki da guani. **39** o den foagidi yeni ba waamu ki den ba ki labini o nunga po, ki maadi n Ba li yaa baa tuo ɳan foagidi ki tadiñokaaga ne n kani ama lan da tua mini ka n bua maama ama fine n bua maama. **40** o den guani bi ɳoadikaaba kani ki sua ke mi guama guli ba o den yedi Pieli yii fidi ki guudi nni ba yoginu waamu? **41** yaa guu mani ki jaandi ke yin da ti kua mi tulinma nni li yan tiali bua ama ti gbanandi nan tadi **42** O go den foagidi yeni ba mi ta liema po ki jaandi ki yedi nBa li yaa tie keli kan tuo ɳan foagidi laa tadiñokaaga ke se min ño a yan buama n tieni **43** ogo den guani bi kani ki sua ke bi goa kelima mi guama den gbadib. **44** lani go den ñani bi kani ki foagidi ki ban jaandi mi ta taama ki togidi o ma kpiama. **45** jesu den guani onjoadikaaba kani ki sua ki bi baa goa ke o yedi ba yi baa goa ki fuo yo? diidi uyoginu pundi ke bi baa janbi o nisaalo biga ki teno ti tuonbiidi danba nuu nni. **46** fii mani tin fuadi mani

ne yua n baa janbi nni nagini. **47** wan den maadi ba yaa yoginu bi piiga niliediba siiga nyua judasa den cua ki yegi yeni yaa niba n yabi, utienu sala yidi kaaba yeni a nikpela n den soani yaaba den taani ki pundi yeno ki kubi igbiani yeni mu jugimu. **48** wani yua n den baa janbi jesu den tuodi ki waan ba yaa banma n tieni ki yedi ba yua ke n baa bibo wani yeni yin cuo o mani. **49** lan yoginu o den cua jesu kani ki yedi n fuonda canba yeni o den bibi o, **50** jesu den guani ki ɲiano n danli tieni ɲan cua ki bua ki tieni yaala ton toni, lan wani bi den bibi ki cuo jesu nu ki cuo o. **51** diidi yaa niba n den yegi yeni jesu siiga nni niyendo den tandi o nugu ki noadi o juga ki pedi ki jia salayidika ciomo naacemo tubili **52** lani jsu den guani ki yedi o guani ki ɲuuni ajuga ki kaanu kelima yua n baa koani yeni mu jugimu baa bodi yeni mujugimu. **53** naani a ki bani ke n baa fidi ki mia n Ba wan soani n po piiga n toa caga lie. **54** ama li yaa tieni yeni idiani baa kua lede nani lan yedi maama idiani nni ke li tie ti ladi li kuli n tieni. **55** jesu den maadi yeni li niba yi cua n kaniki kubi igbiani yeni mujugimu nani yi kpaani o naa yigo yeni n den ye daali kuli utienu diegu nni ki bangi yii den cuo nni. **56** lanbonla kuli ne tieni ke lan kuani utienu nisoaginkaaba n den diani yaala ntieni lani bi ɲoadikaaba kuli den ɲa o ki sani. **57** yaaba n den cuo jesu yeni den gedi no salayidikaciamo deni naan kani ke utienu maama gban banda yeni anikpela den taani. **58** pieli den ɲoa hali puoli po ki ban kua salayikaciamo lojagu nni o den pundi ki kali yeni bi guudi kaaba ki baa le lan baa cuoni maama. **59** sala yidi kacianba yeni anikpela den kpaani ban baa

pua jesu po yaa faama ki ba ki kpa o **60** baa den la ban
baa fidi ki tabo yeni yaala ba ke yaaba n den tiendi o
po mi siedi faama den ye li kani ki yabi li den baa siedi
n ba lie ki bi cua **61** ki yedi o naa joa den yedi n baa
fidi ki mudi utienu diegu ki guani ki maagu dana ta. **62**
salayidikaciamo den fii ki yedi o, a kan guani maama
baa? yaa niba yene tiendi a po be siedi nyeni. **63** jesu
den ȷmini salayidi kaciamo yeni den fii ki yedi o, n yedi
a, ȷan waani ti hali utienu yua n fo poa yaa tie kilisiti
utienu bijua. **64** jesu den guani ki ȷmiano fini a ba yedi la
ama n yedi a, ke a baa le ke o nisaalo biga ka utienu jienu
ki ñani ki kpendi a tawala nni tanpolo po. **65** lan wani
salayidikaciamba yudaano den cuo ki padi o tiadi ki yedi
ti go bua siedin ba ki tieni be? yi gbadie ke o sugidi utienu
po. **66** yi jagi be bi den guani ki yedi o li pundi wan kpe.
67 bi den sii ti ñinsandi o nunga nni ki pabino yeni bi
nugi. **68** ki maado ki tua soagini ti po utienu n yedi yaala
a yaa tie kilisiti waani yua n pua ȷa. **69** pieli den kaa niini
ku lojagu nni yaa pua n den tuuni li kani den cua ki yedi
o, a moko den taa ki ye yeni jesu Galile. **70** ama o den nia
biniba kuli nintuali ki yedi mii bani ȷan bua ki yedi yaala.
71 o den tagi ki ca bubuli ñoabu po ki baa ña puo toa yua
n go tuuni li kani den laa o, ki yedi yaaba n ye li kani ojoa
ne moko den taa ki ye yeni jesu Nasaleti yua **72** o go den
nia ki polini ki tua mii bani laa joa. **73** lan yen waamu
yaaba n den ye li kani den nagini ki yedi pieli moamoane
a moko li tie bi siiga nni yua yo kelima a maama doagidi
ki waana. **74** lanwani o den cindi ki polini ki solini o yuli
ki yedi mii bani laa joa lan yoginu ku kotongu den buudi

75 pieli den goa ki tiadi jesu n den yedi o, yaala hali ku
kotongu daaa mua a baa nia nni taalima ta lani o den ca
ki buudi yeni paboanli.

27 U siŋaapanpangu ke sala yidikaaba cianba yeni u
dogu nni nikpela juogi ke bi baa teni ban kpa Yesu. **2** Bi
bo lol'o ki gedi yen'o ki pan ten'o Pilati yua bo tie dogu
daano i. **3** Juda yua bo janbi Yesu n bo la ke b jia wani
Yesu buudi ki kadi ke b baa kpa'o. O bo mua ke o yaa
bi janbi 'o. Ke o taa a kujapiena piitaa yeni ki gedi ban
ŋmiani sala yidikaaba yudanba yeni bi nikpela. **4** Ki yedi
n tieni t tuonbiadi ki kuadi yua naa pia tagili ba kuli. Bi
bo guani ki yed'o lani mɔ naa ŋua ti li ŋua fine **5** O bo
luni iligi yeni u Tieu diegu nni ki ñani ki gedi ban sad o
bá. **6** sala yidikaa yudaano n bo gandi gandi li ligi yeni ki
yedi. Laa ŋani ke laa ligi n kua u Tieu ŋanmani kpagu
nni. **7** Ban bo juogi b bo taa laa ligi ki daa o tanmaalo
kpagu ke la ya tie b canbáa **8** Lani ya po bi bo yini li
kuanu m sɔwulikaama kuanu hali yeni dine. **9** Lanwani o
saawalipualo Jeremi n bo maadi ya maama n bo tieni. B bi
gaa kujala piitaa Isaraheli yaaba n dini u daagu maama n
yeni o po. **10** Ki daa o tanmaalo kuanu nani o diedo n bo
maadi maama yeni. **11** Yesu bo sedi t buudidaano nintuali
nni ke o bual'o: a tie jufi-nba bado bii? Ke Yesu guani ki
yed'o: fini n yedi yeni. **12** Ama sala yidikaa yudaano yeni
a nikpela bo jaligi Yesu. O naa bo yedi bonli ba. **13** Lani
yogunu Pilati bo yed'o: ŋaa gbia ban jalig'a yaala aa? **14**
Jesu naa bo ŋmiani baa bonli ba. Li yaa po t buudi daano
yama bo yaadi. **15** O dogudaano bo maani ka wan luodi
yonmyendo yua ke bi niba bua'o i jufi -nba jaama. **16** Lan

yogunu o yonbo bo ye ke b yi'o Balabasi. **17** U niwuligu bo taani ke Pilati buali ba: i bua min faabi i po ȱmaa i? Balabasi bii Yesu ban yi yua Kirisi. **18** kelima n bo bani ke bi cuo Yesu li nunponbiadili po i li bujiali kani. **19** Wan daa bo kaa o bujiali kani o bo ke o denpua yini ki maadi'o. Daa kua o naa niteginkaa maama nni kelima ya ñiagu n pundi ne n la fala boncianli t dangidi nni kelima o ya po. **20** Sala yidikaa yudaano yeni a nikpela bo tundi bi niba ke ban cedi ban kpa Yesu ki lodi Barnabas. **21** O buujialo bo buali ba: min lodi ȱmaa i po? Ke bi bo yigini Barnabas. **22** Pilati bo guani ki buali ba? Tin tieni be Jesu yua ke yi yi'o Kirisi? Bi bo yedi kpa'o. **23** Pilati bo yedi: O tieni baa biadima? Bi go bo tandi ke li paa cie ban jən'o li daapɔnpɔnli po **24** Pilati bo bandi ke o ji kan fidi tieni bonli baa kuli ke u fuugu go pugini ke o taa m ñinma ki nidi bi niba kuli nintuali nni ki yedi: Mii pia tagili ba kuli o naa niteginkaa sɔma wulima nni. li li yinba i. **25** U niwuligu kuli bo guani ki yed'o: o sɔma n guani baa tinba yeni t bila po **26** Pilati bo lodi b po Barnabas i ki cedi ke b pua yesu a gbana. ki teni o nuu ke ban pan jən'o li daapɔnpɔnli po. **27** Wani o buujialo mintela bo kuani Yesu t buujiali deili nni ki taani bi cagili kuli ki kaa ki lind'o. **28** b B bo landi o tiadi ki bobin'o u kpaliṁɔngu **29** B bo piano o badi fegiliga yeni i kunkoni ki yilin'o ki mubini o jienu li kankagili. Ki ji ki gbaandi o nintuali nni ki tua: t fuond'a fini Jufi- nba bado. **30** Ke bi ji siini o po t ñinsandi ki yi taa li kankagili ki pua o yuli **31** Ban bo ñuañuadi'o ki gbeni bi bo bobidi o kpaliiba ki guani lani'o o yaa tiadi ki gediki jən'o li daapɔnpɔnli po. **32** Ban bo caa bi bo tuogi

Silena dogu nni yua ke b yi'o Simoni ke b tien'i u paalu ke o bugi Yesu daapɔnpɔnli. **33** Bi bo pundi ban yi yaa kaanu Gɔligota lani tie t yukuodi kaanu. **34** Ke bi ten'o u daamɔngu yeni yaa ñøgu to ke wan ñu. Ama wan bo leni waa bo ñuni. **35** Ban bo kpa'o bi bo taa o tiayiekaadi ki tɔni tiatia bɔbɔgidi. **36** Lani ki ji kaa guu. **37** Bi bo diani ban bo kpa'o yaali ya yuli ki maadi: O ne n tie Jufi-nba Bado. **38** Bi bo kpaa nibiada lie ki taani yen'o. O yendo u jienu po o tɔ o ganu. **39** A sancenda bo sugid'o ki fegini a yula ki tua: **40** fini yua baa mudi u Tieu diegu ki guani maa dana taa, gaa a yuli naanla. A ya tie u Tieu bijua ñjan jiidi li daapɔnpɔnli po. **41** Sala yidikaaba yudanba yeni li bali maama banda mɔ bo ñuad'o ki tua: **42** o bo gaa nitɔba ki nan ji kan fidi gaa o yuli. O yaa tie Isaraheli buolu yaaba bado mɔnmɔni wan jiidi li daapɔnpɔnli po mola ne lanwani t baa tuo ki daan'o. **43** Odugi u Tieu po i u Tieu yaa bua o mɔnmɔni wan nan gaa'o mola kelima o bo yedi: «ntie u Tieu bijua yo.» **44** Ban bo taani kpaa'ba yeni ya nubiada mɔ bo sugid'o. **45** ki cili u yensiicocoli li biigili bo tieni ki tinga nni kuli yaa caa u hali u yenjuogu. **46** Li yenlibidili po Yesu bo yigini ki tiani ki maadi: Eli lamasabataani: Lan tie n Tieu n Tieu ba yaa po ke a ñaa nni. **47** Ya niba n bo ye li kani bi tianba bo gbadi ki yedi: o yi o saawalipualo Eli i. **48** Tontoni b siiga yeni n sani pan taa u ciesuogu ki pagini m ñinmigma nni ki fini li kankagili po ki yugidi ki ten'o ke wan ñu. **49** O lieba bo tua cedi mani t diidi Eli ya baa cua ki ga'o. **50** Yesu go bo tiani ke paa ki cabi o naano ki kpe. **51** Lanyogunu u Tieu diegu nni kpaldøgikaabu bo padi siiga nni ki cili

tanpoli ki ban jiini hali tinga nni ki bøgidi kaani lie. Ki tinga bo digibi ke a tana yagidi **52** A kakula bo yaadi u Tienu nigagidijanba yaaba bo kpe siiga boncianli bo fii bi tinkpiba siiga nni **53** Bi bo ñani a kakuli nni Yesu fiima bi tinkpiba siiga nni puoli. bi bo kua u dogagidiko nni ke bi niba boncianli la laa ba. **54** Miteeli -nba canbáa yeni miteeli nba yaaba bo guu la ke i tinga niginigi yeni yaa bona tieni kuli. ke ti jiwaandi cuo ba ke bi maadi. «li ko baa tie mɔni ke o ne tie u Tienu bijua. **55** Bi puobi yaaba bo ñɔdi Jesu Galile ki pan baa guud'o bo se fagima ki nua **56** Lani tie Maali Magdala Maali jaka yeni Josefi naá yeni Zebede bila naá. **57** U yenjuogu ke ja ba tie Aimate yua ke b yi 'o Josefi o mo bo tie Yesu ñɔdikaa i ke o mo cua. **58** Ki nagini Palati kani ki mia ke wan taa Yesu gbannandi. Ke Pilati cabi ke bi taa Yesu gbannandi ki ten'o. **59** Ke Josefi taa Yesu gbannandi ki pɔbini li cincenpienli nni yaala ñani nni **60** Ki duan'o li kakupanli nni wan bo cedi ke gbiidi yaala u tantiagu po. **61** Magidala yua Maliyam yeni Maliyam tua bo ye li kani ki kaa ki tiegi li kuli. **62** Lan bo fii ki fa bi bo bobini saaba daali ki gbeni yo. ke sala yidkaaba ciamo yeni falisiani -nba gedi ki la o dogudaano Pilati **63** ki maadi'o. T bua tiad'a ke ki sua o daa fo o bo maadi ke dana taa daali n baa fii bi tinkpiaba siiga nni **64** Lani yaa po ñyan cedi ban yaa guu li kakuli hali dana taa daali ke o ñɔdikaaba n daa cua ki su 'o. ki yedi bi niba ke o fii bi tinkpiba siiga nni laa bøndiyuami ji baa cie li bo kpiali. **65** Pilati bo yedi ba: I minteeeli -nba ye taa bi mani ban gedi guudi nani yi bua maama. **66** Ke bi gedi ki bobini

ban bo guudi li kakuli maama; ki ɣanbi biini li kakuli ki poli ki tieni m banma ki sieni soje-nba ke ban yaa guu.

28 Saba jaanma n̄ pendi, li Laadi daacincinli siŋaapanpangu, ke Magdala dogu Maari yeni Maari tiano gedi ki bua gɔndi li kakuli. **2** Bi sua ke ki tinga migi boncianla, kelima O Diedo maliki ñani tanpoli, ki jiidi, ki bigdi ku tanpabgu yu bi luoni li kakuli yeni, ki kali kupo. **3** O den tuudi nani i taañigdi yeni, ke o tialakaadi pieni ki cie ti kunkundi. **4** Ti jawaanciandi n̄ kua li kakuli guudkaaba ban baa, ki pabi, ki tua nani kpiema yeni. **5** Ama maleki n̄ ga mi maama ki maadi bi puoba: “Yinba wani n̄ da jie; kelima n̄ bani ke i lingi Jesu ban kpaa yua li daaponponli po yeni. **6** O ji ki ye ne; o yiedi o, nani wan den tuodi ki maadi maama. Cua mani ki diidi wan den dua naani.” **7** Gedi mani tonma ki maadi o ɣodkaaba ke o yiedi bi tinkpiba siiga. Maadi mani ba ke o liidi yi, ki gedi Galile; Lanpo i ke i baan la o. N̄ maadi yi lani n̄ yeni. **8** Bi puoba n̄ ña li kakuli kani yeni ti jawaandi, ama ke bi pala nan mani boncianla, ki gedi tonma ki ban waani o ɣodkaaba o laabaaljamo. **9** Jesu n̄ tuogi ba u sanu nni, ki maadi: “N̄ fuondi yi.” Ban nagni ki gbaani o nintuali, ki cuo o taana. **10** Lanwani i, Jesu n̄ maadi ba: “Da jie mani; gedi mani ki maadi naataani, ke ban gedi Galile, ke lankani ke bi ba la nni.” **11** Ban den paa u sanu ki caa, li kakuli guudkaaba bi tianba den kua u dogu nni, ki dugni salga yidkaacianba yaali n̄ tieni kuli **12** Ban taani ki kali yeni u dogu nni nikpelba ki juogi ki bibni bi guudkaaba i ligi boncianla, **13** Ki maadi ba: Maadi mani: “O ɣodkaaba den cua ku ñiagu nni ki ludi ti ke ti gɔa, ke bi suni ki

ñani o gbannandi. **14** Li ya tie ke Gufeneeli gbadi, ti ba maadi ki sɔngi o pali, ki maadi ki fie yi. **15** Bi guudkaaba n̄ ga i ligi, ki tieni nani ban maadi ba maama, Lani ya maama n̄ ji yadi Jufinba siiga hali yeni molane. **16** Li piiga n̄ ñødkaayendo n̄ gedi Galile, Jesu n̄ bi waani ba ya juali po yeni. **17** Ban la o, ban baa ki gbaani o nintuali. Ama tianba den ye yeni tama. **18** Jesu n̄ nagni ki maadi ba ne: “bi teni nni Tanpoli yeni ki tinga po paalu kuli. **19** Gedî mani i nibuoli kuli nni ki ban batise ba, Báká yeni Bijua yeni U Tienu Fojanma yeli po, ban tua n̄ ñødkaaba. **20** Yin tundi ba ban cølni min waani yi yaali kuli. Lani n̄ yeni, n̄ ye yeni yi daali kuli hali ñanduna juodma. (**aiōn g165**)

Marka

1 U tienu bijua Jesu kirisi laabaaljanmo cilma **2** Nani lan diani nandi osawalipualo Isahi tili nni. Ya nua min sɔni ya tondo a kani. **3** O tie ya nnilo kpaandi li fuali nni ki maadi ke; ɔjanbi mani t yonmdaano sani ke lan tua sansiedu. **4** San bo cua ki wuli bi niba m ñima li fuali nni ki wang'i'ba ke ban lebidi bi pala ki ɔjaa t tuonbiadi. Ke o Tienu n tieni b po sugili bi po. **5** Jude dogu nni yaaaba yeni Jelisalemi yaaba kuli bo cuoni Jan kani. B bo tuo ki waani bi tuonbiadi ke Jan wuli'ba Jude kpenu nni. **6** Jan bo laa li liadili ke b lugy yeni u yuoyuogu kobidi ki loli li gbanli o ciaga nni. T ñankpandi yeni t siidi n bo tie o jiema. **7** Jan bo waan'ba ki yedi: o tiano go ɔjua n puoli ki pia u paalu boncianli ki cie n i. Mini k pundi yua ba gbaani ki gbindi o taacaagbani **8** Mini wani wuli yeni m ñima ama wani baa wul' i yeni fuoɔjanma i. **9** Lani ya daali ke Jesu bo ñani Gaalile dogu nni Naasaleti nni ki cua Jan kani ki go wul'o Jude kpenu i **10** Jesu n bo ñani mi ñinma nni yaa yogu o bo la ke tanpoli luodi ke fuoɔjanma ñani ki naani ki lanjiepienga yeni ke baa jagini o po **11** Li yogu o nialu bo ñani tanpoli po ki maadi: O ne tie n bijua n pia li pakɔnli o po boncianla. N taa n buama kuli ki teni ɔja. **12** Ama fuoɔjanma bo tudi'o ki gedì yen'o hali i tinkuonga nni. **13** O bo tieni danapiina ke Sitaani bigin'o, o bo ye yeni t muayandi ke maleki-ba ke u Tienu maleki - nba caan'o. **14** Ama ya yogu ke b bo cuo Jan batisi Jesu bo cua Gaalile ki wang'i u Tienu laabaajanmo. **15** O bo maadi «u yogu kuli pundi n yeni u Tienu diema mo nagi. Lebidi mani i yama ki tuo u Tienu laabaajanmo. **16** Jesu

bo baa Gaalile ñinciamma kani o bo la Siimo yeni o waaalo Andele. B bo lu bi janbuandi m ñinma nni ki kpaani i jami kelimaa b kuli bo tie jankpaanla i. **17** Jesu bo yedi'ba: «cua mani ki ŋədi nni n baa cedi yi ya co bi niba i» **18** Li yogu li yogu b bo ŋaa b janbuandi ki ŋədi. **19** Jesu n bo cuoni ki juandi waamu o bo la Zebede bila Saaki yeni o waalo San o ñinbiagu nni ki ŋanbidi bi janbuandi **20** Jesus bo yiin'ba ke bi siedi ŋaa b báa Zebede u ñinbiagu nni yeni b tuonsɔntiadi kuli ki ŋua Yesu. **21** Jesu yeni o ŋodikaaba bo pundi Kafarnawomi dogu nni saaba daali ki li jaandieli nni ki bangindi yaaba n ye lienn u Tieu ñɔmaama **22** O bangima bo yaalidi'bi, kelimaa o bo bangi yeni yikodi waa bo bangi 'ba nani li bali maama gbanbanda yeni kaa **23** Ke li sua ja ba ye li kani ke i cicili biadi ŋua'o ke o yigini ki maadi: **24** Nasaleti Yesutinba yeni fini be yaa po i? A cua ke ŋan biani 'ti yoo oo? N bani ŋan tie yua. A tie u Tieu ninjanmo i. **25** ke Yesu gaa t naajadi ke maadi: «suoni mani lan kani ki ña o nini» **26** li yogunu o ja yeni bo jiidi ki baa ke t tagi biidi yeni bua ña ki yigini ki kpandi o nialu. **27** Li bo yaa lidi ya niba bo ye li kani. Ke bi buali bi lieba ne mɔ tie be yo oo? I tundi paani ke o tundi yeni yikodi i. O cedi ke a pola mɔno cɔlni o maama **28** Lan yognu mɔno ke Yesu yeli doni Gaalile dogu nni. **29** Ban ñani jufi -nba tantaandieli nni ya yogu ke Yesu yen Saaki yeni San gedii Siimo nba deni. Ke li sua ke Simo cuado dua yeni u gbannantongu. **30** Li yogu mɔno ke b maadi wani Yesu li gbannnanbiedi maama **31** Ke Yesu bo cua ki cuo o nugu ki fiini ki sien'o ke ogbannandi sɔngike o fii ki candi'ba. **32** li yenjuogu bi niba bo taa a yiama kuli yeni

yaaba ke a pola ŋua'bi ki gedi yen'ba Yesu kani **33** ke u dogu nni niba kuli taa ki ye u diñøbu kani **34** Ke Yesu paagi yaaba kuli bo yia, ki gɔ beli ki yaami i cicilibiadi. O bo ki cabi i cicilibiadi ke ban maadi mɔno ki dugini b bo bani wan tie yua. **35** Yesu yagidi ki fii ki gedi naani ke oba ki ye ki jaan i. **36** Ke Siimo yeni o lieba ŋua ki kpaa'o. **37** ki la'o ki maad'o ke bi niba kuli kpaan'o. **38** ke o maad'ba ya cuoni mani tin gedi u kaantianu. I dingbanbinmu nni ke min pan muandi lan po mo, ki dugini lan po n cedi ke n baa **39** Lani ke Yesu tøgini Gaalile digbana kuli nni ki maadi u Tienu laabaajanmo jufi -nba tantaan diena nni. **40** o gbaado bo cua ki gbaani ki mia ki yedi: A ya bua a ba fidi ki paagi n i. **41** m ninñinma bo cuo Yesu ke tandi o nuugu ki sii'o ki yedi: n bua a agbannu n ŋanbi. **42** Ke li yogunu o gbaado bo siedi ki sua o gbanu kuli ŋanbi. **43** Ke Yesu maadi ke wan tuodi ki siedi li kani ki kpaa'o **44** ki maadi: cuo a ñøbu ki daa cedi oba n gbadi. Ama ŋan gedi ki pan waani sala yidikaaba. Ki tien'ba m ŋanbima paalu nani moyisi n bo bili maama ke lan tua bi sieda.» **45** ama oja yeni n ñani ya yogu ke o kpaandi li maama kaan kuli. Lan po n bo cedi ke Yesu ji bo kam fidi kua u dogu nni ya yogu ke bi niba bo la'o. O bo yi ye u dogu kuni naan kan ki ñiana k ye.

2 Yesu bo tieni nani dana lie yeni ki guani Kaparnawomi dogu nni ke bi niba gbadi ke o ye deni. **2** ke bi tigidi ki gbie deni ke finfanm ji t ye baa o diñøbu kani. Ke yesu tundi 'ba u Tienu maama. **3** Bi niba bo tugi o yiamo hali ke o Taana kuli kpe. ke bi cua yen'o Yesu kani **4** Bi niba bo yia i ke b kan fidi pundi yeni o yiamo Yesu kani Ama bi bo

doni Yesu n ya dieli yuli po i ki cibi ki londi ki jiin'o Yesu
kan ke dua li ganli po. **5** Yesu n bo la ke bi pia li dandanli
yeni ke o bo yedi yua ya gbanu kpe yeni yeni ke: «n bijua
a bàà a tuonbiadi sugili» **6** Ama li bali gbabanda dianba
bo kaa li kani ki maadi bi pala nni ki tua: « **7** Li tieni ledi
ke o ne wan maadi nanda i? O sugidi u Tieu i ñmaa ba
fidi ki di o nisaalo tuonbiidi sugili li yaa tie u Tieu baba
ya kaa. **8** Li yogunu mñno Yesu bo bandi b pala nni n
maadi yaala. O bo yedi'ba be yaa po i ke i maali i pala nni
n yeni? **9** Lan bona lie nni n diidi ya maama paa i? a bàà a
tuonbiadi sugili fii taa a kakalugu ki ya cuoni. **10** Bandi
mani ke o nilo bijua pia yiko ki tinga ne po ki baa fidi
puni bi niba bi tuonbiadi sugili. O bo yedi o yiamo. **11** Fii
ki taa a donduanu bonla k ya kuni. **12** Li yogunu o ja yeni
bo fii ki taa o kakaligu ki pan caa. Ke bi niba kuli ji nua'o.
Li bo lidi bi niba kuli ke bi ji yigini ki pagi u Tieu ki tua:
tin daa kpeli ki la ya bonla ne buolu. **13** Yesu bo guani
ñani ki gedi m ñinciamma kunu ke u niwuulugu cua o kani
ke tundi'ba. **14** Jesu bo cuoni o bo la Alife bijua Levi. O
bo kaa lonpo diegu kani ke o maadi'o «ya ñua'n» ke o
bo fii ki ñødi Yesu. **15** Li ya puoli po Yesu bo kaa Levi
deni ki baa je yeni t tuonbiadi danba yeni lonpo gaala
yeni o ñødikaaba. Li kani bi niba bo ñødo ki yabidi **16** U
Tieu tili banda yaaba bo tie gbanbanda n bo la ke Yesu
jeni yeni a lonpogaala yeni t tuonbiadi danba yeni. Ke bi
maadi o ñødikaaba: laabaal ke o dini yeni a lonpogaala
yeni t tuonbiadi danba. **17** Yesu bo gbadi ki maadi'ba:
yaaba n pia laafia naa bua dogda se yaaba yia. Mii cua bua
ya yi bi nijanba kaa, n cua bua ya yi t tuonbiadi danba i.

18 Jan ŋɔdikaaba yeni falisiani -nba bo loli u ñɔbu i. Bi niba bo cua Yesu kani, ki yedi'o: Be tieni ke Jan ŋɔdikaaba yeni Falisiani -nba ŋɔdikaaba loli u ñɔbu i? Be tieni ke fini yeni a ŋɔdikaaba naa loli? **19** Yesu bo buali 'ba: yua ke bi yiin'o li puokuanli jaanma ba fidi ya kaa konma ya yognu ke o puocaano calo ye b kani i? hali bani baa ye yeni yo lan waagi maama kuli b kan loli ñɔbu. **20** Ama adana cuoni ke bi ba ñani o puocaano Calo. Lan dana nni ke b baa loligi u ñɔbu. **21** Nilo baa kan taa li cabipanli ki ŋali ki tugini yeni li liadikpeli. A ya tieni n yeni li cabipanli ba dadi ki padi a cabikpeli. a cabipaana n mɔ tolitolli ki findi. **22** Nilo ba mɔ ka taa m daakaama ki tieni ñinbobikpeli nni kelima o ya tieni n yeni m daakaama baa mɔ ki pudi li ñinbobili. m daama yaa n ye li ñinbobili n gɔ biidi. Ama a ya tieni m daama li ñinbobipanli nni. **23** Li bo tie saaba daali ke Jesu yeni o ŋɔdikaaba pendi u kuanu nni ki dogi i difiandi. **24** Falisiani -nba bo yedi: «Diidi mani be tieni ke b tiendi yaala n kua m fuodima daali.» **25** Yesu bo guani ki yedi'ba: «Yii kpeli cogi Davidi n tieni yaala wan bo luo m jiema aa? ke m koma cuo'o wani yeni ya niba bo ye kuli. **26** Li nan bo tieni ledi ke Davidi bo kua u Tieu diegu nni. ki taa sala ke wani yeni o ŋɔdikaaba ŋmani. Ama ke li nan bo cabi ke u Tieu sala yidikaa baba i n ŋmani li paanu. **27** Yesu bo yedi 'ba: «saaba ye bi niba po i; bi niba kaa ye saaba po. **28** Lani po n cedi ke saaba mɔno ye o nisaalo bijua nuugu nni.

3 Yesu bo guani kua jufi -nba tantandieli nni. O ja bo ke o nuugu kpe. **2** Yaaba bo ye li kani bo kpaag'o ki ba diidi Yesu ya baa paagi'o m fuodima daali. Ke ban jalig'o. **3**

Yesu bo yedi o ja yua ya nuugu bo kpe yeni: «fii gi sedi t siiga nnni». **4** Lani ke Yesu yedi u niwuligu: «i tuo tin tieni li bonjanla bii u bonbiigu bi niba fuodima daali gi gaa o miali bii ki ɣaa wan bode» ama b bo ɣmini suooo. **5** Yesu bo nuali'ba yeni li pabiili kelima b bo fiini b pala ke li juagi. Lani ke Yesu yedi o ja yeni «tandi a nuugu» ke o tandi o nuugu ke Yesu paag'o.» **6** Li yogunu məno faalisiani -nba taani kali ki ji juogidi ban baa tieni maama ki cuo Yesu ki kpa'o. **7** Li po ke Jesu yeni o ɣodikaaba gedi m ñinciamma kunu. U niwuligu boncianla bo ñani Galile ye Jude ki ɣua 'o. **8** Jelusalemi dogu, Idume bii juuden i yaa kandima yeni ya diema kpia Tiir yeni sidən. Li niwulugu bo cuoni Yesi kani kelimaa bi bo bani wan suani yaali. **9** O yedi o ɣodikaaba ke ban kpaani u ñinbiagu ke wan kua, kelima u niwuligu baa mad'o **10** Wan bo paagi bi niba boncianli yeni, yaaba bo ye li kani kuli ki yia ji bo tudi bi lieba ki gba ban si'o. **11** T tagibiidi danba ya la'o ya yogunu kuli bi yio gbaani o nituali nni ki ya tandi: «ki tua a tie u Tieu bijua» **12** Ama o bo yi yie ki maadi ke ban daa cedi ban bandi wan tie yua. **13** Yesu bo doni li juali po ki yini wan bua yaaba ke bi cua o kani. **14** O bo lugidi piiga n nibilie ki yin'ba b tondiba. Ke bani n baa fid i ya ye yen'o, ke wan suan'ba ke ban ya caa ki wang i u Tieu ñəmaama **15** O bo pun'ba u paalu ke ban ya diali k ñangi t togibiidi. **16** wan bo yini niba piiga n bonbilie yaaba yela nne siməni yua ke o bo pul'o Piali. **17** Saaki yen o yualo San Zebede bijaba. yaaba ke Yesu bo pul'ba. Boaner li niima n tie yua maadi nani i tatandi yeni. **18** Yeni Andre, Filipa, Barteleemi, Matio, Toma, Jak Alifebjua, Tadide Simo

Zeloti. **19** Yeni Juda ISkariyoti yua bo t kuad'o. **20** Lan pugini waamu Jesu yeni o ŋɔdikaaba bo kuni denpo. Ke o niwulugu gɔ taani ban ye naani yeni ki yabi ke wani yeni o ŋɔdikaaba t ki bàà yaama ki baa je. **21** K jesu niba bo gbia ke b maadi ke ban taa'o kelima b bo tua ke o yanma nni n biidi.» **22** U Tienu maama gbanbanda bo ñani Jerusalemi ki cua. b bo yedi «Belisebul yua tie o pola bado ke o kubi o ya paalu i ki bieli o pola» **23** Yesu bo yini'ba o kani kaalindima ki pua'bi m kpanjama: «Sitaani tieni ledi k guani beli sitaani i? **24** Ya dogu nni ke bi niba gɔ ki kɔni yeni bi lieba laa dogu kan fidi ya se ke li ŋjani. **25** Ya diegu nni ke bi niba gɔ ki kɔni b ŋmiali nni li diegu kan fidi ya se ke li ŋjani. **26** Li tie ke sitaani ya guani kɔni yeni o bá li waani ke o paqalu bɔgidi n yeni, o kan fidi ye se o juodi n yeni. **27** Ama nilo ba kuli kan fidi kua o gbanmandaano deni ki fidi fie o piama. **28** Yesu bo yedi n baa maad'i i mɔnmɔni bi niba n tieni ya tuonbiidi bbi bàà sugili b tuonbiadi po, yeni ban sugi u Tienu ya sugidi. **29** Ama yua sugi u Tienu fuoŋjanba wani kan bàà sugili hali a bada. Ama lan daano kan fidi ya ye hali o hjuodima ki kan tieni tuonbiidi». (aiōn g165, aiōnios g166) **30** Yesu bo maadi li kuli ne agbanbanda kelimaa bi bo tua ke o pia o tɔgu biigu. **31** O naá yeni o waamu bo cua ki se cancanli ki sɔni o nilo ke wan yiin'o **32** Li sua ke o niwuligu kaa ki lind'o. Oja den yedi a naá yeni a waamu kaa cancanli ki kpaani ŋa **33** Yesu bo ŋmiam' i ŋmaa tie n naá yeni n waamu. **34** Lani ke o bo 35diidi yaaba kaa ki lindo yeni kuli ki yedi: n naá yeni n ninjanba n yeni. **35** Yua pia li

dandanli n po ki tiedi n yanbuama lan nilo n tie n nijua
yeni n nisalo yeni naá.

4 Yesu go bo ye yen'ba m ñinciamma kunu ki bangib'ba.
Ya niwuligu yabi bo kaani kim lind'o. O bo kua ki kali
u ñibiagu nni m ñinma po. Uniwuligu kuli bo se li
gbangbanli po i. **2** O bo pua m kpanjama ki bangi'ba ya
bona n yabi. Ki yed'ba m bangima yogu. **3** cengi mani
o kpaalo n bo ñani ki bua yaa buu. **4** Ya yogu ke o buu
bonbintiana bo baa u sankunu i. ke o bonyugida bo cua ki
dini. **5** bonbintiana mō bo baa a tancagida po naan kani
ke tanyoma ki ye. Li bo gbaa pani kelima li kani tandi ki
ji. **6** Ama u yienu n bo doni li bo kuodi kelimaa li bo ki
pani ki jiini mōno. **7** Ya binbitiana mō bo baa t kunkondi
ñaga yeni t kunkondi bo fii luoni ki laa fidi loni puu kuli.
8 Ya bonbitiana bo baa ki tinjanga yeni bo pani ki kpedi
ki loni. bonbitiana bo loni piina ki ya caa ke tiana mo loni
piiluob, ke tiani mō loni kobiga. **9** Lani ke Yesu bo maadi:
yua daani ki pia atuba ki baa gbadi wan gbadi.» **10** Jesu n
bo ye o baba o ñodikaaba piig n bonbilie yeni bo nagini o
kani ki bual'o o kpanjama yeni niima nni **11** O Tieu n
puni yinb'ba ke i bandi o diema nni tuonli, ama yaaba ji
ye ne kuli li tie min ya puab'ba m kpanjama i. **12** lan yeni
b baa nua yeni bi nnuni ama bi kan la puu kuli bi baa gba
yeni bi tuba i, yeni ba gbaa yala. Ama bi kan cengi puu
kuli. Lani n tie ban da lebidi ki guani u Tieu kanike wan
tieni bi po sugili. **13** Yesu bo guani ki yedi'ba: i mō ki bani
m kpanjama yeni bundimi yo oo? Li ya tie n yeni i baa
tieni ledi ki fidi bandi ya kpanjama sieni i? **14** O kpaalo n
pagi ya bonbii tie u Tieu maama i. **15** Bi nitiaba tie nani

ya bonbii baa u sakunu yeni. Bi ya gbadi u Tieu maama ya yogu sitaani yi cua ki li yogu ki ñani li maama kuli b pala nni. **16** Bi nitianba mo tie nani ya bonbii baa a tancagida n yeni bi ya gbadi u Tieu maama ya yogu bi tuo i toma toma yeni lipamanli. **17** Ama baa pia jiimoni b pala nn i bi kan fidi juuni sedi u yebiadu ya cua, bii bi niba ya wang'i ba fala Yesu maama po toma toma se ban lebidi ki baa. **18** Bi nitianba mo tie nani ya bonbii n baa t konkondi nni bani mo tie yaaba n gbadi u Tieu maama i. **19** Ama n yema yanyandi yeni, ñaimanbuadi, yeni bonbuakaatiana li kuli yi taani ki di o Tieu maama yeni li ji kan fidi sɔni tuonli. (**aīōn g165**) **20** Ama tianba mo tie nani ya bonbii n baa ki tinnanga yeni, ban wani tie yaaba tuo u Tieu maama ki tuo ma ki luoni. bi nitianba loni bonbii yenli, piita taa, bitianba piluoba luoba, b tianbi kobiga kobiga.» **21** Yesu bo guani yedi'ba: oba kan cuoni li fidilisanli ki cibini l bobli nni ki ñəgini li po. Bii ki gubini u gadogu nni. Bi yituani u tuntuankaanu i **22** Kelimaa li ba kuli k ye ki wuoni ke bi kan wuodi. Iba kuli ki ye ki duagi ke b kan dəgidi. **24** O bo yedi 'ba: yi cuo i ba yeni yi gbadi ya maama. Yi gaa Tieu maama ki sɔni li tuonli maam, i paadi mɔ gɔ baa t dɔ n yeni ke li bonli gɔ pugidi. **25** Lani ya po bi ba pugini yua daani wan ñanbi daani ama yua k daani b baa ñani wan pia yali. **26** Yesu go bo yedi: «U Tieu diema tie nana oo kpaalo n yi buli i bonbii ki tinga yeni. **27** Wan guani yeni wan nua u yienu yeni u ñiagu kuli, ya yogu kuli li bonbulikaala baa pa ki kpeli hali ñanma ke waa bani lan maama **28** Ki tinga n yi cedi i bonbii nm pa. Li cili a kinkaga i ki tuani ti fiandi

ki juodi m bonbinma **29** i bonbii ya beni ya yogu b baa taa o guadgu kelima li yogu pundi. **30** Yesu go bo yedi: t baa nangi u Tienu diema yeni be i. lilaa kpanjama ke ti bo yi pua ke m bundima ye i. **31** U Tienu diema tie nani ya kpintiigu ke b yi'u mutardi yeni bii li baa ñidi ki cie ñanduna bonbii kuli. **32** Ama b ya buli ya yogu li paa t kpedi ki cie u gøgidigu tiidi kuli gi go to a bengbenga hali ke a bonyugida baadi tiendi b tedi li po. **33** O bo pua m kpanjama boncianli yaali naani yeni wan pua yaama. ki wangbi niba o laabaalijanmo nani bani nbaa fidi ki ji gbadi maama **34** O bo maadi yen'ba kaa pua kpanjama. Ama wani yeni o ñødikaaba yeni bo piadi ki ye b baba i. O yi bundi'ba li kuli. **35** Li daali yenjuogu Yesu bo yedi: tin puodi mani ne po ya boanjali. **36** Lani ke o ñødikaaba taa'o yeni ya ñinbiagu nni ke bi bo ye. ke bi kuli gedii ki ñaa u niwulugu li kani. ke bi tøbi mo ñua'o yeni bi ñinbiadi **37** ke u faabiadigu ti fii fiindi a ñinguona ke u ñinbiagu bua pan gbie. **38** Le sua ke Yesu dua u ñinbiagu puoli po ki ki go. Ke b fiin'o ki yed'o: canbáa ñaa bani ke ti bua kpe yaa aa? **39** O bo fii ki yie u faagu po yeni li bali ki maadi: «cedi fuugu» ke u faagu yeni m ñinciama kuli duani suoo. **40** Yesu bo guani yedi'ba: «be cedi ki jie n yeni? i ki dugi n po yaa aa» **41** T jiwaandi bo kua'ba boncianli. Ke bi ji maadi yeni bi lieba: O ne wani tie ñmaa yo ke baa u faagu yeni m ñinciama kuli tuodi o maama i.

5 B bo pundi Galasenia diema yaaba kpenu jaali kani. **2** Yesu n bo ñani u ñinbiagu nni ya yogu. o tagibiigu n bo ye ya ja nni nbo ñani a kakula po, ki tuog'o. **3** O ja yeni bo li ye a kakula nni oba kuli bo kan fidi lol'o baa yeni i

kudi seseli. **4** bi bo kpeli ki kpa kpaa ki loli o taana yeni i kuduseseli. O bo yi fidi ciecie li kuli ki dadi yaadi t kudi nilo ba kuli bo ki fid'o. **5** ya yogu kuli, u yensiinu yeni u ñiagu o bo yi ye a kakula nni lini yaa kaa a juana po ki kuudi kaa suondi. ki jaagi wani o bá ya taana a tana ki duoli **6** Wan bo la Yesu hali fagima. o bo sani ki cua ki gbaani o nintuali nni. **7** ki kpaandi ki maadi: «be n ye mini yeni fini siiga nni, Jesu u Tienu yua ye tanpolu bijua? U Tienu yeli po mia sugili k daa wang'i' fala. **8** O bo maadi yeni kelima o bo gbadì ke Yesu yedi: fini o tagibiigu ne ña o ja ne nni» **9** Yesu bo bual'o: «a yi ledi?» o bo ñmian'o n yi niwuligu kelima t yabi. **10** O bo mia yesu ke wan daa beli'ba ki ñani'ba u dogu yeni tinga nni. **11** Li bo sua ke i duoli ye li juali kani ki ñmiani ti muadi. **12** Bi bo mia Yesu ki maadi: A ya beli 'ti ñjan nan cedi tin ñødi i duoli **13** Yesu bo cabi u sanu ke bani t tagibiidi yeni ñani o ja yen nni ki sani ki pan kua i duoli nni. ke li duoli kuli ñani li juali po ki sani sani ki pan mñinciam nni ki bia b kuli. b bo pundi duoli tuda lie. **14** Yaaba bo kpaa li duoli yeni bo sani ki pan waani li laabaalo a longbana nni yeni li dogu bila kuli nni. Bi niba boncianli bo ñani ki gedi ki pan diidi yaala tieni. **15** Bi bo pundi Jesu kani ki la ya ja bo pia u tagibiigu yeni ke o kaa ki ñjanbi lani ti tiadi ki kaa ke bonli ki pia'o ke t jiwaandi cuo'ba. **16** Yaaba bo la u tagibiigu n bo ye yua nni; bi bo togidi yaaba cua li kani lan tieni maama ke t tagibiidi ñani oja yeni kani ki kua i duoli nni **17** lan ya po ke bi bo mia Yesu ke wan ña bi tinga nni. **18** Yesu nbo bua kua u ñinbiagu ya yogu, t tagibiidi n bo ye yua yeni nni yeni bo mia ke wan cedi wan yegi yen'ba. **19**

Ama Yesu bo ki tuo. Ama li yogu o bo yed'o: «Ya kuni a deni po a buolu po ki pan waanb'ba u Tienu n tieni a po yaala kuli, yeni wan tieni a po ya niinm n gbadima **20** O ja yeni bo gedi ki pan wangi dekapola dogunni Yesu n tieni o po ya tuonjanma yeni ya ciila bonla n yabi maama ke o yaalidigu cuo'ba. **21** Jesu bo guani kua u ñibiagu ki guani puodi ki gedi ne po ya kpenpuoli jaali kani ya niwuligu n bo taani o kani bo yabi, ke o fii se m ñinciamma kunu. **22** ke juffi-nba tantaandieli nn canbáa yua ke b yi'o Sayirisi bo cua pundi Yesu kani ya yogu ki la'o yeni, o bo gbaani o taana kani. **23** Ki miad'o sugili hali boncianla ki yed'o ke o bisalo yia hali ki bua kpe. ke ñjan li cua ki ban maani a nuugu o po ke wan paagi ki ya ye. **24** Yesu n bo yegi ye'o ya niwuligu yabi bo ñua ki miab'o **25** O pua mō bo ye li kani ke o sōma ña hali piig n bina lie **26** O bo la fala boncianli yeni ya dogidiena yabi kani, ki biani o piama kuli; ama yeni li kuli li bo tu; li bo li biagidi ki pugidi. **27** o bo gbadi ke b maadi Yesu maama, o bo nagini o puoli u niwuligu nni ki sii o tiadi. **28** Kelima o bo yedi o pali nni n ya fidi sii ba o tiadi baba n baa paagi. **29** Ya yogu ke o bo sii 'o o sōma yeni kuli bo kama sedi ke o gbanu kuli paagi. **30** li yogunu mōno Yesu bo bandi ke u paalu ñani o niini. O bo ñmagidi ki buali u niwuligu ñmaa sii n liadili? **31** O ñodikaaba bo yed'o: a nua u niwuligu n miabi maama ke a nan gua yedi ñmaa sii'n i? **32** Ama Yesu bo diidi b kaalindima kaa bandi yua tieni lan bonla. **33** O jawaanbu bo cuo o pua yeni ke o digibi kelima o bani yaala n tieni ninni. O bo gedi gbaani Yesu nintuali nni ki waan'o i mōnmōni kuli. **34** o bo yed'o n bisalo a dandanli

n tieni a po yaali n ñani. gedi yeni a yanduama a bàà laafia a yianu po. **35** Wan bo maadi yen'o ya yogu li bali maama bangima yudaani yeni bi niba bo ñani bi deno po, ki tuogi ki yed'o: A bisalo kpe'o be tieni ke a gó mabidi cabáa i? **36** Ama Yesu bo gbadi ban maadi yaalia; o bo yedi li bali maama dieli canbáa: ñan daa jie daani n n baba **37** O bo tuo ki baa yegi yen'o. li ya tie piali Jaka yeni o waalo Jan **38** Ban bo pundi li bali maama bangima dieli Yesu bo la ya niwuligu n yabi, ke bi tianba buudi ke bi tòbi tiendi u fuugu ki tandi yeni u paalu. **39** Wan bo kua u diegu yeni nni o bo yedi'ba: Be tieni ki buudi buudi ki gó tiendi tiendi u yaalidigu nanda i? i biga naa kpe kaa o góa yo. **40** o ñuad'o ama o bo ñani bi kuli cancanli ki i biga báa yeni o naá yeni wan bo yegi ya naataani yeni ki kua yen'bi ki biga n dua naan kani **41** Yesu bo cuo ki biga nuu i ki yed'o «talita kumi» li bua yedi ke: i jifanbiga n yedi ña fii. **42** li yogu mòno ke i biga fii ki gó cuoni, kelima li jifanbiga bopia piiga n bina lie i. U yaalidigu bi cuo'ba boncianla. **43** Yesu bo ten'ba li lanbonli k ban daa maadi nilo ba kuli. O go bo yed'ba ke ban ten'o li bonjekaali

6 Yesu bo ñani li kani ki guani o maadogu nni. O ñòdikaaba n bo yegi yen'o. **2** M fuodima daali ke o pundi, o bo kua li bali maama bangima dieli nni ki bang'i'ba. U Tieu maama niba boncianli bo cengi o maama ke li gó mangi'ba. B bo yedi «o ne mò bàà m yanbanma ne le yo oo? ñmaa n ten'o ya yanfuoma na? «O tieni ledi ki fidi tieni ya banciama ne yeni o nuugu i? **3** li ki tie o kpagikpielo Mliyama bijua, yeni Jaka, Jose, Jude yeni Simoni kaa tie o waamu uu? O nisiaba gó ye ti sisiiga

ne? Ban wani Jesu bo tie b yaa po biidi. **4** Jesu bo maadi
yeni'ba: b kan fali sawalipualo yeli kaantianu se o danba
dogu nni. yeni o niba siiga nni yeni o deni yaaba kani. **5**
Waa bo fidi tiendi banciamtiamo, li yaa tie wan maani o
nuugu yianbi ba ya po ki paagi 'ba. **6** b gaafaama bo lidi'o
li po. Yesu bo caa a dogibila nni ki ban wang'i'ba. **7** Yesu
go bo yini o piiga n niba lie yeni ki sɔni'ba niba lie lie;
ki puni'ba u paalu k ban ya paani t tagibiidi **8** O go bo
maad'ba ke ban daa taa bonli ba bi taacenli po. I gbiamu
baba ki daa taa jiedi, gi daa taa bɔgili yeni ya gbanñadu
pia liiga. **9** Ama yi pili yi pia ya caacaadi g da taa liadi
yenli baba. **10** O bo yedi'ba «Yi ya cani yua ya deni kuli yi
ya ye lankani, hali yi pan siedi laa dogu nni. **11** B yaa tuo
ki gaa i candigu gaa cengi i maama naankani, yin yi ña
laa dogu nni ki piini i taanjmaada ke la tieni sieda i po. **12**
Bi bo ñani ki pan wangi buolu faagidi yen ti biidi tienima
13 B bo jaandi ki ñangidi t tagibiidi bi niba boncianla po,
ki sɔgini m kpama yaaba yia po ke b paagidi. **14** O bado
Herodi bo gaa li sawalo kelima Jesu yeli bo ñani kaankuli,
nitianba bo tua: Janbatisi n guani ki fii bi tinkpiba siiga
nni. Lani n cedi ke o pia u paalu ki suani ya yaalidigu
bancianma ne. **15** b mo yi nmaadi ke «ke ELI YO» tianba
mo n yedi li baa tie yoguba ya saawalipuala nikpela siiga
nni yua bii? **16** Ama ya yogu ke Herodi bo cengi o maama
o bo yedi: Li baa tie Jan min bo jia yua ya yuli yeni n fii
bii? **17** Li bo sua yogunu ba Herodi bo cuo Jan ki lol'oki
luon'o li yonmdieli nni kelima o bo fie o waalo Filipa
ya denpua ke o tua o ya pua yeni po. **18** Jan bo maadi
Herodi: laa dagidi yeni ñan kuani a waalo denpua. **19**

Ama Herodisa pali bo biidi Jan po ke n bua ban kpa'o.
Ama o bo kan fidi kpa'o. **20** Wani Herodi bo jie Jan kelima
o bani ke o tie ya nilo mɔni ki tiegi; kaa pia tagili ba kuli,
o ya bo gbadi Jan tundi ya yogu o yama bo yi ȷmadi. Ama
yeni li kuli o bo yi fidi cuo o ba ki ya ye yeni li pamanli.
21 Nani Herodi madijaanma daali n bo pundi. Ki cedi ke
Herodiasi bàà u sanu ki ba tieni wan bua yaala. Herodi bo
tieni t jaanjiedi ke li yabi ki yini a mintielaa canbáa - nba,
a mintielitötiebi liiga yaaba kuli yeni Galile dogu nni liig
yaaba kuli. **22** Herodiasa bisalo bo kua bi niba yeni siiga
nni ki jeli i ciagi ke li mangi Herodi yeni jaanma tantaani
tieba kuli pala. O bado bo yedi: ȷjan bua yaala kuli ȷjan
mia n baa teni ȷja. **23** O go bo poli ki yedi: ȷjan mia yaala
kuli n baa puni ȷja baa li ya tien dogu mɔno n baa bɔgidi
ki teni ȷja. **24** O jifaano bo ñani ki pan buali o naá: a bua
min pan mia'o be i? O naá bo maad'o ke Jan batisi yuli.
25 Li yogu ke o jifaano guani hali o bado kani. ki mia'o
ki yedi: n bua ȷjan tieni Jan batisi yuli ki tadiga nni ki
pun'n. **26** O bado pali bo biidi paaa ama nani wan bo poli
yeni bi nitaaantieba n ye yeni o bo kan fidi yie **27** Lani ke
o bado bo sɔni minteeli-nba canbáa yendo ya minteela
n guu kan ke ban cua yeni Jan yuli na. Yaaba bo guu li
yonmdieli kua ki cua jia li yuli **28** b bo kpieri li yuli yeni
ki taditrialigu nni ki cua yeli ki teni o jifaano, ke o jifaano
mɔ ji teni o naá. **29** Jan ȷodikaaba n bo gbadi ke li tie yeni
bi bo cua ki taa o gbannandi ki pan bili o tanlogu nni. **30**
Jesu tondiba bo guani ki taani o kani. B bo togidi ban
bo tieni yaala yeni ban bo bangi bi niba yaala kuli. **31** O
guani ki yedi'ba tin gedi mani n fanfama po bi niba n k

yabi naan ki fuodi. Kelima ya niba bo kuni yeni yaaba bo cuoni kuli bo yabidi. b bo k bàà fuoma ki baa jiedi. **32** Li po bi bo kua u ñinbiagu nni ki gedi pan ye b baba. **33** Ama ban bo siedi ki caa i dogi nni niba boncianli bo bandi ban caa naani gi siani bi taana po ki baa gbaa pundi yemba. **34** Ban bo ñani u ñinbiagu nni Yesu bo la ke u niwuligu yabi paaa ke m niñinma cuo bi po kelima b bo tie nani ya pee k pia pekpaalo yeni. Li yogu o bo cili ki wang'i'ba ya bona yabi. **35** U yienu n bo bua baa o ñodikaaba bo nagin'o ki yedi: u yogu pendi o ne mɔ tie fuali nni ñianli k kobi. **36** cabi daa ke ban fidi yadi kua i dogbinmu nni ki baa yaala ke b baa je. **37** O bo ñmia'ba ki yedi ba: Yinba mɔno n puni ba liba ban je. B bo maadi'o «a bua tin pan daa kuumukobilie ya paanu gi fidi dini ba? **38** Yesu bo yedi ba: yipia paanu bonjena bona ñaa yo? Gedi mani ki pan diidi? Ban bo bandi yeni b bo yedi: paanu bonjena mu yeni jami lie. **39** O bo yedi ba ke ban cedi bi niba n kali cagili cagili t muasuandi po **40** B bo kali cagili cagili kobiga kobiga yeni piimu mu i. **41** Wani Yesu bo taa paanu bonjemuuda yeni jamilie yeni ki yaadi ki diidi tanoli po, ki jaandi u Tienu ki ñmiidi ñmiidi ki teni o ñodikaaba ban bogidi u niwuligu. O go bo bogidi b kuli i janliediyeni. **42** B kuli bo dini hali ki pan guo. **43** B bo wodi wodi ban ñmani ñmani ki sieni ya paanu yoli yola yeni ya janjena ki gbieni piig nbaabuodilie **44** Yaaba bo ñmani paanu yeni bo tie jaba tudamu. **45** Li yogu Yesu bo fiini o ñodikaaba ke b kua o ñinbiagu ki ga o liiga ki baa duugi ki gedi ne po ya bɔnpuoli Betisayi ya dogu po. hali baa ti cabi o niwuligu **46** Ban bo t yadi ki kuini o bo doni lijuali po ki

pan bo jaandi. **47** U ñiagu n bo bua baa o ñjodikaaba bo ye u ñinbiagu nni hali m ñinciamma siiga nni. ke Yesu li ye li jaali po o baba. **48** Obo la ke b kudi u n ñinbiagu yeni fala kelima u faagu bo togid ba. Li bo bua pundi i kootonmuai fiindimna, Yesu bo cuoni u ñinbiagu po ki caa b kani ki bua balini ki pendi ba. **49** Ama ban bo la'o ya yogu ke u cuoni u ñingbani po b bo maali ke li tie yigini ke b yigini **50** Kelima b kuli bo la'o ke i jiejie bo kua'ba. Li yogunu mono Jesu bo maadi'ba: ki yedi ba: paagi mani i pala mini le ge. daa jie mani. **51** O bo kua ki taani yen ba u ñinbiagu nni ke faalu mō go sedi. Li bo yaalidi'ba hali canyiin. **52** B bo k fidi bangi wan bo taa paanu bonjena mu ki mia u Tienu ki tieni maam, li niima nni kelima b pala bo jøgini. **53** Ban bo dugi m ñinciamma b bo pundi Senssareti ya tinga nni ki go sieni u ñinbiagu **54** Ban ñani u ñinbiagu nni ya yogu bi niba bola'o ki band'o **55** B bo yadi a longbana nni ki siani taadi a yiama yeni b duanduankaadi, b bo tug'i'ba ki caa yen'ba ban gbadì ke o ye naankan kuli **56** Wan bo gedì naankani kuli a longbana nni i dogciami nni, b bo yi taani a yiama ki cua yen ba bi niba n bo taandi bi lieba naani; ki ñanbi mia'o ke wan cabi ba ban sii ba o tiadi kun po baba, yaaba kuli bo yi sii bo yi paagi.

7 Farisiani -nba yeni li bali gbanbanda tianbi yaaba n ñani Jerusalemi bo taani ki cua Jesu kani. **2** B bo la bi ñjodikaaba ke bi tianbi dini yeni i nuujøgidi bii kaa nidi. **3** L i bo tie ki faalisiani -nba yeni ban yi yaaba Jufiiba kuli kan dii kaa ñanbi nidi. kelimaa b bo ñua bi danba bogida i. **4** Faalisiani -nba yua bo ñani li taanli ki kopeni o daa bo kan dii se wan gbogi ki m ñinma ki ñanbi ki nidi ki

janbi o ba ki ñani li kuali. B bo kubi b danba bogida bontiana yaali n yabi, lan tie i tadiñukaamaau, a cuana yeni t kudiməndi tadimu, Osaadikaanu li kuli ya ñuudima.

5 Faalisiani -nba yeni li bali maama gbanbanda bo buali Jesu: li tieni ledi ke a ñødikaaba wan ki kubi t nikpela kuana i? ki di yeni i nuujøgina i? **6** Ama Jesu bo guani ki ñmiani ba: Yinba pala lie danba Isayi bo tuodi ki waani ki saawali yeni ke li tie mənməni. Ya niba nye naan ki jigindi nni yeni bu ñøbu baba, ama b pala wani b fagi yeni nni. **7** Baa jaandi nnii yeni mkpiagidi baa kuli bi niinn. B ñaa ki bangi bi nisaliba n diani ya bali maama bangima baba. **8** Yi ñaa u Tieu bali maama ki nan ñua bi nisaliba ya jaama bogida **9** O gó bo yedi ba: yi li luni u Tieu maabilikaama canyiin. ki waa ñua yala n tie o bogida. **10** Kelimaa Moyisi bo yedi: colini a báa yeni a naáki yedi: fini yua maadi a báa bii a naá maabiigu a ba t kpe li po. **11** Ama yinba wan yedi: ke nilo ya yedi o báa bii o naá ke wan bo bua todi'o yaala yeni tie ya paabi n dagidi yeni u Tieu i **12** Li po i kan cab'o wan todi o báa lani yaa kaa o naá. **13** Lanwani yi piini u Tieu maabilikaama yeni i bogida yali ke i suo lienn. i gó tiendi ya bona yabi ki naani yeni lani. **14** Jesu gó bo yiini ya niwuligu n bo nagini o kani bo yedi: Yinba kuli n songi mani yeni niinn ki gó gbadi. **15** lba kuli ke ye o nifosaali niin po ki cua o niinn ki jøgin'o. **16** B yanfuodanba n ñanbi gaa yi naa diani biga. Yua pia a tuba ku baa songi wan songi. **17** Ya yogu ke Jesu bo siedi ki kua o deni nni. O ñødikaaba bo bual'o laa maama bundima. **18** Yesu bo yedi ba. Yinba mō daa pia yanfuonma yo oo? yinba gi nua ke yaala kua kua

o nilo niinni kan fidi ki biid'o **19** Kelima yaala kua bu
ñøbu nni nan kan jiidi kali o pali nni. ama li baa jiidi o
tugu nni ki gedi pan ña o nigidi kaanu. Jesu bo yedi lan
bonla ki waani ki jiema baa kuli kan jøgini o nilo. **20** o go
yedi ba; yaala n ña o nilo nni lani n jøgid'o. **21** kelima po
nilo pal nni naa ti maalibiidi, lan tie m conconma buolu
kuli u subu li nikpali **22** m conconma li ninponbiadili m
biadima, i janbi i, m ȳalima. yi nanga, t tuonjøgidi tiema,
t japaadi, gi bua li kønli. **23** Lan bonbiadili buolu kuli ña o
nisaalo nni. ki jøgid'o. **24** Wan bo siedi li kani, o go bo
gedi ya dogi yi Tyli yeni Sidøni ya tinmu nni. O bo cua o
candieu kaa bua nilo baa kuli n bandi ke o ye li kani.
ama o bo fidi wuoni. **25** li yogu møno o pua yua ya bisalo
ke t tagibiidi bo ȳua 'o yeni bo gbadi ke b maadi ke o
ye. O bo cua ki gbaani Yesu taana po i **26** Li pua bo ñani
Fenesi Siiri dogu nni. o bo mia ke Yesu n beli ki ñani t
tagibiidi o bisalo nni. **27** o bo yedi'o: tieni suo ki biga n dá
di t jiedi o. Kelima laa ȳani ban taa ki biga jiema ki luni i
sangbanli. **28** Ama o pua yeni bo guani ki jiin'o: ki yedi ya
sangbanbila laabi u saajekaanu kani je a saajøga i. **29** K
e Yesu yedi'o: kelima ȳan maadi ya maama ne po fii ki
kuni. ke i cicibiadiga ñani o niinni. **30** O pua yeni bo ñani
ki kuni o deni po i. Ke o pan sua ke i cicibidiga yeni ñani o
biga niinni ke o dua u duanu po. **31** Yesu bo fii Tiiri Tinga
nni ki tøgini Siddoni ki go lindi ki tøgini Dekapola diema
n ki ñani ki pan caa Gaalile ñinciamma po. **32** Bi niba bo cua
yeni li tuukpaali o kani ke m maama paa o po. B bo mia
ke wan maani o nuugi o po. **33** bo taa'o ki fagidi yen'o o
niwuligu ki taa o nuubila ki tuuni o tuba nni ki go taa o

ñinsandi ki sii o lanbu po. **34** Lani o bo nuali tanpoli ki fuodi ki jiini ki yedi: «Efata» lani tie pigidi **35** lan yogunu li tuukpali tuba bo kpaadi u lanbu mo n tabidi wan ji ya maadi bonjanla. **36** Yesu bo yedi ba ke ban daa maadi nilo ba lan bonla. Ama ke bi ñanbi kpaandi ke bi niba gbadi wan tieni yaala. **37** Ke bi niba gbadi ke li yaalidi ba hali boncianla ke bi ji tua: o bontienkaala kuli ñani. o cedi ke a tuukpaana gba ki a muula mo maadi.

8 Lani dana nni u niwuligu gø bo taani ki yaabi baa bo pia ban baa je yaala. Jesu bo yini o ñødikaaba ki yedi ba: **2** U niwuligu ne bonli pia n po m ninñima, kelima dana taa n yeni ke bi ye yen'n, bi naa gø pia ban baa je yaala. **3** N ya baa ñaa ba yeni m koma ke ban yaa kuni, bi baa cuagui u sani nni kelima tianba deni fagi. paaa **4** O ñødikaaba bo ñmia'o ki yedi: T baa fidi ki baa le ya fuali ne yaa paanu ke u niwuligu nee n di lan dagidi ba. **5** Jesu bo guani buali ba: paanu bona ñaa yo ke i pia? bi bo guani ñmia'o: paanu bona lele. **6** Bi bo cedi ke u niwuligu kali tinga nni. O bo taa o paanu leleda yeni ki yadi ki tieni u Tieu balga ki jendi jendi ki teni o ñødikaaba ke ban bili bili u niwuligu kani, ke bi bo bili bili u niniwuligu nintuali nni. **7** Janbimu ba mo bo ye waamu ke o gø bo tieni u Tieu baliga li mo ya po ki teni o ñødikaaba ke ban bogidi u niwuligu. **8** Bi kuli bo dini ki guo ke bi taani taani ban jeni ki iseni yaala ke li gbie baabuociandi lie. **9** Yesu n bo cabi yaa niba bo pundi jaba tuda na **10** li yogu mono wani yeni o ñødikaaba bo fii kua u ñinbiagu i ki pan gedì hali Dalimanuta ya diema nni. **11** Li ya puoli po Frisiani -nba bo cua ki bua bigin'o. ki maadi t bua ki mia ñan tieni t po

ciila yaala wani ke a ñani tanpoli po. **12** Ke Yessu fuodi
jiini ki yedi ba: Be tieni ki mola niba kpaani ciila baba i? n
maadi i mənməni bi kan tieni ciila ba mola bi niba po **13**
Li yogu mono Jesu bo siedi ŋaa ba. Ki kua o ñinbiagu yeni
ki dugi kigedi ne po kpenpuoli. **14** O ŋɔdikaaba bo sundi
kaa kubi paanu. baa bo pia jiema baa kuli u ñinbiagu nni,
paanu yenli baba. **15** Yesu bo wuoni ba paanu yeni ki yedi
ba: «cuo mani i ba ki lɔgidi Falisiani -nba yeni Herodi
dabili. **16** o ŋɔdikaaba bo maali bi ŋmiali nni ki yedi: li tie
tin k pia paanu yeni yaa po i. **17** Yesu bo bandi ki yedi ba:
be yaa po i ke i maali nani yi ki pia kpanu yaa po i? Yi mo
daa bandi lba yoo oo? yi daa gbadi yaa aa? Yi mo ya pala
go daa juagi. **18** Yi pia a nubina ki naa nua yo, yi pia a
tuba k naa gba yo, nani yi tiani li ba **19** min bo taa paanu
bona muu i ki jedi jedi ki bɔgidi bɔgi nitudimuudiba yeni,
yin bo taani ya bonjena yeni bo gbie baabuodi ŋaa i? Bi
bo guani yedi: «piigalie» **20** Min go bo taa paanu bona
lele ki jendi jendi ki bɔgidi niba tudana yeni, yi bo taani
ya bonjena n sieni baabuodi ŋaa i? **21** Yesu bo yedi: yii
go li kpaagi kaa bandi hali yeni mola? **22** Ban bo pundi
Betasaida. Bi niba bo cua yeni o ja juamo Yesu kani ki mia
ke wan sii'o. **23** Yesu bo cuo o juamo yeni o nnuugu ki
dia'o ki pan ñan'o u dogu nni. Wan bo sii o nuni ki go
maani o nuugi o po ya yogu o bo bual'o: «a nua bonli
ba?» **24** O bo ligidi o nibina ki yedi: n nua bi niba ke bi tie
nani i tiidi yeni ki cuoni. **25** O bo guani ki maani o nuugi
o nini po, ke o ja yeni bo ligidi o nuni ki nuali ŋanma,
ki ji la ke o nualicanyiin **26** Yesu bo cian'o bi deni po ki
yedi'o: ŋan daa guani kua u dogu nni. **27** Yesu bo ñani

yeni o ŋɔdikaaba ki pan caa Filipyeni Sesare dogibila nni. Ban bo ye u sanu nni o bo buali ba? Bi yedi ke n tie ŋmaa yo? **28** Bi bo guani yed'o «tianba Janbatisi» tianba «Elia» ke bi tianba mo tua «ke bi saawalipuaba siiga nni yendo n fii» **29** Ama o bo buali bani ke bi mo ji ye ke o tie ŋmaa yo? Piali bo ŋmiani: A tie u Tieu n gandi yua i. **30** Yesu bo kpaa ba li lanbonli ki yedi ba; yi cuo yi ba ki daa yedi nilo baa kuli kani min tie yua. **31** Yesu ji bo cili ki wangí ba ke li taladi o nilo bijua n la fala ke a nikpela yeni sala yidikaaba yudanba yeni li bali maama bangi kaaba gbanbanda n yie ki cedi ban kpaa'o. Ama dana taa daali o baa fii bi tinkpiba siiga nni. **32** O bo kadi wani ba canyiin Piali n bo taa'o ki jødi waamu ki fuu yen'o. **33** Ama Yesu bo guani o ŋɔdikaaba kani. O bo funi yeni Piali ki yedi: «sitaani ña n puoli po» kelima a yaa maalima nan k taa yeni u Tieu ya yaali. li ti nisaliba ya yaa me. **34** Yesu go bo yimi u niwuligu ke bi nagini o kani ki taani yeni o ŋɔdikaaba ki yedi ba: Yua bua wan ya ŋua n kuli se li daano ni jiini o ba. Ki taa n daapɔnɔnli ki bugi ki yaa ŋua ni. **35** Kelima yua n bua wan gaa o miali o baa buon'li. Ama yua mo baa puni o miali mini yeni n laabaalinjanmo po o gua baa la 'li. **36** O nilo yua baa ki diedi ŋanduna kuli ke o naano nan bodi li baa todì a mo be? **37** O nilo baa fidi puni be yo ki lebidi o miali? **38** Kelima yua jie n fe n po yeni n maama po bii naa niba, yaaba n conbi ki go tie t tuonbiidanba ye n siiga nni. O nilo bijua mo baa jie laa nilo po i fe, o ya t cua yeni o ba kpiagidi; ki ji yegi yeni maleki -nba yaaba n gagidi ŋjani hali ya yogu.

9 Yesu go bo yedi ba: Hali n yedi i mɔnmɔni yiba yaaba
yeni kuli. i siiga nni tianbi kan kpe kaa la u Tienu diema
cua yeni u paalu **2** dana luoba n bo pundi, Jesu bo taa Piali
Jaka yeni Jan wani yeni bani baba ke bi doni li juali yuli
po **3** O tiayiekaadi bo pendi payi payi ki ñiligi boncianla
hali hali ke nilo baa kuli kan fidi ɻuudi lan pendi yeni **4**
Eli yeni Myisi bo cili ki dɔgidi bi kani ki cili ki maadi yeni
Yeni Yesu. **5** Piali bo yedi Yesu: li baa ɻjan tin ji ya ye ne. a
yaa tuo t baa pua jodi taa; fini yenli Moyisi yenli Eli mo
yenli. **6** Piali bo bani wan baa maadi yaali. kelima i jeje bo
cuo ba. **7** U tawaligu bo cua ki libibni bi po ke u nialu
maadi u tawaligu yeni «o ne n tie n bibuadiga ya cengi
mani o» **8** Ya yogu ke o ɻɔdikaaba bo nuali ki lindo baa
bo la ke nuli se se Jesu baba. **9** Ban bo ji li juali po Yesu bo
maadi ba ke ban daa waani nilo ba kuli. ban la yaala hali
yeni o nilo bijua n baa t fii bi tinkpiba siiga nni. **10** Bi
bo tieni wan yedi yaala ama bi bo nia yeni bi yaaba bi
tinkpiba fii n tie yaala. **11** Bi bo buali Yesu? Li tieni ledi ke
li bali maama gbanbanda wan naa maadi ke li tie Eli yo n
gbaa cua. **12** O bo guani maadi ba lan nan tie yeni ke Eli
baa gba cua gi ɻanbi li bonli kuli. Ama li nan tieni ledi ke
li diani ke o nilo bijua baa la fala boncianla nani yua k
pia kpiagidi yeni? **13** N baa yedi ke Eli cua mono, ama bi
sɔni o nani lan bo bua maama yeni, nani lan bo diani o
po maama yeni. **14** Ban bo guani bi ɻɔdikalieba kani bi
bo la u niwuligu ke bi yabi ki lindi ba ke li bali maama
gbanbanda maadi yeni ba. **15** Ya yogu ke u niwuligu kuli
bo la Yesu li yoginu li bo yaa lidi ba. ke bi ji siani ki caa o
kani ki ji fuond'o **16** Yesu bo buali o ɻɔdikaaba ban bo

pagi ya panpagu. **17** U niwuligu sinsiiga nni yendo bo guani yed'o: N bo cua yeni n biga a kani o pia u tagibiigu ke li mabid'o ke waa fidi maadi. **18** Li ya fii o po li yi gul'o tinga nni. u ñinsankpankpangu n ya ña u ñøbu nni ke o ñmani a ñina. n bo mia a ñødikaaba n dli ki ñani ga a niinni ke baa fidi. **19** Jesu bo guani kiyedi ba: yinba yaa niba k pia dandanli yeni; n gø baa ye yeni ya caa beyogu i; n gø ba bàà sugili yi po caa yeni be daali. cua mani yeni li biga. **20** K e bi cua yen'o Yesu kani. i cicibiadi n bo la Yesu yaa yogu ke bi fuuni i biga lun'o tinga nni ke t ñinsankpankpangu ña u ñøbu nni. **21** Yesu bo buali ki biga báa: u laa yogunu yo ke li bonla cil'o. ke yi biga báa guani ñmian'o hali o bon waama. **22** U yogu tianu li baa lu'o u muu nni yeni m ñinma nni ki ya bua buon'o. Li ya tie ke a baa fidi tieni bonli baa ki faaab'o ti po. ñam gbadi ti po m niñinma ki todi tinba. **23** Yesu bo guani ki yedi: li ya tie ke a baa fidi libonli. Lanbonli tie faala yua pia li dandanli po. **24** Li yogu ki biga baa bo kpaandi ki yedi. N pia li dandanli todi'n ke i dandanli n pugini. **25** Yesu n bo la ke bi niba siani ki taagi bi kani wan tandi yeni u paalu i cici biadi po ki maadi: fini u tagibiigu yua muugi ki wabini ne n yedi ña: ña ki biga ne nni ki daa faa guani o kani hali a bada. **26** U tagibiigu bo yigini ki digibi ki biga hali ñanma ki ñani o niinni ki ña'o. ki biga bo dua ki naani nani yua kpe yeni. Ke u niwuligu siiga nni tianba bo maadi ke o kpe móno o. **27** Ama Yesu bo cuo o nuugu ki fiin'o ke o jawaalo fii ki se. **28** Yesu n bo kua li dieli nni ya yogu yeni o ñødikaaba baba, bi bo bual'o yeni u jiejiegu. «Be tieni ke tinba wani naa fidi beli ki ñani naa

tagibiiga? **29** O bo ñmiani ba: ya tagibiiga ye ne kan tuo
ñna ke li yaa tie yeni jaandi yaa kaa. **30** Bi bo siedi li kani ki
tɔgini ki ñani Galile. Yesu nan bo k bua bi niba n bandi
ban ye naani **31** Kelima o bo wangí o ñɔdikaaba ki yedi
ba: bi baa janbi o nilo bijua ki ten'o bi nisaaliba nuugi
nni ban kpa'o ama o kuuma dana taa daali o baa fii bi
tinkpiba siiga nni. **32** O ñɔdikaaba bo k gbadi li maama
niima nni. Ama bi bo jie yeni ban bual'o li po. **33** Ban bo
pundi ya dogu ke bi yi Kapeenawomi. Yesu n bo ye deni
yeni ba o bo buali ba? Yi bo nia bee u sanu nni? **34** Ama bi
bo ñmini silbi kelima u sanu nni bi bo nia yeni bi lieba. ke
ban bandi yua baa tie liiga yua. **35** Lanwani Yesu bo kali
ki yini ban piiga n niba lie yeni ki maadi ba: Yua bua wan
tua i liiga yua se wan tuo ke wani n njuodi yi siiga nni ki
guani tuo ke o tie bi niba kuli naaciemo. **36** Lanwani o bo
taa ki bonñidiga ki sieni bi siiga nni, ki gua taa'o ki ñmabi
ki maadi ba: **37** Yua tuo candi a bila ne siigi nni ba yendo
kelima n ya yeli po o candi mine. yua n candi ni waa
candi mini baba kaa o candi yua n sɔni n mɔ i. **38** Jan bo
yedi «canbáa t la ja baa ne ke o beli ki yaandi o sanpola a
yeli po ke t yie o po kelima waa ñua ti. **39** Ama Yesu bo
guani ki yed'o. Daa tiedi mani o po kelima nilo baa ki ye
ki tieni yaalidigu tuonli n yeli po. ki gɔ guani ki maadi n
po maabiigu. **40** ki kɔni yeni t kuli tie t yua i. **41** Yua teni
yi m ñinma kelima n yeli po kelima i ti Kirisi niba o luo o
panpaani. **42** Ama yua ba tuulini ya bidi n daanni nni
po ne ke baa yendo tudi u Tienu sɔnu li baa ñani ki cie
li daano ban lan'o li naali ki lu 'o m ñinciamanni. **43** A
nuugu ya cedi ke a tie t tuonbiidi ñan jia'o. Aya kua u

Tienu deni ki pia nuuyendu (**Geenna g1067**) **44** Li baa ɣani a po ki cie yeni ɣan ya pia nuugi lie. ban lu ɣa u muubugu nni, ya muu kan gbidi nni. **45** A taali mo ya cedi ke a tie t tuonbiidi ɣan jia'o. (**Geenna g1067**) **46** Yua kua u Tienu deni ki pia taayenli li baa ɣani o po ki cie ɣan ya pia taana lie ban lu ɣa u muubuogu nni. **47** A nuubila mo ya tie a po tingbali bonla ɣan lögidi ba. A ya pia nuubiyenli ki baa kua u Tienu deni li baa ɣani a po ki cie ɣan ya pia nuubila lie ban nan la ɣa u muubuogu nni. (**Geenna g1067**)

48 Naani ke a bonfuoda lugy yogu kuli k kan kpe yeni u muu n co naani k kan gbindinni. **49** O muu n baa togini ki saali bi niba kuli naani nani n yaama yen. **50** M yaama mani ama o ya t luo u manu yi baa taa be yo ki gua mangi ma? Yaa ye mani ye i lieba yeni m yanduanma.

10 Jesu den siedi laa kaanu ki gadi Jude diena nni Jedena kpenu puoli po; bi niba gø den taani o kani kuli boncianla. O den tundiba nani wani n li maani ki tiendi maama. **2** Falisi niba den cua o kani, bua dia u diagu yeni yaa baali n tie ne: «li cabi ke o ja n ñani o den pua?» **3** Ke o ɣymiaba. «Moyisi den maadi be li po?» **4** Ke bi yedi: «Moyisi den maadi ke o ja yeni n teni o pua yaa tili waani ke o ñani o ki cabi o.» **5** Li den tie i kangbadima po i Ke Moyisi bili i po laa maama.» **6** Ama n cilima nni yogunu, U Tienu den tagi ja yeni o pua. **7** U Tienu den tagi ja yeni o pua. Li yaa po i, Ke o ja baa ña ki ɣa o na yeni o ba ki taani yeni o pua, **8** Ke ban taani ki tua gbannandi yendi, lanwani baa ji tie bilie kaa, bi ji tie yendo. **9** Yeni, U Tienu n taani yaala, nisaalo n daa paadi **10** Ban pundi deni, bi ɣodikaaba den buali o laa maama nima nni. **11** Ke o

maadi ba ne: «yua ñani o pua ki go ki taa poto tieni n conconma ki mani laa pua po. **12** O pua mo yaa ñani ki ña o calo, ki kuni ja to, tieni n conconma i **13** Lanwani bi niba den cuoni yeni o kani ab Yeni li moni n maadi i, **14** u baculi kan ba kua U Tienu diema **15** Lanwani ke o gaa a bila o nuu nni ki maani o nuu bi po ki gaali bi ba ki yadi o yedinjanma bi po. **16** Jesu den yedi o: «Be yaa po i ke a yeni nni mono? Nilo baa kuli ki ñani li yaa tie U T **17** wan den fii ki ba gadi liiga, ke o nilo sani ki cua o kani, ki gbaani o nintuali, ki bualo: «canba mono n baa tieni ledi ki baa ki kua U Tienu diema nni ki baa yaa miadi kan gbeni?» (*aionios g166*) **19** A bani U Tienu bali maama: “daa kpaa nilo, daa tiendi mi conconma, daa su, daa pua, i faama a lielo po, daa janmidi a lielo yen taani ki tiendi yaala, ke yaa colini a ba yeni a na. **20** Ke o ja yeni: «canba, n colini li kuli daa tie naciema i.» **21** ke Jesu yedi o: «bonyenli n podi a. Kuadi a piama kuli ki teni li ligi taliginba. Yeni, a baa baa yalmani tanpoli po ki yodi nni.» **22** Ama o pali den wadi yeni li maama ke o siedi ki **23** Jesu den nonli ki diidi o yodikaaba: «Li paa o piado po yeni wan laa U Tienu diema» **24** ke li lidi o yodikaaba. Ke Jesu go yedi ba! «N bila, U Tienu diema nni kuama paa hali boncianla!» **25** Li paa o yalmandaano po ki cie u yodiyuogu n baa kua u kpalipiemu bonli nni. **26** ke li liidi bi yodikaaba ke bi ji maadi yeni bi lieba. «Ymaa n baa fidu ki baa mi faamima?» **27** Jesu den diidi ba ki yedi: «li paa o nilo po i ama laa paa U Tienu po kelima bonli kuli tie faala U Tienu kani.» **28** Ke Pieri ji cili ki maadi yeni o: «diidi tinba ti yaa tin pia yaala kuli ki yodi a.» **29** Ke Jesu

yedi o: «N maadi yeni i məni yua ŋaa o deni; o ninjaba; o ninsiaba; o na nba; o ba nba; o bidi bii o tinga min yeni o labaalijama po. **30** kan baa baliga məla ne li yaa pan tie li ŋanduni panli nni yaaka. (**aiōn g165, aiōnios g166**) **31** Ama yaaba n den liidi, bi təba baa juodi, ki yaaba n juodi n kua liiga. **32** Ban bo do Jelusalema, Ke Jesu kua liiga ke ti jawaandi kua yaaba n bo ŋøa o puoli. Lanwani Jesu den paadi yeni o piiga n ŋødikaaliediba ki maadi ba yaala n cuoni o po. **33** «Cingi mani tin do Jelusalema ne, bi baa kuadi o nilo biga saligidanba yeni li balimaama danba po ke ban cagini o ki kpaga u **34** Bi baa laa u, ki cidi o po ti ñansøndi o po ki piagi o yeni a gbana ki cedi ban kpaga u ama danataa daali i o ba fii.» **35** Jaka yeni San sebede bila bo nangini ki yedi: «canba, ti bua ŋa. Tieni ti po tin baa mia yaala kuli.» **36** Ke Jesu yedi ba: «i bua min tieni i po be?» **37** Ke bi maadi o: «cabi ti tin taani ki kali yeni a a kpiagidi nni yendo a jienu poo lielo a ganu po.» **38** Ama Jesu den guani ki jiini ba: «i bani yin miadi yaala, i baa fidi ki ñu fala baliga ñinma yaala ke n baa ñu, bii i baa fidi ki wuli fala ñinma yaala ke baa wuli i?» **39** Ke bi maadi o: «ti dagidi yeni tin fidi.» Ke Jesu maadi ba: «Fala bagili ñinma i baa fidi ki ñu ki bia wuli. **40** Ama yaala n tie ki kali nujienu po bii nuganu po, la tie min kaa n teni i, ama li tie yaaba yapo ke lan kani den bogini.» **41** Bi ŋødikaaba pigi n gbadu, ke bi pali biidi Jaka yeni san po. **42** Ke Jesu yini bi kuli o kani ki maadi: i bani ke ban nua yaaba ke bi tie i buoli liiga yaaba yeni bi maadi ba, ke o paalu danba mo die ba. **43** Ama i yaa siiga, lan daa tie yeni. Yua n bua wan tua niciamo wan yaa tia i tuonsønlo. **44** Yua mɔ bua

ki gaa liiga n tua i kuli yaa yonbo. **45** kelima o nisaalo bija ki cua ki bua ban yaa səni o po ka, ama ki wani mono n yaa suani tianba po, ki gø puni o miali ki kpe ki da ki faabi bi niba bonciala.» **46** Jesu yeni u ȳødikaaba pundi Jeliko dogu nni. Ban ba ȳa Jeliko yeni o ȳødikaaba niba boncianla den ȳödi o, Batime bija, den tie juanmo ki ka o sankunu ki miadi. **47** Wan den gbadi ke Nasaleti Jesu kpendi u sani po, ke kpandi ki yigini: «Jesu, Davidi, bijua gbadi n po mi ninñima!» **48** Niba boncianla den fu yeni o juanmo, ki maadi ke wan suoni. Ama ke o ȳanmi ki kpaandi ki pugini: «Davidi bijua, gbadi n o mi ninñima.» **49** Jesu den gbagi ki sedi ki yedi ke ban cua yeni o. Ke bi yeni o juanmo yeni ki yedi o, paagi a pali: «Fii ki sedi! o yi ȳa» **50** Ke o taa o liadi cianla ki lunni, ki fii yenma ki cua Jesu kani. **51** Ke Jesu ȳmiani o ke yedi a bua mintieni a po be yo?» ke o juanmo yedi: «canba, n bua min guani ki nənli.» **52** ke Jesu maadi o: «yaa caa, a dandanli paagi a.» Li yogunu məno ke o nənli ki ji ȳua Jesu.

11 Didi kile ban den nagii Jedusalema; kipundi betifase ya dogu kunga yeni betani, olive ya jualipo, Jesu den səni o ȳaadikaaba. B ombilie. **2** Ki yediba: «gedimaniya dogbiga nye yiliga na. I ya baa kua lienni ya yogunu, yi baa la ȳunjapani ki nulo daa jago ki o luo. Yin lodo mani ki cuaniona. **3** Ya nilo n buali yii: be ya po i ki yi tie lani, yini ȳmiano, ti yombedano n pia o buama «O baa cabi yi cuani o n kani» **4** Be den gedi ki ban la ki lijunjapanli yeni ki o luo niipo o bulinaa jabukani yabu n ku yeni li sanja ciali. Ki be lodo. **5** Ya niba nn den yelikani be siigini tiabaa nn bualiba: Yi tie be lani ki na lodi lijunjapanli.

6 Ki bi gua ki njmiamba nani Jesu n den yedibi maama. Ki bi niba yeni jaaba ki bi gedi. **7** Jesu jaadikaliediba guaniyeni o njumbo o kanikita bi lidigbagida ki tieni ligali ki Jesu jagi o. **8** Bi niba bociaala den taadi bi tiayiekaadi yeni ya kaadi faadikin. Bi den cua i kuani nni ki tedi o sonnonni. **9** Yaba den ye o liga yeni yaba den jaa o puoli den kpaadi kiyiniki tua: «Hosana! yombedano janbili nn ya ye yeni yua nn cuoni a yel po. **10** O tienu janbili n seligi ya bali ka dini na, tiyaja Dafidi den kpa ya bali nali nn ba ti kpiagidi nali tanpolijama!» **11** Jesu den pundi Jedusalema, ki kua lijandieli nni, ki diidi bolikuli ki gbeni li den sua ki o yeinu bua ki baa, ki o sua giki gedi betani yeni o piganaadikaliedi. **12** Lan fii fandi ki o nani betani ki gaani, ki n koma cuo o. **13** O den nua yali fagima ki bukankanbu se yeni o faadi, ki o gedi bu kani ki bani ki o ba la liba bu po o, ama wa den la liba kuli bu po ki la tie o faadi, kilima la den tie ya yogunu ki yi baa loni.

14 Ki Jesu maadi bu kankanbu: A ba kuli kango jmani a ya laana ki o jaadikaaba gbadi wan yendi yaala. (**aiōn**
g165) **15** Ban den pundi Jedusalema, ki o kua li jandielinni ki deli nani yaaba n den kuadi yeni yaaba n den da kuli lienni. Ki tudi ki l ni yaaba lebidi iligii kpagidi yeni a kpjekuada bokalikaala. **16** Wa den janilo o bakuliyuann denye lijanelinni ki kuadi kuadima kuli. **17** Jesu den tundiba kiyediba kine: «lidiani kiyedi: n diegu kan ya tie ya diegu ki bi yigu o tienu jandi dielii niibuoli kulipo kaa? ama yimba wani, ta ki tieni a Nayiga yuonu kanu.» **18** Bisalayidikaciaba yundamba yen o tienu bali maama tundikaaba n den gbadi lani, bi ji den diidi ban ba tieni

maama ki kpao. Kidungini, bi den jie o kilima bi niba bociaala pali den mangi o tunda po. **19** Li dajoboanli, Jesu yeni o jaadikaaba den nani o dagu nni. **20** Lan den fi ki fa o tijaagu, bi den pa o sanu nni ki poa ki gaagi yeni bu kankanbu bi den laa ki bu kankanbu cuodi yeni o jiina kuli. **21** Pieli den tiadi Jesu n den yedi yal ki maadi: «Llabi, diba! bu kankanbu yuugu ka solo yeni cuodi.» **22** Jesu den yjmiaba, «ya duu mani o tienu po. **23** N waani yi yeni e moani, yua n yedi lijaali ne: Fii ki ban baa minin ciaman nn, ka kubi maalimilie o palinni, ama ki duu wan yedi yala yeni o pali kuli li go ba tua yen n ne, kilima o tienu n ba tien nni. **24** Yene da, ki n maadi, yii jandi ki miadi yalikuli, ya dua mani ki yiiba likuli, ki li go baali tie yiyya yala. **25** Yin se ya yogunu ki jaandi, yi ya tiadi ja pia n maama yeni nulo kuli ja dii sugili o po, ki yi baa ya n ye tanpoli n puniyi mo sugili yituobiadi po. **26** Ama yi ya puni sugili yaaba n biidi po, yi baa yua n ye tanpolimo kan puni sugili yi biidi po. **27** Bi den pundi Jedesalema, Jesu n den goadi li jandidieli nni, bisalayidika aciaba. Bisalayidikaciaba, yeni o tienu bali maama tundikaaba, yeni a nikpela, den cua o kani. **28** Ki bualo: li laa bali ya po-i ki a tiendi ya boanla na? yjme n puni ja li bali ka tiendi l? **29** Jesu den yedi ba: «n ba buali yi boyenla; yiya yjmani nni n moko n ba waani yii ya bali yaapo ki n tiendi laa bonla. **30** Jan n den wuu binba o tienu nima yeni o tienu den puni o li bali bii. Bi niba den punio? ymiani mani. **31** Bi den juogi bi siiga ke yedi: ti yedi, ki o den baali tanpoli, o ba yedi tii. Be ya po i ki yii na den tuo ki ga o maama? **32** Ama ti go yedi, bi niba komi, bi den jie bi niba

yaba den tigidi yeni, kilima bi niba kuli den tua ki jan tie
yua n songidi o tienu maama. **33** Ki bi ȷmiani Jesu ki yedi:
«tii bani.» ki Jesu ma maadiba: «n mako n kan wani i yi
yua n yua n puni nni laa bali ki n tiendi laa bonla.»

12 Liya puoli Jesu den tundi ba ki pua n kpanjama. Ki
maadi: «o nilo den ȷu o damongu tiidi kuanu, ki kpaaki
gogidi lindi o k kuanu, ki gbiidi o. Buogu naani kibi ba
ȷanbidi o damongu. Ki go maa lidieli ki tienili pagiliki
guuni bi niba, ki fii ki gedi o sonu. **2** O yogunu pundi, ki o
soani o tuosoanlo yendo bi kuaguba kani kiwan ga o tiidi
luana. **3** Ki bi kuaguba cuo ki pua o ki lebino famma. **4** Ki
o go soani o lielo ki bi pua o yal ki padi o yuli ki go fiago.
5 Ki o go soani o tiana ki bi cuo ki kpa o. Li ya puolipo bi
soani n nacintaba nani bi kpiaba bi pua bi ne ki kpa bi
tianba nani ban den kpia tieni cincinli yaba maama. **6** O
kuadano go da den sieni ni yendo ki ba saani o, wani den
tie o biga yua ki o bua o yali bojanla. Wani n den tie
wan juodi ki soani yuo. O den yedi diidi o tie n biga bi
ba conlino. **7** Ama bi kuagaba den juogibi ȷmioli nni ki
yedi: One wani n ba diedi li faali cuamani, tin kpao ki
diedi li faali. **8** Ki bi cego, ki kpao ki luno o kuanu kunu. **9**
Moanla, o koandano mo baa tieni lede yeni o koanu? o
baa cua ki deli yanni bi koanguba ki biambi kuli ki ta o
koanu ki guuni tiamba. **10** Ida bani ki cogi ya diani n tie
na bi? Li tanli yal ki atamaala den luni laa tanli nn tua
lidieli tanpuli. **11** Lni ya bonla den nani o tienu kani ki
ȷani ki dagidi bi niba po. **12** Bi denbigidi ban cuo Jesu
ama bi den jie o niyuligu kilima bi baniki o den maadi laa.
Maama kilima bani. Lan yaani ban siedi ki ȷao. **13** Lani n

pendi bi den soani Jesu kani faliseninba yeni o bado clodo buakaaba bi tianba ki ban diao o maadiagu ki cuo o yeni bi maaman ni. **14** Bi den cua ki yedio: «canbaa ti baniki a tie maamaani daano ŋaa jie nba kuli, ŋaa gagidi o ba kilima bi niba n nua ki o tie maama po, u tundi bi niba o tienu. Sanjoandima yeni i moamoani mo. Li pia o sanu ki tin pa lonpo o badieciano sesa? tin pabi, tin da pa i? **15** Ama Jesu n den bani bi yubontuona po yeni ki o maadi: «be yaapoi ki yiibigidini ki bua ki cuo nni? cuanimani lidibalina mi diidi.» **16** Kibi cuani Jesu po dibayenli. Ki maadi ba: «ŋma yeli yeni ŋma ya namangun ye lipo? **17** Ki Jesu maadi: «yim teni mani sesa wan n die yal ki teni o tienu mo o tienu n die yal.» ki li ya kilidiba yeni wan yedi yaala. **18** Sadisaniba yab den ki tuo bi kpienba yiedimapo, den kua Jesu kani. ki buab: **19** «Camba, Moisi den diani ti po, li ya sua ka ninjua kpe ki ŋa o denpua. Ki o na malo biga, a ba Fiidi ki ta o denpua ki mali o po ti bidi. **20** Jabalele den ye, o nikpelo po den kuani o pua, ki kpe ka mali biga. **21** KI yua tua o po mota o pua yeni ki mo kpe ka mali biga. Li go den tua yene o talo moya po. **22** Bani bombalele yeni kuli den tao Ama o ba kuli yakani wa den sieni buolu, o pua yeni mo den kpe. **23** Bi kpieba yiedima, bi kuli ya ti guaniki ba lmiali, ŋma ba diedi o pua? kilima bani jabalele yeni kuli kuano. **24** Jesu den guani ki yediba: «Laatie ipo moamoani ki bi kpieba yiedima po tie yala ki yii tudi, kilima yi bani i diani yedi yala, bi o tienu palu n doa maam n m? **25** Kilima, ya yogunu kibiti fii bi kpieba siiga, bi kankuani puoba, bi go kan punibi yuli lipokuali po, ama bi kuli ba ya tie nani malekinba yeni

tanpoli diema nni. **26** Ama yala n nua bi kpienba yiedima po, i daa kpa ki cuogi Muiisi tili, naani n togidi o tisogu kani ya maama, o tienu n den maadi yeno ki yedo yala: Mini n tie Ablahama tienu, Isaka tienu, Jakoabo tienu? **27** Wa tie a kpiema tienu ka o tie yaaba foya tienu yo. Yi tudi bon cianla. **28** Lbalimaama tundikaaba yendo den gbadi ban nia yala; o den la ki Jesu jiino hali bojanla. Ki o bualo: «Libalimaama kuli nni, mile n tie li mayuli?» **29** Jesu den goa ki yedo: «Limaayulitie mine, Isalele yaaba ti yombidano o bado o tienu tie yendo. **30** A ba buo a yombidano a tienu yeni apali kuli, yeni a naano kuli, yeri a maalima kuli, yeni a paalu kuli. **31** Diidi o bonlielo juu n tua nne: Abaa bua a lielo nani fini a ba yeni laa pia kuliya maama n cie libalimaama nni maani. **32** Ki lo maado: «Linjani, camba! a maadi i moni ki o tienu tie yendo tienu ba kuli ki ye kaa tie wani. **33** O nilo n bua wani yeni o pali kuli, yeni o jantial kuli, yeni o paalu kuli, ki go bua anisaalilielo nani fini ja bua a yuli maama yeni, lani n cie padi ya padijukana yeni ya sala ki bi yiidi kuli.» **34** Jesu n din la ki o giino ya giini n dagidi yeni nn yanfuoma, ki o yedo: «ja fagi yeni o tienu diema.» lani ya po n pendi, nilo jiki tuo ki buali Jesu buali. **35** Jesu n den tundi bi niba o jan diegu nni, o den buali: «Litien nni lede ki sikilibi nnba maadi ki klisiti tie Dafiti bijua? **36** Dafiti wani o ba den gbie yeni o tienu fuonna yua ki yedi: «Yombidano maadi n yombidano, kali nugien po min kedi ja yma a nananda ting po.» **37** Dafidi mono den yii u «o yombidano», yeni li ba tieni lede o ga ka n tua Dafidi ya biga? ya nicianba n den taani kuli den gbadi wa maadi

yal. **38** Jesu tunda nni, o den wani ki ban fangi bi yula
yeni yaaba tundi o tienu maama ki bua ban ya goadi yeni
a liadiciama, ki go bua bi niba n ya fuondiba ki kpiagidi
ba i daamu nni. **39** Bi go bua liga kali kali a jandidiena nni
yeni janciamma kani kuli. **40** Ki nan janbidi a kpepuona
ki fiedi bi diedi ki jandi ya jandi. N faagi ki bua bi niba
nn ya nua ba bi ya buudi ba yabiakicie. **41** Jesu den ka o
tienu dieli nni ki tuoli iligitadiga ki nua bi niba n kpiedi i
ligi maama. A piada den kpiendi i ligitadiga ki nua bi
niba n kpiedi i ligi maama. A piada den kpiendi i ligi ki
li yaba. **42** O kpepuoluolo mo den cuan ki kpieni suulo
lie. **43** Jesu den yini o ḥaadikaaba ki yedi ba: «n maadi i
monmoni, o kpepuoluodo na puni ki cie yaaba n kpieni i
ligi i ligita diga nni kuli.» **44** Kilima bani wani kuli kpieni
bi ḥalimano nni bi ligi bidi, ama wani, yeni o luoma kuli o
nani wan pia yaala ki baa je kuli, kikpieni.

13 Jesu n den ña o jandiegunni ya yogunu, o ḥoadikoaba
siiga yendo den maadi o: «camba didi a tana na diegu
n ḥani maama!» ki o maadi: **2** «Jesu den yedi o: A laa
ya tanciama naa? bi kon tija ba tanyenli n sieni ki ya
maa lilieli po ki a kuli kan padi ki baa.» **3** Jesu den kali
difie tiidi juali po ki tuoli o jandidiega, pieli, jaka, jan yeni
ḥandili den buali o ya buali na bi bebe kanu. **4** Waani ti laa
bonla n ba ti cuaya yogunu? be ya nanangu n ba waani ki
laa bonli kuli baa tieni? **5** Lani Jesu den yedi ba: Cuo mani
yi yula ki niloba n da ti boundi yi. **6** Biniba boncianlaa
baa ti cua n ya yeli p ki yedi: mini n tie kisiti. Ki boandi
bi niba boncianla. **7** Yiya tigbadi ki bi maadi o toabu
maama ki go togidi yi o toabu laabaalo, yin da yanginni

mani yi yama, laa bonla kuli ba tieni ama li da kan cua nn juodima ka. **8** Kilima buolu baa ti fii ki tuogi buolu tianu. Diema mo n fii ki tuogi dietianma, n tindigima baa tieni yi kani boncianla, yeni n koncianma mo baa tieni. Laa bonla kuli daa tie nani o maditugukoanu yeni **9** Yin ηambi ki ya ban iiya yulipo ne, bi baa cuo ki gedini yibi bujiaba kani ki cabi ban pua yii a jandiena nni. Bigo baa gedini yi bi dogidamba yeni bi batieba kani nn ya po. **10** Ama bali ki juodima daa cua, li tie tiladi ki o tieni maama n kpa pundi i nibuoli kuli kani. **11** Bi yati cuo ki gedini yi ti buudi damba kani ya yogunu, yin da yangi nni yi yama yeniyinba maadi yala. Kilima liyogu monlo, o tieni fuonjama ba songi nni yi yin baa maadi yaala. **12** Kpelo yeni o waalo siga nni yendo ba cuo o lielo ki cabi ban kpa o, bibaanba ba cuo bi bila ki cabi ban kpa a bila mo ba fii ki sedi bi danba po. **13** Bi niba kuli baa nani yikilima po. Ama yuu n se kilipa kuli bali yeni n juodima kuli, baa ba n tindima. **14** Yiya ti laa ki ti cangindi bonla ki li wudi bi niba gbanu ki ye ti kaa bi ye naakani yua n cogini o tieni maama kuli n diidi o yulipo. Ki yaba ye yude kuli sani ki gedii a juana po. **15** Yua n ka o diegu yulipo n da jiidi ki kua deenni ko baa taa liba. **16** Yua n ye o kuanu mo da lebidi ki kun ni o den po ki baan taa o tiaykaadi. **17** Fala baa ye yeni ya puoba n punbi yeni yaaba n da ηaandi a bila laa dana nni. **18** Mia mani o tieni ke laa noama dana nni n tua fawaagu yogunu. **19** Kelema laa dana nni fala baa ye bali boncianla, maama ki li fala. Buolu daa baa tien, halin n cilima o tieni n den tagi ηanduna ya yogunu kita pundi hali moala, o buolu kan go tienimo.

20 O Bado o tienu ya bi wadi laadana, niloba kuli kan bi sieni. Ama yeni wan luogidi o buolu siiga yaaba ya po, o ba wadi laa dana. **21** Laa yogunu, nilo ya yedi yi: Diidi o tienu n gandi yua ye ne! bi o ye Nepo yinda pia dandanli o maama po. **22** Kilima tuonanda n yedi ki bi tie o tienu n soniyaaba yeni bi songikaa. Faadanba baa fii ki ya tiendi banma kili tie bonlidikaala hali ke liya baa fidii bi baa boandi o tienu n gandi yaaba. **23** Yin kubimani yi yula! n tuodi ki waaniyi li kulio. **24** Ama laa dana nni fala yeniya pendi, o yieni baa biigi, o ɻmaalo nno kan go yayieni. **25** A ɻmabila ba na tanpoli ki boali, tanpoli paali kuli mo baa digibi. **26** Lawanibiba la ke o ja bigua yeti tawaligbandi nni, ki kpendi yeni o paacianu yenu o kpiagidi. **27** Yeni o baa saani o malekinba ɻanduna kuli nni, ban tani wan gandi yaaba ki cili ɻanduna bianu kiya caa hali o guoga. **28** Yin diidi mani o kankanbu kanjaman n waniyi yaala. O bena ya bundi, yibani ke o siagu nagidi. **29** Li go tie yene i yatila laa bona tiendi, yin bandi ki o ja bijua nagini o buliñoabu kani. **30** N wani yi imoamoani ke n naa nifiima kuli kan pendi kelaa bonla kuliki tieni. **31** Tanpoli yeni tinga kuli baa pendi, ama n maama kan pendi ba ya yogu. **32** Ama yaala n tie li daali yeni o yogu, o ba kuli ki bani, baa malekinba mono yaaba nye tanpoli, baa o bijua mono, ama ba bebe bani. **33** Yin ɻanbi ke diidil kiya se kilipa kilima yiibani ya yogunu kilitie. **34** Li naani nani o nilo den bua ke gedi o saNu ki taa o deni ki guuni o tuo. Soanba, ki wani yua kuli yeni o tuoli. Ki cabi yua baa gu nba, n ɻanbi ki ya nua ba. **35** Lanwani yin ɻanbi keyese, kilima yi bani canba n baa kopeni ya yogu, li baa

tie ñiagu, o yoagisigu, kotonmuoanga, bii sijaagu. **36** O ya
ti li pundi ya yogunu kuli, wan dan cua ke yi dua ki goa.
37 Min n maadi yi yaala, n maadi yua kuli, n ya se kilipa.

14 Paki juanma yaama n ki den ñmadi yen dabinlin
densieni dna lie saloyidikacianba yudanba yen u tienu
maama g banbanda den kpaani yaa snu kibbaa jnbi Jesu
ki cuo o k kpa o. **2** Bi den maadi yeni bi lieba: «lan tie
mi jaanma yogunu, b den jie k biniba n dti fii yeni ku
fuugu ki yie li po» **3** Yaa yogunu ke Jesu den ye o gbaado
simono deni, ban den di yaa yogunu, o pua den kua ki
kubi omuu nni yaa bada ki biyiga alibate ke ki gbie yeni
tulate, ke o dunga pa, ke bi yionadiñjama. O denjobidi
libadiga ki wuli o yuli po. **4** Li den coagi bi tianba ke bi
maadi biñnniali nni, ki tua: «be yaa po yo ke o biidi yaa
tulale n yena. **5** Bi bibaa fidi ki kuudo yaa ligi n cie dubala
kobita ki teni aluoda» Ke bi funi yeno lipo. **6** Ama Jesu
den yedi: «ñjao mani yeni sua be yaa po yo ke yi biidi
opali? o tieni n yaa po bonjanle. **7** Yi pia a luoda yi siiga
nni yaa yoginu kul yeni yin bua yaa yoginu kuli yi baa fidi
ki tieni ba mijanma, ama mini wani yi kan yaa pianni
yaa yoginu kuliyi kan. **8** Wan wani tieni wan ba fidi ki
tien yaala a wuli o wuli n gbanandi po kelima n piinma
po. **9** Moamoañ i maadi yi; ban baa waani o labaalinqamo
ñanduna nni naan kani kuli bi baa tiadi ki togidi o pua
nan tieni n po yaala» **10** K sua juda Isakalielo bi piiga nni
kediba siiga yua den gedibi sala yidi kacianba kani kelima
o den bua ki kuado bi po. **11** Bi salayidi-ka cianba n den
gbadi laa maama yaa yoginu, bi pala den mangi ki bi den
jagi ban baa puna yaaligi, o den kpaan wan baa ba yaa

sanu ki kuado bi po. **12** li dancincinli daali yaa paano n
ki den ȳmadi yeni dabinli, ban yen taki pebiga ki yidi
sala paki jaajiemma po den bualo: «abua tin gedi le ki ban
bobini a po paki jiema ȳan di.» **13** O den soani o goadi
kaaba siiganni bonbi lie, ki yedi ba: «yin gedi u dociannu
nni yi baa la o ja ke o bagi linin cuali yin ȳoado man. **14**
Wan baan kua yaa diegu nni ȳoado mani ki maadi yeni
laa diegu daano, canba buali: «min le yaa diel, ke n ba je
paki jiema yeni n ȳaadikaaba. **15** Yeni o ba waani yi li die
tual yaali n yabi ki ȳani, yin bobo nni man n po lan kani.
16 bi ȳaadi kaaba den fii kua u dogunni bi den la ke lali
bonla kuli tie nani wan den maadi ba maama kebi bobini
o po paki jiema. **17** Kuyen juogu n den pundi, o den cuu
yeni o piiga n ȳoaka lie diba li kani. **18** ban den taani
ki kali mi jiema kaanu ki di, ke Jesu yedi; «i mamoani n
waani yi, yi siiga yendo yua n taani ki di l yeni nni baa
janbi nni» **19** Bi kuli yaa yama den ȳmadi yeni bi siiga yua
k uli ji den cili ki bualu laa tie mini bi yeni kaa? **20** Jesu
den yediba: «li tie yinba bi piiga nni liedba siija yendo
yua taani ki tuuni yeni nni kusatiagunni. **21** Kelima o ni
saalo biga baa siedi ȳanduna niinni nani landiani o po
diani maama ama li yuboanli baa ye yeni yaa daan o nba
janbi o ni saalo biga libi ȳani lan daano bi yaa bimalo.»
22 ban den di yaa yaa yogunu, Jesu den ta paana, ki tieni
u tienu baliga, ki jenda. Ki tenba ki nnaadi: «yin ga nnan
ne, li tie n gbanandi.» **23** o go denta ki tadi nukaaga,
ki tieni u tien u baliga ki teniba, kebi kuli na. **24** O den
yediba ki ne n tie n saama n kuani o ȳan taado, yaa saama
n wulibi niba boncianla. **25** Yeni imaani n luaani yi, n kan

go nu palipe duunt hali yaa daali ke n bao guanu u tienu diema nni. **26** ban den yini ba yanbu ki pendi, b den don o lite tiidi juali po. **27** Jesu den yedi ba: yikidi ba yadi kijà nni, kelima li diani nba pua ki kpa o pe kpaalo ti pebidi monyadi. **28** Yeni n yaa ti guani ki fii bi kpienba siiga nni, n baaga yi linga kigedi galile. **29** Pidi den yedo n li yaa tie ba ke n lieba sani mini wani kan sam pipe. **30** Jesu den yedo: «yeni i moani po n maada ba dinla niagu moni yeni o kokolo n ti buudi taalima lie po, a ba nia kejaa bani na taalimata.» **31** ama pieli den yedo: «ba li yaa tie min taani ki kpe yema, n kan tieni lanwani palpe bi kuli den taani ki niani yeni. **32** likani kebi pundi yaa kaanu ke b yi u jetesemane ke Jesu maadi o ɲoadi kaaba kali man ne min gedi ki ban jaandi. **33** b den ta gidi, jaka yeni jan, lani li pa boanli den kuao ke o yama mo yagi. **34** jesu den yediba: «li paboali cuo nni ha li kili naani nani kpe yen. Sedi mani ne kiya jandi.» **35** Jesu den suli ke fuadi bikani, ki ba kilabini tiipo ki jaandi k l yedi li yaa tie kiliba tuo u naayogunu n foagidi o kani. **36** o den yedi: «abba, n ba a fidi bonlikuli liya batuo ȱjan foagini n kani ya fala tadinukaaga n tie-na ama lan da tie mini n bua maama ka, ama a yanbuama n tieni.» **37** o denguani ki cua bi kani kisua kebi goa ke oyedi pieli: «simono a goa yo? ȱja fd fidi ke guudinni ba yogu waamu? **38** Fii moni ki ya jandi, ki yintiba nni tulimani. Lipali bua ama tigbannandi ki pia paalu.» **39** yeni ki o go guani ke lebidi ki ban jaandi kiyedi nani waa bi kpia ki maadiya lanbona. **40** O go den liguani ki sua ke bi goa, kilima n guama den ye bi nubina po, lan wani ba ji den fiidi ki ȱjmiano liba. **41** yeni o den guani ki

cua bi kani bombi ta po ke yendiba: «i da li goa ki fuodi halimoala? Lidagidi! oyogunu pundi, o nisaalo bija ji caa ke ban ban kuado ti biidi damba nugunni. **42** Fii-mani, tin gedimani, diidi yua n ba koadi nni, o nago.» **43** Wan den maadi ya yogunu, ke bi piigani liediba siiga, yendo yua kibi yii wa juda nageni g pundi yeni bi niba bociaala yeni ti jatiadi ijuugimu a lambana lijandieli cambaaba yeni a gbamba nda yeni lijandieli nikpela soani yaba. **44** yua den ba kuaado den wani ba ya banma ke o ba tieni, ki kuaado bi po yua ki sani ki filo ki moadi moadi o tan kpina po «wni yenyin cuo-mani bojanla kigedi yeno.» **45** Juda n pundi ya yogu o li puadi ki noanli jesu, ki maadi a tankpina. **46** Laayogunu ke bi nagini ki cuo. **47** U ñoadikaaba siiga yendo n noadi i juuga ke cua ki nani bi salayidiciaaba siiga yendo ya tuubili. **48** Jesu den yedi ba: «i cua ke koni yeni nni nani n tie o nayigo yeni, yeniti jatiadi i juugimu a lambana ke la cuo nni? **49** min den ye yeni yii, ke tuundi yii daali kuli o jandieu nni, yii den cua nni. Ama moanla o yogu pundi ki i dianni n den maadi yaala n tien nni.» **50** Lawani yaaba n den yeni jesu kuli n sanni ke ñao. **51** O jawaalo yendo den yua o wa, ki piini o, gbamnu po bu kpalibu bebe. Ya yogu ki nibi yeni mubino, **52** wan ñoanliba yeni o kpalibu ki sani yen cankeloli. **53** Ban ta Jesu ki gediyeno o salayidi kaaciamo kani, nani ki lijandieli cambaaba yen lijandieli nikpela yeni o tien maama tili gbambanda taani. **54** Pieli den yua hali fagima yeni bi salayidika ciaaban cambaaba diegu kani, o den kali sejennba siga ki nagini omu kilima ti waadi den ye. **55** Lijandieli caabaaba yeni bi nikpe juogi

kaaba den lingi ban-ba jaligi yaala Jesu ki fidi ke kpa o. Ama bi naa den la liba kuli o po; **56** Kilima niba bociaala den pua o po mifaama; ama yeni bi faama po kuli laa tua maani. **57** Bi nitianba n fike pua mi ki jaligi Jesu. Ki yedi: **58** «ti den gbadji ki o maadi: “n ba muadi li naa jandieli yaali ki bi maa yeni bi niba nu nuugii danata siiga, n ba guani ke ma ya jandieli ke nisaalo ya nugii ka maali, **59** ba yen la maama po kuli, ba la ban fidi kijaligo yaala ya po? **60** O salayidi ciomo den fii ki sedi bi siiga ke buali Jesu: «ŋja-pia ŋjan ba ŋmiani yaala? **61** Ke o ka ki ŋmini suo wa ŋmiani liba. O salayidikaciamo go den bualo yeni ya lanboli n tieno: «a tie kilisiti, u tieno n seligi o bijua yua yo?» **62** Ki Jesu ŋmian: «n tie a ba la o nisalo bijua, ke o ka o paciaabu daano jienu po ya yogunu ki o paalu ñani tanpoli po ki jiidi u po nani nani o taawalibgamgou yeni.» **63** Ke o salayidi kaciamo cuo o tiadi ki dadi padi ke yedi: i go bua ki gbadji o laa sieda yo o po? **64** i gbadji wan suugi o tieno maama. I jagi ki tin tieno o be? bi kuli den taani ki yedi lidagidi wan kpe. **65** bine kiili kiya ciidi o po ti nisoandi ki pibinio nunga yeni li cabili, ki pua o yi tanpabi ki maadi yeno: «bundi!» ki sejeba gedi yeno ki pua wa. **66** Lanwaninipiel den ye likani u diegu tiipo, janfanyendo den ye likani ki tuunni bi salayi kaciaaba po n cua o kani. **67** Wan den la pieli ki o se likani ki yie o mu. O den ŋjanbi ki noanlo ki, yedo: «a moko den li ye yeni sasaleti, Jesu.» **68** ama ki o nia, ki yedi: «mi bani ŋjan bua maadi yaalo.» liyogu o den ñani doujagu yeni nni (u kotongu den mua.) **69** Ama lan po moko, yaa jafaano n tuuni likani den la o ki go kili ke maadi yeni yaaba n ye li

kani: «o ja ne mo bisiiga yendo! **70** ama o go den nia. Lan den pugini waan mu, ya niba n den se likani den yedi pieli: maamoni a li tie bisiiga yua yo; kilima a moan ñani galile yo.» **71** Lan wani o den cili ke poligi ki tua: «mibani yin maadi ya jua yeni ya maama.» **72** Laa yogunu u kotogu den mua mi liema. Pieli den guani ki tiadi Jesu n den yedo yaala: «hali ki u kotogu talimilie, a ba nia ki ñaa-bani nni talimata.» o den ñani ke ban buudi.

15 O tirja panpangu, li jandieli yeni juki n ba nikpe juocaaba den tani ki diidi ban jaligi maama ki loma guveneeli kani bi den cabi ki sejenba lolio ki bi jedi yeno pilata kani. **2** Pilata den buali Jesu: a tie jufi ba bado yo? Jesu den gua ñymiano: Fin moano n yedi. **3** bi salayidikaciaba canba den galigi yesu ki o tien di yaala ki ñani. **4** Pilata n bualo: ñaa pia liba ki ba maadi? agbadi ban jaliga ki maadi ka tien nni ya bobigu kuli. **5** ama Jesu den ki guano maama ba kuli. Pilata n den laa bola kuli, kili ya ki lido. **6** Li den tie bogidili ki binli kuliguveneeli, paki jaama dana siiga bi ba ñani niyendo dasaliga ki ña o. Bi den maani ki ña bi niba n mia ban kin ba ña yua. **7** Ki sua jua ba ye li dansalidieli ki bi yi u banasa yeni o lieba, bi den kpa bi ba niba bocian la ya yagu po ki den fi yie loma guvenneli bali maama. **8** Lan wani ki o niligu nagi nni pilata kani ki mia o ki wan ña niyen do nani ban tie n di maama bi damba bogida po yeni. **9** Pilata den bualiba: yi bi bua mi ña yi po yua ki yi maadi ki o tie yi bado. **10** O den maadi kilima o den bani salayidikaciaba n den bua ban tien no maam a, bi den jaligi di Jesu kilima bi den pia yi nanga o po ki dugi nni niba bociaala den

tua o ηoadikaaba. **11** Ama bi salayidikaciaaba den tudi litingli ki ban maadi pilata ki wan ηa banabasa ki kpa Jesu. **12** Pilata go yedi ba: n ya ηa yipo banabasa, yi bado yi bua mi tieno be yo? **13** Ban yiginni ki puginni: kpao mani. **14** Laa wani pilata n buali: be ya po? o bidi be yo? ama kibi kpaadi ki yiigi nni hali bojanla kpao mani. **15** Nani pilata n den tuo litingili n bua maama, o den. ηa banabasa, pilata sejenba n pua Jesu a gbana. Laa puolipo, pilata n madi o sejenba ki ban gedi yeno ki kpa o. **16** Ki sejenba ta Jesu ki gedi yeno bi cagiciaali kani ki tan nni bi tuo soanlieba kuli. **17** Sejenba n taanni ki gbeni, ki bi ta liadifogidimoangu ki lan Jesu. Ki bi lugi konkoni ya fogiliga ki yilinno, o yuli po. **18** Ki ji fuodo nani bayi fuodi o bado maama ki ňuado, ti fuonda juf ba bado. **19** Bi den puu ya lanbana n yabi o yulipo ki si o po ti ηoansoandi ki gbandi o nintuali, nani bi coan nni o yeni. **20** Ban den ňoandi o ki gbeni, ki bi landi o lindi fagidi moangu yali ki bi lan o yeni, ki yuadi ki ta o ya tiadi ki lano ki ňano o dogu nni ki gedi yeno nanni ki bi ba kpali danpoanpoanli po. **21** Ama ya jua bi yi u simono ki o tie silindi ya dogu n yua, ki o ba tie alesaolili yeni lufut ki bi cindo, bi sanu den ňa likani ki bi yieno ki wan tugi Jesu dandanpoli. **22** Sejenba den jedi yedi no ya kanu bi yi goligolita. Laa yeli bundima bua ki yedi, ti yu kpabiciudi kani. **23** Bi den bua ki ňumio ya duven n den ηmadi yeni mili ama wa den ňuni. Sejenba ta o tiadi. **24** Ki bi kpa o lidapoanpoanli po, ki ta o tiadi ki toanni titia. **25** Li den tie li dali kudi ta yogunu yeni, ya yoginu ki bi den kpa o lidanpoanpoan-li po. **26** Ki bi dian nni ki tabi nni yali

ya po ki bi den kpa o li dapoanpoanli po. **27** Yi dian ni
yeni nima nni den bua ki yedi: Jufi n ba bado, bi go den
kpa bi bibiadalie ki pugini o po. **28** Yendo den ye o jienu
po ki yendo moan ye ganu po. **29** A sanpeda den sugido
ki tibidi biyula. Ki tua: ha! Fini yua n den maadi ka ba
fidi ki mudi li jandieli danata daali ŋa gua maali, a ya
ba fidi tie nni tin diidi, **30** Fie a yuli fini moanlo ñan o
dadu po ki giidi. **31** Bi salayikaciaba yeni u tienu maama
gbanbanda moan den sugido Jesu ke ñoando. O den maadi
bi ninba boncianla kani: o den fie ninba boanciaala ya
yogunu kili damba den ye fala nni ama ka fidi fie o ya
yuli. **32** O den maadi ki ne: n tie kilisiti; mini n tie ya bado
ndie Isalele yaaba. Li ya tie ki o maama tie moan-moani,
o bi ña li dapoanpoanpo ki jidi! yen wani ti kuli bi ba
dani o ni nni bi niliediba yaaba ki bi den kpa o bi siiga
moan den sugido. **33** Kudi luoba yogunu li biigili den ba
yi tinga kulipo, li den tie yeni hali kuti yiayogunu. **34**
Kudi yia po, Jesu den kpaadi ki yiginni ki yedi: eloi, eloi,
lamasanbagitani? Lani n bua ki yedi n tienu, n tienu be ya
po ka ŋani? **35** Ya niba n den ye likani n gbadilaa maama
yogunu, «eloi» ban ki ŋanbi li maama nima nni, bi den
yedi: cingi-mani o yi o sawali pualo «elias o!» **36** Bi siiga
yendo n sani ki ban ta o ciesiobu ki ñua li damiligilinni,
babini li kankagili juoga ki niindi ki Jesu n ñu. Ki bi maadi
tin guudi mani ke le elias ya ba kua ki jiino lidapoanpoanli
po! **37** Jesu n yigini yeni pauma, ku fuodi ki giini ki kpe.
38 Lanyogu o kpalibu yaa ba n den juami ki piigi lijaandidi
bunbaba den cili tanpoli ki padi ki jiidi hal tinga. **39** A
mintila canba yua n den se li kani n la Jesu kuma, o den

yedi maamoani ya ja na go li tie o tienu biga! **40** Bi puoba mo de se foangima ki nua. Laa puoba siiga maliyema magidela dogu yua, yeni maliyema jaka na o die kpalo yeni jose. **41** Banin den yegi jeni Jesu ki gedi galile todi o tuolinni. **42** Laa daali den tie n libogili jufi n ba fuodima jama o yen juogu n dagidi. **43** Alimate dogu yua Josefi, yua den ye jufinba nikpela cegili kaaba siiga nni. O den gu tanpoli diema pundima. O den ba li papaali ki gedi pilata ki mia o ki wan casi wan ta Jesu gbanandi. **44** Li den lidi pilata yeni Jesu n tuodi ki kpe maama. Ke o yini amintela kobiga n yudano ki buali o gbadji i Jesu kpe na. **45** Wan bandi amintela kobiga yudaano kani ke o kpe ke o cabi JOsefi o gbanandi. **46** Josefi den daa u kpalipiemu ki jiini o li dap ɔnpɔnli po ki bobini o o kpalipienbu yeni ki gadi ki pan duani o yaa kakuli ke bi kpiedi u tangu po ki bindi li tanli ki biini. **47** Magidala Maliyama yeni Maliyama yose na den se ki nua ban duani o naani kani.

16 Mi fuodima daali n den pendi, Madagalapua yuan yi Maliyama den daa Alomata ki cua banmii Jesu gbannandipo. **2** Li den tie li dacincinli sinjaɔgu panpangu ke bi den gadi li kakuli. **3** Bi den yedi bi lieba: ŋma baa pan luodi ti po, yaa tangu n biigi li kakuli? **4** Yaa yogunu ke biyaa gi nɔnli li kakulipo, ki la nilo ba ke o bindi li kakuli tanciangu. **5** ban den kua li kakuli nn, bi den la o jawaalo ke o lani ti tiapiendi ki ka bi nu jienu po ke u jawaanbu cuoba. **6** O den yedi ba: da jie mani, yi kpaani Jesu Nasaleti yua ke bi kpagu yeni. O fii u, waa ki ye ne. Diidi mani ban den duani o naani. **7** ama yi gadi ke pan yedi O ŋɔdikaaba yeni pie li ke o gaa liiga ki gadi Glile.

Lani po kebi baa laani nani wan den yedi ba maama. **8**
Bi den ñani li kakuli nni, ki sani. Li den lidiba hali ki
jegiba bi den ki maadi nilo liba kuli kelima bi den jie
hali. **9** (note: The most reliable and earliest manuscripts do not include
Mark 16:9-20.) Li dacincinli daali sinjaøgu panpani, wan den
fii yaadaali yaa Maliyama ke o den beli ki ñani o niini
cilicilibiamu lele yen den kpiä ki la o. **10** O pua yen den
ban togidi yaaba den yeni o yaa yogunu ki den kpiini ki
go buudi o po. **11** Ban den gbadì ke o guani ki fuo, ke
o pua yen la o, ama bi den ki tuo daani. **12** Lan n den
pendi, o den dogidi o ba niba lie kani yeni Manati tiadi ya
yogunu ke bi den cuoni ki ñani u dogu nni. **13** Laa niba n
den gadi ke pan togidi yaa ñødikaaba n sieni, ama bi mo
den ki tuo ki daani. **14** Lan den pugini waamu, Jesu den
døgidi o ba o ñødikaaba piiga n yendo kani yaa yogunu ki
den taani kikaa li kpagili po. O den maadi ba bi dandanli
luoma yeni Pajuali, kelima baa den tuo ki daani yaba den
yedi ba ke bi laa Jesu ke o fii bi tinkpiiba siiga nni. **15** O
gua den yedi ba; Gadi mani ñanduna munli kuli ki yaa
wangi O Labaalianmo. **16** Yua n tuo ki daani, yin wuli U
Tienu ñima o baa faadi, ama yua n ki tuo daani, bi baa jia
o buudi. **17** Yaa ñua mani yaa banciama n ba ñua yaa
ba tuo daani. N yeli nni, bi baa beli ti maalibiidibi baa
maadi mi malanma. **18** Bi baa cuo i we yeni bi nuugi, bi
go yaa ñunba ñøgibugu mo li kan fidi ki tieni ba yaala n
bia. Bi yaa maani bi nuugi a yiama po, se ban paagi. **19**
Ti yonmidaano n den maadi ba ki gbemi o den yugi ki
doni tanpoli po ki pankali U Tienu jienu. **20** O ñødikaaba
den siedi ke pan wangí o labaali kuli yaa yogunu ke ti

yonmidaano den suani yeni ba, o den ta bi po i məməni
yeni n bangiciama baoncianla den ȳuaba o maama nni.

Luka

1 Bi niba boncianla jagi ke ban diani, ki togdi ya bontienkaala n tieni ti siiga nni, **2** ti kpaagi yaaba n tie kasiednba leni bi nuni hali micilma, ki tua U Tieu maama tuonsøla. **3** Lan wani, n mo kali, ki jagi, ki buali, ki bandi bonjanla yaali n tieni hali mi cilma, ki ba diani, ki togdi a leni mi kpaagma, fini, n buado leni n nicølnka Teofili. **4** Yeni, a ba bandi ñyan ga ya bangima mɔmɔni cain. **5** herodi ñ bo tie Jude badciamo ya yogu, salga yidka bo ye, ki yi Sakali, ki tie Abia salga yidkaaba cagli yua. O denpua bo tie Aron puoljuanu, ki yi Elisabeti **6** Bi kuli bo tie nitegnkaaba U Tieu nintuali; bi kuli bo cølni U Tieu ñɔmabona, leni o yobdaano bali maama kuli, kaa pia kpiadma. **7** Bi bo ki pia biga kelima Elisabeti bo tie ñølga, ke bani bilie kuli ji bo podi o. **8** Dayeli, Sakali den yidi salga U Tieu dieli nni, li den tie bi cagli salga yidma yogu i; **9** bi den cølni salga yidkaaba danbogda, ki lugdi o ke wan kua salga yidkaanu, ki ñubni li ñubli. **10** Li ñubli salga yidma yognu, ku niwulgu kuli den se niipo, ki jaandi. **11** O diedo maleki den ludi o, ki legdi, ki sedi li ñubli salga binbinli jien po. **12** Sakali ñ la o, o yama ñ pudi, ti jawaandi ñ cuo o. **13** Ama, maleki ñ maadi o: “Da jie, Sakali, ki dugni, U Tieu gbadi a jaandi. A denpua Elisabeti ba punbi, ki mali a po bonjaga, ñyan yini o Jan. **14** O ba tua a po pamancianli, ke bi niba boncianla ba mangi bi pala o madi po. **15** O ba tua niciamo O Diedo nintuali. O kan ñu daamøngu, ki nan buali daapaama. O ba ya gbie leni U Tieu forjanma, ki da ñaani mi biima. **16** Isayeli yaaba boncianla ba guani O Diedo, bi tieu kani. **17** O ba

səni o tuonli ki dudi U Tieu nunbu nni leni Elia fuoma leni o paaciamu, ki cedi bibaanba leni bi bila ñ guani ki mangi leni bi yaba, ki todi yaaba n ki tie nicølnkaaba, ban togdi bi nitegnkaaba maalma, ki ji bobni, ki tua ya nibuolu n ye U Tieu po. **18** Sakali ñ buali maleki: “Be n ba teni min bandi? Kelima mini nba n ciandi, ke n denpua mo podi boncianla”. **19** Maleki ñ guani ki jiini o: Mini n tie Gabiyeli, ki ye U Tieu kani, ki tuuni o po. Wani n səni nni ke min caa u tondu, ki pa ñya ya laabaalŋamo ne. **20** Lanwani, lan ba tieni maama n ne: A ba tua muulo, ki kan fidi ki maadi, hali ki tuoni ya daali ke min puni a ya laabaalŋamo ne yogu ba pundi, lan tieni ki dudi. **21** Lan kuli ñ den tie ya yognu, bi niba den guu Sakali, ke li pagi ba leni wan waagi salga binbinli dieli nni. **22** Wan ji den ñani, o ji den kan fidi ki maadi leni li nitaanli. Bi ji den bandi ke o la bonlegdikaali salga binbinli dieli nni. Wani ji den tua muulo, ki ji maadi leni o nui. **23** Wan gbeni o salga yidma dana, ke o guani, ki kuni o denpo. **24** Lan tieni danaba, o denpua Elisabeti ñ punbi, ki tieni ñmaali mu, ki ye deni, kaa ña. O den maadi o pali nni, **25** “Ne tie O Diedo tuonli i. O diidi nni leni mi yanbuama, ki piini yaali n den tie n po fee, bi niba kuli siiga. **26** ñmaali luoba ñ pendi, Elisabeti tugpunbdi puoli, U Tieu ñ səni maleki Gabiyeli Galile dociamu nni, ke bi yi li dogu Nasareti. **27** jifaano kani, ke o tie ja cikpenga, ke bi yi o Josefi, ke o tie o badciamo, Davidi puolŋuanu. Li jifaano den yi Maari. **28** Maleki ñ kua o kani, ki yedi o: “Mangi a pali, fini yua ke U Tieu cabi a o ñanbili; O Diedo ye leni a.” **29** Mari yama ñ yagi boncianla, li maama po; wan buali o pali

nni lan ya fuodi niima nni. **30** Maleki ñ maadi o: Da jie, Maari, kelima U Tieu n cabi a o Ȣanbili. **31** Yaali n ba tieni n ne: Li kan kandi dana, a ba punbi, ki mali bonjaga, ki yini o Jesu. **32** O ba tua niciamo, ban yini o “Tanpojoma Tieu Bijua” O Diedo U Tieu ba teni o o yaja, o badciamo Dafidi badkpagli. **33** O ba diedi ya buolu n ñani Jakobo kani hali ya yogu n ki pia juodma. (aiōn g165) **34** Maari ñ maadi maleki, li ba tieni ledi, kelima n tie powandiali i, n ki bani ja? **35** Maleki ñ guani ki jiini o, “U Tieu fojanma ba jiidi a po, ke Tanpojoma Tieu paaciamu ñ fibni a leni o junjungu. Lan ya po i, ke bi ba yini Ȣan ba mali ya biga U Tieu Biga. **36** Diidi, a kpiilo Elisabeti mo punbi, ki guu bonjaga yeni wan ciandi maama kuli, ke bi tua ke o ji kan baa biga; o ji ye o Ȣmaaluobidi n yeni. **37** Kelima U Tieu ki pia wan gbali yaala. **38** Maari ñ maadi: “N tie O Diedo tuonsɔnlo i, Ȣan yedi nni yaala ñ tieni ki dudi nani lan buali maama. Ke maleki ñani ki ja o. **39** Li ki waagi ke Maari fii, ki Ȣmaa tonma, ki gedi Jude juana dociamu nni. **40** Ki kua Sakali deni, ki fuondi Elisabeti. **41** Wan gbadi Maari fuondi ya yognu, ke o biga yugi ki ciidi o tugu nni, ke Elisabeti gbie leni U Tieu fojanma. **42** Ke o fiini u nialu, ki kpaandi, ki yedi: “A baa mi yedjanma bi puoba kuli siiga, ke a tugu nni biga mo gbie leni mi yedjanma. **43** Be n teni ke n dagdi yeni li seli, ke O Diedo naa cua n kani ki bua la nni. **44** Kelima diidi min gbadi ke a fuondi nni ya yognu, ke n biga jeli leni li pamanli n tugu nni. **45** U yenyenjamu (mi yedjama) ye leni fini yua n dugi ke U Tieu ñ sɔni a po ya tondu ba tieni ki dudi” **46** Lan yognu, Ke Maari yedi: “N naano yiini O Diedo kpiagdi. **47** Ke n

yantiali mangdi li pali, O Diedo U Tieu, n candaano po.

48 Kelima o tuo ki tibni ki diidi mini talga, o tuonsənlo. Lan ya po, lan fii lan faa, leni yogu kuli, bi ba yini nni o cabjandaano. **49** Kelima U Tieu, U Paaciamu daano tieni n po yaali n yabi. **50** O ȷanma ba tandi nifiima ñ tuu nifiima yaaba n cəlni o po. **51** O tandi o nuu leni u paaciamu, ki yadi yaaba ya pala n gbie leni ti japaadi' **52** O tudi ki jiini bi paadanba bi badkpaga po. ki nan duoni talganba. **53** O gbieni a konkonba leni a bonjana, ki nan deli ki yaani bi ȷalmandanba i nuukuomi. **54** Nn, O puni Isayeli, mi todma o pakənli kuli po, ki waani o ȷanma ya nibuolu n tie o tuonsənba po. **55** (Nani wan bo niani ti yajanba) Abalahama leni o puoljuani hali ya yogu n ki pia gbenma. (aiōn g165) **56** Maari kali leni Elisabeti nani ȷmaali taa yeni, ki guani ki kuni o denpo **57** Elisabeti madi ji bo nagi n yeni, ke o mali bonjaga. **58** O kuantalieba leni o kpiiba den bandi O Diedo ñ tieni o po ya ȷanbli. ki tieni u badu leni o, ki waani bi pamanli ñ dagdi maama. **59** O madi n'pendi daaniili daali, ban cua ki ba kuani ki canpandga ku kənciagu. Bi den bua ban yini ki biga "Sakali" nani o báa n'yi maama, **60** ama ke o naá jiini ki maadi, "N N, O baa yi Jan i." **61** Ama ke bi maadi o, "Nilo ki ye i diegu nni ki gaani lan ya yeli" **62** Lan wani, ke bi buali bibáa mi muulma nni, wan bua yini ki biga maama. **63** O báa ñ buali, ban teni o ki kpagdiankaaga (walga), wan diani ya lanbona ne, "O yeli tie Jan." Lan tua bi kuli ya po pagili. **64** Lan yognu liga, o ñəbu ñ mubdi, o lanbu ñ tabdi. Wan ji ya maadi, ki kpiagdi U Tieu. **65** Ti jawaandi den cuo yaaba n den gaani ki lindi ba. Li

laabaali den yadi i kaani kuli, Jude juana dogi nni. **66**
Yaaba n den gbadí li maama den maadi: “Ya biga ne ba
tua be?” kelima U Tieu den ye leni o. **67** Sakali ki biga
báa den gbie leni U Tieu fojanma, ke o pua sawali, ki
yedi: **68** Dondi mani O Diedo, Isayeli tieni, kelima, o todí
o buolu, ki faabi u. **69** Ti ya po, o candaano yua n gbie
leni u paaciamu mali o tuonsónlo, o badciamo Dafidi
puoljuani siiga. **70** Wan den sóni o sawalpuaba yaaba n
gbie leni U Tieu fojanma, ke bi niani ti yajanba yaala
hali mi cilma, tieni ki dudi. (**aīōn g165**) **71** Ke o ba faabi
ti ti yibalinba nui nni, leni ti nantieba gbanmanu kani.
72 O tie bonli kuli ke li wangí o ḷancianma ti yajanba
po, ki goa ki tiadi o ñónianu. **73** Wan den niani ti yaja,
Abalahama yaali tieni ki dudi. **74** O poli ke o ya fie ti ti
yibalinba nui nni, o ba cabi ti ki nunmanga, tin ya jaandi
o kaa jie **75** Ki tuuni o tuona, ki tie o buoljamu, ki tie
nitegnkaaba o nintuali daali kuli ti yeniyenu nni. **76** Nn,
Ke fini, ki biñidga, bi ba yini a Tanpojoma sawalpualo,
kelima, a ba ga sanliiga, ki cuoni U Tieu nintuali, ki
bobni o sanu **77** Ki teni o buolu ñ bandi ke U Tieu puni
u mi faabma, ki tieni u tuonbiidi po sugli. **78** Kelima ti
tieni gbie leni ti niñinpadi leni mi ḷanma. Lanyapo, ku
yenpudkaagu ba ña tanpoli, ki yendi ti po. **79** Ki yendi
yaaba kuli n ye li biigli nni leni mi kuuma junjungu nni,
ki pegdi ti taanjmaadi mi yanduanma (li yanjaali) sanu
po **80** Ki biga den yabdi, ke o yantiali mo paagdi ki pugdi.
O den ti juodi ki ye ki tinkuonga nni i, hali yeni ya yogu
ke o ti legdi ki waani o yuli Isayeli buolu po.

2 I yogu romi badcianmo Ogusto bo diani k pua sawali o diema nni niba kuli cōdili. o cincinli cōdili bo tieni ya yogu ke kirius bo tie badcianmo i siri diema n ni. **2** u cincinl cōdli bo tieni ya yogu ke kirius bo tie badcianmo i siri diema nni. **3** yua kuli bo ye gedi ban cōdi wan ñani ya dogu n nni. **4** yeni k josefi bo ñani nasareti k doni galile ki tōgn nni jude, k pudi betelemi, david dogu, o bo tie David cugli yua i. **5** Josefi bo gedi lan kani wan yeni o cikpenge Maari ku pia o tugu. k b pan cōdi. **6** Ban den ye betelem i k maari t gbaani t maadi. **7** maari den mali bojaga o cincimmadi ki pin'o i kplaldi k duan'o ti yandi jeditiagu nni kelima bi canba dieli nni yiali den ki ye. **8** I kuanni bo kuu li kani ke a yankpaala dua ki guu bi yandi. **9** K u tienu maleki yendi cua bi kan ku tienu yudandi jiidi b po ke ti jiwaanndi cuo ba. **10** Maleki maadi ba. i daa pia mani jeje n bua pua'yi sawalmanli yu baa tie yua kul pamancianli. **11** ba fie ti mali dinla David dogu nni wan tie o candaano. **12** Ti bo band'o maama nne i ba la i canpandiga k o dua ti yandi jeditiagu nni ki piini i kpaldi. **13** Ke li yogunu mōno ki bi la u tienu meleki nba k bi cua ki pugini i yua bo ye yeni po ki bi ji yiini ki dondi u tienu. **14** U Tienu yeli n yabdi tanpolu po, o pamangu n ya ye i tinga po nne yeni u nubuakaab po **15** Ban yin ki gbeni ya yognu k u tienu meleki nba lebidi tanpolu po ka yankpala mō boe yeni bi lieba. ti gedi manni Betelemi dogun nni yaal k diidi yaala cua, u Tienu n waani ti yaali. **16** K bi kagini ki gedi l yognu tonma k la yeni i mōni Maari yeni Josefi yeni ki bipanga yua mali k b taa'ga k duan'ga ti yandi jeditiagu nni. **17**

A yankpaala n gedi ki la'o, ki guani ki togdi yua kuli u
Tienu meleki n den baa pua labaal maam e canpandigi
yen po. **18** Yaba n den songi a yankpaala labaal kuli li de
lidiba. **19** Ke maari yi guani ki tiadi o pal nni yala tieni
kuli yeni ya maama madi kul. **20** A yankpaala den guani
ki lebdi bi yankpaamuagu po i k yin k dondi u tienu yen
ban de songi yaala ki go la yaala. U tienu meleki n den
maad yaala den tie məni **21** Jesus n den mali l daaniin po
k l tie ki ban gedi kond'o, ki bi kond'o ki pun o yel Jesus.
Lan yeli k u tienu meleki bo lugdi u po. **22** Lan bo buali
maam moyisi yikotili nni. L yognu ya pudi l tie taladi ki
ban kuani ki canpandiga u konciagu. Lan yognu n pendi
ke bi taa Jesus ki gedi yen'o jerusalemi ke pan waan'o u
Tienu. **23** dianni u tienu yikotili nni, ki cincinbiga kuli k
o tie bonjaga tie u tienu yuu i. **24** B bo ye ba ki tieni u
Tienu balga yen kpajiemulie i nanni lan bo bual maam u
Tienu yikotili nni. **25** Ja bo ye Jerusalem dogu nni k u yeli
tie Simeyən. O bu tie yua tiegi k go tie ya nulo tuagi u
Tienu sənu. O den ye ki daani Israel fiema ki fonjanba ye
yen o. **26** tienu fojanba de dəgd'o k u kan kpe gaa la mesi
u Tienu tondo. **27** Tienu fojanba n jiidi u po wan gedi l
jaandiel nni ki sua ke Jesus danba cua yen o, k ba tieni a
bogda nanni simeyən yikotili nni lan bo buali maam. **28**
Simeyən ga ki biga o nugi nni ki ji yiin i ki dondi u Tienu.
29 tienu ji ja a tuonsənlo wan ya caa yeni laafia. a cəlni a
ñəniannu. **30** Nunbu la o candaano ka sən'o. **31** Ki a pun'o
li papaali ke wan todi ñanduna. U Tienu meleki. **32** tie
muuyiema i ki ba yendi ñanduna. wan baa tie Isaraheli
yudandi. **33** Yen o naa bo ye pamangou Simeyən n maad

yaala Jesus po. **34** Simeyən yedi m yəjanma b po ki madi marri. Nan ya bani ke biga ne ye Isaraheli buolu kuli yaa po i. L bo fidì yaa tie ti po bibaaga bii m yedonma yu ki bi niba ba kpagi. **35** məla yaala den duagi bi niba maalima bo dəgdi fin wani l baa ti tie nani b taa jugi ke muu pundi a pali yen. **36** Tienu tondo mə bo ye l kani ke tie puaki k u yeli tie. Ani k u tie Fanial biga ki tie Aser cugl yua. O bo tie puocianmo i. ko bina lile po n bo yeni wan kuni o ja. **37** ti. ki ti kali ti pakuadi ke ye o baba ki pan pundi piniini yen bina naa. O ña jandieli nni ki suani u tienu tuonli ki jaani ki gø loligi o ñøba yieni yen ñiagu. **38** li puocianmo mə pundi lan yogunu; ki yin k dondi u Tienu k maadi yaba kokul den guu Jerusalemi fiema o janjanbiigu nni. **39** Tieni k gbeni nani u Tienu ñømaam n den buali maama. ki maari yeni Josefi gø lebidi Galile k kun Nasareti b dogu nni. **40** Jesus ji kpèdi tonm tonma ki o yanfuonma caa liiga k u gø tie u Tienu nulo **41** Kuli Jesus baa yeni o naa bo yi tun ki caa Jerusalemi paki jaanmi. **42** yognu ki Jesus den pia piiga n bina lie ko ji yi ñødi o baa yeni o naa ban gedì Jerusalemi paki jaanmi nani lan den bual maama. **43** jaanmi n den gbeni ya yognu o baa yeni o naa den gø cuo u sani k ji kuni ama k Jesus wani ñindi Jerusalemi kelima bi den kpaan'o kaa la'o. **44** b tieni m maalma ko baa yegi yeni o lieba yaaba ki bi den taani ki cua yen. ki bi mə cuo l celi nani da yeli yeni. K b cil k kpaan'o o kpiiba yeni o bankaaba siiga. **45** Ama baa den la'o ki b gø lebidi Jerusalemi k bu kpaan'o. **46** L dataa dali ki bi la'o l jaandieli nni ku kaa l balo maama banda siiga nni k songi ba k gø buali ba i buali. **47** Yaaba bo song'o kuli den ye

panmangu yeni wan pia ya nunfanbu o maama go jiima po. **48** L den pia o danba o yaalidigu yeni wan kaa naani. O naa den bual'o n biga be ced kaa son ti lani. Mi yeni a baa den ye ti jawaandi nni k kpaan ja kaan kuli. **49** K Jesus den jiin ba. Be po i ki den kpaani n. I ki bani ki ba soni n baa tuona a. **50** Ama bi den k gbadi o maama yeni niinma nni **51** K Jesus den cua ki jødi ba ki bi lebdi bi kuli Nasareti. O den coln o danba. K u naa den ta yal den tieni kuli k bili o pal nni. **52** Jesus den find tonma ko yantiali mo go caa liiga o Tieu yen b niba den bua'o boncianla

3 Tiberi badciamo n dini li bali, li piiga n bina mu po, Ponsi Piilaati den tie Suude bado, ke Herodi tie Gaalile bado, ke o ninjua Fiilipi tie Iture yeni Traconiiti bado, Lisaniasi tie Abilen bado. **2** Hani yeni Kayiifi n den tie bi Salyidcianba. Laa binli i ke U Tieu bo maadi leni Sakari bijua Jan mi fanpienma nni. **3** Jan bo gedi Surdan fuanli nni kuli. O bo yii bi niba ke ban cua ke ban wuli ba U Tieu ñima, ke lan waani ke bi lebdi bi yama ke U Tieu dini sugli bi tuonbiadi po. **4** Yeni ke U Tieu Sawalpualo Esayi n bo diani yaala o tili nni tieni yeni mõni: Bi gbia o nulo nialu ke o kpaandi mi fanpienma ki tua: Bobni man o sani, **5** Baalodga kuli ba piini, Juali kuli yeni gbangbanli kuli ba sali, Ti sangolndi ba sondi, Ti sanbuodi kuli ñ sali, **6** Ke bi niba kuli ba lá U Tieu ñalbalgo. **7** Jan bo maadi ya niwulgu n bo cuoni ki bua ke wan wuli ba U Tieu ñima ki: A waalaba buoli! ñma tundi yi ke yi sani U Tieu mutuoli yaali n cuoni? **8** Waani man i tuona nni ke i lebdi i yenyienu. Da kubi man i pala nni ke: «Ti tie Abraham yaabila!» kelima, diidi man a tana ne: N maadi yi ke U

Tienu ba fidi ki cedi ke ȝjan kpandi Abrahama bila. **9** Tin faami! Bi bobni li yali ki ba cua ki guli i tiidi: Ya tubu kuli ki loni luanjanli bi ba cua bu ki juu bu u muu. **10** Lani ke ku niwulgu buali o: Ti ba tieni ledi? **11** ke o ȝmiani ba: li ya tie ke yua pia liada lie, wan teni yua ki pia, liadyenli. Yua pia ti jiedi mɔ, wan bɔgdi ki teni yua ki pia. **12** A patendgaala (lonpogaala) mɔ bo cua ke wan wuli ba U Tienu ñima. Bi bo buali Jan: ... Canbaa, ti ba tieni ledi? **13** ... ke o ȝmiani ba, Da gaa man ti patendi (lonpo) ke ti cie Gobna n seni maama. **14** Sijenba mɔ den buali o: ... Ke tinba i, ti mɔ ba tieni ledi? ... O den ȝmiani ba, da fie man obá ligi, ki gɔ da fani ku faagu obá po: I pali n ya mani i ȝmaapani po. **15** Bi niba den ye li dandanli nni paaa, ki ji den buali bi bá nni, bii Jan n baa tie O Candaano. **16** Ke Jan ȝmiani bi kuli: ... Min wan wuu yi mi ñima nni. Ama o nulo ba cua, ki pia u paalu ki cie nni. Mii dagdi yeni min lodi o taacagbanu. Wani, o ba wuli yi mi Fonjanma yeni U Tienu muu nni. **17** O kubi o dilendyetonga, ki ba lendi o dii, ki wodi i diñami ki kuodi o bɔnbuali nni. Ku fengu wani, o ba lu gu ya muu n kan baa jundi (gbeni) nni. **18** Jan gɔ ȝanbi ki puuni bi niba U Tienu ñomaama n buali maama, muandi ba laabamanli. **19** Ama, o bo jalgi o bado Herodi yeni wan kuani Herodiati, o ninjawaalo denpua, ki gɔ tieni ya tuonbiadi n yabi. **20** Herodi gɔ bo cuo Jan ki luoni o dansalgi ki pugni o tuonbiadi po. **21** Bi niba kuli cua ke Jan n wuli ba U Tienu ñima. Ke Jan wuli Jesu mɔ U Tienu ñima. Ama, ya yogu ke Jesu den jaandi, ke Tanpoli po luodi. **22** Ke Mi Fonjanma jiidi o po, ki naani nani li lanjeli yeni, ke nialu bă ñani tanpoli po ki maadi: ... A tie

n bibuadga. N pali mani a po boncianla. **23** Ya yogu ke Jesu bo cili o tuonli, o den pia bina piita i. Nani bi niba n bo maali (maadi) ke tie Sosefi bijua yeni, o yaajanba yela nne: Eli, **24** ke Eli mali Matati, ke Matati mali Levi, ke Levi mō mali Melki, ke Melki mali Yannayi, ke Yannayi mō gō mali Sosefi, **25** ke Sosefi mali Matatiasi, ke Matatiasi mō mali Amōsi, ke Amōsi mali Nahumi, ke Nahumi mali Esli, ke Esli mali Naggayi, **26** ke Naggayi mali Maati, ke Maati mali Matatiasi, ke Matatiasi mali Semeyin, ke Semeyin mō mali Yode, ke Yode mō mali Yoda, **27** ke Yoda mali Yuanani, ke Yuanani mali Resa, ke Resa mali Sorobabeeli, ke Sorobabeeli mali Ceyaltieli, ke Ceyaltieli mali Neri, **28** ke Neri mali Melki, ke Melki mali Adi, ke Adi mō mali Kosami, ke Kosami Elmadami, ke Elmadami mali Eri, **29** ke Eri mali Jesu, ke Jesu mali Elieseri, ke Elieseri mali Yorimi, ke Yorimi mali Matati, ke Matati mali Levi, **30** ke Levi mali Simeyōn, ke Simeyōn mali Suda, ke Suda mali Sosefi, ke Sosefi mali Yonami, ke Yonami mō mali Eliakimi, **31** ke Eliakimi mō gō mali Meleya, ke Meleya mali Mena, ke Mena mali Matata, ke Matata mali Natan, ke Natan mali Dafiidi, **32** ke Dafiidi mali Isayi, ke Isayi mali Obeedi, ke Obeedi mali Boosi, ke Boosi mali Salmon, ke Salmon mali Nasōn, **33** ke Nasōn mō mali Aminadabi, ke Aminadebi mō gō mali Admin, ke Admin mali Arni, ke Arni mali Hetsirōn, ke Hetsirōn mali Pereti, ke Pereti mali Suda, **34** ke Suda mali Sakōbi, ke Sakōbi mali Isaki, ke Isaki mali Abrahami, ke Abrahami mali Tera, ke tera mali Nayōri, **35** Ke Nayōri mali Serugi, Serugi mali Reyu, ke Reyu mali Pelegi, ke Pelegi mali heberi, ke Heberi

mali Cila, **36** ke Cila mali Kayinami, ke Kayinami mali Arfaksadi, ke Arfaksadi mali Semi, ke Semi mali Nowe, ke Nowe mali Lemeki, **37** Lemeki mali Matusalemi, ke Matusalemi mali Henoki, ke Henoki mali Yeredi, ke Yeredi mali Maleleeli, ke Maleleeli mali Kenami, **38** ke Kenami mali Enoki, ke Enoki mali Seti, ke Seti mali Adami, wani yua tie ya cincinnulo ke U Tieu bo cindi ki tagi o.

4 Jesus den gbie yeni m tagjanmi, k u den ñani jurdeni bønga nni k l tagijanba tod'o k u gedi u fanfanpiegun nni. **2** Naani ke sitaani bign'o dan piina. U den ki dii l ba l dana. L yogu n pend i k m kom cu'o. **3** Sitaani maadi Jesus: l ya tie ka tie u tienu biga, cab k l tanli n kpandi m jiem. **4** Jesus ñmian'o l diani u tienu kaddaog nni k nul k fo m jiem po baba ka **5** den duon'o pol. K waan'o u tienu diema yala n tie g tinga ne k maad'o. **6** ba tena ya paalu baa tie u tienu diema piam kul yaal ntie l ñandul kaan k dugn l kul den ye n nugun yo k bua ten mi bua yua. **7** wani a ya tuo ki gbaami n nintuali ni l kul baa tie a yaal i. **8** Guani ki maad'o: ya dondi a yonmdaano u Tieu. Wan badba i ka b pug'o. **9** gedi yen'o hal Jerusalemi k duon'o u jaanddiegu tanpolu k maad'o: a ya tie u Tieu bijua yugi k ña a ba m fanfanma nni k dugn i l diani: **10** k u bu cabi meleki nba ban yaa guu ña. **11** l guan. b bu ña yeni b nugi k tanli kan gbebi ba tanyeli. **12** K Jesus ñmia i: l go diani. A kan niini k bigni o yonmdaano u Tieu. **13** Ya yognu k sitaan den gbeni o bignma kuli k u sani k fagdi k ban bo bil ya yognu pudi. **14** Jesus bo ye yeni fuoñjanba paalui k lebdi Galile ko yeli doni diema kuli nni. **15** K tundi u tienu ñomaama a jaandiena nni k b niba

dond'o. **16** K gedi nasareti dogu nni ban bo ŋub 'o naani k kua l jaandieli saba daali. nani wan bo tug g tie maama. k fii k bo cogi tienu ñømaama tili. **17** K bi waan'o u tienu tondo isai tili wan pøbidi l tili ko la naan kani k b diani k: **18** M yomdano fomnjanb ye n po kelima u lugdn ki sogni kpøjanba k bo muadi o ñømaama i cacagi danba k gø paagi yaaba pala biidi k yaaba tie juanma n nuali, k fie b cacagdama. **19** k gø muadi u tienu ɻanba binl **20** K u pobini l tili k teni o naacenba k gedi kali. U jaanddiieogu nni k a nubina kuli fid o po. **21** Dinne møno u bu cili yinm yaa song'o yeni kani u tienu tondo ñømaama tie møni. **22** yaab den song'o kul lden cuo'b u yaalidigu. K b tøb maadi ki waa tie Josefi bijua kaa? **23** k jesus maadi bi: n bani ki bo puan i m makpanjama dogda dogd a ba ama e bia bomaadi maad'ti ɻan tienii yaala kaperinahumin dogu nni. ɻan go tieni n yeni a dogun i k ti diidi. **24** K jesus pugn ama e møni baa bani k pagi u tienu tuonsønlo u dogu nni. **25** E møni ke maadi yi a pakuana den yabi boncianli Isaraheli dogu nni Eli yogu. lan ya yogu i ke taagi bo ba binataa yen bøgidima. k m koncianma ba u dogu kuli nni. **26** ama den søno'a ba pakua yedi kani k cedi b den t søn'o yendi kani k u den ye Sarepta Sidon dogun nni. a i. **27** A gbaada den ye ki yabi Isaraheli dogu nni u tienu tuonsønlo Eli yogu. Ama ki baa bo paagi baa yedi. B bo paagi Sirija i ku yeli tie Naamani **28** I yaabi den songi Jesus k ye l jaandieli n k kuli pala den biidi **29** b nubi kuli den fii k tudu Jesus k ñan'o hali l juali po l jaandieli n maa naan yeni k bi tud'o k lu'o tinga nni **30** Jesus n den ñan b siiga nni k paani k caa Jesus den tieni i tundi

yen i tebigu Kafarnahumi. **31** Den gedi Kaperinahomi galile dogu nni ki tien i tundi ba u tiemu ñømaama po saba daali. **32** Yaaba den songi pala den mangi boncianli kelima u den yen i yikodi. **33** O ja den ye l jaandieli nni ki t tagbiid yen i mu cicibiadimu den cedi k o yign i yen paalu **34** O a bua tien 'ti be ne, a cua k ñjan bianti yaa? U tien nuñjanmo tondo. **35** Ama k Jesus tiani yen i pabieli k maadi suon i k ña o ja ne gbanu nni. k t cicibiid yen i fuun'o k lun'o tinga b niba siiga k waa janbi ama k ñani u po. **36** k l yogu k ti jawaandi kua b niba, k b maadi b lieba. Lan ñømaam tue be i k pia u paalu yen i yikodi k yi beli i cicibiadi ban saa ña i! **37** ke Jesus yeli doni kaankul a dongbana nni. **38** Jesus n den ñani l jaandieli kan u den gedi Simo deni k sua k Simo juado ye yen i u gbanantogu, k b buali k b mia Jesus k wan tien i bonli k paa'o **39** k Jesus tibn i o po k cedi ko yugbaagu ñani u po. k o fii l yogu k cil suani u tien tuona. **40** O yien n den baa ya yogu yaaba den pia b yianba b den po, b den ba yenmi Jesus kani k u yi e nui yua kul po wan paagi. **41** I cicibiadi den ña boncianli b ssiga nni, k yigini. A tie u tien bijua i. Ama k Jesus yi tiani ban go suono kelima b den bandi k u tie Kristo. **42** Lden fandi ya yogu k Jesus ñani o deni k gedi u fanfanpiegu nni. k b niba cil k kpaan; o ban t la'o k gedi o kani kaa ji bua ko seedi ñaab'a. **43** Ama k u maadi bi: l tie taladi min min muandi u tien labanjanli dogban tiana nni. Kelima lan yaa po i k u tien son n i. **44** k ji tundi u tien labamanli Jude jaandiel nni.

5 Dayenli, ke Jesu bo ye Senesareti kpenkunu, ke ku niwulgu bo gobi ki lindi o, ki cengi U Tien maama. **2** Ke o

lá ñinbiadi lie u kpenkunu. A jankpaanla bo jiidi ki ñanbdi bi jankpaantiadi. **3** ñinbiayengu den tie Simən yaagu. Jesu den kua lienni ki maadi o, ke wan fagdi waama yeni u kpenkunu, ama o den ye gu niinni ki tundi ku niwulgu. **4** Wan tundi ki gbeni, ke o maadi Simən: ... Sudi waama, ki jiidi naani n ñua, fini yeni a lieba n lu i jankpaantiadi. **5** ... Ke Simən ñmiani o, Canbaa, ti səni ñiamungu ti ki cuo lbá, ama, ñjan buali ke min lu yeni, n ba lu. **6** Bi lu ki cuo i jami boncianla ke bi jankpaantiadi ji bo bua padi məno. **7** Li yogu ke bi yini bi lieba ku ñinbiagu po ke ban baa ki todi ba. Ban baa ke bi cuo ki gbieni bi ñinbiadi, hali ke ti bua mii kelima ku kpiagu po. **8** Simən Pieri n la lani, ke jiidi ki gbaani Jesu taana po ki maadi: ... N diedo, fagdi n kan ne, kelima n tie tuonbiidaano. **9** Li yogu ke i jewaani kua ba yeni ban la ya ciila. **10** Li gə bo tieni yeni Simən tuonsənlieba, Saak yeni San, Sebede bila. Li yogu ke Jesu maadi Simən: ... Da jiel! Lan cili məlane, a ji baa taandi bi niba n po. **11** Ban kpeni yeni bi jankpaantiadi, bi ñaa ti kuli ki ji ñua Jesu. **12** Daatəli, ke Jesu den ye dogu bá nni, ke jua bá ti baa ke mi kpaadma kubi o. Wan lá Jesu, ke o gbaani o nintuali nni, ki jaandi ki maandi: ... N Diedo, a ya bua, a ba fidi ki paagi nni. **13** Ke Jesu tandi o nugu, ki sii o ki maadi: ... Nn, n bua, paagi. Li yogu məno, ke mi gbaadma siedi ki ñaa o. **14** Ke o kpaani o, ki maadi «ke wan da maadi nulo yaali n baa o» Ama, ke o maadi o ke wan gedo o dandanciamo kani ki ji bili o paabu li jaanddiebinbindli po nani Moyisi n den maadi maama yeni. Li ji baa nani sieda i i po. **15** Jesu laabaali ji den yadi kaanakuli. Ku niwulgu ji den ñua ki bua bi

yiani n gbeni. **16** Ama, o den gedi naani n kuoni ki ba jaandi. **17** Daayenli, ke Jesu den tundi U Tienu laabamanli, Farisieninba yeni Yikotundkaaba den kaa ki cengi. Bi den ñani Gaalile, Sude yeni Jerusalemi dingbankonkogi nni. Ti Yonbdaano paalu den ye yeni Jesu ke o paagdi bi yianba. **18** Nibbá ti baa yeni bi yiamo ke o taana kuli kpe. Bi den kpaani ke ban kua yeni o Jesu kani. **19** Ama, bi den ki fidi kelima ku niwulgu po. Li yogu ke bi doni ki cibi li dieli poli po ki jiini bi yiamo ki lianga po, ku niwulgu siiga Jesu kani **20** Wan lá ke bi jaba yeni pia li dandanli o niinni, ke Jesu yedi: «N dɔnli, a tuonbiadi piini o». **21** Yikodanba yeni Farisieninba ji buali ki maadi: ... O ja ne tie ñma i ki maadi ti majogni? ñma ba fidi ki piini ti biidi, li ya ki tie U Tienu bábá yaa ka? **22** Ama, Jesu den bani bi maalma, ki maadi ba: «Be ya po n cedi ke i pia li maalma? **23** Be n tie faala? Maadi: «A tuonbiadi piini» bii «fii ki ya cuoni»? **24** Li ñani! I ba bandi ke o nulo biga pia yiko ki tinga ne po yeni wan piini ti tuonbiadi. Ke o ji maadi o tuomo: ... N cabi: Fii, taa a lianga ki ya kuni. **25** Li yogu ku niwulgu nni, ke o ja yeni fii ki taa o lianga ki kuni ki dondi U Tienu. **26** yaaba n den ye li kani kuli ke ti jawaandi cuo ba. Ke bi ji dondi U Tienu ki maadi: ... Ti lá dinne tin ki kpeli ki lá yaala! **27** Li puoli po, ke Jesu den pendi ki lá Patendi (Lonpo) Gaalo ke bi yii o, Lefi, ke o kaa o tuonli nni. Ke o yini o, ki maadi o: ... Ya ñua nni! **28** Ke o ja yeni fii ki ñaa li kuli ki ñua Jesu. **29** Lefi bobni mi jaanma o denpo ki bua gaa Jesu. Bi niba boncianla den dini yeni Jesu, bi siiga a patendi gaala den ye. **30** Farisieninba yeni Yikotundkaaba den ye bi bá ki yini Jesu

Kpaaga. ... Be n tieni ke i ba di yeni a patendi gaala, ya febddanba ne? **31** Ke Jesu ȝmiani ba: ... Yaaba n pia laafia ki bua dogda, bi yianba n bua o. **32** yaaba n tiegi po ka ke n cua, ama n cua ke min lebdi ti tuonbiadi danba yama. **33** Bi tøba den buali o: ... Jan ȝodikaaba yeni Farisieninba wani yen loli bu ñøbu ki ya jaandi, ama Jesu ȝodikaaba wani yen di ki ñu i. **34** ... Ke Jesu ȝmiani ba, i lá aa, li paa yeni o puodaano dønlinba n loli ñøbu ke o puodaano dá ye yeni ba. **35** O yogu cuoni, ke o ba siedi ki ȝaa ba, li yogu bi ba loli ñøbu. **36** Ki pua ba mi makpanjama ne: ... Nulo n da taa li cabpanli, ki libi li cabkpeli po. Lan yaa ka bi bua biidi li cabpanli. Ban jia ya cabli n mø n ki ȝani ki libi li cabkpeli. **37** Li tie yeni mø, nulo kan piagi mi daakaama a cuakpela nni, lan yaa ka mi daama ba fidi ki cedi ȝan pudi pudi, mi daama n wuli, a cuana mø biidi o. **38** Li buali, ke n ní piagi mi daapaanma a cuapaana nni. **39** Mømøni, ti ya ñuni mi daakpelma, ti ji ki bua mi daapaanma; ti ji maadi: Mi bonkpelma n mani.

6 Saaba daali, ke Jesu pendi i dii kpaabu nni, ke o ȝodkaaba togdi i dii ki ȝmani. **2** Farisieninba buali ba: Be ya po i ke i tie yaala n kua saaba daali? **3** Jesu gaa mi maama ki ȝmiani ba: I ki cogi yaala n diani ya yogu mi koma bo cuo Daviid yeni o ȝodkaaba a? **4** O kua ku jaanddiegu nni ki taa U Tieu lalaagu ki ȝmani, ki teni o ȝodkaaba ke bi mø ȝmani. Ama ke li nan bo ki cabi ke ban ȝmani, bi salyidkaaba bábá yaa ka. **5** Ke Jesu pugni ki maadi: O nufosaalo bijua n tie saaba carbaa. **6** Saaba daatøli ke Jesu kua ku jaanddiegu nni ki tundi U Tieu maama. Nulo bá bo ye ke o nujien kpe. **7** Bi yikodanba

yeni Farisieninba bo kpaani ke ban cuo Jesu. Bi bo kpaagi o ke ban diidi ki lia o ba tebi a yiama saaba daali i: **8** Ama, Jesu n bo bani bi maalma yeni, ke o maadi o yiamo: ... Fii ki sedi asalasiiga! Ke o fii ki sedi. **9** Ke Jesu maadi yaaba n sieni: N pia ibuali ki ba buali yi: Li bo dagdi ke tin tieni li bonjanli bii ke ku bonbiigu i saaba daali i? Li dagdi ke tin fie o nulo miali bii tin ñaa wan kpe i? **10** Ke o ligdi o ninbina bi po ki maadi li naaciemo: Tandi a nugu! ke o tandi. Ke li nugu paagi” **11** Bi yikodanba yeni Farisieninba pala bo beni paaa, ke bi ji maadi bi ñmiali nni ban ba taani ki tieni Jesu maama. **12** Lan daali, ke Jesu gó fuadi ki doni li juali po ki ba jaandi. Ke o jaandi U Tienu ku ñiamungu kuli. **13** lan ti fandi ya yogu, ke o yiini o ñødkaaba, ki lugdi bi siiga piiga n bonblie ki yini ba o ñødkaaba. **14** Simøn yua ke o bo yini o Pieri, o ninjua Andre, Jaak, Jan, Fiilipi, Batelimi, **15** Matiog, Toma, Saaki, Alfe bijua, Simøn yua pali køni u dogu po. **16** Jude, Jaaki bijua, yeni Juda Iskariyøti yua n ti ba juodi ki kuadi o. **17** Jesu n bo ñani li juali po ki jiidi yeni ba, ke o sedi li gbangbanli po. o ñødkaaba boncianla bo ye li kani, bi niba boncianla mø bo ye ki ñani Jude kuli nni, yeni Jerisalemi yeni Tiri dingbana nni yeni Sidøn dogu nni. **18** Bi kuli bo baa ke ban cengi o, ki wan gó paagi ba. Yaaba ke asanpola bo mabi ba mø bo paagi. **19** Yua bo kpaani ke wan sii o kelima ke u paalu bo ña o gbanu nni ki paagdi i yiani buoli kuli. **20** jesu bo gbogi ki diidi o ñødkaaba ki maadi ba: Li pamanli tie yinba yaaba n tie talgnba yaali kelima yinba n ti baa ye U Tienu Diema nni. **21** Li pamanli tie ynba yaaba ke mi koma pia yi molane yaali, kelima i ti ba

guo. li pamanli tie yinba yaaba n buudi molane kelima i ti baa laa i. **22** Bi niba ya ki bua yi, ki bieli yi, ki sugdi yi, ki biidi i yela kelima o nufosaalo bijua po, li pamanli baa tie i yaali. **23** Li bona ya ti baa yi, yin ya kpanbi leni li pamanli kelima i ñuadi ti baa yabi U Tieu deni. Bi yaajanba mo bo tieni U Tieu tondkaaba yeni. **24** Ama, yinba a piada, li ti baa bia i po kelima i lá ñuadi o. **25** Yinba yaaba n guo molane, li ti baa bia i po kelima mi koma ti ba cuo yi. Yinba yaaba n laa molane, li ti baa bia i po kelima i ti ba cagni, ki ya ye li paboncianla nni. **26** Yinba yaaba ke bi niba kuli pagi yi, li ti baa bia i po kelima bi yaajanba mo bo tie yeni leni ku faagu Tieu tondkaaba. **27** Yinba yaaba n cengi nni ne kuli, n bua maadi yaala ne: Ya bua man i nannanda, ya tie man mi ñanma yaaba n ki bua yi po; **28** ya jaandi man ki ya miadi mi yedjanma n jiidi yaaba n polgi bu ñøbu po. Ya jaandi man yaaba n cagni po ya po. **29** Nulo ya pabi a tankpinyenli ñan teni o tankpintoli mo. Nulo ya taa a liadbige ñan cabi o a liadgbengli mo. **30** Yua mia ña ñan teni o. Yua taa a bonla mo ñan da buali o li po. **31** Ya tie man i lieba yin bua ke ban ya tie i po yaala. **32** I ya bua yaaba n bua yi bábá, i maali ke i ba lá ya paabu n ñani i? Bi tuonbiaddanba mo bua bi dønlinba. **33** I tie mi ñanma yaaba n mo tie yi mi ñanma, i gó ti ba baa ti laa ñuadi i? Bi tuonbiaddanba móno ki tie mi ñanma a? **34** I ya kpendi man ki daani ke bi ba guani ki ñmiani yi, i gó ba lá ti bulcindi i? Bi tuonbiaddanba mo kpendi bi tuonbiaddanlieba ke ban guani ki ñmiani ba. **35** Ama yinba, yin ya bua man i nannanda ki tie ba mi ñanma, ya kpendi man ki da daani ke ban guani ki ñmiani yi. I ya

tie yen i ñuadi ti baa yabi, i ti baa tie O Bado U Tieu
bila kelima u ñanbdi yaaba n ki tie mi ñanma yeni bi
tondanba. **36** I báa gbie yeni mi ñanma. Mø ya tie man
yeni. **37** Da bu a lieba, bi kan bu a mø, da biandi a lieba, bi
kan biani a mø. Ya di man sugli i lieba po, U Tieu ba di
sugli i mø ya po. **38** Ya todi man i lieba U Tieu mø ba
tod iyi. U den bibni ya golungu n yabi ki ñagi ñagi ke li
gbie ki yadi ki wulgi n po, kelima yin bigni maama ki
puuni i lieba, U Tieu mø ti ba bigni yeni ki teni yi. **39** O
pua ba mi makpanjama ki maadi ba: O juamo ba fidi ki
dadi o juanlielo? Ban bonblie kan baa ku buogu nni? **40**
Tuonbanglo ki cie o canbáa. Ama ya tuonbanglo n ñanbi
ki bangi ki gbeni, o baa tien nani o canbáa yeni. **41** Be n
cedi ke a nua ya muanu n ye a ninjua ninbili nni, ama ki
nan ki nua ya dajenli n ye a ya ninbinli nni? **42** A ba tieni
ledi ki maadi a ninjua: «N ninjua tieni suo ke min ñani u
muhanu yu n ye a ninbinli nni? ñalacidaano! Dá pandi ya
daagu n ye a ninbinli nni o, ki ñanbi ki nuali ki fidi ki
ñani u muhanu yu ye a ninjua ninbinli nni. **43** Ki tinnjanga
kan loni ti luanbiidi. Tibiigu mø kan loni luanñana. Bi
bani tibu kuli yeni bu luana i. **44** Bi ki puadi kankana
konkontibu po, bi gó ki puadi cancanba konkonbøngu po.
45 O numøno n pia ya bonjana o pali nni, o ñangi lani. O
nubiigu n mø pia yaala o pali nni, o mø ñangi lani, kelima
o nufosaalo pali nni n gbie yaala o ñangi lani. **46** be n
cedi ke i yii nni “Yonbdaano, Yonbidaano”! ki nan ki tie
min maadi yaala? **47** N bua waani yi yua cuoni n kani ki
cengi n maama, ki gó tie man buali maama, yenyienu n
naani yen i yaala. **48** O tie nani ya nulo maa ku diegu. o

gbiidi ke li ñuagi ki pan nandi ku tantiagu ki bili li fiagli. Ku bøngu ya gbie ki yadi, mi ñima yi yili li diegu, ki nan kan ki gulì gu kelima bi maa gu ke ku paa. **49** Ama yua cengi n maama kaa tie man buali maama o tie nani yua maa ku diegu ti tandi po kaa bili li fiagli. Ke ku bøngu ya gbie ki yadi, ke mi ñima yili li diegu, ku ba wobi ki baa li yogu mɔno ki kpandi ku langbengu.

7 Wan maadi ku niwulgu wan pia ya maama, Jesu kua Kapernaumi. **2** Sijenba canbáa bo pia o tuonsønlo, ke o yia, ki ji mi kuuma po. **3** Wan gbadì ke bi maadi Jesu maama, sije canbáa sɔni o kani nani Suifi yikodanba ña yeni, ke bi gedì ki fabni o kani ke wan cua ki paagi o tuonsønlo. **4** Bi cua ki lá Jesu ki mia o sugli boncianla ... Bi maadi o, o ja ne dagdi yeni ñan ñanbi o po. **5** Kelima, o bua ti buolu. Wani n maa ti po ti jaanddiegu. **6** Lani, ke Jesu yegi leni ba ki caa. Li ji bo ki fagi leni deni, ke sijebengli yeni sɔni o dønlinba ke ban maadi o. Ti Yonbdaano, da mabndi a bá, kelima n ki dagdi leni min gaa n denpo. **7** Lan ya po n cedi, ke li bo ki dagdi yeni min cua n bá ki lá ña. Ama, maadi lanbonyenla ke n tuonsønlo n paagi. **8** Kelima, min mɔno tie sije yua n juadi, ama n pia bi naacenba n yikodi po, leni min sɔni yendo: “Gedi”, o baa caa i, n maadi tøo: “Cua”, o baa cuoni i. N ya n tuonsønlo: “Tieni ne”, o baa tie i. **9** Jesu n gbadì li maama, ke li lidi o, ama ki mangi o. Ke o gbagi ki maadi ya niwulgu n ñua o: “Mɔmɔni po, Israyeeli nni ne kuli, n ki baa lá ya nulo ke o pia ya dudugdi ne.” **10** Sije yeni tondkaaba lebdi deni ki sua ke o tuonsønlo paagi o. **11** Li kani ke Jesu kua Nayini dogu nni. O ñødkaaba leni ku

niwulgu boncianla ciandi o. **12** Wan cili ki kua u docamu nni, ki cendi ku niwulgu ke bi pii li pakuali biyendga. Bi dogtieba boncianla bo ŋua a kupiila. **13** T yonbdaano lá li pakuali ke mi ninñima cuo o, ke o maadi: ... Da buudi man! **14** Ke o nagni ki kulianga ki maani o nugu ki po, ke yaaba n tugi sedi.... Ke Jesu yedi, o naaciemo, n cabi a fii. **15** Ke mi kuuma fii ki kali ki maadi. Ke Jesu ŋmiani o o naá. **16** Ke bi niba kuli jie, ki ji dondi U Tienu ki maadi: U Tienu cua ki bua fie u niba. Ki go pugni: U Tienu cua ki tebi o kpiemo! **17** Ya lanbona ke bi maadi Jesu po ne bo yadi Suude leni li dogkuni kuli. **18** Jan ŋɔdkaaba maadi o yaala n den tieni kuli, ke bi siiga, ke o yini bonbilie. **19** ki səni ba ti Yonbdaano kan ke ban buali o: ... Fini n den cuoni bii, tin go dá guudi too i? **20** Ke li danba sedi o nungi nni ki maadi o: ... Jan-Baptisti n səni ti. Yaala ke bo bua buali a nne: “Fini n den cuoni bii, tin dá guudi Tondtøo i?” **21** Ya yogu ke o pundi li kani Jesu bo paagi ni niba boncianla, i yianbuolbuoli kuli, ki paagi yaaba n den gbie leni mu cicibiadmu, ki nualи a juama boncianla. **22** Ke Jesu maadi ba: Guani man Jan kani ki dugni o yin lá yaala: Bi juanba nənli, a waba cuoni, a gbaada paagi, a tubkpaana gbadu, ke bi kpienba yiedi, ke talginba gaa li pamanli. **23** Pamanli lenli yua luni o dudugdi kelima n ya po. **24** Jan tondkaaba den lebdi yo, ke Jesu ji maadi leni ku niwulgu Jan po. ... I gedi ki lá be mi tinfanma nni? U faalu n liebi ya ñinmuagu ne. **25** I gedi ki lá ŋma i? Yua bobu ti tiadŋandi? Yaaba n bibi ti tiadgbengdi ki ye u manu nni kua bi badcianba diedi nni. **26** Ama i ji gedi ki lá ŋma i? U Tienu tondo? N maadi yi, o cie U Tienu tondo

mōno. **27** Kelima, o ya po i ke li diani: N ba səni n Tondo a nunga nni, wan bobni a sanu. **28** N maadi pua n mali yua kuli, ama yua n yabi ki cie Jan ki ye, yua n wa U Tieu diema nni n yabi ki cie o. **29** ... Ya niba n den cengi o kuli leni a lonpogaala den dugi U Tieu po məməni, ki tuo ki Jan n wulbi a U Tieu ñima. **30** Ama Farisieninba leni U Tieu bali maama tundkaaba yie ke o kan wulbi ba U Tieu ñima, bi luni U Tieu buama. **31** N ba nangi molane niba leni be i? Bi naani leni be? **32** Bi tie nani ya bila n kaa ki daaga nni, ki yii bi lieba ki tua: «Ti piebi yipo mu yelmu, ke yii jeli ki ciaga! Ya yogu ke ti go yiini mi kuuma yani, yi go ki buudi! **33** Lani, Jan-Baptisti cua, kaa ȷmani kpanu, kaa ñuni ku daaməngu. Yi maadi be i? “O pia cicibiigu o niinni. **34** O nulo bijua cua ki di ki ñu, ki i yigni: “O ja ne maalma tie wan di ki ñu i, o tie a lonpogaala leni ti tuonsənbiaddanba dənlinba.” **35** Ama, U Tieu yanfuoma cua yaaba n tua ma po i. **36** Farisieni den yini Jesu ke wan je. Ke Jesu gedi ki kali ki di. **37** Ke puoconconli bá cua, ke yua kuli o u dogu nni, ke o ye ku yenyebiigu nni. Nani, wan bo gbandi ke Jesu cua Farisieni deni ki di yeni, ke o taa o tulaali konkonga. **38** Ki cua ki sedi o puoli po, kpiani o taana. Ki buudi ke o ninsiidi pan milgi Jesu taana; ke o taa o yudi ki fiadi fiadi, ki balgi Jesu taana po, ki tiendi tulaali. **39** Farisieni yua bo yini o yeni n lá lani, ke o maadi: O ja ne ya bo tie U Tieu tondo yeni məni, o bo ba bandi o pua yua siigi o ne n ye ya yenyenbiigu nni. **40** Jesu doni o nialu ki maadi: ... Simən n pia maama bá ki bua maadi ȷa. ... Ke Farisieni ȷmiani o: Nn, Canbáa, maadi. **41** ... Niblie n bo dini li panli bi

pandaano kani. Nuyendo den ba pa dibala kobiimu, yua tua mɔ n pa dibala piimu. **42** Nani ban bonblie kuli, obá n bo ki pia ki ba pa li panli yeni, ke o pandaano cabi ba ke ban da pa. A ya po, ban boblie siiga ȳma n ba ȳanbi ki bua o pandaano? **43** Simōn ȳmiani: ... N maali ke yua ya panli n ȳanbi ki yabi. ... Jesu maadi o ke o jiini li po n yeni. **44** Ki gbagi ki diidi o pua yeni ki gɔ maadi: ... A lá o pua ne i? To, min cua a deni, ȳaa teni nni mi ñima ke n ba ȳuudi n taana; ama, wan taa o ninsiidi ki ȳuudi n taana, ki fiadi a leni o yudi. **45** A ki ləni nni ki waani nni a buama, ama, wani, hali min kua ne, o li lɔngi n taana i. **46** A ki sɔgi n yuli po tulaali, ama wani, o wuli n taana po tulaali. **47** Lan ya po, n maadi a: O tuonbiadi kuli piini, li po n cedi ke o waani nni o buama kuli. Yua ke bi dini sugli o po waama nne, wangí o buama waama nne i! **48** Ki ji maadi o pua: ... A tuonbiadi kuli piini. **49** Wan n den yini yaaba ki pugni o po ji maadi bi bá nni: “O ja ne tie ȳma i ki piindi bi niba tuonbiadi?” **50** Ama, ke Jesu maadi o pua: ... Kelima, a dugi n po, a baa mi faabma; ya caa leni li pamanli.

8 Lan den pugini waami, ke jesu gedí a longbanani yen i dogiciamani, k muadi U Tienu maama. **2** O Den ye yen o ȳuankaaba piig n bombilie, yen bi puobi yaaba kuli den bieli t cicibianda ke gɔ paagidi bi yiama: Mari, Magidala pua yua ko den paagu k cicibiada lele den kub bo. **3** Sann, chuza denpua, chuza den tie Herod tuonsɔnli, Suzann yeni o lieba kuli den todi jesu yeni o ȳuankaaba yeni bi ȳalimanu **4** O nuwuligu den ñan a longbana nni k cua o kani, k jesu pua ba ya maa kpanjama ne: **5** O kpakpaalo den ñani, ke bi pagi o bonbi, wan den pagi yeni, ke mi

bonbima baa o sankuni, k bi ɲmaadi, ke ti bonyugiti dini.

6 Tianli baa a tana ni ke pani ke kpe, kelima i tinga den kuoni. **7** Li tianli mɔ baa ti konkondi ke pani, ama ti konkondi fii ki luoni li po. **8** Ke li liela baa i tinnjanga po, ke pani ke loni a luana. Jesu pugini ke maadi: ... yua pia a tuba ke cengi, wan cengi **9** O ɲuandikaaba bual'o l maa kpanjama niima ni. **10** Ko maadi ba: yinba la li yumanli gbia U Tienu diema ɲasiili, ama lieba po li tie maa kpanjama. Bi pia i nuni, ama bi naa nua; bi cengi, bi naa gbia. **11** Diidi mani li maa kpanjama niima ni: U Tienu maama, **12** “o sankuni” tie yaaba cengi mi maama, ama sitaan n cua ke kua bi pala ni ke bel'o, wan da daani li maama po ke la mi faabma. **13** A tana po tie: yaabi n cengi mi maam, ke tuo yeni li pamanli, ama ke kan ɲa lan kpa jiina bi po. Bigili yogunu, wan sundi li kuli po. **14** “Mi bonbima yaali baa ti konkondini” wangidi, yaaba cengi mi maama, ama ke ɲa mi maalima, mi piama yen li ɲandunli bona n cedi wan da loni luana. **15** “Mi bonbima yaali baa i tinnjanga ni”maadi ti, ya niba n cengi U Tienu maama ke biligidi bi pala ni ke suani yenli li tuonli, ke puni li juunli ke loni a luana. **16** ... Bi ki congí fidili ki cubidi bobili ni bii k wuondi gadogu yagima nni, bi yi tuani naani ke bi niba ya kua, ban la mi yinyema. **17** Yaali wuo mɔlane kuli, te bi juodi ke ña mi yinyema nni yen ya bonli n tie ɲasiili, te ba dogidi li daa gbengili daali. **18** ɲanbi mani ki diidi i yula po, yin cengi maama, kelima, yua pia bi ba pugini wani; ama yua pia, ban gaa wan daani ke pia yaali. **19** Jesu naa yen o ɲuandikaaba cua ki lagu, ama bi bo ki fidi nagin'o ki dugini o nuwuligu po. **20** Ke bi maad'o: a

naa yen a njuandikaaba ye cincanli ki kpaan'a. **21** ... N naa yen n njuandikaab tie yaaba n cengi U Tieu maama, ki go tugidi k suani li tuonli lan buali maama. **22** Daa yenli k jesu den kua o nin biaguni wan i yeni o njodkaaba. Yeni ko maadi ba: ... tin puodi mani bongbantianli po. K bi tugi o nin-gbanu. **23** Ban bo puodi ya yogunu, k jesu guandi. Ko faaciangu kpil k fidi o ninbonguni. Mi nima den bua cubini o ninbiagu. Li ji den paa bi po. **24** K jesu njodikaaba den nagini ki yigini ki fiin'o: canbaa, canbaa mi nima bu di ti naa. Ko findi k gaa mi jama o faalu yen a nninguona po, k li kuli sedi suoo. **25** Li puoli po ko maadi o njodikaaba: ... i dindanli ye le e? ti jawandi yeni o yaalidigu den kua ba, k bi maadi bi njmalini: O ne tie njma i? diidi mani: o pia ti yikodi o faalu yeni a nninguona po, k bi colini o. **26** B ji bo kua Gerasa doguni, li bo ye Galile nuntuali. **27** Ya yogunu k jesu bo tugi o taali ki njmaa i tinga po, o doguni o nulo yua k ti cicibiadi bo kub'o yeni, bo sani ki cend'o. O den ki yie tiadi ki go ki kpendi deni, ama o den yi dua a kakula nni. **28** Ya yogunu ko la jesu, ko baa ki gbaani o taana po ki yigini yeni o paalu kuli. ... A bua be n po, jesu, U Tieu badicamo biga? N miad'a sugili, da wangidini fala. **29** O bo maadi yeni kelima jesu bo cedi k ti cicibiadi kuli siedi ki njagu. Yeni ban bo yi lol'o yeni i kudiseseli a taana yeni o nugi, o bo yi cie li kuli, ti cicibiadi n tug'o ke kua yen'o li fual nni. **30** Jesu bual'o: ... A yeli i? ... njmian'o: ti yabi. Kelima ti fuobiidi boncianli den njuagu. **31** Li fuobiidi den miadi jesu sugili k wan da kuan ba naani tie fala kangbediguni. (**Abyssos g12**)
32 Li den sua ki duoli boncianli den kobi li kani k bi kpaab

li juali po. K ti cicibiadi ne mia jesu sugili, k wan cabi ba, k ban gedi ki kua li duoli nni. Ko cabi ba. **33** K bi ɳaa li ja, ki ji kua li duoli nni. Ki li duoli ɳani li juali, k san sani ki baa mi ɳima nni kpe. **34** A duogula n la yeni, ki bi sani k gedi ki pagi o dogu nni, yen i dogbanbimu nni **35** K bi niba ɳa, k caa ki diidi yaali bo tieni. Bi bo pundi jesu kani, k la o ja yua k ti fuobiidi bo siedi kani yeni, ko kaa jesu taana po. O den la ti tiadi, ki li ba kuli ji k kub, o. Ti jawandi den kua ba. **36** Yaabi bo la ya bona n bo tieni kuli lan kani, ki bi dugini maama ki ti fuobiidi yaadi k ɳaa li ja, ko ji la mi faabima. **37** Gerase dogu niba kuli, ti jawandi bo kua ba boncianli. K bi maadi jesu k wan ɳa bi dogu nni. Ko guani k kua o ɳinbiagu nni k lebidi **38** Ko ja yua ti fuobiidi bo ɳan o kani yeni, buali jesu k wan cian'o, ama jesu bo bel'o, k maad'o: kuni a deni k pan waan ba, yaali ko tienu tieni a po. **39** Ko kuni ki pagi yaali n tieni ne kuli. **40** Wan den guani galile, bi niba boncianli den gagu kelima bi den gu o baama. **41** Li yogunu ja ba cua jesu kani ko yeli tie jayiris, o den tie o jandieguni canbaa. Ko baa k gbaani jesu taana po ki miagu sugili k wan cua o deni. **42** O bonpuoyenga ko pia nani piiga yen bina lie yeni, k den mɔ yeni mi kuuma. K jesu fii k gedi o kani, ko nuwuligu tudi k mɔ ban nagini jesu kani. **43** Li kani pua ba den ye ki wuuli o faadi kli k koligidi, hali piiga yeni bina lie. O bo biani o ligi kuli dogida deni, ama o bo ki fidi ki tebi o ba. **44** Ko nagini jesu puoli po ki sii o liadili, ki li yogunu mɔno, ko faadi sedi. **45** K jesu buali: ... ɳma n sii nni? Nani bi kuli n bo tieni mi niama, k Pial maadi: ... canbaa, tin diidi mani, o nuwuligu lini ki maba. **46** Ama

kop njmian'o: ... o nulo sii nni, kelima mi tuama o paalu
ñani n gbano nni. **47** Wan bo la li kuli k li k tie wuolin
bonli, ko pua nagini, ki jegili, ki baa ki gbaani jesu taana
po k cili ki dugidi yaali ya po ko siigu yeni wan paag'o
maama toma. **48** K jesu maadi li pua: ... n bipuoga, a paagi
ki dugini a dindanli yabi n po. Ya caa k laafia n cian'a **49**
O da den k maadi ki gbeni, ko nulo ñan li jandidiel i nni
canbaa deni, k maad'o: a jafaanu kpe o, ji da mabi canbaa.
50 Jesu den gbadi li maama, ko maadi Sayiris: ... da jie, ya
duu n po baba, a jafaano ba paagi. **51** Wan pundi deni, o ki
cabi ki nulo ba kua, lan ñani: Pial, San, Sak yeni i biga náa
yeni o baà. **52** Kaana kuli den tie: bubuuli yeni i fanfabini.
K Jesu maadi: da buudi mani, o ki kpe ka, ama o guandi.
53 Bi niba den ñuadi laagu ki ban nani ko kpe i. **54** Yeni k
jesu cuo i bonpuo biga nugu, k maadi yeni o paalu: ... n
biga fii! **55** O den guani ki fuodi, k fii, k jesu maadi: k ban
ten'o mi jiema wan je. **56** K li yaa ki lidi o dama. Jesu den
kpaaba tiadiba, k ban da ña bi niba n bandi yaala n tieni.

9 jesu bo taan o kpaaga piig n bonblie, k ten'b o paalu
yen t yiko k ban bel t fuobiid(staan) k go paagi b yiama. **2**
L puol po ko sən'b k ban kpaandi o laabamanli i tinga
kul po, k teb i yian buol kul. **3** Oden cegli ba: i da tugdi
man lba k l nua i cenli po: lan tie lanbanli, bøgli, ligii k
bual jiedi po. da kpaani man ya tiadi ki ba lebdi. **4** Bi ya
gaa yi ya diegun, yin ya ye hali ya daali ki ba siedi lan
kani. **5** Nulo ya ki gaa yi naan kani, yin ña lan kani k pidi
lan ya doguni tanbiini yaali n tabi i taana, lani baa tie
yaali wang i buama b po. **6** Yeni ko kpaaga fii k gedii.
B den tøgdi a longbana nni. kaana kuli, b den maadi U

Tienu maama k gø tebi bi yiama. **7** O badciamo Herodi bo tie lan ya dogu nni yikodaano, wan bo gbadi ke tiama maadi ke sua: “San batiir” n yied bi tinkpiiba siign, **8** bi tøba ya po “Eli n guani”, bi tøba mø gøga ya po “l tie U Tienu tondi siigni yendi guani”. **9** Ama k Herodi jiin; ... San? Min møno n cabi k bi jagdi o yul. To, o daano tie ñmaa i k bi maadi o po ya yaalidgu bona ne kul? O bo kpaani ke bua wan band'o **10** Aposoronba bo guani ke dugni jesu ban bo tieni yaal kul. k Jesu tugi ba k piad waam, l bo ke fagi yen ya dogu k bi yi Bedsayida. **11** ama bi nibi n bandi ban ye naani, k bi fii k ñua. Yesu gaaba k cili k maadi ba o laabamanli, k tebi yaaba n bo yia k suni k ban paagba. **12** O dajuogu n nagi ya yognu ko yien cil m baama, k aposoronba piiga n bonba lie nagni jesu kan maadi yen'o: cabi k ban ged ya longbana køb yen ne, k baa o duankaanu yen l bonjekaali (mi jiema) klma tin ye naan tie fualin ni. **13** Ama k jesu maadi o kpaaga: yinbi møno n tenba m jiem ke ban je. Ama ko kpaaga ñmian'o, tin pia yaal k cie kpanu bona mu yen i jami bona lie. k t ji bu tien ledi ba m jiem ya nib ne kul po i? **14** klma b tie nibi tuda mu i. Jesu maadi o kpaaga: tien man cagli kul nibi piimu k cedi ban kali. **15** B colni o maama k kaani b kuli. **16** K jesu tugi kpano bona mu yen i jami bona lie, k yaadi k diidi pol po k jaandi k yadi m yedinjanba, l puol po ko jend jendi, ko kpaaga tugi k bøgdiba k ban di. **17** K bi kuli dini k l sieni baabuodi piig n bona lie. **18** Dayenli k jesu piadi k ba jaandi, o den ye yen o kpaaga, k jesu bualiba... b nibi ne mali k n tie ñmaa i? **19** K b jiin'o Tøba ya po a tie San-batiir, tøba mø ya po Eli, tøba mø gøgi

maadi k U Tieu tondi ya yognu po yendi n guani k yiedi
b tinkpiiba siign. **20** K Jesu buali ba, i ya po, i tama k n tie
ŋmaa i? Piel gaa m maama k jiin: a tie Jesu, U Tieu n sɔn
yua bijua. **21** da ŋa man nulo n gbandi. **22** K Jesu pugni k
maadi: l bual ko nulo bijua n la fala boncianli ko doguni
yikodam yen l gbanbanda n cuon, k kpani, k min yiedi
danata daal. **23** Yeni Jesu maadi yeni bi kuli, ya daano bua
k wan ŋɔdni, l bual k wan yie o ba, k tugi o dapɔnpɔnli,
daal n tu daali k ŋɔdni. **24** Yen i mɔn, yua bua kuogi o
miali, o ba buonga toma, ama, yua ya buoni o miali k
dugni min ya po, wani ba la ya miali k pia gbema. **25** Nulo
ya tugi li ŋandunli bona kuli k li cie U Tieu, k nan ba
kpe, o pia m laa ŋuadi? **26** Nulo ya jien i fee k gɔ jie m
maama mɔ i fee, o nulo bijua mɔ ya guanu daali o ba la n
baa yudand yen o ninnama kuli. **27** Yen i mɔni, i siigni b
niba boncianli kan kpe k k la U Tieu diema **28** Dana niini
puoli po, k Jesu tugi Piel, San, yen Sak, k bi doni li juali k
ba jaandi. **29** Ban jaandi ya yognu, ko nunga lebdi, ko
tiadi ji pien k cie ti kunkundi. **30** K b niba bonba lie pagi
yen'o: Moyiisi yen Eli. **31** k se k ŋili k maadi yeni Jesu n
ba kpe nanda Serusalem ni **32** Piel yen o lieba guandi
ama k b fii k la Jesu se yen b niba bonba lie k ŋili. **33** Li
niba n se ya yognu Jesu kani, k Piel maadi: ... canba, l
ŋjan k tin ya ye ne. T bi maa jona taa i. Yenli n ya tie a
yaal, o lielo Moyiisi yaal, o taalo mɔ Eli yaal. Yen lan ya
kuli, piel ji bo k bani wan maadi yaal. **34** O maadi k da k
juodi mɔno, k li tieni nani l ŋunli yeni k jiidi k libini bi
po, ti jiwaandi kua jesu ŋuankaaba. **35** K bi gbadu o niali k
li maadi li ŋunli nni k sua: ... o ne tien n biga yua k n

buaga k lugdo, yin ya cengi man o. **36** Ban gbadi l nialo, k bi ji diidi k la jesu se obebe. Ama bi ȷuankaabi den muubi bi ñɔna k ki maadi oba kuli ban la yaali. **37** Lan den fandi k jesu ñani li juali po k jiidi, k bi niba boncianli ȷuagu k kpaani k ban diidi o. **38** O nuwuligu siigni, bi gbadi ja ba ko yedi: canbaa, ȣan diidi n bijua npo. O tie n bonjayenyenga. **39** K cicibiadiga (fuobiidi) n fii o po, ko yigni k baali, ko siini ñinsankpinkpøngu, ki jegli, ki ji nani mi kuuma. **40** N maadi a ȷuankaaba k ban beli li cicibiadiga k bi gbali. **41** K jesu tandi k maadi: be cedi ki dindanli pødi yeni yinbi kangbada buolu, u laa yogunu ki ba gbadi niimn ni. Yeni ko maadi li ja: cua yeni a biga na. **42** I biga n cuoni ya yogunu, k li cicibiadiga cedi ki biga baa k jegli. K jesu maadi yeni mi tuama li cicibiadiga po ko sani k ñani. Ko paagi li biga k tug'o k teni o baà. **43** K li yaagilidi bi kuli yeni U Tieu buama. Bi niba kuli pali den mani jesu palidi yeni o bulicidi po; ko maadi o ȷuankaabi: **44** ȣanbi mani ke luod i tuba k ya tiani mi baa yedi yaali ne: bi niba ba kuadi o ja bijua, bi nisaaba nuu nni. **45** Ama bi ȷuankaaba bo ki gbia, li maakpanjami bo duagiba. Ti jawaandi po, ke bi bo ke buali jesu ke ba bandi niima nni. **46** Bi den kpaani ke ban bandi yua n tie ci amo bi siigani, mi niama ji fii. **47** Jesu bo bandi ban maliti yaali bi palti nni, ko tugi i biga ke sen'o. **48** ke maadi ba: "yua gaa i naa biga n ya yeli po, o gaa min mɔno'i, yua ya gaa min mɔ, o gaa yua sɔn nni, kilima yua jiin o ba ke kpandi biga, bi ba kpiagidi wani wan tɔ ci amo. **49** San gaa m maama ke yedi: canbaà t la o nulo ko deli mu cicinbiadimu a yeli nni, ama ti delo ke wan da fandi ke tieni li liema, kilima o ki

ŋua ŋjan. **50** Ke jesu maadi, da deli mano, kilima ya nulo ki tie a nando i, lani ya nulo tie a donli. **51** Ya yogunu ke jesu bo jagi ke ba lebidi kuni o baa kani, ko fii kua Serusalem nni. **52** O bo sɔni o tondiba bonbi lie k bi kua liiga Samali longbanbigi nni ke kpaani li dieli. **53** Ama ke Samali niba yie ke bel'o li dieli, ke dugini jesu bo maani ke caa Serusalema. **54** O tondiba n la ke li tie yeni, ke Sak yen San tandi ke maadi: ... canbaa, a bua ke tin cedi ko mu n ña poli ke biani b kuli fami ke ban tua fantama. **55** Ama ke jesu gbagi ke gaa ti jadi ke maadiba, i ke ban ki gbie yen fuonjanbi, ki maadi ya maabiidi ne? O nulo bijua ke cua ke wan biani li ŋandunli ka, ama ke wan faabi bi niba ke tenbi ya miali k pia gbema. **56** ke bi siedi lan ya kani ke gedi longbantianu. **57** Ban bo paani o sanu, ke ja ba cendi ke maadi jesu: ... N baa ŋua ŋja ŋjan caa naani kuli. **58** K jesu ŋmiani l ja: 'I luali pia i fali, ti bonyugiti pia ti tiadi, ama o nulo bijua ke pia wan ba duani naani. **59** K jesu maadi o tian o: ya ŋuan! ... canbaa cabi ke min piini n baa o! **60** k jesu ŋmiani: "cedi bi tinkpiba n piini bi tinkpiiba"! ama fini, gedi ke kpaandi U Tieu maama kaana kuli **61** Ke o tiano mɔ go maadi jesu. U Tieu n ba ŋɔdi ŋja, ama, cedi ke min gedi ke cabi n denpo. **62** ke jesu ŋmian o: "ya daano ko yen naakuuli ke bia gbagidi ke diidi puoli, ke dagidi yen wan kua U Tieu deni.

10 Li puoli po, ke O Diedo go lugdi o ŋɔdkaaba piilele, ki sɔni ba bilie lie ke ban liidi o u dogu po leni ya dongbana ke wani o bá bi ba gedi. **2** Ki maadi ba, "u bontaadu yogu pundi. ku kpaangu yabi ama a tuonsɔnla ki yabi. Tin mia O Diedo yua n die u kuanu, wan sɔni a tuonsɔnla o

kuanu nni. **3** Ya caa mani. N suani yi nani mu pabimu
yeni i yangbanli siiga. **4** yin da taa ligbøgli, ki da kubi
sancenbøgli ki buali taacaadi, ki go da biandi yaama i
fuondi po u sanu nni. **5** Ke yin ba kua ya diegu nni kuli, yin
cindi ki yedi, “Mi yanduanma ñ ya ye ku diegu ne nni”. **6**
Mi yanduanma nilo ya ye li diegu nni, i yanduanma baa
ye leni o, li ya ki tie yeni, mi ba guani i po. **7** Yin ya ye
lan ya diegu nni, ki di ki go ñu ban puni yaala, kelima o
tuonsønlo dagdini o ñmapani. Yin da ña diegu ki tuadi
diegu. **8** Yin kua ya dogu nni kuli, ke bi ga i cangu, yin
di ban candi yi yaala, **9** ki paagdi yaaba n tie bi yiama.
Yin yedi ba, “U Tienu diema nagi i kani”. **10** Ama, yin
ba kua ya dogu nni ke baa ga i cangu, yin ña ki cendi bi
sanjala po, ki yedi, **11** “Ti pidi i dogu ne ya taatama n tabi
ti taana, ki guani ki yadi i po, ke lan tua tiadma i po! Ama
yin ya bani yaali ne, “U Tienu diema nagini. **12** N maadi yi
ke ti buudi daali, Sodoma buudi baa pia sugli ki cie lan ya
dogu. **13** korasen, sola! Betsahida, sola! Ya yenmaaltuona
n tieni i siiga ne ya bo tieni Tiiri leni Sidoni dogi nni, li
dogi niba bo ba tuo ki lebdi bi pala hali ke li dá fagi, ki la
ti yubøntiadi, ki pugi bi bá mi fatanpienma. **14** Ama, ti
buudi yogu, Tiiri leni Sidoni yaala baa pia sugli ki cie
yinba. **15** Ke fini, Kapenawuma, a maali ke a ba duoni a
yuli ñaljanli nni bii? N n bi ba jiini a hali ku tinkpibuogu
nni. (**Hadës g86**) **16** Yua n cengi yi, o cengi mini i, yua n ki
ga i maama ki ga mini ya maama i, yua n yie n maama
yie yua n søni nni maama i. **17** Li tondba piilele den
guani leni li pamanli, ki maadi O Diedo, “Ti Diedo, bá
mu cicibidmu mōno cølni ti maama a yeli po.” **18** K Jesu

maadi ba, “N den nua Setaani ke o ñani ñaljanli nni ki baa. **19** Cengi mani, N puni yi ti yikodi, ke yin ya ñmaadi i wee leni i nami leni yibali paaciamu po kuli. lan ba baa maama kuli, liba kuli kan fidi ki tieni yi yaala n bia. **20** Ama, yeni lankuli, yin da mangdi i pala ke mu cicibiadmu cəlni i maama baba po ka, ama yi pala ñ ñanbi ki ya mani kelime i yela diani ñaljanli nni” **21** Lanyognu lig, ke o pali mangi boncianli U Tieuñ forjanma po, ke o yedi, “N dondi a, Bää, Tanpoli yini ki tinga Diedo, kelima a dəgning lanya bona bi yanfodanba leni bi nunfandanba po, ki nan dəgdi a yaaba n ki pia yama nani mu biñidmu yeni po. Nn, Bää, kelima, li den ñədi a yanjagñanli bonjanla.” **22** N Bää duu n po ki, kubni nni a bona kuli, ke obá kuli ki ban Bijua ñ tie yua, lan ñani Bää baba, obá mo ki bani bää ñ tie yua li nan ya ki tie Bijua yaa ka, yeni Bijua ñ bua yua ki ba dəgdi o po. **23** Ki guani ki gbogi o ñədkaaba po, ki maadi ba ñasiili nni. “Mi yedjanma yaaba n laadi yin laadi yaala. **24** N maadi yi, sawalpuuba bonianla yeni bi badcianba den suni ke ban la yin laadi yaala, ki nan ki la ña, ke ban gbadu yin gbia yaala, ki nan ki gbadu ña. **25** Diidi mani, jufinba yoko tundkaaba yendo ñ fii, ki bua bigni Jesu, ki maadi, “Canbää, N ba tieni ledi i, ki baa ya miali n ki pia gbenma? (*aiōnios g166*) **26** Jesu ñ buali o, “Be diani yiko tili nni? A cogi be li tili nni?” **27** Wan jiini ki maadi, “A baa bua O Diedo, a Tieuñ leni a pali kuli, leni a naano kuli, leni a paalu kuli, leni a yantiali kuli, ki go ya bua a nisaalilielo nani abá yeni.” **28** Jesu ñ maadi o, “A jiini bonjanla. Ya tie yeni, a baa ye ki fo. **29** Ama o tundka yeni den bua wan kuni obá i məni, ki buali

Jesu, “ŋma n tie lielo?” **30** Ke Jesu jiini, “Nilo den ñani Jerusalema ki caa Jeriko, ki cendi bi sanjiaba, ke bi fie o tiadi kuli, ki pua ki janbi o, ke o nagni mi kuuma. **31** Li sua ke salga yidka kubi li sanu, ki ji, wan la o ja yeni, ke o jadi ki lögdi o, ki ban caa. **32** Lan go tieni yeni, Levi yua mo ñ ya pendi, o mo ñ la o, wan jadi, ki balni, ki pendi. **33** Ama, Samari yua n den caa u sanu, ki pudi o kani, Wan la o, o pali ñ sia yeni ti niñinpadi. **34** Wan nagni, ki fiadi fiadi o nala, ki tieni mi kpama leni ku daamɔngu. Ki jagni o o ya ŋunbo po, ki ciani o ban gaani bi canba naani, ke bi kubi o lan buali maama. **35** Lan fandi, ke o ñani ligi lie ki teni o canguulo, ki maadi, “ŋjan ŋjanbi ki kubi lan buali maama. ligi ya pɔdi, ke a pugni yii kuli, N ya guani, N ba pa ŋa. **36** Bani bonbtaa siiga yeni, a maali ke ole n tie o ja yua baa bi sanjiaba sanu nni yeni nisaalilielo? **37** O tundka ñ maadi, “Yua n gbadì o niñima yeni n tie o nisaalilielo.” Jesu ñ maadi o, “Ya caa ki mo n ya tiendi yeni” **38** Ban paani u sanu ki caa, ke bi kua dogbiga bá ke li kani pua, ke bi yi o Marita biali o, ki mia ke wan tuo ki cani o deni. **39** O den pia o ninsalo ke o yi Maari. Ke o kali Jesu taana kani, ki cengi o maama. **40** Ama ke Marita gbaa leni a tuona, ki bua tieni mi bonjiema, wan nagni ki maadi Jesu, “O Diedo, ŋaa la ke n waalo ñɔli mini baba yeni a tuona aa? Lanwani, maadi o wan todi nni.” **41** Ama ke O Diedo jiini, ki maadi o “Marita, Marita a yagni a yama bona boncianli po, **42** Ama bonyenli baba n tie bonmɔnli, Mari lugdi yaali n ŋani ki cie, bi kan fidi ki fie la.”

11 Daa yenli ki jesu den jaandi ki gbeni, ko ŋɔdikaaba siigni yendo bual'o: ti Diedo, bangi ti i jaandi nani San n

bangi o ŋɔdikaabi maama yeni. **2** O den ŋmian ba: i ya baa jaandi, yin maadi ne: n baà yua ye aljandini, a diema pundi. **3** Teni ti daali mi yentunjiema. **4** tieni sugli ti biidi po kuli nani tin tiendi sugli ti lieba po teni. K ya gu ti yeni li bigli yogunu. **5** K o pugni ki maadi: li tie nani ya nulo pia o donli ko baa o yogsiigu ki miagu: “kpentin kpano bona taa. **6** Kelima n donli ba ñani u sani k ba ki can nni, ama n nan k pia ba li bonjekaali ko ba je. **7** Li ya sua k o donli ye jiin'o: “cedi k nfuodi, ki da mabi ni, n ganli luo, n k bidi mo duan'o. N kan fidi ki fii ki ten'a **8** n maadi, ba o ya kan fii ki ten'o ki li tie o donlugu po, o bi fii ki dugni li cɔnli po ki ten'o. **9** Yeni k n maadi: mia mani, bi ba puni; kpaan mani, i bu la; pua mani li ganli, bi ba luodi yin kua. **10** Kelima, bi tieni yua miadi, ki yua kpaani laadi, ki bi luodi li ganli yua kuogi po. **11** Cegdi nba ye i siigni, ŋma ya po n kpeli ke teni o biga o waa ya yogunu k o buali o jamo? **12** Bii, o ya buali jenli po wan ten'o o namo? **13** Yinba bi biid dama, i ya bani yin teni i bidi a bonjama, taalm ŋa i ki ti Diedo bi teni fuonjanma yaabi n bual'o kuli? **14** Daa yenli, ki jesu deli i cicibiadiga ja ba kani k o tie muuga. Li cicibiadiga n ñani li ja kani, k o ji cili maadi, ki li yaa ki lidi bi niba. **15** K bonciali ji cili ke maadi: ... ne tie Belisebuul paalu po i, mu cicibiadimu canbaa, k o tugtugtugtugi bieli li cicibiadimu. **16** B tiama, ban den bua ban piugu ku diagu, ki bi bual'o ki wan tieni mi bama bii paligu k li ñani polu po ki ban diidi. **17** Ama nani wan bo bani bi maalima k o jiin ba: o tɔbu n pua ya dogu, a diena yi baali, ki li ŋmadili ye. **18** I maal k n bieli mu cicibiadimu besebuul yeli po. Li ya tie yeni, mi bɔgidma bo ba tieni

sitaani diema nni. O diema bo ba bia fanma. **19** Lan ni, li ya tie k n bieli mu cicibiadimu belsebuul yeli po, ȏma nan tieni i niba o paalu ki bi paagdi bi yiama. Li po n cedi k bi tie i po buud dama **20** Ama, li ya tie U Tieu paalu po k bieli mu cicibiadimu, U Tieu diema pundi i kani. **21** Ya nulo pia mi tuama ki gø pia ti tøb tiadi ki gu o deni, o ȏjalimano kuli ye li wuoli nni. **22** Ama yua ya paa ki cie ya kəni yen'o, o yi fie o tøb tiadi kuli yen o ȏjalimano ki bogdi **23** ya nulo ki tie n yua, tie n yibalo, k yua ki taagi yen nni, yadi yaali k n taan nni. **24** Ya yogunu k bi deli cicinbiadiga, o yi sani ki ban kua li fuali nni, ki kpaani naan kani ko ba fuodi, ama o ya ki la naani k o ba kua, o yi yedi o ba nni: nba guani naani k n bo ñani. **25** O yi guani ki sua ki bi tingni lan ya kaano ki ȏjanbi. **26** Li ya tieni yeni, o yi guani ki gedi ki ban kpaani o lieba bonbi lele, k bi bia ki ciegu k pugni o po, ban ji ya ye. Li nulo yinyieu ji ȏjanbi ki pa k cie cincinli. **27** Yayogunu k o maadi yeni, k o pua ba yigni bi niba nni: pamanli ya pua mal'a ki ȏaan'a o biili **28** K Jesu ȏmian o: li pamanli ȏjanbi ki ye yaabi n cengi m maama ki gø cøln ni li kuli. **29** Bi niba bo baadi ki pugdi, k o maadi: ti yogu ne niba tie nibiidi, bi o paligu po, ama bi ji kan la paligu ke li ya tie Jonas n bo tieni yaali ka. **30** Nani Jonas n bo tie bama Ninif nib po yen, o nulo bijua mø baa tie mølane niba ne po bama i. **31** Daajijuogu daali, o yanbangu puo bado, bu fii ki kənyieni li yogunu niba, kelima o ba li ȏandunli ni ki bua cengi Salumø tundli yaali gbie yeni mi yanfuoma. Ama bonli nan ye ne cie salumø. **32** Li daajijuogu daali, Ninif niba bu fii ki kəni yeni bi yogu yab. Kelima bi ȏja

damiwoncili ki cengi jonas maama. Ama k bonli ye ki cie Jonas ne kanba. **33** Nul kan cuoni fidili ki wuon i lðdign ni bii ki cunbni bobli. N n, bi yi tuani naani ki ya niba n kua gu diegu nni, n la mi yinyenma. **34** A nuni tie nani fidili yeni ki yendi a gbanu. A nuni ya ye laafia nni, a gbanu kuli ye mi yinyenma nni, ama a nuni ya ki pia laafia, a gbanu kuli ye li bonli nni. **35** Tien suoo ki ȝanbi ki diidi, ke a fidili n da cua yeni bonbonli a po. **36** A gbanu kuli ya ye mi yinyenma nni, ki ba bogdima ki ye bonbonli nni, l baa tie a po nani li fidili n tien a mi yinyenma. **37** Ban bo maadi ya yogunu yeni, ki farisien ba yin jesu k wan ba ki je o deni. Ki jesu kua li ja deni, ki cili ki ba je, **38** ke farisien bandi k o cili ki je, k ki ȝuudi o nugi. k li ya k lid'o. **39** K jesu jiin k maadi: yinb farisien nba, i yi ȝanbi ki wuli, ki caadi, ama ki pala nni gbie yen o naayidbu yen mi biadima. **40** Yinbi, i ki bani k yua tagi niin po, wan tagi deni moa? **41** Teni mani U Tien yaali ye i pala nni kuli k o bu ȝanbi. **42** Ama yubonli i po, farisien nba, i di jodi boncianli bonli kuli nni, k k bua ki maadi i mõmõni, k gø sundi U Tieu buama po. Yin bo baa tien yaali, k da ȝa li ba kuli yeni. **43** Yubonli i po, farisien nba, kelima i maan a kankaan cincina ti jandiedi nni. I bua ki ban fuondi bi niba n yabi naani. **44** Yubonli i po, i naani yen ya kula ki naani yeni bonli, k bi tagdi bii k cuoni li po k jeje k ye. **45** Wan maadi yeni, ki yiko tudka gaa ti jadi ki bual'o: ... canbaa, a maadi k ȝan sugd ti bi. **46** Jesu maadi: yubonli a po fin yiko daan'o ne. I tungi bi niba ya tuga kpiagi, ama, yinba mõno ki bua yin sii ba i nugi li ba kuli ya po. **47** Yubonli i po, kelima i t iendi ti bontitagdi ki nangi U

Tienu tondi yaaba ki yajaanb bo kpaab. **48** I wangí yéni
mɔní i yaajaanba n bo sɔní ya tuonbiidi kuli: bi kpa U
Tienu tondi, ki mɔá maa bi kula. **49** Li ya po k U Tienu,
o yanfuoma nni bo maadi: “n te bi sɔní ntondi yéni n
ŋɔdikaaba; i ba kpa tiama, ki cagni yaaba n sieni”. **50**
Li po n cedi ke ti yogunu yaaba te bi pa, U Tienu tondi
yaaba ki bi kpabi kuli hali li ŋandunli cilima. **51** Ki cili
Abel kuuma, ki pan gedi Zakali kuuma li jaandi binbindli
po. N maadi, ti yogunu yaaba, te kan fidi ki buu bi buudi
ki gbeni. **52** Yubonli i po, yinba yiko tundikaaba, i tugi mi
banma k li cie bonli kuli. L k tie ki kan la U Tienu baba
ka, ama i bi pani bi niba boncianli, ki bi kan fidi ki kua.
53 Jesu n bo ñani gu diegu nni, ki yiko gbanbanda yéni
farisien nba ji tudi o, ki bual'o i buali boncianli. **54** Bi ji
den kpaani wan baa jiini yaali, lan cua yéni kɔnli.

12 Ya yogu ke ku niwulgu den taani ki punti a tuda,
ke bi niba ji ŋmaadi bi lieba, ke o cili ki dá maadi leni o
ŋɔdkaaba, “Fangi mani i yuli leni farisienba nobli, bani
yaaba n pia mi muyima. **2** Ama bonlibá ki ye ki duagi, ki
kan dɔgdi, bonli ki ye ki wuo, ke bi kan bandi. **3** Lanwani
i, yin maadi yaali li biigli nni, bi ba gbadi li mi yenyenma
nni, ke yin sɔbi ki maadi yaali li dieli nni, ke a gana luo,
bi ba kpaandi la li dieli binbinli po. **4** N dɔnlinba, n yedi
yi, da jie mani yaaba n ba kpa ti gbannandi, ki ji kan fidi
ki tieni libá kuli ki pugni. **5** Ama, n ba tuodi ki waani yi
yin ba ya jie yua. Yin jie yua kpa, ki go pia ya paalu n
ba lu ŋa ku mubuogu nni. Nn, n maadi yi, jie mani o.
(Geenna g1067) 6 bi ki kuadi nuanmu mu mu ka kuumu lie
e? Leni lani kuli, U Tienu nunga nni, bi kan sundi mu

siiga nni bá yenga po. **7** Ama yinba wani, bá i yudi, bi cödi ki bani ti dugli. Da jie mani pu, i pia muyuli ki cie ya nuankuli n yabi. **8** N yedi yi, ya nilo kuli n tuo ke o bani nni, bi niba siiga, o 'Ja Bijua' mo ba tuo ke n bani o U Tienu malekinba kani. **9** Ama yua nia bi niba siiga ke waa tie n yua, bi ba sundi o po U Tienu malekinba kani. **10** Yua n maadi mabiadma o 'Ja Bijua' po, ba baa sugli, ama yua n maadi ki sugi U Tienu Fonjanma, o kan baa sugli. **11** Bi ya dia yi, ki caa leni yi ti jaandiedi nni, ti buudi danba kani leni yikodanba kani ti buudi po, yin da yagi i yama leni yin ba maadi yaala ki fie i yuli, bii yin ba yedi yaala. **12** Kelima lanyognu liga, U Tienu Fonjanma ba tundi yin ba yedi yaala. **13** Ke niyendo yedi o ku niwulgu siiga "Canbaa, maadi n kpelo wan bögdi ti báa n sieni ti ya faali, ki teni nni. **14** Jesu n yedi o, "O ja, ñma n kaani nni ke min ya tie i buudidaano bii i ke min tua i kónpaadilo li faali bögdim po? **15** Ki yedi ba, "Fangi mani yibá lini mi ñalmanbuacianma, kelima nilo miali ki ñua o ñalmani yabmu ka. **16** Lani ke Jesu pua ba ya kpanjama ne, "Piado bá den koni ki baa boncianla, **17** ke o kali, ki jagi, ki yedi o pali nni, "N ji ba tieni ledi i, kelima mii ji pia kaanu ki ba bili n kpaandi ne kuli? **18** ki yedi, "Min ba tieni maama n ne. N ba mumudi n bunbuana, ki guani ki ma yia n tiani, ki bili lien nni n bondikaali leni n bonpiakaali kuli. **19** Lani, n ji ba pagi n yuli "Mini, min bili ya piama kandi, ki ba tuoni nni ya bina n yabi. Ya kaa, ki suo, ki di, ki ñu, ki mangdi a pali. **20** Ama, ke U Tienu yedi o "O yanluodaano ne, dinne ñiagu liga i, ke n ba ñani a naano, ki ña a. ñjan bili yaali kuli ba tua ñma ya yaali i? **21**

Li tie nani yua n taagi mi piama o yuli po, ki nan ki pia pu U Tienu kani.” **22** Jesu yedi o ȝodkaaba, “lanwani i, yin da buali i miali po, yin ba di yaali bii, i gbanu po, li bonlakaali po **23** Kelima, li miali gie ti jiedi, ke u gbanu mo cie ti tialakaadi. **24** Diidi mani a bonyugda, baa buu, baa yendi, baa pia bilkaanu, baa pia bønbuana, ama U Tienu nan dingi a. yinba, i pia mayuli ki cie ti bonyugditi! **25** I siiga, ȝma ba fidi ki fagni o miali bá a dana waamu? **26** I ya ya bani ke i kan fidi ki tieni yaali n waa ki cie ne, be ya po i ke i maali yaali n sieni kuli po o? **27** Diidi mani ti puudi ń tie maama, tii tuuni, tii pia gaalu mo, ama bá o badciamo Salomøn leni o kpiagdi, waa pundi bi siiga bá yengu ń bobí maama. **28** U Tienu ya bobindi u kuanu nni muadi yeni, tini yaadi ye dinne ke bi ba faa ki taa ti, ki kuuni u fanu nni, ki cuoni umu, li ki pia tama ke o ba bobni yi mo, oo yinba yaaba ya dudugdi n ki pia fuoma! **29** Da buali mani yin ba di yaali leni yin ba ńnu yaali po, ki go da yagni i yama. **30** Kelima ȝanduna dogi kuli lingi lanya bona i, ke i Báa moko bani ke i bua li bona. **31** Ama yin lingi mani o diema, i ba baa lanya bona ki pugni **32** Da jie mani ba waamu, kelima i Báa pali mani ke wan puni yi o diema. **33** Kuadi mani i piama, ki puni a luoda li ligi. ȝali mani i po ya ligbøgli n kan cadi, ȝaljanli nni ya ȝalmani yaali n ki pia gbenma. **34** Kelima a ȝalmani ń ye naani, a pali mo ye lankani i. **35** Nagni mani i liadfagda u gbanñagdu, i fidsanmu ń ya tundi ki co; **36** Yin ya tie nani ya niba n guu bi canbáa ń ba ńna mi pocajaama po, ki kpeni yeni, o ya pua li ganli ya yognu, ban kagni ki luodi o po. **37** Ya tuonsønba, ke bi canbáa ba pundi ki sua ke bi

dá nua, bani baa mi yedjanma n yeni. I məməni, n maadi yi, o ba ñagni o gaaligu u gbanñagdu, ki cedi ban kali u jedikaanu, wan tieni ba mi jiema ban je. **38** Canbàa ya pundi yøgsiigu bii sijaafaani, ki sua ke bi cegni ki guu o, lan ya tuonsønba baa mi yedjanma n yeni. **39** Ama, min ba pugni yaali n ne, yin ya bani ke o diedaano ya bi bani ya yognu ke o suuro ba kua o deni ki suu o, o bi kan ña ban kua o deni ki su o, **40** Yin egni iba, ki ya guu kelimaa i ki baniO Ja bijua n' ba guaniya yognu. **41** Pieri n buali: «O Diedo, a pua lan ya kpanjama tinba baba ya po bii, li tie yuakuli ya po i?» **42** O Diedo n yedi: «O laa tuonsønlo i, ke o canbáa ba guuni ke wan ya diidi o tuonsønlieba tuona, ki puuni ba bi daali jiema lan buali ya yognu, **43** o canbáa ya kpeni ki sua ke o tuuni lan buali maama, lanya tuonsønlo baa mi yedjanma n yeni. **44** I məməni n maadi yi, canbáa ba taa o piama kuli ki piano lanya tonsønlo. **45** Ama li tuonsønlo ya maadi o pali nni: «N canbáa kpenma dá ba fagdi», ki ji cili ki pua o tuonsønlieba, bi jaba yeni bi puoba kuli, ki go cili ki di ki go ñu wan bua maama, ke mi daama ga o. **46** O ya tie yeni, o canbáa ba ti ludi ki kpeni wan ki guu o ya yognu, ki cedi ban pua ki duoli o kaani kuli, ki beli ki ñani o, ki kuani o bi tuonsøbiadba danba siiga nni. **47** Nani li tuosønlo n den bani o canbáa n bili o ya tuonli yeni i, ki nan ki søni lan buali maama yeni i, o canbáa ba cedi ban pua o ya lanbana n yabi. **48** Ama, ya tuonsønlo n ki tuodi ki bani, ki søni ya tuonli n buali ke lan dadi o tubli ii, bi ba pua o lanbana waaamu. Ban teni yua ke li yabi, bi ba buali o yaali n yabi. Ban piano yua yaali n cie, bi ba buali o yaali n cie. **49** «N cua ki

tinga po ke min sia mu i. N sugni ke li mu ji co i. **50** N pia mi ñinwulma, ke bi ba wuli nni. I ki bani min bua tonma maama, ke li kuli ñ tieni ki tii. **51** I tama ke n cua ki tinga po yeni mi yanduanma yo oo? N n! I məməni, n maadi yi, n cua yeni mi paadma i. **52** Kelimaa, lan cili molane, dieyengu nni, niba mu ba paadi, niba lie ñ kəni yeni niba taa; niba taa mo ñ kəni yeni niba lie. **53** Bi ba paadi bibáa ñ kəni yeni o bijaba, a bila mo ñ kəni yeni bibáa. Binaá ba kəni yeni o bisiaba, a bisala mo ñ kəni yeni binaá. Calnaá ba kəni yeni o biyuaga, ki biyuaga ñ kəni yeni calnaá.» **54** Jesu go den maadi ku niwulgu yaali ne: «I ya la taayinbōnu puoli, i yi maadi: “Ki taaga ba nii!” Lan go tieni yeni. **55** Mi faawaama ya fii nintuali, i yi maadi: “Ku wulgu ba tieni!” Lan go tua yeni. **56** Yinba i muyiidmu ne! I fidi ki diidi ki tinga maalma yeni tanpoli maalma, ki bandi a bona. Li nan tieni ledi i, ke yi ki fidi ki bandi U tieni n’ bobindi yaali molane? **57** Li tieni ledi i, ke yi kan fidi ki tuodi ki cegni yaali n tiegi i po molane? **58** A ya caa ti buudi yeni a yibali, ḥan məndi ki mangi yeni o u sanu nni, wan da ti cedi ti buudi yudanba ñ buu ki cuo a, ban mubni a bi paatieba nui nni, ban luoni a li kpaadidieli nni. **59** N maadi a, a kan ña li kpaadidieli nni, kaa pani a pana kuli ki gbeni.»

13 Bi nub yab n den ye li kan den mad yesu, li yogunu gog yal n den cua galileb yaab ki pilat den kpab ki tan ye sagl. **2** O ḥiab: Edaan ki lan galile nub n tie bid danb ki cie yaa galile n sien nni, kelma wan kpab yeni? **3** kai, n maad e, e yaa lebd e yeyienu, e kul ba kpe nan ban yene. **4** lan yaā ka, a piga n nuniida yab ki silo diegu baa kpaab yen,

e daan ki ban n tien ti bid ki cie galile yaabaa? **5** Kai n yed yi, ki yi moko yaa lebd yi yam yi kul baa bod yene. **6** Lan, yesu den pua n naa kpanjam ki yed: O jaa den ɲuu o kankanbu o dumontiibu kuan nni. O den cua ki ling a kankana waa laa. **7** Lan wan o den yed o kuanguulo: diid bina taa kin cuon ki ling o kankanb ne po a kankana, mii laad. Ped o be yaa po k o kub n fanfanm fanm fanm? **8** O kuan guulo den ñian o k yed: canbaa ced wan bind dun gog. n baa gbiidk lind o k tien o t yan biind. **9** daal ba ya bin n ɲua oba lo yaalan ɲan ped o. **10** Dan yenl n fuodm daal, yesu den tund b nub li daal maam bangm diel nni. **11** o pua den ye lienni k pia t tag bid, yal n den ced k o yia hal piig n bena niin, k o tiib. k gunb k kan fid k yaal k sed. **12** Yesu den laao, k maad an yed: o pua ne, a paag a yianun po. **13** O den maam o po o nugi. lanyogunu leg, o pua yen den yaab k sed, k kpiagd o tienu. **14** Ama li bal maam bangm tiel camba pal b den biid yesu n paag o nulo m fuodm daal. **15** Yom daan den guan k yed o: yinb palalie danb, li naan m fuodm daal yi siign yua kul k yi lod o nua, lan yaa ka o ȝunbo ki ñan o li yandiel nni k banñun o? **16** O pua yua n tie abalaham yabl k staan lol o hal piig n bena niin, laa pund min faab o n fuodm daalii? **17** Wan den maad yaa yogunu, efe den cuo o nanda kul. ama onuwunlgu pal den mang yen wan tund yaa banm kel pia t kpiagd kul. **18** Yesu go den yed: o tienu diem naan yen be? n ba nangm yen be? **19** O tie nan ya tub ya bobim n wa k cie e tiid kul, k o nulo bulo o kuanu nni, k o pud k kped k tua tub. A bonyugda den ted t ted di o bena po. **20** O go den yed: Nba mang o tienu diem yen be? **21** O

naan yen ya dabinl k o pua taa tien bignm taan, k sien hal k li kul ga. **22** Yesu den suag liig, ki muand e dog ciam yen a dogibla nni, ban ca jelusalem. **23** O nulo den yed o: ti yomdano lan wan ya nulb n ba ciad kaa yab? Yesu den guan ki yed yab n ye li kan. **24** Moand man ki kua yaa buluñoabu n miab kan, kelma n tuod ki wan yi ki bi nub boncianl ba te moa ban kua li kan ki nan kan fid. **25** O diedaano ya fi ki luon o duñuabu, ki bi tua: canba luod ti po. O ba guan ki yed yi: Mii ban yin ñan naan. **26** lan wan yi ba guan ki yed o: tiTi den din ki ba ñun a go den ban g ti e dog san nni moko. **27** O go ba guan ki yed yi: N yed yi, mii ban yi ñan naan, fuad nan n kan, yinb yab n tiend ti biad. **28** Lan yogunu yi ya la abalaham, isaak jakob yen bi sawalpuab kulki bi ye otien diem nni, ki yinb wan ba ya ye niinpo, yi ba ya buud ki cegn yi ñina. **29** bi nub ba ti ña nintual, yen puol po, nuganu yen nujieno po ki taan ki kal o tieno diem o sa dikanu kan. **30** diid, bi tianb yab n tie puol yab moala, ba tua liig yab mo ba tua puol yab. **31** lan yogunu fadisieninba bi tab den cua o kan ki yed o: ña ne kelma hedod bua ki kpaŋg **32** Oden guan ki yed ba yed ban, yed man li ḷaago, ki n diel ki nand ti tag biad bi nub niinni, ki go paabd bi nub din ne yen saala, li dataal daal n ba soan ki juod **33** li tie doole min suag liig din yen ya daal n ḷua, kelma laa dagd sawalpualo n kpe ki laa tie jedusalem. **34** jedusalem, jedusalem, fini yua kpa bi sawalpuab, ki luud o tieno n soan a kan yab a tana, tualmi ḷa ke n den bua ki gogd taani a nuba n kan nani o kokolo n li wuug o koobila o fiabi nni maam, ama yii den tuo. **35** Lan yaa ka, yi diegu baatua dingbengu. N maad yi,

yi kan go lan hal yin ba yed ya yogunu: O tienjamnu n
ba yad o yed yab, n cuon wan ti yomdan yel nni.

14 U Tieu fuodma daali, ke Farisieninba yudanba siiga
yendo den yini Jesu o denpo, ke ban je: **2** Yaaba n den cua
ki ba je, den kpaagi Jesu. Yiamo bá mō den kaa o nintuali
po, ke o gbanu kuli tie a mola bábá. **3** Jesu den maadi
yeni U Tieu bali maama tundkaaba yeni yikodanba
tundkaaba yeni Farisieninba. Ki buali ba: Li cabi ke ban
paagi o yiamo saaba daali bii laa cabi i? **4** Bi ki ȳmiani o
lbá. Lan wn ii, ke Jesu cuo o yimo, ki paagi o, ki maadi o,
ke wan ya kuni o denpo. **5** Lani ke o gó buali ba: ... I siiga
ȳma i ke li ya tie o biga lan yaa ka o nua n baa li caali
nni ke o kan tuodi ki ȳnani o? **6** Baa den fidi ki ȳmiani o
lala maama po lbá. **7** Wan den bandi ke yaaba n cua mi
jaanma kuli den lingi ke ban kali liiga kankaani po, ke o
pua ba mi makpanjama ne: **8** Li ya tie ke o nulo yini u
puokuanu jaanma, da gedi ki kali liiga. Li ba fidi tuu ke o
yini o nulo ke cie ȳa, **9** ke wan yua yini yi kuli ba cua ki
maadi ȳa: “Fii ki teni o ne u kankaanu, a ji fii yeni i fee i
ki gedi ki pan kali puoli. **10** Ama, bi ya yini a mi jaanma,
ȳan gedi ki kali puoli po. Yua yini a yeni ya ti cua, o ba
maadi: “N dōnli, ti bobni u kankaanjana a po, cua ki kali
liiga!” Li baa tie a po ti yudandi i yaaba ke bi yini ba yeni
kuli nunga nni. **11** Lan wan ii, yua doni o bá bi ba jiini o,
ke yua jiini o bá bi ba doni o. **12** Ke Jesu maadi yua n yini
o: A ya bobni mi jaanma u yensiinu lan yaa ka ku yen
yenjuogu, ȳan da yini a dōnlinba, a ninjanba, a naataani
lan yaa ka a kuantaalieba yaaba n tie bi ȳalmandanba,
kelima, bi mō ti ba yini a ki ȳmiani ȳa li ȳanma. **13** Ama,

a ya bobni mi jaanma, ñjan yini a luoda, a juama, a tuoma, talginba. **14** Lan wan ii U Tienu ba ñjanbi a po kelima ban wan kan fifi ki ñmiani a ñjanma. U Tienu ba guani ki ñmiani a ñjanma ya yogu ke o ba fiini bi kpienñjanba. **15** Yaaba n den ye mi jaanma kani siiga yendo n den gbadlaa maama, ke o maadi Jesu: Li pamanli ye yeni yua n ba baa ki je U Tienu diema nni. **16** Jesu den gó maadi o: O nulo den jagi ke o tieni mi jaancianma, ki yini bi niba boncianla. **17** Mi jiema yogu n n pundi, o den sóni o naaciemo ke wan gedi ki maadi wan yini yaaba: Cua man na kelima li bonla kuli ñjanbi ki gbeni o. **18** Ama bikuli yendo yendo den mia sugli nani bi taani ñøbu yeni. O nikpialo den yedi o naaciemo: N daa u kuanu, kali min gedi ki pan lá u, ñjan pan mia n po sugli. **19** One mó den yedi: N daa naakpakuoda piiga, n caa ki bua pan biigi a, ñjan pan mia o sugli n po. **20** Tøa momko den yedi: N dá kuani o pocaano mølane, lan ya po n kan fidi ki gedi. **21** O naaciemo den lebdi ki guani o canbáa kani, ki waani o li kuli. Lani, o diedaano yeni pali den beni, ke o yedi o naaciemo: Kua u dogu siiga nni yeni i sani nni tontoni ki cua yeni a luoda, a tadma, a juama yeni a waba na. **22** Lan tien waamu, o naaciemo den guani ki yedi: Canbáa n tieni ñjan bo puogi nni yaala, u kaanu gó sieni. **23** Lani ke Canbáa den gó yedi o, ke wan ña u dogu nni ki diidi a sanbila nni yeni a naga balinma ki tigdi bi niba, ke ban cua na n diegu n gbie. **24** N yedi ke min den kpia ki yini yaaba yeni, bi siia bá yendo kan leni n jaanjiema. **25** Ku niwulgu den yegi yeni Jesu u sanciamu nni. O jigdi ki yedi ba. **26** Yua cua n kani ki bua ki ñødi nni yaa yie o

báa, yeni o naá, yeni o pua, yeni o bila, o kpelibá, yeni o waamu, bá o yuceli mō, o kan tua n ḷødka. **27** Yua n ki bugi o dapɔnpɔnli ki ḷua nni kan fidi ki ya tie n ḷødka. **28** Yi siiga nni ḷma baa bua maa li diecianli ki dá kan kali ki bandi wan ba biani yaala, ki lia o ya pia ya ligi n ba dagdi wan gbeni. **29** O ya ki tieni yeni, ki pu li tanpuuli ki naa fidi ki juodi, yaaba n ba pendi li kani kuli baa ñuadi o, ki yedi. **30** O ja ne cili li diemaali ki naa fidi ki juodi. **31** Bii o laa badciamo n baa ye ki bua ki tuogi bu tøbu yeni o badciantøo, ki nan pia bi tøtieba tuda piiga, nani o dá kan kali ki biigi o ya ba fidi ki tuogi bu tøbu yeni yua n cuoni o kani ki pia tøtieba tuda piilie? **32** O ya sua ke o kan fidi, o ba sóni o tondiba hali ke o yibali dá ye fagma, ki mia o wan waani o wan bua yaala ban mangi yeni bi lieba. **33** Li tie yeni i siiga, yua n ki luni wan pia yaala kuli, kan tua n ḷødka. **34** Mi yaama mani, ama mi ya ti luo mi manu, bi ba taa be ki gø mangi ma? **35** Maa pia mayuli ban pagi ma u kuanu nni, maa pia ban taa ma ki kali leni ti baadi man ti tua dulma, hali ban lu ma bábá. yua n pia a tuba ki ba gbadi wan gbadi.

15 Lani, ke a lonpo gaala leni ya tuonbiiddanba n sieni den kpendi Jesu kani, ki cengi o maama. **2** Ke farisieninba leni ti yikodi tundkaaba ji bulni bulni, ki tua “O nilo ne gaani ti biidi danba hali ki di leni ba.” **3** Ke Jesu pua ba ya makpanjama ne, ki maadi ba **4** “O laa nilo i siiga nni n baa pia pee kobga, ki biani payendo, ki kan ḷa piiyia n pee yia yeni, ku muagu nni, ki guani ki kpaani ya pia n bodi hali ki ban la o. **5** O ya la o, o ba bugi o o buapiadi po, ki mangi o pali boncianla.” **6** O ya pundi denpo, ba

yini o dɔ̄nlinba leni o kuantalieba ki maadi ba, “Mangi mani i pala leni nni, kelima n la n pia yua bi bodi. 7 Lanyapo, N yedi yi, ke li pamanli baa ye tanpoli kelima biiddanyendo lebdi o pali ki cie niteginkaaba piiyia n biyia yaaba n ki buali pali lebdima. 8 Bii, o laa pua n baa pia dibala piiga, ki biani dibayenli, ki kan cuoni ki fidsanga, ki tigni li dieli ki fiidi bonjanla hali ki ban la li? 9 O ya la la, o ba yini o dɔ̄nlinba leni o kuantalieba, ki maadi ba, “Mangi mani i pala leni nni, kelima n la n dibali yaali bi bodi.” 10 N yedi yi, biiddanyendo ya lebdi o pali, li tie pamancianli i, U Tienu malekinba po.” 11 Ke Jesu maadi, “Nilo den pia bijaba lie, 12 o bonwaalo po den yedi o báa, “N Báa, bøgdi n faali biinu ki teni nni mɔ̄lane” Ke o bøgdi ba o piama. 13 Lan tieni dana waamu, ke o waalo po baani o bonkubkaali ki gedi hali ya dogu n fagi, lan dogu po i, ke o biidi o ligi, ki daa yaali n ki tie o po bonbuakaali mɔ̄no, ki biidi o ligi mi bibiadyema nni. 14 Wan dini o ligi ki gbeni, mi konbiadma n̄ baa li dogu nni, mi koma n̄ gbadi o. 15 Ke o gedi ki mia li tuonli li dogtielo bá kani, ke o kaani o o kuanu nni ke wan ya guu i duoli. 16 O den ya baa ti duojiedi, o den ba di leni li pamanli, ama obá nan den ki puni o sanu. 17 Ama ki bonjaga yeni yama n̄ den guani, ke o maadi o pali nni, “N báa pia naacenba biŋa i, ke bi di ke jiema ki muani ba, ke mini nan ba kpe leni mi koma nekanba! 18 “N ba siedi ne, ki guani ki kuni n báa po, ki ban maadi o, “N Báa, n biidi U Tienu po leni a nunga nni. 19 N ji ki dagdi min ya tie a biga, ga nni min tua a naacenba nni yendo. 20 Ke ki bonjaga yeni siedi ki kuni o báa po. Wan dá den paa hali

fagma, o báa den la o, ke ti niñipadi cuo o, ke o sani ki wobi o, ki muadi o tankpina po. **21** Ke ki biga maadi o, “N Báa, n biidi U Tieu po leni a nunga nni. N ji ki dagdi ñjan yini nni a biga. **22** Bibáa n̄ maadi o naacenba, “Cua mani leni liadjanli, ki lani o, ki pilini o li nubiñinli leni ti taacaadi. **23** Diidi mani natonbikpanbili, ki kpa, ke tin tieni mi jaanma, ki mangi ti pala. **24** Kelima, n biga den kpe, ki ji pia li miali, o den bodi, ke n guani ki la o. Ke bi ji cili mi jaanma. **25** Li sua ke o kpelo bi ye u kuanu po. Wan kpendi, ki nagi deni, ke o gbadi ki ciaga yani leni ku jeligu. **26** Wan yini naacenyendo ki buali lanya bona niima nni. **27** O naaciemo n̄ maadi o, “A waalo n kpeni, ke a báa kpaá li nakpanbili ki tieni mi jaanma kelima o guani ki kpeni leni laafia.” **28** ki bikpelga pali n̄ be, wan yie ke o kan kua deni, o báa n̄ ña ki baagi o. **29** Ama o kpelo n̄ jiini ki maadi o báa, “Diidi, bina ña n yeni, ke n tuuni a po a tuona, n nan ki kpeli ki tudi a nunga nni, Ama a nan ki kpeli ki puni nni bá ñotonpanli, ke min tieni mi jaanma leni n dənlinba, **30** Ama A bijua yua n biidi a ñalmani yeni a poconcona n̄ kpeni, ke a nan kpaá o po naatonkpanbili. **31** O báa n̄ maadi o, “N bijua, fini li ye leni nni daali kuli, ke min die yaali kuli tie a yaali i. **32** Ama, li bi dagdi leni tin tieni mi jaanma, ki mangi ti pala, kelima a waalo ne den kpe, ki ji pia li miali mola, O den bodi ke ti guani ki la o.

16 Ke Jesu go maadi o ñødkaaba, “piado bá den ye, ki pia o ñanlankublo, ke bi ti cua ki tuali o ke o ñalmankublo yeni biandi o piama. **2** ke o piado yini o ki maadi o “Be n teni ke min gbia apo ya maama ki ñani? Tieni nni a

ŋalmankubli coli, kelima a ji kan ya tie n ŋalmankublo.”

3 K o ŋalmankublo maadi o pali nni “N ji ba tie ni ledi i, n cab áá nji bua beli nni li tuonli ne? N ji ki pia paalu ki ko, ke n ya miadi mo, li pia i fee **4** N bani min ba tieni yaala ke bi ya beli nni n ligkubli tuonli mi ba cani ya niba n tuo ki ga n cangu” **5** Yeni, ke o yini o canbaa pandanba yendo yendo, ki buali yua n kpia ki cua “A pia n canbaa panli yinja i? **6** Ke o maadi, mi kpama golindi kobga.” K o maadi o, “Ga a pantili ki kali tonma ki diani golindi piimu **7** Ke o ŋalmankublo buali tiano, “ke fini mo, a pia n canbaa panli yinja i? Ke o mo maadi “Mi ŋalkaama kpalpiadi kobga” Ke o maadi o “Ga a pantili ki diani kpapiadi piiniin **8** Canbaa den pagi ya ŋalmankublo n den ki tiegi yeni kelima o den tieni bu nunfanbu. Kelima ŋanduna ne bila fani yeni bi lieba ki cie mi yenyenma nni ya bila (**aiōn g165**) **9** N maadi yi, Taa mani i ŋanduna janbi ŋalmani ki kpaani danlinba, li ya ti gben, yin baa yaaba n ba ga i cangu naani ke li ki pia gbenma. (**aiōnios g166**) **10** Yua n tiegi yaala n wa nni, ba ya tiegi yaala n yabi nni mo. Ke yua n ki tiegi yaala n wa nni kan ya tiegi yaala n yabi nni mo. **11** A ya ki fidi ki kubi i janbi ŋalmani, ŋma ba dugi apo, ki piano a o ŋalmani yaali n mɔni i? **12** Bi ya ki dugi a po ŋan kubi nitɔba ligi, maama, ŋma ba teni a a ligceli? **13** Naaciemo bá kan fidi ki ya pia canbaanba bilie. Kelima, o ba fidi ki ya nani yendo ki nan bua o lielo, lan yaa ka wan cɔlni canbaa kpialo ki nan fali canbaalielo. A kan fidi ki ya ŋua U Tieu leni ŋalmani **14** Farisienba n̄ gbadi li maama yeni, ke bi ji ŋuadi o. **15** Ke o maadi ba. “I ba maadi ki baa i mɔni, bi niba kani, ama U Tieu bani i pala. Bi niba n̄ tua yaali ke

li tie kpiagdi yeni, U Tienu wani ya nunga nni ke li tie cancagndi i. **16** Yikodi maama yeni bi sawalpuaba n den kubi, ki njmagdi u dogu yo hali ke Janbatisi ti cua. Lan cili lanyogu, bi wang U Tienu diema laabaaljamo, nilo kuli tiendi ania ki kpaani wan kua lien nni **17** Ama tanpoli leni ki tinga pendima ki paa ki cie li bali maama nni lanbyenli n bodi ki kan tieni. **18** Ya nilo n ñani o denpua ki kuani potiano combi, yua n kuani ya pua n ñani o calo kani mo combi. **19** Cengi mani, ñalmandaano bá den ye ki la ti tiakpiagdi, ki di ti jiemandi, ki ye u yenyienjamu nni daali kuli, ke o pali mani boncianla o piama po. **20** O luodo mo den ye, ke bi yi o Lasari, ke o dua o piado bulñojabu kani, ki pia a nala o gbanu po kuli. **21** O den suni ke wan baa ya jiejögdi n baali o piado jedikaanu, bá i sangbanli den lagdi o nala i. **22** Ke o luodo tikpe, ke malekinba tugi o, ki duoni o Abalahama kani. O piado mo n kpe, ban pii o, **23** Wan den ye o mubuogu nni ki laadi fala, ki ti yaadi ki diidi, ki la Abalahama hali fagma ke o wobi Lasari ki tabni o pali. (**Hadēs g86**) **24** Ke o yigni paama ki maadi, “Ti Báp Abalahama, diidi nni leni mi niñima, ki sóni Lasari wan tuu mi ñima leni o nubili, ki maani n lanbu po, bun sōngi, kelima n ye leni mi cacagma i ku mubuogu nni. **25** Ama ke Abalahama maadi “N biga ya tiani ke a yenyienu nni, a den baa yaala n ñani boncianla a po ke Lasari mo den laadi fala boncianla. Ama mólane, o ji ye ne, u yenyienjamu nni, ke a mo falaciamu nni **26** Li ya ñani lankani i, buociangu ye siiga nni, ki paadi tinba yen yinba, ke nilo kan fidi ki ña ti kani ki gedi i kani, obá mo kan fidi ki ña i kani ki cua ti kani. **27** O ñalmandaano

ń maadi “N Báa Abalahama, mia sugli ki səni o n báa diegu nni. **28** Kelima n pia naataanjaba mu, wan tuodi ki tiadi ba. N jie ke bi mo ń da ti pundi ya falacimu nni ke n ye ne. **29** Ama ke Abalahama maadi, “Bi pia Moyiisi leni bi sawalpuuba maama; ban cengi mani “ **30** O piado ń guani ki maadi, “li kan tuo, ti Báa Abalahama, ama nilo ya ñani bi kpienba kani, ki gedi ki maadi ba, bi ba lebdi bi yama” **31** Ama ke Abalahama maadi, “Bi ya ki cengi Moyiisi leni bi sawalpuuba maama, bá nilo ya yiedi bi tinkpiba siiga, bi kan cengi o.”

17 Jesus maadi o ŋɔdikaaba: L kan fidi b nibaa n ya ye k kan tieni biidi. Ama yubənli yua tulmi o lielo. **2** l bo baa tu l daano po yen wan la l naatanli k ya kagi u ñibəugu nni yen wan bo t bidi ne siiga yendi **3** lani wan yi cuo i baa a kpiilo ya tieni biidi, go taa'o u ya lebdi, ŋan mia sugli o po. **4** O ya tuo ku tieni t biidi daaln i taalmi m lile, k cua k maadi ŋa ŋan mia u po sugili u po. **5** B tondikaaba maadi u tieni: Pugni ti dudugdii **6** U tieni n go maadi bi l ya den tie ki pia t dudugdii, ba k l waa k cie m jonbima yeni, i den bo fidi k niini o tibu nne: “k ye figdi a jiina i tinga ne nni k gad pan sedi m ñiciama nni” wan cəln i. **7** L ya tie ki siiga yendi pia o tuonsənlo k u ko u kpaabu bii ku kpaa t yandi. i ya la'o ku ñani u kuannu po, k kpeni, i bo tuo yedi, “cua kali k je e” **8** I kan maadi k wan tieni m dajojiem, k wan lebdi u tiadi k nagni m jiema ki yaa je k gbeni k go ñuni k gbeni yo o mɔ cua je k bia ñuu. **9** Canbaa bo jaandi u tuonsəlo kelima u cedi ku tieni wan bua yaal i l kan yaa tie yeni. **10** yeni i mɔ ya kani. ya yogu ki səni ban buali yaal kuli. yin yi maadi: timm tie

ya tuonsøma k ñua ñmaapani ama t søni ti tuonli. **11** Ya yogu ku den bua gedi Jerualemi, Jesus den cuoni Samari yeny Galile kpaal l po i **12** wan ti kua dogu baan ne nni. k kpaada piig tuog'o; k sdi fagnma **13** k baln i Jesus yeny paama: Jesus t canbaa jie ti m ninñima! **14** k Jesus la ba ki madibi: gedi mani k la salgi yidikaaba! ban caa ya yognu k bi paagi. **15** k b siiga yedi n bandi ku paagi, wan guani k ya yini k dondi u tienu yeny paama **16** k baa gbaani Jesus taana kan tibni u yuli k tuu i tingi k tieni Jesus balgi, k n nulo nan botie samariteni. **17** k Jesus maadi: B tie bani bonm piiga k paagi bonm yiani yabi sieni wan ye le i? **18** Nul tø ji ki ye k l tie k o caani guani k dondi u tienu? **19** k maadi Samariteni jua yeny go fii kelima a pia ti dudugdi n po, a ciadi. **20** K farisieni nba bual'o be daali k u tienu diema baa cua i? K Jesus ñmianba: U tienu diema k baadi. Utieni diema ya bo cua nul kaa nua'o. **21** b kan maadi cua mani u ye nebii o ye ne po. Yin ñanbi k ya tiani. U tienu diema ye i siiga nni. **22** Guani k maadi o ñodikaaba: Oyogu t bo cua ki baa niani k yi ya yeny u nulo bijua l ya tie baa daayeli i kan fid. **23** Ama b bo ti maadi "Kristo ye ne" yi daa caa, i daa jegli **24** I tañigidi yi pudi kaanyedi t tawaligbandi nni k cil ki fandii kaan yenu ki ya ya caa tiali po. L ti baa ti tie yeny u nul bijua daali. **25** L buali k wan guo fala paaa yo ti ye yogu ne niba n yie'o **26** Ya daali k o nulo bijua bo guan i, a bona bo tieni nani Noe: **27** B niba den di, k ñu, k kuandio b puobi k bia puu'bi, hal yeny ya daali k Noe kua o ñibiagu. l yogu k u togu ji biidi ki kpa bi kuli. **28** yaali mø go bo cua Loti yogu n yeny: b niba den di k ñu k daa, k kuadi, k ñuuundi, k

maa. **29** Ama ya daali k Loti ñani Sodome k tacianga yeni i tatintandi yeni i tañigdi baa k kpa b kuli. **30** Lbaa ti tie yeni ya daali ko nulo bijua bo legidi. **31** L Daaali ya pundi nul ya ye ldepil po bii k se deni po wan daa jiidi k tugd o bona yali k u ñja. L bia baa tie yeni, yua ya ye kuaan po wan daa kpeni u deni. **32** Gua tiadi mani yaali baa Loti denpua **33** Yua kpaani k wan fie o miali u ba bia ama yua luni u miali bo lamfiema **34** Ldaali ñiaøgu, n maadi, nibi lie bo duani gadogu yedi po, yeli bo cua ama tianli n ñindi **35** Puoblie bo taani k bindi u naakpiagu: yeli n bo cua k tianli ñindi. **36** nibi lie den baa ye o kuaan po yendi n kpeni tɔ n ñindi. **37** K Jesus ñødikaaba bual'o: Lboli bo ti tieni le kani ti yudaano? K u jiin'bi: n kuum nti baa ye naani lan kani k nanyobli nba bu taani.

18 Ki fiddi ki waani ki jaandi tie bonmonli, k tin ya jaandi ki da wadi ti pala, jesu pua o ñødikaaba mi maa kpanjama: **2** O dogu nni den pia buud daano ba, ko k jie U Tieu k gø cengi nulo. **3** K li dogu nni gø bo pia pakuali pokuuli ba ko tundi ki ñua'gu k wan kun'o i mɔni o yibali kani. **4** Ti buudi daan'o ne bo ki ceng'o hali k li pan waagi. Ama ko ji te kali ki maal ki sua: "yeni i mɔni k n ki jie U Tieu, k tie lieba mi bua yaali. **5** Li paakuali ne mabi nni boncianli, n bi jia o buudi k wan ñaa nni mi fuodi. **6** U Tieu pugini maadi: cengi mani, o buudi daano, faagu daano ne, n maadi yaali. **7** Ki li ya tie yeni, i ki bani ku Tieu ba kɔni o bid po, yaabi ko lugdi ba k bi dongi bi niali o po, yienu yen ñiagu, ko kan todi ba? **8** Min n maadi ti ko bi kɔn bi po, ya tie ko nulo bija ya te guani, o gø bi la li dindanli i tinga ne po. **9** O gø den pua

ya maa kpanjam ne ke li nua yaab n yi bi ba nimɔma, ki
nan ji nundi bi lieba: **10** Nib lie bo gedi o jandieu nni ki
bi jaandi: yendi bo tie farisien ko lielo tie lonpo gaalo. **11**
Farisien bo se ki jaandi o pali nni: U Tieu, n tiend'a balgi
yen min ki kpiini, k k pua faagu, k k commi nani nlieba
yeni, nan o lonpo gaalo ne yeni. **12** N co u ñøbu taalm lie
dana lele siigin ni, n tien taal piiga po mu ñalimanu talgi
nba. **13** O lonpo gaalo ne wani bo se fagma ki taabi, k kan
tuo ki yaadi ba o yuli tapoli po. Ama, o bo fabini o pali ni
ke maadi: n Tieu diidi yen mi nuñima kelima n tie biidi
daano **14** N maadi, U Tieu tuo ki gaali o lonpo daano
ki cie farisien. Kelima, yua dongi o ba, bi bu jiin'o, yua
jiindi o ba, bi baa dongi wani. **15** B niba bo baadi yeni bi
bidi jesu kani, k wan yadi mi yedinjanma bi po. Ama ko
ñødikaabi bieli ba. **16** K jesu yinba ki maadi ba: yin cedi
mani ban cua n kani, da bieli'b mani, kelima yaabi n yeni
U Tieu deni tie nani ban yeni. **17** I mɔni po n maadi: yua
k ga u Tieu diema nani i biga ne yeni, o kan bangi kua
U Tieu diema nni. **18** Yeni k Kpaagl ba tieni i buali: ...
canbaa mɔn, mi baa tieni ledi k la ya miali ki pia gbema?
(aiōnios g166) **19** K jesu ñmiani o: be cedi ka yin nni canbaa
mɔn nni? Nul ki mɔni li ya ki U Tieu baba yaa ka. **20** A
bani U Tieu ñømaama: a kan commi, a kan kpa nulo,
akan su, ñan cedi janmi buudi, ki cɔnlini a náa yeni a baà.
21 Ki li ja ñmiani: n cɔnlini lio kuli k da tie biga. **22** Yeni
jesu maadi: a gɔ da sieni bonyenli: kuadi ñan pia yaali
kuli, k tugi li ligi kuli ki bøgdi talgi nba, li puoli po ñan ya
ñuan nni. **23** Wan gbadi yeni ko pali kuli wadi kelima li
ja bo tie ñaliman daani **24** Jesu den la ko pali wadi ko

maadi: li pa boncianli yen ŋjalman daano n kua U Tieu
diema nni **25** li ki pa ku yuoyuogu n kua kpalipimu bonli,
k cie yen ŋjalma daano n kua U Tieu diema n **26** Ki bi
niba yen kuli taani ki buali: ŋmaa nan b la li maa kan
gbedigu? **27** K jesu ŋmian o: yaali n pa bi niba po, k pa U
Tieu po **28** Yeni k Pieri buali: k tinba i? ti ŋja tin pia yaali
kuli k ŋua ŋja **29** K jesu maadi ba: ... i mɔn po n maadi ki
yua ŋja o deni, o pua, o ninjaba, o bidi, o naataani kuli k
dugni U Tieu diema po. **30** O bu la ti ɲuadi yaali n yabi,
molane yen ya dana baadi, ya miali ki pia gbema. (**aiōn**
g165, aiōnios g166) **31** Jesu bo tugi o ŋodikaaba piig n bonbilie
k piadi yenba ki maadi ba: diidi mani, t do Serusalem n
yen, ko Tieu tondi n bo dian yaali o nulo bijua po kuli
ji bu tieni. **32** Bi bu cuogu ki mubin'o yaabi ki bani U
Tieu nuguni, ban laagu, k sugd'o, k sii ti ɲɔsɔndi o po.
33 Bi ba puagu, ki kpaagu. Dana ta daali o bu yiedi **34** O
ŋodkaaba bo ki gbadi li maama niima nni, kelima li pa bi
po yen ban gbadi li maama. Bi ji bo ki bani jesu n bua
maadi yaali li po **35** Jesu n bo nagi seriko, o juamo bo
kaa o sankuni ki miadi. **36** Wan gbadi li ɲɔgli o sanu po,
ko buali yaali tieni. **37** Ki bi ŋmian'o ki jesu n pedi. **38**
Yeni ko cili ki yigni yeni o paalu: ... jesu, Dafiid bijua,
diidn yen nunbaagu. **39** Yaabi bo ye liiga bo maad'o, k
wan suoni, ama ko ŋanbi k yigni: Dafiid bijua diidn yen
nunbaagu. **40** Ki jesu cedi k bi ba yen'o o kani, wan pundi
ya yogunu, ki jesu bual'o: **41** A bua k min tieni be k ten'a
i? ko juamo ŋmian'o: n diedo, cedi ki mi nuali. **42** A bu
fidi ki nuali, kelima a dindanli paag'a. **43** L yogunu ko

nuali, ki ji njua jesu ki dondi U Tienu. Ban la yaali n tieni ne, ko nuwuligu kuli mo ji dondi U Tienu.

19 Jesus bo pendi Jerico dogu nni. **2** Lsua jua baa ne mo ye l dogu nni yi'u Saase ku tie njanman daano k dungn o tie lonpo gaala canbaa i. **3** Wan gbadji k Jesus pa k pendi. **4** K u sani. K ga liiga k pan doni tibu bá ne po k b yi u Sikomar k wan la Jesus k dungn o tie jinjega i. **5** Jesus n pundi l kan ya yognu, k u yaad la'o bu tibu po k maad'o: **6** Saase jiidi tonma dinne n bo cani a deni. K u jiidi tonma ki ga'o yen pamanli. **7** B niba n gbadji yeni k b ji bulnbulni k diidi wan caa bua cani o nubiigu **8** Ama k Saase sedi k maadi k o bogdi o njalmani ki teni b cacagidama. K l go ya sua k u den kubi nuli panli o bua guani ki njmiani l daano tabual m taa. **9** L yogu k Jesus k u la m fiema o deni yeni k dugni o mo tie Abrahami yabili. **10** K dugni o nifossalo bijua baa k wan guan k kopeni k bia faabi yaaaba den bodi **11** B niba n bo songi Jesus tundi yeni k sua k u paa k nagidi Jerusalemi. B nubi ji maal k u bua kaani u tienu diema n yeni. **12** L yogu k u maadi k jua baa ne n den tie nigbengli g fii gedi dogbanbanfagli k pan di labaali k guani k kopeni. **13** K kopeni k kubi o dogu. k yiini o naaceb bonm piig g bogdiba wula dibala k yua kul n mond k lan nob. **14** Wan gedi ku dogni yaaba diani l tili k ten'o k maad'o k bi bo'a bi dogu nni. **15** Ku yedi ba ku kan kopeni, wan pan dini l bal k kpen wan ji yiin u naaceb k yua kul nagni ki waani wan so maama yeni e ligi yeni. **16** Cincin yua n baa k nagni k maadi: canbaa njan den teni i ligi yal yeni mi so k dibala piig pugni l po. **17** U canbaa n maad: n faa n naaciemo a tie tuosonli. A bo gaa dingbana

piig canbaandi. **18** Tɔ n mɔ cua k maadi canbaa n mɔ sɔni
yeni i ligi yeni k baa dibala k pugni l po. **19** U canba n
maad'o a bo gaa dingbana mu canbaandi. **20** Tiani n mɔ
cua yua juodi k maadi canba n den taa a ligi yeni k pøbni
k begini n tiadi nni. **21** N den jie nya ka tie canbabadi. k
taa min k bil naani k bia yendi min k bul naani **22** K u
canbaa maad'o: a tie naacenbiadi a bani k tie canbabiao
i k taa min k bili yaala k gø yend min k bul naani. **23** A
den bo kan taa n ligi k billi banki i n ya ti kpeni ya daal
mi ga yeni t ñuadi. **24** K maad yaaba den ye likan k ban fie
o liyendiga yeni k ten i yua pia pia bona piig **25** K b niba
maad canba wɔ nan pia bona piiga! **26** K canbaa maad ki
b bo pugni yua pia i ama yua k pia ban bia fie wan pia
yaali yeni. **27** K maad k ban baa yeni o yibala yaab den
yedi k u kan yendi'b yeni k kpa ba o nintual nni. **28** Jesus
n maad ki gbeni k u taa o niba yaab ɣua'o k ye liiga k b
doni Jerusalemi. **29** Ban nagdi Betefaje yeni Betani k k fag
yeni olife juu kan, k u sɔni o naacenb bonmilie k madi ba
30 Gadi mani o dogu yala n ye i liiga po ne i bo i ɣunbiga
k nil ku luol yin lod'o na. **31** Nul ya buali yaali n cedi ki
lodo yin maad k u yonmdaano n bua **32** Ban sɔni yaaba
gedi ki guani k li tie nani Jesus n bo maad maama. **33** Ban
bo lodi o ɣuumo ya yogu k b bondanb buali ba k be ced k
lod o ɣuum i? **34** K b maad'b ku yomdaano n bua. **35** K bi
guani yen'o Jesus kani k bmaani bi tiadi i ɣunbiga po k
jagni Jesus **36** Wan pend ya yognu b nib bo yi land b tiadi
k bil o sani po. **37** Ban bo ñani Olifie jual po k ji k nagdi
Jerusalemi ku ɣødikaaba kul ji yiini k dondi u tienu yen
ban bo la ya yaaligu kuli. **38** K tua m yedijanma n ya ya o

bado yua cuon u tienu yel po t yomdaano, laafia n ya ye tanpol po k ti kpiagidi n ya kaan kul **39** L yogu k falisian nba yab bo ye b niba nni maad Jesus: maad a η dikaaba ki ban suoni **40** K Jesus k baa b ya suoni, a tana n baa yiini k dondi u tienu. **41** Wan pundi Jerusalemi dogu nni k u gbel k caani l bubuuli k maadi **42** K maadi a ya bo ban k diine daali ne tie a yomdaano daali ama keto l duagi ninbina po i. **43** A danaa cuoni a po k kan ya η jan, k a yibalaa ti bu kaalida kaana kul k pib a k luon a kaan kuli. **44** B bu biani fin yeni a dogo niba kul pil pil k kan sieni baa dikpiyenli k l se, k dugn i a den k bandi a Tienu can'a ya daal i. **45** Jesus kua ou jaanddiegu nni k beli a kpinkpenda k maad'b: **46** Ldiani k maadi k den baa tie jaanddiegu, k yinma tug k l to a nøyiga cend kaanu. **47** Jesus bo tundi b niba daal kul u jaanddiegu niin po i. Ama k b tondanb ye yeni yikodanba kpaani k ban kpa'o **48** Ama b bo bani ban bu didal maama k dugn i yua kuli bo songi o maama

20 Dayenli, ke jesu den tundi bi niba ku jaanddiegu cancanli ki muandi ba li laabamanli, ke ku jaanddiegu liiga yaaba cua yeni bi yikodanba yeni u dogu yudanba, **2** ke bi buali Jesu ya buali ne: ... Maadi ti, a kubi η maa yiko ki tuuni, lan yaa ka, η ma n teni li yiko? **3** Jesu maadi: ... N m σ pia i buali ke bi buali yi, η miani man nni: **4** Jan den kubi η maa yiko i, ki wuu bi niba U Tienu $\tilde{n}$ ima? Li den tie U Tienu yiko bii bi niba yiko i? **5** Ke bi ji buni bulni bi siiga: Ti ya maadi: “Ke U Tienu yiko” o ba buali ti: “Be cedi ke i den ki dugi o po”? **6** Ama ti ya η miani: “Ke bi niba”, ku niwulgu ne ba luudi ti a tana ki kpa ti, kelima bi niba ne kuli dugi ke Jan bo tie U Tienu tondo

i. 7 Ke bi maadi ke bi ki bani Jan n bo kubi yua yiko ki tuuni. 8 ... Jesu ȝmiani ba, ke o mɔ ki bani wan kubi yua ya yiko ki tuuni. 9 Ke o pua bi niba ya makpanjama ne: ... Ja bá den ȝuu ku daməngu diidi, ki ggni bi niba ki gedi naani n fagi ki ba waagi. 10 Mi cuama yogu ke o səni o tuonsənlo, ke wan gedi ki gaa bu kpaabu ligi, ke kpaguula pua ki beli o, baa teni o lbá. 11 Ke o bondaano gɔ səni tuonsəntəlo. Ke bi gɔ pua o, ki beli o, baa teni o lbá. 12 Canbáa gɔ səni tuonsəntəlo bonbta po. Ke bi pua ki duoli o mɔ ki beli o. 13 Ke o kpadaano maadi: N tieni ledi? N ba səni n biga yaaga ke n ȝanbi ki bua ga. Bi ba fidi ki cəlni wani. 14 A tuonsənla n lá ga ya yogu, ke bi juogi bi ȝmiali nni, ki maadi: “Yua n ti ba di li faali n yeni. Tin kpa o man, ki diedi li faali.” 15 Ke bi cuo o ki fili o, ki ñani o bu kpaabu nni, ki kpa o. O kpadaano ba tieni a tuonsənla yeni ledi? 16 O ba gedi ki biani a tuonsənla yeni, ki taa bu kpaabu ki guuni nitɔba. Li maama po ke bi maadi: “U Tieni n wuoni mani”. 17 Ke Jesu nənli ba suoo ki maadi: “I gbia U Tienu lanbona yia diani li tili nni ne ledi? Ya tanli ke a tanmaala bo yie ki luni yeni, laa tanli n ti guani ki tua ku diegu fiagli tanjali. 18 Yua n li baa li tanli po, o ba kəni kəni. Li tanli ya baa yua ya po mɔ, li nandi o i yomi yomi. 19 Ke U Tienu maama tundkaaba yeni bi salyidkacianba bandi ke li makpanjama nua bani, ke bi ji lingi ke ban cuo Jesu li yogu məno, ki jie bi niba. 20 Li po ke bi kpaagi Jesu, ki səni bi niba ke bi yini bi bá nimənba. Bi bo ba lá i jalgi Jesu maama nni. Yeni, bi bo ba fidi ki cuo o, ki kubni o Romi bado yiko yiko yeni o yudandi nni. 21 Lani ke bi niba yeni ji nagni o: ... Canbáa,

ti bani ke a maadi i məməni, ki gɔ tundi bi niba lan buali maama. A ki jie bi yikodanba, ama a wangí bi niba U Tienu sanu yeni məni. **22** To, maadi ti, li buali ke tin ya pa Sesari ti patendi (lonpo) bii laa cabi i? **23** Jesu bani bi janbi maama, ki ȳmiani ba: **24** ... Waani nni man bu lugbu dibayenli! ȳma ya nannangu yeni ȳma ya yeli n ye li po? ... Ke bi niba jiini ke Sesari. **25** ... To! ke o maadi ba, teni man Sesari yaala n tie Sesari yaali, ki teni U Tienu yaala n tie U Tienu yaala. **26** Bi bo ki fidi ki jalgi Jesu o maama nni bi niba siiga. Ke o ȳmiani bo lidi ba, ke bi bo luo ban ba maadi yaala. **27** Sadusehannba, ban yaaba n bo ki tuo ke bi kpienba ti ba fii ku kaagu nni, bi siiga ke bi təba nagni Jesu, ki buali o ya buali ne: **28** ... Canbáa, Moyisi diani nni o bo diani yiko ne ki teni ti: Li ya tie ke o nulo kuani o pua, ki kpe ki ki pia biga, o ninjua ñ taa o pakuali ki mali o a bila. **29** To, jablile n den ye ki tie kpiiba, o ciamo po kuani o pua, ki kpe kaa pia biga. **30** Bilie po yua yeni bita po yua yeni yaaba n sieni taa li pua, **31** Ke bi kuli kpe kaa pia biga” **32** O pua yeni mə ti yuandi ki kpe. **33** To, bi kpienba n ba fii ya daali ku kaagu nni, ȳma n ji ba diedi o pua i? kelima bi kuli kuani o. **34** Jesu ȳmiani ba: ... Tin dá ye ya ȳanduna ne nni, bi jaba kuandi bi puoba ki bi puoba kuni bi jaba. (aiōn g165) **35** Ama yaaba ke U Tienu diidi ki sua ke bi ȳani ki dagdi yeni ban fii ku kaagu nni ki kua li ȳandunpanli nni wan kan kuani bi puoba ki gɔ kan kuni bi jaba. (aiōn g165) **36** Bi kan fidi ki kpe, kelima bi baa tie nani Menekinba yeni, ki tie U Tienu bila, kelima bi ba fii bi kpienba siiga. **37** Ke bi kpinba n fii ku kaagu nni, Moyisi məno, bo diani li ya yogu ke o lá ku tuntuugu

co u muu: Lan wan ii, o yeli n tie yonbdaano Abrahami Tienu, Isaaki Tieu yeni Jakəbi Tieu. **38** Ama, U Tieu ki tie bi kpienba Tieu ka, ama fuodba Tieu; lan wan ii, o ya po, li tie məməni ke yaajanba ta yeni fo. **39** Li po, a yikobanda gaa mi maama ki maadi: ... Canbáa, a ɣanbi ki ɣmiani li po. **40** Kelima, bi ji bo jie yeni ban buali i buali. **41** Ke Jesu mə ji buali ba: ... Li tieni ledi ke bi maadi ke O Tondo ba ña Dafiidi yaabila siiga? **42** Kelima Dafiidi məno maadi I Yani tili nni: Yonbdaano maadi n Yonbdaano: Cua ki kali n jienu, **43** Ya caa yeni ya yogu ke n ba cedi a yibalinba ñ tua a taajmaakaanu. **44** Dafiidi yini U Tieu Tondo ke o Yonbdaano: Li ba tieni ledi i o tondo yeni n ya tie o yaabili. **45** Ke ku niwulgu den cengi o, ke omaadi o ɣədkaaba: **46** ... Diidi U Tieu yikobanda yaaba n bua a bogda tiadi lama, ki ɣanbi ki bua ku niwulgu nni, ti jaanddiedi nni yeni ti wondi nni ban ya kaa liiga. **47** Bi fiedi a pakuana ligi i, ki nan yen sedi ki jaandi lan waagi nani bi tie bi nimənba yeni. Bi ya tubŋmaglu n ti baa bia.

21 Jesu nənli ya ɣalmandanba n kpieni i ligi ku jaanaddiegu nni, **2** ke o lá pakuatalgi mə ke o cua ki kpieni i ligi dibala lie. **3** Lani, ke o maadi: ... Məməni po, n maadi yi, pakuatagi ne n kpieni ya ligi yabi ki cie yua kuli, **4** kelima bi kuli ne kpieni ban ki bua yi i. Ama, wan gbegdi o piama kuli i, ki kpieni. **5** Bi təba den maadi ku jaanddieu po: “Tinba n den maa gu leni a tanjana, ki teni i ligi ke bi maa gu. Lani n tie bonjancianla” Jesu maadi ba: **6** U yogu cuoni na, yin nua yaala ne kuli ba bolni; tanli bá ti kan ya maa li lieli po. **7** ... Lani, ke bi bo buali o, Canbáa, u laa yogu i ke li bona ba tieni? Be

n ti ba waani ti, ke li bona ba tieni i? **8** Jesu maadi ba:
... Yin faami, yin da cedi ban kuani yi mi tudma nni.
Kelima, boncianla ba cua n yeli po, ki maadi: “Mini n tie
O Tondo!” lan yaa ka: “U yogu pundi o!” Yin da cegi ba!
9 Yi ya ti gbadi ke tøbu pua, ke a kɔnkɔna kɔni, yin da
jie. Kelima li bona kuli dá ba cindi ki cua yo ɔanduna
gbenma n fidi ki cua. **10** Lani ke o gó bo maadi: ... U
dogu ti ba fii ki pua dogtøu bu tøbu. Diema mɔ n fii ki
pua dietøma bu tøbu. **11** Ki tinga ti ba migi i dogi nni;
mi koma leni i yiani ba baa i dogi nni; ya bona n pia ti
jawaandi leni ku yaalidgu ba tieni tanpoli po. **12** Yeni li
kuli ne n ti fidi ki tieni, bi ba cuo yi ki waani yi fala, ki
gedi leni yi ki teni suifinba jaanddiedi yikodanba kani ke
ban luoni yi dansalgi. n ya bi ba gedi yi bi badba kani leni
leni dogdanba kani. **13** Li bona ti ba cua yi, ke yin kuni i
mɔmɔni n po. **14** Lan wan ii, yin ya pia ti dudugdi paaa:
Yinb ka ba kɔni yibá po. **15** Ama, mini puni mi mabanma
yi maadi ki paadi i yibalinba, ki gó puni ya yanfuoma ke
obá kan fidi yi. **16** Yi danba, yi ninjanba, yi kpiiba leni yi
dɔnlinba mɔno ba cedi ban cuo yi, ki kpa bitøba i siiga. **17**
Obá ti kan ya bua i nublu kelima n ya po. **18** Ama, i yuli
po bá yuyengu kan bia. **19** I ya pia li mindli, i ba baa U
Tienu ɔalbalgo. **20** ... Ya yogu ke i ba lá yibalinba sijenba
ke bi kaalindi Jerisalemi, yin ya bani o mudma nagi. **21**
Lan wan ii, Jude dotieba ñ sani ki do a juana nni, yaaba n
y Jerusalemi dogu nni ñ bobni tonma ki ña. Yaaba ye i
kuani nni ñ da kopeni u dogu nni! **22** Kelima, li dana tie U
Tienu mutuoli dana yia nni ke i diani n yedi yaala ba
tieni. **23** Li dana nni, fala ba gbadi a potunpunba leni bi

pomadinba! Kelima U Tieu mutuoli ba lag i li niba po. **24**
Bi ba kpa li dogu nni niba leni li kadmanli lan yaa ka ki
taa bitoba ki puodi leni ba i doglami po, ki bi nilanba
yaaba ki bani U Tieu n̄ diedi Jerusalemi ya caa leni ya
yogu ke bi paalu po ba pendi. **25** ... Ku yaalidgu bona ba
tieni u yieni nni, o ȳmaalo nni leni a ȳmaabila nni. Ki
tinga po, li mögli ba do leni ti jadi, bi niba n jie ki tadi. **26**
Ti jawaandi ba kpa bi niba gbanu, bi ya maali ya yubonli
n ba cua ȳanduna munli po. Kelima yaala n ye tanpoli po
kuli ki pia paalu ba jegi. **27** Lani, ke bi ba lá O nusaalo
bijua ke o ye ti tawalgbandi nni ki cuoni leni o paacianu
leni ti yudandi. **28** Ya yogu ke li bona cindi ki tiendi, yin
yaadi i yuli, ki ya pia li juunli kelima i faabu dana ji ki
fagi. **29** Ke o pugni ya manannangu ne: ... Diidi man bu
kankanbu, lan yaa ka titobu. **30** Ti ya lá ke bu puugu cindi
ki pudi, ti nani ke ku siagu nagi. **31** Yeni mɔ i, i ya lá ke li
bona ti tiendi, yin bandi nani ke U Tieu diema nagi. **32**
Mɔmɔni po, n maadi lan kuli ne ba tieni ke mölane niba
yaaba n ye ne, ke nitoba da ki kpe. **33** Ki tinga leni tanpoli
ba pendi, ama n ñøbona ki pia pendma. **34** Cuo man yibá,
da taa man yi yula kuni mi jiema leni mi daama, ki go
da cagni yibá ȳanduna ne yenyieni po. Lan yaa ka li
daagbengli ba cua ki cii yi. **35** Kelima, li ba baa nani ku
jabaangu yeni ȳanduna niba kuli po. **36** Yin da góa man,
ki ya jaandi yogu kuli ke U Tieu n puni yi u paalu ke yin
fidi ki ña ya yubonli n cuoni nni, ki sedi o nufosaalo bijua
nunga nni. **37** Jesu bo taa o yentuna kuli tundi bi niba ku
jaanddiegu nni; ku ñiagu wan gedi ki duani Oliifi tiidi

juali po. **38** Ku sinjaapanpangu kuli, bi bo yen tigdi ku jaanddiegu nni ki ya cengi o

22 Tin den ye k l sieni nani dan ŋa yeni yeni “kpanu yaali ki pia dabina jaam” jaam yaali k b tua paki yeni. **2** K salikiyikaaba canbaa nba yeni b yikodamba pkaani ya sani k ban kpa Jesus. Ama bi den jie k ñøgli bo tieni. **3** Yeni k sitaani kua Juda pal nni k b ji yi'o Ikariyoti piiga bolie siiga yeni yedi. **4** Juda den gedi k la salikiyidkaab canbaa yeni u jaanddiegu nni nikpelo k ban taan ñøb ki ban ban bo tieni maama k kuadi Jesus k b niba n daa bandi. **5** K bi kuli pali mangi k b cuo ki ban ten'o i ligi. **6** k u tuo l yogu mòno k ji kpaanii ya sani k u bo kuadi Jesus k niba n daa bandi. **7** Kpanu yaali k pia dabina jaami daali yua k nil kul bo b kpa paki pebiga n pundi **8** K Jesus sóni Sani yeni Piaali ki maadi ba. gedi manni k tien man ti paki jiem. **9** k b guani bual'o a bua ti tieni l jiem le kani? **10** E ya pan bua kua o dogu nni i bo tuogi o nul k o tug l ñuncuali. Yi ŋød'o hali wan pan b kua ya deni. **11** Yin bo maadi yeni o diedaani maama nne: “Canbaa ye ki ti bual ŋa: k i laa dieli nni k bu je paki jaanjiema yeni o ŋødikaaba.” **12** Yeni o bo waani o dietuadugu po ya u dieciangu k ŋnb lien nni ki bo bobni. **13** k b gedi, k la yaal kuli k l tie nani Jesus n bo maadi maama K bobn nni paki jaama jiem. **14** O yogu n pund: k Jesus ji kali k bo di yeni o ŋødikaabi. **15** K u maadi ba: N den ŋanbi bua min jaani yeni paki jaam yo k fidi ki la fala. **16** N maadi n ji kan bani ki di yeni ya caa yeni ya daal k li t bu la l niima u tienu diema nni. **17** ku taa u sɔma ki jaan k maadi ga mani k bøgdi i ŋmiali nni **18** Kelima n maadi, n ji kan

bani ñu u damɔŋgu ne yaa caa yeni ya yogu k u tienu b
u kani o bali k gbeni. **19** K go tugi kpanu mɔ k tieni u
Tienu balkk jendi jendi k teni u naaceb k maadi bi: ne
tie m gbannandi k taa teni ya tie mani yeni k ya tiani m
po **20** Ban dini ki gbeni ya yogu ku go taa u sɔmi ki k
madi: ne tieu tienu b niba dɔnlpaangu sɔmi k bu wuli
i po. **21** Ama yua bu kuadi n i ye nekama k kaa yeni ti
22 Mɔni o nifosaalo bijua ji caa i nani u Tienu n bo cabi
maama, ama fala i yua kuadi ye po. **23** K Jesus ɔdkaab ji
buuali b ɔmali nni k b siiga ne ɔmaa bo fidi k tiel'i. **24**
K Jesus ɔdikaab ji polidi yeni b lieba yua baa tie liiga
yua. **25** K jesus maadi: u dogu batieba n paa b niba k yabi
tuuni yiko tuonli mɔ k bi yib'i b “ɔanbtieba”. **26** Yi daa
maadi yeni. Ama yua b tɔ diedo i siiga n tɔ biga, k yua
baa die mɔ n tɔ tuonsɔnli o liebi kani **27** I ya kani ɔmaa
die? Yua kaa di bii yua tuuni? i ya po yua kaa di kaa? Mi
yua ye i siiga nne n tie nani o tuonsɔnli. **28** I den ye yeni
n momɔni m bigma kul yogu **29** nani n baa n den teni m
diema n mɔ teni, **30** I ji ba yi di k go ñu m diema nni, k
bia kali l bal kpagili po ki ya diedi Isaraheli buoli piga n
bomlie. **31** Siimɔ Siimɔ cuo a ba: sitaan bua wan kuani i
guudiga nni k tindi, nani ban yi ledi i dii k ñani u fegu
yeni. **32** Ama n jaani a po k ɔnan daa luo dudugidi ka mɔ
ya daali ka bo guani ɔnan mɔ paagi a kpiiba pala. **33** N
yomdaano m maadi ɔna l ya tie ba m kua danalgi bii ki kpe
n tuo **34** K jjesus jiin pieri m maadi ɔna i mɔni dinla mɔno
k sua k o kokol daa buudi a nia bomtaa po ki ɔnaa ban n
i. **35** Min sɔni k ligi k ye, k bogli k ye k tacaagu k ye i
bonli pɔdi i **36** Mɔda i ya pia ligi yi taa, iya pia bogli yi go

taa, i yaa pia jugpiega yi kuadi l liadli k daa. **37** Kelima yaali bo diani u tienu ñømaam tili nni, l tie k lan tieni i. l bu diani maama ne i. B den taa'o a nubiada siiga. k ban bo maadi yali ji tieni. Møni ban bo diani yaali n po n ji bo tieni. **38** k b maad t yomdaano jugpiemu lie ye. K ñjmian bi, l dagdi. **39** Ko ñani k toli Olife juali po nan wan yi tun g tie maama k u ñødikaaba ñød'o **40** Wan ya yogu k u maadi ya jaan mani k daa kua bbida nni bigili nni. **41** K u siedi k fagidi k pan cie k gbaani o duna po k jaan **42** N baa fuadi n kani ya fala ne. ama lan da tie n ya buama, lan tieni nan ñan bua maama. **43** K u tienu meleki ñan tanpol po k ten'o u paalu **44** K l pawadli kua 'o k u jaandi bonjanla, ka tuntonjena ti cieni o po nani søm yeni k baal tinga nni. **45** l puol po ko fii ki nagni o ñødkabi kani k sua k b go k o pal biidi. **46** ku maadi bi: be cedi ki guandi? fii mani ki ya jaani k da ba l bignli nni. **47** Jesus da den k jaan k gben, k u nuwugu pundi kJesus ñødkaab piig n bonmlie yeni siiga yedi ye liig k b yi'u juda yeni ye b liiga wan nangni Jesus wan muadi u tankpili **48** wan maad'o: Tankpinmuadli kaa bu kuadi o nul bijua. **49** Jesus ñødkaab n bo no yaal bo cua yeni k b bual'o t yomdaano t mo noði ti jugpiemi k cua bii? **50** k l yogu b siiga yendi cua k jia salkiyidkaa kul canba tuonsønlo jienu tubli. **51** jesus maadi ba: “ñaabi mani” k guani sii o tuonsønlo ye tubli k l paagi. **52** K Jesus maadi salgi yidkaab canba yeni o jaandiegú nni sije nba yeni o dogu n nikpela ban yaab bo bua ban cuo'o; “n tie bibiadli ya ki cuon i k kubi i jugpiemu yeni i gbiami? **53** n den ye yeni daal kuli o jaandiegú nni k nul k cuo ni; ama møda ji

tie i yiognu k l bunbənli ji tie u paalu”. **54** K b cuo'o k gedi yen'o hal salki yidkaab kul canbaa kan. K Piali ye hal puoli k ŋua **55** B den cuon i o muu o lujəga nni k i nib taani ki kaa k pəl mə ye b siiga ni. **56** K tuonsəcaano baa ne den la'o ko kaa o muyiegu kan k diid'o k maadi: “u ne den yi ye yen'o” **57** K Piali nia k maadi: Mi k ban'o. **58** k go sudi yamu k tiani go la Piali k maadi l tie məni a mə yi ye yen'o ku madi mi ki ye yen'o. **59** k go tieni nan kudi yengu yeni nutiani n maadi: məni u ne məden ye yen'o u go tie Galile yu i **60** k Pial maadi yeni paama min ki bani ŋan bua maadi yaala. L yogu g sua k u da maadi k gbeni ku kotogu buudi. **61** K ti yomdaano ji gbegi g nuali Piali k Pial ji tiadi wan den maado yaali. K sua ku kotogu daa buudi a bo nia ka k ban n i **62** K o ŋani cancanli k buudi nisipiedi. **63** Yaab den guu Jesus den laa'o k bia puag'o. **64** K pibn i o nuga k bual'o: a de ye ka tie u tienu tondo kaa maadi yua pua ŋa. **65** K ji sugd'o sugbuoli kuli **66** Lan den fandi k u dogu nikpela yeni salki yidkaab canba nba yen a gbanbanda bo tani ki ba yen i Jesus b buudi dam kani **67** K b cil i buali: “A ya tie kristu ŋan maadi ti. K jesus ŋmia'bi: N ya jiin i kan ya pia n po dandanli, **68** K ya buali i buali ki kan jiin i. **69** Ama məda o nul bijua b kali o baa yua tie diedo jienu po. **70** K b kul ji yigini a tie u tienu bijua yoo! ko jiim'a yima n ye k tie u tienu bijua. **71** k yabi ye ting po ji yigni, i go bua la kasieda i. T songi u ŋɔba nni məlane.

23 O nuwuligu kuli den fii ki gedi yeni jesu gufeneeli Pilat kani. **2** Bi ji den kpaani ki ban jalg'o: ... ti la o nulo ne k o baadi yeni li ŋmadli ti niba siign. O deli ki ban

da pa o badiciamo cesa lonpo, ki gø sua k o tie U Tienu
n gandi yua, o bado. **3** Lani ki Pilat bual'o: ... a tie Suf
nba bado yaa? ... K jesu jiin: fini yedi. **4** K Pilat maadi o
jaandiegun nikpela: n ki la ya tagili n dagdi yeni k tin
kpa o ja ne. **5** Ama ki bi kuli niini maadi: o cili hali Galile
yo, k tøggni Sude ki ji pundi ne. **6** Pilat n gbadi ki bi yini
Galile, k o buali ki bua bandi o ya bo ñan Galile. **7** Wan
den bandi k o tie Erod diema yua, k o cedi ki bi ged
yen'o. Laa dana kuli Erodi den ye Serusalem nni. **8** Erodi
pali den mangi yeni wan la jesu, kelima li waagi k o den
kpaani ki wan bandi o, kelima o den gbadi ki bi maadi
o maama. O den sundi ki wan la ya paligu k o tie. **9** O
den tieni buali boncianli, ama jesu den ki jiini lba. **10** L
yogunu k o jaandiegu nikpela yen yiko tundikaaba se
ki maadi yeni paama kaa jie. **11** Yeni ki Erodi den taani
yeni o mintielinba ki fali'o, bi den lan'o li badliedli. Erodi
den cedi ki bi guani yen'o Pilat kani. **12** Laa ya yogunu, li
kønli den ye Erodi yen Pilat siiga, lan ya daali, ki bi guani
ki mangi. **13** Pilat den yin liiga yabi, a nikpela yen bi niba.
O den maadi ba: **14** I baa yeni o nulo ne k o wangti buolu
mi tudma sanu. Ama, n bual'o i kuli siiga, n la tagli ba
yaali ki maadi ne kuli o po. **15** Erodi mo gø ki la lba o
po ki dugni, o cedi k bi guani yen'o. O nulo ki biid pu
kuli k li dagdi yeni wan kpe. **16** N cedi ban pua'o, ki ña'o.
17 [Mi pendima jaanma kuli, a yi luodi dansalyenga.] **18**
Ki bi niba yen kuli tandi maadi: ... kpa man'o, ki luodi
Barabasa! **19** Bi den luoni Barabasa kelima o den baadi
yeni li ñmadlli o doguni i, k gø kpa o nulo. **20** Ama Pilat den
kpaani wan ña jesu k o buali bi niba **21** yabi se ki yigni

yeni: ban kpaa o, ban kpaa o. **22** K o guani ki bual o, o tien be ki li dagdi yen ban kpaa o? N k la tagiliba k li dagdi yeni ban kpaa o, n bi cedi ban pua o, k ñja o. **23** Yeni, ki bi kuli tandi ki sua k ban kpaa o, ban kpaa o, ki bi tantandi biid Pilat pali boncianli **24** Pilat ji den te juodi ki cabi, ki tieni bi buama. **25** Pilat den cedi ki bi luodi o nikpali Barabasa, ki tugi yesu ki ten ba ban kpaani yua. **26** Ban bo caa yen o, ki bi cendi Simø siren ja, k o ñani o kpaabu po, k bi niin o ki wan taani jesu ki wan bugi o dapɔnponli. **27** Bi niba boncianli bo ñua o. Ki bi puobi fabni ki buudi o po. **28** K o gbagi ki maadi ba: ... jerusalem puoba, da buudi mani n po, ya mua mani i yula po yeni i bila. **29** Kelima a dana baadi, k tie pamanli ya puoba ki pia bid, k tie ñolmi, k kpeli ki ñaani biga po. **30** Li yogunu bi ba maadi a juaciama: “baa mani ti po”, ki gó maadi a juabila “legni mani po.” **31** Kelima bi ya tiendi dasɔngu mama ne, bi ji ba tieni dakuogu ledi? **32** Bi bo ba yeni bibiadmu lie, k bo bi taani k kpaa ba yen o. **33** Ban bo pundi ya kaano, ki bi yi li: “yukpabgu”, bi kpaa jesu li dapɔnponli po, wan yeni i bibiadmu lie yeni, yendi o ganga po, o lielo o jieno po. **34** Jesu bo jaandi: ... n baà, tieni sugli bi po, kelima bi ki bani ban tiendi yaali. A minteela den tɔni o tiadi, titia, ki bogdi bogdi. **35** O nuwuligu den se ki nua li kuli. k cedi o dogu yudanba den ñuadi k sua: ... wan ka den fabi bi niba, wan ji fabi oba, o ki yedi k o tie U Tienu n lugdi yua kaa! **36** A minteela mo den se ki la o. B den nagni ki ten o, li damilma, **37** ki maadi: . a ya bani k a tie suifinba bado, fabi a yuli! **38** Bi den diani ki tabni o yuli po k sua: “o ne tie Suifinba bado.” **39** I bibiadmu siiga, o

yendi den sugdi jesu ki maadi a ki tie U Tieu tondo kaa?
(U Tieu n lugdi yua) **40** O lielo den ȳmian o: . a ki jie
U Tieu? **41** tinba wan dagdi yenli: ti pa, ti biid panli,
ama, o nulo ne ki pia tagiliba kuli. **42** K o pugni ki maadi:
... jesu, ya tiani n po, ya yogunu k a do a baa kani **43** Ki
jesu maadi o: ... yen i mɔni, dine mɔno, a baa ye yen n
aljada n, **44** Li den tie yensiinu nni, k u dogu kuli gaa
ki bondi, li bonbonli den waagi nani kudi ta yeni. **45** O
Yieu ji dee nua, k o jaandiegú cabciangu padi siiga nni.
46 Yeni ki jesu yigni: ... n baa, n kubndi n naano a nugu
nni. Wan maadi ki gbeni k o kpe. **47** Rom minteelkpeli n
la li kuli k o dondi U Tieu k maadi: ... yeni i mɔni, o ja
ne bo tie U Tieu biga. **48** Ban den la yaali n tieni kuli,
o nuwuligu den lebdi ki kuni ki pua bi pala po. **49** Jesu
donlinba yen bi pua yaabi n den ȳua jesu hali Galile den
se fagma ki diidi li kuli. **50** Ja ba den ye ki bi yi u Sosef,
o bo tie suifinba taanli yua, o den ki pia tagiliba kuli,
51 o den ki cengi bii ki tie Suifinba n suani yaali kuli. O
den maani ki caa Arimate yen Sude dogun ki gu U Tieu
baama. **52** O den gedi ki mia Pilat jesu gbanu(o kpiemo).
53 Wan den jiin o li dapɔnpɔnli po, k o finfin o a caba, ki
duan o li kuli nni. Naani k ba baa ki pi kpiemo daan. **54** Li
den tie ȳaljuma, ki sua k saba da ki cindi. **55** Bi puoba
yaabi den ȳua jesu hali Galile, bo ciani Sosef, bi den diidi
li kuli, ki la ban pi jesu maama. **56** Li puoli po ki lebdi ki
kuni, ki pan bobni, ya kpanma nulu mani yeni tolali. Bi
den gu Saba daali nani yiko n buali maama.

24 Laadi daacincinli ku sinjanpangu, ke bi puoba bobni
ya tulali nuulu n mani, ki gedini li kakuli kani. **2** Ki diidi

ki sua ke ya tangu n bi luoni li kakuli bulñøbu bindi ki ñja
u tanfalu ke u yaa. **3** ke bi kua li kuli nni, ama baa la O
Diedo Jesu, gbannandi. **4** Ban ji ye see, kaa bani ban ba
maali yaala, jaba lie ñ ludi ba, ki sedi bi kani, ki la ya tiadi
n ñilgi **5** Keti jiwaandi cuo bi puoba yen kuli K b kul tibni
a ke ji maad K be n cedi ke i kpaani yua yaab n fuo siign?
6 O ji ki ye ne; o yiedi o ya tiani wan den maadi yaal ya
yogu ke o den ye Galile **7** Li buali ke nilo biga n'kua tbiid
danba nu i nn, k ban kpaa'o ke wan fidi ki yiedi dana taa
daali. **8** ke bi ji tiadi Jesu maama. **9** Ke bi ñani li kuli; kani
ki sani ki ban b waani bi piiga n yendo **10** Li den tie Mari
magdala, Jaan, Mari, Jak naa potøba den pugdi ki waani o
ñødkaaba **11** Ama, bi den ki ga li puoba maama, kelma li
puoba maama den ki pia ma yul **12** Lan yog'nu Piar sani
ki gedi li kuli kani ki duandi ki sua ke kadinga bili liba.
Ke li lidi o bon cianla yen yaala n tieni. **13** Li daali, ke
yegni bilie ged ya dogu ke bi yi Emaus piiga n kilo lie,
sedusalema dogu nni. **14** Bi den kali ki diidi yaala n tieni
kuli **15** Ban cili ki boe, ki buali bi siiga nni yaala n tieni,
ke Jesu nagni bi kani, ki yegi yeni ba **16** Ama, bi nuni den
kan fidi ki la o, ki bandi **17** Jesu ñ maadi ba, yinba bilie ne
cuoni ki maadi be ya maama i? Ban sedi yeni li pabønli **18**
Bi siiga nni, yua ke bi yi Keleyopasi ñ jiini o, “Fini a baba
n ye Jerusalema ne, kaa bani ya bona n tieni nekanba a
dana ne?” **19** Jesu ñ buali o “Be ya bona” ban jiini o “Li
bona nua Nasleti yua, Jesu, yua n den tie ya sawalpualo n
pia u paaciamu, U Tienu kani leni bi niba kani, o tuona
nni leni o maama nni. **20** Ke salga yidkaaba yudanba leni
ti yikodi cuo o ki cabi ke ban buu, ki cuo o, ki kpa o, ki

kpaan o li daapɔnpɔnli po. **21** Ama ti bi daani ke wani n bi ba faabi Isayeli. Nn, Lani baba ka, li bona ñ tieni dantaali n yeni. **22** Ama, yaali n pugdi, ti cagli nni ya puoba n gedi li kakuli po ku sijapanpangu n kuani ti ku yaalidgu **23** Ban ki la ti gbannandi, ke bi guani ki maadi ke malekinba dəgdi bi kani, ki maadi ke o pia li miali **24** Ya jaba n bi ye leni ti gedi li kakuli po, ki sua ke li tie nani bi puoba ñ maadi maama yeni. Ama bi ki la o.” **25** Jesu ñ yedi ba “hain, bi yanluodanba yaaba ya pala n ki kagi leni mi dugi o sawalpualo ñ yedi yaala ya po **26** Li den ki buali ke kirisiti ñ la fala, lan ya bona po ka ki fidi ki kua o kpiagdi nni i? **27** Ki cili hali Moyiisi, ki tuadi bi sawalpuaba, ki səgni ba ya bona n nua wani o bá i diani nni kuli. **28** Ban den nagi ban caa ya dogbiga nni, ke Jesu tieni nani o bua suagi liiga yeni. **29** Ke bi niidi o ki maadi o “Cani ti kelima li ji ȷmani yenjuogu i, li daali juodi n yeni.” Ke Jesu kua ki ye leni ba. **30** Wan kali yeni ba, ki bua ki bua di, ke o taa kpanu, ki yadi mi yedjanma li po, ki ȷmiidi, ki teni ba. **31** lanyogu ke bi nuni ji luodi, ke bi bandi o, ke o bodi bi nunga nni. **32** Ke bi ji maadi bi ȷmiali nni, “Wan bi maadi leni ti u sanu nni, ki luodi ti nuni i diani po yeni, ti pala bi ki co nani u mu yeni ka aa?” **33** lanyognu, ke bi fii, ki gedi Jerusalema ki la ke piiga n yendo yeni ke bi taani, ki ye leni bi lieba, **34** ki maadi, “O Diedo fii bi tinkpiba siiga, məməni liga. O dəgdi o yuli ki waani Siimən “ **35** lanyognu ke bi tondkaliedba dugni ba yaali n tieni u sanu nni ban bo yegi, yeni Jesu ñ waani o bá maama, wan ȷmiidi kpanu ya yognu ke bi bandi o. **36** Ban den maadi li bona maama ya yognu, ke Jesu wani liga legdi ki sedi bi

siiga nni, ki maadi ba, “Mi yanduanma ñ ya ye leni yi.

37 Ama, bi yama ñ ñyredi, ti jawaandi ñ kua ba, ke li tie nani bi la fanfandgu yeni. **38** Jesu ñ yedi ba “la tieni ledi i ke i yama ñyredi? Be ya po i ke i buali i pala nni? **39** Diidi mani n nui leni n taana, li tie mini ligi i. Sii mani nni ki diidi. Kelima ciciiga ki pia nandi ki buali kpaba nani yin la ke mini pia maama. **40** Wan maadi yeni, ke o waani o nui leni o taana **41** Ban dá den tie yaaba n ki pia dudugdi yeni, ke li pamanli ñyredi yeni tama, bi den ki daani, Jesu ñ maadi ba, “yii pia jiema bá aa?” **42** Ban teni o janjaadjenli. **43** Jesu ñ ga, ki ñmani bi nunga nni. **44** Ki yedi ba, “Min den ye leni yi n den maadi yi ke ban diani yaali Moyiisi yikodi maama leni bi sawalpuuba maama leni pisoma nni kuli buali ke lan tieni ki dudi i.” **45** Ki ji pibdi bi yama, ke li buali ke ban cengi i diani. **46** Ki maadi ba, “Yeni ke li diani ke li buali ke Kirisiti ñ la fala, ki kpe, ki yiedi bi tinkpiba siiga li daataali daali **47** Ke o yeli po, bi ba kpaandi o laabaalijamo, ki cili Jerusalema, ki gedi i nibuoli kuli po, ke ban lebdi bi pala ki baa bi tuonbiidi sugli. **48** Yinba n tie kasiedinba lanya bona po. **49** Diidi mani, n sóni n Báp ñónianu i po. Ama, yin guudi u dogu nni, hali ya daali ke u paalu ba ña tanpoli ki jiidi i po. **50** Ke Jesu ñani ba ki gedi leni ba hali naani n nagni Betaani. Ke o duoni o nui, ki yadi mi yedjanma bi po. **51** Wan den yadi mi yedjanma bi po ya yognu, ke o siedi bi kani, ke bi duoni o tanpoli. **52** Lani ke bi dondi o, ki guani ki lebdi Jerusalema leni li pamancianli. **53** Bi ji den li ye li jaandieli nni ki kpiagdi U Tienu yeli

Jan

1 U cilyogu, mi maam n bo ye, mi maama bo ye yeni U Tienu, mi maama bo tie U Tienu **2** Mi bo ye u cilyogu yeni U Tienu. **3** Bi tieni bonli kuli yeni mani i. Ke ban tieni yaali kuli, liba ki tieni ke maa ye. **4** Li miali bo ye mani nni i, ke li miali bo tie bi niba yenyenma **5** Mi yenyenma yendi li bənbənli nni, ke li bənbənli ki tuo ki ga ma. **6** Ke U Tienu səni nilo, o tondo, ke bi yi o Jan. **7** Ke o cua, ki tua kasiedi ki ba kadi ki maadi mi yenyenma nni, ke yua kuli ñ fidi ki dugi o maama po **8** O bo ki tie mi yenyenma, ama o dəgdi ke wan saa i məni mi yenyenma po **9** Li yenyenma bo tie yenyenmənma, ki cua ɣanduna nni, ki yendi bi niba kuli po. **10** Mi bo ye ɣanduna nni, mani n tagi ɣanduna, ama ɣanduna ki bandi ma **11** Mi bo cua mi yaaba siiga, ama mi yaaba naa bo tuo ki ga ma. **12** Ama, yaaba n ga ma po yeni yaaba n dugi mi po, mi cabi ba u paalu ke ban tua U Tienu bila **13** Bi mali ke li naa tie mi səma po, li naa go tie ti gbannandi buama po ki nan buali o nisaalo buama po; ama U tienu po. **14** Ke mi maama tua nisaalo, ki cua ki ye ti siiga, ki gbie yeni li ɣanbli yeni i məməni; ke ti la, ki ŋuadi o kpiagdi, ya kpiagdi n tie ki bonjayenga yua n ñani Ba po ya kpiagdi. **15** Jan saa i məni o po, ki kpaandi, ki maadi: N maadi o ya maama i, ki tua “Yua n ɣua n puoli po, bo liidi nni, kelima o bo ye ke n dá ki ye. **16** O ɣanbli yeni o ɣalmani yaali n ki pia gbenma po, o cabi ti li ɣanbili yeni mi yedjanma, **17** Kelima Moyiis den teni yiko, ke li ɣanbli yeni i məməni ñani Jesu kiristo kani i **18** Nilobá kuli ki kpeli ki la U Tienu; Ki bonjayenga yua n ye leni Ba, wani n cedi k bi bandi o. **19** Jan kasiedi n

ne: Jufnba bo səni Jerusalema salga yidkaaba yeni yiko gbanbanda, ke bi cua ki buali o: “Fini, a tie ȷma i?” **20** Ke o kadi ki yedi, kaa nia; o bo yedi ba ke wani ka tie Kiristu. **21** Ke bi buali o: Li nan ga ledi i? A tie Eli yo oo? Ke o yedi: mii tie o. Atie sawalpualo yo oo? Ke o jiini: N n. **22** Lanwani i, ban maadi o: A tie ȷma i? A ba yedi be a yeceli po? lan todi ti tin caa yaaba səni ti u tondu **23** Wan maadi: mini n tie yua ya nialu n kpaandi ki tinkuonga nni ki tua: «Naadi mani, ki sali O Diedo sanu, nani o sawalpualo Esayi ñ yedi maama.» **24** Farisienba ñ səni ya tonda ñ buali o: **25** Be n cedi ke a batise bi niba, ki naa tie Kiristo, kaa tie Eli, ki naa go tie sawalpualo? **26** Jan ñ jiini ba: «Mini, N batise yeni mi ñima. Ama ti siiga nni, nilo ye, ke i ki bani o, ke o ba cua n puoli po **27** N ki dagdi yeni min lodi o taacaanjui.» **28** Ya bona ne kuli den tieni Betani dogu nni, Jurden kpenjaali po, naani ke Jan bo batise bi niba. **29** Lan fandi, wan la Jesu, ke o kpendi o kani, wan maadi: Diidi mani, U Tieu pabiga n yeni yua n piindi ȷanduna biidi. **30** N maadi wani ya maama i, ki tua: «Nilo ȷua n puoli po, ki nan lii nni, kelima o den ye ke n dá ki ye. **31** N den ki bani o, ama li tie ke lan tua bonwaankaali Isayeli po, ke n cua ki batise yeni mi ñima. **32** Jan tieni ya kasiedi ne, ki waani: «N la ke mi fojanma ñani tanpoli nani ki kpajiega yeni, ki jiidi ki sedi o po. **33** N den ki bani o; ama yua səni nni ke n batise yeni mi ñima yeni, wani n maadi nni: «jan ba la mi fojanma ke mi jiidi ki sedi yua ya po yeni, wani n batise yeni U tienu Fojanma.» **34** Ke n la, ki tieni kasiedi, ki waani, ke wani n tie U Tieu Bijua. **35** Lan fandi, ke Jan go ye likani yeni o ȷødkaaba bilie, **36**

wan la Jesu ke o pendi, ke o maadi: «Diidi mani U Tieu
Pebiga n yeni.» **37** Li ŋødkaliedba n̄ gbadí Jan maama, ban
ŋødi Jesu. **38** Jesu n̄ gbagi ki la ke bi ŋua o, wan maadi ba:
«I kpaani be? Ban jiini o: Rabbi (li niima nni tie Canbáa -
o tundka - A ye le i? **39** Cua mani, ki diidi. Ban ŋødi, ki la
wan ye naani, ki tundi yeni o lan daali. Li den tie nani
kudi piiga po yeni. **40** Siimón ninjua Andere den tie yaaba
n̄ gbadí Jan maama, ki ŋødi Jesu yeni siiga nni, yendo. **41**
Wani n kpia ki cendi o ninjua Siimón, ki maadi o: «Ti la
Mesi» (lani n tie Kiristu) **42** Ki ciani o Jesu kani, Jesu n̄
nuali o, ke o maadi: «A tie Siimón i, Jonas bijua; bi ji ba
yini a Sefas (li niima nni n tie Tangu) **43** Lan fandi ke Jesu
buā gedi Galile, ki la Filip, ki maadi o: Ya ŋua nni. **44** Filip n̄
cendi Natanayel, ki maadi o: «Ti la Moyiis n̄ diani yua ya
po yiko tili nni, ke bi sawalpuaba maadi o maama yeni,
Josef bijua, Jesu, Nasaret yua.» **45** Natanayel n̄ yedi o:
«Bonjanli ba fidi ki ña Nasareti dogu nni ii? Filip n̄ jiini o:
Cua ki diidi. **47** Jesu n̄ la ke Natanayel kpendi o kani, wan
maadi o po ya maama ne: Diidi mani, o ne tie Isarayeli
yua i cain, laa pia tudma! **48** Natanayel n̄ buali o: A bandi
nni le i? Jesu n̄ jiini o: «Hali ke Filip dá ki yini a ŋan bi ye
bu kankanbu kani, n bi la ŋa.» **49** Natanayel n̄ jiini ki yedi
o: Rabbi, a tie U Tieu bijua i, a tie Isarayeli Badciamo
i. **50** Jesu n̄ guani ki jiini o: «Min maadi a ke n la ŋa bu
kankanbu ñiali n cedi ke a dugi; a ba la ya bona n yabi
ki cie ne. **51** Ki maadi o: «I mɔmɔni, n maadi yi, u yogu
kpendi, ke i ba la ke tanpoli luodi ke U Tieu malekinba
do ki go ji o nisaalo Bijua po.»

2 Dana taa n̄ pendi, ke li pocaali tieni Kana dogu nni, Galile diema nni. Jesu naá den ye li kani, **2** Bi den yini Jesu yeni o ŋɔdkaaba mo li pocaajaanma po. **3** Ku daamɔngu n̄ ti pɔdi, Jesu naá n̄ maadi: “Bi ji ki pia daamɔngu. **4** Jesu n̄ jiini o: «Pua, be n ye mini yeni fini siiga? N yognu dá ki pundi.» **5** O naá n̄ maadi o tuosɔnba: “O ya maadi yaali kuli, yin tieni.” **6** Li sua ke cunbobciandi luoba ye li kani ki tie tana yaadi, ke yengu kuli ba fidi ki ga boba lie bii a taa ñima. bi den sieni ti juufinba ñincuoma bogda po i. **7** Jesu n̄ maadi ba: «Gbieni mani ti cunbobdi ne yeni mi ñima.» Ban luuni mi ñima ki gbieni ti hali i ñɔmiani. **8** To, kabi mani ki gedi ki teni mi pocaajiema yudaano. Ban kabi ki gedi ki teni mi jiema yudaano. **9** Mi pocaajiama yudaano n̄ leni ya ñima n kpandi mi daama, ki nan ki bani man ñani naani, ama ke Jesu tuonsɔnba yaaba n luuni mi ñima yeni wani nan bani, wan yini o pocaano calo. **10** Ki maadi o: “Yua n bobni mi jaanma kuli yen cili ki ñani ya daama n mani, o canba ya ñuni ki guo, wan ji ñani ya daama n ki ɔjanbi ki mani. Fini wani nan guuni mi daamanma hali yeni mɔlane. **11** Lani n tie Jesu n̄ cili ki tieni ya yaalidgu bonli Kana, Galile diema nni. Lani n dɔgdi ki waani Jesu yudandi, ke o ŋɔdkaaba tuo ki dugi o po. **12** Lani n̄ pendi, ke o jiidi, ki gedi Kapernawuma yeni o naá, o ninjaba yeni o ŋɔdkaaba, ke bi tieni li kani a dana waamu. **13** Juufinba paki jaanma den nagi, ke Jesu guani ki doni ki gedi Jerusalema. **14** Ki gedi ku jaandiegú nni, ki la ke yaaba n cendi i ligi yeni a yankpenkpenda kaa lienni, ki kuadi i nee, i pee yeni i kpaajiemu. **15** Ke o taa baabu, ki gbabi ke bu tua finfibli,

ke o pua ki beli ki ñani ba ku jaandiegu nni, ki ñani ti yandi, ki tudi ki yayadi bi lglebdiba ligi, ki tudi ki luluni bi kaga yeni bi taablinba. **16** ki maadi a kpajekuada: «Ñani mani ne kuli ki fuadi, da cedi mani n Báa diegu ñ kpandi kpenkpendidiegú. **17** O ñødkaaba ñ tiadi ke li diani ki waani: “A diegu yankuatuonli siagi n pali boncianla.” **18** Juufinba ñ ga mi maama ki buali o: “A ba waani li laa yaalidgu bonli i, ki tuadi nanda? **19** Jesu ñ guani ki jiini ba: «Pua ki mudi mani ku jaandiegu ne, dana taa baba ba dagdi min guani ki maa ki fiini gu. **20** Juufinba ñ maadi: “Ti tieni piina n bina luoba i, ki maa ki juodi ku jaandiegu ne; ke fini wani tua ke aba guani ki fiini gu dana taa baba! **21** Ama o den maadi o gbannandi ya jaandieli i. **22** Lani n cedi, wan yiedi bi tinkpiba siiga nni, o ñødkaaba tiadi ke o den maadi li maama, lani n den cedi ke bi dugi i diani po yeni Jesu ñ den maadi ya maama kuli po. **23** Jesu ñ den ye Jerusalema Paki jaanma dana nni, bi niba boncianla den la o yaalidgu tuona, ki tuo ki dugi o yeli po. **24** Ama Jesu wani den ki dugi bi po kelima o den bani bikuli. **25** O den ki bua ke bi tieni kasiedi nilobá po kuli kelima wani o bá den bani yaali n ye o nisaalo nni.

3 Ama o nilo den ye Farisienba siiga nni, ke bi yii o Nikodema, ke o tie Juufinba bado, **2** O den cua Jesu kani ku ñiagu, ki maadi o: “Rabbi (Canbáa), ti bani ke a tie banciamo i, ki ñani U Tieu kani; kelima obá kuli kan fidi ki tieni ñyan tie ya yaalidgu bona ne li ya ki tie ke U Tieu ye yeni o. **3** Jesu ñ jiini o: «I məməni, i məməni, n maadi a, nilo ya ki guani ki mali ki pandi o bá, o kan la U Tieu diema. **4** Nikodema ñ buali: “O nilo ba tieni ledi i,

ki guani ki mali, ki nan kpelgi o? O ba fidi ki guani ki kua
o naá tugu nni ki go mali ii? **5** Jesu n̄ jiini o: «I mɔmɔni, i
mɔmɔni, n̄ maadi a, nilo ya ki mali yeni mi ñima yeni mi
fonjanma, o kan kua U Tienu diema nni. **6** Ti gbannandi n̄
mali yaali tie gbannandi, Mi Fonjanma n̄ mali yaali mo tie
Fonjanma. **7** Lan da lidi a ke n̄ maadi a: «Li buali ke ñjan
guani ki mali, ki pandi a bá.» **8** U faalu figi un bua naani i,
ke a gbia u fuugu, ama a nan ki bani un ñani naani, ki caa
naani. Li go tie yeni i, ya nilo ke mi fonjanma mali o. **9**
Nikodema n̄ buali o: “Li ba tieni ledi i? **10** Jesu n̄ jiini o: «A
tie Israyeli banciamo i, ki nan ki bani ya bona ne ee? **11** «I
mɔmɔni, i mɔmɔni, n̄ maadi a, ti maadi tin bani yaali, ki
tiendi kasiedi ki kadi ki maadi tin la yaali; ke yinba wani
nan ki tuo ki ga ti kasiedi maama. **12** N̄ ya maadi tinga
n̄ ne maama ke maa pia o po dudugdi, a ba tieni ledi i,
ki ya dugi min ba maadi a tanpoli bona po? **13** Nilo bá
kuli ki doni tanpoli, li nan ya ki tie yua n̄ ñanu tanpoli
ki jiidi yaa ka, O nisaalo Bijua yua n̄ ye tanpoli. **14** Nani
Moyiis n̄ den fiini ki sieni o waa ki tinkuonga nni yeni, li
buali ke ban fiini ki sieni o nisaalo Bijua mo yeni i, **15** lan
fidi ke yua n̄ dugi o po n̄ baa ya miali n̄ ki pia gbenma.
(aiōnios g166) **16** Kelima U Tienu buadi ñanduna hali ki teni
o bijayendga, lan fidi ke yua n̄ dugi o po wan da kpe ka,
ama wan baa ya miali n̄ ki pia gbenma **(aiōnios g166)** **17** Yin
ya bani ke U Tienu ki səni o Bijua ñanduna nni ke wan jia
ti buudi yeni ñanduna ka, ama ke o po, ñanduna n̄ baa mi
faabma. **18** Yua n̄ dugi o po, bi ji kan jia o buudi; ama yua
n̄ ki dugi o po, bi tuodi ki jia o buudi o, kelima o nan ki
tuo ki dugi U Tienu bijayenyenga yeli po. **19** Lanya buudi

tie be i, mi yenyenma cua ŋanduna nni, ke bi niba faadi li bɔnbɔnli ki cie mi yenyenma, kelima bi tuona den tie tuonbiadi **20** Kelima yua n tie ti biidi ki bua yenyenma maama, o kan gedi mi yenyenma nni, kelima mi ba pibdi ki waani o tuonbiidi. **21** Ama yua n tuuni yeni i mɔni lingi mi yenyenma ñ ye naana, keli ma mi ba pibdi ki waani ke o tuona dagdi yeni U Tienu ñ bili maama. **22** Lani ñ pendi, Jesu den yegi yeni o ŋɔdkaaba ki gedi Jude tinga nni. O ji den ye li kani yeni o ŋɔdkaaba ki batise bi niba. **23** Jan mo den ye Enɔn, ki batise bi niba, kelima mi ñima den yabi li kani, ke bi niba mo kpendi boncianla ki bua wan batise ba. **24** Lanyogu Jan dá den ki kua dansalga (li kpaadidieli nni) **25** Li sua ke Jan ŋɔdkaaba den gagi yeni Juufi yendo, ke li nua mu cicibiadmu beliga jaandi po. **26** Ke bi cua ki la Jan ki maadi o: Rabbi, ŋan den ye yeni yua Juurden kpenpuoli yeni, ŋan den tieni kasiedi yua ya po yeni, o mo ji batise bi niba, ke bi kuli ji caa o ya kani i. **27** Jan ñ jiini ba: “Nilo kan fidi ki baa yaali n kandi ban puni o yaali tanpoli. **28** Yinba mono tie n kasiedinba, ke n maadi: “N ki tie Kiristu, ama bi sɔni nni o liiga i.” **29** Yua n yeni o pocaano tie o calo i; ama o calo dɔnli yua n kuu ba, ki cengi o poja maama pali mani boncianla yeni wan cengi o ja nialu: lanya pamanli tie n mo ya pamanli i, ki tie bonjanciali. **30** Li buali ke wani ñ ya kpedi ki pugdi, ke mini wadi. **31** Yua n ñani tanpoli yabi ki cie bonli kuli; yua n tie ki tinga yua li tie tinga yua i, o maadi nani ki tinga yua yeni i. Yua n ñani tanpoli n cie bi niba kuli. **32** O tiedi kasiedi, ki kadi ki maadi wan la yaali yeni wan gbadi yaali, ama obá kuli naa cengi o kasiedi maama. **33**

Yua n tuo ki ga o kaseidi maama kadi ki maadi, ki waani ke U Tieu tiegi, ki tie məməndaano. **34** Kelima U Tieu n̄ sɔni yua maadi U Tieu maama, kelima U Tieu n̄ teni o ya forjanma ki pia biginma. **35** Báká bua Bijua, ki mubni bonli kuli o nui nni. **36** Yua dugi Bijua po baa pia ya miali n̄ ki pia gbenma; yua n̄ ki dugi Bijua po kan la miali, ama U Tieu pabienli n̄ baa maa o yuli po. (**aiōnios g166**)

4 Farisien nba n̄ gbadi ki ti yonbdaano laadi bi niba ki wuulibi U Tieu ñima ki cie San. **2** I məni Jesu ka bi wulibi, o ɻuantieba n̄ bi wulibi, **3** ko ñani Jude ki guani ki lebdi Galile **4** Li den tie mabili k wan təgni Samari, **5** k o caa ki te pundi Samari dogbigi ba ki bi yiil Sisaari, lii bo fagi yeni Jakobi n̄ den teni o bijua Sosiaf ya tingi yeni kani. **6** Ki jakobi caali bo ye li kani, ki Jesu cuon cuoni ki te cəgi, ki ji kaa li caali kani, li den tie nani kudi lie yeni. **7** Ki Samari pua ba cua ki bua luuni mi ñima ki ñu. **8** Kilima o yegni den gedi o dogun, ki bua lingi li bonjekaali **9** Ki Samari dogun pua ne maadi o: ledi ki fin Juufi buali min Samari pua mi ñima po i? kilima juufi nba yeni Samari yabi bo ki mani. **10** Ki Jesu guani ki ɻmiani o: a ya bani U Tieu paabi, ki bani yua n̄ miadi mi ñima ki bua ñu ne, fini məno bo bi miagu mi ñima, ki wan ten a mi ñinjanbi. **11** K ol pua ne maadi, ti yonbidaano ɻaa pia bonli ki bi luuni, ki li caalio mə gɔ ñua, a bua la le i li ñunjanbi? **12** fin n̄ cie ti baa jakobi yua n̄ den teni ti li caali? li caali ki wani yeni o bila yeni o bonkobdi kuli ñu. **13** Ki Jesu ɻmiani o: ya nibi kuli ñuni mi ñimi ne, o ñuñuni gɔ ba cuobi. **14** Ama yua n̄ ñu ya ñima k n̄ ba teni, ñuñuni kan bamgi cuogi, k min ba teni ya ñima baa tie o

po nani ñumbunbungi yeni ya mialiki pia gbemi ñima
bundi lien nni. (aiōn g165, aiōnios g166) **15** O pua yeni n maadi
o: ti yonbidaano ten nni li ñima, ki ñuñuun n ji da baa ki
cuon, ki min ji da baa cua ne ki luuni mi ñuma. **16** Ki Jesu
maadi o, ki wan gedi ki pan yiini o calo n cua na. **17** O pua
yeni jiini, mii pia ja. Ki Jesu yedi o, a maadi mɔni ki ɳaa
pia ja i. **18** Kilima, a pia jabi mui, ki ɳan go ye yeni yua
mɔlane mɔ ki tie a calo ka. A li yedi i mɔni. **19** O pua yeni
jiini, ti Diedo, n bani k a tie U Tieu tondu i. **20** Ti baa
nba den dondi U Tieu li juali ne po i; ki yinbi ji yedi ki
jerusalem n pia naan kani ki baa dondi U Tieu. **21** Ki
Jesu ɳmiani o pua yeni, ɳanbi ki cengi n maami, o yogu
baadi ki ji te kan gedi li juali po ki buali jerusalem ka, ki
bua dondi ti diedo (baa U Tieu). **22** Yinbi wani dondi yin
ki bani yua i, ki tinbi dondi tin bani yua, kilima gaapo
ñani juufi nba kani. **23** Ama o yogu cuoni, li yogu pundi
mɔno, yaabi n dondi ti baa U Tieu yeni bi pali, i mɔmɔni
nni, kilima ti baa U Tieu kpaani yaabi n baa pug o i. **24** U
Tieu tie fuonjanbi ki ya dondo yeni i mɔmɔni. **25** K o pua
yeni maad o: N bani k U Tieu tondu bi cua (yua ki bi
yigu krisu) o ti ya cua, o bi waani a bona kuli. **26** Jesu n
maad o: min mɔno, min yua maadi yen a ne. **27** Li yognu
ki jesu yegni guani, ki li yaakilidib yeni ban lagu k o pagi
yeni Samari pua. Ama oba naa tuo ki buali wan kpaani bii
wan pagi yen o yaali ya po. **28** Ko pua yeni ji ɳaa o cuali,
ki lebdi o dogun ki pan maadi bi niba. **29** Cua mani ki
diidi ya ja n maadi n min sɔni yaali kuli, wan ka baa tie
krisui? **30** Ki bi nibi ñani o dogun ki cua jesu kani. **31** Ki li
yognu, k o yegni balimo k wan di, ki tua Rabi ya di. **32**

Ama ki Jesu maadi ba: min pia ya jiem ki ba je yeni, i ki ban li. **33** K o yegni ji maadi bi ȝmiali nni: ki nul n baa ten o mi jiema k o jen biii? **34** Ki jesu yedi bi: n jiedi tie ki min səni yua n səni nni n bua yaali, ki səni o tuona kuli ki juodi. **35** Yi maadi ki bontutugu yogu sieni ȝmaali na kaa i? Diidi mani, n maadi; yaadi mani ki diidi o kpaabi, li ji pieni fuua, o bonyendi yogu pundo. **36** Yua pedi i dii, wanga o paagu, o ji taandi li bona ki ȝuundi ya miali ki pia gbemi bualin, ki lan fidì ki yua den buli yeni yua n pedi n ya ye li pamanli nni. (*aiōnios g166*) **37** Kilima ban maadi yaali tie i məni, yua buli ye oba i, ki yua pedi mə ye oba. **38** N suani ki yin gedi ki pedi ya kpaabu ki dee koni; bi təbi n den koni li kpaabu ki la fala, ki yinbi ji bi je bi fala ȝuadi. **39** Samari dogu n nibi boncianli bi tuo jesu, kilima o pua yeni bi bi maadiba: o maadn min baa suani yaali kuli n yeniyenu n. **40** Samari yaabi cua ki la jesu, ki bi balimo ki wan cua k ya ye yenbi, k o tieni bi kani daa lie. **41** Ki bi niba boncianli duu o po, ki dugni o maami po. **42** Ki bi maadi o pua yeni: laa tie ki ȝan yedi ti yaali ka cedi ki ti du o po; tinbi məno den tuodi gbadì yeni i məni k wan n tie ȝanduna gaapo. **43** Li dana lie n pendi, ki jesu ȝani li dogun ni ki gedi Gaaliile. **44** Kilima wan məno bi maadi k U Tienu tondikaabi kan la li cəligu bi dogun yaabi kani. **45** Wan pundi Gaaliile, k li dogun yaabi ȝanbi ki gaagu, ki bi den la wan den tieni yaali Jerusalem m jaam yogu, k li ma bi mə den gedi k b di li jaami. **46** K o guani ki lebdi Kaana, Gaaliile dogun ni, naani k o bi cedi k mi ȝim kpandi o daməngu. L sua ki yiko daano ba ye Kafarnawum k o bigi yia. **47** Wan gbadì ki jesu ȝani Jude

ki cua Gaalile, k o nagni o kani ki miagu sugli ki wan mɔndi ki jiidi Kafarnawum k tebi o bijua, li sua ki li bigi nuud mi kuumo. **48** Ki jesu maadi o: i ya la ti palidi yeni yaalidigu bona, i kan baa ki duu n po. **49** K li yiko daano maadi o: ti yonbidaano cua tin gedi ki sua ki bigi da ki kpe. **50** Ki jesu maadi o: ya kuni, a bijua paag o. K o gaa jesu n yedi o ya laabaali ki ji kuni. **51** O den paa o san po i, k o tuonsɔnla tuog o ki maad o, a bijua paago. **52** K o bualib ya yognu po k o won paagi, ki bi maadi o: k wonli kudlele yognu k o gbanu won sɔngi **53** K bi baa tiadi k li yognu k jesu won maad o k o bigi paag o. Li daali ki wani yeni o deni yaabi kuani bi dindanli jesu nni. **54** Ki jesu ñan Jude ki guani Gaalile guani ki tieni yaalidigu bona taalm lie po.

5 Lani ñ pendi, Juufinba den pia mi jaanma, ke jesu gedi Jeruselema. **2** Jeruselema yeni, den pia ñunpindbuogu ke ku yi Jesu danba maama nni, Betesda, ke gu kuu yeni li paloli bulñøbu, ki pia ciadi mu. **3** bi yianba bonciala den dua li ciadi nni kuli: a juama, a diama, mu wabmu, yeni ti gbannankpiendi danba, ke bi kaa ki guu mi ñima lengdima; **4** Kelima li den pia ya yognu ke maleki den yi jiidi ki gbidi mi ñima; yua den kpia ki jiidi mi ñima ñ gbidi ya yognu, o den yi paagi; hali wan yia ya yianu kuli. **5** O yiamo den ye likani, ki yiagi hali piitaa n bina niin n yeni. **6** Jesu ñ la o ke o dua, ki bandi ke wan yiagi li waagi, ke o buali o: «A bua ñjan paagi ii?» **7** O yiamo ñ ñmiani o “N Diedo, n ki pia yua n ba todi nni min jiidi ku ñinbuogu nni mi ñima ñ lengdi ya yognu. N ya nagni, n ba sua ke nitiano kpia ki jiidi ki ñja nni. **8** Jesu den yedi o: «Fii ki

taa a duakaagu ki ya cuoni.» **9** Lanyognu ligá, o yiamo n̄ paagi, wan taa o duankaagu ki ya cuoni. **10** Li den tie mi fuodma daali i, Juufinba n̄ buali yua n̄ paagi yeni; “Dinne tie fuodma daali, li ki buali ke ȳan taa a duankaagu. **11** Wan guan ki ȳmiani ba: “Yua n̄ paagi nni maadi nni ke min taa n̄ duankaagu ki ya cuoni.” **12** Ban buali o: “ȳma yedi a ke ȳan taa a duankaagu ki ya cuoni?” **13** Ama yua n̄ den paagi den ki bani yua n̄ paagi o; kelima Jusu den kua ku nilgu nni ke waa ji bandi o. **14** Lan pugni waamu ke Jesu guani ki cendi o li jaandieli nni, ki maadi o: Mola, a paagi; ji da tieni tuonbiadi ke yaali n̄ cie a yianu ne n̄ ji da cuo ȳa. **15** Yua n̄ paagi yeni n̄ gedi ki maadi Juufinba ke Jesu n̄ paagi o. **16** Lani n̄ cedi ke Juufinba den ȳua Jesu yeni mi yibalma, kelima o tieni lan ya bona mi fuodma daali. **17** Ama ke Jesu guani ki ȳmiani ba: «N̄ báa li tuuni hali yeni m̄lane, N̄ mo tuuni i. **18** Lanyapo, ke Juufinba ji den lingi ke ban biani o miali, kelima li ki tie wan ki c̄lni mi fuodma daali baba ka, ama ke o yi U Tieu o báacelo, ki sengi o yuli U Tieu sensienu. **19** Lanwani i, Jesu n̄ guani ki ga mi maama, ki yedi ba: «I m̄m̄oni, i m̄m̄oni, n̄ maadi yi, Bijua kan fidi ki tieni libá kuli o yuli po, o tiendi wan nua ke Báa tiendi yaali i; ke Báa n̄ tiendi yaali, Bijua mo tieni lani i, paadma bá kuli ki ye. **20** Kelima Báa bua Bijua, ki wangí o wan tiendi yaali kuli; o go ba waani o ya bona n̄ cie yin nua yaali ne, lan yaa ki lidi yi. **21** Kelima, nani Báa n̄ yiedi bi kpienba, ki puuni li miali yeni, Bijua mo puuni wan bua yua li miali. **22** Báa ki jiagi nilo buudi, ama o cabi Bijua i, li buujiali kuli. **23** Li tieni yeni, ke yuakuli n̄ kpiagi Bijua yeli nani ban kpiagdi

Báa yeli maama. Yua n ki kpiagdi Bijua yeli, o ki kpiagdi
Báa yua n səni o. **24** «I məməni, i məməni, n maadi yi,
yua n cengi n maama, ki dugi yua n səni nni po, pia ya
miali n kan gbeni. Bi kan jia o ya buudi, ama o ñani mi
kuuma nni, ki kua li miali nni. **(aiōnios g166)** **25** «I məməni, i
məməni, n maadi yi, u yogu kpendi, u pundi məno, ke bi
kpienba baa gbia U Tienu Bijua nialu; yaaba n ba gbadi
lan ya nialu baa fo. **26** kelima nani Báa ñ kubi li miali o
niinni yeni, Bijua mo kubi li miali o niinni yeni i, o cedi
ke Bijua mo pia li miali o niinni yeni i. **27** O puni o yikodi,
ke wan ya jiagi ti buudi, kelima o tie o nisaalo bijua i. **28**
Li bona ñ da lidi yi ka. Kelima u yogu kpendi, ke yaaba n
ye a kakula nni ba gbadi o maama ki ña bi kakula nni. **29**
Yaaba n tieni mi ñanma ba yiedi ki ya pia li miali, ama
yaaba n tieni ti tuonbiadi ba yiedi ban jia bi buudi. **30** N
kan fidi ki tieni libá kuli n yuli po; nani min gbia maama
yeni, n jiagi ti buudi ke li tiegi, kelima n ki lingi n ya
yanbuama ka, ama yua n səni nni ya yanbuama. **31** Mini
n ya tieni kasiedi n yuceli po, n kasiedi ki tie məni. **32**
Nitiano ye, ki tiendi kasiedi n po, n bani ke wan tiendi ya
kasiedi n po tie məməni i. **33** I səni bi niba Jan po ke o
tieni kasiedi i məməni po. **34** Mini ya po, nisaalo ka ba
tieni kasiedi n po, ama n maadi lani ke yin baa mi faabma
i. **35** Jan den tie ya fidsanga n co, ki tuudi, ke i den bua
yin mangi i pala yeni o yenyenma waamu. **36** Min wani, n
pia ya kasiedi n yabi ki cie Jan kasiedi; kelima, Báa ñ bili
nni ke min səni ya tuona, min tuuni ya tuona məno tiendi
kasiedi n po ke Báa n səni nni. **37** Ke wani Báa yua n səni
nni məno tieni kasiedi n po; i ki kpeli ki gbadi o nialu, i ki

kpeli ki la o nunga. **38** O maama ki ye i niinni, kelima i ki dugi wan səni yua ya po. **39** I cogi ki kpaagi i diani nni, kelima i tama ke yini n ba puni yi ya miali n kan gbeni: yini n tiendi kasiedi n po. (**aiōnios g166**) **40** I nan ki bua yin ñədi nni ki baa li miali. **41** N yudandi ki ñani bi niba kani ka **42** Ama n bani ke i ki kubi U Tienu buama i niinni. **43** N jiidi ki cua n Báa yeli po i, ke i ki ga n cangu; tiano ya cua o yeceli po, i nan ba ga o. **44** I nan ba tieni ledi i, ki dugi n po, yinba yaaba lingi ti yudandi i lieba kani, ki nan ki lingi ya yudandi n ñani U Tienu baba ya kani. **45** Da maali mani ke min ba jalgi yi Báa kani; yua n ba jalgi yi tie Moyiisi, wani ya po i, ke i pia li dandanli. **46** Kelima i ya bi daani Moyiisi nni, i bi baa dugi n po mo; kelima o diani ki maadi n ya maama i. **47** Ama i ya ki pia dandanli o diani po, li ba ga ledi, yin ya pia li dandanli n maama po?

6 Lani n pendi, ke Jesu gedi Galile ñincianma jaalieli ke bi go yi li Tiberiyadi. **2** ku niwulgu den yua o boncianla kelima bi den la wan tieni ya yaalidgu bona bi yianba po. **3** Jesu ñ do li juali po, ki ban kali yeni o ñədkaaba. **4** Li den sua ke Paaki, juufinba jaanma nagi. **5** Jesu ñ yaadi li yuli, kil a ke bi niba boncianla kpendi o kani, ke o maadi Filipi: «Ti ba da le i kpanu ya niba ne kuli ñ baa ki di? **6** O den maadi yeni, ki bua wan bigni o i, kelima o den bani wan ba tieni maama. **7** Filipi ñ jiini o, “Ti ya daá bá dibala kobilie kpanu, li kan dagdi bá juakuli ñ baa bonjenga jenga. **8** O ñədkaaba siiga nni, yendo, Siimon Pieri ninjua ñ maadi o: **9** “Naacenyendo ye ne ki pia kpanu amu yeni jami lie; lani ba fidi ki tieni be yeni ya nicianba ne? **10** Jesu ñ maadi: «Cedi mani ban kali.

Likani den pia ku muagu boncianla. Bi den ki luo niba tuda mu, ban cedi ban kali. **11** Jesu n̄ ga kpanu, ki yadi yedjanma li po ki go tieni yeni i jami mo ya po, ki cedi ban bɔgdi ba, yuakuli n̄ ga wan bua maama. **12** Ban ȳmani ki guo, ke Jesu maadi o ȳdkaaba ke ban duo ban ȳmani ki sieni yaali ki da ȳa llibá n̄ bia. **13** O ȳdkaaba n̄ duo ban ȳmani a kpanu muuda ki sieni ya bonjena, ki gbieni baabuodi piiga n tilie. **14** Li niba n̄ la ke Jesu n̄ tieni ya yaalidgu tuonli, ban maadi: “One n tie yeni i mɔni ya sawalpualo n bo ba cua ȳanduna ne.” **15** Jesu n̄ bandi ke bi ba cua ki cuo o ki dini o li balcianli, ke o yaadi bi kani, ki kua li juali nni wani obaba. **16** Ku jenjuogu n̄ pundi, ke o ȳdkaaba jiidi mi ȳincianma jaali po. **17** ki kua ku ȳadgu ki ba puodi li mɔgli, ki gedi Kaperinawuma. Ku ȳiagu den bii, ke Jesu da ki guani bi kani. **18** U faaciangu n̄ fii, ki fiini a ȳinguona. **19** ban kudi ku ȳadgu ki fagdi waamu, ban la Jesu ke o cuoni u ȳingbanu po, ki nagdi bikani, ban jie. **20** Ama ke Jesu maadi ba: «Mini i, da jie mani!» **21** Bi den bua bantaa o ku ȳadgu nni, ama ke ku toli ban caa naapo **22** Ya niwulgu n den se li mɔgli kunga den bani ke ȳadyengu baba n ye, ama Jesu nan den ki kua li ȳadgu nni yeni o ȳdkaaba, bi den gedi bi baba i. **23** Lan den fandi ke ȳadtandi den ȳani Tiberiyadi ki cua naani ke Jesu den yadi mi yedjanma kpanu yeni i jami po ki teni ba ke bi ȳmani yeni, **24** Li niba n̄ diidi ki sua ke Jesu yeni o ȳdkaaba, obá kuli ki ye li kani, ke bi kua ti ȳaditi, ki gedi Kapernawuma ki baan lingi Jesu. **25** Ban puodi li mɔgli, ki la o nepo ya jaali, ke bi buali o: “Rabbi, be yognu i ke a cua ne?” **26** Ke Jesu jiini ba: «i mɔmɔni, i mɔmɔni, n

maadi yi, i lingi nni li nan ki tie min tieni ya yaalidgu bona ke i la ka, ama yin den baa kpanu ki ȱmaní ki guo yeni i. **27** Ya tuuni mani ki da lingi ya jiema n ba dudi ka ama yin ya lingi ya jiema n kan dudi, ki baa tundi ki ye hali ya miali n ki pia gbenma. O nisaalo Bijua n ba teni yi lanya jiema; kelima wani ya po i, ke Báa U Tieu ja o tanpɔn ki tieni mi bamma. (**aiōnios g166**) **28** Ban buali o: “Ti ba tieni ledi i, ki sɔni U Tieu tuonli? **29** Jesu n̄ jiini ba: «U Tieu tuonli tie ke yin ya dugi wan sɔni yua ya po i.» **30** Ban buali o: “A ba tieni o laa yaalidgu bonli i, tin ki bandi, ki dugi a po? A ba tieni be i? **31** Ti yaajanba bo dini maani, ki tinkuonga nni, nani lan diani maama: “Ke o teni ba ki tinga kpanu ke bi ȱmaní.” **32** Jesu n̄ maadi ba: «i mɔmɔni, i mɔmɔni, n maadi yi, Moyiis ka bo teni yi tanpoli kpanu; ama n Báa tieni yi tanpoli kpanu mɔnli. **33** Kelima U Tieu kpanu tie ya kpanu n ñani tanpoli ki jiidi, ki tieni ȱanduna li miali. **34** Ban maadi o: “Ti Diedo, ya tundi ki puuni ti lan ya kpanu.” **35** Jesu n̄ maadi ba: «Mini n tie li miali kpanu. Yua n cua n kani, koma ji kan cuo o, yua n dugi n po mo, ñuñunu ji kan cuo o. **36** Ama n maadi yi, i la nni, ama i naa dugi n po. **37** N Báa n̄ teni nni yaaba kuli ba cua n kani, yua n cua n kani mo, n kan ñani o niinpo. **38** Kelima n ñani tanoli ki jiidi ke min tieni yaali n ki tie n yanbuama ka ama yua n sɔni nni ya yanbuama i. **39** To yua n sɔni nni yanbuama tie ke min da buoni wan teni nni yaali libá kuli, ama ke min guani ki yiedi la li daajuodidaali. **40** N Báa buama tie ke yua n la Bijua, ki dugi o po n̄ baa ya miali n ki pia gbenma, ke n go ba yiedi o li daajuodidaali. (**aiōnios g166**) **41** Juufinba den bulni bulni

bi ȝmiali nni, kelima o maadi ke o tie ya kpanu n ñani tanpoli ki jiidi. **42** Ki maadi: “One ki tie Jesu ka aa? waa tie Josefi bijua kaa? tin bani yua ya naá yeni o báa kaa? Li ba ga ledi i, wan maadi: “N ñani tanpoli ki jiidi?” **43** Jesu ñ jiini ba: «Da bulni mani i ȝmiali nni. **44** Obá kuli kan fidi ki cua n kani, li nan yaa tie n Báa yua n səni nni yaa ka dadi o; n go ba yiedi o li daajoudikaali. **45** Li diani bi sawalpuaba tili nni: “Bi ba tundi bi kuli, ki waani ba U Tienu ñ tie yau. Lanwani i, yua n gbadi Báa maama, ki ga o tundli ba cua n kani. **46** Li bua waani ke obá kuli ki la Báa, li nan yaa tie yua n ñani U tienu kani yaa ka; wan wani i, la Báa. **47** I məməni, i məməni, n maadi yi, yua n dugi n po ba ba ya miali n ki pia gbenma. (*aiōnios g166*) **48** Mini n tie li miali kpanu. **49** I yaajanba den dini maana ki tinkuonga nni, ama bi nan den kpe. **50** Ne tie ya kpanu n ñani tanpoli ki jiidi, yua n ȝmani lan ya kpanu ji kan kpe. **51** N tie ya kpanu n pia li miali, ki ñani tanpoli ki jiidi. Yua n ȝmani lan ya kpanu, o baa tundi ki pia ya miali n ki pia gbenma; ke min ba teni a kpanu tie n gbannandi, ke n ba teni ȝanduna kuli miali po. (*aiōn g165*)
52 Wan maadi lani i, ke juufinba ji gagbi ȝmiali nni, ki maadi: O ba ga ledi i, ki teni ti o gbannandi tin ȝmani ii?
53 Jesu ñ maadi ba: «I məməni, i məməni, n maadi yi; i ya ki ȝmani o nisaalo Bijua gbannandi, ki go ki ñuni o səma, i kan ya pia miali i niinni. **54** Yua n ȝmani n gbannandi ki go ñuni n səma baa bia ya miali n ki pia gbenma, n go ba yiedi o li daajoudikaali. (*aiōnios g166*) **55** Kelima n gbannandi tie jieməndi ke n səma mo tie bonñukaali. **56** Yua n ȝmani n gbannandi ki go ñuni n səma baa ye n

niinni, ke n mo ye o niinni. **57** Nani Báa yua n fo ñ sóni
nni yeni, ke wani Báa po i, ke n pia li miali, lanwani i, yua
n ñymani nni mo baa pia li miali n ya po. **58** Ne tie ya
kpanu n ñani tanpoli ki jiidi. li ki tie nana i yaajanba ñ bo
ñymani maana, ki nan kpe yeni ka: yua n ñymani ya kpanu
ne ba baa ya miali n ki pia gbenma. (**aiōn g165**) **59** Jesu den
maadi la ya bona ti jaandiedi nni ki wangí Kapernawuma
yaaba. **60** Jesu ñjödkaaba siiga nni, boncianli den gbadí
ya maama ne ki maadi: “Ya maama ne paa mi gbadma;
ñjma ba fidi ki cengi ya maama ne? **61** Jesu den bandi ke
o ñjödkaaba sòbni ki maadi o ya maama po i, ke o buali
ba: «Ya maama ne jiendi yi bii? **62** I ji ya la ke o nusaalo
Bijua, ke o guni ki doni wan den kpia ki ye naani te? ... **63**
Mi Fojanma n puuni li miali; ti gbannandi ki pia fuoma.
Min maadi yi ya maama tie fuoma yeni miali. **64** Ama i
siiga nni, bi tianba ye ki ji pia dudugdi. Kelima Jesu den
bani hali mi cilma yaaba n den ki dugi o po yeni yua n ba
te janbi. **65** Ki go pugni: «Lani ya po i, ke n maadi yi ke
obá kuli kan fidi ki cua n kani, li nan yaa tie ke Báa n
puni o li paabu. **66** Ki cili lanyognu, o ñjödkaaba boncianla
den fuadi ki ña o, kaa ji yegdi yeni o. **67** Jesu ñ buali o
piiga n ñjödkaaliedba: «Ke yinba i, i kan sani ki ña nni ii?
68 Siimón Pieri ñ jiini o: “Ti Diedo, ti ba sani ki ñjodi ñjma
i? Fini n pia ya miali n ki pia gbenma maama. (**aiōnios g166**)
69 Ti dugi a po ki go bandi ke fini n tie Kiristu, U Tienu
nigagdinjamo. **70** Jesu ñ jiini ba: «Mini ka lugdi yi yinba
piiga n biliediba aa? I siiga nni, yendo tie cicibiadga i. **71**
O den maadi Siimón bijua, Juda Isikariyoti i; kelima wani

n den ba janbi o, ki teni yibalinba, wani yua den tie piiga
n biliedba yeni nni, yendo.

7 Li po n pendi, k jesu gedi Galile, o bo ki waagi Jude. Jufi nba bado bo kpaani k ban kpagu **2**. Jufi nba jaam yaali ki yii jondi jaami bo nagi. **3** Lani ki jesu ninjab maad o, ña ne ki gedi Suude. K a ȝuantieba n fidi la a tuona yaali k a suani. **4** Nilo k wuo wan suani ya tuonli: a ya suani lan tuonli kuli, məndi ȝanduna nib kuli n band a. **5** O ninjabi bo ki pia o po li dandanli. **6** Jesu maadi ba: n yogu da ki pundi ȝama yinbi wan ya yogu peli yogkuli. **7** ȝanduna kan fidi ki kuad i, min, o kuadn, ki dugni n tie o sieda yua n wang o k o tuona ki ȝani. **8** Do mani, yinbi, li jaam po, min wani da kan do ki dugni n yogu da ki pundi. **9** Wan maadi ba k gben, k o ñindi Galile **10** O ninjab n doni mi jaam po, li puoli po k o ȝød li wuolin k bi niba k lagu. **11** Mi jaam yogu, k jufinba kpaan o ki maadi: o ye leee? **12** O niwuligun nni bi maadi o po ki tua: o tie niməni (ȝantaadi daani), bi tianbi mə ya po: n n, o bəndi bi niba(o tiendi ti belbəndi). **13** Bi nibi den jie yeni ban maadi jesu po jufinba gbadu. **14** Mi jaam ji mangi ki kua siinga yo ki jesu kua o jandieu nni ki cili ki cogni U Tienu maama. **15** Ki li ya k lidi jufinba k bi maadi: o tieni ledi ki bani mi cogma ki nan ki kua o cogu(kalaatu). **16** K Jesu ȝmianba: n yikod k tie n yali ka, ama yua n sən nni yali **17** Yua bua tie o buam, o b bandi ki lia n yikod ñaa U Tienu kani bii n palu po. **18** Yua maadi o yuli po, kpaani o ñuadi baba i, ama, yua kpaani yua n sən o ya ñuadi, tie yua məni k k bua jødi ki maadi i məməni o ba nni. **19** Moyis den ki teni li yikodi? Ama siign nul ki cəlnil li

yikod. Be ya po i ki kpaani ki yin kpa nni? **20** K o niwuligu guani ji jiin o: ti cicibiadm ñua a. Bi le n kpaani ki ban kpa a ni? **21** K i Jesu yediba: tuonyenli baba k n tieni ki li yaa ki lidi i kuli ne. **22** Moyiis bo teni yin ba cõlni, l bo ki ñani Moyiis kan ka, li bo cili yajaanba kani ki ti kõndi bo cili, k a kõndi saaba daali **23** Nil ya gaa ti kõndi saaba daali k nan cõlni Moyiis yikodi, be ya po i ki kõn yen n k paagi o yiamo saaba daali? **24** Da bu mani yeni lugdm ama ya bu mani yeni i mõmõni **25** Jerusalema yaaba siiga, b tianba ñ yedi, “Ban lingi yua ki bua kpa ka ne ee?” **26** Diidi, wani n maadi wan bua maama yeni, ke bi nan ki maadi o libakuli. Daalinba yikodanba ki bani ke wani n tie Kiristo, bii laa tie yeni ii? **27** Ama ti bani li nilo ñ ñani naankani wani.” **28** Ke Jesu tandi ku jaandiegu nni, ki tundi, ki tua, “I bani nni, ki go bani min ñani naani. N ki cua n yuli po ka, Yua n sõni nni yeni tie o mõmõndaano i, i ki bani o. **29** N bani o, kelima n nani o kani i, wani n sõni nni. **30** Bi den bigni ke ban cuo o, ama, obakuli den ki maani o nuu o po, kelima, o yogu dá den ki pundi. **31** Ama ku niwulgu nni, boncianli den tuo ki dugi o po, ki tua, “Kiristo ñ ba ti cua ya yogu, o ba fidi ki tieni yaali n cie ya bancianma yeni ya yaalidgu n tie ne ee?” **32** Farisienba den gbadì ke ku niwulgu sõbni ki maadi li Jesu maama, ke salga yidkaaba yeni Farisienba sõni a jakõnda yudanba, ke ban cuo o. **33** Ke Jesu yedi, “N dá ye yeni yi u you waamu, ki ba ti yuandi ki guani yua n sõni nni po. **34** I ba lingi nni, ama, i kan la nni; min caa naani, i kan fidi ki cua likani.” **35** Ke juufinba ji maadi bi ñmiali nni, Ya nilo ne caa le i, ke ti ba lingi o kikan la o oo? O bua gedì yaaba n yadi ki kua bi

nilanba siiga ki ban ya tundi ba bii? **36** Wan maadi ya maama ne mɔ tie be i, 'I ba lingi nni, i kan la nni; min caa naankani, i kan fidi ki pundi likani?" **37** Mi jaanma damiidi ligi i, li daacianli daali, Jesu den tandi, ki maadi, ki tua, "U ñuñuuunu ya pia yua, wan cua n kani ki ñu. **38** Nani i diani nni, lan yedi yaali maama, "Yua n dugi n po, li miali kpenu ñima ba puubi o niinni. **39** O den maadi Fonjanma maama, yaama ke yaaba n dugi o po ba baa; bi dá ki puuni Fonjanma, kelima, Jesu dá ki la o kpiagdi. **40** Ku niwulgu nni, nitianba ñ gbadì lanya maama, ke bi yedi, "O li tie sawalpualo i yeni i mɔni." **41** Ke nitianba yedi, "Kiristo n yeni." Ama ke nitianba mo yedi, "Kiristo ñani Galile yo oo? **42** I diani nni, bi ki yedi ke Kiristo ba ña Dafiidi cugli nni ka aa, ki tie Betehema, Dafiidi dongbanli nni ka aa?" **43** Lanwani ii, ke mi paadma tieni bi siiga nni o po. **44** Nitianba den bua ban cuo o, ama obakuli den i maani o nuu o po. **45** Ke sejenba yudanba guani ki la salga yidkaaba yeni farisienba, ke bi buali ba, "Li tieni ledi i, ke yii guani yeni o?" **46** Ke sejenba yudanba jiini, "Tii kpeli ki la ya nilo n maadi nani wani yeni." **47** Ke farisienba buali ba, "i mɔ bodi n yeni ii? **48** Yikodanba bii farisien bi ye lienni, ki tuo ki dugi o po oo? **49** Ama ya niwulgu n ki bani yiko ne, sola bi po." **50** Nikodema, (ya farisien n den tuodi ki dugi o po) yedi ba, **51** Ti yiko cabi ke ban jia nilo ti buudi kaa cengi o ki bandi wan tieni yaali ii? **52** Ke bi jiini, ki yedi o, "A mɔ ñani Galile yua yo oo? Kpaagi i diani nni, ki lia sawalpualo ya ye, ki ñani Galile," **53** Bi den yadi ke yuakuli kuni o denpo.

8 Jesu den gedi olifi tiidi juali po. **2** Ku sinjaapanpangu nni, ke o go guani ku jaandiegu nni, ke bi niba kuli cua o kani, ke o tundi ba. **3** Yiko gbanbanda yeni farisienba ñ cua yeni ya pua ke bi ludi o, ke o combi. **4** Ban seni o pua yeni, bi niba kuli siiga, ki maadi Jusu: “Canbáa, ti ludi o pua ne ke o combi, ke ti cuo o. **5** Moyiisi yedi o yiko tili nni ke li dagdi ke ban lugdi ya puoba n tieni yeni a tana: ke fini mo, a yedi be? **6** Bi den maadi yeni, ki bua ban bigni o, ki fidi ki jalgi o. Ama Jesu den tibni, ki dangi yeni o nubili tinga nni. **7** Ban den li ɲua ki buali o yeni i, ke o yaadi ki sedi, ki yedi ba: «I siiga, yua n ki pia tuonbiadi ñ kpia ki lugdi o li tanli. **8** Ki guani ki tibni, ki dangi tinga nni. **9** Ban gbadi Jesu maama, bi yantiali den jalgi ba, ban ji ya yadi yendo yendo, ki cili bi nikpelo ki ban yadi ki gbeni; Jesu ji den ye o baba i, yeni o pua, ke o se wan bi se naani. **10** Jesu ñ yaadi ki sedi, o ji ki la bá niyendo, kase o pua yeni baba, wan buali o: «Pua, yaaba n bi jalgi a yeni ye le i? Obá ki buni ki cuo ɲa, aa? **11** O den jiini: “N Diedo, obá kuli.” Jesu ñ maadi o: «N mo ki buni ki cuo ɲa; ya caa, ki ji da sɔni tuonbiadi.» **12** Jesu go den maadi bi niba, ki yedi: «Mini n tie ɲanduna yenyenma; yua n ɲua nni kan cuoni biigli nni, ama o ba baa li miali yenyenma. **13** Lanyapo, farisienba ñ yedi o: “A tiendi kasiedi a yuceli po; a kasiedi ki tie kasiedi mɔno. **14** Jesu den guani ki jiini ba: «Bá n n ya tiendi n yuli po kasiedi, n kasiedi tie mɔmɔni, kelima n bani min ñani naani ki caa naani; ama yinba ki bani min ñani naani, ki buali min caa naani. **15** Yinba jiagi ti buudi yeni ti gbannandi maalma i; mini nan ki jiagi nilobá buudi. **16** N ya jia buudi mo, n bujiali tiegi,

kelima mii ye n baba, ama Báa yua n sóni nni, ye yeni nni.
17 Bi diani i yiko tili nni, ke niba lie kasiedi tie móməni;
18 N tiendi n po kasiedi, ke n Báa yua n sóni nni mo tiendi
n po kasiedi. **19** Ban buali o: “A báa ye le? Jesu n̄ jiini: «I ki
bani nni ki buali n Báa. I ya bi bani nni, i bi baa bani n
Báa mo. **20** Jesu den maadi lanya maama, ki tundi ba ku
jaandiegu nni, ban den bilgi naani bi ȳalmani, ama obá
naa den cuo o, kelima o yognu daa den pundi. **21** Jesu
go den yedi ba: «N caa n yeni, i ba lingi nni, i ba kpe i
tuonbiadi nni, i kan fidi ki cua min caa naani. **22** Lanyapo,
juufinba n̄ maadi: “O bua kpa o bá yo oo, nani wan yedi:
“I kan fidi ki cua min caa naani?” **23** Wan maadi ba: «I tie
tinga yaaba i, mini tie tanpoli yua i. yinba tie ȳanduna ne
yaaba i, mini ki tie ȳanduna ne yua ka. **24** Lanyapo i ke n
maadi yi ke i ba kpe yeni i tuonbiadi; kelima i ya ki dugi
min tie yua po, i ba kpe yeni i tuonbiadi. **25** Ban buali
o: “A tie ȳma i? “Jesu n̄ jiini ba: «Min yedi yaama hali
mi cilma yeni.» **26** N pia a bona boncianli ki ba maadi i
po, ki go jia ti buudi yeni yi li po. ama yua n sóni nni tie
móməndaano, ke min maadi ya maama ȳanduna nni ne
tie min gbadí o kani ya maama i.” **27** Bi naa den gbadí ke
o maadi Báa (U Tienu) ya maama i. **28** Lanwani i, Jesu n̄
maadi ba: «I ya ti fiini ki seni o nisaalo Bijua, lanyognu i
ba bandi min tie yua, ke n ki tie libá kuli n yuceli po, ama
n maadi ki dugni n Báa n̄ tundi nni maama i.” **29** Yua n
sóni nni ye yeni nni; waa ȳa nni n baba, kelima yognu
kuli, n tie yaali n mani o po. **30** Nani Jesu n̄ den maadi lan
ya maama yeni, bi niba boncianla den dugi o po. **31** Wan
yedi Juufinba yaaba n den dugi o po yeni: «I ya tuo ki ȳua

n maama, i tie n ŋɔdkaaba yeni i mɔni; **32** I ba bandi i mɔmɔni, i mɔmɔni n̄ faabi yi. **33** Bi den guani ki jiini o: “Ti tie Abalahama puoljuani i, hali tin ye, ti naa tua nilo yonbi; li ba ga ledi ŋjan maadi ke ti bi ba faabi ti?” **34** Jesu n̄ guani ki jiini ba: «I mɔmɔni, i mɔmɔni n̄ maadi yi ya nilo n̄ tiendi ti tuonbiadi kuli tie ti tuonbiadi yonbo **35** I bani ke yonbo ki tie yua n̄ baa tundi ki ye ku diegu nni ka; ama ku diegu nni bijua wani tie ku diegu nni yua i, hali yognu kuli. (**aiōn g165**) **36** Lanwani i, Bijua ya faabi yi, i ba baa mi fuoma (i ba yali i bá) yeni i mɔni. **37** N̄ bani ke i tie Abalahama puoli ŋjua; ama i lingi ke yin kpa nni kelima min maadi ya maama naa kua i pala nni. **38** N̄ maadi min la yaali n̄ Báa kani i; ama yinba tie yin gbadi yaali i mo ya báa kani i. **39** Ban jiini o: “Ti báa tie Abalahama.” Jesu n̄ yedi ba: «I ya bi tie Abalahama bila, i bi baa tuuni Abalahama tuona i.» **40** Mɔlane, i lingi ke yin kpa nni, mini yua n̄ maadi yi i mɔni, ke n̄ gbadi U Tienu kani i, Abalahama naa den tieni yeni. **41** I tuuni i báa tuona i. Ban jiini o: “Tii tie conconbila ka; ti pia báa yendo i, U Tienu.” **42** Jesu n̄ maadi ba: «U Tienu ya bi tie i Báa, i bi baa bua nni, kelima n̄ ñani U Tienu kani i, ki cua; n̄ ki cua n̄ yuceli po ka, ama wani n̄ sɔni nni.» **43** Li tieni ledi i, ke i ki gbia n̄ maama? Kelima i kan fidi ki cengi n̄ maama. **44** I báa n̄ tie setaani, ke i lingi ke yin tieni i báa yanbuama. O tie nikpaloo hali mi cilma, o naa ŋua i mɔmɔni sanu, kelima i mɔmɔni ki ye o niinni. O ya pua mi tofaama, o maadi yeni o yantiali; kelima o tie tofaadaano, ki go tie mi tofaama báa. **45** Nani min maadi i mɔmɔni yeni, i naa dugi n̄ po. **46** I siiga nni, ŋma ba

fidi ki waani n tuonbiadi? To. n ya maadi i məməni i, be
nan cedi ke i ki dugi n po? **47** Yua n ñani U Tieu kani,
cengi U Tieu maama. I ki cengi, kelima i ki ñani U Tieu
kani ka. **48** Juufinba n̄ jiini ki maadi o: “Tii pia i məni
yeni tin maadi ke a tie Samari yua aa, ke ki cicbiadga
ŋua ŋa aa?” **49** Jesu n̄ jiini: «Cicbiadga ki ŋua mini; min
kpiagdi n Báa yeli, ke yinba nan fanbdi nni. **50** N ki lingi n
yuli po kpiagdi ka, yua n ye ki lingi n kpiagdi, wani n go
jiagi ti buudi. **51** I məməni, i məməni, n maadi yi, yua n
ŋua n maama, o kan kpe palbu. (**aiōn g165**) **52** Juufinba n̄
maadi o: “Məla wani i, ti ji bandi ke ki cicbiadga ŋua ŋa.
Abalahama kpe, bi sawalpuaba mo kpe, ke fini nan yedi
ke yua ga a maama kan kpe palbu. (**aiōn g165**) **53** A cie ti
báa Abalahama yua n kpe yo oo? Bi sawalpuaba moko
kpe. A tama ke a tie ŋma i? **54** Jesu n̄ jiini: «N ya kpiagdi n
yuli, n yudandi tie fanma. N Báa n kpiagdi nni, yin maadi
yua ke o tie i tieu yeni, **55** ama ke i nan ki bani o. Min
wani bani o; n ya bi maadi ke n ki bani o, n bi baa tie nani
yinba, tofaadaano. Ama n bani o, ki kubi o maama. **56** I
báa Abalahama den mangi o pali yeni wan ba la n daali
dəgdima; o la li, ke li tua o po pamancianli. **57** Juufinba n̄
maadi o: “A dá ki pundi bina piimu, ki nan la Abalahama
bii! **58** Jesu n̄ maadi ba: «I məməni, i məməni, n maadi yi,
hali ke Abalahama daa bo ye, n bo ye. **59** Lanya maama
po, bi den taa a tana ki ba lugdi o; ama Jesu den wuoni ki
ñani ku jaandiegú nni.

9 Jesu b pa o sənu po, ki te la jua ba k o tie juamo hali ya
yognu ki bi mal o. **2** K o yegntieba bual o: Rabi, o jua ne
biidi be, bii o danbi n biidi, ki bi mal o ko tie juamo o? **3**

Jesu guani ki ñmian bi: laa tie ki wani bii o danbi biid ka, ama U Tienu n bua waani o buama maami o po. **4** Li buali ki lan tieni, ya yognu ki li faa kuli, yua suani ya tuona; gu ñiagu ya cua, nul kan fidi ki səni tuonli ba kuli. **5** Hali ya yognu k n ye li ñandunli nni, n tie yinyiemi li ñandunli nni. **6** Wan yedi yeni, k o sii ti ñosəndi tingi, ki buuni ti tandi yeni o ñosəndi, ki ji taa li tandi ki faani o juamo ninbina. **7** Ki ji maadi o; ya caa ki ban faadi Silowe(ya yeli niima tie sənja) ñincili. k o gadi ki pan wuli ki nuali. **8** O lieba yeni yaabi den yi ban o, ko miadi yeni ji maadi: yua den yi kaa ki miadiyeni kaa a? **9** Tianbi den yedi: wani. Bi təba mə den maadi ki wan ka, ki bi naani. Ki wani oba ji den yedi: “min ni” **10** Ki bi ji bual o: a tieni ledi k a ninbina nualii? **11** K o guani ki ñmiani: ya ja ki bi yii u jesu yeni n den buuni ti tandi ki faani n ninbina ki go maadi ni, k min gedi ki ban faadi Silowe ñincinli nni ki go wuli, k n gedi ki pan wuli, ki ji nuali. **12** Ki bi bual o: li ja ye lee? k o guani ki maadi ba: mii bani. **13** Ki bi taa o ja yeni, ki gedi yeni o faalisien kani. **14** Jesu n bo buuni ti tandi ki faani o juamo nungi ko ji nuali ya daali bo tie saaba daali. **15** Lani ya po n cedi ki farisien nba buali o wan tieni maama ki te guani ki nual o, k o yedi ba: o buuni ti tandi waami ki faani n nungi po, k n ji faadi, ki nuali. **16** Ke Farisienba tianba yedi, “Ya nilo ne ki ñani U Tienu kani ka, kelima, waa cəlni mi fuodma daali.” Ke tianba yedi, “Li ba ga ledi i, tuonbiadi daano ñ tieni ya yaalidgu bona aa?” Ke mi paadma tieni bi siiga, **17** Ke bi go buali ojuamo, “A yedi be i, o ja ne po, nani wan luoodi a numi yeni?” Ke o juamo yedi, “O tie sawalpualo

i.” **18** Juufinba dá bo ki li tuo ke o ja ne den tie juamo i, ke o cedi ke o nōanli, ki cedi ke bi yini o danba, ke bi cua ki sua ke o nua. **19** Ke bi buali o danba, “One tie i biga ke i mali o ke o tie juamo oo? Li nan ga ledi i, ke o ji nua molane?” **20** Ke o danba jiini ba, “Ti bani ke ti biga i, ke o mali, ki tie juamo. **21** Li tieni ledi, ke o ji nua molane, ti ki bani lani i, ti go ki bani yua luodi o nuni. Buali o mani, o ji ki tie biga ka, o ba fidi ki maadi obá.” **22** O danba den maadi yeni, kelima, bi jie jufinba i. Kelima, Jufinba juogi ki jagi ke yua ba tuo ke o tie Jesu, bi ba deli ki ñani o bi jaandiegú nni i. **23** Lanyapo i ke o danba yedi “O tie cegdinka i, buali o mani.” **24** Ke bi yini yua n den tie juamo, ki yedi o, “ñan jaandi ki kpiagi U Tieu, Ti bani ke ya ja ne tie tuonbiadi daano i.” **25** Ke o ja ne jiini, “N ki bani o ya tie nibiado. Min bani yaali n tie ke N den tie juamo, ki ji nua mōlane,” **26** ke bi buali o, “O tieni a be i? O tieni ledi i, ki luodi a nuni?” **27** Ke o jiini, “N waani yi, ke yii bua yin cengi nni! Be n cedi ke i go bua gbadi be i? Bii i mō bua yin tua o ñōdkaaba i, bii laa tie yeni ii? **28** ke bi sugi o, ki yedi o, “Fini n tie o ñōdka, tinba wani tie Moyiisi ñōdkaaba i. **29** Ti bani ke U Tieu maadi yeni Moyiisi, ama ti ki bani yuane ñ ñani naankani. **30** Ke o ja yeni jiini, ki yedi ba, “Li pia yaalidgu ke yii bani wan ñani naana, ama, ke o nan luodi n nuni. **31** Ti bani ke U Tieu ki cengi biidi daano, ama, yua n cengi o maama, ki tie o buama, o cengi o ya maama i. **32** Hali ñanduna cilma, tii kpeli ki gbadi ke bi luodi yua n mali ki tie juamo nuni.

(aiōn g165) **33** Li nilo ya bi ki ñani U Tieu kani, o bi kan fidi ki tieni libakuli. **34** Ke bi jiini ki yedi o, “A den li mali

ti tuonbiadi nni i, ki ji bua ñjan tundi ti ii?” Ki deli ki ñani o. **35** Jesu ñ gbadí ke bi deli ki ñani o bi jaandieli nni, ke o cendi o, ki buali o, “A daani O Nilo Bijua nni ii?” **36** Ke o jiini, ki yedi, O Diedo, o tie ñma i, ke N ba dugi o po?” **37** Jesu ñ maadi o, “A la o, wani n maadi yeni a ne.” **38** Ke oja ne maadi, “O Diedo, N daani”, ki gbaani ki pugi o. **39** Jesu ñ maadi, “N cua ti buudi jiama po i, ke yaaba n tie juama ñ noanli, ke yaaba n yedi ke bi nua ñ juani.” **40** Ke Farisienba yaaba n den ye likani, gbadí li maama, ki buali o, “Timø tie juama yo oo?” **41** Jesu ñ yedi ba, “I ya bi tie juama, i bi kan ya pia biidibakuli, ama, i yedi mola, 'Ti nua,' lanwani ii, i bii ye ti biidi nni i.”

10 mɔni n maadi ke yua bua kua l yandeli n i kaa tɔgn i diñøbi kaa k nan yugi guoli, o tie suudi, o tie bibiadgi **2** yua tɔgni l yandeli diñøbi k kua n tie yankpaalo. **3** yua yi guu o diñøb yi luodi l ganli, wan kua i pei n gbadí o lantøgu. yaaba n tie u yii wan yiini yangi kuli k taa o yeli k ña yemi niin po. U ya ñan yeni b kuli niin po, wan gaa liigi ban yaa ñua o puoli po. kelima b bani o lantøgu **5** B kan tuo ñødi caani. b bo sani mɔno k fagdi o kani k dugni baa bani o lantøgu. **6** Jesu bo pua'b l makpanjama i ama b nan bo gbadí l niimn i **7** Jesu bo guani k maadi lani «yeni i moni n maad'i mi tie l yandeli diñøbi **8** yaabi kpia baa yeni kuli tie suuda yeni bibiadnmi ama i pei naa sogi b maama. **9** Mi tie o diñøbi yua kua n kani kuli, u faabi u ba n yeni. u baa fidi k ya kua k gø ña k laadi u jiema k di **10** Suudi wan baadi k wan su i, k kodi k gø biidi; mini wan baa k ban baa l miali yeni i mɔni k gø yaa ye t mandi n i. **11** Min tie u yankpaamɔni. U yankpaamɔn yi taa u miali k

lu i u pei po i. **12** ama ya nukpalo k tie yankpaali, kaa die yandi, ya la k o yangbanli baadi, u bo ñøli i pei k sani u yangbanl n baa kua i pei siign i k yaam bi **13** u yi sani k dungn i u tuuni i ligi po i. i pei k tie bonli u kani. **14** Min tie yankpaamøni n bani i pei k pei mø gó ban'ni **15** Nani n baa n ban'n i k mø gó bani n baa yeni, n bo luni n miali k fie n pei **16** n gó pia pe tøbi k baa tie n yandeli n i yaabi l waani k min kpaa b ban móyi, b mø bo sogi m maam k ban kuli n ji taani k yaaa tie yandeyendu n pei k yaa pia yankpaa yendi. **17** N baa buam n i k u lugd'n, n bo lu n mial k gó guani k gaa l miali. **18** Nul kaa bo fie n miali, n yantiali k bo lu n mial, n gó pia yiko yua k bo fid fidi guan k gaa l miali. n baa ñ maadi k min tuni yaali n yeni. **19** Jesu n maadi yeni k l cua yeni u ñøniagu sufi nba yudamba siiga n i. **20** B siiga n i boncianli bo yedi k pola n ñua'ug, k u tie gaadi. k be yaa po i k sogi u maam i? **21** K b tøbi yedi k a pola n ñua yua k maadi nandi ne kaa, k sanpol bo fidi cedi juama n nuaal ii? **22** Sufi nba bo dini jaama yua k b yi guani tiadi o jaanddeciangu ñjanma po yeni l bo tie o fawaapiegu yognu i **23** k Jesu ye o jaanddeciangu n i, Salomøni ciagu n i. k cuoni k caa k gó k lebi. **24** K jufi nba yudama gobi k kaalind'o k bual'o yaa caa yeni be yaa daali k gó bo cedi tin maal mlele i a po i? A yaa tie kristo nan kadi maadi 'ti **25** K Jesu ñmiam 'i «m maadi no k i k tuo? M tuuni o yaalidigu tuona yaali n baa yeli po, l wangí min tie yua. **26** Ama yim k tuo k l tie møni kelima i k tie n yandel n pei. **27** N pei gbia n lantøgu: n banm' i k b mø gó ban'ni **28**; N tenm'i yaa miali k pia gbenma; b kan baa kpe, nul bia kan fidi ñanb'i n nuugi n

i. (aiōn g165, aiōnios g166) 29 N baa n tugi'bi k teni 'n, u cie bonli kuli o baa kan fidi fie bonli n baa nuugi n i 30 Min yeni n baa taani k tie tuyend i 31 K sufi nba yudanma gø gandi a tanaa k bo jaa'og. 32 Lani k Jesu maadb'i «n tuuni a tuonjanma boncianli yeni n baa paalu k i la, lan yaa po k i go bua jaan 'n a tanaa. 33 K sufi -nba yudanma ȷmian'o: t k bua jaa 'a a tanaa tuonjanli baa po kaa, ama k dugn i ȷjan sugi u tienu ya po i. A tie nufosaali k nan ji yiin i a ba u tienu. 34 K jesu maadi: la k diani i ñɔmaamaa yikotili nn i k maadi k i tie i tieni? 35 l yaa tie k yiko tili n i k b yiin i tieni yim yaabi k u tienu ñɔmaam nɔ'i. yua kuli bani k u tienu tili k pia piinmi. 36 yua k u baa yidi i yenjanm k sɔn'o ȷanduna n i k yedi k sugi u tienu! kilema n maadi k tie u tienu bijua. 37 Nyaa tuni n baa n yedi k min tuni yaali yi daa gaa n maam. 38 Ama n yaa tuni n baa tuona, ki k gaa n maam mɔno yin nan tuo k l tuona ñani u kani, k fidi bandi k n baa ye ye'n k mɔ ye n baa n 39 K sufi nba yudanma gø ji kpaani k ban cuo'og ku febi k yaadi. 40 K jesu guani k lebdi suurdeni kpenu puol po naani k sani bon cindi wuuli b nibi yeni k ji ye lan po. 41 K b nubi boncianli ji baadi u kani k tua Sani bo k tuni baa tuonyeli k l tie yaalidgu bonli. Ama wan bo yedi o ja ne po yaal kuli bo tie mɔni. 42 Lan kani k nubi boncianli tuo k gaa Jesu.

11 Jua ba bo ye Betani, k bi yigu Lasaar, li longbanli bo tie Maari yeni o ninsalo Mart dogu i. 2 Lan Maari n bo jogi i tolaali Jesu ki gø tugi o yudi ki fiali jesu taana, o ninjua n bo yia k yi Lasaar. 3 O ninsiabi bo sɔni ki ban waani jesu k o dɔnli buado naa paa. 4 Jesu n gbadli maami k o jiini: o yianu naa tie mi kuumi yaali ka, ama, ti

Diedo diema nni, ki fidi, k o nul bijua n la ti yudandi. **5**
Yeni lan ya kuli, Jesu bo buadi Marti yeni o ninsalo yeni
Lasaar. **6** Ya yognu k o gbadì ki Lasaar gbanu ki dagdi, o
gò da bo ki luo ki tieni daana lie naani k o bo ye yeni. **7**
Yeni k o maadi o yegnkaabi, tin lebdi mani Jude. **8** K o
yegnkaabi maadi o: canba, mòlane k sufi nba bo kpaani
ban ja ña a tana, k a gò yedi k tin lebdi Jude i! **9** Ki Jesu
ñmiani: t ki pia piiga n kudi lie ka yienu nni i? nul ya
cuoni yienu, k o maadi bonli ki dugni o nua ñanduna ne
yinyiemi. **10** Ama, nul ya cuoni bonbonli nni, o maadi ki
dugni o ki yegi yeni yinyiemi ba kuli. **11** Wan pua bi li
maakpanjami ki gbeni, k o maadi: Lasaar, ti dònli, guandi,
ama n ba find o. **12** K o yegnkaabi maadi o: yonbidaan,
o ya guandi, o bi paagi. **13** Jesu bo bua yedi ba k o kpe
i, ama k ban maal k o maadi guamõnbi. **14** Yeni ki Jesu
maadi a sala siigni: Lasaar kpe o. **15** I ya po, k fidi k yin
tuo yeni i mõni, li tie n po pamanli yeni min bo ki ye.
Ama tin gedi mani o den po. **16** Be ya po i k Toma, yua bo
tami k yesu yiedi bo maadi o liebi, tin ñëdi mani ki mò
kpe yeno. **17** Jesu den pundi ki sua ki Lasaar kpe o ki bedi
hali dana naa. **18** Nani Betani n bo ki fagi yeni Serusalemi
yeni, **19** Sufi nba boncianli bo gadi ki bua tieni Marti
yeni Mari i kuufuondi. **20** Lan ya yognu ki Marti gbadì
ki jesu pundi, k o hedi o liigi bo, l bo sua ki Mari kaa o
bulñøbu nni **21** Marti maadi Jesu: yonbidaan a ya bo ye
ne, n ninjua bo kan kpe. **22** Ama, yeni lan ya kuli, n bani k
a ya buali yaali ti Diedo, ti Diedo ba teni a. **23** Jesu ñmiani
o: a ninjua bu yiedi. **24** N bani, Marti ñmianio, o bu yiedi
li daajijuogi daali. **25** Jesu maadi: min tie o yiedo, ki tie li

miali. Yua pia li dandanli ki duu n po bu la li miali, ba o ya kpe; **26** yua fuo ki dug n po, kan bangi ki kpe. A dug li po i? (aiōn g165) **27** Ke o maadi o: Nn, yonbidaano, n bani ke a tie Kiristo, U Tienu bijua, yua ba cua li ȳandunli nni. **28** Wan yedi lani, ke o siedi ki gedi ki ban yini o ninsalo Maari suoo. Ki yedi o, “Canbáa cua, ki yi a.” **29** Wan gbadi lani, ke o kudi ki fii, ki gedi o kani. **30** Li yognu, ke Jesu da ki pundi u dogu nni, ki da li ye Marta n̄ tuogi o naankani yeni. **31** Juufinba yaaba n bi ye yeni o li dieli nni, ki baagi o yeni n̄ la ke o kudi ki fii, ki ȳani yeni, ke bi ȳodi o, ki maali ke o caa li kakuli kani ki baa buudi i. **32** Maari n̄ cua Jesu n̄ ye naani, ki la o, ke o baa ki gbaani o taana po, ki yedi o, “O Diedo, a ya bi ye ne i, n ninjua bi kan kpe.” **33** Jesu n̄ la ke Maari buudi ke juufinba mo buudi, ke mi maalma kua o, ke o yama ȳmadi; **34** Ke o maadi, “I piini o le i?, ke bi maadi o, “O Diedo, cua na ki diidi.” **35** Jesu bo buudi. **36** Ke juufinba yedi, “Diidi mani wan den bua Lasaari maama!” **37** Ama ke nitianba maadi, “Ya nilo n luodi yua n mali juamo yeni, bi kan fidi ki cedi o nilo n̄ da kpe ee?” **38** Ke li bonli kua Jesu, ke o gbanu dá li ȳoa, ke o gedi li kuli kani. Li den tie tanfalu i, ke ku tangu bii bu bulñøbu. **39** Ke Marta, o kpiemo ninsalo yedi Jesu, O Diedo, ya yognu ne o nuugi o, tin pii o, dana na n yeni. **40** Ke Jesu yedi o, “N ki yedi a ke a ya dugi n po, a ba la U Tienu kpiagdi ii?” **41** Ke bi biidi ku tangu, Ke Jesu yaadi ki diidi poli, ki yedi, “N Báa, N tiendi a balga yeni ȳan cengi n maama. **42** N bani ke a li cengi n maama yogu kuli, ama, li tie ku niwulgu yugu n taani ki lindi nni ne penio i ke n maadi yeni, ke ban la ki dugi ke fini n

sɔni nni.” **43** Wan yedi lani, ke o tandi ki maadi, “Lasaari, Fii ki ña na!” **44** Ke o kpiemo fii, ki ñani; ke o nui yeni o taana fiini a caba, ke li cabli bobni o nunga. Ke Jesu yedi ba, “findi findi mani o, ki ɔa wan ya caa.” **45** Lani ke juufinba boncianli yaaba n bo cua Maari kani, ki la Jesu ñ bo tieni yaali, ji bo dugi o po. **46** Ama, nitianba guani ki lebdi farisienba kani, ki togdi ba Jesu ñ tieni yaali. **47** Lanyapo i ke salga yidkaaba yudanba yeni farisienba taani yikodanba tantaanli, ki yedi, “Ti ba tieni ledi i? O nilo ne tiendi yaalidgu bona boncianla **48** Ti ya ɔa o yeni, ke o tie wan bua yaali, bi niba kuli baa dugi o po i; Roma yaaba ba cua ki fie ti tinfanma yeni ti dogtieba i.” **49** Ama, ke nilo ye bi siiga ki yi Kayifa, ki tie lanyognu salga yidkaaba yudaano, yedi ba, “Yi ki bani libakuli. **50** I ki bani ke niyendo ya kpe bi dogtieba kuli po, li baa tu yeni ban buoni u dogu kui ii. **51** Ama, wani obá ka bo maadi li maama. Wan den tie salga yidkaaba yudaano yeni, bi den pua o sawali ke Jesu ba kpe ki fie bi niba miali. **52** Li ki tie bi dogtieba baba po ka, ama, o kuuma ba cedi U Tienu bila yaaba n yayadi ɔanduna nni yeni ñ guani ki taani kaanyendu. **53** Lanwani ii, li daali ligi i, ke bi cili ki bobindi ban ba tieni maama, ki kpa Jesu. **54** Lanyapo i ke Jesu ji den ki wangí o yuli jufinba nitaanli nni, ama, o den fuadi ki gedi ku tinpiengu po, ya dogu nni ke bi yi Efrayimi. O ji den ye lanpo i, yeni o ɔodkaaba. **55** Juufinba pendima jaanma ji den nagdi, ki juufinba boncianla den ña dogtiani, ki do ki caa Jerusalema, ki ba ɔuudi ki ɔanbi bi yula. **56** Bi den nua Jesu, ki maadi bi ɔmiali nni, ban den ye ku jaandieu nni ya yognu, “I maalma tie be i? Ke

o kan cua mi jaanma?” **57** Ke salga yidkaaba yudanba
yeni Farisienba teni bu ñøbu, ke nilo ya la Jesu naani,
wan tuali ba, ban cuo o.

12 Pak (Mi Pendma) jaamna n̄ sieni dana luoba, Jesu n̄
pundi Betani, Lasaar n̄ bo ye naani ke o yiedi o bi tinkpiba
siiga yeni. **2** Ban tieni o mi daajuojiema li kani Marta den
den tieni ba mi jiema ke Lasar kaa yeni o u jedikaanu. **3**
Maari n̄ taa tolaade konkɔnli yaal ya nuulu n mani ke li
dunga yabi, ki wuli Jesu taana po, ki gbaani ki fiadi fiadi
yeni o yudi; Tolaade nuulu n̄ ga ki yendi ku diegu. **4** O
ŋødkaaba siiga yendi, Siimən bijua Šuuda Isikariyot, yua
n ba ti janbi o n̄ maadi: **5** Be n cedi ke ti kan bi kuadi li
tolaade ki ga ligi dibala kobi taa ki todi a luoda a? **6** O
den ki maadi yeni ke wan juogi a luoda ka, ama, o den
tie suudo i; wan den kubi bi ligbøgli yeni, o den su ki
jobdi ban kpiendi ya ligi yin tua o ligceli. **7** Ama ke Jesu
maadi: ḥa wan ya kubi li tulaade, ki guuni n kupiima
daali. **8** I ye yeni a luoda daali kuli; ama i kan ya tundi ki
ye yeni nni. **9** Bi niba boncianli n̄ gbadi ke Jesu ye Betani
ban cua, laa tie Jesu baba po ka ke bi cua, ama bi go den
bua ban la Lasaar, Jesu n̄ den yiedi yua bi tinkpiba siiga
yeni. **10** Salga yidkaaba cianba n̄ kali ki jagi ke ban kpa
Lasaar mo. **11** Kelima jufnba boncianli den yiedi ba Lasaar
yiedma po, ki ji ḥua ki dugi Jesu po. **12** Lan fandi, ke bi
niba boncianli yaaba n cua mi jaanma gbadi ke bi maadi
ke Jesu caa Jerusalem, **13** Ban padi ti kaadbensøngdi (ti
biadi) ki tuogi o, ki ya yigni: “Osana” Ti kpiagdi U Tienu
yeli, mi yedjanma yua n cua O Diedo yeli po, Israyeli
Badciamo! **14** Jesu den baa ḥunbiga, ki jagi nani lan bo

diani maama, **15** Ji da jie Siyon bisalo; diidi, a badciamo kpendi, ki jagi ki ȝunsiaga. **16** O ȝodkaaba dá den ki gbadi li bona niima nni; ama Jesu ń baa ti kpiagdi, ke bi ji tiadi ke li bona den diani o ya po i, Ke li den tie ke ban tieni yeni i, o po, lan tieni ki dudi. **17** Yaaba n den ye yeni o ya daali ke o den yini Lasaar li kakuli nni, ki yiedi o bi tinkpiba siiga yeni, den saagi i mɔni, ki tiendi o po kasiedi. **18** Ku niwulgu den tuogi o, kelima bi den gbadi ke o tieni lan ya yaalidgu bona. **19** Ke farisienba ji maadi bi ȝmiali nni: I la ke i ji kan fidi libá kuli, i gbali o; diidi mani, ȝanduna niba kuli ȝodi o. **20** Greknba siiga nni yaaba n den doni, ki cua ki ba pugi U Tieu mi jaanma yogu, **21** Ke bi maadi Filiip, Betsayida, Galile diema nni yua, ki yedi yeni mi niidma: Canbáa, ti bua la Jesu. **22** Filiip ń gedi ki maadi Andre bani bilie ń maadi Jesu. **23** Jesu ń jiini ba: «U yogu pundi ke o nisaalo bijua ń baa ti kpiagdi. **24** «I mɔmɔni i mɔmɔni, n maadi yi, dibima ya baá tinga nni, kaa kpe, mi baa ye mi baba i; ama mi ya kpe, mi ba loni boncianla.» **25** Yua n bua o miali ba biani li, ke yua n luni li ȝanduna ne nni baa tundi ki kubi li hali ya yogu n ki pia gbenma. (*aiōnios g166*) **26** Yua n tuuni n tuonli, ba ya ȝua nni i; n ya ye naani n tuonsɔnlo mo baa ye lankani i. Yua n tuuni n tuonli, Báa ba selini o. **27** Molane n yama ji ȝmadi. N ba maadi be? ... Ba, faabi nni ya yognu ne ... Ama lani ya po i ke n pundi hali ya yognu ne. **28** Báa, kpiagi a yeli! Ke nialu ñani tanpoli ki maadi: N kpiagi li, ki go ba kpiagi li. **29** Ya niwulgu n bi ye likani, ki gbadi, maadi ke li tie taatantandi. Ke tianba yedi ke maleki n maadi yeni o **30** Ke Jesu maadi: Mini ya

po ka ke i gbadi ya nialu ne, yinba ya po i. **31** Mɔlane, ke bi jiagi ŋanduna ne buudi; Mɔlane, bi ba tudi ki ñani ŋanduna ne naabiigki niipo. **32** Mini, bi ya fiini nni, ki tinga ne po, ki duoni nni, n ba dadi bi niba kuli n kani. **33** O den maadi yeni ki wangí wan ba kpe maama i. **34** Ku niwulgu ñ maadi: Ti gbadi ke yiko maadi ke Kiristo wani baa tundi ki ye hali ya yogu n ki pia gbenma; li ga ledi i, ke fini wani nan yedi ke: «Li buali ke ban fiini ki duoni o nisaalo bijua? ŋma n tie li nisaalo bijua? (aiōn g165) **35** Jesu ñ maadi ba: «Mi yenyenma dá ba tieni u yogu waamu i siiga. Ya cuoni mani ke mi yenyenma dá ye i po, ke li bɔnbɔnli ñ da ti ludi yi. Yua n cuoni bɔnbɔnli nni ki bani wan caa naani. **36** Mi yenyenma ñ dá ye yi po yeni, yin ya dugi mani mi yenyenma po, ki fidi ki ya tie mi yenyenma bila.» Jesu ñ yedi lan ya bona, wan fuadi fagma, ki ban wuoni kaatiani. **37** Hali yeni wan tieni ya yaalidgu bona boncianla bi nunbu nni, bi den ki dugi o po **38** Ki fidi ke o sawalpualo Esayi ñɔmaama ñ tieni ki dudi: «O Diedo, ŋma gbadi tin tuodi ki waani ya tunda? O Diedo nuu nan dɔgdi ŋma ya po i?» **39** Yaali n pugdi, bi den kan fidi ki ya dugi kelima Esayi go maadi: **40** «O juani bi ninbina; ki juagi bi pala ke ban da fidi ki ya nua yeni bi ninbina ki da gbadi yeni bi pala; ke ban da lebdi bi pala, min tebi ba. **41** Esayi maadi lan ya bona ya yogu ke o la o kpiagdi, ki maadi o maama **42** Ama, bá bi badtieba siiga boncianla den dugi o po, ama Farisienba po, bi den kan kadi ki maadi ke ban da ti beli ba ki ñani ba yiko bangma diena nni. **43** Kelima bi den bua ban ya dondi bi niba ki cie yeni ban ya dondi U Tienu. **44** Ki nan sua ke Jesu bo kpaandi ki maadi: «Yua

dugi n po ki dugi mini ya po ka ama yua n səni nni ya po i. **45** Ke yua n nua nni nua yua n səni nni. **46** N cua nani yenyenma yeni ɣanduna nni ke yua n dugi n po n da ye bənbənli nni. **47** Nilo ya gbadi n maama, kaa taa ma ki bili o pali nni, mini ka ba jia o buudi; kelima mii cua ki ba jia ɣanduna buudi ka ama ke min faabi ɣanduna i. **48** Yua n yie nni kaa ga n maama pia yua n ba jia o buudi; min yaadi ki maadi ya maama, mani n ba jia o buudi li daajuodkaali. **49** Kelima, mii maadi n yeli po ka ama Báa yua n səni nni ya yeli po; wani o bá tuodi ki waani nni min ba maadi yaala yeni min ba pua ya sawali. **50** N go bani ke o yikodi maama tie ya miali n ki pia gbenma. Lan ya po i ke min maadi ya bona kuli, n maadi nani Báa n̄ maadi nni maama i. (*aiōnios g166*)

13 Ke paki jaanma daa ki pundi, Jesu den bani ke o yogu pundi ke o baa guani o ba po yeni yaa buanma ke o pia o niba po yeni li juodima. **2** Məla Sitaani kua Suda Isikariyoti Simo bijua yua baa kuadi Jesu. **3** Jesu den bani ke o ba mubini o bonli kuli ke wan mo den baa U Tienu po i ke gó den baa guani o kani. **4** Wan jeni ki gbeni, o landi o liadili ki taa li cabili ki bugi. **5** ki nuudi o ɣuadikaaba taana ki fiadi yeni li cabli yia ke o bugi yeni. **6** Wan pundi Simo pieri kani, ke o maadi o: «Yonmidaano, a bua ɣuudi n taana yaaa?» **7** ke Jesu ɣmiani o: «I kan gbadi min tieni yaala ne niima nni, yoguba yaa kaa.» **8** Pieri madi o: «A kan ɣuudi n taana paliba.» ke Jesu yedi o: N yaa ki ɣuudi a taana, a ki pia n kani libakuli.» (*aiōn g165*)
9 Simən Pieri maadi o: «yonmidaano, daa ɣuudi n taani o baba ka, ɣuudi n yuli yeni n nui mɔ» **10** Jesu ɣmiani o:

«Yudi ki ȝuudi a taana ji kpaani ban ȝuudi o ki pugini kaa wan fidiki ȝanbi ke yaa ȝani, yi yan, ama yi kuli kaa» **11**
Jesu den bani yua bi kudi o, laa po n cedike oden maadi:
«yi kuli kaa ȝani» **12** Jesu n ȝuudi bi taana ki gbeni, ki
gadi ki kali yeni o tiadi, ki maadi ba: «yi bani min tieni
yaala? **13** I yin yonmidaano yen canbaa. **14** Li yaa sua min
canba yeni yonmidaano n ȝuudi i taana, i mɔ n yaa ȝuudi
i lieba taana. **15** kelima binbiiguken teni ike lan fidi ke mɔ
n yaa tie nani min tieni yeni. **16** I mɔni yeni i mɔni, n
maadi i: tuonsɔnlo ki cie o canba; yeni mɔ ke o tandi o
kicie yua sɔni o. **17** I yaa bani lan ki cɔlni a, baliga tie i yaa
le. **18** N ki maadi i kuli kaa, kelima n pia min gandi yaaba
i. **19** N maadi ki sua ke li bona daa ki tieni ke yin fidi ki
bandi min tie yua. **20** I mɔni po i mɔni po n maadi; yua n
gaani ga n tondo yua n gaani ga yua sɔni nni. **21** Jesu bo
maadi li maami kelima li ȝmadiyaama lani ke o maadi: «I
mɔn po i mɔni n maadi, i siga nni yendo baa kuadi nni. **22**
O ȝuantiba ji dennua bi lieba ki buali bi ȝmiali nni wan
maadi yua. **23** wan den bua yua den dua opo. **24** Ke Simɔn
Pieri sɔbi sɔbi o tubili nni ki yedi o «Jesu maadi ȝmai i?»
25 ke o nangini Jesu kani ki buoli o, «Yonmidaano, ȝmai?»
26 Li yogunu ke Jesu yedi o: «Min ba teni yua kpanu» ki
taa ki teni Juda, Simɔn Kanati biga. **27** kpanu po n pendi,
ke sitaani kua o; ke Jesu yedi o «jan bua tieni yaali yeni
tieni toni. **28** Jesu n deni maadi, bani yaabi n deni kaa
nulo baa kuli die bani li niima nni. **29** Bi tɔba de maali ke
Suda n kubi i ligikpɔgu yeni ke Jesu den maadi o, «Daa
mi janma tiadi» Bi tɔba maalima den tie ke u baa baa
libaa ki teni talga nba i yedi» **30** Suda n gaa kpanu, ke

o ñani toni ki sua ke li bondi o. **31** Suda n ñani ke Jesu yedi: «Məla o nilo bija laa ti yudandi, ke U Tienu mə laa ti yudandi. **32** U Tienu yaa laa ti yudandi ki dugini o bija po, wani U Tienu mə waani u yudandi u bija nni. **33** N biidi n jikan yaa ye yeni lan waagi. I baa kpaani n. N ji maadi i məni nani min den maadi Sufa nba yudamba yaala. I kan fidi ki cua min caa naani. **34** N bu teni lanbonpanli; yaa bua mani i lieba nani min den ba i maama yeni. **35** Li po bi niba bu bandi ki tieni ɣədikaaba, ke li yaa tie ki pia mi buama i lieba po. **36** Ke Simən Pieri yedi o: «N yonmidaano, a caa le i?» ke Jesu yedi o: «A kan fidi ɣədi min caa naani, yogu baa yaa kaa» **37** ke Pieri ɣəmiani o: «N yonmidaano be n cedi ke n kan fidi ki ɣədi a məla ne? Li yaa buali ke min kpe a po, n ye. **38** ke Jesu ɣəmiani o: «A baa kpe n po? I məni yeni i məni min maadi a; a ba nia taalimataa kaa ki bani nni ke-kokolo daa ki buudi.

14 Ke Jesu yedi: Daa ɣəmadi mani yanmaka, i ya dugi u tienu po yin ya dugi n mə po. **2** N baa deni pia li yiali boncianla, li ya bo ki tie məni n bo kan yedi kin b gadi k ban cegni li yiali i po. **3** K guani ki tugi ki lan fidi mini nye naani, i mə n ya ye li kani. **4** I bani ya sənu ki n caa. **5** Ki Toma yed'o; “yomdaano, tiki bani ɣəni caa naani; ledi ki ti bu bandi u sanu?” **6** ki Jesu yed'o: “N tie u sənu, i məni, limiali, nulo kan fidi ki baa baa kani kiki təgini n kani. **7** I ya ban nn, i bani n Baa mə, məla mə i band'o ki goa la'o. **8** Ke Filipi yed'o: “Yomdaano, waant'i Baa, ki lan dagidi ti “. **9** Ke Jesu yed'o: Filipi, min waagi yeni maama yeni ki a goa sua ki a ki bandin nni? **10** Da maali mani ke n ye n Baa nni ke n Baa mə ye n nni ka? Mi maama yua

ke n maadi ne ki tie mi buana ka, ama Baa yua yenni
yeni'n sua o tuona. **11** Daa mani nni ke n ye Baa nni, ke
Baa mɔ ye nni, bii ya du mani n po kitɔgini; n tuona po.
12 I mɔni yeni'i mɔni, n maadi, yua du n po, b tieni ya
tuona n gbengi ki cie min tie yaali nne kelima n caa n
Baa po. **13** yaali kuliki bu mia n yeli po, n bu tieni kilan
fidi binuba n bandi ke tienu bijuan o biju nn. **14** I ya mian
nni yaali kuli n yeli po, n bu tieni. **15** I ya buan ni, yin
colni n lanbona. **16** N bu mia Baa, ki wan te ni todikaa
bieno, yua baa tundi ki ye yeni, (aiōn g165) **17** mi tagima
yeni i mɔni. ŋanduna kan fidi gao kelima o ki nua'o, k goa
ki ban'o. **18** N kan ŋaai i baba kaa, n t b guan ni. **19** Li ya
suli waamu, ŋanduna niba ji kani la'n. Ama yimba wani
bu la'n, kelima min baa fo yeni, i mɔ baa fo. **20** Li daali
ke i bu bandi ke i ye n Baam, ki yen nni, ki mɔ ye i nni.
21 Yua tuo ke goa mi maama ki colni, wani n bua'n. N
Baa baa bua li daano, ki n mɔ buali daano. N bu legdi
ki waano min tie yua. **22** Lani ke suda bual'o (li ki tie
Suda Iskariyoti kaa?). Be ya po i ke a bu legidi ki waani a
baa, timba n la'a, ke a nan ji kan waani a baa ŋanduna
yaba? **23** Ke Jesu guani ki ŋmian'o: Yua bua'n, u baa kubi
mi maama. N Baa baa bua'o. Min yeni n Baa u kani ke
yaa yen'o. **24** yua ki bua'n, u kani kubi mi maama. Min
yedi yaali ne ki tien yuli po maama ka. N Baa yua sɔn'nni
yaali. **25** N yed'i li kuli ne ka daa ye yeni. **26** M tag yama
yua tie i todika, ke n Baa bua sɔno n yeli po n t an bu
waani bonlikuli niimn. **27** N bu cabi yin ya ye laafia. N ki
tieni nani ŋanduna yaabi n tieni yeni kaa. Daa ŋmadi
mani i yama, da jie mani pu. **28** N tua i gbaadi min maad'i

kin caa yeni ama ki goa bu guan nni i kanaa? li ya bosua ki buanni, min yedi ki n caa n Baa kani, i bo baa ye li pamanlinni kelima n Baa yabi ki cie nni. **29** N tuad'i ki yedi məlane kili bona daa k tieni, ki li ya t tieni yin tuo ki gaa yeni i məni **30** N ji kan maadi maacianma yeni yi kelima, ŋanduna ne yikodaano ba pundi, waa pia paalu n po, **31** Ama, ki fidi ŋanduna ñ bandi ke n bua Bāa, n tieni nani Bāa ñ bili ke min tieni maama i. Cedi mani tin fii ki siedi ne."

15 Mini n tie ku daaməngu tiimənbu, ke n Bāa tie o kuandaano. **20** pedi ya benli n tuugi yeni nni, kaa luoni kuli, ki gbadi ki ŋanbdi ya benli n luoni, lan fidi ki ŋanbi ki loni. **31** ji ki pia jəgindi kelima min maadi yi ya maama po. **4** Ya ye mani yeni nni ke n mə ye yeni yi. Nani benli baba ñ kan fidi ki loni, kaa tuugi yeni tibu, lanwani ii, i mə kan fidi ki loni, kase ke i ye yeni nni. **5** Mini n tie ku daaməgu tibu ke i tie a bena. Yua n ye yeni nni, ke n mə ye yeni o o ba loni boncianla, kelima N yaa ye, i kan fidi ki tieni libakuli. **6** nilo yaa ye yeni nni, bi baa lu o nani li benli yeni, wan kuodi, bi baa gandi a bena, ke lu o muu nni, ŋan cuo. **7** I ya ye yeni nni, ke n maama mo ye yeni yi, mia mani yin bua yaali kuli yi ba laa. **8** I ya luoni boncianla n Baa ba baa ti kpiagidi lan waani ke i tie n ŋədikaaba. **9** Nani ti Baa n buadi nni maama nmo buadi yi. Ya ye mani n buama nni. **10** I ya kubi n maabilkaama, yi ba ye n buama nni nani min kubi n Baa maabilkaama, ki ye o buama nni yeni i. **11** N Maadi yi ya bona ne kuli, ke n pamanli n ya ye i niinni, ke i pamanli ñ gbie ki dudi. **12** N maabilkaama tie, ke yin ya bua i lieba

nani min bua yi maama yeni. **13** Nilo ki pia buacianma ki cie ke wan lu a miali o dɔnlinba po. **14** I ya tie a bona nani min bili yi maama, i baa tie n dɔnlinba. **15** N ji kan ya yi yi n naacenba, kelima o naaciemo ki bani o canbáa n tie yaali. N yini yi n dɔnlinba kelima, min gbadi yaali n Baa kani, n cedi ke i bandi. **16** Yinba ka lugdi nni, ama mini n lugdi yi, ki sɔni yi, ke, ke yin gedi ki loni a luana, ke li luana n ya bii ye. Ke yin ba mia yaali kuli n Báa kani, n yeli po, o ba teni yi. **17** Min bili ke yin ya tiendi ya bona tie, ke yin ya bua i lieba. **18** ɻanduna ya nani yi, yin ya bani ke bi tuodi ki nandi mini yo, ki fidi ki nandi yi. **19** I ya bi tie ɻanduna yaaba, ɻanduna bi ba buadi lanbuali maama. Ama yin ki tie ɻanduna yaaba yeni, ke mini n lugdi yi ɻanduna nni yeni, lanyapo i ke ɻanduna nani yi. **20** Ya tiani mani min maadi yi ya maama, 'Naaciemo ki cie o canbaa.' Bi ya waani nni fala, bi ba waani imo fala; bi ya calni n maama, bi ba cɔlni i yaama mo. **21** Bi ba tieni yi lanya bona kuli, n ya yeli po, kelima baa bani yua n sɔni nni. **22** N ya bo ki cua ki maadi ba, bi bo kan ya pia biidi, ama, mɔlane, bi ji kan baa sugli bi biidi po. **23** Yua n nani nni, nani n Baa mɔ i. **24** N yaa bo sɔni ya tuona ke obakuli kan fidi ki sɔni bi siiga, bi kan ya bo pia biidi, ama mɔla, bi la likuli, ki nandi mini yeni n Baa kuli. **25** Bi tieni yeni, ke yaali n diani bi yikodi nni n tieni ki dudi i, 'Bi nani nni fanfanma i.' **26** O candaano, min ba sɔni yua wan ña Baa kani, wani n tie ya mɔmɔni Fonjanma yaama n ña Baa kani ya cua, o ba tieni kasiedi n po. **27** I mɔ tiendi kasiedi n po, kelima i bo ye yeni nni hali mi cilma.

16 n wangí laa bona kuili ke lan ti tua yi po tan tuudi kaali. **2** bi ba ti ñani libalimaama bangima diena nni uyogu kpendi ke yua n baa kpa yi baa nua ke o tuuni tuonjanli UTieno po. **3** o baa tiendi lanbona kuli kelima waan bani Ba bi mini mo **4** n maadi yi lanbona, ke li yoginu yaa ti cua yin tiadi ki den tuodi waani yi li kuli. den ki yidi yi cincinli yogu kelima n den ye yni yi. **5** n ca yua n den sóni nni kane ama yi niini nni ba yendo ki buali nni a caa le? **6** yi pala gbie yeni li pabiidili kelima n waani la. **7** li sieni waamu n baa yedi imomoni: “li baa ñani yi po yeni mini gedi, kelima n yaa gedi oTodika kan cua yi kani ama n yaa gedi n baa suano yi kani. **8** yua n ba fiali ti nunsidi yeni yaa cua yaa yoginu li baa tie yaalidigu ñanduna yaaba po. ti tuonbiadi po, mi teginma po, yeni ti buudi po, **9** yaala n tie ti buudi po, kelima bi ki daani nni, **10** yaala ntie miteginma po, kelima n ca Ba po ki kaa go laadi nni **11** yaala n tie tibuudi po kelima n jia ñanduna bado ti buudi. **12** n pia mi maama boncianla ki bua ki maadi yi, ama yi kan fidi ki gbadima moala ne. **13** yaa yoginu ki moamoani fuama yua baa cua o baa ñmagidi yi imoamoani bonla kuli nni. kelima o kan yaa maadi oyuli po maama ama wan gbadí yaali kuli o baa yedi yi libona kul; i ki go waani yi yaa bona n baa cua. **14** o ba kpiagi n yeli kelima o ba ta yaa bonla ki n pia yeni kuli ki yaa wangí yi. **15** nBa n pia yaala kuli tie n yaale. n yedi ki fuonjanma baa cua ki ga lin bonla kuli ke lan yaa tie n yali ke o wangí yi. **16** li yaa pugini waamu, yi kan la nni, li go yaa pugini waamu yi ba la nni. **17** o ñödikaaba tianba den yedi bilieba, wan yedi ti yaala yeni li tie be. li yaa pugini

waamu yi kan la nni li go yaa pugini waamu yi baa la nni
kelima n ca nBa po? **18** lanwani bi den yedi omaadi be
yaa maame ki yedi li pugini waamu? tinba ki bani wan
maadi yaala. **19** Jesu den nua ki bi pia i buali ki bua bualo.
ke o yediba yi bua buali nni min yedi yaala, li yaa pugini
waamu yi kan la nni li yaa go pugini waamu yi ba la ni?
20 i moamoani yeni i moani n maadi yi. yi buudi ki go
fabini ama ȣanduna wani yaa po li baa tie pamanle yi baa
laadi li paboanli ama yi paboanli baa lebidi ki tua pamanli
bonla. **21** li tie nani yaa pua n ye fala nni omadi yoginu
yaa pundi ama wan laa yaa fala yeni o mali yaa yoginu
o kan go tiadi o fala yeni po. yeni wan mali ki bipanga
ȣanduna nni. **22** yinba mo yi pala boandi ȣanduna po
ama yi ba guani ki la nni yi pala mo baa ye li pamanli nni,
nilo ba kan fidi ki fie laa pamanli. **23** laa daali yi kan buali
nni buali ba kuli imoamoani yedi li yaa tie yi mia n Ba
yaala kuli n yeli nni tieni la. **24** hali lan yoginu yi daa mia
li ba kuli nyeli nni, mia mani yi baa ba ke yi pala n mangi.
25 n maadi yi lan kuli yeni mikpanjama ama uyogu cuoni
n kan maadi yeni mi kpanjama ama n baa maadi yeni
cain hali ki li yieni nani n Ba n waani maama. **26** Li daali
yi ba mia yaali kuli n yeli po, mii yedi ke n ba jaandi ti Ba
yi po; **27** Kelima Ba wan bua'i kelima yi bua nni. kelima
i daani k n ñani Ba kani ki cua. **28** N ñani Ba po ki cua
ȣanduna n ni; ke go ba ña ȣanduna nni ki guani n Ba po.
29 Bi ȣodikaaba den maadi: mola a maadi ke li yendi ti po,
naa go maadi k li pia galima. **30** Mola ti bandi ka bani
bonli kuli ke ȣaa go bua buali ba kuli lan bonli po, ti daan
ke a ñan UTieu kani ki cua. **31** Jesu de guani ki yediba: i

daan mɔlaa? **32** Diidi o yoginu pundi, nn li pundi ki gbeni mo ko, i ba yayadi ki kuni yua kuli o den po, i ba ɔaa n ni n bebe ama mii ye n bebe kelima Ba ye yen nni. **33** N maadi laa bonla ki yi fidi ki ba mi yanduanma n ya po. Li ɔandunli nni, i ba pia a maba ama yin paagi yi ba: n paadi li ɔandunli.

17 jesu n den maadi lan bonli kuli yaa puoli po, o den yaadi ki noanli tanpoli ki yedi: «NBa uyoginu pundi kpiagi ABijua ki Abiga mo n kpiaga **2** ki kuli tie nani ɔjan puni nni li bali bini saaliba kuli po maama ke min pa ɔjan puni nni yaaba kulu yaa miali n kan gbeni. (*aiōnios g166*) **3** yaa miali n kan gbeni tie ke ban bandi fini yua bebe yua tie UTieno moamoani, yeni ɔjan soani yua Jesu kilisiti (*aiōnios g166*) **4** n kpiagi a, ki tinga po, n gbeni ɔjan den puogi nni yaa tuonli. **5** moala n Ba ke min fidi ki ba yaa kpiagidi ke n den cindi ki pia hali ke ɔanduna daa tagi. **6** n teni ke ɔjan den ñani yaaba ɔanduna nni ki puni nni yeni bandi Ayeli, bi den tie a yaa yaaba ke a den puni nni ba bi kubi amaama. **7** bi bandi moala ke ɔjan puni nni yaala kuli ñani akani. n teni ba amaama yaama ke a teni nni, bi gaama ki daani ke bani ki ñani a yaa kani ki cua, ke fini mo n den soani nni. **9** n miadi a, ɔjan puni nni yaaba po, laa tie ɔanduna yaaba po ka ke n miadi a, kelima bine tie ayaa yaaba. **10** yaala kuli n ye niini nni ye amo yaa niin nni, ɔjan pia yaala kuli mo tie nyaa yaale n pali mani li po. **11** mini kan yaa ye ɔanduna niini nni, ama, bani wani baa ye ɔanduna nni kelima n kpendi a kani, Ba yua n gagidi ki ɔjani, kubi ba Ayeli po. yaa yeli ke a puni nni ke ban tua yendo. nani mini yeni fini, n tie yendo maama **12**

Min den yenba ya yoginu, n den kubiba ƙan den pun nni ya yeli yeni, den kubiba ba ki bi siigin nni yendo ki bodi, li ya ki tie ya biga ba bodi yaa ka, ke lan gbieni i diani n den maadi yaali. **13** Mola n kpendi a kani, ama n den yedi lani, yali ki da ye yenba, ki min fidi ki paa'ba n pamanli kuli. **14** N pun'bi a maama, ƙanduna niba nanba kelima bi tie ƙanduna yaabi. Nani n mo n go ki tie ƙaqnduna yua maama **15** Mii miadi'ja ki ja ñanba ƙanduna ne ka, ama ki ƙan kubiba yibalo kani. **16** Nani min ki tie ƙanduna yua maami, ba mo ko ki tie ƙanduna yaabi yen. **17** Gagidi ki ƙanbiba i momoni nni kelima a maama tie momoni. **18** Nani ƙan den soni nni ƙanduna ne maama, n mo ko suani'ba yeni. **19** N gagidi(n kuogi) n yuli kelima bi ya po, ke ban mo ko n gagidi bi ba i momoni nni. **20** M ii jaandi ban beba ya po ka, ama yeni yaabi kuli ba te tuo ki daani nni kelima bi ya maama po. **21** Ki bi kuli n fidi ki tua yendo nani fin n baa n ye n nni maama, ke n mo ye a n nni. N miadi'ja ki ban mo ko n ya ye ti n nni, ke ƙanduna yaaba n gaa ki fini n suan nni **22** N punba ƙan den pun nni ya kpiagidi, ki ban fidi ki tua yendo nani fin yeni mini n tie yendo maam. **23** Min ya ye bi ni nni, ka ye n ni nni, ki ban fidi ki tua yendo i momoni. ke li ƙandunli n bandi ka den son nni ka bua'ba ya buanma buolu kan bua nni. **24** N baa, ƙan pun nni yaabi yeni, n bua ban ya ye min ye naani kani. ki ban fidi ki ya nua n kpiagidi yaali ka den pun nni. Kelima a den bua nni hali ki ƙanduna da ke ye. **25** Baa yua tiegi, ƙanduna ki bani'na, ama min wani n ban'na yeni yaabi kuli n bani ka son nni. **26** N cedi ki

bi bandi a yeli, n gɔ baa tiendi yeni ki ɳjan pia n po ya buanma n ya mi nni, ki min ya ye bi ni nni.

18 Li puoli po ki jesu guani ki lebidi sedlon naani ko bo kuo o goligun nni yeni o ɳədikaaba. **2** Jiida yua bo ba kuado, bo bani lan kani, kelima jesu den m, aani ki kua lan kani yeni o ɳədikaaba. **3** Jiida bo yeggi yeni, sijenba yeni bi canba nba yabi den kpa bi niba ki pugini Falisien nba, ke bi kubi a fida, togisi nba yeni ti tondaadi. **4** Nani jesu n bani ya bona ba tieni yeni ko nagini ki maadi: yi kpaani ɳmaa i? **5** Ki bi ɳmiani: Nasalete jesu, ki jesu yedi'ba: min n ye" jida yua bo kuadi jesu bo ye sejem nba. **6** ko ɳmian'ba "mini n yeni" ki bi kuli lebidi ki ba puoli po tinga nni. **7** ko pugini ki buali'ba: "i kpaani ɳmaa i?" ki bi ɳmiani: Nasaleti jesu" **8** Ki jesu ɳmianbiba: "n tuodi ki maadi ki mini, lani, yi cabi yaabi ne ki ban ya caa, li ya tieen ki kpaani mini. **9** Ne kuli den tieni ki lan fidi o maama n sɔni li tuonli. ɳaa ten nni ya niba, ba yendo ki bia bi siiga nni. **10** Lani ki simɔ piali ñani o jugi o tuagun ki cua ki jia o dindacianmo tuonɔnlo tubili jienu po, Bi bo yi li tuonɔnlo Malkist. **11** Lani ki jesu maadi piali: "guani ki ɳuuni a jugi o tuagun nni, n ki dagidi yeni min la n ba n ten nni ya fala ya?" **12** Lani ki Jifnba liiga yabi yeni sijem nba cuo jesu ki lol'o. **13** Bi bo gadi yeno Ann yua bo tie Kaifi cuado kani, li binli kaifi den tie yua kpa bi niba. **14** Li den tie ki wan n den yedi jufnba ki li ba ɳani ke nido n kpe bi niba kuli po. **15** Siməno piali den ɳua jesu, yeni ɳədika tianu. O den tie ya ɳədika ko padicanmo bado bano, o den kua yeni jesu o padicianmo bado lojagu nni, **16** Ama Siməno piali den se niin ni buliñəbu kani.

Lani ke ya ñødika ke ko badicianmo yudaano den ñani ke maadi yeni ya pua den gu o buliñøbu teni piali kua. **17** Lan wani ya pua n den gu o buliñøbu yeni den yedi piali: “naani a mɔ gøa tie o jua ne ñødika kaa? “ko guani ki yedi: “mii tie'o”. **18** Bi puobi yabi den gu den taani ki se ki yel o mu li kani, bi den ta ti daadi ki cuon o mu ki yel kelima ti wadi den ye. Pial mɔ kɔ den ye yenba ki se ki yel yen bani. **19** O kopadicianmo yudaano den buali jesu yaali n tie o ñødikaabi po yeni o banginma po. **20** Jesu den ñmiano: “den maadi asala nni ke laa tie wuolin nni ka. N den bangi daali kuli li balimaama bangima diena nni yeni li jaandielin nni jufinba yen taagi naan kani. Mii den maadi wuolin nni. **21** Be ya po i ki buali nni lan ya buali i? Yi buali yaabi n gbadi n maama”. **22** Jesu n den yedi lan ya bonla i, mintiel yudaano yendo yua n den se yeni den pua'o “. Bi ñmiandi yeni o padicianmo?” **23** Ke jesu den guani ki ñmiano: “li ya tie ki maadi ki tudi, ñan waan nni yaali n tie bonbiili, ama li ya tie ke n maadi ki cuobi, be ya po kan puan nni?” **24** Anna den cedi ki bi gedi yeni jesu o padicianmo bado Kaifa kani. **25** Piali den ye li kani ki yeli o mu, lani ki bi bualo: “a mɔ ko ki tie bi ñødikaaba siigin ne yua kaa?” Ko nia ki yedi: “laki tie yeni.” **26** O kopadicianba bado naciemo siigin ni yendo, yua n den tie ninja yeni piali n den jia yua ya tubili yeni den yedi: “mii bo la'ña o gogidigu yen'o?” **27** Piali gøa den nia ki pugini ki li yoginu ko kotogu buudi. **28** Bi den gedi yeni jesu Kaifa deni o bujia kaanu. Li tie o sinjanpangu, bani bi ba kan den kua o bujia kaanu kani ki ban da jøgini bi ba ki ban fidi ki je Paki jiema. **29** Lani ke Pilat den ñani

ki den buali'ba; 'o juua ne maam tie bee ki kub'o?" **30** Bi den guani ki ñian'o: "o naa juua yaa bo den nibiado ti kan bi cuo'o." **31** Pilat den ñmianba: "ta'o mani yinbi yanba ki juagu ti buudi ke ñødi nani li balimaama n tie maama." Bi den yedi Pilata: "ti balimaami ki cabi tin cuo nilo ki juua o buudi ki cuo ki kpagu." **32** Bi den yedi yeni ke jesu maayedikaanma n kua, nani wan den waani ko ba kpe ya kuumi. **33** Lani ki Pilati den guani ki kua o bujia kaano kani, ki den yini jesu ki bualo: "fin n tie jufinba badicanmo? **34** Jesu den ñmian'o: "a buali laa bualo a yuceli po bii li tie ki ban mia'ña ki ñan buali yeni?" **35** Pilata den bualo: "n mə tie jufi yo" A buolu yaaba yeni bikopadicianma n cuo'ña ki cua ten nni. A tieni bee? **36** Jesu den guani ki ñmiano: "n dienma ki tie ñanduna ne yaali ka, li ya bo tie yeni n naacenba bo ban kəni ki gaa nni jufinba kani. Məməni n dienma ki tie ñanduna ne yaanma ka." Pilata den bualo: «lanwani a tie badiciamo yo?» o den guano fini aba yedi ke n tie badiciamo li tie lani yaa po yo ke n cua ki mali: "li ya sanu nni k n cua ñanduna nni ke min fidi ki tieni sieda i məməni po, ki yaabi kuli n tie i məmən yaaba n cengi n nialo." **38** Pilata den yed'o: "be n tie i məmən?" wan den yedi lani, o den ñani ki gedi jufinba kani: "ki yedi, mii la o ja n tieni yaali ki li bia. **39** Kelima li tie bogidili ke ñan luodi dansaligi yendo ke ten'ti Pak jaanm ne. Lan wani yi nan bua ke min faabi yi po jufinba bado bii?" **40** Ke bi go taandi ki maadi: "laa tie lan juua, ama Banabasa" Ke sua banabasa den tie nikpaloo.

19 lanwani Pilata den ta Jesu ki teni Sojenba ki bi pua o agbana. **2** Sojenba den ta i konkoni ki piani ke li tie nani OBado fogilga yeni ki yilini Jesu yuli po, ki go lano gaali moangu. **3** bi den cuoni o kani ki tua ti fuonda fini jufinba Bado, bi go den pabino. **4** li yaa po, Pilata den guani ki ñano ku niwuligu kani ki yedi ba yi laa n baa guani yi nilo yeni yi baa bandi ke mii la ke o, pia tagili ba kuli. **5** Jesu den cua bi kani ki yili i konkoni fogiliga ki go la ku gaali moangu, Pilata den yedi ba noanli mani o joa nna” **6** bi salayidka cianba yu danba yeni Aminteeela yudanba n den la Jesu bi den tiani kpaa ki tabino lidapoanpoanli kpaa ki tabino li da poanpoanli po kelima mini wan ki la wan tieni yaa biidi yaala n pundi ban cuo o. **7** Jufinba den guani ki yedi o, tin wai pia li bali maama ye ma laa balimaama mo yaa po, ki li bili li pundi wan kpe, kelimao yedi ke o tie UTieu bijua. **8** Pilata n den gbadil lan bonla ku je jiegu den pugini. **9** o den guani ki kua u bujia kaakaanu kani, li yoginu Jesu naa den ñmiano maama ba kuli. **10** lane kei Pilata guani ki bualo a kan ñmiani nni li ba bii? ñaa bani ke n pia yaa bali ki fidi ki gaa ña bi ki teni ban kpa ki tabina? **11** ki Jesu den guani ki ñmiano ñaa pia bali ba n po li yaa den tie ke li cabi tanpoli po. li tie lani yaa po yo ke yua n cuo nni ki teni tieni ti tuonbiadi gi cie ña. **12** wan den guani ki ñmiano laa maama po, Pilata den kpaani wan ña o, ama Jufinba den tiani tiani ki yedi o, li yaa tie ke ña onilo na ñaa tie Sesa doanli” **13** Pila n den gbadil laa maama o den ñani Jesu niin po u bujakaanu kani ki kali o kpali po ban yii yaa kaanu Pave, ama Ebilu nni bi yi u Gabata **14** li den tie ya daali ki

bi baa bogini mi faabima jaanma daali, ki bua ki pundi kudi piiiga yoginu Pilata den yediba diidi mani yi bado yeni” **15** ki bi tiani hali foagima foagima, kpaa ki tabino, Pilata den yedi ba: yinba yi ba n kpaa ki tabi yi bado? bi kopadicianba canbaan ba den guani ki ȳmiano tinba wani naa pia badi tiano se Sesa yaa ka **16** lanwani Pilata den cabiba ke ban ban kpaa ki tabino li dapoanpoanli po. **17** lane ki bi taa Jesu ki ñano cancanli ki bugino li dapoanpoanli ki teli ban yi naani (crame) Ebilu maama nni ki yi goligota. **18** bi den kpaa ki tabino lidapoanpoanli po, yeni nibilie yendo o jienu o tiano mo o ganu po. **19** Pilata mo den diani idiani ki tabini li dapoanpoanli po ki yedi one n tie Nasaledi, jsu Jufinba bado. **20** yaa Jufinba n den pendi ki cogi idiani yeni bi den yabi kelima ban den kpaa ki tabini jesu lidapoanpoanli po naankani ki den foagi yeni udogu nni, bi den diani li diani Ebilu, Laten, yeni Gileki. **21** bi kopadicianba yudanba yeni Jufinba den yedi Pilata, da diani ki jufinba bado ka ama ȳjan diani o den yedi mini n tie jufinba bado. **22** pilata den guani ki ȳmiani ba mini n diani yaala n diani lane. **23** Aminteela n den kpaa ki tabini Jesu lidapoanpoanli po, bi den ta o tiadi ki boagidi kaani na, ke toatielo kuli ga kaan yendu, yeni o gaaligu yaagu n tie cabiyenli ki lugy yeni igaali otanpolo yeni gu tinga kuli. **24** li ȳnamu po Aminteela den yedi bi lieba tin da padigu ama tin toa tiatia ki bandi yua n baa di. li kuli tieni ki baa gbieni yi diani n den maadi yaala kuli, bi boagidi n tiadi bi ȳmiali nni ki toani tiatia nliadiciangu po. **25** Bi toatieba den tini lan bonla kuli, Jesu na Maliyama yeni o naa waali kilopa yua nden tie

pua Maliyama yeni Magidala yua maliyama laa puoba den se Jesu dapoanpoanli kani. **26** yaa yoginu ke Jesu den la ona yeni wan bua yaa ηoadika ke o, se yeno o den yedi opua na noanli abijua nna. **27** o den yedi οηoadika yeni noanli anaa, li yoginu o ηoadika yeni den ta ki kuno o denpo. **28** li puoli po jesu den bandi ki libonla kuli tieni ki dudi moala nani idiani n den yedi yaala Jesu den yedi ba n bua ki ñu. **29** o ñin bogu den se ki gbie yeni mi ñinmiligima ki nagi li kani bi den ta ucietuogu tuuni ku lanba foagidigu ki ñua min ñinmiligima nni ki duoni o ñoabu kani ke wan ñu. **30** jesu n den leni mi ñinmiligima o den yedi li gbeni o den tibini o yuli ki cabi o naano ki kpe. **31** li den tie li bogidili daali ki baa fandi mi fuodima daali ki Jufinba ki den bua ki bi tinkpiba n yaa kpaa ki taabi adapoanpoana po mi fuodima daali yaala n moani bi po, jufinba den gedi ki ban mia Pilata ke ban kuakua ban kpaa ki tabini yaaba adapoanpoana po taana ki ban kpe ban jiini bi gbanandi. **32** A minteela den cua ki pua ki koani cincili yua, taana ki tuani o lielo mo yaa taana bani yaaba nden kpaa ki taani yeni Jesu **33** ban den pundi jesu kani bi den sua ke o kpe ki li waagi baa den koani o yaa taana. **34** li yoginu minteeli yendo den coagi jesu logili li kpaanli mi soama yeni mi ñima den ñana li kani. **35** yua n den la yeni n wangi sieda o sieda yeni tie moamoani ki ban fidi ki mo daano. **36** lan bonla kuli den cua ki diani n den yedi yaala kuli n tieni ki dudi o kpabili ba yenli kan kua. **37** idiani tiami go yedi bi baa la ban den mu yua yaa logili. **38** lan bonla kuli n den pendi Josefi yua n den tie Alimate dogu nilo ki tie Jesu ηoadika ηa siili nni

ama ki nan jie jufinba den gedi ki mia Pilata wan punba ban taa Jesu gbanandi Pilata den cabو Josefi den cua ki ta o gbanandi. **39** Nikodema yua n den cua Jesu kani ku ñiagu mo den cua Josefi kani ki kubi mili tulale badiga ki li ñmadi yeni Alowe ki li kpiagu baa yaa tie nani kobiga. **40** ban den ta Jesu gbanandi ki yieno mi kuuma tiadi ki ñanbi ki fino nani Jufinba bogida n den buali maama bi ku piili po. **41** ban den kpaa ki tabino naani ku gogidigu den kuu li kani li gogidigu den pia li ka kuli yaali n daa piini kpiemo. **42** kelma lan de tie jufinba bogidili daali ki li ka kuonli mo den koabi li kani bi denta bi den ta Jesu ki duano lien nni.

20 Laadi o dacincinli daali o sijapanpangu ki sua ki li da biigi, Maliyama Makidala yua den gedi li kakuli po, bi den la ki li tanli biid li kakuli ñøbu kani. **2** Yeni ke bi san ki gedi Simø piali po yeni ya ñødika ki jesu buo'o yeni, o den yediba: “bi ñani ti yonbidaano li kuli nni, ti bani ban bil'o naani. **3** Piali yeni o ñødika lielo den ñani ki gedi li kakuli po. **4** Bi kuli den taani ki sani, ama ko ñødika lielo den siani ki cie Pial ke kpia ki⁹ pundi li kakuli kani. **5** O den guani ki diidi lien nni, o den la kadinga ki li bili tingin, ama waa den kua lien nni. **6** Simø piali den yuandi ki cua o puoli, o den kua li kakulin nni. ko la kadinga ki li bili tii po. **7** Yeni ya cabili n den fini o yuli, laa ya cabili ki den ta yeni kadinga ama li den pøbi ki bili kaan tianu. **8** Yeni ko ñødika lielo mø den kua, wan yua n den kpia ki pundi li kakuli kani. O den la ki daan. **9** Kelima hali yeni ti ye ya yoginu baa den ba ki bandi i diani n yedi yaali jesu po ko ba fii bi tikpiiba siigin. **10** Bi ñødikaaba den guani bi

diedi po. **11** Lan ya yoginu, Maliyama se niin ni li kakuli kani ki buudi; wan den buudi ya yoginu, o den tibini ki diidi li kakulin nni. **12** Ko la Meleki bonbilie ke bi la ti tiapiendi ki ka, yendo li yuli po o lielo m o a taana po naani ki jesu gbannandi den dua. **13** Bi den yedo: “o pua, bee ntieni ka buudi i?” Ko ȳmian’ba: “kelima bi ñani bi yonbidaano, mii bani ban bilo naani. **14** Wan den yedi la ya bonla, ko ȳmagidi ki la jesu ko se li kani, ama waa den bani ki li tie jesu. **15** Jesu den yedo: “o pua be cedi ka buudi? a kpaani be? “O den mali ki li tie o gogidigu daano, lani ko yedo: “canba li ya tie ki fini n ta'o, wan nni naani ka duan'o min gedi ki tug'o.” **16** Jesu ȳmian'o: “maliyama “ko ȳmagidi ki maad'o Eblu maama nni ki yedi: “Adabbuni” li niinmin tie “canba” **17** Jesu maadi: “da si nni kelima n da ki doni n ba po, ama gedi n ninjaba po ki ban yedi'ba ke n ba do ki gedi n ba po yeni yua n tie yi m o ya ba. N baa leni im o ya baa. **18** Magidala Maliyama den cua ki waani ko la o yonbidaan, ki wani nyedo la ya lanbona. **19** Li daali yenjuogu i, li daacincinli laado nni, ya yoginu ka buliñona kuli den luo bi ȳdikaaba n den ye naani kani kelima bi den jie jufinba, jesu den cua ki sedi bi siigan nni ki yedi'ba: “mi yanduanma n ya ye yeni” **20** wan den yedi laa bonla, o den waani ba o niiyeni ologili yaa yoginu ke o ȳdikaaba den la ti yonbidaano bi pala den mangi. **21** Jesu go den yediba: “mi yanduanma n yaa ye yeni yi, nani n Ba n s o n i y e n i n m o k o s u a n i y e n i . **22** Jesu n maadi ba ki gbeni kwe o piebi po ki maadi ba, gaali mani fuonjanma. **23** yaa daano kuli ki baa di sugili o biidi po o biidi ba biini, yaa daano mo ke kan di sugili o biidi

po biidi mo kan piini. **24** ke Jesu go pugini ki maadi “ke mi yanduanma n yaa ye yeni yi, nani nBa n sɔni nni n moko suani yene.” **25** Jesu n maadi ki gbeni, kee o piebi bi po kimaadiba gaali mani fuoŋanma, yaa daano ke yi baa di sugili o biidi po o biidi baa piini ya daano mo ke kan di sugili o biidi po o biidi mo kan piini. **26** dana nii puoli po oŋɔdikaaba den ye deni nni ke Toma ye yeni ba: li yoginu ke agana kuli lo, ke Jesu ba ki sedi bi siiga nni ki maadi: “mi yanduanma n yaa ye yeni yi.” **27** ki pugini ki maadi Toma nagini yeni a nubili, ki diidi n nii, ki nagini yeni anubili ki sii n logili, da tami nnpo ya daani nni.” **28** Toma den ŋmiano ki maadi: “n yonbidaano tie n Tieu”. **29** ke Jesu maado kelima alaa nni ki daani nni, li pamanli ye yeni yaaba daani kki laa nni. **30** ke Jesu go tieni mi banma boncianla oŋɔdikaaba siiga yaa banma n ki diani yaa tili ne niini nni. **31** ama li bona den diani ke yin fidi ki tuo ke Jesu tie Kilisiti, UTieu Bijua, yeni yi daani yi baa pia li miali o yaa yeli po.

21 Lani ñ pendì, Jesu go legdi ki waani o bá o ŋɔdkaaba Tiberiyad mögli kunga. Wan den waani o bá maama n ne. **2** Siimòn Pieri, Toma, ban yi yua Didim Natanayel, Galile nni Kaana yua, Sebede bijaba yeni Jesu ŋɔdkaaba bilie den taani ki ye **3** Siimòn Pieri ñ maadi ba: “N ba gedi u jankpaanu.” Ban yedi o: “Ti mo ba yegi yeni a ki gedi.” Ban ñ ki kua ku ŋadgu. Li daali, ɲiamungu baa cuo pu. **4** Lan fandi, ke Jesu ye gbangbanli li jaali po; ama ke bi ŋɔdkaaba ki bani ke li tie wani Jesu i. **5** Jesu ñ maadi ba: «A bila, i ki pia bonjekaali i? Ban jiini o: “n n “ **6** Wan maadi ba: «Lu mani i taalu ku ŋadgu jienu po, i ba cuo.»

Ban lu nani wan maadi maama, ki ji gbali mi dadima, kelima i jami den yabdi. **7** Jesu ñ den ȝanbi ki bua ya ȝodkaa ñ maadi Pieri: O Diedo i! Siimɔn Pieri ñ bandi ke li tie O Diedo, wan la o liadli, ki ñagni gbanñagdigu, kelima o den ye benbili i. ki baa mi ñima nni **8** Ya ȝodkaaba n sieni ñ nagni yeni ku ȝadgu, ki dadi u taalu ke u gbie yeni i jami, kelima bani yeni li gbangbanli ji den tie nani nuukpanduna kobilie yeni. **9** Ban ñani ki doni gbangbanli, ke bi la ke a mukuana co, ke i jami ye o mu nni yeni kpanu. **10** Jesu ñ yedi ba: «Cua mani yeni yin cuo ya jami waamu na **11** Siimɔn Pieri ñ kua ku ȝadgu nni, ki dadi ki duoni u taalu gbangbanli ke u gbie yeni kobga n piimu n jangbenga taa. Bá yeni i jami ñ yabi maama kuli, u taalu naa den padi. **12** Jesu ñ maadi ba: «Cua mani, ya di mani» Bá ȝodkaayendo ki paani o pali ki buali: “A tie ȝma i? “Ki nan bani ke li tie O Diedo i. **13** Jesu ñ nagni, ki taa kpanu, ki teni ba; ki go teni ba i jami mo. **14** Li ji den tie mi taama n yeni, ke Jesu dögdi o ȝodkaaba kani, ki waani o bá hali wan yiedi bi tinkpiba siiga. **15** Ban dini ki gbeni, Jesu ñ buali Siimɔn Pieri: «Jonaas bijua Siimɔn, a bua nni ki cie bi ne i? Wan jiini o: “Nn n Diedo, a bani ke n bua ȝa. “Jesu ñ yedi o: «Ya kpaa n pebidi.» **16** Wan go yedi o mi liema: Jonaas bijua Siimɔn, a bua nni i? Pieri ñ go jiini o: “Nn n Diedo, a bani ke n bua ȝa.” Jesu ñ yedi o: «Ya kpaa n pañoe.» **17** Wan go buali o mi taama: Jonaas bijua Siimɔn, a bua nni i? Lan biidi Pieri pali yeni wan buali o taalma taa: “Abua nni i? Wan jiini o: “N Diedo, a bani bonli kuli, a bani ke n bua ȝa. Jesu ñ yedi o: «Ya kpaa n pañoe, » **18** «N maadi a i mɔmɔni, ȝan dá den tie naaciemo, a den yen

ñagni a bá, u gbanñagdu, ki gedi ñjan bua naani. A ya ti ciandi, a ba ti tandi a nui, nitiano ní ñagni a, ki gedi yeni a, ñjan ki bua ke a gedi naani.» **19** Jesu den maadi lani, ki bua wan waani Pieri ní ba ti kpe ya kuubuolu i, ki kpiagi U Tienu. Wan maadi yeni ki gbeni, ke o yedi o: «Ya ñua nni, » **20** Pieri ní gbogi, ki sua ke Jesu ní bua ya ñødkaa yeni, mi yenjojiema di yogu, yua n den kpagni ki buali Jesu: “ñma ba (kuadi) janbi a?” yeni ke o ñua ba; **21** Wan la o, wan buali Jesu: “N Diedo, one mo te, o ba juodi ledi i?” **22** Jesu ní yedi o: «N ya bua wan ya ye hali mi ba guani, li nan la ña le? Fini ní ya ñua nni. **23** Lanyapo, laabaali den yadi li naataanli nni ke lanya ñødkaa wani kan kpe. Ama Jesu den ki maadi ke o kan kpe ka; ama: “N ya bua wan ya ye hali mi ba guani te, li la ña le i? **24** Lan ya ñødkaa n tie kasiedi ki wangyi li bona po ne, o diani li bona. Ti bani ke o kasiedi tie mɔmɔni, **25** Jesu go tieni bontøla boncianla. Li ya bi tie ke ti ba diani likuli, n ki tama ke ñanduna kuli ba dagdi ki ga lan ya diani kuli.

Jesu Tondiba Tuona

1 Teofili li cincintili yua ke diani maadi yesu n cindi ki tieni yeni wan tundi yaala; **2** Hali yeni ya daali k o bo doni poli pon **3** Li puoli po yo k o bo teni wan bo lugidi yaaba a tuonsɔnba k o bo legidi bi nungi po o fala puolo po fuorjanba paalu. Dana piina o tundi legidi bi nungi nni ki maadi u Tienu diema maama. **4** B den ya cendi liebi o den yi yedi'b ki ban da fagidi yeni Jerusalemi ama ki nan da guudi bàa puoni u, nani wan bo maadi «i gbadì n maama ke» **5** San bo wuuli hali yeni dinne yeni mi ñinma i ama yinba ba ti wuli yeni fuorjanba li dana kan fagidi» **6** Ban bo taani ya yogu ke bi bual'o: «badiciamo li yognu i ke a ba sieni Israheli diema aa?» **7** K o maadi'bi «laa tie yin'bi ka bi bandi li yogu bii li tinbuali yua ke u Tienu bàa cuo yeni u paaceli. **8** Ama i ba gaà u paaciamu ya yogu ke fuonjanma ti ba cua yim n ba tua mini yeni Jerusalemi sieda siedanba, Jude yeni sanmaali kuli dogu nni yeni ki tinga n pan juodi naankani kuli. **9** Yagu ke Jesu bo maadi'bi li bona kuli ki gbeni nani wan bo nua tanpoli yeni, k o doni k u tawaligbangu baa ki legini bi nunbina. **10** Ban go bo da nua tanpoli ya yogu, ki nibilie nagini bi kani ki lani tiapiena. **11** Bi bo maadi: «Yimi galile yaaba be cedi ki se lan kani ki nua tanpoli» **12** Lani ki bi bo guani Jerusalemi Olife juali po yua kɔbi yeni Jerusalemi nani ban cuoni ya banli Sabbat daali. **13** Ban bo pundi ke bi doni gu dietuagu po, ban bo tundi ki ye naani. li bo tie Piaali, San, Saaki, Andili, Filipi, Tuoma, Baatelemi, Maatio, Saaki Alife bijua, Siimo o jakagidiga, yeni Jude Saaki bijua. **14** B bo taani tie nani nuyendo yeni ki taani

jaani, yeni bi puobi, Maali Jesu naà yeni o waali. **15** Li dani k Piaali bo fii o naataani siiga nni, bi bo tie nani 120, maadi. **16** N naataani li bo tie buama yaali k u Tienu maama n tieni ki tii, nani fuonjanma n bo yedi Daavidi ñøba nni Juda po, yua bo waani jesu ke b cuo, o. **17** Kelima o bo tie ti yua ke go bo baadi ti ñuadi li yaalidugu po. **18** Dinne li nulo daa u kuanu yeni obiadma paadi, lan kani k o jiidi baa ke li yuli liidi, k o gbanandi yodi k o tugu nni bona kuli yadi. **19** Jerusalemi niba kuli bo ñanbi bani li bonli ke b ji puni li kuanu li yeli bi danba maama nni “Hakeldama”, li niima n tie mi sôma kuanu. **20** Lan cedi ki li diani pisoma tila nni,”ñaa mani k o kuanu n kpandi pabønli ke nulo n daa kua li kani. ke nutiani n gaa u yudandi sienu. **21** Li tie buami yaali ke bi niba yaabi bo ciani ti o badiciamo Jesu n bo ye ya yoguti siiga nni **22** Lan cili San ñinwulima ya caa ya daali k o bo ñani ti siiga nni yaabi bo tua siedanba o yiedima po yeni timi. **23** Ke bi tieni nibalie liiga, Josefi ke yi'o Barsabas, k go yi'o Justus yeni Maatiasi. **24** B bo jaandi ki maadi «fini o badiciamo yua bani yua kuli yantugu ñan waani ti nibalie ne ñan lugidi yua. **25** Ke wan gaa li yiali u yaalidigu yeni u tienu tuonli ke Juda kan cølini ki nan ñødi u sancelu. **26** Ke bi tøni tia tia ki lugidi Maatiasi k b ji bo cød'o ki pugni tuonsønba piigi n yendi yeni po.

2 Pantekoti daali í pundi, bi kuli dentaani ki kaanyendu i. **2** Bi ti ludi ki gbadi ke fuugu ñani tanpoli ki nani faaciangu yeni, ki gbie ban bi ye ya dieli nni yeni kuli. **3** Ban la ke i landi tie nani mu yeni ki døgdi bi po, ki bøgdi bøgdi ki maani yuakuli po. **4** Bikuli í gbie yeni mi

fojanma, ki ji cili ki ya maadi mi maalanma nani fojanma
ní puni ba ke ban maadi maama. **5** Layognu, Juufinba
yaaba daani U Tieu nni den ñani ñanduna dogi nni kuli,
ki cua ki dá ye Jerusalema. **6** Ban gbadu ku fuugu, ban
taani ki sani ki cua, lan lidi ba yeni yuakuli í gbia ke bi
maadi o danba maama nni. **7** Bi den ye ku yaalidgu yeni li
pamancianli nni; bi den maadi: “Ti ya ba maadi i mɔni,
bani yaaba n maadi ne kuli ki tie Galile yaaba ka aa? **8** Li
nan tieni ledi i, ke ti gbia bi maama yuakuli danba maama
nni? **9** Persi yaaba, Medesi yaaba yeni Elamiti yaaba yeni
yaaba n kua Mesopotami, Jude diema nni, yeni Kapadəsi,
Pon yeni Asi, **10** Friji yeni Panfili, Ejipti nni yeni Libi dogi
yia n ye Sireni po, yeni ya canba n ñani Roma ki cua,
11 Juufinba yeni Proselitinba, Kretan yeni Arabi yaaba,
ti den gbia ke bi maadi ti danba maama nni U Tieu
paaciamu tuonli” **12** Bi den ye li pamancianli nni kaa bani
ban ba tieni yaali kuli; bi den maadi bi ñmiali nni: “Ne
mo ya niima nni nan ji tie be i?” **13** Ama bi tianba den
ñuadi ba ki maadi, “Bikuli ñuni mi daamɔnphaanma i ke li
ga ba.” **14** Ama Pieri den fii wani yeni li piiga n yendo, ki
duoni u nialu, ki yedi ba, “Jude niba yeni yinba yaaba n
kua Jrusalema nni, li ñani yin bandi yaali ne yin ñanbi ki
cengi n lanbona. **15** Kelima, ya niba ne ki ñuni daama ki
guo nani yin maali maama ka, kelima ti dá ye sijaagu,
kudi taa yognu i. **16** Li tie o sawalpualo Joweli í den waani
ya maama i: **17** “A daajuodidana ya pundi,” U Tieu ní
yedi yaali n ne, “N ba yadi n fofjanma gbannandi kuli po.
I bijaba yeni i bisiaba ba tua sawapuuba, i naacenba yeni i
jifanba ba la mi døgdimma, i nikpelba í ya laadi a bona ti

dangdi nni. **18** Li baa tie yeni i, n tuonsɔnba, bi puoba yeni bi jaba po li dana nni N ba yadi n fojanma bi po, ban ya pua sawali. **19** N ba cedi yaalidgu bona n̄ tieni tanpoli po, ki tieni li pagli maalma ki tinga po, mi sōma, u mu yeni i muñii walgu. **20** u yienu ba kpandi bɔnbɔnli, o ɔmaalo n̄ kpandi sōma ki sua ya daacianli ke i ba la ki bandi O Diedo guanma pundi. **21** Li ba tieni ke yua n jaandi U Tieu O Diedo yeli po ba baa mi faabma. **22** Israyeli yaaba, cengi mani ya lanbona ne: Nasareti Jesu, U Tieu n̄ tieni yua ya po kasiedi i kuli ya nunbu nni yaali n nua o yaalidgu tuonjama, U Tieu n̄ cedi ke o tieni ya bancianma yeni ya maalma ke ikuli bani, **23** Nani U tieu n̄ bobni maama, ke li ɔua o bancianma, bi kuadi o, ki cuo o ki mubni yaaba n fali yiko nui nni, ke bi kpaa o li daapɔnpɔnli po, ki kpa o. **24** U Tieu yiedi o, ki faabi o yeni mi kuuma fala, kelima, li bo ki buali ke wan ya ye mi kuuma nuu nni. **25** Kelima Dafidi yedi yaali ne o po: “N den tundi ki nua O Diedo ke o ye n liiga, kelima o ye n nuujieno po ke mii ji pia begma. **26** Lanwani ii, n ye li pamancianli nni, ki mangidi n pali yeni n lanbu. Yaali n pugdi, n gbannandi baa ye li dandanli nni. **27** Kelima a kan ñɔli ki ɔa n naano bi kpienba diema nni, a go kan ɔa a ninjamo gbannandi n̄ bedi. (**Hadēs g86**) **28** A dɔgdi li mi yema sani, ki waani nni, a ba cedi min gbie yeni a yema. **29** N kpiiba, n ba maadi yeni yi li dandanli nni ti yaaja Dafidi maama: o den kpe, ke bi pii o, ke o kakuli ye ti siiga nni hali yeni molane. **30** Nani wan den tie sawalpualo, ki bani ke U Tieu bo loli yni o ku dɔnligu, ki niani o ke o ba cedi o puolijuani nni, yendo n̄ kali o badigbandi po yeni.

31 o bo tuodi ki bandi, ki maadi Jesu yiedma po, “Bi den ki
ñɔli ki ñja o bi kpienba tinga nni, ke o gbannandi mo ki
bandi bedma. (**Hadēs g86**) **32** Lan ya Jesu, U Tieu duoni o
yeli, tikuli tie li kesiedinba. **33** Ama, nani wan doni, ki kali
U Tieu jienu yeni, o baa Bāa ñ den niani o ya fojanma,
o yadi lan ya fojanma i ti po ke i la ki go gbadi ne. **34**
Kelima, Dafiidi naa den doni tanpoli, ama, o den maadi,
“O Diedo yedi N Diedo, «Kali n jienu, **35** hali min ba cedi a
yibalinba ñ tua taañmaakaanu» **36** Lanyapo i, ke li buali
ke Israyeli diegu kuli ñ bandi yeni i mɔni ke yin kpaa ya
Jesu li daaponponli po yeni, U Tieu cedi ke o tua Diedo
yeni Kiristi» **37** Ban gbadi lanya maama, ki mi sia bi pala,
ke bi buali Pieri yeni ya tondba n sieni, “Ti kpiiba, ti ji
ba tieni ledi i?” **38** Ke Pieri guani ki jiini ba, “Yuakuli ñ
biidi o pali o tuonbiadi po, ki tieni mi ñinwulma bogdili
Jesu Kiristi yeli po, ke wan di sugli o biidi po, i ba baa U
Tieu Fojanma paabu, **39** Kelima li nɔnianu tie yinba
yeni i bila yaama i yeni yaaba n ye fagma, hali ban yabi
maama kuli, ke U Tieu ba yini.” **40** O den maadi mi
maama boncianla, ki kadi ki waani ba, ki paani bi pala; O
den maadi ne, “Yin fangi j yula yeni ya nifiima n kua mi
tudma nni ne. **41** Lanwani ii, bi den tuo ki ga o maama, ke
bi tieni ba mi ñinwulma bogdili, ke li daali mɔno, yaaba n
den pugni bi ñɔdkaaba po den kiluo niba tuda taa. **42** Bi
den tugni bi tuona ki tundi yaali n tie mi yenñɔdma, ki
bogdi kpanu bi ñmiali nni, ki tie bi jaandi. **43** Ti jawaandi
ñ cuo naano kuli, ku yaalidgu yeni mi bancianma maalma
boncianla ñ tieni bi ñɔdkaaba dandanli po. **44** Yaaba n
den tie dugkaaba kuli den taani ki ye kaanyendu, ke ban

den pia yaali kuli den tie tantaanbona i. **45** Bi den kuadi bi piama yeni bi bonkubkaali ki bøgi bi ñmiali nni, yuakuli yeni wan dagdi yeni yaali. **46** Li den tie yeni i daali ñ tuu daali bi den ye li jaandieli nni, ki taa payianyendu, ki ñmiidi kpanu, ki bøgi bi ñmiali nni, ki taandi ki di yeni li pamanli yeni li pali yumiinli, **47** Bi den pugu U Tienu, ke bi niba taa bi po, ki selni ba. Daali ñ tuu daali, O Diedo den pugdi bi po yaaba n den baa mi faabma.

3 Yeni ke Pieri yen i Jan den caa ku jaandiegú nni, i jaandi yogu, nani kudi yia yogu yeni **2** Bi den yi maani ki tugi nilo, ke bi mali o ke o tie wabo ki caa ki kaandi o ku jaandiegú bulñøcianbu, ban yi yaabu bu bulñøjanbu yeni kani, ke o miadi yaaba n pendi ki kua ku jaandiegú nni. **3** Wan la Pieri yeni Jan ke bi pendi ki kua ku jaandiegú nni, ke o mia ba li todli **4** Pieri ñ sedi ki nuali o tiii, wani yeni Jan, ki yedi o: «Diidi ti». **5** O wabo ñ nuali ba, ki ya daani ke o ba baa paabu bi kani i. **6** Pieri ñ maadi: «N ki pia wula ki buali ligi, ama min pia yaali, n ba teni a. Nasleti Jesu Kiristi yeli po, cuoni!» **7** Pieri ñ cuo o nuujienu, ki yogi ki fiini o, lannyognu møno, o taana ñ todi, o taagbina ñ paagi. **8** Yugyenma, o wabo ñ fii, ki ya cuoni, ki kua ku jaandiegú nni, wani yeni Pieri yeni Jan, ke o cuoni, ki yugi, ki dondi U Tienu. **9** Bi niba kuli ñ la o ke o cuoni ki dondi U Tienu. **10** Ban bandi ke li tie ya nilo n yi miadi ku jaandiegú bulñøjanbu kani yeni i; ku yaalidgu yeni li pamancianli ñ cuo ba yeni yaali n tieni o ne. **11** Nani warden li ye yeni Pieri yeni Jan yeni ii, bi niba kuli den sani ki nagni ba Salomøn ciagu nni yeni li li pamancianli **12** Pieri ñ la kunilgu, wan buali ba:

«Isarayeli niba, be n cedi ke i pala mani boncianla? Be n cedi ke i cini i nuni ti po nani tinba məno ya paalu bii ti papienli po i, ke o nilo ne cuoni yeni ii? **13** Abrahama, Isaka T yeni Jakobo Tieu, ti yaajanba Tieu n kpiagi o tuonsənlo Jesu yeli, yin den nia ke yii bani yua Pilati nintuali, wan den jagi ke wan faabi o ya yognu yeni. **14** I den yie o ninjamo yua n tie niteginka maama, ki cedi ke bi luodi ki ŋja o nikpaloo. **15** I cedike bi kpaá li miali naabiiga, U Tieu n yiedi (faadi) yua bi kpienba siiga ke tinba n tie li kasiedinba. **16** Məlane, yaaba n daani o yeli po - yin nua ya nilo, ki go bani o ne - lanya yeli n paagi o. Wan pia ya dandanli Jesu nni n cedi ke o paagi cain ikuli ya nunbu nni. **17** N kpiiba, n bani ke yii bani i, ki səni yanbontuonli i nani i yikodanba yeni. **18** Ama, U Tieu n cedi ke o sawalpuuba kuli pua ya sawali, ke li buali ke o wan lugdi ya bibuadga n la fala yeni, tieni ki tii. **19** Lanwani ii, yin biidi i pala i tuonbiadi po, ki lebdi ki ŋədi u sanjamu, i biidi n piini, ti Diedo yema n cua yeni li pasɔngli jamaano; **20** wan yuandi ki səni wan lugdi ya Kiristi i po, Jesu. **21** O tie yua ke tanpojoma ba ga hali yeni ya yogu ke U Tieu n tuodi ki cedi ke o sawalpuuanba yaadi ki waani ya bona kuli n ba tieni ki dudi. (aiōn g165)

22 Moyiisi maadi lani n yeni: “O Diedo U Tieu lugdi ki dəgdi sawalpualo nani mini yeni i kpiiba siiga. Yin cengi wan ba maadi yi yaali kuli. **23** Li ya sua ke niloba ki cengi li sawalpualo maama, bi ba biani (bolini) o cain bi niba siiga.” **24** Nn, bi sawalpuuba kuli yaaba n pendi, ki maadi li maama, ki cili hali Samiali yeni yaaba n yuandi o puoli po kuli waani lanya dana. **25** I tie bi sawalpuuba yeni ya

ñonianu ke U Tieu loli yeni ti yaajanba bila i, nani wan yedi Abrahama maama: "Ki tinga po dansani kuli ba baa mi yedjanma a ya puoljuani po." **26** U Tieu ñ duoni o tuonsønlo, o dá cindi ki søni o i siiga nni i, ke wan fidi ki yadi mi yedjanma yaaba n ba lebdi bi yama, ki ña bi tuonbiadi sanu ki ñødi u sanjamu»

4 Pieri yeni jan n da den maadi yeni bi niba, bi kodipadianba yeni, U Tieu diegu gudikaaba yudaano yeni sadisa yaaba den cua li kani. **2** B pala den beni kelima Pieri yeni Jan den bangi bi niba ki wangí ba ke bi tinkpiba baa fii kelima Jesu den fii bi tinkpiba siiga nni. **3** Bi den cuo bad ki kuani ba li kpaadidieli nni hali ke li pan fandi kelima li den tie yenjuogu jigi. **4** Yeni moko, yaaba n den cengi bi maama siiga boncianla den daani Jesu, ke bi coli den bua pundi niba tudamuu. **5** Lan den fandi, jufinba yudaano yeni a nikpela yeni li balmaama bangkaaba den taani Jerusalema. **6** Bi kodipadianba bado Ana yeni kayifa yeni Jan yeni Alesanda yeni yaaba n sieni ki tie bi kopadianba yudaano kuli. **7** Bi den cedi ke Pieri yeni Jan sedi bi siiga, ke bi buali ba: «U laa paalu ya po, bi ñme yeli nni ke i tieni yeni?» **8** Lani U Tieu fuoma yua n gbieni pieri ke o den yedi ba: **9** «yinba bi paatieba yeni isayele nikpela, i buali dinne ya tuonjanli n tieni ya wabo ne po yeni lan gaa maama ke o paagi. **10** To, Yinba yaaba n ye kuli yeni Isayele yaaba yaaba n sieni kuli, yin bandi ke li tie Nasareti yua Jesu Krisiti yeli po, yin den jøni yua li dapønpønli po, ke U Tieu ffini o bi tinkpiiba siiga, ke yaa ja n tie na paagi cain ki se i nutuali. **11** Jesu tie: yaa tanli ke i den luni, ke nan tie tanmaala. Lani n

tua li tanpuuli tanjali. **12** Mi faabma ki ye nitɔ kuli kani kelima yetɔli kuli ki ye ɔjanduna nni tin baa faabi kelima yaali yapo taladi». **13** Bi cancannikpela yeni n den laa Pieri yeni Jan n pia yaa paapali, bi den pagi ba kelima bi banni ke bi tie taliginba kaa kua cogu. Bi den bandi ke bi tie yaaba n den ki ye yeni Jesu. **14** Ban den nua ke ya ja n paagi yeni se Pieri yeni Jan kani, baa den fidi ɔjmiani ba libakuli. **15** Bi den cedi ke bi ñani bi cancannikpeliba taanli nni, ke bi juogi. Bi den yedi: **16** Ti baa tieni bi naa jaba lede? kelima Jerusalema yaaba kuli bani ke bi tieni mi bancianma, ti moko nan kan fidi ki nia. **17** Ama ki fidi ke laa maama n daa yadi bi niba siiga, tin fuu yeni ba ki yie bipo ke ban da go maadi oba kuli laa yeli nni». **18** Lani, bi den gɔ ki yini ba ki yie bipo cain ke ban da gɔ maadi ki bangi bi niba Jesu yeli nni. **19** Pieri yeni Jan den gua ki yedi ba: «Biigi mani ki lie li ya tiegi U Tieu po ke tin tuo i ya maama ki cedi wani U Tieu yaama. **20** Kelima ti kan fidi ke kan yedi tin la ke go gbadi yaala». **21** Bi cancannikpeliba bia den funi yeni ba ki yuandi ki ɔja ba. Baa den laa ban baa cuo ba yaali yapo, kelima bi niba kuli den kpiagdi U Tieu kelima yaala n den tieni po. **22** Kelima ban den tieni ya ja po mi bancianma ke o paagi den kpeligi ki cie bina piinaa. **23** Pieri yeni Jan n den ñani, bi den gadi bi lieba po ki pan wani ba bi kopadianba yudanba yeni bi nikpelba n yedi ba yaala kuli. **24** Ban den gbadi lani, bi den taani yanyenma ki jandi ki mia U Tieu ki yedi: «Ti Diedo, fini n den tagi tapoli, ki tinga, mi ñincianma yeni yaala n ye mi niinni kuli. **25** A den maadi ke U Tieu fuoma yua cedi ke ti yaja

Dafidi a naaciemo səgning a maama ki yedi: «be n cedi ke bi nilanba fii ki tiendi o fuugu? ke i nibuoli mo pia laa yantiabiada? **26** ki tinga badiba kuli fii ki sedi. Bi badijaba mo taani ki tuu ñøyenbu ki fii ki sedi O Diedo yeni wan gandi yua po. **27** Məməni o bado Elodo gufeneri Ponisa Pilata den taani yanyenma yeni yaaba n kaa tie Isabele yaaba kuli u naa dogu nni ki juogi ban baa tieni maama ki cuo fini U Tieni ya nacengagdinjamo Jesu, ŋjan gandi yua. **28** Ban den taani yeni, bi den tieni ŋjan tuodi ki bili yaala kelima a paciamu yeni a yanjagili po. **29** Məla o Diedo, cengi ban funi leni timaama, ki paagi tinba a naacenba tin yaa wang a maama yeni li pamanli. **30** Tandi a nuu ke tin ya taagi a naacengagidinjamo Jesu yeli ki paagdi bi niba sinankeeninba yeni mi bancianma». **31** Ban den jaandi yeni, ban taani naakani den digdi. Bi den gbie yeni u Tieni fuoma yua ki bi wang U Tieni maama yeni li papaali. **32** Yaaba n den daani kuli den pia yenyenma yeni yanjagidiyenli. Oba kuli naa den yeni ke wan pia yaala tie wani baba n baa die yaala, nilo kuli den tuo ke o piama tua o lieba kuli yaala. **33** Jesu tondibila den tieni siedi wani o Diedo Jesu fiima bi tinkpiba siiga po yeni u paaciamu. U Tieni sela mo den ye yeni bikuli. **34** Bii siiga luodo ki den ye kelima yaaba n den pia i kuani ki kpendinni li ligi **35** ki biliti Jesu tondiba taana kani. Bi den yen ñandi lienni ki bøgdi ki tendi yua kuli nani o luoma n tie maama. **36** Josefi, Jesu tondiba n den ciliyua yaa yeli Barnabasa, lani n tie yua pagidi bi niba pala. O den tie Lefiti buolu yua ki ñani Sipila diema nni. **37** O

moko den pia u kuanu, ki kuadi ki cua yeni li ligi ki bili
Jesu tondiba taana kani.

5 Ama niyendo, ban yi yua Ananiasa yeni den ye. Oja
yeni den kuadi o kpaabu, **2** ki juogi yeni o pua ki kubi
i ligi bogdima. O den cua yeni yaala n sieni ki bili Jesu
tondba taana kani. **3** Ama ke Piali madi: “be cedi ke a
ŋa sitaan k o kua a pali ki gbie k a pan pua fuonjanma
faama i ki ŋuuni u kpaabu ligi bogdnma i? **4** Lan bo ki
kuadi, li bo li ki tie a kpacelu kaa? lan bo ti kuadi l go bo
li ki tie a yaala kaa? A tieni led i ki ti maali li bonla a pali
nni. A ki pua niba kaa faama a pua u Tieni i faama.” **5**
Anananiasi n gbadu li maam wan cie ki gbaani ki fuodi ki
jiini. **6** Ke ti jiwaandi cuo yaaba kuli bo gbadu lan bonla.
ke bi jawaaba kadigi o ki bo piini. **7** Kudi puoli po k o
denpua pundi kaa bani yaala bi tieni. **8** Piali ka maadi o:
«maadi n li ya tie ki kuadi u kpaabu ne nani yin waani i
ligi maama.» K o jiini: «li ligi n yeni» **9** Ke Piali maadi
o: «i tieni led i ki taani bigni o yonmdaano tagnmi i.
Yaaba n pii a calo n yeni.» **10** Ko baa li yogu ki jiini, ke
bi jawaaba guani sua o kpe o. **11** Ke ti jiwaanciandi cuo
yaaba ye li jaandieli kuli yeni yaaba bo gbadu li bonla. **12**
Ti bonninandi yeni u yaalidgu bo tieni u niwulgu siiga
nni bi tuonsɔnba nui po. Bi bo tani ye Salomɔn jaanli
kani. **13** Ama ke ba yendo boo pia papaali yeni wan taani
bi po ke bi niba nan bo bua bi maama. **14** Bi niba yaaba bo
pia li dandanli ti yonmdaano nni bo pugdi bi jaba yeni bi
puoba. **15** Bi bo yi cendi yeni a yiama u sanu po i ki duani
ba ti gadogdi yeni i diduani po i, ki fidi yaala ke Piali ya
ti pendi ya yogu u junjungu n fidiki legini bi tianba. **16**

Niba boncianli yaaba bo ña Jerusalemi kaalindnma mo bo baadi yeni a yiama yeni yaaba ke i cicibiadi kubi ba ke bi paagdi. **17** Ama k o yikacianmo fii ya niba kuli bo ye yeni o siiga nni (ki tie Sadusiani jaandi niba); bi bo ye yeni pabonli. **18** Ke bi cuo bi tuonsonba ki kuani ba gobna dansalgi dieli nni ki luoni ba. **19** Ama u ñuagu u Tienu meleki bo ki luodi li ganli ki ñani ba ki maadi ba: **20** «Pan sedi mani li jaandieli nni ki waani bi niba li miali maama» **21** Ban bo gbadi lani ki fii ki kua li jaandieli nni gu sinjaagu nni ki tundi bi niba. Ama k oyikacianmo cua yeni yaaba bo ye yeni o ki yini mi taankalima ki sóni ke bi gedi ñani bi tuonsonba dansalgi. **22** Ama ya soje gbenga bo gedi boo la ba dansaldieli nni, ke bi guani maadi ne: **23** «Ti la k u dansaldieli luoi kpakpab ke sojenba yaaba guu se u bulñøbu nni; Ama tin luodi ya yogu tii obo deni nni.» **24** Li jaandieli nni soje cianma yeni o yidkacianmo n gbadi yeni ke li cuo ba i jeje yeni yaala ba fidi ki cua li puoli po. **25** Ke o nulo cua ki maadi ba: «ya niba ki luomi dansalgi ye li jaandieli nni ki tundi u nuwulgu.» **26** Ke o sojecianmo yeni sojenba gedi ki guani yenba suoo kaa tieni ba paalu bonli, kelima bi bo jie ke bi niba bo lugdi ba a tana. **27** Ban guani yenba bi sieni ba bi ceglkaaba kani ke o yidikacianmo buali ba **28** ke maadi: «ti kuani ke yi daa tieni i tundi o nulo ne yeli po ke i nan tieni li tundi ki gbieni Jerusalemi kuli ke li ja sôma ba wuli po. **29** Piali yeni o tuonsonba bo ñmia ba ki yedi ti bi cõlni u Tienu ya maama ki cie bi niba maama. **30** Ti yaja nba Tienu fiini Jesu bi tinkpiiba siiga nni yua ke i bo cõni o bu tibu po ki kpaa o. **31** U Tienu duoni wani ki kaani o u nuuienu ke

wan tua o bado bijua ti candaano, ki daa nua Isaraheli yaaba biidi ki gø mia sugli b biidi po. **32** Ti tie iesd nba li bona po yeni fuoŋanma gø yua ke u Tienu puni tinba yaaba n cølni o.» **33** Bi ceglkaaba n bo gbadi bi pala bo biidi ke bi bua ban kpaa bi tuonsønba **34** Ama falisiani yua ke bi bo yi o Galmali ki tie bil maama bangika kuli siiga nni yua pia ti kpiagidi ke bi cølni o bi niba kani bo yi ñani Yesu tuonsønba lan nii po lan waaagi. **35** Lani k o bo uansi yedi «Yinba Isaraheli yaaba yeni yi bua ki tieni bi niba yaala ne. **36** Kelima Todasi bo fii ki sedi yognu bá ki u niwulgu bo ñødi o ki pundi nani niba kobina bi bo kpaa'og ke yaaba bo ñua'o sani ki yadi. **37** Li puoli Juda Galile mo bo fii li cødli yogu ki dadi niba waamu. K o kpe ke yaaba bo ñua o kuli sani ki yadi. **38** Møla n ji maadi yi fagdi mani ke ña ba suoo li ya tie ke li tuadnma ñani bi niba kani li kan tuo. **39** Ama li ñani u Tienu ya kani yinkan fidi paadi ba yi ti bo bandi mono ki køni yeni u Tienu i.» Ke bi gbadi niinma nni. **40** Li puoli po ke yi nni bi tuonsønba ki puabi ba, ki kuami ba ke ban da faa maadi Yesu maama ke ñaa ba ke bi kuni. **41** Bi bo ñani i nikpeli tundi kani kani ke bi pala mangi yeni u Tienu n bua ke bani ñ la fala o ya yeli o. **42** Faadima fandi kuli u Tienu tuonsønba bo yi cua li jaadieli nni yeni bi niba deni ke wangí ke Yesu tie u Tienu n gandi yua i.

6 Laa dana siiga Jesu ñødikaaba bo pugdi pugdi, k Heleniti jufinba bo fii k yie Ebliba yaaba po, pakuanbo ki laadi mi jiema. **2** Jesu tuonsønba piiga n bonmilie yeni bo yini bi ñødikaaba ki yedi bi: «laa dagdi ti ña u Tienu maama ke ya bøgdi mi yema. **3** N naataani lugdi mani i siiga nni niba

lele yaaba pia ti kpiagdi ki gɔ gbie yeni mi yanfuonma ke
ti ba fidi ki teni ba li tuonli. **4** tima wani ti ba guani ki
tugni ki ya jaandi yeni u Tieuñ ñɔmaama.» **5** Bi laabaalo
bo mangi yaaba n bo taani kuli po. Yeni ke b bo lugdi
Etieni o ja yua gbi yeni tu dugdi yeni mi yanfuonma,
yeni Filipi, Prokori, Nikanɔri, Timɔn, Parmenasi, yeni
Nikola yua lebidi bi niba pala Antiosi. **6** Yaaba gaa u tienu
ñɔmaama bo kua yeni li niba jesu ñɔdikaaba kani ke bi
jaani ki gɔ maani i nui b po. **7** Yeni u Tieuñ maama bo
yadi kaan kuli ke bi ñɔdikaaba bo pugni Jerusalemi diema
nni. **8** Etieni bo gbie yeni ñalbaligi yeni u paaciamu ki
tiendi mi banciamma boncianla ke li pia mi yaalidma bi
niba siiga nni. **9** Ama ya niba n bo tie Sinagɔg nni yaaba
ke b yi bi Sirenian yeni Alesandrian nba yaaba pia mi
yaama yeni Silisi yeni Azi bo fii. Li niba bo pagi yeni
Etieni. **10** Ama b bo kan fidi ki sedi Etieni nunga nni yua
gbie yeni u Tieuñ paalu ki maadi mi yanfuomaama. **11** Li
puoli po ke b wuoni lebidi b niba pala ke bi maadi: «ti
gbadi ke Etieni ñani a ñɔbona ki sugi u Tieuñ yeni Myiisi.
12 ke suadi b niba, a nikpela yeni a gbandianla ke b cendi
Etieni ki cuo o ki gedi yeni o b ceglikaaba kani. **13** B bo
baa yenu faagu siedanba ke b maadi: «O ja ne li maadi ki
sugdi u kaanjanmo ne yeni yikodi. **14** Kelima ti gbadi k
yedi ke naazareti jesu ba mudi u kaanjanmo ne k gɔ lebdi
balmaama tunda. **15** Ke ya niba kuli bo kali i celi tema bo
cini a nubina o po i ki la k o nunga tie nani meleki yeni.

7 Salga yikaaba ci amo ñ maadi: «ya bona ne tie mɔnmɔni
yoo?» **2** Etieni ñ jiini n kpiiba yeni n bàanba cengi mani
nni: Ti yudandi Tieuñ n dɔgdi ti yaja Abrahama wan den

ye Mosopotami karan den yedi o. **3** ki nj a dogu yeni a kpiiba, ki gedi min ba waani ḥja naani» **4** Lawani o den ñani Kalide yaaba dogu, ki gedi ki kali kaaran. O báa n den kpe k o ñani lan kani, ki gedi ki kali yi ji ye ya dogu nni mɔlane. **5** O den k puni o o tifancelu; ba naani k e o ba ḥjmaa o taali. Ama o den niano (ya yogu ke Abalahama da den k pia biga) ke o cabi lan ya dogu wun tua o dogu celu wani yeni o puoli ḥjuani o kuuma puoli. **6** U Tieu den yedi o yaali ne, ke o puoli ḥjuani bo kali doglamu nni nani bina ba, li dogu niba ba cedi ban tua yonbi hali bina kobina (400) **7** Mini n ba jioa ti buudi yeni ya nibuolu n cuo ba ti yonbdi yeni. U Tieu n yedi yaali n yeni, lani ya pendi, bi ba ña li dogu ki ya pugi nni lan kani.» **8** O den teni Habrahami ti kɔndi ke ti tie dɔnlilolma bi siiga nni. Yeni ke Abrhami bo tua Isaka báa ki kɔndi o li daaniidaali; isaka ka mɔ tua Jakobo báa, Jakobo mɔ n tua piiga nbilalie yaaba n ba tua piiga n buoli lie nikpeliba cuga. **9** A cuga n i kpeliba bo nani Josefi ki cuo'o ki kaadi o ke bi gedi yeni o Ejipti, ama u Tieu bo ye yeni o **10** O bo nanli o ki faabi o o fala kuli nni ki puni o li yanbili yeni mi yanfuoma ki sua ke Farawɔni n tie Ejipti Badciamo, ke Farwɔni dini o o kpaagli yua n todi o u dogu kubma nni. **11** Li yogu kmi koma yeni mi cacagma baa Ejipti yeni kaana dogi nni. Ti yaajanba, ji bo ki pia bonjekaali. **12** Ama jakobo n gbadì ke i fee(ḥjalkama) ye Ejipti, ke o cindi ki sɔni ti yajanba ke bi gedi ki baa. **13** Mi gediliema ke Josefi waani o yuli o kpiiba (naataani), ki cedi ke farawɔni bandi Josefi diegu yaaba. **14** Josefi n nagini o yuatieba ke ban maadi o báa wan tugi u diegu nni yaaba kuli n cua Ejipti dogu

nni. Bi kuli bo taani niba piilele n niba mu **15** Lan tieni maama ke Jakobo jiidi ki kali Ejipti dogu nni n yeni. Lan tieni a bina waamu ke o kpe wan yeni ti báanba. **16** Ke b tugi o gbanandi ki gedi ki pii Sisama, Abrahama n bo cɔdi i ligi ki daa ya kakuli Hamori bijaba kani. **17** UTienu n bo ñani Abrahama yaali nni bo pundiya yogu, Jakobo buolu n bo pɔli ki yabdi ki pugni Ejipti dogunni **18** Hali ke badciantiano ti kali Ejipti Farawən gbandi po. wani nan bo k bani Josefi. **19** Lan ya badciamo n bo bɔndi ti buolu yaaba, ki kuani ba mi cacagma nni hali ke b lu bi. **20** Lan yognu i ke Moyiisi mali o bo ñjani u Tieu nunga nni, ke bi ñjaani o o báa diegu nni ñmaali taa **21** Ban luni Moyiisi k o badciamo jifaano gandi o, ki wubi o nani o bimadiga yeni. **22** Moyiisi kua u cogu ki ga Ejipti tunda yeni u nunfanbu kuli. Obo pia u paaciamu o maama nni yeni o tuada nni. **23** Wan pundi bina piina ke o jagi ke wan gedi ki fuondi o kpiiba Isarayeli yaaba. **24** Wan la ke b kubi Isarayeli nulo ki cagni ke Moyiisi nanli o, ki tuu li panli, ki kpaa Ejipti yua. **25** O bo maali k u Tieu bo tɔgn̩i o nuu po i ki faabi ba, ama bi nan boo gbadi yeni. **26** Lan fii fandi, ke o cua ki sua ke Isarayeli yaaba kɔni. Wan bigni ke ba taani ba ki paadi li kɔnli; ki maadi: canbanba mia mani sugli, i tie kpiiba i. li kpiili ye i siigs nni be cedi ki manbiidi i lieba yama nanda? **27** Ama yua n mabni o lielo yeni n gaa o po ti jadi ki yedi “ña dini ña li bali ki puni a u sanu ke ñjan jia ti buudi? **28** A buajan kpaa n nani ñjan won kpaa Ejipti juu maama yo oo? **29** Moyiisi n gbadi yeni, wan sani ki gedi u cangu Mandian dogu nni wan mali naani bila lie **30** Wan pendi bina piina, meneki n dɔgdi o po ki tinkuoga

Sinayi juali p0, k u tutuugu yugu n ye siiga nni. co u muu
pienu **31** Moyiisi n la u mu, lan nan lidi o yeni lan ya
dəgdim; wan nagni ki bua diidi wan gbadu u diedo nialu,
k u maadi ne: **32** N tie a yajanba tienu, Abalahami, Isaka
yeni Jakobo Tieu i. Ti jawaandi n̄ cuo Myiisi, o gbanu n̄
ŋ̄oa wan bo baa ya papaali k o ba tibni ki diidi yua maadi.
33 Odiedo n̄ yedi o “pidi a taacaadi kelima ḥjan ye naani
ne tie tinjanga i. **34** Mənməni, n la n buolu n̄ laadi ya fala
Ejipti dogu nni. N gbadu ke bi buudi, ki fabni, ke jiidi ke
mi faabi ba. Molane ne gedi mini n səni a Ejipti dogu nni.
ya caa. **35** Ban bo yie ya Moyiisi maama, ki buali o: “ŋ̄ma
dini a bado bii buudi yudaano yeni?” wani k u Tieu səni
nani bado yeni candaano. U Tieu cedi ke meleki nuu
dəgdi o po u tutuugu nni. **36** Moyiisi n bo ŋ̄ani ba Ejipti
dogu nni. O bo tieni yaalidigu **37** Wani li moyiisi n maadi
Isaraheli yaaba “u Tieu lugdi ki dəgdi i po o sawalopualo
i kpiibasiiga nni sawalipualo nani mini yeni.” **38** Lan ya
nilo n bo ye li nitaali siiga ki tinkuoga nni yua bo yua bo
maadi sinayi juali po yeni. Ya nilo bo ye yeni ti báanba ya
nilo n ga li miali maama ke wan səgni ti **39** Lan ya nilo i
ke ti yajanba yie kaa cəlni. Bi yie o maama, ke bi pala
guani ki kua Ejipti tuona nni. **40** Lan yognu b bo maadi
harən “tagi ti po ya tagbuoli ke ti baa ḥua ki pugi. Ama ya
Moyiisi n ŋ̄ani ti Ejipti dogu nni, yeni tii bani lan tieni
maama. **41** Lanwani i b bo tugi naabiga ki pugi ki po, ki
padi b pada, ke bi pali mani bi nui bontagikaali po **42** Ama
k u tienu lebdi bi yama ki cedi ke bi pugi tanpoli ḥmabidi
ḥmabidi nani lan diani maama bi sawalipuuba tili nni
yeni ki tinkuoga po nni “Isaraheli diegu, bina piina n yeni

ki tinkuoga nni i puni nni i yankodike e ki padi n po a pada aa? **43** I tuo ki pugi Molɔki u tienu yeni Renfan tienu ɔmabiga. yi go tagi ya bulo ki pugi yeni yia po, n ba cedi ban cuo yi ti yobdi, ki gedi yeni yi hali Babilɔnipendma. **44** UTienu mabilkaama kpagu po ti yaajaba la kasiedi ki tinkuoga nni nani u tienu n bo maadi o bali maama yeni Moyiisi maama yeni ke o cedi lan dɔgdi o po nani wan bo la maamasina yi juali po yeni **45** Lan ya felijongu i ke ti yajaanba tugi bi cenli nni, ki yegi yeni Jesue ki cua. lani i tieni ban pundi ya tinga po ki sua u Tieu bo beli yaaba bo cindi ki kaa ki po ke ti yaajanba daa ki pundi yogo (daali) **46** Wani yua baa u Tieu ɔnbili ki bo jagi ke ban maa dieli Jakobo Tieu po. **47** Ama saalomɔn n maa u Tieu po diegu **48** Ama u Tieu naa kua ya dieli nni ke bi niba nui maa; nani o swalipualo ñ yedi maama **49** Tanpoli po ntie n badikpagli ke ki tinga tie n taarɔmakaanu. ke u laa diegu ke i ba fidi ki maa n po? o diedo maama n yeni. mi ba kali le i ki fuodi i? **50** n ya nuu ka tagi lan ya bona kuli i? **51** Nisaalo fini yua ya tulu se bontantanli ke i pala yeni i tuba ki pia maalima ba kuli ku kɔnciagu po ki sedi ki pani mi fuojanma u sanu; I li tie nani i yaajanba ñ tieni maama yeni i **52** O laa o sawalipualo i, ke i yaajanba ki waani fala, ki cagni o? Bi bo kpaa ya sawalipualo bo liidi ki cua ki sua ki yua tie niteginka daa pundi; mɔlane yinba n mɔ kuadi o ki nikpaloo po. **53** yinba yaaba ñ ga malekinba ñ bili ya mabilikaama, ki naa taa ma ki bili i yula nniyeni. **54** Saliga yidkaaba nitaali ñ gbadi lan ya maama ke mi duolo bi pala, ke bi ɔmmani a ñina Etieni po. **55** Nani wani n bo gbie yeni mi fuojanma yeni, k o yaadi

ki nua tanpoli cenmm, ki la u Tienu yudandi ke Jesu se uTienu nujieno po. **56** Etieni n yedi: «diidi mani, n la ke tanpoli luodi, k o ja bijua se u Tienu nujieno po. **57** Ama li nantaali n̄ taani ki yigni o po, ki pii bi niba ki sani ki wolo o. **58** Ki pua ki peli ki ñani o bi dogu nni, ki lugdi o tana: yaaba n̄ bo kasiedinba bo bili tialakaadi naaciemo bá kani, ke b yii o Soli. **59** Ban bo lu Etieni a tana ya yogu, o jaadi o Tienu ki maadi: «O diedo Jesu gaa mi fuoma» **60** Ki baa ki gbaani, ki yignio paama ki maadi: «daa tugni ya biidi ne (tuobiadi) ne bi ya yula po. Wan yedi lani ki gbeni ke o jiidi.»

8 Landaali bi niba den cili ki wangit Krisiti n yini yaaba, yaaba n ye Jerusalema o falabiado. Jesu tondiba yaaka, yaaba n sieni kuli den yayadi Jude diema nni. **2** Yaa niba n den fangi U Tienu den piini Etiena ki mua opo i kumoe boncianla. **3** Solo den moandi ki baa bolini Krisiti n yini yaaba. O den kua ti diedi nni ki co bi jaba yeni bi puoba kuli, ki kuandi ba li kpaadieli nni. **4** Yaaba n den yayadi yeni, den caa i kaani boncianla ki wangit U Tienu Laabaaljamo. **5** Filipiden jiidi ki gadi ya dogu n ye Samali diema nni ki wangit laa niba U Tienu n Gandi yua maama fuuli. **6** Bi niba n den gbadit Filipi n yedi yaala ki laa wan tieni ya bancanma, bi den cengi o maama bonjanla. **7** I cicibiadimi den tangi ki ña ban ye yaaba ya niinni. Yaaba ya gbanandi n ffaani yeni a waba boncianla moko den paagi. **8** Li pamanli den tieni boncianla laa dogu nni. **9** Li den sua ke o nilo ye u dogu yeni niinni ke li waagi, ki yi Simono. O den tiendi ti belbondi ke li pakit Samali yaaba, ki jigini o yuli ke o tie niciamo. **10** Bi niba kuli, a

bila yeni a nikpela, den ga o maama boncianla ki tua:
«One n tie U Tieu paalu, ban yi yu u paaciamu». **11** Bi
den cengi o maama kelima wan n tiendi ya belbondi den
paki ba hali ke li waagi. **12** Ama Flipi n den wangi ba U
Tieu diema Laabaalŋamo yeni Jesu Krisiti yeli, bi den
daani o maama ke o wali ba U Tieu ñinma, bani bi jaba
yeni bi puoba kuli. **13** Simono wani oba den daani Filipi
ki nua wan tiendi ya sinankeeninba yeni ya bancianma
ke li paki o. **14** Jesu tondiba yaaba n sieni Jurusalema n
den gbadu ke Samali yaaba ga U Tieu maama, bi den
soni bikani Pieri yeni Jan. **15** Ban den pundi likani, bi den
jaandi yaaba n daani po ke ban baa U Tieu Fuoma yua.
16 U Tieu Fuoma yua daa den jiidi bi siiga oba kuli po. Bi
da den wali o Diedo Jesu Krisiti yeli nni baba. **17** Lane
Pieri yeni Jan den maani bipo bi nui ke bi baa U Tieu
Fuoma yua. **18** Simono n den laa ke bi baa U Tieu Fuoma
yua kelima bi tondiba maani bipo bi nui, o den cuani bipo
i ligi ki yedi: **19** «Pa mani mini moko laa paalu, ke min
maani n nui yua ya po, wan baa U Tieu Fuoma yua.» **20**
Pieri den yedi o: «Fini yeni a ligi kuli n bodi, kelima a
tama ke a baa pa i ligi ki baa U Tieu paalu. **21** ñaa pia
biinu yeni ñantaadoba kuli li naa tuondi nni, kelima a
pali naa tiegi U Tieu nintuali. **22** Lani ya po ñan biidi a
pali a yanjagibidli po ki ña li ki mia o Diedo li ya baa tuo
wan pa ña sugli ñan pia ya yanmaalma po. **23** kelima n
den nua ke li nunponbiadli gbie n niinni, ti tuonbiadi go
lola a mo.» **24** Simono den gua ki yedi: «mia n po mani o
Diedo ke yin yedi yaala kuli n da cua n kani.» **25** Pieri
yeni Jan n den tiendi siedi o Diedo ki go wani o maama b

den gɔ Jerusalema ki wangí Samali dogi boncianla nni, o laabaaljamo. **26** O diedo maleki den maadi yeni filipi ki yedi o: «Fii ki gadi u ganu po, ki pundi ya sɔnu n ñani Jerusalema po ki caa Gaza po. Ki ɣɔdi ya sɔnu n pɔndi mi fanpiema yeni nni.» **27** Filipi den fii ki gadi. Li den sua ke Etiopi diema nilo yua n tie mɔlga, Kadasi Etiopi pobado, yua n ki o ligkublo, den gadi Jerusalema ki ban kpiagi U Tienu. **28** Wan den lebdi ke baa guani o denpo, o den ka i taami tolgu nni ki cogi o Sawalpualo Isayi tili. **29** U tienu Fuoma den yedi Filipi: «Gadi ki nagni ya tantolgu ne ki yegi yeni gu.» **30** Filipi den sani ki nagni gu ki gbadi ke Etiopi yua cogi o Sawalpualo Esayi tili nni. O den buali o: «A ga ɣan cogi yaala n bua ki yedi yaala bi?» **31** O den gua ki yedi o: «N baa gaa ledi ki bandi, nitɔ yaa bundi npo i?» Lani, o den mia Filipi wan do ki kali yeni o u tantolgu nni ban yegi. **32** Wan den cogi iDiani nni naankani n den maadi ya maama ne: «B den dia o nani o pia yeni ki caa yeni o u yankodikaanu po. Nani i pabiga n ɣmimi yua n mögidi o kobidi kani maama. Waa den yaadi o ñɔbu. **33** Bi den miidi o, ki jia opo ya buudi n ki tiegi. ɣma baa fidi ki togdi o buolu maama? Kelima bi ñani o miali ɣanduna nni.» **34** I mɔliga den yedi Filipi: «N bua ɣan wani nni, Sawaalpualo maadi ɣma ya maama i? O maadi o yuli maama bi nitɔ yaama yo? **35** Filipi den cili yeni laa dianu ki wani o Jesu laabaaljamo. **36** Ban den ɣua b sani keli suagi liiga, B den pundi mi ñinma kani. I mɔliga den yedi: «Diidi mi ñinma nna. Be n yie npo ke min da wali?» **37** Filipi den gua ki yedi o: «A ya daani yeni a pali kuli, li baa fidi.» Ke i mɔliga den gua ki yedi: «N daani ke Jesu

Krisiti tie U Tienu Bijua.» **38** O den wani yua n gobdi u tantolgu wan sieni gu. Filipi yen i mõliga den jiidi ki kua mi ñima nni ke o wali o. **39** Ban den ñani mi ñima nni, o Diedo Fuoma den taa Filipi ke ki mõliga den suagi liiga yen i sancenli ke o pali mani. **40** Filipi den sua ke o ye Asota dogu nni. O den ñani Asota ki caa Sesale, ki wang i o Laabaaljamo wan tagini ya dogi kuli hali ki pan pundi.

9 Ama Soli bo li k ñja ki dieli o yomdaano ñõdikaaba ki wang i bi fala, ki gedi a sala yikaciamo deni **2** O den yi gedi ki gaa ya tila cabi o ke wan gedi jufinba jaandidõngu nni Damasi. O ya la b siiga yua, jaba bii puobi wan loli'bi ki kuani yemi Jerusalemi. **3** Soli n bo pa u sanu po ki nagdi Damasi dogu ke mi yiema ti cua ki kaani ki lindi o; **4** k o baa tinga nni ke gbadi u nialu ke li maad o: «Soli Soli be be cedi k a yonbidi n?» **5** ke Soli jiini o «A tie ñma i n yonmdaano?» k o yonmdaano guani jiini o: n tie jesu yua ke wang i o fala i; **6** «Ama fii ki kua u dogu nni b ba maadi ñja yaali k a ba tieni yaala.» **7** Ke yaaba bo paa u sanu yeni Sloi ji se ki ñmini; b gbadi u nialu ki naa la nulo. **8** Sol bo fii, wan yaadi ki bo nuali o bo kan fidi la lba. ke b cuo u nuu ki dadibi o ki gedi yeni o hali Damasi. **9** K o tieni daa taa kaa nuali o bo ki ñuni ki go ki jeni. **10** Jesu ñõdika bo ye Damasi ke b yi o Ananiasi. Oyonmdaano bo maadi yeni o mi dõgdima nni: «Ananias.» Ke o maadi «mini yen i n yonmdaano» **11** Ke o yonmdaano maadi o: «Fii ki gedi u sanu po yua ke b yi u jieni, juda deni, buali ya nulo ñani Tarsi, yua ke b yi o Soli kelima o jaani. **12** K o la mi dõgdima nni o nulo ke b yi o Ananias k o kua ki mani o nui o po ki fidi wan nuali.» **13** Ama ke Ananias

jiini: “yonmdaano n gbadì ke bi niba maadi o ja ne po, Wan waani a nijanma fala maama Jerusalemi. **14** O bo pia ti yikodi a yedikaciama kani ke fidi ki cuo nulo yua jaandi a yeli po”. **15** Ama o yonmdaano maadi o: «gedi o tie tuonsɔtiagu ke n luggdi o ke wan waani n yeli Isaraheli badciama yeni b bila yaaba k dugi n po; **16** N ba waani o wan ba gaa fala kuli maama ki n yeli po» **17** Yeni ke Ananias gedi ki kua o deni. ki tani i nui o po, ki maadi: «n naataanu Soli, o yonmdaano yua legdi a nunga po u sanu po ɔjan bo baadi, n sɔni n ki ɔjan fidi ki nuali ke fuɔjanma n gbie a nni.» **18** Li yogu ke li tie nani ti nipiudi yeni ki ñani o nubina nni ki baa k o go nuali. **19** K o ji dini ki baa mi tuama. O bo ye yeni Damasi ɔdikaaba ki tieni dana. **20** Li yognu ko ji wangí a jaadiena nni ki maadi k o tie u Tienu bijua i. **21** Yaaba bo gbadì kuli bo ye u yaalidgu nni ki maadi: «waa tie ya nulo bo biidi yaaba kuli bo jaandi Jesu yeli kaa? O bo kua ne ke pan cuo b ɔdikaaba ki gedi yemba bi salyidikacianba kani.» **22** Ama Soli bo baa o paaciamu ke li pugdi, ke yagi jufinba yaaba bo ye Damasi yama ki wangí ke u Tienu bijua tie Jesu Kristi. **23** Lan tieni dana ke jufi nba jougi ki bo kpaa o. **24** Ama k o bandi bi juogli. B bo suli a gana kuli yieni yeni ñiagu i ki fidi ban ñani o miali. **25** Ama ke ñiayengu ke bi ñani o li guoli u baabuogu nni. **26** Wan bo pundi Jerusalemi, Soli bo bigni ke wan ɔdi b ɔdikaaba, ama b kuli bo jie o kaa bani k o tie o ɔdika i. **27** Ama ke Barnabasi taa o ki yeni o b tuonsɔnba kani. Ki dugdi bi Soli n bo la ti yonmdaano nandi u sanu po. ke o yonmdaano maadi o yeni wan bo wani nandi jesu yeli po. **28** Ke o tuogi bi ki sua k o bo kua

Jerusalemi ki gó ki ña i. O bo maadi yeni i mɔnmɔni ti yonmdaano jesu po. **29** Ki gó pagi yeni jufi Greki nba; ama ban wani bo tundi kpaani ke ban ñani o miali. **30** O naataani n gbadí ban taa o ki gedi yeni o Sesare ki pedi yeni o hali Tarsi. **31** Yeni ke u jaandidɔngu bo ye ye mi yalma nni Jude dogu kuli nni, Galile yeni Samari, bo fii ki sedi ti yonmdaano jijiegú nni yeni fuoñanma paalu pugnma nni kristi yaaba bo pugdi k yabi. **32** Lan ji legdi ke Piaali bo waa diema kuli nni, o bo gedi yaaba gaa u Tienu maama kani hali Lide. **33** Li kani k bo la ja bá ne ke b yi o Ene ko bo wabi ki duani bina nii o gadugu po. **34** Piaali k a maadi o: «Ene, Jesu kristi paagdi ña. Fii ki ñanbi a gadogu» li yogu k o fii. **35** Yeni ke Lidi yeni Sarɔn yaaba bo la o ki lebdi bi pala ki ke ti yonmdaano kristi nni **36** Jope nni bo pia ñɔka bá ke bi yi o Tabita, li niima n tie «Dorka» li pua bo gbie i a tuadinanma po i ki tie suglidaano bi cacagidanba po. **37** ke li bo ti tuu k o yia ki kpe; ban bo wuli o bi bo duani o u dietuadigu po i. **38** Nani Lidi n bo kɔbi yeni Jope ke bi ñɔdikaaba bandi ke piaali ye li kani, ke bi sɔni nibalie ke ban baani o: «cua yeni tinba mɔlane» **39** ke Piaali fii ke bi gedi. Ban bo pundi bi bo doni yeni o u dietuadugu po i. Ke a pakuana kuli ji se o kani ki buudi, ki wangí o ya tiadi ke Dorkasi bo ñali wan bo ye yenba. **40** Ke Piaali cedi ke bi ñani bi niba kuli deni nni k o baa ki gbaani ki jaani; ki gbagi ki diidi mi kuuma ki maadi: «Tabita, fii» Wan ñubidi o nubina, wan la Piaali wan fii ki kali. **41** Piaali ka tandi o u nuu ki fiimi seni o. Wan yini a pakuana yeni yesu ñɔdikaaba ya yogu bi sua o suo. **42** Lan maama bo yadi Jope dogu kuli

nni ke bi niba boncianli tuo ki daani yonmdaano nni. **43**

Li bo tuu ki Piaali bo waagi Jope ja bá ne kani ke bi yi o
Simo k o tie gbanjabilo.

10 O ja den ye Sesale dogu nni ke b yi o Koneya. O den tie Itali minteela kobiga yudaano. **2** O ja yeni den ɻua U Tienu ki fangi o, wani yeni u diegu nni yaaba kuli. O den todi Jufinba boncianli ki gua jaandi U Tienu yogu kuli. **3** Dayenli, u siŋaøgu kudiyiani yogu, ke u laa U Tieni maleki kua o kani ki yedi o: «Koneya.» **4** O den nonli maleki ke ti jawaandi cuo o ke o yedi o: «N Daano, a yedi be.» Maleki den gua ki yedi o: «A jaandi yeni a ɻanma a luoda po pundi U Tienu kani ke waa sundi lipo. **5** Møla ɻan søni bi jaba ban gadi Jafa ki ban yini Simono, ban gua yeni yua Pieri, wan cua a kani. **6** O cani o jabdo Simono, yua yaa diegu n baali mi ñinciana.» **7** Maleki n den ñani o kani, o den yini o naacenba siiga niba lie, yeni yaa mintela n gugu siiga yendo ke o mo jaandi ki tie o naciemo. **8** Kornela n maadi ba yaala n bo tieni kuli, ki søni ba Jafa dogu nni. **9** Lan den fii ki faa u siŋaøgu kudi luoba gogu, bi jaba yeni den ye u søn nni ki nagdi Jafa, Pieri mo den doni u diegu yuli po ki baa jaandi. **10** Mi komi den cuo o ke o bua je. Ban den ɻanbdi mi jiema ya yogu, ke o laa o døgdi. **11** O den laa ke tanpoli luodi, ke yaa bonla n tie nani bu kpalcianbu yeni ñani tanpoli po ke bi muubi bu ñøkunaadi kuli ki jinihali tingi po, **12** ke ki tinga yandi buoli kuli yeni bonbalinkaana buoli kuli yeni bonyugdi buoli kuli ye bu kpalcianbu yeni niinni. **13** U nialu den yedi o: «Pieri, fii ki kpa ki ɻmani.» **14** Pieri den yedi: «O Diedo, n kan tieni lani, kelima n daa ɻmani yaala n tie

kuali yeni yaala n jøgni baa yenma.» **15** U nialu yeni gua den maadi mi liema ki yedi o: «U Tienu ya yedi ke yaala n ñani ñan da nua la ke li jøgni.» **16** Liden tieni yeni taalma taa. Lan yogu li den gó ki doni tanpoli. **17** Pieri n da den mali ki bua ke ban bandi Simono diegu n ye naakani, ki sedi bu bulñøjabu kani. **18** Bi den kpaani ki buali Simono ban gua yi yua Pieri ya cani lankane. **19** Laa yogu, Pieri n da bungi li døgidli yeni n bua yedi yaala, U Tienu Fuoma den yedi o: «Cengi, niba taa cua ki lingi a. **20** Fii ki jiidi, ki yegi yeni ba ki da bangi liba, kelima mini n sóni ba.» **21** Pieri den jiidi, ki yedi bi jaba yeni: «Mini n tie yin lingi yua. Be cuani yi ne?» **22** Bi den yedi o: «A minteela kobiga yudaano Koneya n sóni ti a kani. O tie niteginka ki gua fangi U Tienu. Jufinba nibuolu yaaba kuli tieni opo ya siedi n ñani. U Tienu sóni maleki o kani ki waani ke o wan gbadí ñan baa yedi yaala.» **23** Pieri den kuani ba li dieli nni ki ga bi cangu. Lan den fii ki fa o den fii ki yegi yeni ba. Bi kpiiba yaaba n ye Jafa siiga bi tianba den ciani o. **24** Li dalieli daali b den pundi Sesale. Li sua ke Koneya den yini o kpiiba yeni o buakaaba ke b taani ki cua. **25** Pieri n den kua ya yogu, Koney den tuogi o ki bialo ki gbaani o taana kani. **26** Pieri den fiini o ki yedi o: «Fii n moko tie nisaalo.» **27** Pieri yeni Koneya n den boe ki kua o dieli nni, Pieri den laa k b niba taani boncianla. **28** Oden yedi ba: «I bani k li kua ke Jufi ñ taani yeni onilamo, yaaka ki kua o dieli nni. Ama U Tienu døgdi npo ke min da gua nua oba kuli ke o jøgni U Tienu po. **29** Lani n cedi ke yin den sóni ke b yini nni ya yogu, n den fii ki cua ka bangi liba. Lanwani n buali yi, be ya po ke yi sóni ki

yini nni?» **30** Koneya den gua ki yedi: «Dinne dana taa, li yenlebidli yogu, n den ye n dieli nni ki jaandi. Lanyogu ya ja n laa ya tiadi n ñiligi den døgdi o yuli n kani ki yedi nni: **31** «Koneya, U Tieu gbadi a jaandi ki gua tiani todma a luoda po. **32** ñan sóni Jafa po, ban ban yini Simono ban gua yi yua Pieri. O cani o jabido Simono, yua yaa diegu n kuu yeni mi ñincianma. **33** Lanyogu n den sóni ke ban yini a. A ñanbi yeni ñan cua. Møla tikuli ye U Tieu nituali ki bua ki gbadi wani o Diedo n yedi yaala kuli.» **34** Pieri den yaadi ki yedi: «mømøni n bandi møla ke U Tieu ki gagdi b niba yeni b lieba. **35** Yua n fangi o ki tiendi yaala n ñani, wan tie nibuolu kuli, o ba fidi ki cua o kani. **36** U Tieu den sóni u tondu Isalele yaaba po ki waani ba mi yanduanma Laabaaljamo, kelima Jesu Krisiti ya po, wani yua n tie b niba kuli Diedo. **37** Yi bani ke Jan den wangí b niba ban lebdi b yama ke wan wuli ba U Tieu ñima. Yi gua bani yaala n den cili ki tieni laa yogu Galile nni ki yuadi ki tieni Jude kuli nni. **38** U Tieu den cedi ke U Tieu Fuoma yua jiidi Nsaleti yua Jsu po ki gbie o niinni maama, ki puni o u paalu. Yi gua bani ke o den caa i kaani kuli ki ñanbdi b niba po, ki faabdi Sutaani n den miabi yaaba kuli ki paagdi ba kelima U Tieu den ye yeni o. **39** Ti tie siedinba wan den tieniyaala Jufinba diema nni yeni Jerusalema nni kuli. B den jønjo u dagu po ki kpa u. **40** Ama li dataali daali U Tieu den fiini o b tin kpiiba siiga ki cedi ke o døgdi o yuli t po. **41** Waa den døgdi o yuli Jufinba kuli po ka, kali U Tieu n den tuodi ki gandi ya siedinba po, tinba yaaba n den taani ki di ki gua ñu yeni o wan den fii b tinkpiiba siiga ya yogu. **42** Wani Jesu

ñ den puogi ti ke tin ya wangí b niba o Laabaalŋamo, ki ya tiendi siedi ke U Tieuŋ dini wani Jesu li bai ke wan ya tie o bujialo ya niba n fo yeni b tinkpiiba kuli po. **43** B sawalpuuba kuli maadi o maama ki yedi ke yua n tuo ki daani o kuli baa baa sugli o tuonbiadi po kelima o yaa yeli po.» **44** Pieri n da den maadi yaa yogu, U Tieuŋ Fuoma yua den jiidi yaaba n cengi o maama kuli po. **45** Li den paki yaaba n den daani ki tie Jufinba ki yegi leni Pieri kuli, ban laa ke U Tieuŋ puni b nilaba o paalu yua ñ tie U Tieuŋ Fuoma yua, ke o jiidi bipo. **46** B den bandi ke U Tieuŋ puni ba o paalu yeni kelima b dengba ke b maadi mi malanma ki kpiagdi U Tieuŋ. **47** Lani Pieri den yedi: «Ya niba n tie na baa U Tieuŋ Fuoma yua nani ti moko n den baa maama. ñme baa fidi ki yie bipo ke tin da woli ba?» **48** Oden teni li ñøbonli ke ban woli ba Jesu Krisiti yeli nni. B den mia o wan sedi yeni ba danaba.

11 Jesu tuonsønba yeni i nataani yaaba bo ye Jude bo gbadi ke yabi ki dugi Jesu po mo gaa uTieuŋ ñømaama. **2** Piaali n bo doni Jerusalemi a kɔnjakpela bo kpag'o ki maadi: **3** «a taani kali yeni a jola ki dini» **4** Ama ke Piaali waani li maama tuago tuago. O bo maadi **5** «N bo jaani Jope dogu nni ki la u døgiduguki li naani u kpalibu ki ñani tanpoli po kaana kuli po. Li bo ji k tuoli nni **6** ke n ñuadil 'li ki diid'li ki la ti muayandi, a bonbalikaana yeni tanpoli po bonyugida» **7** Ke n gbadi u lantøgu ke li maadi'n: Piaali fii ki kpa ki ñmani!» ke n jii: **8** N badiciamo n yie jøgndi yeni bonbiidi k baa kua n ñøbu nni» **9** Ama k u lantøgu yeni guani maadi tanpoli po. U Tieuŋ n yedi ki yaali k tie jøgndi daa taal'li lan tua jøgndi» **10** L i bo tieni taalmi taa

ki guani lebidi tanpoli po. **11** Nibataa n bo se n deni ti bo kua naani, b bo ñani Sesare i ke b sənbi n kani. **12** Mi tagima maadi n ke n yegi yemi ki gedi ke paadinma n daa ye. A naataanbila bonlie yen mini n bo taani gedi k kua o ja yeni deni. **13** O bo maadi ti wan la u tienu meneki k o se o deni ki maadi: «Səni bi niba Jope ki baa yeni Siimə yua ke b gə yi'o Piaali. **14** O ba teni ŋa sawali yali ba gaa ŋa fini yeni a diegu. **15** N bo cili ki maadi'b ya yogu ke fuonjanma bo jiidi b po nani lan bo jiidi ti po ciligi yeni. **16** N bo tiadi'i u tienu ñəmaama yua yedi k: «San bo wuli yeni mi ñinma yimi ba wuli yeni fuonjanma i. **17** L i ya tie k u Tienu teb'bi u paabu nani timi yaabi dugi Jesu Krisiti nni n baa tie ŋma ki yie u Tienu po i. **18** Ban bgadi li bona b bo ŋmini ki ji dondi u Tienu ki maadi «u Tienu n ŋa yaabi ki dugi o po biidi ke ban baa li miali» **19** Yaaba ke ti yonmidi po ke bo beli'b Jerusalemi lan bo cili yeni Etiani kuumi b bo gedi Fenesi Cipili yeni Antiosi. B bo maadi jufinba baba i u Tienu ñəmaama. **20** Ama b siiga nni b tianbi yaabi bo ñani Cipili yeni Sireni baa Antiosi ki waani Grekinba u Tienu ñəmaama. **21** U Tienu nuu bo ye yemi ke bi niba boncianli la li dandanli ki ji dugi u Tienu po. **22** Laabaal yua bo nua'b bo baa b tuba nni Jerusalemi jaandidəgu kani, ke b səni Barnabasi hali Antiosi. **23** Wan bo pundi o bo la u Tienu ŋanbidi, o pali bo mani k o paani b pala kuli ki kuni u Tienu. **24** Kelima o bo tie ya nulo ke fuonjanma ti dugidi ye yen'o i k niba boncianli bo taani o tienu po. **25** Ke Barna basi gedi Tarisi ki pan ba kpaani Soli. **26** Wan bo pan la'oo bo gedi yen'o hali Antiosi. Binmuli ke b taani b lieba u

jaadidəngu kani ki tundi b niba boncianli, Antiosi ke b cili
ki yii'b Jesu ŋədikaaba. **27** Li yogo bi tondikaaba bo ñani
Jerusalemi ki jiidi Antiosi **28** B siiga nni yedi bo ye ke b
yi'o Agabusi k o fii yeni o tagnmi ki maadi ke mi koma ba
cua ŋanduna nni boncianli. Ke li bo ti cua Klodi yogu i. **29**
Ke Jesu ŋədikaaba cuo ke b bo todi b naataani yaaba ye
Jude **30** B bo tieni li todli b bo səni Barnabasi yeniSoli
yeni i ligi ki teni b nikpela.

12 Lan yogu o baddiamo Herodi bo cuo u Tienu niba ke
wangi ba fala. **2** O kpaa Saaki San nijua yeni ki jugsiega i.
3 Wan bo la ke li mangi Jufinba wan cedi ban cuo Piali
mo. Li bo tie jaama dan nni, ya jaama ke bi ŋmani kpanu
yaali ki dabinli. **4** Wan bo cuo o, o bo kuani o ti yonmdi
dieli nni o bo puogi sojenba caga na ke guudi o. O bo bua
pagi jaama po n pendi yo wan sieni o bi niba siiga nni ki
buni o. **5** Piali bo luo li yonmdieli nni ama u Tienuniba
taanli bi jaandi o po. **6** Ya daali ke Herodi maali wan ba
tieni o maama, Piali bo dua sojenba bonmlie siiga nni ki
goa. ki luagi i kudisiseli ke soje bonlis se u bulñøbu po
ki guu li yonmdieli. **7** U Tienu maleki bo kua ki sedi li
yonmdieli ke mi yenyenma yendi, k o pua piali ki fiini o
ke maadi: «fii tonma» ke i kudisiseli ñani o nugu nni ki
baa. **8** Ke maleki maadi o; «la a tiadi ki taa a taacaadi» ke
Piali tieni. k o guani maadi o: La a gbadli ke ŋədi. **9** Ke
Piali ŋədi maleki ki ñani. O ba bani ke maleki n tie yaala
tie məni. o bo maali ke li tie dangdi **10** Ya yognu ke bi
pendi cincinli ya guudika yeni liolo kani; bi ji bo pundi u
bulñøbu kani yaali tieni yeni ti kudi ki caa u dogu nni. ke
li luodi li bá bi nunga nni, ke bi jiidi u sanu po ke maleki

ji ña Paili. **11** Piali n bo ti guani o kani ya yogu k o maadi:
«N nuake yeni i mɔnmɔni ke u tienu sɔni omaleki k o baa
ñani n Herodi nui nni yeni jufunba n bo guu yaala.» **12**
Wan bo tieni li, o bo gedi Mali deni, San yua ke bi bo yi o
Marki naá. Yaaba bo pia li dandanli bo taani li kani ki
jaani. **13** Wan bo pua li ganli ya yognu o jifaano bá ke bi
yi o Rodi n cua ke ba luodi **14** Wan bandi Piali nialu ya
yognu o pali mangi k o sundi kaa luodi li ganli ki sani ki
pan maadi yaaba ye deni nni ke Piali u bulñɔbjabu kani.
15 Bi bo yedi o: «a gaadi yoo» Ama ke gó maadi ke li tie
mɔnmɔni. Ke bi maadi: «o maleki i» **16** Ama ke Piali gó li
tun ki pua li ganli ya yognu ke bi ti luodi li ganli ke bi la'
o ke li yaalidi ba. **17** Ke Piali ka waani u nuu ke ban ya
ŋmini ke maadi ba u Tieu n tieni maama ki ñani o ti
yonbidi dieli nni. Ke o maad: «waani mani li bona Saaki
yeni o naataani.» Lan puoli po yo k o gedi u kaantianu. **18**
Lan bo fandi ya yogu u yangmadigu bo ye soje nba siiga
nni kelima baa bo bani yaala tieni Piali. **19** Herodi n bo
kpaani o kaa la'o, buali sojenba, ki cabi ke ban kpaa'o.
K o jiidi jude Sesare nni ki ye li kani. **20** Horodi pali bo
beni Tiri yeni Sidoni niba po. ke bi tani cua o kani. Ki
waani Blasi o badciamo baanlo ke wan todì ba ban dɔnli
yeni o bado kelima bi jiema kuli bo ña lan bado ya dogu.
21 Herodi bo bili dayenli ki lani o badtiadi ki kali o bali
kalikanu po, o bo maadi ki maadi ba mi maama. **22** ke bi
niwulgu yigni: ne tie u Tieu nialu laa tie nulo yaali ka!»
23 Li yognu k o yonmdaano meleki cua ki pua 'o kelima o
bo k teni u Tieu ti kpiagidi. Asidibila n bo pundi o po ke
kpaa o. **24** Ama u Tieu maama bo yadbidi ki pugni. **25**

Barnabasi yeni Soli bo gbeni bi tuonli Jerusalemi. Bi bo
ñani li po ki tugi San yua ke biyi o Marc.

13 Krisiti nitaanli yaaba n ye Antiosa siiga den pia bi sawalpuuba yeni bi bangikaaba. Bi yela den tie Banabasa, Simeyono ke b gua yi u o nijeli yeni silena yua Lusiyusa yeni Manayema yua k bi bo taani ki wubi o yeni Herodi yeni Suoli. **2** Ban bo loli u ñøbu ki jaandi ya yogu, U Tieni fuorjanma ñ yedi: «Tugi mani Barnabasa yeni Sawuli ki piari ki seni ba bibá, ban ya tuuni min yini ba ya tuonli po.» **3** Lane, ban gua den loli u ñøbu ki jaandi ki mia U Tienu, b den maani b nui bi jaba yeni po ki cabi ba ke bi gadi. **4** U Tienu Fuoma yua den səni Barnabasa yeni Solo yeni ke bi gadi Selusi dogu nni ki kua ku ñinbiagu nni ki duodi ki gadi Sipila kpendigili po. **5** Ban den pundi Salamina dogu nni, b den muandi U Tienu maama li balmaama bangma diena nni, Jufinba n den taagi naakani. Jan marika den tie b todka. **6** Ban den gøgøgdi ke pan puodi li kpendifli yeni nni kuli hali ke pan pundi Pafoso dogu nni. Lankani, b den laa o lingdi o yua n tie Jufi ke b yi o Bali Jesu yua n tie o Sawolpuadaano. **7** O den ye gufeneeli ban yi yua Sejiyusa Polusa kani. Gufeneeli yeni den tie yanfodaano. O den yini Barnabasa yen Solo kelima o bua gbadu U Tienu maama. **8** O lingdo yeni ban gua yi yua E limasa den yie bipo ki muandi ke Gufeneeli n da tuo li dandanli. **9** Lane Solo, Ban gua yi yua Polo k u gbie yeni U Tienu Fuorjanma diidi o nangdi ki maadi o: **10** «Fini Satana big, a gbie yeni u nunfanma yeni mi biadma, a tie məmənmaado kuli ya yibali, a kan ŋa ki da ŋmaadi ti Diedo səni nni? **11** Məlane diidi, o Diedo nu

ma a po n yeni, a bu juani məlane mono ki ji kan ya nua hali lan waagi. Li ɳunli yeni li bənbənli n jiidi Elymas po, wan juani ki ji kpaani yua n ba ɳmagidi o. **12** Lan yogu canba Sergusa n la yaala tieni yeni, wan dugi U Tienu po g dugni u gbadi U Tienu maama ke li ya ki lidi o.

13 Paul yeni o yeglieba n ñaa halpaphos n ñinma po ki pan puodi Perisi dogu nni lan tie Panphylie ya diema. Ama Jan wan n ɳaabaa ki lebdi Jerusalema. **14** Paul yeni o lieba ñani Perisi ke ban pundi Antiosa, Pisidi diema nni. Lan kani ban kua u jaandiogu nni SSba dualgi kaali. **15** Ban cogi U Tienu bali yeni a Sawalpuala maama ki gbeni ya yogu, u jaandieogu nni canba n cua ki maadi ba: «N ninjaba, li ya sua ke i pia maama yaala ñ bu paani bi niba pala yin maadi.» **16** Pəli ñ fii ki doni u nu ki maadi: «Yim yaaba ñ tie Israyeli yaaba yim yaaba ñ dondi U Tienu kuli n cengi ne: **17** U Tienu bo lugdi Israyeli buolu ki cedi k b poli Egipti dogu nni yeni u paalu po ke ti ɳanmi li dogu, **18** ki juuni yeni ba mi fanpiema nni ke li bua pundi bina piinaa. **19** Lani ya puoli, o den buoni nilanbuoli lele kanana diema nni ki puni o nibuolu ke o diedi bi diema. **20** Lani ya bina kuli cuali den bua pundi bina kobina n bina piimu. La ya puoli, U Tienu den lugdi a bujiala hali ke pan pundi o Sawalpuolo Samuel Yogu. **21** Lani ya yogu ke u dəngni yaaba mia k b bua u bad, ke U Tienu teni ba Kis bijua Solo ke u tie Binjamini ya cugln yua ke u kali li kpaali po bina piina. **22** ke U Tienu bo fini o k gə kaani Davidi k u tie b bado. Li bo tie wan Davidi po i ke U Tienu bo tuodi ki maadi: «N la Davidi, Esayi bijua, ke u tie n pali nni big ke u tie min bua yaali kuli.» **23** Wan ya yajanguni i

ke Jesu mali nani U Tienu ñ bo puoni maama yeni. **24** Li cili ya yogu ke Jan bo cili ki tundi b niba yaala n tie ti biidi gbiandma ke Jesu daa cuu. **25** Jan n sɔni u tuonli ki gbeni ya yogu, ke o buali ba: «I mali ke n tie ñma i? N ki tie wani ka ama n puoli po, o nulo baadi ke n ki dagdi min lodi o tacagbani. **26** N ninjaba, Abrahama ya buona yen yaaba n ye siigi nni ki dɔndi U Tienu ne, b teni ti u paabu ya Laabaamanli. **27** Kelima yaaba n kua Jerusalema yeni b yudaano kuli ki bandi o, b bo tieni ki yedi yaala ke b cogi nni a jaandiena nni ki gó jaligi o. **28** Yeni ban bo li ki la yaala ke b baa jalgo kuli, ama mia pilati ke wan kpagu. **29** Ban pan tieni ki dugi yaala n bo li diani kuli, k b jiini o li dapɔnponli po, g jiidi ki piigu li kakuli nni. **30** Ama yeni lani kuli, U Tienu yiedi o b kpienma siiga nni. **31** Yaaba n bo ñani Galile yeni ki doni Jerusalema, laa u dana ña kuli wan yiedi. Ban n ji tie siedanba b niba nungi nni. **32** Tim wani, ti ji baadi yeni ya Laabaamanli ke o bo puoni ti yajanba. **33** U Tienu cɔlni u puoni tim yaaba n tie b bidi yen po, ki yiedi Jesu bi kpienma siiga nni. Lani n cedi ke li Diani i biayeli tili nni dianjali a lie po ki maadi: «A tie n biga dinla, min n ji tie a ba.» **34** Wan gua yiedi o b kpiema siiga nni ke u gbanu n da bedi yeni i ke u ji maadi: «N ba teni Davidi yedjanma yaala n ñani. **35** Lan yapo n cedi ke li gua den diani biayeli kadatiøngu kani ki yedi«A kan cedi a nunjamo n bedi.» **36** Kelima Davidi n bo sɔni U Tienu buama ki gbeni, o den kpe ke bi pii u o ba kani, ke u bedi. **37** Ama U Tienu ñ bo yiedi yua wan bo ki bedi. **38** Lan wan yin bandi n ninjaba ke li tɔgni li jua kani k b muandi ti biidi piima. **39** Lan tɔgni u kani yeni,

yua n dugi kuli ji tie yua n tiegi bonli kuli nni, yaala ke li bu kan fidì ki tieni yeni Moyisi yikodi kadaaøgu. **40**
Lan wan yin ñanmi ki diidi i yula po, ke a Sawalpuala n yedi yaala yeni n daa tieni ki dudi. **41** «Diidi mani, yim yaaba n nundi lan yagidi, yin bia, kelima n suani yeni dana le, ya tuonli ke b a nulo ya yedi ke li kan tuo ke li tie momoni.» **42** Paul yeni Barnabasa n maadi ke b gbeni ke ji kuni i, b niba n miaba sugli ki maadi ba, ke ban guani ya Saaba daali n ñua ki gua tieni i tundi. **43** Li tintaanli po n gbeni u jaandieli nni, b niba boncianli n naagi Pøl yen Barnabasa kani, ban ñanmi ke paani b pala ke maadi ba ke ban ñanmi ki kuba U Tieuñ ñalibalga. **44** Saaba daali yal ji den tuani i, b niba boncianli ji den naagni ki cengi U Tieuñ Laabaali. **45** Jufinba wan n ji la ke nuwulugi tigdi yeni, ban ji fii ki yedi ki naagni ke ji maadi ti mabiidi Pøl n tundi yaala yeni po, ke go sugidi o. **46** Ama pøl yeni Barnabasa n ñanmi ki maadi ba: «Ke li nan bu buali bani n kpia ki gbadi U Tieuñ maama t la ki yie, ke gua diidi ki sua ke li ki dagdi yeni ya midn kan ban k gbeni eni, molawani, t ba ñmagdi b canma po i. (aiōnios g166) **47** ki dugi U Tieuñ bo maadi t niini nni: «N siena ke ñan ya tie yaaba k bani U Tieuñ ya yinyenma, k gadi yeni u faabu hali ki tinga juogi.» **48** Yaaba n ki ban U Tieuñ n gbadi li maama ya yogu, k b pala mangi, k ji tieni U Tieuñ maama baliga. Boncianli yaaba n bo dagdi yeni ban kua U Tieuñ diema nni kuli daan ki dugi li maama po. (aiōnios g166) **49**
U Tieuñ ñømaama ji den yadi li dingbana kuli nni. **50**
Ama Jufinba bondi b jaba yeni b puoba yaaba n bo tie numønkuli, k b fii ki siedi Pøl yen Barnabasa po tud ki

ñam b dogu nni. **51** Ama ke Pøl yeni Barnabasa piidi piidi b dogu nni tanbiini n taana po. Lan yo ki gadi Icone dogu nni. **52** ke b ñødkaaba pala ji bo mani k b gbie yeni U Tienu Fuonjanma.

14 O bo pundi Ikone ke Poli yeni Barnabasi taani kua jufinba n bangi u Tienu maama naani ki maadi k jufi Greki boncianla gaa bi maama. **2** Ama Jufinba yaaba bo k pia kangbadma tagma nani bi nilanba yeni, bo fiini u tonu bi nijanba po i. **3** Poli yeni Barnabasi bo waagi ki li kani, ki maadi yeni li papaali u Tienu paalu po, ki tiendi sieda o ñanbili tondo Jesu kristi nni. bi bo tien li ke ti bonninnadi yeni u yaaligdu n yaa tie Poli yeni Barnabasi nuu po i. **4** Ama i dogi boncianla niba bo paadi; Tianba bo ye jufinba po bi tøba mø u Tienu tuonsønba po. **5** Ya yognu ke yaaba bo jaandi yeni jufinba bo juogi yeni bi yudanba ke ban pua Poli yeni Barnabasi ki lugdi ba a tana ki kpaa bi. **6** Poli yeni Barnabasi n bo bandi li bonla bi bo sani kua Listri yeni Derbe yeni ya dogi kpia. **7** lan kani ke bi bo wangí o labarjanmo. **8** Listri dogu nni ja bá bo ye ki mali ki tie wabi kaa bo bani cuoni. **9** Li ja bo cengi Poli k o maadi. Ke Poli maani o nubina o po ki nuali sua o pia ti dugidi yeni wan paagi. **10** lani k o maadi o yeni paama: «fii a sedi a taana po» k o ja yugi ki cuoni. **11** U nuwulgu n bo la Poli ntieni yaala ke bi doni i niali ki maadi Liakonian maama nni: «i tieni jiidi ti po nani bi naba yeni. **12** ke bi bo yini Barnabasi «zesi» Poli «merikiri», kelima bi bo tie mamaadi jala i. **13** Zesi yika yua k o jaandidielo bo ye u dogu bulñøbu kani bo cua yeni i nee yeni u diñøbu caba wani yeni u nuwulgu bo bua ban yidi salaa i. **14** Ama bi

tuonsɔ̄nba Poli yeni Barnabasi n gbadi lani bi bo padi bi tiadi ki peli kua u nuwulgu ki yigni **15** ki maadi «bi jaba be n cedi ki tie lani.» ti mɔ nufosaalba i nani yenba yeni mi buama nai yenba. Ti cua yeni o labarjanmo yali ke yin cedi ti bonyuodi tienme ki uTieu yua fuo po ki tagi ki tinga yeni tanpoli, mi ñinciamma yeni yaala ye leni kuli. **16** Ya yogu po o bo cabi ke dongbali kuli ncuoni u sanu nni. **17** Ba yeni wan ki ña ki tie kasieda wan tie yua ki tie mi ñanma, ki tieni yi tanpoli taaga yeni a kpañijana ki je ki li pamanli nni. **18** Yeni lan maama kuli Poli yeni Barnabasi fidi cedi ke baa tieni bi salaa. **19** Antiosi yeni Ikon Jufi tianba bo baa ki maadi u nuwulgu ke gbadi niima nni. kee bi lugdi poli a tana ki fili o ki ñani o u dogu nni, ki maali k o kpe i. **20** Ama u Tieu ñɔdikaaba n bo kaani lidi o ya yogu, k o fii ki kua u dogu nni. Ya daali ñɔdi k o gedi Derbe yeni Barnabasi. **21** Ban bo tundi u Tieu ñɔmaama ke bi ñɔdikaaba ti ñani li dogu nni ke bi guani Listri, Ikon yeni Antiosi. **22** Bi bo cɔ̄gdi yeni ya pugdi bi ñɔdikaaba tagnm ki gɔ paandi bi pala ke ban ya ye ti dudugdi nni ki maadi. «ti bo la fala boncianla yo ki fidi kua u tien diema nni» **23** Ban bo kaani a nikpela a jaandiena caga nni, li puoli po ke bi jaani ki loli bu ñɔbu, bi bo taa ba ki piano u Tieu i ban dugi yua nni. **24** ke bi puodi Pisidi ki pundi Panfili. **25** Bi bo muandi u tien laabaali Atali. **26** ki ñani lan kani ke bi cuo Antiosi sanu naani kani k u Tieu ñanbidi bo ye yenba ke ban sɔni bi tuona ki tii. **27** Ban bo pundi Antiosi bi bo yini a jaandien nni caga yaaba kuli, ki togdi ba ya bona kuli ku Tieu

bo tieni yenba yaala kuli yeni wan bo findi bi nilanba dandanli nandi. **28** Bi bo ye yeni bi ḥjodkaaba ke li waagi.

15 nitianba bo ñani jude ki jiidi ki tundu i naataani ki maadi: «a yaa kɔndi nani lan buali maama Moyiisi bal tili nni a kan baa gaa po.» **2** Poli yeni Barnabasi n bo cendi ba ke ki tieni li buoli yenba, i naataani bo bo cuo ke yeni Barnabasi n do bi tuonsɔnba yeni a nikpela kani Jerualemi a ki kali li laabaalo po. **3** Nani ban bo tie li jaandieli tondi yeni ban tɔgn̩i Fenisi yeni ki wang̩i bi nilanba ke ban tuo ki gaa Jesu maama. Bi bo cua yeni li pamanli i naataani kuli po. **4** ban pundi Jerusalemi li jaandieli nni tuonsɔnba, yeni li nikpela n gaa ba ban togdi ba u Tienu n tieni yaali kuli yenba. **5** Lan yognu nitianba bo ye Falisiani nba cagli nni ke mɔ bo tuo gaa, bo fii ki maadi: «Li bo ḥjani ki dagdi ke ti kɔndi ba ki cedi ban ya ḥjua moyiisi bali maama» (moyiisi yikodi maama) **6** Bi tuonsɔnba yeni li jaandieli nikpela bo taani kali ki ba diidi li maama po. **7** Bi bo dadi li maama po ki li waagi Piaali n fii ki sedi ki maadi bi. «I bani k u tienu bo tieni mi lugdima i siiga nni li waagi boncianla, ke n ñɔbu po bi lanba n gbadi u Tienu laabajanmo ki gɔ tuo ki dugi n po. **8** Ke u Tienu bani yua kuli ya yantugu, tieni ba kasieda ki tem ba mi fuorjanma nani wan tieni ti po maama. **9** Yeni ke waa tieni paadnma tinba yeni bani siiga nni ki ḥjuudi bi pala li dandanli nni. **10** Mɔla be ya po i ke i kpaani u Tienu mi maama ki taadi ya tuga kpiagi ki bua ki tuni bi ḥjodikaaba ya tuga ke ti báa, mɔno bo ki fidi tugi? **11** Ama ti pia li dandanli ke ti ba baa gaa po ti yonmdaano Jesu ḥjanbidi po nani bani yeni.» **12** Ku nuwulugu kuli ḥjmini ki

gba Poli yeni Barnabasi ke b maadi u Tieu n bo teni ke bi tieni ya bonninandi yeni ya yaalidma bi nilanba siig nni. **13** Ban bo maadi ki gbeni, Saaki bo gaa mi maama ki maadi: “n naataani songi mani n maama. **14** Simo bo togdi lan bo tieni maama k u Tieu todì yeni o ñanbidi ke bi nilanba n̄ mɔ fidi ki lugdi bi siiga bi niba ban doni o yeli. **15** O sawalipualo laabaalo taani yeni lan bo dianiki yedi yaala. **16** Lan bona puoli po yo ke n ba ti guani ki gɔ sieni Davidi diegu yugu n bo ba. Nba ñmagdigu ki ñanbi siegu. **17** Yeni ya niba sieni ba kpaani o yonmdaano, yeni ya nilanba gaa o yeli. **18** Oyonmdaano yua bo tieni a bona ke bi bandi ti ya yogu nni n maadi yaala n yeni. (**aïōn g165**)

19 Lan cedi ke n maalima tie ke ti kan ya ñmadi bi nilanba yaaba ya pala ñmagdi u Tieu po. **20** Ama ti diani ba ke ban da jøgni bi ba yeni i buli jiema, ki cuo bi ba yeni mi cunconma buali kuli k gɔ daa di mi sɔma. **21** Ya bina bo pendi, bi niba bo dogu kuli nni ki cogi moyiisi balmaama ki gɔ wangí u Tieu laabaalo a jaandiena nni saba daali.

22 Li bo naani li ñani bi ñødikaaba yeni u jaadidøngu nikpela po, yeni u jaadidøngu po ke ban lugdi Jude yua ke b yi o Barsabasi yeni Slasi, u jaadidøngu yudanba, ki sɔni ba Atiosi yeni Poli yeni Barnabasi. **23** Bi bo diani nanda i: «bi tuonsɔnba, a nikpela yeni i naataani, n diani i naataani yaba tie nilanba Antiosi, Siri yeni Slisi, ti fuondi i. **24** Ti gbadì ke bi niba ñani ti siiga nni ki gedi i kani ke ti naa puni ba sanu, ki ñmadi i yama yeni bi tunda. **25** Li bo baa ñani ti kuli po ke yi cabi ti ti lugdi bi niba ki sɔni ba i kani bani Barnasi yeni Poli, **26** Yaaba bo taa bi miali ki cabi ti yonmdaano Jesu Kristi po. **27** Ti gɔ sɔni Jude yeni

Silasi ke bi ba maadi yi a bona. **28** Lani li ḥjani ki dagdi fuorjanma po yeni tinba mɔ ya po ke ti daa tuni bonli ke laa ḥjani. **29** Lani n tie ki kubi i yula yeni n padjiema yi gɔ daa ḥjmani mi sɔma yeni ya bona ke bi padi i buli, yi kubi iyula yeni mi cumcomma buali kuli. i ya kubi i yula yeni lani bona li baa ḥjani i po. n cabdi i n yeni.» **30** Lani ke bi guani sɔni ba, ban bo pundi Antiosi ki taani u niwulgu ki teni ba li tili. **31** Ban bo cogi li ya yogu ke bi la li papaali. **32** Judeyeni Slasi bo mɔ bo tie sawalpuali ki fiidi i naataani yeni u Tienu ñɔmaama ki gɔ paagi bi pala. **33** Ban bo tieni dana li po i naataani bo guani teni ba li lanbonmanli ke bi mɔ ñ guani kuni yeni laafia ki pan teni yaaba sɔni ba. **34** Li bo mani Silasi po ke wan ya ye. **35** Ama Poli yeni Barnabasi bo ye Antiosi yeni nitianba boncianli bi bo wangki gɔ tundi ti yonmdaano ñɔmaama. **36** Lan tieni dana ke Poli maadi Barnabasi: «ti guani i diidi inaataani ya dogi nni ke ti waani ti yonmdaano ñɔmaama ki diidi ban ye maama.» **37** Barnabasi bo bua wan gedi yeni San yua ke bi yi o Maarki. **38** Ama ke Poli diidi sua ke laa dagdi yeni wan gedi. Wani ji bo ḥjaa ba hali Panfili dogu nni kaa ji bo todi ba bi tuonli nni. **39** Ke mi paadma tieni bi siiga nni ke bi yadi lieba. Ke Barnabai taaa Marrki ke bi ji bo gedi Cipri. **40** Ama Poli bo lugdi Sllasi ke wan yegi yeni o, ke o naataantieba mia ke ti yonmdaano ḥjambidi n ya ye yeni owan caa naan kani. **41** O bo puodi ki gedi Siri yeni Silisi ki paagidi li jaandieli yaaba pa.

16 Pɔli ñ pundi Derbi yeni Listri mo, ki sua ke Jesu ḥjodka ke bi yi o Timote, ke o ye likani, Juufipua yua n daani U Tienu nni ya bijua, ke o báa tie Gresi yua. **2** Ya kpiiba n

den ye Listri yeni Ikon den tieni o po kasiedi ñamo **3**
Poli den bua wan yegi yeni o ki gedi u sanu; lanwani ii,
ke o ga o ki kuani o ku ciagu, kelima Juufinba den ye li
dogi nni, ki bani ke o báa tie Gresi yua. **4** Ban den caa
ya dogi nni kuli, bi den caagu u tondu ti jaandiedi nni
ke ban cõlni Jesu ñødkaaba yeni Jerusalema nikpelba ní
den diani ki bili ya yikodi. **5** U Tienu nitaanli dudugdi
den pugni, ki go yabdi ki pugdi daali kuli. **6** Poli yeni o
yegni den tøgni ki ñani Friji yeni Galatia diema nni, ki
sua ke fojanma den kuani ba ke ban da gedi Asi diema
nni ki kpaandi, ki tundi mi maama. **7** Ban nagi Misia,
ban bigni ke ban gedi Bitinia nni, ama Jesu fojanma den
ki puni ba u sanu. **8** Ban pendi ki balni Misia, ki jiidi
Truasi dogu nni. **9** Li bonlegdikaali ní legdi Poli po ku
ñiagu nni: Maseduani jua den se likani, ki yi o ki tua:
“Cua Maseduani ki todi ti.” **10** Li bonli ní legdi Poli po, ke
ti jagi li yogu ke ti bobni ki fii ki gedi Maseduani kelima U
Tienu yi ti ke ti tundi ki waani o laabaalñamo bi ya po i.
11 Tin fii Truasi, ti taa u sansieru ki gedi Samotrasi, li
daalieli tin pundi Neyapoli. **12** Tin ñani li kani, ti gedi
Filipi yu n tien Maseduani ya dociamu, ki tie ya dogu n
yabi ki cie, li diema nni ki den ñua Roma bali, tin kali li
kani dana bá **13** Saba (mi fuodma daali ní pundi, tin ña ki
fagdi yeni bu bulñocianbu, ki gedi bongu bá kani naani ke
ti maali ke tin kadi jaandieli (jaandi yaali). Ti den kali ki
maadi yeni ya puoba n taani ki cua likani. **14** Bi siiga nni
ban yi ya pua Lidia, ke o tie Tiyatira pua, ki pugi U tienu
den cengi ti. O Diedo ní luodi o pali ke wan ya fiini Poli ní
maadi ya maama. **15** Ban tieni o mi ñinwulma bogdili, ki

yadi mi yedjanma o diegu po, ke o mia ti ki yedi, «I ya diidi ki sua ke n duu U Tieu po, yin cua n deni, ki ya ye.» Ke ti tuo o maama **16** Li sua ke ti caa i jaandi, pua ke o bu ti baadi n̄ cendi ti. O den kuandi o yonbdanba ȳalmani li baabuli po. **17** li pua den ȳua timba yeni Pəli ki kpaandi ki tua, “Ya niba ne ti Mi tanpojoma Tieu tuonsənba i, bi tundi ki wangyi mi faabma sanu i.” **18** O tieni yeni ke laa luo dana bá. Ama Pəli pali n̄ beni o po, wan gbagi ki yedi ki cicbiadga, “N̄ maadi a Jesu Kiristi yeli po, n̄a o niinni” Ke ki n̄ani ki yaadi ki ȳa o. **19** O canbàanba n̄ la ke bi ȳalmani dandanli bodi, ke bi cuo Pəli yeni Silasi ki gediyeni ba bi paatieba kani. **20** Ban kuani ba ti buudi yudaano kani, ki maadi, “Ya niba ne kuandi li ȳmadli ti dogu nni. Bi tie Juufinba i, **21** Bi tundi ya bona ke Roma yikodi ki tuo ke lan ga bii lan cəlni.” **22** Bi dogtieba den taani ki fii, ki yie Pəli yeni Silasi po, ke ti buudi danba biidi bi pala, ki landi bi tiadi, ki papadi, ki cabi bu n̄əbu ke ban pua ba a gbana. **23** Ban pua ba ki gbeni, ki cuo ba ki ban luoni li kpaadidieli nni, ki puogi li kpaadidieli guudka ke wanya guu bonjanla. **24** Wan gbadibili o ya tuonli, ke o kuani ba liiga po kpaadidieli nni ki pilni bi taana i kudseseli. **25** Ku yəgsiigu n̄ yəgdi, ke Pəli yeni Silasi yiini i yani ki dondi U Tieu, ki jaandi, ke ya kpaada n̄ sieni cengi ba. **26** Li ludli nni, mi tindigbima n̄ tieni, ki migi li kpaadidieli fiagli, lanyognu, a bulñəna kuli n̄ luodi, yuakuli ya kudseseli n̄ cie ki baa. **27** Li kpaadidieli guudka n̄ findi mi guama nni ki sua ke a gana kuli yaa, wan nədi o jugsiega ke o ba muu ki kpa o yuli, kelima o bi tama ke a kpaada kuli sani ki ciadi i. **28** Ama Pəli n̄

tiani paama ki maadi, “Da tieni a yuli bonbiigu keli maa tikuli ye nekanba i. **29** Li kpaadidieli guudka den mia ke bi yendi u kaanu, ke o sani ki kua ki digbi yeni ti jawaandi ki baa ki gbaani Pøli yeni Silasi nintuali. **30** ki ñani ba, ki maadi “N Diedi n ba tieni ledi i ki baa mi faabma?” **31** Ban jiini o “Ya duu O Diedo Jesu Kiristi po, a ba baa mi faabma fini yeni a dansanu kuli.” **32** Ban maadi o O Diedo maama, wani yeni odiegú nni yaaba. **33** Lanyognu, li kpaadidieli guudka ñ taa ba li ñiagu mōno, ki gedi yeni ba o deni, ki ñuudi ñuudi bi nala, wani yeni o deni yaaba kuli ñ tuo ban tieni ba mi ñinwulma bogdili yenma. **34** Wan kuani Pøli yeni Silasi o dieli nni, ki seni ba mi jiema, wani yeni o diegu nni yaaba kuli pala ñ mangi yeni wan tuo ki ga U Tienu maama. **35** Lan fandi, ti buudi yudanba ñ sōni u tondu ban maadi li kpaadidieli guudka ke wan luodi ki ña bi niba yeni ban ña. **36** O guudka ñ caa Pøli u tondu, ki maadi, “Ti buudi danba sōni u tondu ke ban maadi nni min luodi ki ña yi yin ña: mōlane, i ba fidi ki ña yeni mi yanduanma. **37** Ama Pøli ñ maadi ba, “Bi pua ti asala siiga, ki naa buni ti, yeni tin tie Roma yaaba kuli - ki luoni ti li kpaadidieli nni. Bi jibua ban luodiki ña ti li wuoli nni bii? N, n! Ban cua bibá ki luodi ti” **38** O guudka ñ caa ti buudi yudanba u tondu, ban gbadi ke Pøli yeni Silasi tie Roma yaaba, ti jawaandi ñ cuo ba. **39** Ti buudi yudanba ñ cua ki mia ba sugli, ki luodi ki ñani ba, ki maadi ba ke ban ña ki fagdi yeni bi dogu. **40** Pøli yeni Silasi ñ la bi kpaadidieli nni ki cua Lidia deni. Pøli yeni Silasi ñ la bi kpiiba, ban paani bi pala, ki fidi ki ña li dogu nni.

17 Ban bo tøgni pendi Afipoli yeri Apoloni ya dogu nni ban pundi teslonika ya dogu nni Jufinba bo pia li jaandieli. **2** Nani Poli n bo limaani ki tiendi maama, o bo kua taani yenba mi fuodma dan taa nni, o bo maadi yenba yaala tie i diani bundma. **3** Poli bo pøbdi li tili ki cogi ki ñanbi wan ba ke li tie buama yaala ke Kristi la fala ke gó fii bi tinkpiiba kani. o bo yedi: «Jesu yua ke n yedi n tie Krisit» **4** Jufinba siiga nni bi tianba bo tuo ki taani Poli yeri Silasa po. yeri greki nba yeri bi puoba yaaba tie gmadkaaba yeri u niwulgu. **5** Ama Jufinba yaaba n pia kangbadima yeri ki nanga bo a nibiada ki daaga po, ki taani o niwulgu ki fiini ti fuudi u dogu nni. Bi bo gedi ki pigni Jason ki bua cuo Poli ki gedi yeri o o niwulgu nni. **6** Ama Ban boo la'og, bi bo fili Jason yeri o kpiiba i ki caa yenba u dogu nni bujiala kani ki yigni: «Ya niba n gmadi u dogu mɔ pundi ne kanba» **7** Joson bo n ga ya niba o deni po bo yiedi sesari bali maama ki yedi: ke baditiano ye ki yi Jesu. **8** o niwulgu yenu u dogu banda n gbadi li maam li bo yagi bi yama. **9** Bi bo ti pani Josoi yeri o lieba po ke bi ñani ba ki ña. **10** Li daali ñiagu ke bi taa Poli yeri silasi ki gedi yenba Bele ban bo pundi bi bo kua Jufinba bangima dieli nni. **11** Ya Jufinba bo ye lan dogu nni bo tie nimønba ki cie Tesalonik nba bi bo kuani bi yama yeri i mønmøni u Tienu maama bangima nni ki ñanbi diidi daali kuli u Tienu maama diani n maadi yaala ya tie mønmøni. **12** Lan bo cedi ke bi siiga nni bi niba bo dugi, yeri Greki nba puoba yeri bi jaba yaaba. **13** Ama Tesaloni Jufi nba n bo gbadi ke Poli maadi u Tienu maama Bere ke bi gedi ki gua fiini o nuwulgu. **14** Li yognu ke Poli kpiiba gba ki søni o

mi ñinciam po; Ama ke Silasi yeni Timote wani ye lan kani. **15** Yaaba bo ciani Poli bo gedi yeni o hali Ateni. Ban bo ñja o lan kani ke bi maadi ba Silasi yeni Timote po ke wan tuodi cua bi kani. **16** Poli n bo guu ba Ateni o tagnma bo yagi kelima o dogu yeni kuli bi gbie yeni i buli. **17** Yeni ke poli kua li jaandieli nni ki maadi yeni Jufi nba yeni ya niba bo jaani u Tieu. yeni yaaaba ko bo laadi ba daali kuli bi niba tantaankaanu kani. **18** Ama Epikiriani yeni Stihisiani nba gbabanda bo kpagi'o. ke bi tianbi yedi: «o maciendaano bua maadi be i?» ke bi tianba tua ke: «li naani o kelima o bo wangí ba yesu yeni mi bi tinkpienba findnma. **19** Ke bi taa Poli ki gedi yeni o Aleopasa kani ke yedi: a ba fidi ki wani ti ke gbadi ñjan bangi ya bangiciama yeni? **20** Kelima a maadi a boncana ti tuba nni, lan ya po ke ti bua bandi ñjan maadi ya bonla yeni niima nni.» **21** Ama Atenasa dogtieba yeni ya canba n bo ye li kani biani bi yaama ki ya cengi aboncana. **22** Lani ke Poli bo ffi ki sedi Alopaja nituali nni li yedi: «yinba Ateni yaaba n la ki kuni i yama i jaandi. **23** Kelima min tøgni i dogi nni naan kuli n la yi tagi tagi yaala ki dondi ki la yi ban jaan naani ke bi diani: Ya Tieu ke yi bani yi». Lanwani i jaani mi yanbonma nni min yei yi yaala n yeni. **24** U Tieu yua tagi ñanduna yeni ya bona ye len nni kuli ki tie tanpoli yeni ki tinga kuli yomdaano yekaanu kan ya tie bi niba n taa bi nugi ki maa ya bonla ki yi jaandieli ka. **25** Waa luo bonli ba kuli ki bua bi nisaalo nugu n sɔni o po, kelima wan mono n teni bi niba li miali yeni mi fuoma yeni yaali ye kuli. **26** UTieu bo tagi jayedo baba i k o mali ya niba yeni ya mabuoli ye ki tinga ne kuli po. O

bo tuodi ki bili bi po u siagu yognu yeni i yeyienkaani bianu. **27** Bi niba bo baa kpaani u Tieu i. Ki ɳanbi kpaani o ki la 'o. kelima waa fagi yeni ti. **28** Ama wani ya po i ke ti cuoni ki fuo, yeni ti yema kuli, Yeni ke yi ssiga nni o lonpualo yedi. ti mo tie o ya yaabila i. **29** Lan ya po nani ti tie uTieu bila yeni li buali, tin daa maali nani wani u Tieu naani nani wula yeni. bii ligi lan yaa ka tanli yua ke o kpek piedo kpiedi ke li tie o nisaalo maalma. **30** Ti bi ki bani puu ya yognu k u Tieu bo cɔdi ti biidi, ama mɔla u Tieu wangi bi niba kaana kuli ke ban lebdi bi yama. **31** UTieu bili ya daali ki go gandi o nitegika k o ba bu ɳanduna i mənməni. U Tieu bo teni lan nilo i mənməni bignma k o fii bin tinkpiba siiga nni. **32** Atanasi yaaba n bo gbadi ke Poli maadi bi tinkpienba fiima yeni bi tianba bo ɳuadi o ama ke bi təba mə bo yedi: «ti daa ba faa cengi o maama datəli.» **33** Li po n pendi ke Poli yaadi ki ɳaa ba. **34** ke nitəba cua bi kani ki dugi li maama po yeni Denis, Aheropajiti, pua bá ke bi bo yi o Damaris yeni bi təba.

18 Lanya bona ñ pendi, Pɔli ñ ña Ateni, ki gedi Korenti. **2** Likani, wan cendi Juufi ke bi yi o Akila, ke bi mali o Pɔnti, ke o dá ñani Itali ki pundi, wani yeni o denpua Prisila, kelima Kulodi den ñani bu li ɳəbonli ke Juufinba kuli ke ban ña Roma dogu nni. Pɔli ñ tuogi ba. **3** Kelima bi den taa kpenkpendtuonli i, wan kali yeni ba ban ya tuuni, kelima bi den caandi ti jondi i ki kuadi. **4** Pɔli den wangí mi maama li jaandieli nni mi fuodma daali. O den maadi ke Grekinba yeni Juufinba tuo ki ga o maama. **5** Ama Silasi yeni Timote ñ ñani Maseduani, ki jiidi ki cua, Forjanma ñ niini Pɔli wan kadi ki waani yeni i məni ke

Jesu n tie Kiristi. **6** Juufinba n yie, ki sugdi o, Pøli n yogi o tialakaadi bi po, ki maadi ba, “I søma n guani ki wuli i yucela po; Mini naa pia tagliba kuli. Lan cili mølane ki ji ya caa, n ba gedi bi nilanba kani i” **7** Ke o ñani lankani, ki gedi Titiyusi Justusi, ya ja n pugi U Tienu deni. O deni den ki fagi yeni li jaandieli, **8** Krispus, li jaandieli yudaano den taani ki daani O Diedo nni wani yeni yaaba n ye o deni kuli; ke Korenti niba yaaba n gbadli maama kuli den tuo ki duu U Kiristi nni yeni mi ñinwulma bogdili. **9** Ke O Diedo legdi Pøli po ti dangdi nni ku ñiagu ki maadi, “Da jie, ama ya maadi ki da ñmini. **10** Kelima, N ye yeni a, ke obakuli kan bigni ke wan tieni a yaali n bia, kelima n pia bi niba ke bi yabi u dociamu ne nni” **11** Pøli den tieni li kani binli yeni bina luoba, ki tundi ba, ki wangti ba U Tienu maama. **12** Ama Galio n tua Asihaya gufeneri, Juufinba n fiini ki nanga Pøli po, ki gedi yeni o ti buudi danba kani, **13** ki maadi, “Ya nilo ne bøndi bi niba ke bi pugi U Tienu, ama ti yikodi naa cabi yeni” **14** Lanyognu, Pøli n ya bua ga mi maama, Galio n maadi Juufinba, “Yinba, Juufinba, li ya bi tie jodi bii tuonbiadi maama, li bi baa pia u sanu ke min maadi yeni yi. **15** Ama nani lan tie lanbona yeni yela maama yeni i maabilkacema yeni ii, yinba møno n ñanbi ma i ñmiali nni. N ki bua lan ya maama buudi daano.” **16** Galio n beli ba ki ñani ba ti buudi diegu nni. **17** Lanwani ii, bikuli n taani ki cuo Sosteni, yua den tie li jaandieli yudaano, puapua o ti buudi diegu cancanli. Ama Galio nan den ki songi ban tie yaali. **18** Pøli den waagi li kani waamu yeni o kpiiba, ki ti fii ki cabi ba ku kua ku ñinbiagu ki gedi Siri wani yeni

Prisila yeni Akila. Wan ba fii li ñinbiayaali kani, o den cedi ke bi kuo o Sankreya dogu nni kelima o den niani U Tieu ke o baa ñua Nasaleti ñømaama i. **19** Ban pundi Efesa, Pøli ñ cabi Prisila yeni Akila lankani, ki gedi obá li jaadieli nni ki ban ya tundi Juufinba. **20** Bi den mia ke wan kali bi kani waamu, wan yie. **21** O den cabi ba, ki yedi ba, “N ba guani i kani li ya tie U Tieu buama.” ki fii Efesa. **22** Pøli ñ pundi Sesare, wan do, ki fuondi Jerusalema Kiristi nitaanli, ki ñani lankani, ki jiidi ki gedi Antiyosi. **23** Wan kali likani waamu, wan fii likani ki toli Galatia yeni Prijia diema nni ki ya paandi Kiristi ñødkaaba kuli. **24** Juufi ja, ke bi yi o Apoløsi ke bi mali o Aleksandri ñ cua Efesa. O den bani mi maama, ki go paa mi dianma nni. **25** Bi den kuani o O Diedo maama tundma cogu. O yantiali den tiegi yeni U Tieu maama, o den maadi ki go maali ki li tuagi yeni Jesu maama. Ama o den bani Jan ñinwulma bogdili baba i. **26** Apoløsi den fuoni o yama, ki maadi li jaandieli nni. Ama Prisila yeni Akila ñ cengi o maama, ban piadi yeni o ki ñanbi ki waani o O Diedo sanu. **27** Wan den bua wan pendi ki gedi Acihayia, o kpiiba den paani o pali, ki diani li tili, ki teni Acihayia Kiristi ñødkaaba ki waani ba ke ban ga o cangu. Wan pundi likani, o den todi U Tieu ñanbli ñ cedi ke yaaba duu Jesu po. **28** Apoløsi den yaadi Juufinba asala siiga nni, ki nia yeni ba, ki taadi i diani banma ki wangí ba ke Jesu n tie Kiristi.

19 Li sua ke Apolo ñ bo ye Korenti, Pøli den tøgni ya dogi n ye a juana nni kuli, ki ban pundi Efesi dogciamu nni, ki kadi yeni Jesu ñødkaaba siiga tianba. **2** Pøli ñ yedi ba: «Yin dugi U Tieu po yeni, i baa mi Fojanma aa?» Ban

ŋmiani o: «N n, tii gbadi ke bi maadi Fonjanma maama mɔno» **3** Pɔli n̄ buali ba: «To bi nan tieni yi mi ñinwulma bogdili yeni be i?» Ban jiini: “O Ninwulka Jan yaama” **4** Lanwani ii, Pɔli n̄ jiini ba: «Jan den tieni ti tuonbiadi sugli ya ñinwulma bogdili i. O den waani bi niba ke ban ya daani yua n ba ŋɔdi o puoli wani n tie Jesu.» **5** Bi niba n̄ gbadi lan ya maama, ke bi tuo ki ga mi ñinwulma bogdili O Diedo Jesu yeli po. **6** Pɔli n̄ maani o nui bi po, ke Fonjanma jiidi bi po, ke bi ji maadi mi maalanma nni ki pua sawali. **7** Bi den tie nani jaba piiga n bilie i. **8** Pɔli den kua yikodi tundma dieli nni, ki maadi yeni li papaali, nani ŋmaali taa yeni, ki tie ania ke ban gbadi U Tienu diema niima nni. **9** Ama, Juufinba bi tianba den juagi bi pala kaa tuo ki cɔlni Jesu sanŋɔdma, ki go maadi ki biidi Jesu yeli asala siiga. Lanyapo, Pɔli den yaadi ki ŋa ba, ki taa bi ŋɔdkaaba, ki piadi ki ban tundi ba daali kuli Tiranusi cogdieli nni. **10** Pɔli den li kubi yeni i hali bina lie, ke yaaba ye Asi kuli, Juufinba yeni Gilekinba kuli, gbadi O Diedo maama. **11** U Tienu den tie Yaalidgu tuada yeni Pɔli nui, **12** Lanyapo, ya yianba den fidi ki sii Pɔli ninfiancabli bii o tiayiekaagu den yi baa laafia, mu cicibiadmu mo den ñ ki ŋaani yiantianba mo. **13** Ama Juufinba, ŋantaadi danba mo den ye li diema nni, ki bieli ki ñangi mu cicibiadmu mun ye yaaba niinni O Diedo Jesu yeli po. Bi den yi yedi: “Jesu, Pɔli n̄ wangí yua ya maama yeli po, n yedi yi yeni li niinli ke yin ña ki ŋa bi niba ne” **14** Yaaba n den tiendi lani den tie Juufi salga yidkacianba siiga yendo, ke bi yii o Sefa ya bijalelediba i. **15** Cicibadyenga n̄ jiini ba “N bani Jesu, N go bani Pɔli mo;

Ke yinba mo tie bile i? **16** Ki cicibiadga yaaga n ye o nilo nni yeni ñ bibi ŋantaadi tofaadanba, kiloli ba ki puapua ki duoli ba ban ña li dieli nni ki sani mubili yeni ti yiadi. **17** Ya niba n ye Efesi kuli, Juufinba yeni gilekinba ñ gbadli maama, ki bandi. Ti jawaandi ñ kua ba, ban kpiagi O Diedo Jesu yeli. **18** Yaaba n den daani Jesu nni mo den nagdi ki wangí ban tieni ya tuonbiadi, ki miadi sugli ti po **19** Bi ñögdanba yeni ti bulbondi danba den cua yeni bi tila ke bi juu ke a buodi u mu nni asala siiga. Li tila kuli dunga den pundi ligdibala tuda piimu **20** Lanyapo, O Diedo maama den yadi i kaankuli yeni u paaciamu. **21** Poli ñ səni o tuonli ki gbeni Efesi dogu nni, Forjanma den kuani li jagli ke wan təgnyi Maseduani yeni Acihayi po, ki gedji Jerusalema; O den maadi “Min kali nekanba yeni, li buali ke min pundi Roma po mo.” **22** Poli den səni o todkaababilie Maseduani, lani n tie Timote yeni Erasitusi yaaba n den tie o naacenba. Ama wani obá go den tieni Asi diema nni waamu. **23** Lanyognu, bi den fiini mi janjancianma Efesi dogu nni, ki mi nua Jesu sanñədma. **24** Wula maano den ye ki yii Demetriyusi, o den duadi Diyana jaandieli bonnanana ki kuandi o tuonsənba po li baali boncianla **25** Lanwani ii, o den yini li tuonsənba yeni ya maaba sieni, ki taani ba ki yedi ba, “Canbáanba, i kuli bani ke ku maagu ne tuonli kuandi ti li baali boncianla. **26** I la ki go gbadli, li ki tie Efesi ne baba ka ama Asi nni kuli, ke ban yii yua Poli bəndi ki lebdi bi niba maalma ke bi ŋədi o. O yedi ba ke ban tagi ya buli yeni i nui ki tie tienu. **27** Li ba fidi bi niba ñ fali ti kpenkpendu tuonli ne; lani baba ka, bi go ba fidi ki fanbi ti pobulo Diyana yua n dagdi yeni ti kpiagdi

yeni budieli. Wani yua ke Asi kuli yeni njanduna kuli bugi ba buoni o kpiagdi.” **28** Ban gbadi lanya maama, ke bi fii yeni li pabienli ki yigni ki tua “Efesi yaaba Diyana ye yeni ti kpiagdi” **29** Ke li ȱmadli tieni u dogu nni kuli, ke bi niba taani ku kua u badu guagu nni, ki cuo pɔli yegni yaaba n den ñani Maseduani ki cua, Gayusi yeni Arisitarkusi. **30** Pɔli den bua kua ku niwulgu siiga, ama bi ȱɔdkaaba den pani o. **31** Asi diema nni yikodanba yaaba n den tie dɔnlinba den sɔni u tondu ki waani o ke wanda kua ku guagu nni. **32** Bi niba den yigni ki maadi maayenma, ke tianba mo maatɔma, kelima bi den ye ti yanyagdi nni ke bi siiga boncianli ki bani ban taani yaali ya po. **33** Juufinba ñ dadi Aleksandro ki ñani bi niba siiga, ki seni o liiga Aleksandro ñ cili ki ya gangi o nui, ki bua wan waani li nitaanli li bonli niima nni. **34** Ama, ban bandi ke o tie Juufi, ban taani ki tandi ki maadi maayenma lan waagi kudilie ki tua, “Efesi yaaba Artemisa ye yeni ti kpiagdi.” **35** yiko tuonsɔnlo ñ mɔndi ki jiini ku niwulgu yama, ke o maadi, “Yinba Efesi yaaba, o laa nilo n ye ne, kaa bani ke Efesi dogciamu n tie ti pobulciamo Diyana budieli guudka, ya nannanli n ñani tanpoli ki baa? **36** Yin bani ke lanya bonli ki pia niama yeni ii, i ba dingi i yama ki da jegibi ki sɔni tuonkaadi. **37** Kelima yin cua yeni ya niba ti buudi ne ki tie jaandieli suuda, baa go tie yaaba n fanbi tin jaandi ya bulo mo. **38** Lanwani ii, Demetriyuusi yeni bi maaba yaaba n ye yeni o ya pia tagli yeni nilobá, ti buudi diena ye, ke ti buudi yudanba mo ye; bi ba fidi ki jia bi maama yeni biyaba. **39** Ama i ya pia maatɔma li buali li maama jiama ñ cɔlni li nitaali sanu i. **40** Kelima, lanyapo,

bi ba fidi ki jalgi ti ke ti yie yiko i ki fiini li ŋmadli dinne
ki naa bani yaali ya po, ti go kan fidi ki waani li niima nni
mo. **41** Wan maadi lanya maama ki gbeni, ke o cabi li
nitaanli.

20 Ku fuugu po ñ pendi, Pøli ñ sɔni ki yini bi ŋødkaaba,
ki paani bi pala, ki ji cabi ba, ki fii ki gedi Maseduani. **2**
Wan pendi li diema nni, o den maadi n yabi, ki paani
bi pala, ke o cua Gresi. **3** Wan tieni li dogu nni ŋmaali
taa, Juufinba ñ tidi loli ki sedi o po yeni i janbi, lan sua
ke o bua kua ku ñinbiagu ki gedi Siri, wan jagi, ki guani
ki lebdi Maseduani. **4** Yaaba n den ba ciani o Asi po
n tie, Sopateri, Piirusi bijua, ke o ñani Bere; Aristarki
yení Sekondi, ke bikuli ñani Tesaloniki ki tie dugikaaba;
Gaayusi, ke o ñani Derbi, Timote, Ticiki yeni Trofimi, ke
bi tie Asi yaaba. **5** Ama lanya niba den ga ti liiga ki ba
guudi ti Trowa. **6** Ya kpanu n ki pia dibinli daana ñ pendi,
ke Ti kua ku ñinbiagu Filipi, ki tieni dana mu, ki pundi bi
kani Trowa, ki kali likani dana lele. **7** Laadi daacincinli
daali, tin taanni ki bua ŋmiidi kpanu, Pøli ñ maadi yeni bi
dugikaaba. O den bobni ki bua li ya fiifandi, wan fii i,
lanwani ii, o den maadi ke ku yøgsiigu ti yøgdi. **8** Mu
fidsanmu den yabi poli dieli nni, tin den taani naana. **9** O
naaciemo den kaa li takobonli kani ke bi yi o Etikusi, mi
guama den paadi o. Nani Pøli ñ den maadi boncianli yeni
ii, li naaciemo mi guama ñ paadi li naaciemo, wan lagdi li
dietuaditaali po ki baa ki kpe **10** Ama Pøli ñ jiidi, ki duani
ki labni o po, ki wobi o. K yedi, “Da wadi mani i pala ka,
kelima o fo.” **11** Wan guani ki do, ki ŋmiidi kpanu, ki
ŋmani. Wan maadi yeni ba ki pugni hali i sinjafaani, wan

cabi ki fii. **12** Ban guani yeni o naaciemo ke o fuo, lan sɔngi bi pala. **13** Tinba wani den kua ku ñinbiagu, ki ga Pɔli liiga, ki gedi Aso, tin den ba guudi naani ki taa Pɔli ku ñinbiagu nni. Wani mɔno den bua yeni i, kelima, o dá den jagi ke wan tɔgni u sanu i. **14** Wan cendi ti Aso yeni, ke ti kuani o ku ñinbiagu ki gedi Mitileni. **15** Tin fii lankani, ti tieni dayenli i, ki pundi Cihiyo kpendedgli kani, li daalieli ke ti pundi Smo kpendedgli, li daataali daali, tin pundi Miletı dogu nni. **16** Nani Pɔli ñ den jagi ke wan tɔgni Efesa po, o den ki bua wan biani mi yaama Asi diema nni, kelima o den peli ki bua o ya ba fidi, wan pundi Jrusalema pantekoti daali i. **17** Wan pundi Miletı, Wan sɔni bi niba Efesa, ban yini o po Kiristi nitaanli nikpelba. **18** Ban pundi o kani, wan maadi ba, “Yinba mɔno bani ibá ke hali min ɔyama n taali Asi ne, min ye maama yeni yi yognu kuli. **19** N li ɔyua ki tuuni U Tieu tuonli yeni li pali nni yumiinli, yeni ti ninsiidi yeni Juufinba ñ lolí ki sedi n po yeni ya janbi kuli. **20** Yinba mɔno bani ke mii dɔgñi yi libakuli ke li nua yaali n tie bonmɔnli i po, yeni min tundi yi maama asala siiga, ki go caa i dansani nni maama. **21** I bani min tuodi ki waani Juufinba yeni gilekinba ke ban biidi bi pala bi tuonbiadi po, ki lebdi bi yama ki ɔyodi U Tieu, ki dugi ti Diedo Jesu po. **22** Molane, Fonjanma tigi nni, ki caa yeni nni Jerusalema, n naa bani yaali n ba tieni nni lanpo, **23** Ama Fonjanma tuodi ki waani nni ke i kudseseli yeni falaciamu guu nni. **24** Ama mii tama ke n miali tie bonmɔnli n po, ki ba pani nni min dudi n nɔnma banlu yaali n pia n po mayuli po, lani n tie ke min sɔni O Diedo ñ puogi nni ya tuonli, ki tieni kasiedi U Tieu

janbli laabaaljamo po. **25** Diidi mani mɔlane, n bani ke yinba yaaba ya siiga ke n kpaandi ki waani U Tieu diema laabaali ne, i kan la n nunga jiga. **26** Kelima n kadi ki maadi yi i mɔni dinne, ke mii pia tagliba kuli ke li nua nisaaloba kuli sɔma. **27** Kelima, min waani yi U Tieu yanbuama, mii dɔgni yi libakuli. **28** Lanwani ii, yin fangi i yula ki cegni ibá, ki guudi U Tieu Fonjanma n̄ guuni ya yankulu ke yin ya tie yankpaaba/ gobdikaaba. Yin ya faami, yin gobdi ya yognu U Tieu nitaanli, wan baa yaaba ki taani o kani yeni o sɔcema. **29** N bani ke n ya fii, ki sedi ki ɔja yi, yaaba n tie nani i fuasangbanbiadi yeni ba kua i siiga, ki kan taa ki cabi u yankulu. **30** N bani ke bi niba ba kua i siiga, ki bɔndi yi yeni bi nufantunda ke yin tua ɔjɔdkaaba. **31** Lanwani ii, yin sedi taajalalie, ki guudi. Yin ya tiani ke bina taa n yeni, ke n tundi yi yieni yeni ɔniagu kaa cedi. **32** Mɔlane, n mubni yi U Tieu yeni o janbli ɔnɔmaama nui nni, yaama n ba fidi ki cedi yin paagi ki cie, ki go baa u biinu wan bili ya ɔjalmani o nigagdinjanba po. **33** N naa kuani n yama niloba kuli ligi bii o wula lanyaaka o tialakaadi nni. **34** Yinba mɔno bani ke n ya nui ne kuani n yuli po buama yeni yaaba n ye yeni nni ya buama i. **35** Lan tie yaali kuli, n tieni nannanli ki waani yi yin ba todi a tadma maama yeni i tuona, yeni yin baa tiani O Diedo Jesu n̄ yedi ya maama, wan yaadi kiyedi yaama obá: «Mi yedjanma ye jan teni po ki cie jan ga.» **36** Wan maadi yeni, ki gbeni i, ke o gbaani ki jaandi yeni bikuli. **37** Bikuli den buudi boncianla, ki cuo Poli tulu nni ki wobi o. **38** Bikuli den ye yeni li pabɔnli

kelima ban den gbadí ke o maadi ke bi kan ji guani ki la o nunga, lani ñ pendi i, ke bi ciani o ku ñibiagu kani.

21 Tin cabi ba ki fii, ki kua ku ñinbiagu, ti taa sansiedu ki gedi Kosi dogu nni, lan fiifandi, ke ti pundi Rodesi dogu nni, ki pendi lankani ki pundi Patara. **2** Ti den la ñinbiagu ke ku caa fenesi po, ke ti kua gu. **3** Tin den nagi Cihipri kpendedgli, ti den balni ki ña li ti ganu po, ki toli Siri po, ki gedi ki sedi Tiiri, ke bi tugdi ku ñinbiagu tuga. **4** Ti den la jesu ñødkaaba, ki tieni lankani dana lele. Forjanma den fandi ba ke bi waani Pøli ke wan da gedi Erusalema. **5** Ti cangu ñ den juodi likani, ke ti cabi ba, ki tugni ti sanu, ke bani yeni bi puoba yeni bi bila piadi ti hali ki ñani ti u dogu nni. Ke ti gbaani ki jaandi u ñinkunu. **6** Ti den cabi ba ki kua ku ñinbiagu, ke bi guaniki kuni bi denpo. **7** Tin den pendi Tiri, tiden suagi ki gedi Pitolemayisi. Lankani, ti den fuondi tikpiiba, ki juadi yeni ba dayenli. **8** Lan fiifandi, ke ti fii ki gedi Sesare, ki kua Filipi yua n tie ban den gandi ya nileledba o laabaaljamo tundma po yen yendo deni, ki ye yeni o **9** Li nilo den pia bonpola taa, ke bi tie powandina, ki pua sawali. **10** Tin tieni likani dana waamu, sawalpualo bá den ñani Jude, ki jiidi ki cua, ke bi yii o Agabusi, **11** O den nagni tikani ki taa Pøli gbanñagdu, ki loli o ya taana yeni o nui, ki yedi ne: “Forjanma ñ yedi yaali n ne, 'Maama ne i, ke Juufinba ba loli yua yeni ya gbanñagdu ne, ki mubni o bi nilanba nui nni'.” **12** Tin gbadí lan ya maama, tinba yeni ya niba n ye likani kuli ñ taani ki maadi Pøli ke wan da gedi Jerusalema. **13** Ke Pøli jiini, “Be yapo i, ke i buudi ki yagni n yama? Kelima, N bobni ki gbeni o, Li ki tie ke ban loli nni baba ka, ama

ki go ke Jerusalema nni, O Diedo Jesu yeli po” **14** Nani Pøli ñ den ki bua ke o cengi ti cegli yeni i, ti ji den ki ñua ki niidi o, ti den yedi, “O Diedo yanbuama ñ tieni lan buali maama” **15** Lanya dana ñ pendi, ke ti baani ti tuga ki doni ki gedi Jerusalema. **16** Bi ñødkaaba den ñani Sesare, ki ñødi ti lipo. Bi den yegi yeni nilo ke bi yii o Minason, ke o tie Cihipri yua, ki den tie ñødkaa, tin baa ye yeni yua. **17** Tin pundi Jerusalema, ti kpiiba den ga ti cangu yeni li pamanli. **18** Lan fiifandi, ke Pøli gedi yeni ti Jaka kani, Kiristi nitaanli nikpelba kuli den ye likani. **19** Wan fuondi ba ki gbeni, ke o dugni ba U Tieu ñ tieni yaali kuli bi nilanba siiga o tuonli sanu po. **20** Ban gbadi lani, ke bi dondi U Tieu, ki maadi o, “Ti kpiilo, a la ya niba n tuo ki dugi Jesu po Juufinba siiga ki luo tuda tuda. Bi kuli sedi taajala lie i, ki baa cølni li bali yikodi. **21** Be maadi ba a maama, ke a tundi Juufinba yaaba n ye bi nilanba siigi, ki waani ba ke ban ña Moyiisi maama, ke ban da køndi bi bila, ki go da ñua bi yaajanba bogda mo. **22** Ti ji ba tieni ledi i? Li naa pia tama ke bi kan gbadi ke a cua ne. **23** Lanwani ii, ñan tieni tin ba waani a yaali. Niba na ye ne ki niani U Tieu bi ñønianu. **24** Taa li niba, fini yeni bani ñ wuli ki ñani li kuali, ñan pa bipo, ban kuo bi yudi. Lanwani ii, bi niba ba bandi ke ban maadi a po ya maama kuli tie tofaama. Bi ba bandi ke fini møko ñua li bali yikodi. **25** Ama yaali n nua bi nilanba yaaba tuo ki ga Jesu sanñødma po, ti diani ba li tisonkaali, ki waani ba ke ban cuo bi yula yani i buli padjiema, yeni mi sôma, yeni mu yansødkamu nandi yeni mi conconma.” **26** Ke Pøli taa li niba, ke li fiifandi ke o wuli yeni ba, ki

ñani li kuali yeni ba, ki kua ku jaandiegu nni ki waani ban ba tieni ya dana yeni yukuli í ba padi ya padli bi ñanbma po. **27** Ban den bili ya danleleda í nagi gbenma, ke Juufinba ñani Asi ki, ki la Pøli ku jaandiegu nni, ke bi maadi ki fiini bi niba pala, ki cuo Pøli. **28** Bi den tandi ki tua “Israyeli niba, todi mani ti. Ya nilo n kpaagi ki tundi bi niba i kaankuli ya bona n ki cølni ti buolu, ti yikodi yeni tin kua naani ne. Lani baba ka; o go kuani bi nilanba ti jaandiegu nni, ki jøgning lanya kaangagdinjanmønu.” **29** Kelima bi den kpia ki la ke wani yeni Efesi yuaTrofima, ke bi yegi u dogu nni, ke bi maali ke o den kuani o ku jaandiegu nni i. **30** Li ñøgli den tieni u dogu nni kuli, ke bi niba sani ki taani, ki cuo Pøli. Bi den dadi ki ñani ku jaandiegu nni, ki luoni a bulñøna kuli. **31** Ban jagi ke ban kpa o, ke li maama kua sejenba yudaano tubli nni ke Jerusalema kuli ye li ñyadli nni i. **32** Lanyognu ke o taa sejenba ki sani ki jiidi ki pundi li ñøgli kani. Bi niba í sejenba yeni bi yudaano ke bi ña Pøli yeni ti puadi. **33** Ke sejenba yudaano nagni ki cedi ke bi cuo Pøli, ki cedi ke bi loli o yeni i kudseseli. Ke o buali wan tie yua yeni wan tieni yaali. **34** Bi niba den tandi ki maadi maayenma, ke tianba mo maadi maatøma. Nani seje yudaano í kan den fidi ki maadi libakuli kelima ku fuugu po yeni, o den cedi ke bi gedi yeni Pøli li kpaadidiepaali nni. **35** Ban den pundi a ñyamaada kani i, bi den tugi Pøli kelima bi niba jadi den yabdi. **36** Kelima ku niwulgu den ñua puoli ki yigni ki tua, “Ban gbeni o maama!” **37** Ban den bua kuani Pøli li kpaadidiepaali nni ya yognu, ke o maadi seje yudaano, “N ba fidi ki maadi bonli i?” Seje yudaano í

buali o, “A maadi Gileki maama? **38** Lanwani ɳaa tie Ejipti jua yua n den fiini mi janjanma ki kuani jakɔnda tuda na mi fanpienma nni ka aa? **39** Pɔli ñ yedi, “N tie Juufi, ki ñani Tarsi dociamu, Silisi diema nni. N tie dogcianmɔnu dotielo i. N mia ke ɣan cabi nni u sanu min maadi yeni ku niwulgu. **40** Seje yudaano ñ cabi o u sanu, ke Pɔli sedi a ɳmaada po ki duoni o nuu, ki gaani ki toli ku nilgu. Bi kuli ñ suoni silbi, ke maadi ba Ebrewu maama nni ki yedi,

22 «N ninjaba yeni n baanba, cengi mani min pia ya maama ki bua ki maadi yi, ke yin ga ma». **2** O niwulgu n den gbadu ke Pɔli maadi Hebilu maabuolu nni, bikuli den suoni Silibi. Pɔli den yedi: **3** «N tie Jufi ki mali taasa Cilisi ya yogu ama den kua Gamali cogu o naa dogu nni. O den bangi ti yaajanba maama cain, n den kuani yama kuli U Tieno po nani i kuli n bua wan maama dinne. **4** N den wangi yaaba n ɳua laa fala paa, n den loli b jaba yeni b puoba kuli ki kuani ba li yonmidieli nni. **5** Ba sala yidikaaba cianba yeni b ni kpe juogi kaaba ba fidi ki tieni siedi ke ban den teni li tili ke min gadi Damasa ke pan teni ti ninjaba yaaba tie Jufinba min den gadi naa po ke loli yaaba n ɳøa o sønu ki cuani ba Jelusaema ki ban pua ba. **6** Li den bua ki pundi naani o yie sinu yeni mini den pa u Sønu ki caa Damasa nni den nagi. La yo o yen ciangu den ñiliti ki ñani tanpoli po ki ba Lidini. **7** N den jiidi ba tinga ki gbadu o nialu ka li maadi Solo Laabaali ki wangi fala. **8** N den gua buali o a tie ɳmaa yonbidaano i? o den ɳmiani nni Jesu Nasaleti yua ki wang fala. **9** Min yen yaaba n den yegi bi den la n yenyenma ama bi den gbadu yua maadi yeni min ya nialu. **10** N den yed: N ba tieni

lede n yonbidaano? N yonbidaano den yedi: Fii ki pundi Damasa, lan kani bi ba wani a ŋa ba tieni yala kuli. **11** N den nua kelima yenyenma ciangu n yen n po, n yegi lieba n den dadi nni ki pundi Damasa. **12** Lan kani ke n den bandi ban yi yua Ananiasa, oja yen tie nimono U Tienu bali maama po, ya Jufinba ye Damasa kuli tiedi o po sieda ŋaamo. **13** Wan Ananiasa den cua min ye naani, ki nagi ni kani ke yedi: N ninjua Solo, ŋɔli, li yogu ki la o. **14** O den yedi: ti ya yaaba ke U Tienu lugdi ba ka bani o yama buama ki ya tiegi, ki gu wan ba maadi ya maama o ya ŋɔbu nni. **15** A ba tua o siedi b niba yaŋa nintuali nni ŋan laa yaala yeni ŋan badi yaala yeni ŋa gbadi gal. **16** Məla a kaa gu be? Fii ki ñani a biidi, kelima bi jaandi Jesu ya yeli po. **17** Min den guani Jerusalema, ya yogu ki den ye li jaandieli nni ki jandi U Tienu, li den cua n po nani ba yeni. **18** N den u yonbidaano ki yedi: Fii ki ñaa Jerusalema tonma tonma kelima bi kan gua ŋaaba ban tieni a po ya sieda kuli. **19** N den yedi: «N yonbidaano, ban molo ba ki cuo yaaba ñ den ŋua a ki kuani ba a yonbi diena nni, ki kpa tianba a jaandiena nni. **20** N den tie sieda yi po ya daali k b den wuli Etina sɔnma, n den taa yi yapo mɔmɔni, k guudi yaaba n den ye tiadi.» **21** Ama n yonbidaano den yedi: «Ti ki gadi kelima n nua ke n ya gadi hali fagma bi nilanba yapo.» **22** O niwulgu den ŋɔmini ke maadi ki den pundi hali li kani ke bi ji yigniki yedi: «kpa mani ya nibuolu nan ki nano yeni ki tingi, kelima la ŋa ya nilo na ya pia li miali. **23** ya yogu ki bi tandi kin landi li liada ki yadi ti tandi, **24** a mintiel a yudaano den cua kua yeni o paalu ki cuo Pɔli. O den seni o niwulgu kuli ki

buali Pøli n tieni yaala bi ya nintuali nni, ki bandi yaala n tieni ki bi taandi ya tantaani buoli na. **25** Ya yogu ke bi loli Pøli i baabi i, o den yedi a mintielo kobga yudaano yua n den se o kani: «Li cabi ke yin pua ya nilo n tie Loma ki daa buni yeni o?» **26** A mintielo kobga yudaano n gbadi yeni, o den gadi a mintielo yudaanciamo kani ke yedi: «a mɔ la ke tin tieni lede? kelima o nilo yeni tie Loma yua cain.» **27** A mintielo ci amo den gadi ki yedi: «bi maadi a ya linani Loma cain» Pøli den ijmini. **28** A mintielo ci amo den guani ke yedi o «Li en tie faala ka ki tua Loma yua cain ama yen ya liigi kpiagi.» **29** Lan yogu yaaba den puo wan Pøli den siedi, ti ja waandi den cuo li mintielo yudaano kelima waa gbadi ki Pøli tie Loma yua yi cain ke den lolo yi baabi yeni. **30** Li daa taa daali, a mintielo yudaano den bua ki bandi i momoni yaala ya po ke Jufinba kɔni yeni Pøli, o den lodi yi baabi Pøli nungi nni, ki yiini li jandieli yudanba yeni bi nikpela ki taani ba. O den jiini Pøli ki sieni o bi kuli ya siiga nni.

23 Pøli den nuali salga yidkaaba taancianli, ki maadi, “N kpiiba n den ye U Tieu nintuali yeni li yantianjanli hali yeni ya daali ne.” **2** Salga yidkaciamo Ananiasi ñ yedi yaaba n den se o kani ke ban pua o ñøbu po. **3** Pøli ñ maadi o, “U Tieu ba pua a mo, diidi mani li guonpienli ne. A kaa ki bua maani a nuu li bali maama po ki bu n ya buudi yo oo, ki nan kandi yiko po ki cabi ke ban pua nni.” **4** Yaaba n den se o kani ñ maadi, “A ba sugi U Tieu salga yidciamo yeni yo oo?” **5** Pøli ñ maadi, “N kpiiba, n bi ki bani ke o tie salga yidciamo. Kelima li diani, A kan maadi maabiigu a dogu yikodaano po.” **6** Pøli ñ bandi ke

li nitaanli nni, cagyenli tie Farisienba ke li caglieli tie Saduseyenba, wan doni o nialu ki tandi ki maadi li ni taanli nni, “N kpiiba, N tie Farisien, ki tie Farisien bijua. Min daani mi yiedma bi kpienba siiga nni po i, ke bi bua jia nni ti buudi ne.” **7** Wan yedi lani, mi niama ñ fii Farisienba yeni Saduseyenba siiga, mi paadma ñ tieni ku nilgu siiga. **8** Kelima Saduseyenba yedi ke faadma ki ya, maleki ki ye ki buali fojanma, ama Farisienba wani bani ke likuli ne ye ki tie mɔni. **9** Lanyapo, ban fiini ku fuugu, ki ya sugdi biyaba. Farisienba gbanbanda bi tianba ñ fii ki cili ku ñɔniagu, ki yedi, “Ti nan ki la ya nilo ne ñ pia ya tagli. ñma bani maleki bii Fojanma yaa maadi yeni o?” **10** Ku ñɔniagu ñ fii ki pugni, o sejeciamo ñ jie ke bi ba ti pua ki papadi Pɔli, wan sɔni u tondu, ke o sejenba ñ jiidi ki fie o li nitaanli nui nni yeni u paalu ki cua ki kuani o li kpaadidieli liiga po diepaali nni. **11** Ku ñiagu ñ bii, O Diedo ñ cua ki sedi o kani, ki yedi, “Da jie, kelima nani ñjan maadi ki tieni n po kasiedi Jerusalema yeni, a go ba tieni li kasiedi Roma nni mo.” **12** Lan fandi, Juufinba siiga, bi tianba ñ poli, ki niani ke bi kan di libakuli bi go kan ñu libakuli hali yeni ban ba kpa Pɔli. **13** Yaaba n den taani ki jagi li janbi ñɔlolma den ki luo niba piina. **14** Ban gedi salga yidkaciamo yeni a nikpela kani ki maadi, “Ti poli ki niani ke ti kan di ti go kan ñu libakuli hali yeni tin ba kpa Pɔli. **15** Lanwani ii, ñjan cedi ban maadi o sejeciamo ke ban jiini o i kani na, yin ñjanbi ki kpaagi o maama nni. Tinba wani tuodi ki bobni o po, ki ba kpa o ke bi dá ki pundi yeni o i kani. **16** Ama, Pɔli ninsalo bijua ñ gbadi ke bi lolí ki sedi ki ba guudi ki kpa o, wan kua li kpaadidiiepaali nni,

ki tuali Pɔli. **17** Pɔli n̄ yini seje kobgo ciamo ki maadi o, “Taa o naaciemo ne, ki ciani o o sejeciamo kani, kelima o pia maama ki bua maadi o.” **18** Lanwani ii, seje kobga yudaano n̄ taa o naaciemo ki ciani o o sejeciamo kani, ki maadi, “Pɔli yini nni, ke n kua o kani, ke o maadi nni ke min ciani o naciemo ne a kani. O pia maama ki bua maadi a.” **19** O sejeciamo n̄ cuo o naaciemo nuu, ki piadi yeni o, ki buali o, “A pia be ya maama i ki bua maadi nni?” **20** O naaciemo n̄ maadi, “Juufinba taani ki loli ki ba mia ɔjan cedi ban won jiini Pɔli bi nitaanli nni, nani bi bua ɔjanbi ki kpaagi o maama nni yeni. **21** Ama, ɔjan da cengi bi maama, kelima, bi ki luo niba piina, ki poli, ki niani ke bi kan di, bi go kan n̄u libakuli hali yeni ban ba kpa Pɔli. Bi bobni ki gbeni o, bi ji guu ɔjan ba jagi ki cuo yaali i.” **22** O sejeciamo n̄ cabi o naaciemo wan ña, ki nan tuodi ki kpaa o, ki maadi, “Da cedi niloba kuli n̄ bandi ɔjan maadi nni yaali ne”. **23** Ke o yini seje kobga cianba bilie, ki myedi ba, “Yin bobni sejenba kobilie yaaba n ba gedi Sesare, yeni tanpuala piilele, yeni bi kpandanba kobilie. I ba fii ku ñiagu, kudi taa yognu, ki gedi Sesare. **24** O go den yedi ba ke ban bobni ti yanjagkaadi, Pɔli n̄ ba jagi yaadi, ki taa o mi yanduanma nni, ki gedi ki mubni o gobna Feliksi nuu nni. **25** Ke o diani ya tili ne: “Kolodi Lisiasi n diani ya tili ne, gobna ciamo Feliksi po, N fuondi a. **27** O ja ne, Juufinba n cuo o, ki bobni ke ban kpa o, ke n gbadi ke o tie Roma yua i, ke n ɔjodi ba yeni sejenba, ki fie o bi nuu nni. **28** N den lingi min bandi ban jalgi o yaali ya po, ke n cedi ke bi jiini o bi nitaanli nni. **29** Bi waani nni ke bi jalgi o ya maama n nua bi bali maama i, ama ke waa pia ya

tagli n buali kuuma bii ban luoni o. **30** N go gbadi ke bi loli ki sedi o po yeni i janbi, lani n cedi ke n kagni ki taa o ki səni ke ban cua yeni o a kani, ki yedi yaaba n jalgi o ke ban bobni yaali n tie o tagli kuli, ki cua ki waani ke ye ki gbia. Ya gaani n cabdi.” **31** Sejenba n̄ colni o tondu. Bi den taa Pəli ki gedi yeni o Antipatri ku n̄iagu yeni. **32** Lan fiifandi, sejenba boncianli den cedi ke a tanpuala n ciani o, ke bani bibá guani ki lebdi li kpaadidieli po. **33** A tanpuala n̄ pundi Sesare, ki teni gobna li tisənkaali, bi go den taa Pəli ki waani o. **34** Gobna n̄ cogi li tili, o buali Pəli wan tie ya diema yua. Ki bandi ke o tie Silisia yua i. **35** Wan maadi, Yaaba n kpaani ke ban bu a buudi ya pundi, n ba cengi a maama kuli ki gbeni. O den cedi ke bi kubi o Herodi badidieciangu nni.

24 Dana mu bo pendi ke salayidkaaba cianmo Ananasi yeni bi nikpejuogikaaba, yeni mi mabanma liiga yua, yua ke bi yi o Tetule lan niba n bo ciani Poli o dogdaano kani kelima bi bi pia yenba ti buudi. **2** Ya yognu ke Poli bo sedi o dogdaano nituali nni, Omabando Tetule bo cili mi maama ke bua wan jaligi o ki yedi: «o dogdaano ya ȳalibalgi po i ke ti kuli ye yeni mi yanduanma yeni a maaljama mə ya po i ke ti dogu kuli lebdi ki ȳanbi **3** Li tie ȳalbalgi boncianli a po ti pala nni yeni ȳan tieni yaala kuli; ti jaandi ȳa hali boncianla Felisi. **4** ki fidi, min da biandi a yaama, n ba mia a ȳan cengi nni bonjanla yeni mi yanfuomama. **5** Kelima ti diidi ki sua ke o ja ne tie ya nibiado n ba fidi ki fiini ȳanduna nni juufinba pala ki cedi ban fiini mi yiema. O tie Nasareti jaantieba liiga yua i. **6** O jagi ki ba fanbi ku jaandieu i ke ti cuo o. **7** Ama,

Lisia o seje ciomo mɔndi ki fie o ti nui nni yeni u paalu, ki gedi yeni o. **8** A ya buali pɔli li maama po, a ba gbad i mɔmɔni tin jalgi o yaali ya po. **9** Ke juufinba todì ki jalgi Pɔli ki yedi ke ke ban jalgi o yaali ya po tie mɔmɔni i. **10** Ama gobna n' teni Pɔli mi maama ke wan maadi, Pɔli ñ jiini, "N gbadì ke a tie ti buudi yudaano u dogu ne li tieni bina, ke n pali mani yeni mi ba yaadi mini nba, ki waani i mɔmɔni. **11** A ba fidi ki kpaagi ki bandi ke piiga n dana lie n yeni, mi gedi Jerusalema ki ba pugi U Tieu. **12** Ban la nni ku jaandiegu nni, n ki bo gagì yeni nilo, n bi ki fiindi bi niba pala yiko cogdieli kani yeni u dogu nni. **13** Bi kan fidi ki teni kasiedi ban jalgi nni yaali ya po. **14** Ama n tuo a nintuali nni ke ban yi yaali jaanbuofanu yeni, n li ɲua mani i ki pugi ti yaajanba Tieu, N dugi ki go cɔlni yaali n ye yiko tili nni yeni sawalpuuba ñ diani yaali kuli. **15** N pia li dandanli U Tieu nni nani ya niba ne yeni, ke mi faadma ba tieni bi niteginkaaba yeni bi nibiadba po kuli. **16** Lanyapo i ke n tie ania ke min ya pia ya yantianjanli n ki pia tagli U Tieu yeni bi niba po. **17** Li tieni bina ke mii ye ne, n cua yeni li todli n dogu yaaba po yeni i ligi bu paabu po. **18** Min tieni lani, juufinba yaaba n ñani Asi den la nni ku jaandiegu nni ke n tie mi wulijanbima bogda, laa den tie niwulgu nni bii ɲmadli ñ ye naani. **19** Bi niba ne ya pia maamaba, bi ji ba fidi ki nagni a nintuali ki waani ban jalgi nni yaali ya po. **20** Lanyaaka li niba ba fidi ki waani juufinba yiko danba nintuali ban la yaali n po ke laa tiegi. **21** Li nan yaa tie min den ye bi siiga nni ki tandi ki maadi yaama ke yuakuli gbadì yaa ka, "Bi kpienba faadma po ya buudi ke bi bua jia nni a nintuali

nni dinne.” **22** Feliksi yua n den bani li maama fuuli den yedi ke juufinba n̄ juuni, ki yedi, “Komanda Lisia ya ñani Jerusalema ki kpeni, n ba jia i buudi.” **23** ki puogi seje kobga yudaano ke wan ya guu Pøli bonjanla, libakuli n̄ da pødi o, ki da ña o nitaanli nni bá niyendo n̄ da cua o kani yeni bonli ke o bua tod i o. **24** Lan tieni danaba, Feliksi den guani pøli kani yeni o denpua Drusila, ke o tie juufi, ki cedi ke bi yini Pøli ke o ba cengi o yaali n tie ti dudugdi Jesu Kiristo nni. **25** Ama nani Pøli n̄ den kubi mi maama mi teginma po, mi yanduanma po yeni ya buudi n ba juodi ki cua po yeni, ti jawaandi den cuo Feliksi, ke o yedi: «Dá guani ki lebdi o, ama n ya baa u sanu ya yogu, n ba sóni ki yini a.» **26** Lan yognu goga, o den daani ke pøli ba suu o i ligi, lanyapo, ke o den suani ki yi o ki boe yeni o. **27** Ama bina lie n̄ pendi, ke Pørsiwusi Festusi ga Feliksi ki tua gobna, Ama nani Feliksi den bua juufinba ninmanga yeni, ke o cedi ke Pøli li luo li kpaadidieli nni.

25 Festusi n̄ pundi diema nni, lan tieni dana taa, wan ña Cesare, ki gedi Jerusalema. **2** juufi salga yidciamo yeni bi yikodanba n̄ cua o kani ki waani o ke bi pia mi maama yeni Pøli, ki bua ban jia ti buudi yeni o. ki møndi ki niidi Festusi ke wan cengi bi maama. **3** Bi den mia o u sanu ke wan tuo ban janbi Pøli; ke wan cedi ban taa o ki gedi yeni o Jerusalema, yeni bi ba fidi ki kpa o u sanu po. **4** Ama Festusi den ñmiani ba ke Pøli tie kpaadli i ki ye Sesare kpaadidieli nni, ke wani møko ba gani lipo. **5** Ke lanwani ii, yaaba n bua ba fidi ki ñødi o ban gedi lipo. Ke li ya tie ke bi pia jalgi bá Pøli po, bi ba fidi ki waani o tagli. **6** Festusi ki tieni likani ke li pendi dana niin bii piiga, ki fii

ki jiidi kigedi Sesare, wan pundi ke li fandi, ke o kali ti buudi diegu nni, ki cedi ke bi taa Pøli ki cua yeni o **7** Pøli ñ pundi, Jerusalema Juufinba yaaba n ye likani ñ jalgi o boncianla, ki waani wan pia yatagli ama ke kasiedi naa ye.

8 Pøli ñ maadi ki fie o yuli ki yedi, “N naa tieni yaali n bia Juufinba yiko po, bii ku jaandieg po lanyaaka Sesari po.”

9 Ama Festusi den bua wan mangi Juufinba pali, ki buali Pøli, “A ba fidi ki do ki gedi Jerusalema ban buu a maama ne lipo n nintuali?” **10** Pøli ñ yedi, “N ye o badciamo Sesari buudiel i kani, ki guu ke ban buu nni lankani i. Mii pia tagli bakuli Juufinba po nani fini aba ñ bani maama bonjanla. **11** Ama li ya tie ke n tudi, bá ki tieni yaali ke li buali n kuum, N naa jie min kpe. Ama ban jalgi nni yaali ya po ya ki tuagi sanu, nilo bakuli kan taa nni ki mubni bi nuu nni. N suagi n buudi Sesari po i.” **12** Festusi den kali ki juogi yeni o juogikaaba li maama po, ki jiini Pøli, ki yedi, “A yedi ke a suagi a buudi Sesari kani, bi ba buu a lankani i!” **13** Lan tieni dana waamu, ke o bado Agripa yeni Berenisi cua Sesare ki bua cani Festusi. **14** Ban tieni dana waamu, ke Festusi taa Pøli maama ki waani o bado, ki maadi, “Feliksi den cedi ke bi taa niloba ki cua yeni o ne ke o tie kpaadli. **15** Min den gedi Jerusalema, Juufinba salga yidkaaba yeni bi cancannikpelba den jalgi li nilo boncianla, ki mia ke ban buu ki cuo o, ki kpa o **16** Ke n mo jiini ba ke laa puni sanu ke Roma yaaba ñ taa nilo ki mubni o o yibala nui nni ke baa buni o ki puni o u sanu ke o ba maadi ki fie o yuli ti buudi kani. **17** Ama ban taani ki cua ne, mii guudi dana, li fiifandi ke n cedi ke bi taa o ki cua yeni o ti buudi kaanu. **18** Ban den fii ki

jalgi o, ki waani wan pia ya tagli kuli, maamənma bakuli naa den ye. **19** Ban nia ya maama po tie bi jaandi sanu maama i, yeni niloba ke bi yii o Jesu, ke o den kpe, ama ke Pəli wani nan yedi ke o fo. **20** Mii den bani min ba kpaagi lanya maama maama, ke n buali o o ya ba tuo ki gedi Jerusalema ban buu o maama lanpo. **21** Ama Pəli n̄ den yedi ke o baa ye li kpaadidieli nni, ke o suagi o maama o badciamo Sesari buudi kaanu, n den yedi o ke wan ya ye likani ki guu hali min ba taa o ki səni o Sesari kani. **22** Agripa den yedi Festusi, “N moko bua min cengi li nilo maama.” Festusi n̄ jiini o “cedi saala” “Aba cengi o maama.” **23** Lanwani ii, lan fandi, Agripa yeni Berenisi den bobbi bi tiakpiagdi ki cua ti buudi kaanu yeni sejenba yeni u dogu yikodanba. Festusi den cedi ke bi taa Pəli ki cua yeni o bikani. **24** Festusi den yedi, “O Bado Agripa yeni yinba ya nikpiaga n ye yeni ti ne, I la ya nilo ne ee; Jerusalema Juufinba yeni nekanba yaaba la nni ki yigni ki tua ke waa dagdi wan go ya pia miali. **25** N diidi ki sua ke waa tieni yaali n dagdi yeni mi kuuma; ama wani məno n̄ suagi o maama O Badciamo kani yeni, n ba taa o ki mubni o o badciamo nui nni. **26** Ama mii bani min ba diani yaali cima li tisənkaali nni, ki teni o badciamo, lani n cedi ke n cedi ke bi cua yeni o i kani o bado Agripa, ke ɣan todii nni min fidi ki diani yaali n tiegi li maama po **27** Kelima laa tuagi sanu ke min səni kpaadli kaa diani ki waani ban jalgi o ya maama po fuuli.

26 Lanwani ii, Agripa den yedi Pəli, “Maadi ki fie a yuli.” Ke Pəli duoni o nuu, ki saa i məni ki yedi. **20** badciamo Agripa, n ye li pamanli nni yeni min ga mi maama a

nintuali ki ba maadi ki fie n yuli juufinba yaaba n jalgi
nni nuui nni; **3** Kelima a tie bancianma daano yaali n nua
juufinba yema yeni bi bogda po. Lanyapo i ke n mia ñja
ke ñjan pa juunli ki cengi nni. **4** Ti ya ba maadi i mɔni,
juufinba kuli bani min ye maama hali n jawaama nni n
dogu nni yeni Jerusalema po. **5** Bi bani nni hali mi cilma,
ki ba tuo ki saa i mɔni ke n den cɔlni farisienba yema, ya
jaanbuolu n cɔlni mi teginma sanu. **6** Mɔlane n ji se ne
ke bi jiagi nni ti buudi kelima n lingi ya ñɔnianu ke U
Tienu den niani ti yaajanba **7** Kelima li tie ya ñɔnianu ke
ti piiga n cuglieda den pugi U Tienu yeni ti cɔlindi yienu
yeni ñiagu ki daani ke ban baa i. O badciamo Agripa, li
dandanli po i, ke juufinba jalgi nni. **8** Beyapo i ke i siiga
nni bá niyendo ki maali ke U Tienu ba fidi ki faadi bi
tinkpiba. **9** Yoguba, n den maali ke mi tieni bona boncianli
ki kɔni yeni yaaba n taagi Nasareti Jesu yeli. **10** N tieni li
bona Jerusalema dogu nni. Salga yidkaaba ciamo ñ den
puni nni ya yiko po cedi ke n luoni bi dugikaaba boncianli
a kpaadidiena nni, n den solgi ban den kpa yaaba. **11** N
den ñmalgi bi tuba yognu kuli ti yikodi codiena nni ki
niidi ba ke bi sugdi U Tienu. N den fiindi n pabienli bi po,
ki wangí ba falaciamo bá i doglami nni mɔno. **12** Min
den tuuni lanya tuona, n den caa Damasi ke li tie salga
yidkaaba ciamo yikodi sanu nni; **13** O badciamo, li sanu
po, u yensiinu, n den ya yenma n ñilgi ki tuudi ki cie u
yienu, ke mi ñani ñaljanli nni ki yendi ki lindi mini yeni n
yegni. **14** Ti kuli ñ lagdi ki baá, n den gbadì ke u nialu
maadi yeni nni ebrewu maama nni, “Soli, Soli, be n cedi
ki a wangí nni ya falaciamo ne? li paa a po yeni ñjan taa a

taali ki pua li bonmuukaali.” **15** Ke n buali “A tie ñma i, O Diedo? Ke o diedo jiini N tie Jesu, ñjan falgi yua i. **16** Møla, fii ki sedi a taana po; lanyapo i ke n døgdi a po, ki lugdi a ke ñjan tua n tuonsønlo yeni n kasiedi yaali nua ñjan bani nni mølane yaali ya po yeni min ba yuandi ki waani a ya bona; **17** N go ba faabi a min suani a ya dogtieba yeni ya nilanba siiga nui nni. **18** Ke ñjan luodi bi nuni, ki ñani ba li biigli yeni Setaani paaciamu nui nni, ki ñmagdi ba mi yenma yeni U Tieu po, ke ban fidi ki baa U Tieu sugli bi tuonbiadi po, ki di min gagdi ki ñjanbi yaaba faali kelima ban pia ya dudugdi n po. **19** O badciamo Agripa, lanwani ii, n ki fali ñaljanli nni bonlakaali; **20** Ama, cincinli, Damasa yaaba po, ki tuani Jerusalema po, yeni Jude dogu nni yaaba kuli yeni bi bi nilanba po, n teni ba u tondu ke ban biidi bi pala bi tuonbiadi po, ki lebdi bi tøgu, ki guani U Tieu kani ki ya tuuni ya tuonnjana n dagdi yeni ti tuonbiadi sugli. **21** Lanyapo i ke jufinba cuo nni ku jaandiegú nni ki bigni ke ban kpa nni. **22** Hali yeni møla kuli, U Tieu todí nni, kelima n se ki saagi i møni bi niba kuli yeni a nigbenga siiga ke yii nua bontøli kase bi sawalpuaba yeni Moyiisi ñ waani ke yaali n ba tieni ke laa pia tama; **23** Ke li buali ke Kiritø ñ la fala, ki tua yua n ba kphia ki faadi bi tinkpiba siiga, ki fii ki kpaandi ki waani jufinba buolu yeni bi nilanba mi yenma.” **24** Pøli ñ maadi o mømønsaali ki dudi, ke Festusi tandi ki yedi, “Pøli a tie gaado i, a bancianma n cedi ke a gaadi.” **25** Ama ke pøli maadi, “O nicølinka Festusi, mii tie gaado ka, ama n paani n pali i, ki ñani i mømøni lanbona ki maadi yeni li yumiinli **26** Kelima o badciamo bani lanya

bona kuli po, lani n cedi ke n fuoni n yama ki maadi o, kelima n bani ke bonli ki ye li maama po ki duagi o; kelima libakuli ki tieeni wuoli nni. **27** O badciamo Agripa, a dugi bi sawalpuaba po oo? N bani ke a dugi bi po” **28** Agripa ñ maadi pøli, “A bua li y pugni waamu ñjan maadi kuani n yama min tuo ki tua Kirito ñødka yo oo? **29** Pøli ñ yedi, “N jaandi ki miadi U Tienu ke lan tie møla ne yo oo, lan ba waagi yo oo, lan da tie fini baba ka ama yaaba cengi n maama dinne ne ñ tua nani mini yeni, ama lan da tie li kpadidieli kudseseli ya po ka.” **30** Ke o badciamo fii, ke gobna yeni Bernisi yeni yaaba n bo taani ki kaa yeni ba kuli fii; **31** ban ñani ku dieciangu nni ke bi maadi yeni bi lieba ki tua, “Ya nilo ne ki tieni ya bonli n pundi kuuma bii cuoma.” **32** Agripa ñ yedi Festusi, “Bi bi ba fidi ki luodi o nilo ne ki ñja o li ya bi ki tie ke o pendi yeni mi maama Sesaari kani.”

27 Ban jagi ke ti ba kua ku ñinbiagu ki gedi Itali, ke bi taa Pøli yeni ya kpaada n sieni ki mubni Ogusti sejenba kobga yudaano nui nni, ke bi yii o Juliwusi. **2** Ti den kua ya ñinbiagu n ñani Adramiti ki ba balni Asi ñinkunu. yeni ke ti den kua mi ñincianma nni. Aristarki, Maseduani diema nni Tesaloniki jua den yegi yeni ti. **3** Lan fiifandi, ti den sedi Sidøn dociamu nni, lankani, Juliwusi den kubi Pøli yeni mi yanduanma, hali ki cabi o ke o gedi ki ban ga o kpiiba cangu. **4** Tin ñani lankani, ti den suagi liiga mi ñincianma nni ki sedi Cihipri kpendegli kani, naani n legni ti yeni u faalu, kelima u faalu den togdi ti. **5** tin pendi ki nagi Sisili yeni Panfili ñinkunu, ke ti sedi Miira, Lusi diema nni. **6** Lankani i ke sejenba kobga yudaano la

ñinbiagu ke ku ñani Aleksandri ki caa Itali, Ke o kuani ti ku niinni. **7** Tin fii ki cuoni waamu waamu nani dana bá, ki məndi ki pundi Kinidi, u faalu ki tuo ke tin tin cuoni, lanwani ii, ti den kpibi u sanu ki toli ki balni Kreti ñinkunu naani n liegi ki toli Salməni. **8** Ti den cuoni yeni fala ki balni u ñinkunu hali ki ban pundi kaanu bá ke bi yii Feri Hafensi ki u kuu yeni Laseya dociamu. **9** Ti den sedi likani ke li waagi waamu, kelima Juufinba nəlolma mo den pendi o, li cenli ti sanu po ji den bia, lanyapo, Pəli den tuodi ki waani ba, **10** ki maadi, “N yegni, N la ke tin bua fii ya sanu ne baa pia mi janjanma, ti go ba biani a bona boncianli, laa tie a tuga yeni ku ñinbiagu baba ka, ama, ti miana mo.” **11** Ama sejenba kobga yudaano den cengi o ñinbiakudlo yeni o bondaano maama i, o den ki cengi Pəli maama. **12** Kelima li den ki ŋani ku faawaagu ñ cua ki naa ti li ñinbiayaali kani a ninbiakudla boncianla den cegli ba ke ban fii likani, biya ba məndi ki pundi Foniksi, ku fawaagu ñ naa ba lanpo. Foniksi tie Kreti ñinbiayaali ki ye yaanga nintuali yeni yanbangu nintuali sanu po. **13** Yanbangu faalu ñ cili ki figi suo suo, bi den bani ke ban bua maama n yeni, ke bi yugdi ti kudkpiagdi, ki fii, ki balni Kreti ñinkunu, kaa fagi yeni li jaali. **14** Ama lan yani waamu, ku faaciangu yu n figi yeni u paalu ke bi yii u Erakilən nūani li kpendegli po, ki figi boncianla. **15** Ku ñinbiagu den ki fidi ki ba tuogi ku faaciangu; nani kun den ki tuo pegdima yeni ii, bi ji den ŋa ke ku faaciangu tugi ku ñinbiagu ki caa yeni gu kun bua naani. **16** Ti den təgħi ki balni naani ke Kawuda kpendegli legni ti; ti den la fala paaa ki ti fidi ki seni ki ñinbiabigu yaaga n ba faabi

ti. **17** Ban fidi ki yugdi ki ñinbiabiga ki kuani, ke bi taa u baabu, ki loli ki tabni ku ñinbiaciangu. Bi den jie ke ku ñinbiagu ñ da ti gedi ki tuoni Sirti tanbiibenli, lanwani ii, bi den gbabi ki jiini a ñinbiacaba ki ji ñja ke ku faagu tudi ku ñinbiagu. **18** ku taafaagu den figi ki pua ti hali boncianla, lanwani ii, bi den cili ki ñangi ku ñinbiagu tuga ki lu mi ñima nni. **19** Li daataali daali ku ñinbiagu tuonsønba den taa bi tuonsøntiadi ki luni mi ñima nni. **20** Nani lan den tieni dana ke u yienu yeni a ñmaabila den ki ñani, ke ku taafaagu mo pua ti yeni, ti naa ji den daani ke ti ba baa faabma bakuli. **21** Ban den tieni lanya dana kaa dini liba yeni, ke Pøli sedi ku ñinbiagu tuonsønba siiga ki yedi ba, “N yegni, i den ya cengi n gadi, i den kan fii ki cua Kreti tin kua ya janjanma nni ke ti ye ne yeni tin biani yaali ne kuli. **22** N ji tigni yi ke yin paani i pala, kelima ti siiga nni nilo ji kan biani o miali, li ya ki tie ku ñinbiagu yaagu n ba bia yaa ka. **23** Kelima, ku ñiagu nni, min cølni yua ya sanjødma ki go pugi ya tienu maleki won legdi n po. **24** ki yedi nni, 'Da jie Pøli, a ba pundi Sesari nintuali, go diidi, U Tienu ñancianma po, o guuni a yaaba n yegi yeni a ne ke obakuli kan biani o miali. **25** Lanwani ii, yin paanii pala kelima n bani ke li ba tieni wan waani nni maama i. **26** Ama ti ba gedi ki tuoni kpendegli jaali i.” **27** Tin pundi piiga n ñiataagu, ke ti li kubi ti sanu Adriatiki ñincianma po yeni, ku yøgsiigu, a ñinbiakudla tama ke ti nagdi gbangbanli i. **28** Ban bigni mi ñima ñuamu, ki la miada piina (m 40); lan gedi waamu ban biigi ki la miada piitaa (m 30) **29** Bi den jie ke ti ba tuoni tangbaagu i, lani n den cedi ke bi jiini ku ñinbiagu kugkpiaga na, ki ji

jaandi ke lan fandi tonma. **30** A ñinbiakudla den bua ban
ña ki ḥja ku ñinbiagu, ki jiini mi faabma ñinbiabiga mi
ñima nni, ki ji tie nani bi bua jiini liiga ya kudkpiagdi
yeni, **31** Ama Pøli den yedi seje yudaano yeni sejenba, “Bi
niba ne yaa ye ku ñinbiagu nni, i kan baa faabma.” **32**
Lanwani ii, sejenba den jia ki ñinbiabiga baabi ki ḥja ke ki
gedi fagma. **33** Lan cili ki fandi, ke Pøli paani bi pala ke
ban la mi jiema ki di. O den maadi, “Dinne tie li piiga n
danaali n yeni ke i guu kaa di liba kuli; jiema ki kua i ñobu
nni. **34** Lanwani ii, n paandi i pala ke yin kali ki bogdi mi
jiema ki taani ki di, kelima li ba todi yin baa mi faabma. I
siiga bá niyendo kan biani o yudi bá yuyengu.” **35** Wan
maadi lani, ke o taa kpanu, ki jaandi U Tienu bi kuli ya
nunbu nni. Ki ḥymiidi kpanu, ki cili ki ḥmaní. **36** Ke bikuli
la li papaali ki dini. **37** Ti den tie niba 276 ku ñinbiagu nni.
38 Ban dini ki guo, ke bi luni ban tugi ya ḥalkaama (kpanu
tiibima) mi ñima nni, ki bua ban yuagi ku ñinbiagu. **39**
Lan den fandi i, bi den ki bandi ban nanli ya tinga, Ama bi
den la ñinlaagu ke ku jaali tie tanbiinbenli. Bi den maali
ke ban gedi ki sieni ku ñinbiagu lankani i. **40** Bi den jia ti
kudkpiagdi ki ḥja ke ti mii mi ñima nni, layognu ke bi
pøbdi ki duoni a ñinbiacaba ke u faalu pieni ku ñinbiagu
ki gedi yeni gu li jaali po. **41** Bi den sedi faali lie n cendi
naani i, ke ku ñinbiagu gedi ki feli ku tanbiingu nni. Liiga
den feli ki cedi ke ku ñinbiagu se kaanyendu kaa migni.
Ama a ñinguona den pua paama, ki mudi ku ñinbiagu
puoli. **42** Sejenba den jagi ke ban kpa a kpaada, ban da ti
dugi ki ciadi. **43** Ama sejeyudaano den bua wan faabi Pøli,
lani n den cedi ke o yie bi jagli. O den yedi ke yaaba n

ba fidi ki dugi mi ñima ñ dugi ki pundi li jaali po. **44** Ya niba n sieni den ȝodi bi tiaba i a taaba po yaaba n sieni ban baa yaali ku ñinbiagu nni, ke li ba todi ban dugi ki pundi li jaali. Li den tieni yeni i, ke tikuli baa mi faabma ki pundi li jaali (ki tinga) po.

28 Tin den ciadi, ke bi gedi yeni ti li jaali po, ke ti bandi ke li kpendegli yii Malti. **2** Bi dogtieba den ki ga ti cangu baba ka, ama bi den cuoni u mu ti po kelima ki taaga yeni ti waadi po. **3** Ama Pøli ñ baani ti baadi ki tieni u mu nni, ke ku muwalgu tuogi li waalabli ke li finfini o nuu. **4** Bi dogtieba ñ la ke li waalabli juani Pøli nuu, ke bi ji maadi bi ȝmiali nni k tua. “Ya nilo ne baa tie nikpaloo i, ke sani ki ciadi mi ñima nni, ama yeni wan ciadi mi ñima nni kuli, U Tienu teginma naa tuo ke wan ya pia miali.” **5** Ama, o den yogi ki luni o waa o mu nni, ke bonliba ki tieni o. **6** Bi den guu ke u yukønu ñ cedi wan møli, bii wan ti cii ki baa ki kpe i. Ama ban den li kpaagi o ke li waagi ke liba kuli ki pia o, bi den lebdi bi maalma ki yedi ke o baa tie bulo i. **7** Mi tinfanma den ye kaa fagi yeni likani, ki tie li kpendegli yudaano ke o yii Pubiliyusi ya tinga. O den ga ti cangu bonjanla hali dana taa. **8** Li sua ke u yukønu yeni ki canbuonga cuo Pubiliyusi báa. Pøli ñ gedi o kani, ki jaandi, ki maani o nui o po, ki tebi o. **9** Lani ñ pendi, ya niba n den yia li kpendegli po kuli den cua Pøli kani ke o jaandi ke bi paagi. **10** Bi dogtieba mo den cølni ti, ki tieni ti li seli. Tin den bobindi ki bua fii ki cabi ba, bi den teni ti yaali n tie ti bonbuakaana. **11** Lan tieni ȝmaali taa, ke ti kua ya ñinbiagu n den ye li kpendegli kani ku faawaagu yognu, Aleksandri ñinbiagu

ke “A bulileba” nannanli ya ku po **12** Lan pendi, ti den sedi Sirakusi, ki tieni dana taa. **13** Tin ñani likani, ti fii ki gedi Rejiyo dociamu nni. Tin tieni dayenli, ke ku faagu ñani yanbangu ki luodi, dana lie siiga ke ti pundi Pusolesi dociamu nni. **14** Likani, ti den kadi yeni ti kpiiba ke bi ga ti cangu dana lele. Ti den kubi yeni i ki ban pundi Roma. **15** Lankani ke ti kpiiba den gbadì ti maama, ki tuogi ti hali ke ti da ye Apiwu daaga nni yeni A Candietaada kani. Poli ñ la ti kpiiba, ke o jaandi U Tieuñ ki ba li papaali. **16** Tin pundi Roma, bi den cabi Poli ke o ye o baba i wani yeni seje yua n guu o. **17** Lan tieni dana taa ke Poli yini Juufinba yudanba ki taani. Ban pundi, ke o maadi ba, “N kpiiba, bake mii tieni tudma bakuli, ke mi nua ti buolu, bii ti bogda bii ti jaajanba, bi cuo nni nani kpaadli yeni Jerusalema, ki mubni nni Roma yaaba nui nni. **18** Ban den buali nni ibuali, bi den jagi ke ban cabi nni, kelima, baa den la min tieni yaali ke li dagdi yeni mi kuumma cuonu. **19** Ama Juufinba ñ den yie bi maama, li den tua n po taladi ke mi suagi n maama o badciamo Sesari kani, Li naa tie ke n pia jalgi bakuli n buolu po. **20** Kelima min suagi ti buudi ne yeni i, ke n mia ke min kali yeni yi, ki maadi yi min pia ya maama. Kelima Israyeli dandanli po ke n ye yeni i kudsесeli ne.” **21** Ke bi yedi o, “Ti ki kpeliki ga tisonkaali, ke li ñani Jude, ki maadi a maama, ti kpiiba siiga nni mo obakuli ki kpeli togdi a maama ki maadi a po bonbiigu. **22** Ama ti bua tin cengi fini aba kani i, ñan pia ya maalma u jaanbuolu yeni po, kelima ti bani ke i kaani kuli, baa pia maaljanma bakuli li jaanbuolu po.” **23** Ban bili o ya daali, bi niba boncianla den cua o kani, wan ye

naani. Ke o waani ba o maama, ki tieni kasiedi, ki waani U Tieu diema. O den cili sirjaagu hali yeni ku yenjuogu, ki taa sani lie kuli ki ba lebdi bi yama, ban tuo ki ga ke Jesu maama tie maamənma, yini n tie Moyiisi yiko tili yeni bi sawalpuaba maama. **24** Bi niba bi siiga den tuo ke wan maadi ya maama tie məməni, ama bi tianba den ki dugi o maama po. **25** Nani bi maama ñ den ki cendi yeni, bi den yadi ki kuni ya yogu ke Pəli maadi ba ya lanbona ne, “Mi Forjanma den pia i məni man kadi ki waani i yaajanba o sawalpualo Esayi maama nni. **26** O den yedi, 'Gedi ya nibuolu ne kani, ki maadi ba, “I cengi yeni i tuba, i naa gbia; ki nua yeni i nuni, ama i naa gbia niima nni. **27** Kelima ya nibuolu ne pali tadi ki juagi, baa gbia bonjanli yeni bi tuba, ki ɲubni bi nuni. Bi jie ke ban la yeni bi nuni, ki gbadì yeni bi tuba, ki go gbadì niima nni yeni bi pali, ki da ti lebdi bi pala, min tebi ba.” **28** “Lanwani ii, yin ya bani ke bi səni ki waani bi nilanba U Tieu ɲanbli, ke bi tuo ki ba cengi, ki ba ga li.” **29** Wan maadi lan ya maama, ke bi yadi, ki gagì bi ɲmiali nni boncianla. **30** Pəli den tieni binmuna lie i wan den haya ya diegu nni, ki gaani yaaba n caa o kani kuli. **31** O den wangí U Tieu Diema maama, ki go tundi ba yaali n nua O Diedo Jesu Kiristi po yeni li papaali. Nilobakuli den ki pani o o tuona po.

Roma Yaaba

1 Mini Pøli, Jesu Kiristu tuonsønlo, ke bi yini nni ke min tua ya tondo ke o gagdi ki baa wang U Tien laabaaljamo,
2 U Tien bo tuodi ki niani, ki cedi ke bi sawalpuuba diani a tiljama dianjami nni, ke li ba tua yeni, **3** Ke li nua o Bijua yua n mali, ki tie Dafiidi puoljuanu, yaa tie ti gbannandi po. **4** Ke li døgdi yeni U Tien Fojanma paaciamu, ki waani ke o tie U Tien Bijua ki dugni o iedma bi kpienba siiga, wani yua n tie Jesu Kiristu, T Diedo. **5** Wani ya po ke ti baa li ñanbli, ki tua o tondba ki ba cedi o yeli po bi nilanba n tuo ki ya cølni, ki go dugi o po. **6** Yinba yaaba ke Jesu Kiristu yini ne, i mo ye li nibuoli siiga nni. **7** N diani li tili ne yinba yaaba n ye Roma, ki tie U Tien buakaaba, ke o gagdi ki yini yi ke yin tua niñanba: U Tien ti Båa yeni ti Diedo Jesu Kiristu n puni yi li ñanbli yeni mi yanduanma! **8** N dá ba tieni U Tien balga Jesu Kiristu yeli po yinba ya po, kelima ñanduna kuli bani i dudugdi n caa ki se naani. **9** U Tien, min tuuni yua ya po, ke li nua o Bijua laabaaljamo, tie n kasiedi, ke n maadi i maama daali kuli kaa cedi. **10** N miadi n jaandi nni kaa cedi, ke li ya tie o yanbuama po, min baa u sanu yeni li pamanli ki cua yiani. **11** Kelima n bua min la yi, ki bøgdi yeni yi U Tien Fojanma paabu, yin fidi ki ya se taajala lie ke li paa. **12** Lani yaa ka, n ya cua i siiga, ti kuli n taani ki baa li papaali kelima yinba yeni mini n taani ki pia ya dandanli po. **13** N naataani, mii bua min wuoni yi ke n yen kali, ki jagi ke min cua i kani, ki la yi, ki cie ya luana n ye i siiga yeni ya nibuoli n sieni; ama hali yeni møla kuli, n dá ki ba sanu. **14** Li tie n po

panli i, ke min gedi ki la Girekinba yeni bi yanbəndanba,
ki gedi ki la a gbanbanda yeni yaaba n ki kua cogu kuli. **15**
Lanyapo, li tie n po buamənma i, ke min kpaandi ki waani
yinba yaaba n ye Roma po, o laabaalŋamo. **16** Kelima mii
ji jie fee yeni min waani o laabaalŋamo: li tie U Tienu
paaciamu faabma i, yua n daani kulipo; ki cili juufinba
ki tuadi Gilekinba **17** Li laabaalŋamo n dəgdi ki wangí
U Tienu teginma yaama n ŋua li dandanli, ki go tie li
dandanli po, nani lan diani maama: “O niteginka baa fo o
dandanli po. **18** U tienu panbienli ńani tanpoli ki ddəgdi,
ki yie bi niba tuonbiadi kuli po yeni yaali n ki tuagi i
məməni sanu po bani yaaba n cedi ke bi tuonbiadi dəgningi i
məməni. **19** Kelima lan buali ke ban ya bani U Tienu po
yaali ki duagi ba bá waamu; U Tienu wani o bá n waani
ba. **20** Lanyapo, U Tienu ŋandi yaadi n ki pia bianu, O
paaciamu yuu n ki pia gbenma yeni o yenyeema ki duagi
ba; bi nua likuli yeni bi nuni, hali ŋanduna tagma. Ti ya
diidi wan tagi yaali kuli, bi niba ki pia ban ba yedi yaali ki
faabi bi yula. **(äudios g126)** **21** Kelima, ban bandi U Tienu, bi
naa kpiagi o nani o tie U Tienu; baa tieni o balga yeni o
tuonŋama; ama bi maalbiidi biani ba ke bi luoni bi pala ki
ki kua li biigli nni. **22** Bi tie ti japaadi ki maali ke bi tie
yanfodanba i, ki na tie gaada. **23** Bi lebdi U Tienu yua n ki
pia juodma yudandi ki nan ŋua ya bonnannandi tie o
nisala yua n ba kpe, lani yaa ka ti bonyugditi, ti yandi
yeni a bonbalinkaana. **24** Lani ya po i ke U Tienu tulni ba
ti tuonjəgindi po, ke ban ya tiendi bi pala ñ faadi yaali;
ke bi ji tie bi ȝmiali nni, yaali n pia i fee, hali ki biidi bi
gbanu. **25** Bani yaaba n lebdi ki ŋa U Tienu məməni, ki

nan ijua mi tofaama, bani yaaba n kpiagdi U Tieu tagma
ki nan ja wani o tagdo yua dagdi yeni ya kpiagdi n ki pia
gbenma. Ami! (aiōn g165) **26** Lanyapo i, ke U Tieu tulni ba
ke bi faadi ti tuonjögindi yeni i fee tuona: Kelima bi puoba
ja U Tieu ñ tagi ba yaali ya po ki ijodi ti cancagindi
tuona. **27** Bi jaba moko, lani n yeni, bi ja ban tagi o pua
yaali ya po, ki fiindi bi gbanu, ki ijua b jalieba ki cagni bi
yula ki fiagdi bi bá. Bi ba baa bi gaadyema ñ dagdi yeni
ya pani. **28** Nani ban den ki maali ke ban bandi U Tieu
yeni, U Tieu mo ñmagdi ba bi pala ñ bua ya tuonjögindi
po i, ke ban ya tie ya bona n ki pia mayuli. **29** Bi pala
gbie yeni yaali n ki tiegi kuli, mi biadma, mi ñaanma,
bu nunfanbiadbu, ki nanga, mi kuukpama, li kònkonli,
mi niama, ku tugtongu, **30** Bi tie dokpala, jonjondanba,
yenyiekaaba, japaadanba, maciandanba, tuonbiididanba,
danyiekaaba yeni yanluodanba. **31** Bi tie yanpiidanba,
ñanwaadanba, bi yama ki siadi bi nisaallielo po, baa pia
niñingbadma mo. **32** Bá ke bi bani U Tieu buudi po, ki
bani ke yaaba n tie lan ya bona dagdi yeni mi kuum; baa
tie li bona baba ka, ama bi go taa yaaba n tie li bona po,
ki go puuni ba i mɔni.

2 Yeni ke fini yua jiagi a lieba buudi ke a mo yaa tieni li
bona ke bi baa jaliga kelima fini n buu ki go tiendi ti biidi.
2 Ama ti bani ke u Tieu biidi jiama nua yaaba n jiindi i
mɔni po. **3** Ama fini yua jaligi a lieba, ke nan tie li bona a
maali ke a bu ñaa ti buudi nni i? **4** Bii a yini U Tieu bua
cianla, o sugli yeni o pasɔngili kuli fanmi a? **5** Kelima maa
a kangbadima po n cedi ke U Tieu pali biidi yaa daali ke
o jiagi ti biidi. **6** Wan yua bigindi yua kuli yeni o tuona, **7**

ki caa liiga ki kpaani U Tieu kpiagili yeni yaa miali n
kan gbeni. (aiōnios g166) **8** Ama bi japadanba yeni kanmaadi
mɔni nba, a kangbada yeni bi mutuodanba, **9** yaalidigu
yeni li ɔmadili bu cua yaa nalinga n tieni bonbiilikuli po,
cincinli Sufinba yeni yaaba n ki tie Sufinba. **10** Ama li
pamanli yeni ti ɔandi n yaa ye yaaba n tiendi yaala n
ɔjani, cincinli Sufinba yeni yaaba ki tie ba, **11** kelima U
Tieu ki pia bɔgili. **12** Li yapo yaaba ke yikodi baa cuo ba
yeni yaaba n yie ti yikodi kuli kpe le nni. **13** Kelima yaaba
n cindi ti yikodi kaa tie yaaba n mɔni U Tieu po, ama
yaaba n suani yeni laa. **14** Kelima yaaba n ki bani U Tieu
yaa kpagi ti yikodi, bi tieni li po yeni kelima ban mɔno bu
tua yikodi i. **15** Li po, wangy yiko tuona yanjagili tie sieda,
16 maalima wangy yaa daali ke U Tieu baa bu bi niba ki
tɔgini Jesu Krisiti labaamanli po. **17** A yaa yii sufa, a ye ti
yikodi ki kpanmi yeni U Tieu, **18** ki bani o buama yeni li
bona yia ke yikodi bo cabi, **19** A yaa tie a juama yeni li
bonbonli nni ɔmagidi ka, **20** ki yendi bi yanbondanba, ki
tundi bi tɔba, daa maali ke a mi banma yeni i mɔni kaa.
21 Li yaa tie ke a tundi bi niba, be n cedi ke a ki tundi a
baa i? A tundiki ban daa su, a ki suu? **22** Fini yua tundi ke
ban daa commi a ki commi i? Fini yua yie a pada a ki su
ti jandie nni i? **23** A wangy a baa ke U Tieu teni fini o
maama ke go ji kuandi o i fe kelima a ki colini nni o maama.
24 Kelima bi nundi U Tieu ki dugini a yaa po i nani lan
diani yeni. **25** Ti kɔndi ɔjani li ya sua ke a colini ti yikodi,
li ya sua ke a yie, a kɔndi bu tua fanma i. **26** Li yaa sua ke
jelo colini yikodi, o gua tie jeli yaa? **27** Jeli yaa colini nni
yikodi, o ki pia mabili nani fini yua bani o ki yie yeni? **28**

Li yapo sufa mōno tie yua lebdi o pali, li ki tie o gbanandi po kaa. **29** kelima ti kōndi tie li pali nni, i diani po kaa. O nilo donda ki ñaa o kani kaa, U Tieu kani.

3 Roma yaaba pia be ke li cie ya nibuoli n sieni, ku kōnciagu ñuadi tie bē? **2** Lan tieni maama kuli, li mōni boncianla kelima, U Tieu kpia ki mubni bani i, o ñōmaama. **3** Be ya po i! Bi siiga nni, tianba yaa dugi, bi yenyiema ba fidi ki buoni U Tieu ñ niani ba yaala i? **4** Lani waa yel! bá bi niba kuli ya tie tonandanba, U Tieu wani li tie mōmōndaano i, nani lan diani maama yeni: «KI fidi ban bandi a maama nni ke a tiegi, a ya buni yeni bi niba mo, ñan paadi ba.» **5** Ti biadma ya dōgdi U Tieu teginma, ti ba maadi be? U Tieu ya waani o pabienli ti biadma po, waa ji tiegi ii? (N maadi nani bi nisaalba ñ maali maama i) **6** yeni ka! U Tieu ya ki tiegi o ba bu ñanduna ledi i? **7** N tofaama ya dōgdi U Tieu mōmōni, ki waani o kpiagdi, li ba ga ledi i, ban bu nni nani n tie biidi daano yeni i? **8** Nani nitianba ñ tabi ku tuotabgu ki tua ke ti maadi maama: «Be n cedi ke ti kan ya tiendi mi biadma, man yuandi ki cua yeni li bonjanli?» U Tieu ba bu, ki cuo ba lan buali maama. **9** Lanwani i, i maali ke ti tie nimōnba yo oo? kalam! Kelima ti bontitiedi waani ke tikuli Jufinba yeni ya nibuoli n sieni kuli ti tuonbiadi n yendi ti. **10** Nani lan diani maama: «Niteginka ji ki ye bá niyendo.» **11** nilobá kuli ki pia yanfuoma. obá ki lingi U Tieu, bikuli bodi, bikuli tua yanpiidanba; **12** Bá niyendo ki ye, ki tiendi yaali n ñani, bá niyendo. **13** Bi kodgu tie kakuyaanli. Bi kubi bi lanbu ki pua mi tofaama, bi ñōgbana gbie yeni ti waalōbdi. **14** Bi ñōna gbie yeni

ti solindi yeni ku tugtongu. **15** Bi taana yua mi sōma wulma po. **16** U ḷymanbiidi yeni li yubənli n ye bi sanu po. **17** Bani ki bani mi yanduanma sanu; **18** Bi nuni ki bani U Tienu fangli. **19** To məla, ti bani ke yiko ñ bili ya ñəmaama, o bili ma yaaba n cəlni li yiko po i, ke yuakuli ñ fidi ki mubni o ñəbu, ke ḷanduna kuli ñ bandi o biidi U Tienu nintuali. **20** Kelima, obá kuli kan fidi ki maadi ki faabi o bá U Tienu nintuali ki dugni o cəlni yiko ñ bili yaali. Kelima yiko n cedi ke o nilo bandi ti biidi. **21** Ama, molane, yiko baba ka; U Tienu go dəgdi o məməni ke bi bandi, ke yiko yeni bi sawalpuuba tieni kasiedi. **22** U Tienu saa i məməni yaaba n dugi Jesu Kiritu po ki pia li dandanli. Paadma bá kuli ji ki ye. **23** Kelima yuakuli tieni ti tuonbiidi kaa ji dagdi yeni U Tienu kpiagdi. **24** Ama U Tienu ḷyanbli po, ke bi faabi ba Jesu Kiritu daafaabma sanu po. **25** Kelima U Tienu bo tuodi ki lugdi wani Jesu Kiristu, ke o ba tua ti candandi yaaba n dugi o sōma po, ki fidi ki waani o teginma, kelima, yogu bá, o bo ḷa kaa buni ki cuo bi niba bi tuonbiadi po, ke wan waani o juunli. **26** ki waani o teginma molane, ke bi niba ñ bandi ke o teginma po, o ba faabi yua n dugi Jesu Kiristu po. **27** Be ya po i, ke o nisaalo baa kpiagdi o yuli? Laa tuo. Ti laa yikodi i? A tuorjana yikodi bii? N n, ti dudugdi yikodi po. **28** Kelima ti maali ke o nisaalo ba mi faabima ti dudugdi po i, ama yiko cəlindi tuona po ka. **29** Bii U Tienu tie Jufinba tienu baba i? Waa tie bi nilanba mo ya tienu yo oo? Nn o tie bi nilanba mo ya tienu. **30** Kelima tiényendu baba n ye, ki ba faabi yaaba n kua ku kənciagu yeni yaaba n ki

kua ku kɔnciagu. **31** Ti ji fanbi yiko, ki ʃua ti dudugdi yoo? Kalam! Ti dɔgdi ki waani yiko n̄ pia ya mayuli i.

4 ti baa yedi ledde ti yaaja Abalahama po o den ba laa panpaani ti gba nandi po? **2** li yaa den tie k Abalahama tuonjanma po ki den yia o o ni moano n den baa fidi ki kpiagi wani o ba, ama utienu yaa nin tuali ka **3** lani yaa po ki diani yedi? Abalahama den daani utienu keli po teni ke o yino niteginka. **4** moala po yua n soani li tuonli baa ba o panpaani o kanbaa ki yaa nua ke li tie paabu ka ama ke li tie panpaani. **5** li tie yene yua n ki soani tuonli ki nan daani yua n tiendi mi teginma po o biidi daano po ba coadi o mo yaa dandanli ki li tiegi **6** yene ke Dafidi mo gaali ki ʃalibaliga ye yaa nilo ke utienu n ki coadi yua yaa teginma kelima o tuona po ki nan yedi, **7** li pamanli ye yeni yaaba n ba sugili bi bi biadima po yeni utienu n piini yaaba yaa tuonbiidi, **8** li panmanli ye yeni ti yonbidaano n kan go tiadi yua yaa tuonbidi pon **9** nani laa pamanli baa tie yaaba n kua ku koanciagu bebe yaa po yo? kelima li yedi k Abalahama den daani utienu ke utienu nualo ke o tie niteginka **10** o den tie lede ke o den nuali o teginma? yaa yoginu ke Abalahama den kua ku koanciagu bi ke o daa den kua gu? yaa yoginu ke o daa den kua ama ki tie jelo. **11** Abalahama den ba ku koanciagu nannanli ke li tie li dandanli teginma pengu, yaa yoginu ba ke daa tie jelo ki wan tua ba yaaba n daani kuli po ke wan nuali bi mo ki nunmanga ki bi tiegi **12** ki wanga yaaba n tie junga yaa ba ki laa tie ti coanli bebe kaa, ama ke li tie yaaba n cuoni li dandanli nni yaa tana, nani ti baa Abalahama yaa dandanli yeni, hali ke o daa den kua o koanciaguu. **13**

Li naa tie li bali maama yaapo ka ke u Tieu den niani
Abalahama yeni o puoli ȝuani kuli ko ba cabi ban diedi
ȝanduna. Ama ki li tie li dandanli teginma po. **14** li yaa
tie li bali maama yaa kubima ke ti baa tie o faaajielo
lanwaani li dandanli tie fanfanma u ȝoanianu mamo baa
bodi **15** kelima li balimaama baa cuani UTieu pabienli
ama li bali maama yaa ye naani libali maama miidima
moko ki ye. **16** li yaa po ki yaaba n ba ba onȝoanianu ba
kelima li dandanli yeni o ȝanbili po, ke lan tindi yaaba n
tie Abalahama puolinjuani ba yaaba n ki da tie yaaba n
tuo li bali maama bebe ka ama yaaba n pia abalahama
yaa dandanli (yua n tie ti kuli yaa ba) **17** nani lan diani
maama n cabi ki tua yi nibuoli yeni mi diecianma kuli
yaa ba ki go tie yaaba n daani utieu kuli yaa ba yua n
tiendi li miali yaaba n kpe, ki go cedi yaa bonla n ki ye n
tua yaaba n ye. **18** yeni yaa maama n den ye o po kuli
Abalahama dandanli utieu nni kili pia wan guu yaala
yen i wan baa tua mi diecianma kuli yaa ba nani wan den
yedi o, maama, li kuli baa tua o yaa puoli ȝuani nni. **19**
Abalahama dandanli ki den jiidi ba ke o den pia bina
kobiga, ke o gbanandi tadi yeni o pua Sala bina den pendi
ti madi. **20** ama o den kpiagidi utieu ki daano ke o baa
tieni opo o ȝoaniani kuli o ki den tie pajugili daano. **21** o
den ȝanbi ki daani ki go bani cain ke utieu n niano yaa
ȝoaniani kuli o baa tieni la. **22** li yaa po utieu den ȝanbi
opo ke o tie yua n tiegi. **23** laa tie Abalahama bebe yaa po
ka, ama o den diani ki bua wan ȝanbi li kuli. **24** utieu
den guani ki diani ke li tie ti moko yaa po wan baa nuali
yaaba ke ti tiegi tinba yaaba n daani ti yonbi daano jesu

kilisiti yua nden fii bi tinkpiba siiga nni. **25** naan kani ke o den gaa ti tuon biidi ki kpe, ki gua ki fiini ti ke ti tiegi.

5 Tin dugi Jesu po n cedike ti laa u faabu, kiguani ki mangi yeni UTienu. **2** o ȝalibaliga po n cedi ke ti dugi o po yeni, ti mo pia ti ȝnuadi o kani. **3** Tin ji yaa mangidi ti pali fala nni ki nan bandi ke fala n baadi yeniania. **4** Ania n baadi yenili dandanli. **5** Li dandanli mo kan bøndi nilo kelima U Tieu fuoȝjanmi nteni U Tieu buama ti pala nni. **6** K i dugini, yaa yogunu ke ti daa bo pia paalu, Krisiti bo kpe yaaba n bo yeti biidi nni po. **7** Yaa yogunu ke nilo ba kpenli o mønkundaano po; laa kandi u bo kpenli numøno po i. **8** Ama U Tieu wan n tie o buama kelima Jesu bo kpe ti po, yaa yogunu ke tidaa bo tie biididanba i. **9** Møla po u søma n cedike ti ji tie mønkundanba yeni i, tijibaa ciadi yeni U Tieu mutuoli. **10** ke dugini, yaa yogunu pendi, ti bu tie u yibala i, ke jiti guani ki mangi yeni U Tieu ki tøgini u biga kuuma nni po, ke o miali n fie ti. **11** Laa ki gbeni, tin mangi ti pala ki tieu U Tieu baligi, ti Diedo Jesu Krisiti po, yua n cedi ki ti guani ki kangi yeni U Tieu. **12** Nani ti biidi n tøgini nifosaalo yendo po ki kuani b niba kuli ti biidi nni ke li baa yendi bi kuuma yeni, ke yua n ji biidi kuli wan kpe. **13** kelima halin lan ciliti yikodi yogunu i ke ti biidi kua dulña nni. **14** Ama mi kuuma cili hali Adama yogunu ke pan pundi Moyisi yogunu, ki gadi liiga yaaba n bobidi ki naa naaniAdama yua n bo baadi. **15** Faala paabi ki naani nani ti biidi yaala. Niyendo yaa biidi po n cedi ke boncianla bo kpe, Jesu Krisiti ȝalibaliga yenu paabu jiidi niba boncianla po. **16** O nuyendo yua n biidi n baa yen yaala ki taa yenu paabu.

ke nuyendo biidi puolu po mə cedi ke ti buudi baa yeni kutubjmaali, ke faala paabu yali baa yeni ti mənkundi mə ti biidi boncianla puoli lipo. **17** Niyendo baba yaa biidi yo baa yeni mi kuuma, boncianla mə baa gaa ŋalibaliga bonciala yeni ti monkundi fala paabu JesuKrisito baba kani. **18** Lan wani, nani niyendo baba yaa biidi n cedi ke yuakuli n kpaadi biidaano lani gə cedi ke niyendo mənkuntuonli po mə cedi ke u paabu teni li mialibi niba kuli. **19** Nani niyendo kan cəlini po n cedi ke yuakulijitie biididaano, to, niyendo mə yaa cəlini po ba cedi nilo kuli n kpandi mənkundaano. **20** To ti yikodi mə nan baa ke ti biidi n ŋanmi ki yabidi i. Ama t biidi n yabi naani, ŋalibaliga ŋam ki gbie la kani. **21** Lan kuli ne tieni, nani ti biidi n ba yeni n kuumi n yeni, ŋalibaliga n təgini ti mənkundi lan baa yeni yaa miali n ki pia gbema ti Diodo Jesu Krisiti kani. (aiōnios g166)

6 Ti baa yedi be? Tin ki ye ti tuonbiadi nni ke U Tieuŋanbili ye ti po ki pugidi? **2** Kelima; tim yaaba n kpe ti tuonbiadi po, li baa gaa ledi i tin gə yaa fuo ti tuonbiadi nni? **3** I bani yaa yogunu ke bi den wuli i U Tieuŋanma Jesu Krisiti nni, ke o kuuma po i ke i den wuli i? **4** Lanwani, tin den wuli yeni, bi dentaani ki piini ti yeni o o kuuma nni lan fidi ke o baa n baa ti kpiagidi, li tie u paalu n den teni ke Krisiti fii bi tinkpiiba siiga maama, ti moko baa yaa ye yeni li miapanli yeni. **5** Kelima ti den taani ki yeni o, ti gə baa yiedi yeni o. **6** Ti bani ke tin den tie yaa niba kpiama, ke ti ji ki tie bani ka kelima bi den taani kipiini ti yeni Jesu lan fidi ke tin gbannandi yia pia ti tuonbiadi n bodi ke tin daa ji daa tie ti tuonbiadi

yonbi. **7** Kelima yua n kpe fuodi yeni ti tuonbiadi. **8** Li yaa tie ke den kpe yeni Krisiti, ti gø baa yaa daani ke ti baa ye ki fuo yeni o. **9** Ti bani ke Jesu den fii bi kpienba siiga, o kan gø kpe kelima mi kuuma ji kipia paalu o po. **10** Wan den kpe yaa kuuma, li den tie ti tuonbiadi yapo ke o den kpe yenma li kuli po, ama møla wan gua ye ki fuo, o fuo U Tienu yapo i. **11** Li tie yenma i mø yaa kani, ke yogunu baa, i den kpe i tuonbiadi po, ama møla, i fuo yeni U Tienu, Krisiti yapo. **12** Lani yapo, yin daa tuo mani ke ti tuonbiadi n yendi i gbannandi yaala n baa kpe, yin daa tuo mani ke yaa tiendi i gbannandi bonbuakala yaala kuli. **13** Daa taa mani i gbannandi ki tua jøngidi tuonsøntiadi ama yin taa mani i ba ki teni U Tienu yua n fuo nani yin kpe ke i gbannandi tua yaa tuonsøntiadi n dagidi U Tienu po yeni. **14** Daa cabi mani ti tuonbiadi n paadi i kelima yiko ji kaa die i U Tienu yjanbili n ji die i. **15** Ti baa ye be? ti baa tiendi ti tuonbiadi kelima yiko paalu ji die ti; ama o yjanbilia po? **16** Lanwani i bani ke yin tua yua yaa nacenba, i baa yaa cølini o, i tie yua ke i cølini o yeni yaa tuonsønba? **17** Ama U Tienu yaa yjanbili po kelima i den tie ti tuonbiadi yaa yonbi, ama i tuo ki cølini yeni i pali yaa tunda ke bi den teni i. **18** Bi den ñani i ti tuonbiadi nni kuli ke i jitua mi teginma yaa yonbi. **19** N maadi nani i gbannandi n ki pia paalu yeni, li tie yeni ke i taa i gbannandi ki cabiki tua ti jøngidi yeni ti tuonbiadi yaa yonbi, yeni wani cabi mani i gbannandi n tua teginma yaa ma yjanmi i yaa yonbi. **20** kelima yaa yogunu ke i den tie ti tuonbiadi yaa yonbi i, i baga den ki ye yeni buudi. **21** Li loni i po be? ke li yaa tie fe baba?

kelima li ñuadi kuli tie mi kuuma i. **22** Mɔla yin ñani ti biidi nni, i tua U Tienu yaa yonbi, i ji pia mi tegirjanma, yaa miali n kan gbeni. (aiōnios g166) **23** kelima ti biidi paabu ti mi kuuma i ama U Tienu ȣanbili tie yaa miali n kan gbeni ti yonmidaano Jesu Krisiti nni. (aiōnios g166)

7 I ki bani, kelima, n maadi yeni yaaba n bani yiko, ki yiko suani o tuonli hali ki li fagi, o nisaalo yenma nni. **2** L tie nani yiko n yi cabi o pua wan kuni o ja yeni, ama li sua nani k o ja kpe, o ji ki ye yeni yiko tili. Ya yiko kadagu n den taandi wani yeni o ja yeni ji ki suani. **3** O ja da ya ye ki pia li miali, k o siedi ki kuni ja tiano, o tie conconli; ama o ja ya kpe, yiko ji pia nu o po, o ya kuni ja tiano, o ji ki tie conconli. **4** N naataani, li tie yeni i mɔ ya po, yaali n tie yiko po wani, i kpe li kuum n o, ki dugni yinba yeni klistu n bo taani ti gbannandi yeni, i ji pia i diedo, yua n yiedi bi tinkpiiba siigni, ki tin mɔ n ji fidi ki ya suani a tuona U Tienu po yeni. **5** Yen i mɔni, tin mɔn da den ye m kuuma gbannadn yeni, li yiko den kuandi ti ya maalbiidi n den caa yen ti m kuuma po. **6** Ama mɔlane, ti ji ñani yiko mabl n o, k dugni ti den kpe yeni yaali n den kubi ti dansaligi. Ti ji bu fidi ki sɔni yen U Tienu yeni m maalpanma yaali ki fuojanma ȣmagd ti, ki ji cedi m maalkpelima. **7** Ti ji ba yedi be? Yiko tie bonbiili yaa? N n, ya yogunu k n bandi ti biidi ki dugni mi ñɔmaama po i. Tii den bani nunponli li bo ya ki tie ñɔmaama nni ka. Ki da pia nunponli a lielo po. **8** Ti biid ji la o sanu k n ji pia li nunponli ȣanduna ne bona po kuli. **9** Yayogunu, ki da den bani yiko, n fo, ama min ji te gbadi mi ñɔmaama yayogunu, ki ti biidi yendi n yinyieu k n ji kpe. **10** mi

ñømaama bo tie ki lan baa yeni li miali, ama ki min ya po, li ba mi kuuma. **11** Ki dugni, ti biidi la o sanu lan kani, ki tugi m ñømaama ki bøndn nni k n kpe li ñømaama po. **12** Yiko ji pia jøngdi ba, ama m ñømaama ki pia tagiliba. **13** Yeni ki yaali n den ñjani yen ji ba yen mi kuuma? N n, lan ka. ti biidi n ba yenli. Ti biidi wuoni li bonjanli ki baadi yen mi kuuma. Li tie yeni ki ti biidi wan yeni, i møni wan tie yaali ki mi ñømaama mo ji cedi ki ti biidi ji ñjan ki yabdi ki pendì. **14** Ti bani ki yiko ñani U Tieu kani, ama min wani tie ya nulo ki bi kuabi ki ñan nni ti biidi nni ki ti biidi ji ñja nni. **15** Ki dugni min ji bani min suani yaali. N suani min bua yaali ka, ama n suani min ki bua min søni yaali. **16** Li tuo k n søni min bo ki bua søni yaali. N bani ki li ki ñjani. **17** Lan wani min møno ka suani lan, ya biidi n kubi n yeni, n cedi kin suani lan ya tuonli. **18** N bani k n ki ñjani, n bua li bonjanli tiema, ama ki li nan pa yen ni. **19** N bua k min ya tie li bonjanli k nan kan fidi ki tieni, ama ti biidi yaali k, n k bua yeni, n nan tiendi lani. **20** K n ya suani yaali k n bo ki bua min søni, min kan sønli ama ya biidi ye yen nni suani nni tuonli. **21** N ji te la ki yaali ne n ye yen nni: n ya bua søni bonjanli, n ji te yi juodi yeni bonbiili. **22** N bua ya yiko n ñan U Tieu kani. **23** Ama n gó lieli ye yen n. N yam n tuo ya yiko yen, ki cedi k n tie nani dansaligi yen, ki cøln ti biidi yiko. **24** N tie cicagdaani paaa. ñma n bu fabn nni. Ki ñani n gbannandi yaali bua wan kuan n mi kuuma nni. **25** U Tieu n ga balgi. Wani baba n bu fidi k fabn nni ti yombidaano jesu klistu po kelima, n pali nni, n ñua u Tieu yiko, qamaq n gbannad'n, n ñua ti biidi yiko.

8 Lanwani i, mɔlæne, buu-cuoma bá kuli ji ki ye yaaba
n fo Jesu Kiristu nni po. **2** Ki dugni U Tienu Fonjanma
yaama puuni li miali Jesu Kiristu nni, yikodi faabi nni
yeni ti biidi yeni mi kuuma yikodi. **3** Kelima, yiko n̄ gbali
yaali, ke li ñani ti gbannandi tadingu po, U Tienu wani
fidi ki tieni. O səni o bijacelo ya gbannandi nni n naani
yeni ti biidi gbannandi yeni, ki buni ki cuo ti tuonbiadi
li gbannandi nni. **4** O tieni yeni ke yiko n̄ waani ti mi
teginma sanu ki dudi ti po, tinba yaaba n cuoni, kaa ɲua
ti gbannandi ka ama U Tienu Fonjanma. **5** Yaaba fo ti
gbannandi po fiini ti gbannandi buama ya po i; yaaba n
fo mi fojanma po mo fiini mi fojanma buama po i. **6**
Kelima, ti gbannandi buacianma tie kuuma i, mi fojanma
buacianma mo tie li miali yeni mi yanduanma. **7** Kelima
ti gbannandi buacianma tie U Tienu po yibalma i, kelima
maa ɲua U Tienu yiko, mi kan fidi ki cəlni yiko. **8** yaaba n
fo ti gbannandi po kan fidi ki tua U Tienu buakaaba. **9**
Yinba ya po, U Tienu Fonjanma ya ye i niinni, yii fo ti
gbannandi po ka, ama mi fojanma po i. Nilo ya ki pia
Kiristu fojanma o niinni, waa tie Kiristu yua. **10** Kiristu
ya ye yeni yi, Ti gbannandi ya kpe ti tuonbiadi po, mi
fojanma baa ye yeni yi, ki tie miali mi teginma po. **11** Yua
n yiedi Jesu bi kpienba (tinkpiba) siiga fojanma ya ye
yeni yi, wani yua n yiedi Jesu bi kpienba siiga ba guani ki
teni i gbannankpiendi li miali kelima o fojanma yaama
ye yeni yi ya po. **12** Lawani i, n naataani, ti ji ki pia panli
ti gbannandi po ki baa lingi ti gbannandi buama ka. **13**
Kelima i ya fo ti gbannandi n̄ bua maama, i ba kpe; ama i
ya yie ti biidi, ki kpaa i gbannandi mi fojanma paalu po,

i baa pia li miali. **14** Kelima U Tieu fonjanma n̄ gobdi yaaba tie U Tieu ya bila i. **15** I nan ki ga yonbdi fuoma ka ki go baa jie; ama i baa ti wubdi ya fonjanma i, mani ya po i, ke ti yigni ki tua: Abba, Báa! **16** U Tieu fonjanma mi bá tieni kasiedi, ki waani ti yantiali ke ti tie U Tieu bila. **17** Lanwani i, ti ya tie o bila, ti go tie o faadila i: U Tieu faadila, ki ba bogdi li faali yeni Kiestu, li ya tie ke ti tuo yeni i məni ki ga fala yeni o, ti ba baa ti kpiagdi yeni o. **18** N̄ maali ke molane ya fala kan fidi ki bogni yeni saala ya kpiagdi n̄ ba dəgdi ti po. **19** Mi yentagma mo se ki guu yeni li dandancianli U Tieu bila dəgdima. **20** Mi tagma den tua yuongu bonli ke li naa ɲua mani ya buama ka ama o tagdo yaama. **21** Ama li dandanli den ye, ke dayenli, mi mo ba faabi mi bá yeni ti tuonbiadi yonbdi, ki taani yeni U Tieu bila ki baa mi faabma ti kpiagdi nni. **22** Ama ti bani ke hali yeni dinne, mi tagma kuli duni yeni fala ki gbaa yeni ti madi. **23** Li ki tie mani baba ka, ama ti mo, tinba yaaba n̄ baa U Tieu fonjanma nani paakpiabu yeni, ti mo duni yeni fala, ki guu ke wan wubi ti ki daa ki faabi ti gbannandi. **24** Kelima ti dandanli po i, ke ti baa mi faabma. Ama, ɲan nua ya dandanli ji ki tie dandanli; ɲan nua yaali, a go baa daani li ii? **25** Ama ti ya daani tin ki nua yaali, ti se taajala lie i, ki guu. **26** Lan tie maama n̄ yeni, mi fonjanma mo go todi ti, ti tadingu nni, kelima ti jaandi nni, tii bani yaali n̄ dagdi ti po, ki ba mia. Ama mi fonjanma mini mi bá gbaa, ki duni, ki miadi tipo. **27** Ke yua fiidi, ki bani yaali n̄ ye ti pala nni bani mi fonjanma maalma, kelima U Tieu po i, ke mi miadi bi niteginkaaba po. **28** Tin bani yaali n̄ tie ke, yaaba

n yua U Tienu po yeni wan tuodi ki jagi ki yini yaaba,
o taani bonli kuli ki yjanbdi bi po. **29** Kelima wan den
tuodi ki bani yaaba, o den tuodi bobni ba ke bi tie o Bijua
nannanli, ke o Bijua n̄ ya tie bijakpelo o waamu siiga. **30**
Wan tuodi ki jagi ki bobni yaaba, bani i, ke o go yini. Wan
yini yaaba, o go faabi ba, wan faabi yaaba, o go puni ba ti
kpiagdi. **31** Ti nan ba maadi be i, lan ya bona po? U Tienu
ya taa ti po ȳma ba yie ti po? **32** Wani yua n ki den tuo ki
ga o Bijua fala nni, ama, o den mubni o bi niba nui nni,
ke o kpe tikuli ya po, li ba ga ledi i, ke o kan go teni ti
bonli kuli o ya po? **33** ȳma ba fidi ki jalgi U Tienu n̄ gandi
yaaba? U Tienu n bu, ki faabdi. **34** ȳma ba fidi ki bu ki
cuo ba? Kiristu n kpe ti po, hali ke o yiedi o, ke o kaa U
Tienu jienu po ti yudandi nni, wani n tie ti candaano, ki
miadi ti po. **35** ȳma ba fidi ki paadi ti yeni Kiristu buama?
pupuagdi bii, yanyagdi bii, falabiadma bii, mi koma bii, bi
ya fie ti tiadi ki ȳa ti mubila bii, ti jawaanciandi bii, ki
jugpienga i? **36** Nani lan diani maama” «A ya po i, ke bi
kpa ti hali yentunmunli, ke bi nua ti nani ba caa yeni ya
pee o yankodikaanu yeni.» **37** Ama, yeni lankuli, yua n
buadi ti cedi ke ti paadi yeni ti yudandi. **38** Kelima n pia li
dandanli ke mi kuuma lanyaaka li miali, bii malekinba,
lanyaaka ti yonbdi, bii molane bona bii ya yogu n yua ya
bona, **39** Lanyaaka Upaaciamu bii li bonli n̄ kpedi maama
kuli bii lan n̄ua maama kuli, lanyaaka tagma bákuli kan
fidji ki paadi ti yeni U Tienu Buama, wan dögdi yaama Ti
Diedo Jesu Kiristu nni.

9 N maadi m̄om̄oni Krisiti nni, mini ki pua faama U
Tienu fuoma wangí nni ke n ki pia faama. **2** N ye yeni ti

yanyagiciandi yeni li pabɔnli yogunkuli. **3** kelima n bi baa bua ban solini nni ki paadi nni yeni Krisiti, n kpiiba yapo, yaaba n kpi yeni ti gbannandi nni yaa ɲamu po. **4** Bani Isalele buolu buudi yaaba, U Tienu den cedi ke bi tua bimɔnmu, ki dɔgidi bi po o kpiagidi, ki kuani i yantaadi yeni ba, ki tieni ba o bali maama, ki dɔgidi bi po ban baa jaandi o maama, ki niani ba o ñɔniagu. **5** Bi tie ti yaja nba puoli ɲuani, Krisiti moko den mali li yaa buolu nni ti gbannandi po. Wani yua n die bonla kuli. U Tienu n pagidi hali yaa yogunu kuli, Amina (**aīōn g165**) **6**

Mii bua yedi ke U Tienu ñɔnianu kipia mayuli ka. Kelima yaaban mali ki tie Isalele puoli ɲuani, bi kuli ka tie Isalele buolu yaaba mɔmɔni. **7** Laa gɔ tie Abraham puoli ɲuani kuli ka tie o bi mɔnmu. Ama li yedi: «Isaka puolinjuani n baa tie a buolu» **8** Li bua yedi ke laa tie yaaba mali nani bi nisaaliba kuli n maa maama n ba tie U Tienu bila. Ama yaaba n mali nani wani U Tienu n bili u ñɔnianu maama n tie o buolu mɔmɔni. **9** U Tienu n bu niani yaa ñɔnianu n tie ne: «Binli, tin ye yaa yogunu ne yaa pundi, n baa guani ki cua, sala ba maali i bonjaga.» **10** Ama lani baba ka, Rebeka yeni Isaaka den taani bi yaaba ki mali a sanpola bilie. **11** Li bilieda daa den ke cua li ɲandunli nni, ki buali ban tieni ti tuonbiadi lani yaa kaa a tuonjanma ke U Tienu den gandi ba ke lan togini bi tuona po, ama li den ñani U Tienu yua yi wanbua yua kani. **12** U Tienu den yedi Rebeka: «ŋjan baa kpaa ki mali yua baa tuo ke daa tie nacenbiga.» **13** Li ba tieni nani lan diani maama: «N den bua Jakobo ki nani Esyu» **14** Lanwani, ti baa yedi be? U Tienu ki tiegi ba? yeni ka. **15** U Tienu den yedi

Musa: «N baa gbia mi ninñinma min bua yua yapo. N go baa li palisiadili min buayua yapo. **16** Lanwani, laa ñani yua bua naani kani kaa, bii o mɔndilipo ka, ama li ñani U Tieuñ niñingbadima po. **17** kelima li diani ki yedi Farawon: «N yeni a ke a tua o badiciamo yaala yapo tie ke n bua min dɔgini n paalu kelima a yapo, ki go cedi n yeli n pundi ñanduna kuli nni kelima a yapo. **18** Lanwani U Tieuñ gbia mi niñima wan bua yua yapo ki go juadi li paliwan bua yua ya pali. **19** Yendo bu guani ke yedi nni: Be yapo ke U Tieuñ fu yeni ti? kelima ñma n baa fidi ki yie o yanbuama? **20** Fini o nisaalo, a tie ñma ke baa nia yeni U Tieuñ? U tiagu baa tuo yedi o tiamaalo ke: «Be yapo ke a maa n nni nanda? **21** o tiamaalo ki pia li bali yeni wan ñani yɔgikonyenli nni ki maa yaa tiagu n ba tuuni li tuonli mɔnli, ki ñani laa yɔgikonyenli nni ki maa yaa tiagu n kan tuuni tuon mɔnli. **22** Ti ji baa maadi be, U Tieuñ bua wan waani o pabienli ke dɔgidi u paalu ama ke nan cuo o ba bonciala ke yaabu ke dagidi, o mutuoli **23** kelima u bua wan dɔgi o kpiagidi n yabi maama yaa niba n tie nani wan den gbadu yaa tiadi po n ninñima wan den tuodi ke gandi yaaba ke ban taani yeni o o kpiagidi nni. **24** Lanwani wa yini ti Sufinba siiga baba ka, ama o yini ti yaaba n ki tie Sufinba moko siiga. **25** Nani wan yedi o sawalipualo Ose tili maama: «N baa yeni yaa nibuoli n ki tie n buolu niba, ke go yini yaa buoli ki mii bua baa min bua yaaba» **26** Li baa tieni yeni bi po nani kani ke yedi ba: «yii tie n buolu» Lankani bi yini ba: «U Tieuñ yua fuo bijaba» **27** O sawalipualo Esayi den kpaandi ki maadi Isayeli ki yedi: «Isirayeli buolu yaa tie nani n ñincianma

tanbini yeni, yaaba n baa tindi baa tie waamu. **28** kelima
O Diedo ba tieni ki juodi i tinga nni wan den yedi yaala ke
li kan waagi» **29** Li baa tie nani Esayi n kpia maama ki
yedi: Li miali Diedo u paciamu kuli daani o yua den cedi
ke ti ti siiga nitianba sieni, ti buolu den baa bodi tn tua
nani Sodomi yeni Gomori yaaba yeni. **30** Lanwani ti baa
yedi ledi? Yaa nibuoli n ki tie Isirayeli yaaba ki den lingi
n teginma laa n teginma bi dandanli po. **31** Ama Isirayeli
buolu yaaba den lingi n teginmakelima li bali maama
kubima po naa den baa. **32** Be yaapo ke baa den laa n
teginma? Baa den lingi ki baa kelima li dandanli yapo.
Lanwani bi den tuudi li tantuudikaala. **33** Nan lan diani
maama: «diidi ke laa, n bili siyoa juali kani yaa tanli n baa
cedi bi niba n baa, Ama yua n dugi o po kuli, o kan laa i fe
baa yaa daali n cuoni.»

10 N naataani, n pali nni buama yeni min miadi U Tieu
yaali n jaandi nni tie ke ban baa u faabu. **2** N tiendi bi po
kasiedi yeni bi yankuali U Tieu tuona po, ama bi nan ki
pia li tuonbanma. **3** Ban ki bani U Tieu teginma sanu, ki
nan lingi ke ban bili bi yuli po teginma sanu yeni, bi ki
coln U Tieu teginma sanu. **4** Kelima Kiristu n tieni ki
dudi yiko, ke lan tua faabma bi dugkaaba kuli po. **5** Lani n
cedi ke Moyisi waani yiko ñ bili ya teginma niima nni:
“Ya nilo n colni lan ya teginma baa pia limiali li teginma
po.” **6** Ama ya teginma n ñani ti dudugdi kani ñ maadi
maama n ne: “Da maadi a pali nni: “ñma ba do tanpoli?
Lani n ba cedi Kiristu ñ ña tanpoli ki jiidi. **7** Lani yaa ka:
“ñma ba jiidi ki kpientinga nni? “lani n ba cedi Kiristu
ñ fii lankani ki yiedi bi tinkpiba siiga. (*Abyssos g12*) **8** Mi

maama yeni nan maadi be i? Mi maama ye, ki kuu a kani, ki ye a ñøbu nni yeni a pali nni. Ti dudugdi ya maama n yeni, tin wangi yaama. **9** A ya yaadi a ñøbu, ki tuo, ki ga ke Jesu n tie O Diedo, ki dugi a pali nni ke U Tienu yiedi o bi kpienba siiga, a ba baa u faabu. **10** Kelima a ya dugi yeni a pali kuli, a ba baa mi teginma, a ya yaadi a ñøbu ki maadi bi niba siiga ke a tuo ki ga, a ba baa li ñjanbli. **11** Nani i diani ñ maadi maama: “Yua n dugi o po, o kan di fee, **12** Lanwani i, paadma bá kuli ki ye Juufinba yeni bi nilanba siiga, kelima bi kuli pia Diedyendo i, ke o yedñama ki pia banlu yaaba n jaandi ki miadi o po. **13** Kelima yua n jaandi O Diedo yeli po ba baa mi faabma. **14** Bi ba tieni ledi i, ki jaani ki mia ban ki daani yua ya yeli po? Bi ba tieni ledi i, ki dugi ban ki cengi yua ya maama po? Bi ba tieni ledi ki cengi o maama, nilo yaa ye ki ba waani ba? **15** Li ba tieni ledi i, bi tundkaaba ñ ya ye, bi yaa sɔni ba? Nani lan diani maama: “Diidi mani bi cenli ñ ñani maama, bani yaaba n wangi mi yanduanma, bani yaaba n wangi a laabaalñama! **16** Ama, bikuli ka tuo ki ga o laabaalñamo. Esayi tuodi ki maadi: “O Diedo, ñma nan tuo ki gbadi a tonda maama? **17** Ti dudugdi ña o nilo ñ gbadi yaali kani i. Ban gbia yaali mo nan ña Kiristu maama kani i. **18** Lani n cedi ke n buali: “Baa gbadi ti tondu uu? Bi li gbadi, kelima li diani: “Bi nialu gedi kaankuli, ki kagni ki lindi ki tinga, bi maama mo yadi ñanduna nni tinbanli kuli.” **19** Ama min buali yaali da aa: “Isirayeli yaaba ki den bani bii? Moyisi den kpia ki maadi: “N ba cedi yaaba n ki dagdi yeni buolu ñ ñuni yi li mutuoli lan tua i po ponponli, n ba cedi ya buolu n ki pia banma ñ fiini i pala.

20 Esayi go paani o pali, ki maadi: “Yaaba n den ki lingi nni yeni, bani n la nni. N dögdi ki waani n bá yaaba n den ki pia n buama po.” **21** Ama o maadi Isirayeli yaaba po ne: “N tiani n nui yentummunli ki bua mangi yeni yaaba n fiindi mi yenyiema yeni a tubkangbada buolu.

11 Lanwani i, n ji buali ne: “U Tienu ji luni o buolu yo oo? yeni ka! Kelima n mo tie Isirayeli yua, ki tie Abalahama puoljuanu, ki tie Benjamini cuuli nni yua. **2** U Tienu ki ñøli ya buolu ke o den tuodi ki bani hali ke li fagi. I ki bani i diani í maadi Eli po ya maama aa? wan den fabni maama U tienu kani Isayeli yaaba po, ki tua: **3** “O Diedo, bi kpaá a sawalpuaba, ki tudi ki luni a jaanbinbinda; mini baba n sieni ke bi go lingi ke ban biani n miali. **4** Ama U Tienu guani ki jiini o be i? O jiini ki yedi: «N guuni n yuli po niba tuda lele, yaaba n dá ki gbaani ki pugi o bulo Baali. **5** Li go tie yeni i, mɔlane, nitianba sieni, ban gandi yaaba U Tienu ȝalbalgo po. **6** Ama li ya tie li ȝanbli po, lani naa ȝua a tuona; lanyaaka li nan ji ki tie ȝanbli yeni i mɔni. Li ya tie ke li ȝua tuana mo, li ji ki tie ȝanbli, lanyaaka li tuona ji ki tie tuona. **7** Lankuli wangi be i? Isirayeli yaaba ki baa ban den lingi yaali, ama U Tienu ȝanbli po, ban gandi yaaba baa la. yaaba n sieni ki tie pajuaga danba wani ki baa pu. **8** Nani i diani í yedi maama: “U Tienu teni ba mi yanpiiyema, bi pia i nuni ki naa nua, ki pia a tuba ki naa gbia, hali yeni mɔla kuli. **9** Dafiidi moko yedi: “Bi jedikaanu í tua bi po diagu, ki tua taalu bii tingbali, ban pa ki baa bi tuonbiadi po sugli. **10** Bi nuni í bɔndi, ban ji da nua, bi ciamu í pɔli, ki buani bi jumu, ban ya tiibi yognu kuli. **11** N ji buali

da: “Bi tuudma ji tua bi tingbali yo oo? yeni ka! Ama bi tingbali cedi ke bi nilanba baa mi faabma, ke li tua bi po ponponli, ki fiini bi pala. **12** To, bi tingbali ya tua ɻanduna po ɻalmani, ke bi pødma mo cedi ke bi nilanba baa ɻalmani, bikuli ya lebdi bi pala, lanya ɻalmani ka baa cie ee? **13** N maadi yinba i, bi nilanba: Min tie tondo bi nilanba siiga n ne, n jaandi U Tieu n tuonli po. **14** Li ya bi ba tuo, min fiini n naataani pala, ki kuani ba li ponponli, ki faabi tianba. **15** Kelima U Tieu ya luni o buolu, ke ɻanduna guani ki mangi yeni o, bi ya guani ki ɻødi bi Diedo, li kan tua miali ka bi tinkpiba siiga aa? **16** Bi yedi ke a bonkpiala ya ɻani, ki dagdi U Tieu po, li tie ke ku kpaangu kuli mo ɻani, ki dagdi U Tieu po i. A jiina ya kpaa, ki dagdi U Tieu po, li tie ke a bena mo dagdi ki ɻani U Tieu po i. **17** Bi ya cua ki ñani bentiana, ke fini tilialbu benu, ke a tugni, ki baadi bu tiŋuukaabu sinma li beni kaanu, **18** ɻan da kpiadi a yuli i beni yeni yeli po ka. A ya kpiagdi a yuli, ɻan ya bani ke fini ka tugi a jiina; ama a jiina n tugi a. **19** A ba maadi: “Bi cua ki ñani i beni, ke n mo fidi ki tugni. **20** Li tie mɔmɔni ke ya beni n ki pia dandanli i, ke bi cua ki ñani; ke fini a tuugi kelima a dandanli po i. ɻan ji da pia japaadi, ama ɻan ya jie. **21** Kelima U Tieu ya ki tuo ki ɻa bu tiŋuukaabu beni, o kan di sugli fini bu tilialbu beni mo ya po. **22** Lanwani i, ɻan calni U Tieu ɻanbli, yeni o maba. A maba yaaba n tudi ki yie o maama po; ɻanbli fini yua n tiegi po. lanyaaka o ba cua ki ñani o mo. **23** Bani yaaba n tudi mo, bi ya ki tundi ki ye mi tudma nni, ki lebdi bi pala, o ba guani ki tugni bi mo, kelima U Tieu paaciamu po, o ba fidi ki guani ki

tugni bi mo. **24** Fini yua den ñani bu tiilialbu po, ke bi tugni a yeni bu tiijuukaabu, ke a naa tuodi ki tie bu, bani yaaba n den ñani bu tiijuukaabu kani n ji kan guani ki tugni yeni bi tiibuolu uu? **25** Kelima, n naataani, n ki bua ke ya yaalidgu bonli ne duagi yi, ki ba cedi yin yini i yula yanfodanba; Li tie ke Isirayeli yaaba bi tianba juagi bi pala, ki baá mi tudma nni, hali ke bi nilanba kuli baa ki kua, ki baa U Tieuñ yjanbli. **26** Lani n cedi ke Isirayeli yaaba kuli ba baa mi faabma nani lan diani maama: “O candaano ba ña Siyón, ki cua ki ñani ti tuonbiadi Isirayeli yaaba pali nni.” **27** N ya piini bi tuonbiadi, lani n ba tua n ñonianu yeni ba. **28** Yaali n nua o laabaaljamo po, bi tie yibalinba kelima yinba bi nilanba ya po; ama yaali n nua ban gandi yaaba li yjanbli po, bi tie U Tieuñ n̄ bua yaaba kelima bi yaajanba po. **29** Kelima U Tieuñ yiinu yeni o paabu ki pia lebdima. **30** Nani yognubá, i den ki tuo ki n̄ua U Tieuñ n̄ bili ya sanu, ke bi tudma po, ke i baa U Tieuñ niñingbadma yeni, **31** Bi mo tudi U Tieuñ sanu, ke yin baa ya niñingbadma po yeni ya po, bi mo n̄ baa mi niñingbadma **32** Kelima U Tieuñ luoni bi niba kuli mi ti tuonbiadi nni, ke wan fidi ki gbadi bikuli niñima. (**eleësé**
g1653) **33** kesaa, U Tieuñ yjalmani yeni o yanfuoma yeni o banma yabi ki go ñua! ñma ba fidi ki kpaagi o yanjaga? ñma ba fidi ki bandi o sanbila? **34** ñma kpaagi ki bandi U Tieuñ maalma? bii ñma n ba fidi ki tua o ceglika? **35** ñma kpia ki teni U Tieuñ bonli ki ji guu ke wan ñmiani o? **36** Bonli kuli ñani U Tieuñ kani i, wani n die likuli, likuli ye o ya po i. Wani n yeni ti kpiagdi yeni ti yudandi li bina yeni li bina! Ami! (**aiōn g165**)

12 N naataani, n mia yi ki go paandi i pala ke yin diidi U Tienu niñingbadma po, ki yidi i gbannandi ya salga fuo, ki ñani, ki mani U Tienu po. Lani n ba todi yin fidi ki kpiagi o bonjanla. **2** Da ñua mani mɔlane jamaano ka. Yin lebdi i pala, ki pandi i yantiali, ki fidi ki bandi U Tienu buama, yeni yaali tuagi, ki mani, ki ñani cain. (aiōn g165) **3** U Tienu ñ puni nni ya ñanbli po, n miadi i siiga nni yuakuli, ke obá ñ da dongi o yuli, ki maali ke o cie o lieba, ama, yuakuli ñ maali yeni mi yanfuoma, ki dagni U Tienu ñ seni o dudugdi naani. **4** Kelima nani tin pia i gbannanbuoli, ke ti taani ki tie ti gbanu yeni, li gbannandi kuli naa taa taa tuona. **5** Lanwani, tinba yaaba n yabi, ti taani ki tie gbannanyendu i, Kiristu nni. **6** Nani tin pia yuakuli yeni o yenpaabu, ke bu ñua wan baa ya ñanbli yeni i, yua n pia sawali paabu, wan ya wangi ke li ñua o dudugdi ñ dagdi maama. **7** Yua n pia tuonli paabu, wan ya tuuni. Li ya tie tundma paabu, wan ya tundi. **8** Yua n pia ya paabu n paagdi bi niba pala, wan ya paagdi bi pala; yua pia li todli paabu, wan ya todi yeni ti bulcindi. Yua ya paabu tie mi gobdima, wan ya gobdi yeni li yankuali. Yua n pia ti niñinpadi baabu, wan ya tuuni yeni li pamanli. **9** Mi buama ñ lɔgdi mi muyima. Yin ya jie ti biidi. Yin ñanbi ki mubni yaali ñani nuujadlie. **10** Yaali n nua i naataani buama, i pala ñ ya siadi i lieba po; yaali nua ti bulcindi, yin cɔlni i yaba. **11** I gbanu ñ ya saagi yeni li tuonli, ki nan ña i kpadje. Yin ya tiegi U Tienu tuona nni, ki tuuni U Tienu po. **12** I pala ñ ya mani li dandanli po. Fala yogu, yin tieni li juunli ki ya jaandi yognu kuli. **13** Yin ya todi bi niteginkaaba bi buama banlu, ki ya bobindi bi canba po

ku canmangu. **14** Yin yadi mi yedjanma yaaba n wang iyi fala po, yadi mani mi yedjanma bi po, ki da solini. **15** Yin mangi i pala yeni yaaba n mangdi bi pala, ki buudi yeni yaaba n buudi. **16** Yin ya pia maalyenma i lieba po. Yin da pia japaadi maalma, ama li yumiinli maalma. Da yini mani i bá ke i tie yanfodanba. **17** Yua tieni yi biadma, yin da ñmiani o biadma. Yin lingi yaali n ñani bi niba kuli po. **18** Li ya tie ke li maa i ya po i, ke i ba fidi, yin tieni ania ki ya ye yeni bi niba kuli mi yanduanma nni. **19** N buakaaba, da tuu mani panli i bá. yin guudi U Tieu pabienli cuama; kelima li diani: «Li pantuuli tie n yaali, mini n ba tuu mi biadma panli, O Diedo n maadi.» **20** Ama, koma ya pia a yibaliya, ñan puni o mi jiema, ñuñuunu n ya pia o, ñan puni o mi ñima; kelima a ya tieni yeni, mukuantona i, ke a tugni o. **21** Da ña ti biidi ñ paadi ña, ama ñan tieni mi ñanma, lan paadi yaali bia.

13 Nilo kuli n yaa colni yikodanba, kelima yiko ki ye ke ki ñani U Tieu kani kaa. Yaa yikodanba n ye kuli, U Tieu n kaani ba. **2** Lani, yua n yie bi yikodanba yie U Tieu n sieni ke o bona n baa yaa suani maama, ke U Tieu mutuoli baa jiidi o po. **3** kelima yikodanba ki ye ke ban yaa mabindi ñanma ka, ama ti biidi. Da jie mani bi ka. I ya ñanbidi, bi baa pagi i. **4** kelima U Tieu tuonsonba ye i po i. Ama i yaa tie biidi, yaa bani mani ke bi baa ñmagi i tuba. **5** Li yaa po i ke ti coldi bo baa tie yeni yanjagili i, ama mabiili ka. **6** Li po, yaa paa mani i panpaani kelima bi yikodanba tie U Tieu tuonsonba i ki fini bi tuona nni. **7** Paa mani yua kuli yin baa paagu yaala: paa mani o lonpo gaali o lonpo, i panpani daano mo o panpani, colni mani

yua dagidi yin cɔlni o, ki selini yua dagidi yin selini o. **8**
Daa pia mani nilo baa yaa panli li yaa ki tie ke yin yaa bua
i lieba baba yaaka. Kelima yua bua o lielo tiendi yikodi n
bua yaala kuli. **9** Yeni, a kan commi, a kan kpaa nilo, a kan
suu, ɔjan daa bua a lielo bonla yeni yaali n sieni kuli taani
ki tie bonyenla: «A baa bua a lielo nani a baa yeni.» **10**
Mi buanma ki duolidi o baa, li po n ke mi buanma tie
mala. **11** Lanwani, i bandi ke u yogu ba ke yin findi kelima
ti fiema nagi ki cie yaa yogunu ke ti den gaa o. **12** U
yøgisiigu pendi o ke u ti sinjaagu mo nagi o, tin ɔjaa mani
li bonbonli nni tuona kuli ki taa mi yinma jakontiadi **13**
Yin yaa suani a papientuona nani lan buali ke tin yaa
suani u yensiigu nni yeni. Tin ɔjaa mani li jiedicianli yeni
li dañucianli, a concona tuona yeni ti jøngindi tuona, a
kønkøna yeni i nanga. **14** Tugi mani ti yonmidaano Jesu
Kirisiti ke wan tua i jakontiadi ke yin laa ki ji daa kpaani
ke yin sɔni i yanma n kua yaa tuonbiidi nni kuli.

14 Ga mani yua ntadi ti dudugdi nni cangu, ki da teni o
tagli yeni i maakpaga. **2** O nilo ye, ke o dududi po, ke o
di bonli kuli, yua tadi wani ii, di kpinfoadi yeni luana
baba i, **3** Yua n di bonli kuli ñ da nundi yua n ki di bonli
kuli, ke yua n ki di bonli kuli mo ñ da jalgi yua n di bonli
kuli. Kelima U Tieu tuo o tuada. **4** A tie ɔjma i ki ba jalgi
nitiani yonbo? O ya se ee, o ya baá aa, li tie o canbáa
maamam i. Ama o baa se, kelima U Tieu ba pugni o u
paalu ki cedi wan ya se. **5** Poyenpo, nilo baa maali, ke o
cie o lielolo. Potøli po, tiano mɔ n maali ke bikuli dɔa
i. Yuakuli ñ bili o yuli nni ke o maalma tiegi. **6** Yua n
kpaagi li daali, kpaagi li O Diedo po i; ke yua n di mo,

o di O Diedo po i, kelima o tiendi U Tieu balga. Yua n
ki dini, cuo o yuli kaa dini O Diedo po i, o mo tiendi U
Tieu balga. **7** Kelima, obakuli ki kubi o miali o yuceli
po. **8** Kelima ti fo, ti fo O Diedo po i; ti ya kpe mo, tikpe
O Diedo po i. Lanwani ii, tin fo oo, tin kpe ee, ti tie O
Diedo yaaba i. **9** Kelima, lanyapo i ke Kiristo bo kpe, ki go
fo, ke wan ya tie bi kpienba yeni yaaba fo kuli Diedo. **10**
Ama, fini, be n cedi ke jalgi a kpiilo? Ke fini mo, be n
cedi ke a nundi a kpiilo? Kelima bi ba jia tikuli buudi
U Tieu kalkaanu. **11** Kelima, li diani, “N fo” O Diedo n
yedi lani, “Mini ya po, dunli kuli ba gbaani, lanbu kuli
ń yaadi ki kpiagi U Tieu yeli.” **12** Yeni, ke yuakuli ba
togdi o yuli po U Tieu nintuali o tuada. **13** Lanwani ii,
tin da jalgi ti lieba, ama, tin jagi ki cuo, ke nilo kan tua o
lielo po tantuudkaali bii diagu o naataano po. **14** N bani,
ke n pali go paa Jesu po, ke libakuli ki jøgni li yuli po.
Kase yua maali ke bonli kuli tie jøgindi o po. **15** Mi jiema
po, a ya ba yagi a kpiilo yama, lanwani ii, ɻaa ji cuoni
mibuama sanu po ka. Da cedi mani ti jiedi po, Kiristo ń
kpe yua yapo ń bia. **16** Lanwani ii, yin da cedi i tuadŋama
ń tua tuatiigu. **17** Kelima, U Tieu Diema ki tie jiedi yeni
bonñukaama ya maama ka, ama, li tie mi teginma, mi
yanduanma, yeni li pamanli mi Fonjanma nni. **18** Lanwani
ii, yua n tuuni Kiristo po, ki tuagi lanya sanu, U Tieu ba
tuo o yema, bi niba mo ń pagi o tuada. **19** Lanwani ii, tin
ya ɻua mi buama sanu yeni yaali n ba ɻanbi yuakuli. **20**
Da biidi U Tieu tuonli ti jiedi po. Tin ya bani ke bonlikuli
ɻani, ama, li jøgni yua n ba di, ki tua tantuudkaali o lieba
po i. **21** Li ɻani ke nilo ń da ɻymani nandi, ki da ñu daama

mo, yeni ya bonli n ba cedi a kpiilo yama ñ ña a niinni. **22**
yan pia ya dudugdi, tin ya ye fini yeni U Tienu siiga. Mi
yedirjanma baa ye yeni yua n ki jalgi o yuli wan jagi ki
cuo yaali ya po. **23** Yua ya yama n lengidi, ke o dini, o ba
taa i tagli, kelima laa ñani ti dudugdi kani ka. To yaali n
ki tie dudugdi maama mo, tie tuonbiadi i.

15 Mølane, tinba yaaba n pia u paalu ñ gbadì a tadma
tadingu niima nni, ki da dongi ti yuli. **2** Ti siig, yuakuli ñ
ya tie ti yaali n yanì, ki mangi o lielo pali, klan pugni
o dudugdi. **3** Kelima bá Kiristo bo ki dongi o yuli. O bo
li tie nani lan diani maama yeni, yaaba n den sugdi a
sugdi guani n yuli po.” **4** Kelima, ban bo diani ya diani
kuli tie tinba ya tundma po i, ke a i diani ñ wangi ya
juunli yeni yin paandi ti pala maama, tin fidi ki baa li
dandanli. **5** N miadi ke li juunli yeni mi baagima Tienu ñ
cedi yuakuli ñ taa yantiayenli o lielo po nani Jesu Kiristo
yeni. **6** Ke tin fidi ki taani yantiayenli yeni ñøyenbu, ki
fidi ki kpiagi ti Diedo Jesu Kiristo Báa yeni O Tienu. **7**
Lanwani ii, yin ya gaani i lieba cangu nani Kiristo ñ ga
i cangu maama ke wan kpiagi U Tienu yeli. **8** Kelima,
n yedi ke Kiristo yua ku kɔnciagu naciemo ki waani U
Tienu mɔmɔni, ke lan dɔgdi ki waani wan tieni yeni i
yaajanba ya ñɔnianu. **9** Yeni bi nilanba ke ban tieni U
Tienu balga, o niñingbadma po. Nani lan diani maama,
“Lanyognu n kpiagi a yeli bi nilanba siiga, ki yiini ki dondi
a yeli.” **10** Li go diani, “Mangi mani i pala, bi nilanba,
yinba yeni i dogtieba.” **11** Ki go diani, “Dondi mani O
Diedo, yinba bi nilanba kuli; bi dogtieba kuli ñ dondi o.”
12 Isayi go yedi, “Li benpaali ba pudi Jese cugli nni, ki

fii, ki diedi bi nilanba. Bi nilanba ba baa li dandanli o po.” **13** Molane, N miadi ke U Tieu dandanli n̄ gbieni yi yeni ti dudugdi pamanli yeni mi yanduanma, ke yin ya gbie yeni li dandanli Mi Forjanma paalu po. **14** N kpiiba, mini m̄ono pali paa i po, N pali paa i po, kelima yinba m̄ono gbie yeni ti ȳandi, ki gbie yeni banmabuoli kuli. N pali go paa i po kelima, i ba fidi ki ya tigi i lieba. **15** N go dangi yi ya tisɔnkaali ne yeni li pamancianli, ki bua min tiadi yi, kelima U tieu n̄ puni nni ya paabu po. **16** Li paabu tie ke n ba tua Jesu Kiristo n ba s̄oni ya naaciemo bi nilanba siiga. Ke min tua salga yidka, ki waani ba U Tieu laabaaljamo. N ba tieni lani, lan todi, bi nilanba paabu n̄ tua ya paabu n ȳani ki gbie yeni mi Forjanma. **17** N pamancianli tie ke min kpiagi Jesu Kiristo yeli yeni U Tieu n̄ tieni ya bona kuli. **18** Kelima mii pia papaali ki ba yedi libakuli kase Kiristo n̄ s̄oni ya tuonli n po, ki ba cedi bi nilanba n̄ la yaalidgu yeni u paaciamu tuona, ki c̄olni. **19** Mi Forjanma paaciamu po min cili Jerusalema yeni li tinkundogi, ki ban pundi hali Iliri, min fidi ki yadi ki waani Kiristo laabaaljamo. **20** Lanya sanu nni i, ke n payianu den tie ke min yadi, ki waanu o laabaaljamo, ama, li ki tie ban bani Kiristo yeli naankani ka, li tieni ke min da ti gedii ki maa nitiano n̄ bili ya fiagli po i. **21** Nani lan diani maama: “Yaaba n ki kpeli ki baa li maalma o maama po, ba bandi o,” ke yaaba n ki kpeli ki gbadi mo ba gbadi niima nni. **22** Lanya po i, ke li pani nni ke mi cua i kani. **23** Ama, molane, N ji ki pia kaanu, ki ba kali ya tinbuali ne, li ki luo bina ke N lingi ke min pundi i kani. **24** Lanwani ii, N ya caa, Esipañi, n ba jadi i kani,

yin ciani nni, li waagi ke n jiki baa i yegnu. **25** Mɔlane, N caa Jerusalema, ki bua sɔni bi dogkaaba po. **26** Kelima, li baatie pamancianli i, Maseduani yeni Acihaya yaaba po, ke ban teni bu paabu, ki todi talginba, Jeruslema dugkaaba siiga. **27** Nn, li den tie bi po pamancianli i, yende, bi tie bi pandanba i. Kelima, bi nilanba ya baa bi yenpaabu, li tie ke bimo ñ baa bikani ḥanduna bona i. **28** Lanwani ii, N ya sɔni lanya tuonli ki gbeni, ki diidi ki sua ke min taani ya paabu kuli kua bi nui nni, N ya caa Esipañi, N ba tɔgny i kani. **29** N bani ke min ba pundi i kani, li ba sua ke i kuli gbie yeni Kiristo yedinjanma i. **30** N kpiiba, Mɔlane, ti Diedo Jesu Kiristo yeli po, yeni Fɔjanma buama po, N tigi yi, ki paandi i pala, ke yin mua ti jadi yin jaandi ki miadi U Tienu ya yognu kuli, ki todi nni. **31** Yin ya jaandi ki miadi ke Jude yaaba yaaba n ki cɔlni yeni ñ ya nni, min fuodi, ke Jerusalema dugkaaba pali ñ mangi n tuonli po. **32** Ya jaandi mani, ki mia ke U Tienu buama po, ke min pundi i kani yeni li pamanli, ki taani yeni yi ki baa mi fuoma. **33** N miadi ke Mi yanduanma Tienu ñ ya ye yeni ikuli. Ami

16 n fuondi n ninsalo yua n tie sancle jaandiegū nni tuonsoanlo **2** ke yin ga o ti yonbidaano yeli po maama ndagidi binigagidi ḥyanba po yaala n buali yin todo kuli, kelima wani o ba den tua todika yaa nbi n yabi po yeni min yaa po kuli. **3** fuondi mani Pilisila yeni Akilasa n tuonsoalieba ti yonbidaano Jesu Kilisi yeli po. **4** bani n den luni bi miana ki fie min polo yaa miali min bebe ka tiendi ba baliga ama yeni li jaandie yaba kuli **5** fuondi yaa jaandiegū nye bi deni, fuondi mani Epayineti n doanli

moano, o tie kilisiti po bon kpiali Asi yaa dogu nni. **6**
fuondi mani maliyama yua n soani li tuonpaali yi po. **7**
fuondi mani An dienikusi, yeni Juniasi, n baa n ba yeni n
yonbi lieba bi tie utienu tonda siiga ni moanba yaaba n
kpa kicili uTienu tuonli yeni min. **8** fuondi n danli ANpilia
ti yonbi daano yeli nni. **9** fuondi n tuonsoalielo yudiben
kilisiti nni yeni Sitasine n danli moano **10** fuondi mani
Apilasa wan yua n se ke li pa kilisiti nni yeni, Asitibolo
deni yaaba. **11** fuondi mani ti kpiilo Elodiana, fuondi
mani Narsise den po yaaba yaaba n ye ti yonbi daano
kuli. **12** fuondi mani Trifeni yeni Trifoni yaaba n soani
tuonpaali ti yonbi daano po, fuondi Pilisila wan yua n
soani boncianla ti yonbidaano po. **13** fuondi rufu yua ke
yonbidaan lugido yeni o na yua n tie ti kuli yaa na, **14**
fuondi Asynkilita Fileseno, hermesi, Patroba Hermasi,
yeni ti jaba yaaba n ye yeno. **15** fuondi mani Filologi, yeni
Julie Merde yeni o nisalo Olynpe yeni o nigagidi ɻanba
yaaba n ye yeni ba. **16** yin yaaa binini mani yi yaba ki
fuodi ba. li jaandieli yaaba kuli fuondi yi, **17** moala ncegili
yi yin foagimani yeniyaaba ncuoni yeni siiga mipaadima
yeni a koankoana, yin kubi n tunda yaala ke yi ga n kani,
yin foagidi yeni li danba **18** kelima laa nibuolu ki suani ti
Yonbidaano po ka, ama bi yaa puona po, yeni ya maama
nmani bi niba po ki boandi yaaba n ki daani, **19** yi coanli
n pia yaa nannanli po pundi li ɻandunli kuli n ye yeni li
pamanli kelima laa bonla po, n bua ke yin yaa tie yaa
danba n bua yaala n ɻani kuli po, ki sani ki ɻa yaala n bia
kuli. **20** li ji kan waagi mi yanduanma Tienu baa mudi
sutaani yuli yi taana tii po UTienu nyaa ye yeni yi ti

yonbidaano Jesu kilisiti po. **21** Timote n tuonsoanlielo fuondi yi lusiyusa, jasono, yeni Sopateli n kpiiba. **22** Mini Teryusa n diani li tili ne n fuondi yi ti yonbidaano yaa yeli po. **23** Gayusa n canba yeni yaaba n ye li jaandieli nni yaaba kuli, Elasita yua n kubi udogu ligi fuondi yi, yeni n ninjoa karitusi. **24** ke ti yonbi daano Jesu kilisiti ḷanbili n yaa ye yeni yi kuli Amina ke yua n baa fidi ki todi n gbadima min wangí ya labaali ḷanmo Ti yonbi daano Jesu kilisiti nni, **25** yua n fidi ki todi yi yeni olabaali ḷamo ke n todiba Jesu kilisiti nni ke nani yaala doagidi ki waani ḷasiili nni yaala ke da foagi. (*aiōnios g166*) **26** Ama moala ne o nisoaginkaaba yaaba ke UTienu den doagidi ba idian pokuli ke lan fidi ki nibuoli kuli n coanli li dandanli maama. (*aiōnios g166*) **27** ke UTienu bebe n ga ti kpiagidi yua n tie o yanfodaano li bina yeni li bina Amina. (*aiōn g165*)

1 Korantien

1 Pøl, ban yini yua ke wan tua Jesu Kiristu tondo, ke li
ŋua U Tieu buama, yeni n naataano Søsteni, **2** Ti diani li
tili ne, ki ba teni U Tieu nitaanli yaali n ye Korenta, bani
yaaba n baa mi yedjanma Jesu Kiristu yeli po, ke bi gagdi
ba ke ban tua nijanba, yeni yaaba n li taagi ti Diedo Jesu
Kiristu yeli hali ban ye naani kuli, bi Diedo yeni ti yua. **3**
Ti Báa U Tieu yeni ti Diedo Jesu Kiristu n̄ puni yi mi
yedjanma yeni mi yanduanma! **4** N jaandi n Tieu yognu
kuli, i po, kaa cedi yeni wan tieni i po ya ŋjanbli Jesu
Kiristu yeli po. **5** Kelima wani ya po, i baa ya ŋjalmani n
yabi, ki nua mi maama yeni mi banma, **6** Ban tieni Kiristu
po ya kasiedi fiigi bonjanla i siiga, ke i kubi yeni i moni
ke li paa. **7** Møla, i ji ki luo yenpaabu bá kuli, yinba yaaba
n guu ti Diedo Jesu Kiristu døgdima. **8** O ba pugni yi u
paalu, ke bi kan fidi ki jalgi yi hali ti Diedo Jesu Kiristu n̄
ba cua ya daali. **9** U Tieu tie tin dugi yua ya po, wani yua
n yini yi ke yin ŋødi o bijua yeni li papienli. **10** N naataani,
n miadi yi, ki paandi yi pala, ti Diedo Jesu Kiristu po, ke
yin ya taa ñøbu, ki da pia paadma i siiga, ama yin ya taa
yantiayenli yeni maalyenma. **11** Kelima, n naataani, n
gbadi ke Kolowe niba maadi ke a kønkøna ye i siiga. **12**
N bua yedi ke i siiga yuakuli maadi maama ne: “Mini
n tie Pøl yua yo! Ke mini, Apolosi yua! Ke mini Sefasi
yua! Ke mini Kiristu yua! **13** Kiristu ji paadi paadi yo oo?
Bi kpaa Pøl i, i po, li dapønpønli po oo? Bii, bi batise yi
Pøl yeli po i? **14** N jaandi U Tieu yeni min ki batise bá
niyendo yi siiga, lan ñani kirisipusi yeni Gayiwusi yaa
ka. **15** lani yaa ka, bi bi ba yedi ke bi batise yi n ya yeli

po i. **16** N go batise Sitefanasi diegu nni yaaba; lan ñani lankani, n ji ki tama ke n batise nitiano. **17** Kiristu ki sóni nni ke min ya batise bi niba ka, ama ke min ya wangí o laabaaljamo, Li naa go tie ke min ya wangí yeni mi yanfomaama ka, ke Kiristu daapɔnpɔnli í da tua fanma. **18** Kelima li daapɔnpɔnli maawangma tie yanluomaama i, yaaba n bodi po; ama tinba yaaba n baa mi faabma po, mi tie U Tieu paaciamu i. **19** Li go diani ki yedi ne: “N ba buoni bi yanfodanba yanfuoma, ki biani bi nunfandanba nunfanbu. **20** O yanfodaano ye le? o gbanbando ye le? Ti jamaano ne ñɔniadaano ye le? U Tieu ki cedi ke ñanduna yanfuoma kpandi gaadma aa? (aiōn g165) **21** Kelima, nani ñanduna yeni o yanfuocema ki bandi U Tieu yeni U Tieu yanfuoma, li tua U Tieu po yanbuama i, ke wan faabi yaaba n dugi o po yeni mi gaadmaama. **22** Jufinba buali yaalidgu bona po, ke binilanba lingi mi yanfuoma. **23** Tinba ti wangí ban kpaa ya Kiristu li daapɔnpɔnli po i; li tie janjanma jufinba po, ki tie gaadma bi nilanba po. **24** Ama, ban gagdi ki yini yaaba ya po, ban tie jufinba bii nilanba aa, li tie bi po U Tieu paaciamu yeni U Tieu yanfuoma i. **25** Kelima U Tieu gaadma pia mi yanfuoma ki cie bi nisaalba, ke U Tieu tadingu pia u paalu ki cie bi nisaalba. **26** N naataani, yin ya bani ke yinba yaaba ke bi gagdi ki yini i siiga, ti gbannandi yanfodanba ki yabi, u paaciamu danba ki yabi, bi ñalmandanba mo ki yabi. **27** Ama U Tieu taa ñanduna yanluoma bona i, ki tulni bi yanfodanba, ki taa ñanduna tadingu bona, ki tulni u paaciamu danba. **28** U Tieu lugdi ya bona n ki pia mayuli ñanduna nni, yeni bi niba í fali yaali, ke laa pia fuoma, ki

fanbi ban nua yaali ke li pia mayuli. **29** O tieni lani, ke nisaalo ñ da kpiagdi o yuli U Tieu kani. **30** Wani ya po i, ke i fo Jesu Kiristu nni, wani yua n tua ti po yanfuoma, teginma, gagdijanma yeni daafaabma, **31** Nani lan diani ki maadi maama: “Yua n kpiagdi o yuli, wan kpiagi o yuli O Diedo nni.

2 N kpiiba, min den gedi i kani ki ba døgdi U Tieu ñasiili ki waani yeni, n dee kubi mi mabanma bii mi yanfuoma ka ki muandi yi. **2** Kelima min den ye yi siiga yeni, ki jagi ki jagi ki cuo ke Jesu Kristo bábá yaaa ka, min ki bani libá ki ba maadi li po, Jesu Kristo yua ke bi den kpaa o li dapønpønli po yaa ka. **3** N den cua yi kani ki tie nani yiamo yeni, ki jawaani pia nni, ke n jegli paaa. **4** N dee pia mi mabanma leni mi yanfuoma ka, ki tundi i tundi, ki gó muandi n laabaali, ama n maama nni leni n tunda nni, Fojanma n den wangí mi paalu. **5** Li den tie yeni ke yin da taa dandanli ki teni o nufosaalo yanfuoma ka, ama ki ya dugi U Tieu paalu po. **6** Ama leni li kuli, leni mi yanfuoma i ke ti tundi yaaba ke bi yama gagdi Kristo ñøgkaaba nni. Li yanfuoma ki tie ñanduna ne yaama, mi gó ki tie ñanduna ne badbijaba yaama; ban wan ba bia bikuli. (*aiōn g165*) **7** Ti maadi U Tieu ya yanfuoma i, mi den tie ñasiili yaama n wuo i, ke u den tuodi ki bobni ti yudandi po ki sua ke ñanduna da ki ye. (*aiōn g165*) **8** ñanduna badbijaba ne, obá naa bani li yanfuoma, bi den kan cedi ke ban kpaa Yudandi Yonbdaano dapønpønli po. (*aiōn g165*) **9** Ama nani lani diani U Tieu tili nni yeni: O nulo nibinli n kan baa lá yaala, ke o tubli mó n kan baa gbadì yaala, ya maalma n kan fidi ki kua o nulo pali

nni palbi yeni, U Tieu bobni mani yaaba n bua o po. **10**
Tinba i ke U Tieu cedi ke mi fojanma wangi ti u ḷasiili,
leni i mɔni, mi fojanma wan nua bonla kuli, bá yaala n
wuo U Tieu pali nni mɔno. **11** ḷma bani yaala n ye bi
nifosaalba pali nni? Nifosaalo bábá n bani o pali nni yaala
n ye o pali nni. U Tieu mɔ, li tie yeni, U Tieu fojanma
bábá yaa ka, obá ki bani yaala n ye U Tieu pali nni. **12**
Tinba wan ki kubi ḷanduna ne yema ka ki tuuni li tuonli,
U Tieu n puuni ti u fojanma ke ti fidi ki bani wani U
Tieu n puni ti ya paabu kuli. **13** Tin maadi yaala yeni:
Ti ki maadi nani nifosaalo yanfomaama n buali maama
ka, ti maadi nani U Tieu fojanma n tundi ti ke tin ya
maadi maama i. N nua ke ti wangi yaaba n pia U Tieu
fojanma, yaala n tie U Tieu fojanma yaala. **14** Ya nulo
ki pia U Tieu fojanma, kan fidi ki gaa yaala n ñani U
Tieu fojanma kani. O ya po li tie gaadmaama i, o kan
fidi ki gbadí mi niima nni, kelima U Tieu fojanma n yen
puni bi niba li banma. **15** Yua n pia U Tieu fojanma ba
fidi ki ya bani bonla kuli ya niima nni, ama obá nan kan
fidi ki ya bani u ya niima nni. **16** Kelima nani lan diani U
Tieu tili nni yeni, ḷma bani ti yobdaana maalma, ḷma ba
fidi ki teni u i cegli. Tinba wan nan pia Kristo maalma.

3 N ninjab yen n nippoub, n kan fidi k ya maadi yeni nani
jaanditieba yeni, ama nani min gbannanbuama danba
yeni, nani yaaba da guani k mali jesu nni yeni. **2** N tieni
mi naajanma i, ti nandi ka. Hali yeni mɔla kuli i da k
bobni k dagdi. **3** Kelima i da li tie gbannanbuadanba i lani
ya po i, ke li nunponli yeni a kònkonà da bii ki ye i siiga. I
ki cɔlni u gbanu i yema nni ii, i ki cɔlni bi niba yikodi yi

cenli ni ii? **4** Nilo ya yedi: “mini taa Apoləsi po i” ne ki tie
gbannanbuama yema ka aa? **5** ȱma tie Apoləsi, ke ȱma
tie pəli? Yi dugi ya tuonsənba po, ke u tienu puogi ba o
tuonli. **6** N ȱuundi, ke Apoləsi jəgni, ama u tienu n cedi
ke li pa. **7** Lan wani ii, yua n ȱuundi yeni yua n jəgni
k tie liba kuli. Ama u tienu n cedi ke li pa. **8** Məla yua
n ȱuundi yeni yua n jəgni kuli tie yema i, yua kuli ba
baa o panpaai nani o tuonli n dagdi maama. **9** Kelima
ti tie u tienu tuonsənlai. I tie u tienu gəgdigu, u tienu
tagma. **10** Nani u tienu n puni nni o ȱalbalga yeni. N bili
li fiagli nani tanmaaciamo yeni N bili li fiagli ke təa n
maa ki tuani. Ama yua n ba maa ki tuani ñ ya cegi. **11**
Kelima oba kuli kan fidi ke maa fiagtianli ke li kandi ban
bili yaali, lani n tie jesu kiristo. **12** Məla, yaa n maa fiagli
po yeni wula yoo, muadi yoo? **13** U yensiinu ba dogdi ki
maani o tuonli n dagdi maama. Kelima o mu ba bigni
o ku waani yua kuli tuonli ñ dagdi maama. **14** O nilo ñ
maa yaali ya məni ki ciadi, o bo baa o panpaai. **15** Ama li
ya juu (sia) oba la fala waamu, ama bi ba faabi'o u mu
po **16** I bani ki tie u tienu yekaanu, ke u tienu fuoma
ye i niinni? **17** Nilo ya biidi u tienu yekaanu, u tienu ba
biani'o. Kelima u tienu yekaanu tie kaan ȱanmu i nani
yimba yeni. **18** Nilo ñ da bəndi o yuli. Nilo ya maali ke o
tie yanfodaano ti jamaano ne, wan go tu a gaado, yeni, o
baa pia mi yanfuoma. (aiōn g165) **19** Kelima ki tinga nni
yanfuoma tie u tienu po gaadma i. Kelima bi diani: “o
gaadma yaalidi o yanfodaano. **20** Yaali n pugdi u tienu
bani ki bi yanfodaama yantiana tie bonyuyuodi i “ **21**
Lanwani i, li ji ki buali japaadi bi niba po. Kelima yinba n

yeni buoli kuli. **22** Lan tie Pɔli ii, Apolɔsi ii, bii Sefasi, li ɔjandunli, mi yema aa, bii mi kuuma, m ɔlane ya bona bii ya bona n ba yuandi ki, lan kuli, yinba n yeni. **23** Kiristo n yeni yi mɔ, ke kristo mɔ tie U Tieu

4 Lanwani i, bi nua ti ke ti tie Kiristu naacenba, U Tieu ní gagdi ki lugdi yaaba ke ban ya wangí o banma yaama n duagi **2** Bi nan ki buali bontɔli yaaba n wangí mi yeduagikaama ki kandi li papienli yeni ti dudugdi. **3** Mini ya po, li ki maadi nni libá kuli yeni yin jia n buudi bii bi bujiaba ní jia n buudi. Mini n bá mo kan bu n buudi kelima n naa pia biidi bá kuli. **4** Ama lani ka kuni nni i mɔni, yua n ba jia n buudi n tie O Diedo i. **5** Lanyapo i, li ki buali ke yin jia buudi bá kuli, ke u yogu dá ki pundi, guudi mani hali O Diedo cuama, wani n ba tieni mi yenyenma ki dɔgdi yaali n duagi li biigli nni kuli, ki ba dɔgdi yaali n wuo bi niba pala nni kuli. Lanyogu i, ke U Tieu ba teni yuakuli wan dagdi yeni ya kpiagdi. **6** N naataani, yinba ya po i, ke n taa mini yeni Apolosi yema nannanli, ki bua waani yi, ke yin togdi ti yema, ki da tieni ki pendì yaali n diani ki bili, ke i siiga, nilo ní da kpiagdi yendo, ki fali o lielo. **7** Kelima ɔjma n cedi ke a ki taa yeni a lieba? A pia be ke laa ñani U Tieu kani? To, li ya tie ke U Tieu n puni a, be n cedi ke a kpiagdi a yuli nani ɔjaa baa li U Tieu kani ka yeni i? **8** Mɔla i guo, mɔla i ji tie ɔjalmandanba i, bá ke tii ye i kani, i cili ki ji diedi u kaanu. U tieni ní todì yin diedi u kaanu, ti mo ní ti fidi ki diedi yeni yi! **9** Kelima, li naani ke U Tieu cedi ke timba bi tondba n juodi bi niba kuli ya siiga, li tie nani ti buudi jia ki cuo ti ke li buali ke tin kpe yeni i. Kelima bi ñani ki sieni ti asala siiga nni,

bi niba yeni malekinba siiga nni. **10** Kiristu po cedi ke ti tie gaada, ama, yinba, i pia li miali Kiristu nni, ki tie yanfuodanba; tinba tadi, ke yinba tie paatieba. Bi kpiagdi yi yela, ki nan fali tinba! **11** Hali yeni məla kuli, mi koma, u ŋuñuunu, yeni mi mubima n bua kpa ti. bi cagni ti, ki wangi ti fala; ke ti waa, tii bani tin caa naani. **12** Ti tuuni yeni ti nui, ki cogi, bi sugdi ti, ke ti kpiagdi U Tienu; bi cagni ti, ke ti tuo ki gaani. **13** Bi ya tabi ti ku totabgu, ti yen jiini mi yama ki maadi yeni li paddingli; ti ji tie nani ŋanduna baadi yeni, nani bi niba ñ yie ki luni yaali hali yeni məla. **14** Mii diani yi ne kuli ki bua min kuani yi i fee ka, ama n diani yi nani n bibuadkaamu yeni. **15** Kelima i ya ti pia Kiristu tundkaaba tuda piiga, lani naa wangi ke i pia Báanba ke bi yabi ka, kelima mini n todi yeni o laabaalŋamo, ki cedi ke i mali Kiristu nni. **16** Lanwani i, n mia yi ke yin ya togdi n yema. **17** Lanyapo, n səni Timote i kani, wani yua n tie n bibuadga, ke o dudugdi yabi O Diedo po; wani n ba tiadi yi min pia ya sanbila Kiristu po, yeni mi tundi maama ti jaandedi nni, kaankuli. **18** Nitianba i siiga nni gbie yeni ti japaadi nani n ji kan cua i kani yeni. **19** Ama, li ya tie O Diedo yanbuama, li ji kan waagi, n ba cua i kini, ki bandi yaabi n fiindi ti japaadi paaciamu, li ki tie bi maama ka. **20** Kelima U Tienu diema ki tie maama ka, ama paaciamu i. **21** I bua be? Min cua i kani yeni balju bii yeni mi buama yeni mi yandingma i?

5 N gbia ke bi maadi i maama ki tua ke mi conconma ye i siiga ke lan ya conconma buolu ki ye bá bi nilanba kani; mi yabdi hali ke i siiga, yendo dua yeni a báa denpua. **2** I yabdi ti japaadi! yii tuo ki biidi i pala li tuonbiadi po,

ki ba beli ki ñani i siiga yua n tieni lan ya tuonjogindi!

3 Bá ke n fagi yeni yi ti gbannandi po, n nan ye i siiga yeni n yantiali. N jia ti buudi ki cuo yua n səni lan ya cancagindi nani n ye i siiga yeni. **4** Ti Diedo Jesu Kiristu yeli po, yinba yeni n yantiali ñ taani ki ye yeni ti Diedo Jesu Kiristu Paaciamu, **5** Li buali ke yin cedi ke setaaní ñ biani lan ya nilo gbannandi, o naano ñ fidi ki baa u faabu ti Diedo Jesu ñ ba cua ya daali. **6** I kpiagdi i yula fanma i, yii bani ke li dabinli waamu ne ba fiini ti bugdi kuli ii? **7** yin buoni mani li dabinkpeli, yeni, i ba tua bugpaandi, nani yin ki pia dabinli yeni, kelima bi padi Kiristu ti paak pabiga o. **8** Lanwani i, tin jaani mi jaanma lan da tie yeni li dabinkpeli, ki da tie i janbi yeni mi biadma dabinli, ama yeni ya kpanu n ki pia dabinli lani n tie li papienli yeni i məməni. **9** N diani yi li tili, ke yin da pia dənligu yeni yaaba n tie mi conconma, **10** mii maadi ɣanduna nni conconca kuli ka, bii bifafagdanba yeni a suuda, lani yaa ka yeni yaaba n ɣua i buli ka; li ya bi tie yeni i, li bi buali ke yin ña ɣanduna nni i. **11** Məlane, min diani ki waani yi yaali n tie ke yin da cuo dənlgu yeni yua tua ke o tie i naataano, ki nan combi, ki tiefafagdaano, bii ki ɣua i buli, bii ki tie suudo, lan yaa ka nisugdo, bii daañugaado, lan yaa ka yua n buadi jodi dima; yin da taani ki di yeni lan ya nilo. **12** N ya jia niinpo yaaba buudi, li ba pugni nni be? I kan jia ti buudi yeni i siiga nni yaaba ka aa? **13** Yaali n nua niinpo yaaba, U Tienu ba jia bi buudi, yin beli ki ñani o nibiado i siiga.

6 I siiga nni nilo ya baa maama yeni o lielo, o ba yini o bi nilanba kani ti buudi ki kan gedi bi nimənba kani ii? **2** I

ki bani ki bi nimɔnba ba jia ti buudi yeni ɲanduna aa? **3** I
ki bani ki ti ba jia ti buudi yeni malekinba aa? Li ba gaa
ledi keti kan jia ti buudi yeni mi yema mabidi? **4** I ya ba
fidi ki jia mi yema maabidi, li tieni ledi i, ke yi ba liidi ki
kpaagi li maama ki ɲa yaaba n ki pia mayuli i jaandi ni
taanli nni i? **5** N maadi yi, li tie i fee i. Nilo ki ye i siiga
nni ki ba fidi ki jia maama nilo yeni o naataano siiga nni
yeni mi yanfuoma aa? **6** Ama nilo ń yini o kpiilo ti buudi
daano yua ki dugi kani. **7** Yaali n mɔni tie ke kɔnkɔnli n ji
da ye kristo nitaanlinni. Lani tie biginli i po. Li ga ledi ke
kan ɲmali o biidka tubli. Li tien ledi ke janbdi i lieba? **8**
Li tie ke i tieni mi tudma i kpiilo po **9** I bani ke yua n
ki tiegi kan di u tienu diema faali ii? Da cengi mani mi
tofaama, ti cancangindi, i buli jɔdma, mi conconma, mi
naajmaama ya jaba n dua yeni bii jalieba, **10** bu subu, mi
ŋaanma, li daaňugaadli, ku totabgu, yeni jodi. Oba kuli
kan di u tienu diema faali. **11** B tianba i siiga nni tie yeni i,
bi ɲuudi i pala ke i ji ɲani, ki guan ki mangi yeni u tienu.
Ti badciamo jesu kristo yeli po yeni u tienu fojanma po.
12 “Bi cabi nni buoli kuli” ama li kuli ka tie bonmɔnli, ki
pia mi buama. Bi cabi nn buoli kuli ama n kan tua bonliba
kuli yonbo. **13** Mi jiema ye ku puogu po, ke ku puogu mɔ
ye mi jiema po. Ama u tienu ba biani lan ya bona kuli.
Ama u gbann ki ye mi conconma cagindi po ka, ama ti
yonbdaano po. O tuonsɔnlo ba lingi bonli kuli u gbanu po.
14 U tienu bu faadi ti diedo yeni tinba o paa ciamu po. **15**
I ke bani ke i gbanu ti(u tienu) kristo gbannandi ii? N ba
taa kristo gbannandi ki taani yeni li poconconli ii? Lani ń
da tieni! **16** I ke bani ke yua n taani yeni conconli tua

gbannanyendi yeni ooo? Mani lan diani maama “bani bilie kuli taani gbannanyengu” **17** Ama yua n taani yeni o diedo ba taani ki tua yeni o yantiayenli. Yin fangi i yula yeni mi concomma cancangindi. Ya tuonbiidi n sieni ke nilo ba tieni km taabi o gbanu, ama mi concomma cancangindi tie ya tuonbiidi n taabi o gbanu i. **18** Sani mani ya bontitiedi ke njani, ya tuonbiidi n sieni kuli jogni ti gbanu i. I ke bani ke mi concomma biidi ti gbanu i. **19** I ki bani ke i gbanu tie u tienu forjanma yekaanu uu? Yaama n ye i niinni. Yin gaa yaama u tienu kani. Yeni, l ji ki yeni i yuli ii? **20** Kelima bi codi, ki daa yi. Ama yin taa l gbanu ki kpiagi u tienu yeli.

7 Mølane yaal n nua ya bona po k dian ne, li ñjan yen nul n da nagn pua. **2** Ama m buam po, ja kul ba pia o pua, k pua kuli pia o calo **3** O ja ba ten o pua yaal n taanb k b ye yen lieb, o pua n mo da bel o calo yaal k'o mia'og kuli, **4** o pua k pia yiko o gbannand po, k li ya k tie o calo ka, yen mo'i ko ja k pia yiko o gbannand po k li ya k tie o pua yaa ka **5** Da yied man yen yin taan i lieb m buam sanu n k li ya k tie ki taan k kal k cuo yanjagl, yeni ki b ñanb k ya jaand, k ñanb k købn i lieb, yeni k sitaan kan fid k bign ni. **6** N maadi li bona nan cegl yeni, l k tie yen yikod kan, n miad k nil kul **7** n ya tie nan min yeni. Nil kul pia ya paabu ko gaa u tienu kani, l paabu ye jiag jiag **8** Yinb yab k pia puob yen a pakuan, n maadi k l ñjan i po, i ba ye li yinyienun nan min yen **9** ama, b ya kan fid k cuo b ba, li bual k ban kuan lieb, klma l ba su b po yen ban kuan lieb k da sien k ye m buam fala n **10** Mølane n tien ni ya yiko ne yinb yab kuan lieb, min ka, ama u tienu. Pua kan sied

k njaa o calo, **11** ama o ya tienl, o ji kan kun ja tian, o ba
ye oba, lan ya ka wan guan k mangi yen o calo, ja mō kan
bel o denpua **12** Ama yaal n sien kul u tienu n maad, k fid
k nil yua pia pua yua k jaand n tien mōndl k da bel l pua,
k ya ye yen'o, **13** li tie yeni ya pua kuni ya ja k jaandi, k
li ja bo sun k wan kuan li pua, o pua yen mō k pia ya
yiko ko b bel l ja **14** Klma o pua jaandi tod li ja ko fuo t
ŋandn, o pua yua k ban k'u tienu ye fuo ti ŋandn k dugn
o ja jaandi po, lan ya ka, i bid kan ya fo ti ŋandn, ama
mōlane b fuo ti ŋandn **15** Ama li ya tu k yua k ban u tienu
sied, ŋaogu wan ya caa, li sanu n ni, o ja bii o pua ji k
cōlm o puoni. U tienu yi'ti k tin ya fuo laafiaa n. **16** k
dugn o pua, a k bani naan kani ba fie a calo, bii fin o ja
naan ka b gaa a denpua miali **17** Yua kul n ya fuo u tienu
n bo tag'o k wan ya fuo nand, u tienu n yin yua kul o
tuonln, ne tie n yikod ti jaanddieln. **18** Yinb yab kul kōnd
ya yognu k'u tienu bo yin nii? da kpaan man yin ŋan bii
yin piin i kōnd bam ka, yua k'u tienu yin'o ko k kpel k
ban'o bual ban kōnd'o? li k tie niinl ye ban kōnd'o. **19**
yaal n tie bonmonli k tie ti kōndi ka, ama yaal n ŋanb k
mōn tie ti cōndl u tienu ŋōmaamn **20** N ninjab, n nippob,
lan tie ya tuonli kul, k t suan, tin sien k ya ceg k l paa. **21**
I bo tie yonbi ya yognu k u tienu bo yini nii? li bo pia'i o
yanpudgu? ama i ya b fid k yal iba, kagn man, **22** ya nilo k
u tienu yin'o k o bo tie yonbg, li daan'o n yal oba u tienu
po, li tie yeni yua n yal oba, ya yognu k u tienu yin'o ko
dindanl yab, o ji yi tie jesu yonbo'i. **23** B den daa'i yen ya
daagu n pa, lan, da tie man b nib yonbi. **24** Yua kul n sien
k ya fuo u tienu maamn nan ya yognu k u tienu yin'o k o

dindarl yab yen. **25** Yinb yab sien k k ban jab, n pia yiko ba kul k l tie i yal yonbidaan nungn, ama ya du man i lieb po yen ti tienu po. **26** Li ya po, yen ya fala(cicagm) mab'i kul, l ȳan yen k yin ya ye i ba'i. **27** I lol ȳasiil yen pua k nua li puobianli sanun ni? da kpaan man k yin wad i pala. I lol ȳasiil yen pua, bii i ye yanli? da kpaan man yin tien puobianli. **28** Ama li ya tie ki tien puobianli, yin da tie biid. Yab n kuan liebi, fala yen a maba boncianli yi gbadb ya yognu k b ye yen liebi, n bua yin kua li maba n. **29** N maadi ne, n ninjab yen n nippuob: o yogu k yabi, molane, yab pia puob n ya ye nan b ya bo k pia yen. **30** Yinb ya buud, tien man nan i k pia ninsiid yen, yinb yab ye li pamanlin n, yinb yab tie nimənb, yinb yab daa bona kuli, ya tiend man nan ya danb k pia lba yen, **31** Yinb yab n kpend yeni li ȳandunli, i bontitied n ya naan nan yab k pia ȳuad li ȳandunl yen, klma, li ȳandunli ji caa o juodma. **32** N bua k yalnba yal tie cicagbuol kulin, yua k kuan pua bii k kun ja, yi tug oba k cab t yonbdaano, k mangi yonbidaan pali, **33** Ama yua tien puobianli, yi tug oba k cabi ȳanduna ne bona, kpaan wan mangi o pua pali, **34** Yua k kuan pua bii k ban ja, tug oba k cabi u tienu tuona, o kpaan wan ya ȳan o gbannand yen o nalg kuli, li tie yeni mo ya pua k kun ja po mo, o yi tug oba k cabi ȳanduna ne bona, k kpaan mangi o calo pali. **35** N maad ne, k lan fid k tod'i, k da baad yen jeje i po, ama lan ya mən i po u tienu sanun k gbanñagl n da kua'i. **36** Ama, ya daan'o mali ko k ȳanb k kub o pua k dugn o buakaal yabd yen wan tien o puobianli nan wan bo sun maama, **37** L k tie bonbiil, ama o kal k jag ko kan tien puobianli k mabl

ba kul k ye o po, ko b fid k cuo oba, l baa tie bonjanl yen o ya k kuan'o. **38** Li tie yeni k wan kuan o pua, o kub k jan, li tie yen mɔ yua k kuan pua po, o janb k kub k l jan boncianli. **39** Opua janb k kub o calo ya yognu k b da fuo, ama o calo ya tua yua k ye (yua kpe), o b fid k guan k kun ja tian, ama li kul ne u tienu sanun ni, **40** N, n ya po, o ba ye li pamanli nan wan ye maam. N maadi ne k gɔ sien k ban k n gbie u tienu fuojanmi.

8 Mɔla po, tin maadi mani t padinandi maama. Tin ban yaali “t bani, ki yua kuli bani li niman nni. **2** Mi banma daano waangi oba i, ama yua pia mi buama liba daano. Nilo ya yedi k o bani, ama wan ya bani k o da ki bani ki gbeni. **3** Ama yua bua u tienu, u tienu mɔ bani wani. **4** Yaali ntie ti padnandi ya ɔmanma, t bani ki padli ki tie pu, k u tienu mɔ tie yendi'o. **5** Kelima a bona boncianli ye polu po yeni tinga nni ke bi niba yiil u tienu, ke li goa tie mɔmɔma ki dugini boncianli ya po u tienu buoli yabi. **6** Ama t ya po u tienu tie yendo o, jesu kristo, yua ya po i ke bonli kuli ye, ke ti mɔa pia i miani, **7** Yeni li kuli ne boncianli ki bani ki tie yeni, boncialli bo maani ti padinandi ɔmanma hali yeni mɔlane. Bani ki se ke li paa yeni, bi goa jɔgini bi maalima nni. **8** Mi jiema ka bu tod'i ti ke tin janbi ke nagini u tienu, li jiema ki pugidi ti liba kuli, ti ya din gɔga, li gɔ kan wadi'ti bonli. **9** Janbi ki diidi mani, ke da cedi ke yin yal iba po n cedi ke yuan k janbi ki sie te da baa. **10** Ki dugini, nilo ya la'ŋa ka kaa ki di o tingbandiegun nni, li kan paani o mɔ ya pali wan di ii? **11** Jan yedi ka pia mi banma po ba te cedi ki yua da ki paagi wan bia, lani n tie a ninja yua ki jesu bo kpe o po

yeni. **12** A ya biidi a naataani ke goa biid bi pala, a biidi jesu n yeni. **13** Lani cedi mi jiema po ya ba cedi nilo n ba ti biidin nni, n kan di lan jiema k da tua tantudli n naataanu po. (aiōn g165)

9 Mii ye min bua maama ka? N k tie tondka kaa? Mii la ti diedo jesu? I ki tie n tiig luana kaa n diedo tuonli sanu nni? **2** N ya ke tie tondkaa bi niba kani, n gø ki tie i mœa ya kani? K dugini yinma n tie n tondika tuonli siedanba ti diedo kani. **3** Yaabi n ȳua ke suli yeni, min ba bualiba yaal n ne: **4** Tii pia u sanu tin je k gø ñuu? **5** Tii pia sanu yali kje tin kuani pua t jaandi lielo bonpuogaa nani t tondika liebi, nani Sefa yeni ii? **6** Bii min yeni Barnabas bebe k dagidi yeni tin da suani tuonli ki pugidi ii? **7** U la sije n ba suani k k gaani paogu? Bii ȳma ba ȳu gi tiiga k kan mua li luanli i? Bii u naakpaali ki dagidi yeni wan ñu o nee biima i? **8** Min jiin yaali ne tie o nufosaali bama yaa? Li maama ki ye ti yikod n nnii? **9** Kelima li diani Moyis yiko tilin nni ki yedi: “a kan loli o nua yua n ko kpaabu ñøbu “. **10** O bua wan maadi o nua yua ke ti bani ne yaa? Li ki tie o nufosaalo po ka ko maadi ii? Li tie mœni, li diani ti ya po yo, kelima yua ko u kpaabu kuli, ko yeni li dandanli, ke yua yendi mœ goa guu o paogu mœ i. **11** Ti ya buli mi tañumn nni bon bulkaali, li pia tagli yeni tin yendi tinga ne po ñuad yaa? **12** Nu tøba ya pia yiko i po lan buali maama, tin ka bao ȳam k yeni ii? k ba di i ñuadi i? Ama tinba, t tuo li kuli, ke k bua tin tua tantudli jesu labamanli po. **13** I bani ke yabi n suani li jaandidielin ni gaani bi paogu lan kani bii? **14** Utienu mono yedi, ke yabi n muandi o laabaali kuli, baa gaa li

ñuadi. **15** Ama, min, n ke buali paogu po, n gøa ke da ya
tili ne ke yedi ke n ba buali paogu ka, n ya kpe møno li cie
yeni min buoni n kpiagidi. **16** K dugini, li sua ke n muandi
u ntienu laabamanli maama, la ke tie ke n bua n waani n
yuli ka, yubonli n po n ke muandi li laabamanli. **17** N
ya suani yeni n pali kuli, n je li ñuadi, ama n ya suani
lan buali maama, li nan tie n tuonli ke bi bilin nni. **18**
To, n ñuadi ji tie be yo? Li tie ke min muandi faala i li
laabamanli, ke da buali paogu po. **19** Lan ya po, mii go
pia maama yeni nilo, n ji tie yua kuli ya naaciemo i, lani
tie min fidi ke ñmagidi bi kuli ke ban bandi u tienu. **20**
Juifnba nunga nni, n tie juif ke fidi ke ñmagidi juifnba ke
ban bandi u tienu. Yabi n suani yeni ti yikodi, n mø tieni
nba nani n mø suani yeni ti yikodi yeni ke nan ki suani
yeni ti yikodi, lan fidi min ñmagidi boncianla ke guani
yenbi u tienu sanu nni. **21** Yabi n suani yeni ti yikodi mø
n tieni b ba nani yabi ke suani yeni ti yikodi yeni, ama
jesu ya yikodin, ki fidi ke baa yeni yabi ke bani u tienu
ban bandi'o. **22** Mii den pia tuonli yeni yabi n ke pia mi
tuama yeni, ke fidi ke ba yeni yabi n den ke pia tuama
yeni ban bandi u tienu. **23** N tieni bonli kuli ke lan fidi ko
laabamanli n da biidi. Møla wani n ba fidi ki di li ñuadi.
24 I kie bani ke bi niba ya bigini li naataali(li nasanli) yua
kuli tiini, ama ko yendi n ba paadi? **25** Li naataali daano
bigindi oba yo ke gu li daali, ban gba ke ban gaa ya paogu
yeni nan ke pia min pendima, ama, tinba wani, tin ke
bani ke beli yaali tie, ya miali ke pia gbenma ya fegligi. **26**
Lan wani ii, mii gba pama ka. **27** Ama n ye niini n gbanu i
wan tua yonbo, lan fidi min da todì tøba, ke ji luo n yaali.

10 N buakaaba, bandi mani ke o twalgbangu n bo legni
ti yanjanba po ki bi fidi ki puodi o kpencianmu. **2** Moyis n
bo wuli'b li məglni yeni li ijunlni. **3** K bi jeni ke gə ñuni bi
jaandikaaba jiema. **4** Kelima bi ñuni li tangbaogun ñuma,
ke li tangbaogu n den tie bi jesu. **5** Ama u tienu pali den
ki mangi təba po, ke bi kpe ki bili i tinkuongan, **6** Məla, li
bona tie binbigu ti pok lan fidi ke tin da pia ti gbannandi
buama nani bani yeni. **7** Da tiendi mani nan yabi ki jaandi
yeni, i diani po li maadi ki bi niba, di, ki ñu, ki jelni yeni ti
gbannandi buama. **8** Ki tiendi mi conconma boncianli,
yeni ki nib trubaam kpenl li po. **9** Da bigindi mani jesu, li
po i ki wee den juni ki kpa boncianla. **10** Da sənmni mani
ki bulnbulni nani mi kuuma maleki n kpa yabi yeni. **11** Li
bona ba ki bua waani'ti binbigu, ke gəa diani ki bili yua
ba mali ŋanduna juog yogu. (aiōn g165) **12** Li ya po, yua
mali ko ŋani ki gbeni n ya cegi ki ji da ba, **13** Biginli kan ji
cua'i ke li ya ki tie bi niba bigina ka, ama ti yonbidaano se
ki li paa, o kan ŋaa ke lan cie i paalu, o ba luodi ya ganli
ki ba sedi ki guudi. **14** Li ya po, n buakaaba, sani mani
ya bontitiedi n paadi'ti yeni u tienu. **15** N maadi nani bi
nimənba yeni, yeni, yi ba fidi ki mali m maama ne po. **16**
Ya dama ke ti yi yadi mi yedirjanma yeni ki tie jesu səm
ka aa? ya kpanu ke ti yi bogidi yeni, k tie jesu gbannandi
ka aa? **17** Kelima kpanu yenga n ye, ke tinba kuli n taani
ki tie li kpanu. **18** Diidi mani Isahel buolu, bani ka dini li
jaandbinbindli po jiema aa? **19** N ba tienb ledi? padili ki
tie pu? ki buali jiema tie padijiema. **20** Ama n maadi, bi
paditieba pada tie sitaan yaali, u tienu yaali ka, n bo ki
bua'i yeni sitaan. **21** I kan fidi ki di yeni u tienu ke bia di

yeni sitaani, i kan fidi ki ya bua canbanba bonblie, **22** Bii t bua bigini u tienu uu? ti pala pa ki pundi lani kani ii? **23** Li kuli cabi ama li kuli ki pia ñuadi, “li kuli cabi ama li kuli ki ñjani” **24** Oba n da kpaani o yuli po ñuadi, ama ya ñuadi n tie o liebi yaali. **25** I ba fidi ki je jiekuadikaali kuli, ke da tiendi buali. **26** Kelima ñanduna tie u tienu yaali, yaali n ye kuli mɔ tie o yaali. **27** Yua ki bani u tienu ya yin'a, k a tuo ki jeni, ñjan da buali buali. **28** Ama, nil ya maadi,” ne tie padijiema” da di mani ki dugini ban waani ki bani niiman nni yeni ya po. **29** N ke maadi i yanjagli ka, ama i lielo yanjagli po. Be tieni o tiani ya po n cedi m la li mabili? **30** Li ya sua k n jaandi ki di, be ba cua yeni li mabili n po i? **31** Møla po, yin di bii yin ñu yooo, ya tiendi mani li kuli ki kpiagidi u tienu yeli. **32** Da biidi mani jufnba, greknba bii u tienu jaandidiel. **33** Nani min bua ke min mangi yua kuli pali bonli kulin, ke k kpaani n yuli po ñuadi ka ama boncianli yali ke min fidi ki faabiba.

11 I togd man n nan min togd Jesu maam yeni. **2** Mølane n tien'di balg yen yin tiad n po bonl kuln ni, yen yin tuo k lol o ñøbu nan min waan ni maam yeni. **3** N bo bua k yin ya ban mølane, jesu n tie pia miali kuli ya canba, yeni ko ja tie o pua canba, k'u tienu tie jesu baa. **4** Ya ja kuli jaandi, bii k muandi u tienu maami, k sien ki piig o yuli, o fal o canba'i **5** Ama ya pua kuli n jaandi bii ki muandi u tienu maami, k k piig o yuli k cøln o canba. **6** Klma, li ya tie k pua k piig o yuli, o ba kuo o yudi. li ya mab ya pua yen wan ceb bii k kuo o yudi, wan ba li cabli k yiln o yuli. **7** Klma, ja kan fidi k wuoni o yuli, k dugh o tie u tienu ninnangu yen o

kpiagdi. Ama o pua tie o ja ya kpiagdi. **8** K dugn o ja k
ñani o pua tagmn ka, ama o pua n ñani o ja kani. **9** B k
tag o ja o pua po ka, ama o pua tag o ja po. **10** L po n cedi
ko pua ba pia ti yudandi nananli o yul po. K dugn malek
nba po **11** Li ya po, u tienu nungn, o pua kan yendi oba o
ja kani, li tie yeni k'o ja mɔ kan yendi oba o pua kani. **12**
ñan o pua n tie o ja gbannand, k'o ja mɔ fuo k dugni o
pua po. K bonli kuli ñaa u tienu kani. **13** Bu man i ba, li
cab k pua n jaandi u tienu k k yil cabli? **14** Li jandunli k
wang'ti k ja yud ya fag k pend l tie fee o po'i? **15** Ama
pua yudi ya fag k pendi, li tie o po yudandi, k dugn o
yud n tie o yicabl. **16** Ama li ya tie k nil bua pugn bonli li
maam po, t k pia san tianu, ba yeni ya jaanddien a n tie u
tienu yali **17** O tunda n ni, n k fuondi, klma ya yognu kuli
ki taan, l k tie yaal n jan po ka ama yaal n bia po. **18** K
dugn boncincinli, n gbad k'i ya taan i lieb jaanddieln, m
bogdma yi ye i siiga n, n gaa k tie mɔni. **19** K biyiekaabi
ye i siiga n ni, yab n tuo yen i mɔni n baa ban li niba
20 Ya yognu kuli ki taan liebi, i k dii u tienu jiema ka.
21 Ya yognu k dii, yua kuli yi dii (je) o yul po jiema yo,
k fidi k yab n sien n dii, m kom pia yenb, k tianb tulni
yen l daaguoli. **22** I k pia den yal ki ba dii(je) k bia ñu? I
laa u tienu jaanddieli yeni yab k pia bonli yaaa? N b fid
k fuondi, n kan pagi lpo. **23** Klma yaal k n maadi ne, n
gaa li paabu u tienu kani. Ya ñiagu mɔno k b kuad jesu,
o tugi kpanu **24** k tien balgi k gben, k jend k maad “ne
tie n gbannand k cab i po, ya tiendi man yeni k ya tian
n po **25** Yeni ko tugi m daam mɔ k maadi: “m daam ne
tie boncelu (naataanpanl) m sɔmn, ya tian man n po ya

yognu kuli ki ñu'g.” **26** Ya yognu kuli ki ba je n gbannand k ñu m daam ne, i ba guani (muandi) jesu kuuma yen o guanma. **27** Li ya po, k je bii k ñu ya daami ka k dagd yenli, li tie bonbiili jesu gbannand yen o səmn. **28** Yua kul n mia sugl o biid po'o, k fid k gaa o salg ŋang. **29** Klma yua n gaa o salg k k dagd yenl, kpaan o yul po buudi. **30** L po n ced k b nib boncianli i siign ne k pia laafiaa, k cagn, k tianb kpenli. **31** Ama, ti ya mia sugl ti biid po, b kan te bu'ti. **32** Ama, ya yognu kuli k'u tienu bun'ti, k t colm'o, yeni k o kan bian'ti yeni l ŋandunli. **33** Li ya po n ninjab, n nipiob, ya yognu ki nagn o salg ŋang kani, mənd man k tien m maagbadm i siign. **34** Yua k kom kub'o, wan je o den po, k yin te da taag k bilg buud i po, ya bona sien kul k dian n ne, n bu ŋmagd l kul li ya tie k n pund kuli.

12 N naataani, yaali n nua U Tieu Fonjanma paabu, n ki bua ke i ye yanbənma nni. **2** I bani ke yin den tie nilanba, i den cedi ke bi dia yi, ke i ŋua ya buli n ki maadi, nani ban den tundi yi maama. **3** Lanyapo i, ke n kadi ki maadi yi, ke obá ki ye, ki maadi U Tieu Fonjanma yeli po, ki ba yedi: “Sola Jesu!” Ama obá kan fidi ki yedi: “Jesu tie O Diedo! “li nan ya ki tie U Tieu Fonjanma yeli po yaa ka. **4** Bu paabu buoli yabi, ama fojanyenma baba i; **5** I tuoncagbuoli yabi, ama O Diedo yendo baba i; **6** I tuonbuoli yabi, ama tienyendu baba n tuuni lan ya tuona kuli tikuli po. **7** Yuakuli baa mi fojanma paabu, ke bu tie todli li nitaanli kuli po. **8** Lanwani i, yendo ba fidi ki baa Fonjanma paabu, ke bu tie yanfuoma, o tiano mo ñ baa paabu, ke bu tie maabanma, ama fojanyenma baba ya paabu i. **9** nitiano mo ba fidi ki baa ti dudugdi ya paabu,

ke bu ñani foñanyenma yeni kani, nitøa mo ñ baa ku tebgu ya paabu, ama foñanyanma liga i. **10** One ba fidi ki baa yaalidgu tuona paabu, nitøa mo ñ baa U Tienu sawalpuama paabu; o tiano mo ñ baa ya paabu n ba todio, wan fidi ki gagdi mi foñamma yeni ya cicili n sieni; nitiano mo ba fidi ki baa ki ya maadi i maabuoli, tiano mo ñ fidi ki ya sogindi i maabuoli. **11** Foñanyenma yeni liga n tuuni lan ya tuona kuli, ki puuni yuakuli nani wan bua maama. **12** Kelima nani u gbanu ñ tie yendu, ki nan pia ti gbannandi boncianla yeni, nani u gbanu gbannandi kuli, hali tin døa maama kuli, taani ki tie gbanyendu baba, Kiristu mo tie yeni i. **13** Bi batise tikuli foñanyenma baba yeli po i, ki ti taani ki tie gbanyendu, ti tie Juufi yo oo, Gileki bii nilanba yoo, yonbi bii (die n bá niba) bulcinba yo oo; tikuli ñuni foñanyenma baba ya kani i. **14** Lanwani i, u gbanu ki tie gbannanyengu baba ka, ama ya gbannandi buoli n yabi. **15** li taali ya bi yedi: “Min ki tie nuu yeni, mii ye u gbanu nni” lani ya po ba fidi ki cedi lan da ye u gbanu nni ii? **16** Li tubli ba fidi ki yedi: “Mii tie nunbu ka, lani ya po mii ji taa yeni u gbanu” lanyapo li ji kan ye taa yeni u gbanu uu? **17** U gbanu kuli ya bi tie nunbu, u bi ba tieni ledi, ki ya gbia mi maama; bii u bi ya tie nunbu, u bi ba tieni ledi, ki ya nubni u nuulu. **18** Molane, U tienu bili gbannangu kuli u gbanu nni wan bua maama. **19** Ti gbannandi kuli ya bi taani ki tie gbannanyengu, u gbanu bi baa ye le i? **20** Lanwani i, Molane ti gbannandi yabi, ama gbanyendu baba i **21** Bu nunbu kan fidi ki maadi u nuu: “Mii pia a buama”; nani li yuli ñ kan fidi ki maadi a taana: “Mii bua i maama”. **22**

Ama ya gbannandi n naani ke ti tadi ki cie yeni, tini mo n pia mi buama u gbanu po. **23** Lanwani i, tin maali ke ya gbannandi n ki dagdi yeni jilma yeni, ti fangi tini i, ti ŋanbi ki wuondi ti fee gbannandi ki cie ya gbannandi n sieni. **24** Ama ya gbannandi n ki tie fee yaadi, li ki buali tin wuoni ti. U Tienu bili ki tugni gbannangu kuli ki bua ke yaadi n ki dagdi yeni jilma yeni ñ baa jilma. **25** Lan fidi ke paadma ñ da ye u gbanu nni, ama ke ti gbannandi ñ ya todi tiyadi. **26** Gbannanyengu ya kɔni, ti gbannandi kuli taani gu ki kɔni i; gbannanyengu ya baa ti kpiagdi, ti gbannandi kuli mangdi bi pala yeni gu. **27** I tie Kiristu gbanu i, ki tie o gbannandi, yuakuli o yuli po. **28** U Tienu cili ki kaani o nitaanli nni bi tondiba i, mi liema bi sawalpuaba, mi taama yiko gbanbanda (tundkaaba), li puoli po, yaaba n tie yaalidgu bona ye, ke yaaba n tebi a yiema ye; bi todkaaba mo ye, bi gobdikaaba mo ye, ke yaaba n maadi i maabuoli mo ye. **29** Bi kuli tie tondiba yo oo? Bi kuli tie sawalpuaba yo oo? Bi kuli tie tundkaaba y o oo? **30** Bi kuli pia yaalidgu tuona paabu uu? Bi kuli pia bi yianba tebma paabu uu? Bi kuli fidi ki maadi i maabuoli ii? Bi kuli ba fidi ki sɔgni i maabuoli ii? **31** Lanwani i, yin ya bua ya paabu n ŋani ki cie. N go ba waani yi ya sanu n ŋani ki cie.

13 Bá n ya maadi bi niba maabuoli kuli yeni malekinba maabuoli kuli, ama ki naa pia buama, n tie nani ya longa ke bi pua ki pendi, bii ya kudi ke bi pua ke ti tie ku fuugu yeni. **2** N ya bi pia mi sawalpuama paabu bii yaalidgu bona paabu lani yaa ka mi banma paabu; n ya bi pia ya dudugdi n ba fidi ki Yugdi a juana, n ya ki pia mi buama,

mii tie pu **3** N ya bi teni n njalmani kuli ke bi tod i dini
a luoda, n ya bi cabi ke bi juu n gbanu, n ya ki pia mi
buama, min tieni yaali kuli tie fanma i. **4** Mi buama tie
juuli i, mi gbie yeni mi ḷjanma; mi buama ki pia nanga; mi
buama ki pia yuongu; maa go pia japaadi mo. **5** Maa tie
libá, ke li tie bəndima, maa lingi mi yuli po ñuadi, maa
fiindi pali, maa kpaagi bonbiigu mo. **6** Maa mangdi mi
pali yeni janbi, ama mi mangdi mi pali yeni i məməni
sanu. **7** Mi pia sugli bonli kuli po, mi dugi bonli kuli
po, mi daani bonli kuli po, mi tuo ki ga bonli kuli. **8** Mi
buama ki kpenli hali bada. Sawali puama pia mi juodma, i
maabuoli ba gbeni, mi banma ba ti bodi. **9** Kelima ti bani
jenli i, sawali mo pua jenli i. **10** Ama yaali n gagdi ki ḷjani
ya cua, yaali n tie bonjenli ba bodi. **11** Min bo tie biga,
n bo maadi nani biga yeni, n bo maali nani biga yeni,
n bo wangi n maalma nani biga yeni; min tua nikpelo,
yaali n tie bonwaama kuli bodi n kani. **12** Məlane, ti nua
bonli kuli nani ki maduubga yeni, ke li nan dá duagi ti po,
ama ti ba ti la ti yaba i nunu ñ tuogi i yia; Dinne n bani
bonjenli, ama n ti ba bandi nani ban bandi nni maama
yeni. **13** Məla, bona taa n ye: ti dudugdi, li dandanli yeni
mi buama; ama yaali n yabi ki cie tie mi buama i.

14 Ya lingi mani mi buama. ya tuadi mani ania, ki lingi
mi forjanma paabu, ama yin ḷjanbi ki lingi mi sawalpuama
paabu ki cie. **2** Kelima, yua n maadi mi maalanma, ki
maadi yeni bi niba ka, ama o maadi yeni U Tieu, kelima
nilobá ki gbia lanya maama, forjanma n cedi ke o maadi
yaalidgu bona. **3** Yua n pua sawali wani i, o maadi yeni
bi nisaalba i, o tundi ba, ki wang i ba o bona niima nni,

ki paandi bi pala, ki sɔngdi bi pala. **4** Yua maadi mi maalanma tundi o yuli; yua pua sawali tundi U Tieu nitaanli, ki wangi ba a bona niima nni. **5** N bua ke yin ya maadi mi maalanma, ama min bua yaali ki cie, tie ke yin ya pua sawali ki wang U Tieu maama. Yua n pua sawali cie yua n maadi mi maalanma, li nan yaa tie ke o ba maadi ki yuandi ki sɔgni, Jesu nitaanli n̄ gbadu niima nni yaa ka. **6** N naataani, mɔlāne, n ya cua i kani, ki maadi mi maalanma, n baa pia i po be ya mayuli i, n yaa maadi ki dɔgdi i po bonli, bii ki waani yi banma, lan yaa ka ki pua yi sawali U Tieu maama po bii ki waani yi banma maama yaa ka? **7** Ya bona n ki fo, ki nan pia ku fuugu nani ki yelga yeni ku kogdigu yeni, ya tiendi ya fuugu n ki pia gagdima, bi ba tieni ledi, ki bandi ki yelga n piebi yaali, bii ku kogdigu n pua yaali? **8** Bi ya piebi li naatunli, ke laa wang ke li tie tɔbu po, ȳma ba bobni bu tɔbu po? **9** Lan tie maama n yeni yinba mɔno ya po, i ya maadi ke i maama ki gagdi ki ña lan buali maama, bi ba tieni ledi, ki bandi yin maadi yaali? kelima i maadi fanma i. **10** I maabuoli n̄ yabi ȳanduna nni maama kuli, maabuolu ki ye kaa pia gbadma; **11** N ya ki gbia nilo n̄ maadi ya maama, n baa tie o po nilamo, ke o mo tie n po nilamo. **12** Li tie yeni, i mo ya po, nani yin lingi forjanma paabu yeni, lan ya tie Jesu nitaanli tundma po i, ke i lingi ke yin baa bu boncianla. **13** Lani n cedi ke yua maadi mi maalanma n̄ ya jaandi, ki baa mi maalanma sɔginma paabu. **14** Kelima n ya jaandi mi maalanma nni, n pali ye i jaandi nni, ama n yantiali wani naa pugdi libá kuli. **15** N ji ba tieni ledi i? N baa jaani n pali nni, ama n baa jaandi yeni n yantiali mo;

n baa yiini n pali nni, n go baa yiini yeni n yantiali mo. **16**
Lani yaa ka, a ya jaandi U Tienu a pali nni, li ba tieni ledi
i, yua ye li nitaanli nni ki nan ki bani bonli ñ ga Ami! a
jaandi po, kelima o nan ki bani ȳjan maadi yaali. **17** ȳjan
tie ya jaandi mōni boncianla, ama a lielo ki gbia niima
nni. **18** N jaandi U Tienu yeni min maadi mi maalanma ki
cie i kuli; **19** Ama li nitaanli nni, n ya maadi maama mu
yeni n yantiali, ke mi pia mi bundma, bi jaantieba po, mi
cie maalanma tuda piiga. **20** N naataani, da maali mani
nani i tie bila yeni; ama, yaali n bia po, yin ya tie bila;
ama i maalma nni yin ya tie ya niba n cegdi. **21** Li diani
yiko tili nni, ki yedi: “N ba sōni maabuoltōma niba, ki
cedi bi nilanba ñōna ñ yaadi ki maadi yeni n buolu, ama,
yeni lani kuli, bi naa cengi n maama,” O Diedo ñ maadi
yaali n yeni. **22** Lanyapo, i maabuoli tie maalma i, ki nan
ki nua bi dugkaaba po, ki nua yaaba n ki dugi po. U Tienu
maama sawalpuama wani tie maalma ki naa nua yaaba n
ki dugi po, ama ki nua yaaba n dugi po. **23** Lanwani i, Jesu
nitaanli nni, bikuli ya maadi mi maalanma, bi nilanba
yeni yaaba n da ki dugi Jesu po ya kua bi siiga, bi kan yedi
ke bi tie gaada ka aa? **24** Ama bi kuli ya pua sawali, ki
wangi U Tienu maama, nilamo bii yua n ki dugi Jesu po ya
kua bi siiga, bi ba sia o pali, lani yaa ka bi ba waani o yaali
n tie o tuonbiadi, **25** Yaali n tie ȳasiili ki wuo o pali nni ba
pibdi, hali wan baa ki labni, ki pugi U Tienu, ki kpaandi ki
maadi ke U Tienu ye i siiga. **26** N naataani, ti ji ba tieni
ledi i? I ya taani ki ba jaani, bi niba i siiga nni pia i yani
ii, maawangkaama aa, bondōgdikaali ii, maalanma aa,
maasōginkaama aa, yuakuli ñ todi ke lan tundi li nitaanli.

27 Yaaba n maadi mi maalanma ya ye, ki pundi bilie, bitaa, bii ki cie; bikuli n̄ maadi ki tii, nitiano n̄ ya ye ki s̄ogni ban maadi yaali. **28** Yua ba s̄ogni yaa ye, ban ya ȳmini, ke yuakuli n̄ ya maadi o bá nni yeni U Tieu. **29** Yaali nua bi sawalpuaba po, li buali ke bilie bii bitaa n̄ maadi, ke yaaba n sieni n̄ kpaagi ki bandi bi sawali niima nni. **30** Yaaba n kaa ki cengi yeni, yendo ya la d̄ogdima, yua n bi maadi n̄ suoni. **31** Kelima i kuli ba fidi ki pua sawali yendo yendo, lan todi ke i kuli n̄ baa mi bangma, ke i kuli n̄ baa mi tundma, ki paagi i pala. **32** Bi sawalpuaba n die mi sawalpuama fojanma. **33** Kelima U Tieu ki tie ȳmadli ya tieu ka, ama mi yanduanma Tieu. Nani bi nigagdijanba nitaanli nni yeni, **34** Bi puoba n̄ ya ȳmini li nitaanli nni, kelima baa pia sanu yeni ban maadi; ama ban ya calni nani yiko n̄ bili maama. **35** Bi ya bua bangma yaali ya po, ban buali bi ciaba denpo; kelima li tie kuali i, ke pua n̄ ga maama Jesu nitaanli nni. **36** U Tieu maama n̄ani i denpo yo oo? Bii mi jiidi ki cua yinba baba ya kani yo oo? **37** Nilo ya maali ke o tie sawalpualo, bii o ya tama ke U Tieu fojanma ye o niinni, wan ya bani ke mindiani i po yaali ne tie O Diedo maabilkaama i, **38** Ya nilo n yie, ki fali ma, yin ȳa o. **39** Lanwani i, n naataani, yin ya lingi mi sawalpuama paabu, ki da pani ke ban maadi maalanma. **40** Ama ke bonli kuli n̄ ya cuoni lan buali maama yeni mi sigdima, ke ȳmadli ki ye.

15 N baà naataani n bua min tiad'i u Tieu laabaali yua ke i bo gaa ki ta i dandanli ki tieni ki tieni liennyeni **2** Li laabaali n ba cedi yi bàà ti candandi. Li ya sua ke li ȳanbi diani nani mi bo muadi maam. Ama li ya tie yeni wani

i daadanli tie fam i. **3** min cindi ki luani yaali tie min mo bo gaa yaali. Kirisi kpe t biidi po nani lan bo diani nandi u Tieu tili yeni. **4** Bo pii'o ke dana taa daali ke fii bi tinkpiba siiga nni, nani lan bo diani maam u Tieu tili nni **5** O bo døgidi ke Cfasi la'o. Ke li guani ke døgidi ke o ñødikaaba **6** yaaba bo ciae niba kobiniin la'o. **7** Ke lan po pendi ke o døgidi ke Saaki la'o, ke o todikaaba kuli mɔ la'o. **8** kuli po n bo pendi min ji bo juodi n ji bo tie nani nuyuoyuogu yeni. **9** N ji bo k dagidi yeni ban yii'n o tondo mɔno. Kelimaa n tieni bi jaantieba niba t tuonbiadi. **10** Ama u Tieu ñalibalgo po n tie min tie yua dinne. Li ñalibalgo ki tua fam i. Li todi mɔno ke n sɔni ki cie bi kuli. Mini kaa sɔni u Tieu ñalibaligo yua ye yen'n yeni n sɔni li tuonli. **11** Li ya tie mini li ya tie bani tin pua ya sawalo nne i mɔ gɔ bo tuo ki gaa lani. **12** Bi ya muandi ki jesu yiedi bi tinkpiiba siigan nni, li ba tieni ledi i buolun nni yin yedi ke yiedima ki ye tinkpiigun nni bii ke kpienb ki yiedi ii? **13** bi tinkpiiba ya ki yiedi, lan wani jesu mɔ den ki yiedi, **14** Ke li ya tie ke jesu ki yiedi, ti jaandi ki pugidi bonli, ti dandanli ke pia la caa naani bii lan pugidi yaali. **15** Lani ti tie faogu dam yaa u tienu nungan nni. Ke dugni ti kpaandi kaana kuli ke u tienu yiedi jesu, **16** ama ko nan ki yiedo, ke ti la ke kpieba ki yiedi, ke bi tinkpiiba ya ki yiedi, jesu mɔ ke fidi ki yiedi. **17** ke jesu ya ki yiedi, i dandanli kuli tie bo ninnana i, ke sieni ki ye i biidin bii mi tudima nni, **18** Li gɔ waani ke yaaba n bo dugi Kirisi po o ki kpe yeni wan bia fam i. **19** Li ya tie ke ti yenma ki tinga ne baba po i ke t dugi Kirisi po. Lanwani t bonli n ñanbi pia mi niñima ki cie yua kuli.

20 Kirisi fii bi tinkpiba siiga wani gō kphia fii bi tinkpiba siiga nni. **21** Lanwani mi kuuma bo cua o nisaalo ya po i. Onisaalo n gō cua yeni bi tinkpiba fiima. **22** bi niba kuli kpenli kelima ti tie Adam yabilia i, ki bi kuli guani ki la li miali ke dugni jesu po. **23** Bonli kuli pia li yognu, jesu gedi ke ba bobni kankaani, ama o te ba guani, li te baa tie tianbi yogu i. **24** ya puoli ke juodima yogu ba cua. Li yogu ke Kirisi ba taa li bali ki ȳmiani o báa u Tienu. Ki sua paadi bi batieba kuli bi yikodanba kuli yeni yaali n pia u paaalu kuli. **25** Li tie taladi ke wan ȳmaa yeni o taana ki biani yaaba tie o yibala kuli. **26** O yibalo yua ke o baa juodi ki gbeni o maama tie mi kuuma. **27** Kelimaa o ȳmaa bi kuli yeni o taaana i. Ama lanwani o teni ke Kirisi die li bonla kuli i. U Tienu wan ji k ye lan kuli nni. **28** Ya yogu ke b baa yedi ke wani ji die bonli kuli, wani yua tie u Tienu bijua mō ji baa taa o bá ki maadi ke yua bo cedi ke die li kuli n yaa die'o ke u Tienu n ya tie bonli kulikuli bonla kuli nni. **29** Ke yabi ke bani u tienu ki tie padipadla baa ye ledi? Ke li ya tie yeni mōni ke tinkpiiba ki yiedi, yabi nwuuli u tienu ñunma wuuli bi le ya po i? **30** Ke tinb, be ya po i ke ti bigidi ti miana yogu kuli? **31** N kpiiiba li tie mōnmōni ke n ye m kuuma nni daali kuli ama laa tie ke n pia li pamancianli t diedo Kirisi kani i yaa maama po **32** Li ya tie ke bi niba n nua a bona nanda baba i. Min bo kōni yeni t muayandi Efesi dogu nni n bo baa bāà be ya ñuadi lienn. Bi kpienma yaa fii bimtinkpiba siiga nni. Tin je ki gō ñu saala t baa kpe. **33** gō bāà li yantiali ki daa tie tuonbiadi. Ki jiini i yula, ke t yenma n ya tiegi. **34** Tin daa tie tuonbiadi kelimaa b tōba ki bani u Tienu. Nmaadi

ke fei n cuo'bi li po i. **35** o nulo baa t maadi bi tinkpiba
baa fiiledi? B baa guani ki cua yeni be ya gbananbuolu
i. **36** Yinba b yanpiidanba ajan buli yaala yaa kpe li kan
fidi pudi. **37** buli yaala yeni yaala baa pa ki do laa naani.
Fini yua buli dibinma bii bonli ba bonbinma baba; **38** u
Tienu n yi ten'o wan bua ya gbananbuolu. Bonbuoli kuli
o yi ten'o ya gbanandi n dagidi yen'o. **39** i T gbanandi
kuli ki táá. O nisaalo gbanandi ye t yandi gbannandi ye, a
bonyugida gbannandi ye ke jami gbannandi ye. **40** po
bona ye ke i tinga po mō ya bona ye. U yienu n ñiligi
maam yeni o ñmaali n ñiligi maam, yeni a ñmaaabila n
ñiligi maam laa táá táá. **41** ñmaabiyenli ñiligima yeni
ñmaabitoli ñiligima k gō ki táá. **42** Li tie yeni bi kpienma
fiima bi tinkpiba siiga nni. Yaali ke b buli baa bedi ke
yaali fii bi tinkpiba siiga nni kan bedi. **43** B buli 'ti ke t
tadi ama t baa guani fii ki pia u fidu. B bul'o m tadima
nni ke o fii bi tinkpiba siiga nni yeni t yudandi. **44** B bul'o
yeni o nisaalo gbannandi ke o fii bi tinkpiba siiga nni
yeni ya gbannandi n pia u Tienu fuoma miali. O nisaalo
gbannan ya ye. o ya gbannandi n pia u Tienu fuoma
miali. **45** Lani n cedi ke li diani ke: o nikpialo Adam tuo
ya miala n fo. **46** Ama yaali n pia u Tienu fuoma miali k
tiebonkpiali kaa. Laa tie tanpoli yua kaa bo kpia ama i
tinga nni yua. Ke tanpoli yua yuandi. **47** O nikpialo bo ki
tinga yua ke o lielo tie tanpoli yua. **48** Ki tinga nni yua n
tie maama i tinga yaaba mō tie yeni. Tanpoli po yua n
tie maama tanpoli yaaba mō tie yeni. **49** Nani tin ki tin
nananali yeni t mō baa kubi ki tinga nannangu i. T gō baa
bàà tanpoli yua nannanli. **50** N kpiiba min maadi yaali tie

ke t gbannandi yeni mi sōma kan fidi je u Tienu diema nni faali. Yaala n baa bedi mō kan fidi je yaali kan fidi bedi faali. **51** Diidi mani n maadi li bondəgidikaali: t kuli kan kpe ama t kuli baa lebidi. **52** Li baa tie yenma i nani u nungbangu kabima yeni. li naatuli piebima juoga. **53** kelimaa li naatuli ya piebi yaa yogu ya gbannandi bedi n baa lebidi ya gbannandi k bedi. Yeni li ji baa tie nani u Tienu maama n bo yedi maama yeni. **54** Ama yaala n bedi ya t tua yaala k bedi, ke ya gbannandi n baa kpe mō lebidi ki tua yaala kan kpe; Lan yogunu ke ya maama n diani baa tieni ki dudi. Ki paadi m kuuma ki nal'o. **55** M kuuma a paalu ye le i? M kuuma a jatiagu ye le i? (**Hadēs g86**) **56** M kuuma jatiagu tie t tuonbiadi ke t tuonbiadi fidu tie yiko i **57** Ama ke t jaandi u Tienu yua ten'ti m paadima Yesu Kirisi kani. **58** Lanwani n naataanbuadiba, ya se mani kaanyendi ki daa lengidi ki ya tuuni t diedo tuona ke li caa liiga daali kuli. ki ya bani ke t tuona kan bia fam i.

16 Yaali n tie bi nirjanma taanlin, i mō yi jiini, nani min den cabi Galasi jaandidiel yabi maama yeni. **2** I siigan nni, yua kuli laadi kuli o da cincinli daali, n bili o palu n dagidi maama, ya paabu ko cuo ko ba teni, ke sua ke ti pundi. **3** N ya ye yeni, n ba diani ya tila ba gedi Jerusalem ke waani i maba, ya niba ke lugdiba, **4** li buali ke min gedi min mōno, n ba cuoni li cenli. **5** N ba togini i kani li ya tu k n pendi Maseduani, **6** li ba fidi min tieni yeni dana lie k pundi yeni o fawaogu yogunu, ke fidi ke yin cian nni min caa naan. **7** Mōla wani, n ji k bua min ya paa o sanu po ka ke fuondi, ama min tieni yeni dana lie u tienu ya cabi. **8** Yeni lan ya kuli n ba ye Efes ke pundi

pantekood. **9** Kelima o ganciangu luodi n po ke n b kua faala, ke yibalnba yabi. **10** Timote baadi, ɳaogu mani ke wan yali oba, kelima o suani yeni min u tienu maama sanu nni. **11** Oba n mabnd'o, cianma yeni o laafiaa ke wan pundi, kelima n gu n ninjab boncianli. **12** Yal n nua n ninja Apolos po, n paani o pali ke wan fidi ke pundi yeni o ninjab i kani, o den ke bobni ke ba cua i kani mɔlane. **13** Ya kubi mani i dandanli ke li paa. Ya tie mani jabi, ke paandi i pala. **14** Yin suani yaali kuli, so mani yeni mi buanma. **15** N ninjabi, n gøa pugidi ke maadi, i bani ke Sitefan diegun yabi n tie tindanba Akayi dogun ke tuadi li ɳaniali u tienu maama muandu nnii, **16** Ya pia mani li cøln bi po yeni ya niba tugi bi ba ki cabi u tienu maama muandu po. **17** N pali mangi yeni Sitefan n ye ti siigan nni, ke mangi Fortinati po, ke mangi Akayikis po, bi mia sugli ke i kuli ke pedi, **18** Kelima bi søngi mini yeni i kuli ya pala, tiadi ke tieni mani li danba balgi. **19** Asi jaandidied fuondi, Akilas yeni Pisil, yeni ya jaandidiena n ye bi dogun kuli tieni i fuondi ti yonbidaano sanu nni. **20** N ninjab kuli tieni i fuondi, fuondi mani i lieba kuli u tienu ñøsumanli po. **21** Min Pøl, min møno n da'i li tili ne. **22** Nilo ya yedi ke k bua u tienu, yubonli li daano po. Ti diedo ba guani. **23** Ti yudaano jesu yedirjanma n ya ye yen'i. **24** M buama ti yonbidaano jesu n sedi ke guudi.

Ami.

2 Korentien

1 Min Pøli U Tieu buama po i ke n tua Jesu tondi o min yeni ti ninjua Timote n dangi yaa tili ne. Ti fuondi i Korinti jaandieli nni yaaba kuli yeni yaaba n ye Lakayi diema nni kuli. **2** Ti Baa yeni ti yonmidaano Jesu Krisiti yanduama n yaa ye yeni i ke gø yadi i po o ñalbaligi o. **3** Ke U Tieu yeli n baa ti kpiagidi wan yua tie ti yonmidaano Jesu Krisiti Tieu ke gø tie u Baa. Wan yua n jie bi niba ninbaagu ke gua paagidi bi niba pala bonlikuli nni. **4** O paagidi ti pala yaa yogunu ke ti ye fala nni, ke ti mø n yaa paagidi yaaba n ye fala nni yaa pala. **5** Nani tin laadi fala boncianla Krisiti po yeni i, yeni mø i ke ti laadi li papaali ki dungini o po. **6** Bi baa cangini ti ke dugini a papaali yeni a ñalbaliga po, lanwani, ti yaa tie papadanba ti tøgini a papaali yia n suani yeni ti yaa yogunu kaa laadi fala yeni ti. **7** Ti dugi i po boncianla kelima i taani ki la fala yeni ti. Yeni ke i baa taani ki laa li papaali mø yeni ti. **8** N buakaaba, ti kan wuoni yaa fala ke ti den laa Asi nni. Li fala den cie ti paalu mø ki ti den ki pia malima yeni laafia. **9** Ti den nua nani ti kuuma pundi yeni, ti den ki tie ke tin yaa du ti po kaa, ama U Tieu po, yua yiedi bi tinkpiba. **10** wani n den guu ti li fala nni, wani n gø baa guu ti yaala n bu cua ti kuli. I møni po, ti daani ke u baa li ñangi ti yeni. **11** ya todii mani yeni i jaandi. Lanwani niba boncianla jaandi baa cedi tin la ñalbaliga yaala n baa cedi ki boncianla n tieni U Tieu baliga ti po. **12** Møla, yaala n tie ti pamanli tie ti yanjagili sieda ke ti den pia. I møni po, ti yaa pagi yeni ti ñandi yeni mi yanfuonma ñani U Tieu kani, ama li yanfuonma ki ñani nilo kani

kaa, U Tienu ŋalbaliga po i. **13** Ti daa a tila ne ke yin cogi ki gbadi li niima nni, n pali paa i po. **14** yeni yin cengi ke ti yonmidaano daali pali baa yaa mani ti po ke ti mɔ ya pala mani i po. **15** kelima n pali mani i po, lani ke n bua cindi ki cuai kani ki yin gaa ŋalbaliga taalima lie. **16** N baa tɔgini i kani yo ki fidi gadi Maseduani ki go guani i kani ke ti kuli n gadi Sude. **17** Min den jagi li cenli po yeni, n den ki ŋanbi ki cuo yaaa? Bii i maali ke n den kubi n yuli po maalima yaa, ki pia malima lie ke n baa yie ke go tuo yenma? **18** U Tienu n tie o mamɔnmaadoki bani ke tin maadi yaala ki tie yaaba baa tuo lanyaaka yaaba n kan tuo kaa. **19** kelima U Tienu biga Jesu Krisiti yua ke den maadi o po, Silivin, Timote yeni mini wani ki tie yua n yie lani yaa kaa yua n tuo. **20** U Tienu yaa puoni kuli tie mini, li po ti bo yi gaa Ameni ki duani o yeli. **21** U Tienu n lugidi tinba yeni yimba Krisiti nni ke tin ŋanbi ki yaa kubi ke li paa. **22** U ŋagini ti po, ke baa kuani ti o tagima yogu baa. **23** N tugi U Tienu ke o tie n sieda ki dugini yaala yapo ke n den ki bua ke ngadi Krinti, den tie kemin fagini yeni. **24** Li ki tie ke ti den bua bigini ki bandi dandanli n se naani ka, ama ti kuli n sɔni yeni li pamanli kilima i cegi li dandanli nni.

2 N bo jagi ki cuo ke n kan guani i kani yeni li pabiidili. **2** N yaa biidi yi pala ŋma baa fidi mangi n pali, li tie yinba yaaba ke n biidi yi pala yeni. **3** N diani n yeni ke lan fidi n yaa cua yi kani, yinba yaaba n bo baa mangi yi pala n daa biidi n daa biidi n pali, n dugi yi kuli nni ke n pamanli tie yi mɔ ya pamanli. **4** Kelima min bo diani yaa yogunu, n pali bo biidi boncianla, ki go bandi. N bo ye yeni t ninsiidi

ma ke laa tie ke nbua min biidi yi pala kaa ama ke yi
bandi min pia yi po ya buaciamma. **5** nilo ba ya bo cua
yeni li pabiidili, laa tie ke o biidi min baba ya pali kaa.
Ama o biidi yi kuli ya pala yo ke min daa madi ke i siiga
nni nitianba ki maadi ki pendi. **6** Bi niba boncianli ya
fuuni li daano li dagidi. **7** Li ya pendi yi di sugili o po ki
paani o pali ke opali n daa biidi ki pendi. **8** Lanwani u
Tienu baa puni yi o ɻanbili ke bonli kuli nni yi ya tundi a
tuadinjanciamma nni yeni m buama. **9** N diani yi ki bua min
bigini ki bandi yi ya pia m tuoma bonli kuli nni. **10** Yi
ya báá sugili nilo po n mō baa báà sugili o po. **11** Lani n
baa cedi sitaani n da ti fidi ti kelima ti bani o sani. **12**
Baa o Diedo n bo luodi n po u sanu min bo pundi Troasi
dogu nni ke baa waani u Tienu laabaalijanmo, **13** Nbo
k pia m yanduama kelima mii bo la n kpiilo Titi. Lani
yaa po n ɻaa Trasi yaaba ki lebidi Maseduani. **14** Ama
ti ya tiendi u Tienu baligi, wani yua cedi ke ti paadi u
yogu kuli Kilisi nni. Ki cedi ke ti yadi kaan kuli o banma
nulumanmu. **15** Kelima ti tie u Tienu po Kilisi nuulimanu.
Yaaba n tindi yeni yaaba nye m bodima sanu nni. **16** Ya
niba n ye m bodima sanu nni, laa nuuli wani tie m kuuma
nuulu i ki cuoni yeni m kuuma. Yaaba n baa tindi mō
li nuulu tie li miali nuulu i ki cuoni yeni li miali bi po
ɻmaa dagidi yeni laa bona? **17** Tii tie nani yaaba n kuadi
u Tienu maama yeni ke li kuadi ba t ñuadi kaa. Ama tinba
ti maadi u Tienu maama yeni li papienli nani wan səni ti
ke tin yaa maadi maama kilisi nni

3 Yi go bua yi guan nni ke kua ya yema nni ki yinba
moan lo n ba die yi yuuli? yigo pia mi buama yeni ya tili

nba wani yi baa kuni maama n cua yi kani? **2** yinba, yinba
n tie ti ya tili yaali n dianni ti pali nni. Ke cabi bi niba
kuli n cooji li ki go ya bani li. **3** Ke ȝan wani ki a tie kilisit
tili, yaali n ñani ti kani, yaali ki dia nni yeni tidianni
ñi moanma ka ama yeni o tienu fuama yua, ki laa tie a
tanpaba po ka, ama bi niba ya palanni. **4** Lani n teni ki ti
pia li papaali o tienu nni ke duginni kilisiti po. **5** ba ki ti
tie ya danba n pia o paalu ki ba guudi ya banla n ñan tiya
kani, ti bama kuli na o tienu kani. **6** mani pagiti ki ti tie ya
tuosoanba n tunni o ȝantaadi paano ya ni nni, ki laa tie ti
banma ka, ama yeni otienu fuoma yua, kilima mi banma
biandi o nilo, ama o fuoma yua coubi li miali. **7** Moanla
li ya tie ya tuoli n den tunni yeni ya. Tili n den diani a
tanpaba po ki yegi yeni mi kuma den cuanni ti kpiagidi
yali ki Isalele yaaba kan fidi ki diidi mousa nunga, kilima
o tienu kpiagidi den gbie o nunga ya kpiagidi n den pia
mi pendima. **8** o tienu fuoma yua n tunni ya tunni ya
tuoli kan ba ya kpiagidi n cie yen nni? **9** Ya tuoli ki bi ba
fidi ki bu cuona ya cuani ti kpiagidi, ya tuoli n gi ki pia
buudi ya kpiagidi ba yabi! **10** yen lan kuli, ya kpiagidi
n den tieni yema po ki tie kpiagidi, kilima laa kpiagidi
pendi. **11** Mi n maadi yaala n pia n pendi ma ya dgidi yeni
ti kpiagidi yaala gi ki pia pendima maan ka ye ali yali
yogu n tu yogu! **12** Ti pia la papali, ki ti yali tiba, **13** laa tie
musa, n den yi ta licabili ki pini o nunga, ki Isalele yaaba
buolu kan fidi ki yaadi tuogo yeni binunga yeni wan gbie
yeniya kpiagidi n ba pendi. **14** Ama bi yantiali ye ti juandi
nni, hali din nne juandi baa ye bi ya cogi atikpela la bi po,
kilima kilisiti nni bebe kiliba na. **15** ama, ba dinne, biya

cogi mousa, li yantiali n piigi bi palaa. **16** Ama, ya danno n ta o yuli ki puni o tiyondano, laa (cabili) yantiali ba ña. **17** Tiyondano tie fuoŋama n ye nanni, li dano tie yua yali o ba. **18** Ti kuli, ya nunga la ki bandi o tienu kpiagidi, ki libidi toangu pui ti tua nani wani ki ba ya kpiagidi n ñani o ya kani nani tiyondano, wani yua n tie fuoŋama.

4 Yenii, tinga li tuol, nan wan gbad tipo miniñuma tindatie ya nub wad tipala. **2** Toma, tiŋa ya soani n tie fie yeni ḷasili kul. **3** Ama tilaabal ḷamo ya wo, liwo yaaba bu bia ya po i. **4** Yeyapo, Liŋaduli tienu juani yaaba ke daani. Yeni bi kan fid k la o tienu laabal yeyema, o kristi yal lan tie o tienu nan nant. (aiōn g165) **5** Tisongidi ti maama ka, ama Jesu christi yaa n tie ti yomdaano, tinb o tuo sonla yaaba n tie Jesu bukaaba. **6** O tienu biba n maad: “Ke mi yeyema n yed liboaboali, “yen miyed tipala, mi yeyema n teni o tienu tikpiagidi, Jesu nugani. **7** Ama tipia ya faal yen oyoagu ya cualine, klma o palu kul tie o tienu ya yaalela tie tiyaka. **8** Ama bimadt: bobuolu kul ya po. Ama ti yam ḷmad, Ama ti yam k yaad. Tinaan luo tidugidi o tienu po. **9** Bimadti ama o tienu naŋati, bi puati ama o tienu naŋa k bi kpatti. **10** Ti kubi dalkul tikum Jesu yelini, ki lan fid Jesu mial n yed tigbanand. **11** Timb yab da pialimial, titogidi dal kul m kum ke lan fid Jesu mial yed tingbanand kul. **12** Lan mimoni yapo, m kum soani li tuoli tigbanandi ni, ama ke li mial soani li tuoli i ya gbanandi ni **13** Ama mani lan diani ke tukul pia dandanli yeni o fuom yua yema. N daani, lani n ced k n maadi'i ma daani, lanin ced ki mo maadi yema. **14** Ti bani ke yua yied tiyomdaano Jesu bu yied timo, ki tugi tirba yeni yiba

kul ki ged yenti o nituali. **15** Ki lan fid libolikuli n tua i buama, nani o ȱabli n yiad k mani nul kulyapo yeni'i, ki o ȱabli tuona moa pudi k kpiagidi o yel. **16** Yen tibu kan wad tipala. Batiya kpe, ti nano baali pande dal n tu dal.

17 Tin ye yayuogune, fala yua ye tipo tie wamu ne, ke bobidi ya kpiagidi n waagidiki goaki pia bigima. (*aiōnios g166*) **18** Tin da noa ti nuoa yaali ka, ama tin ya noa tin ke noa yaali yabona n pia minoalima kan wagi, ya bona n ke pia noalima wagidibocienla. (*aiōnios g166*)

5 Ti bani ke ti gbannandi. yaali tie nani tingani diegu ne yaa bedii, ti baa pia tanpoli po yaa dieli, Lani n tie mi tagima. Lanya d'Iéna nifosaalo nuu kaa maa. Ama li tie yaa dieli n baa se li bina yeni bina i. (*aiōnios g166*) **2** Tin daa ye ti gbannandi yeni, ti daa duni, ki suni ke Tin laa tanpoli po yaa liadili. Mani n tie mi tagima, **3** Tin baa lia yeni di ji kaa paa niyanli. **4** Li tie məməni tin laa ti gbannandi yaa gbøngu ne, ti duni ki tugi, laa tie ke ti bua tin laandi kaa, ama ti bua tin lebidi ti tiadi, ke li miali yaali n gaa mi kuuma yali. **5** Yua n tieni lanbona kuli n tie U Tieu, wan yua n teni ti U Tieu kujanma ke li tien nani i puoni yeni. **6** Yeni lankuli, tin yaa bani ke tin daa ye yeni ti gbannandi yaala n ne, ti fagi yeni U Tieu. **7** kelima tii cuoni yeni tin nua yaala kaa ama ti cuoni yeni ti dugidugidi. **8** kelima ti kuli ke li bo bualii, ke tin fagidi yeni ti gbannandi i, ki fidi ki nagini U Tieu. **9** Lanwani i, tin tugi lan tua tin beli yaala, tin ye ti gbannandi yaa, bii kaantiani, tin mɔndi ke yaa ȱani o nunga nni. **10** kelima ti kuli ne baa pundi Jesu yua baa bu bi niba kani, lan yogunu ke yuakuli baa gaa wan daa bo pia i miani ki

sɔni yaala, bonjanli yoo bii bonbiigu i. **11** Tin jie O Diedo
yeni, ti cegli yuakuli wan yaa bani ke U Tienu bani tin tie
yaala kuli. **12** Tin daa tugi ti ba ki cabi, ama ti bo bua i
pala n yaa mani ti po i. Ama ti pia tin baa ȷmiani yaala
yaa baa n wang bi baa ke a bani bonli yeni i. **13** Bi yaa
yedi ke tii pia yama a, U Tienu yaali, ama bi yaa yin ti
yandanma mɔ, li tie yaa buama i. **14** kelima Jesu buama
tie mabili ti po, ki dugini, ti bani, ke lanwani, tie mɔni i o
niyendo kpe yuakuli po, lan wani, yuakuli kpe o ke Jesu
kpe yuakuli po, lanwani, yaaba n fuo ki fuo bi baa po kaa,
ama yua n ba kpe ki yiedi po i. **16** Lanpo cedi ke tii bu
buudi, yeni o nifosaalo malima kaa nani tin bo ki bani ki
maali laa maalibiigu Jesu po yeni. **17** Yeni lankuli, nilo
yaa gaa Krisiti, o ji tie nipaano i, o bonkpela kuli bodi
o, yaala n sieni kuli ji tie bonpaanli. **18** Lankuli ñani U
Tienu yua tɔgini Jesu kani guani ki mangi yeni ti ki ji teni
ti li guamangili tuonli. **19** kelima U Tienu bo ye Krisiti
nni, ki guani ki mangi yeni u ȷandungu ki ji ki tiani biidi
po, ki guani tugi mi guantaanma maama tuonli ki bili ti.
20 Yeni, tim ji tie Jesu sieda nba i nani U Tienu ji togidi
ti yaa kani ki gua ki yi bi niba. Ti miadi sugli Jesu yaa
buurma po o «yin guani ki mangi yeni U Tienu.» **21** O
tugi Krisiti ke o kpandi saliga ti biidi po. Wan yua den ki
ban ki biidi liba, u cedi ke o kpandi biidi daano tinma
yapo o, ke tin ji kpandi, U Tienu mɔnkundanma.

6 Tin taani ki suani yeni, ti miadi U Tienu, ke yin daa
ȷaa yin gaa yaa ȷalibagi a yeni, n tua fanma kaa. **2**
kelima o yedi: «Mi yaama yogunu n ȷmagidi ki nɔnli
a nunga nni, ke o faabu daali, n den todi a.» Diidi mi

yaama yogunu n ne, Dinne n tie u faabu daali. **3** Ti bo ki bua tin tua tantuudili ipo, ke ban daa ti maadi ti mabiidi i, ti tuonli ne po. **4** Ama ti waani yuakuli kani, ke i tie U Tienu tuonsɔnmɔnbi i, li juuli nni, li mabili nni, ku pawadigu nni, ti puadi nni, **5** dansaligi nni, li ɔymadili nni, a tuonpaala nni, ke kan guani ki guo, mi koma nni, **6** ti ɔjandi nni, li banma nni, ke mani yeni bi niba yen U Tienu fuojanma nni yeni mi nataanbuama nni, **7** i mɔmɔni nni, U Tienu paalu nni, ki kubi ti mɔnkundi jakɔntiadi ti nugi nni. **8** Ti suani ti panpagidi nni, yeni i fe nni, ke bi maadi ti po ti maabiidi i, ke bi tɔba mɔ pagi ti i, ke bi sugi ti ke ti tie faaɔgi danma, ama ke tinma n maadi i mɔmɔni. **9** Ti suani nani nilo ki bani ti yeni ke bi niba nan ɔjanma ki bani ti, nani bonkpiena yeni i, ke ti nan pia i miani, nani bi ɔymali ti tubili ti tuonli po yeni i, ama ke naa kpaa ti. **10** Ti suani nani ti pala wadi yedi yeni i, ke ti nan ye li pamanli nni, nani talgi nba yeni i, ke ti nan todi bonciala ke bi tua piada, nani tii pia li baa yeni i, ama ke ti nan pia bonli kuli. **11** N kpiiba Korinti yaaba, ti maadi i i mɔmɔni kuli ki gbeni o, ke ti go luodi ti pala kuli ki teni o. **12** Ti ki wuoni bonli ti pala nni, ama yinma n kubi mi maama ki wuodi i pala nni. **13** N maadi yeni nani mu binmu yeni, yin yaa pia ti po, tin pia i po yaa maalima. **14** Daa yegidi mani yeni yaaba n ki bani U Tienu kelima be yaa taanli n ye i mɔmɔni yeni mi faama siiga nni? Be yaa taanli n ye mi yenyenma nni yeni li bonbonli nni? **15** Be yaa taanli n ye Jesu yeni Sataani siiga nni? **16** Be yaa taanli n ye yua n jaandi yeni yua n ki jaandi siiga nni? Be yaa taanli n ye li jaandieli nni yeni li tingbandielii siiga nni, kelima tinba n

tie U Tieu yua fuo yaa jaandieli nni nani U Tieu n yedi maama: «N baa ye bi siiga nni, n baa tie bi tieu ke bi tie n niba» **17** Lani n cedi: «ke ñ yedi: «ña mani bi siiga nni ki ñjanbi i baa, O Diedo ñ yedi, ke gø da sii jøngidi bonli, ke n baa gaa i. **18** N baa tie i po baa ke i tie n jawaaba yeni n jafanba.

7 N buakaaba nani u ñonianu n tie t yaala yeni, Tin ñuudi t ba ki ñani t jøgidi t gbanandi yeni t yantiali nni; ki ya tiendi ania ki caa liigaki pundi li bianu u Tieu fangili nni. **2** Kpaani mani u kaanu t pala nni. Tii biidi oba kuli po. Tii guli oba tii dini oba kuli bonli ba. **3** Min maadi yeni mii bua jaligi kaa; ama nani min bo kpia yedi maama yeni. Yi ye t pala nni tin ye yeni t kpe kuli. **4** N dugi yi po ke n pali gø mani i po boncianla. yeni ti ye ya fala nni kuli n ye yeni li pamanli. **5** Hali tin pundi Masedoini tii bàà fuoma. T bo la fala buolu kuli ke cancanli po bi niba kòni ye ti **6** Ama uTieu yua paandi m ninñidanba pala yeni n bo cedi ke Tiit pundi ki paani ti pala. **7** O cuama baba kaa bo mangi ti pala. Wan bo waani k e yinba ba mono n bo paani o pali maama n gø bo paani ti pala. O bo maadi: n bua k i guani la'i yeni t ninsiidi ke i pala kòni n po. **8** N bani ke min bo diani yi ya tili bo biidi i pala. Ama mii mua n yaa bo dian'li. **9** N pali mani mola. Laa mani n pali ke n biidi i pala kaa. Ama kelima i pabiidili bo teni ki lebidi yi yama. Kelima i pabiidili yeni bo tie uTieu n bua ya pabiidili buolu i. **10** Kelima li pabiidili cuoni yeni m yanlebidima ki kpendi yeni m tindima ki kan mua lipo. Ama ñanduna ya pabiidili baa cua yeni m kuuma. **11** Diidi mani laa pabiidili u Tieu n bua yaali ya buolu n yeni n

cua yeni yaali ne. Li tigi yi ke yi mɔndi. Li go cie yeni kelima li teni ke yi mia sugili. Yi pala mo biidi li po. Li go teni ke t jiwaandi cuo yi. ki teni ki yi go bua ke yi la nni. Ki teni ke yi bàà li yankuali. Ki tundi i tagili daano yeni tundi fala. Bonla kuli nni yi waani ke yi pia tagili baa kuli. **12** Ba yeni min bo diani li tili. Min bo diani li tili yua laa bo tie yua bo biidi po kaa. Laa go bo tie yua ke bi go biid'o kaa. N bo bua ke i siiga nni yua kuli la u Tieni nunga yi puni yi yula maama ti po. **13** Lani n cedi ke ti paagi. Laa tie li paagi ti baba kaa. Ama ti pala go bo mangi kelima ti la Tiit ya pamanli kelima yi kuli n bo diani o yama maama **14** Baa n ya pagi n yuli waamu yi po Tita kani mii la i fe li po kelima li dögidi ki mini bo pagi o kani maama tie mɔnmɔni nani ti bo yi maadi ya maama kuli n tie mɔnmɔni maama. **15** O ya tiadi yi kuli n bo gaa u cangu yeni li fangili yeni i jiejie maam ki jegili yeni; o buama yi po yi ḡanbi pugini. **16** N pali mani kelima n baa fidi ki dugi yi po bonli kuli nni.

8 N buakaaba, ti bua yin bandi, U Tieu n suani maama Maseduani jaandieli nni ki tɔgini u ḡalbaliga po i. **2** Yeni yaa fala n den baa kuli, bi gua li ye li pamanciali nni. Yeni bi taladima kuli, bi den tieni ti bulcindi hali boncianla. **3** kelima n tie sieda, bi bulcintuona kuli den tie yanbuuanma. **4** Bi den buali ti ke tin cabiba ke bi mɔn kua bi nijanma nni. **5** Li den tie yaalidigu kelima bi daa den cindi ki taa laa bilaa ki cabi U Tieu yo, ke U Tieu buama nni ke ti yuandi ki tugi bi baa ki cabi ti mo. **6** Li po n cedi ki ti den daani Titi, ki wan yua den cindi ki suan yeniba n guani ki juodi o tuoli yeni ti bulcindi. **7** Yin pia yaali kuli n tie yaa

ŋalimani cianla i n ki pia li dandanli, ki bani U Tienu maama, ki bani i məni, ki suani li tuonli yeni pakənli ki bua ti. Məndi mani ki waani i bulcindi yeni li papienli. **8** Li ki tie mabili kaa ki yin tieniyeni i lieba n deni səni yeni li pakənli, n bua diidi ki laa U buama tie yeni li papienli? **9** Ama i bani yonmidaano Jesu Krisiti ŋalibaliga, o den tie ŋalimani daano, ki tua taligi ti yaa po ke lan fid o taladima n tua o piama. **10** Min maali yaala i po n ne: N ban ke lan n dagidi ipo, ki dugini yin cili hali jelo ki suani ti tuonli, lan baa baa ke o məni, yimba n jagi i yanma n ni ki cuo ki səni li tuonli. **11** Məla məndi mani ki juodi li tuonli. I pala n da kəni ke i jagi ki cuo yinba sənimaama yeni ki kan fid yeni, səni mani yin paani yaala. **12** Ke dugni nilo yaa puni paabu yeni li papienli U Tienu bi tuoli paabu, o nua u daani n pia yaali, o ki nua wan ki pia yaala kaa. **13** Li ki tie ke tin yin kpegdi tin pia yaala ki teni ti lieba ka, ki guani ki yacagini. Li buali ke ti kuli n yaa də i. **14** I yaa pia, yin bəgidi ki todi yaaba n ki pia. Li yaa pədi yaa daali, ban məndi ti todi i yeni i bi laa ke li ŋani. **15** Nani lan diani U Tienu tili nni; «yua n bo wuadi ke li yaabi bo ki dii sieni, yua n bo wodi ke li waa mə bo ki dini ke li pədi o.» **16** U Tienu n gaa balga yeni wan cedi ke Tite pali kəni i po nani ti mə yaa pali n kəni i po maama yeni. **17** Ti den səni o i kani ke o den tuo ki gadi. Li den sua ke o pali kəni li gadima po yo ke o den tieni toni ki gadi. **18** O den yegi yeni o nataano yua ke ti jaandiedi kuli den bani o li mamənli po. **19** Lani baba ka, ti jaandiedi nni yaaba kuli den taani ki lugidi o ke wan ciani ti ke ti gadi yeni u paabu yua ke ti gaani. U Tienu məno yaa yudaandipo i

yeni ti mo yaa baanma po i ke ti suani li tuona ki todilieba. **20** Ban teni ti ya paabu ne tie ligigbengi, ti ki buajaligi baa n ti baa li lig po. **21** Ti kpaani tin tieni yaala n η ani, U Tieu nunga nni baba ka, ama bi niba nunga nni mo. **22** Bani yeni tinba ki pugini ti kpilo ba ke o gbadia maama ki bia suani li tuo η anli i dandanli yapo. **23** Tite wan tie o yegini o ki suani ki todil, Ti nataano yaaba nyegi yeni o wan tie U Tieu tonda i. Bi suani ke ban duoni Krisiti yeli. **24** Li wangki li bua yeni i moni Krisiti yaaba n la ki bandi ke ti pia i moni yeni tin yaa pagi bi nunga nni.

9 Min nua ke li tie n po taladi min diani yi yaala n tie binigagidiyanba todili po. **2** Kelima n bani yi yanbuama, ke pagi n baa li po Maseduani yaaba kani. N waani ba ke Akayi diema yaaba bobini bi todima hali ya binli n pendike yi pakonli n paagi bi niba bonciali pala ke bi moji buabani todil. **3** N soni ti kpiiba yi kani, kelima mii bua min pagi maam lan tua fam fam. N bua ke yi bobini gbeninani min yedi maama. **4** Lani yaa kaa, li baa pia t po i feke go pia yi mo. Tin bo dugi yi po maama ke min pundi ki yedi yen Maaseduani yaaba ke yi bobini ki gbeni. **5** Lani yaa po n la ke li tie taladi ke min soni ti kpiiba yi bonianike yi baa teni ba yaala, lan fidi yi bobini ki gbeniyeni t bulcindi ki naa tie yeni nilo. **6** Yi bandi ke yua buliwaamu baa yedi waamu. Yua buli ke li yabi baa yendi ke li yabi. **7** Yua kuli n teni wan jagi ki cuo maama o pali nni, ke daa teni yeni pabiidili. Lan ya naani ke bi niin'o yeni kelima u Tieu bua yua teni yeni li pamanli. **8** UTieu baa cedi o η anbili n ya wuligi yi po bona kuli nni ke yogu kuli yi ya pia ke li kandi ki fidi ki soni tuonjanli

kuli. **9** Nani lan diani maama: O yadi o piama a luoda po kelima o tegima ki pia juodima. (aiōn g165) **10** Kelima yua puni o kpaalo a bonbuola ki gø pun'o li bonjekaali ba teni yi tøginiyi yi tegima baa teni ibonbuoli lan fidi ki buli ki pundi ke cua yenili bonluankaana yaala n yabi. **11** O baa cedi yi yaa pia bonli kuli. Ke yi yaa tieni yeni t bulcindi u yogu kuli ke bi niba n ya tiendiu Tieu balgi. **12** Kelima li todima ki todi bi nigagididanba baba kaa. Ama li tie pamancianli yeni ya ñanbili n yabi u Tieu po kani. **13** Bi niba kuli ya pagi, i kpiagidi i Tieu yeni yi colini o laabaajanmo ki gø tieni yeni t bulcindi. **14** Bi pamancianli nni yi po, bi jaandi u Tieu ki mia'o yeni m buama boncianla yi po kelima wan puni yi ya ñanbicianli po. **15** U Tieu n gaa balg ya paabu yabi ke kandi yaa po.

10 Min Polo n tiadi yi Kirisi yumiindima po yeni o dingima po. Min yi miini u yuli n ya ye i kani. Ama n pali yi paa yi po n ya fagi yeni yi. **2** N mia yi ke ya yi cua yi kani yi daa yi tieni yaala n baa teni min ya pia i po ki mabili. N nua ke li baa fidi mabini nitianba yaaba nua ke ti tiendi yaala n siiga ne ñua obinisaaliba n nua maama. **3** Baa ti tie nisaaliba. Tii bo tiendi u tøbu nani bi nisaaliba n tie maama kaa. **4** kelima ti togidi ti yibala yeni ya tøtiadi naa tie bi nisaaliba. Li tie ya tøtiadi n pia u Tieu paalu i yua fidi buoni yibali -nba kaanpaali. **5** Tin guli ya maalima kuli tie yantiajapaadi kuli ki yie u Tieu bandima. ki go cuo ya ya yantiali ñani kuli ki bua Kirisi. **6** T bobini ki baa cuo yiema yi tuoma ya dagidi canyiin ya yogunu. **7** Nuali mani canyiin yaala ye i nintuali nni. nilo ba ya nua ke o tie Kirisi yua, wan ya tiani ke tinba mo tie

Kirisi yaaba nanawan mo tie Kirisi yua maama. **8** O diedo bo dini li bali ke min tod'i yi gedi liiga o sanjødima nni laa tie ke min guli kaa. fe kaa pia mini li po. **9** Mii bua lan ya tie nani n bua jieni yeni n tila yeni. **10** Kelima bi tianba yedi: Polo tila mɔni paaa ki gɔ pia u paaciamu. Ama o ya ye ti siiga wani o tie tadimo ki gɔ k pia fuoma **11** yi ɔjanbi bandi bonyenli tin ye fagima ki da a tila ki maadi maama ti ya cua i kani mo ti baa tieni yeni. **12** T kan tuo taa ti yula ki kpabi yeni yaaba pagi bi ba. Bi luo yama ki guani ya wang'i bi ba ke ɔjmaa cie ba. guani waani ban tie yaaba. **13** Tinba wani kan pagi ti yula yeni ya tuonli ke u Tienu bili 'ti. ama t baa paagi ti yula yeni wan puni ti ya sanu ke ti pundi yi ye naan kani. **14** Tii pagi ti ba Kelima tii pendi ti banlu kani Ama ti bo pundi i kani ke ti waani Yesu laabaanjanmo. **15** Tii pagi ti ba ki pendi ti banlu. tuontiana po. Ama t dugi ke i dandanli baa yabidi i tinga nni yua ke yi suani. ke li tinga n yabidi. **16** Ki fidi ti kpaandi u Tienu laabaaljanmo ya diema n ye t liiga. **17** Ama yua jigini o yuli o jigini o diedo nni **18** Ama yua pagi o ba kaa baa fidi waani ke o dagidi yenli u Tienu n pagi yua n dagidi yeniti panpagidi.

11 N miadi ke yin taa ki cabi nni, n gaadma po. Ama, i gbia n niima nni. **2** Kelima, N ponbi yeni yi. N pia mi ponponbiadma i po, kelima, n cedi ke i tua jayendi baba ya cikpenga. N teni o ñɔnianu, ke n ba taa yi, ki puni Kiristo, nani powandiali yeni. **3** Ama, ke lan ba baa maama kuli, nani o waa ñ taa bu nunfanbu, ki bɔndi Efa yeni ii, i maalma ñ da fagdi yeni i buacianma Kiristo po. **4** Kelima, li ya tie ke nitiano cua ki waani yi Jesu

tiano, ke laa tie tin waani yi yua. Bii, li ya tie, ke i ga fuotɔma, ke maa tie U Tieu Fojanma. Lanyaaka, ke i ga laabaajantɔma, ke maa tie yi den kpia ki ga yaama. I ba tuo ki ga lankuli bonjanla! **5** Kelima, N bani ke mini ka juodi, ki waa ki cie ban yi yaaba tondcianba. **6** Ama, bayeni min ki bani maabanma, n ki luo banma wani. Ln li baa maama kuli, yeni lan tie yaali kuli, ti cedi ke i bandi likuli. **7** Min miini n yuli, ki jiini n nba, ke min duoni yi, ki waani yi o laabaaljamo yeni, n tieni biidi yo oo? **8** N fie jaandietɔdi ya piama i, ki bua todi yi. **9** Min de ye yeni yi, bonli ya den pɔdi nni, N naa den tie i po tugli, n kpiiba yaaba ñani Maseduani n den todi nni. Lan li baa maama kuli, N den cuo n yuli, kaa tua i po tugli, ki go kan tua li mo. **10** Nani Kiristo mɔmɔni ñ ye n niinni yeni, li ya tie ti kpiagdi maama, bi ka muni nni Acihaya gaanma nni. **11** Be n tieni? Kelima mii bua yi ii? U Tieu bani. **12** Min tie yaali, N baa li tie yeni i, ke min piini ya sanu ke bi taa, ki ba jalgi nni, ki na duoni bi yula, ke ban tuuni yaali tie yenma yeni tinba ya tuona. **13** Kelima, ya niba ne tie tofaama tondba i, ya tuosɔnba n pua mi tofaama. Bi lebdi bi yula ki tua Kiristo tondba. **14** Li ki pia yaalidgu, kelima Setaani mɔno yi kpandi mi yenma maleki i. **15** Laa pia lidma ke o naacenba mo ñ yi kpandi ya naacenba n yua mi teginma. Bi juodma n ba waani bi tuona mayuli. **16** N go maadi yi: Nilobakuli ñ da maali ke mii pia yuli. Lani n ya tie i maalma mo, yin nan ga nni nani min tie maama, yeni, li ba duoni nni. **17** Min maadi ya dandanli maama, ke li tie nani japaadi yeni, ki tie O Diedo ñ bua yaali, N maadi nani yua ki pia yuli yeni i. **18** Nani bi niba

boncianli dongi bi yula ti gbannandi buama po yeni, N mo ba duoni n yuli. **19** Kelima, i gaani mi yanluomaama, yinba yaaba n tie yanfodanba! **20** I gaani yaaba n kuandi yi ti yonmdi nni maama, yaaba n di yi jodi, yaaba n falgi yi, ki nundi yi, ki maali ke bi cie yi, bii yaaba n pua yi i tanpabi. **21** N ba maadi yi ke li pia i fee yeni yin tadi ki tuo lankuli. Ama, nilo ya duoni o yuli, N maadi nani gaado yeni, N mo yi duoni n yuli i. **22** Bi tie Ebrewu yaaba bii? N mɔ tie wani i. Baa tie Israyeli yaaba ka aa? Nmɔ tie wani i. Baa tie Abrahama yaabila ka aa? N mɔko tie wani i. **23** Bi tie Kiristo tondiba i, bii? (N maadi nani n yuli nni ȡmadi yeni i), mini n tie tondo, ki cie. N cie ba li tuonpaali nni, N cie ba a kpaadidiena nni kuama, min ga ya puaciandi, mi janjanma nni, N nuudi mi kuuma. **24** Juufinba kani, bi pua nni taalma mu i “Yenli ki ye yeni lanbana piina”. **25** Bi pua nni yeni a finfibा taalma taa. Bi lugdi nni a tana yenma. Taalma taa i, ke mi ñima den bua di nni. N tieni yentunmunli yeni ñia mungu li biigli nni, mi ñincianma nni. **26** N tieni li sancenli boncianla, ke mi yema biagi n po i kpeni po, ki baa a suuda janjanma nni, ki nuudi mi kuuma yeni n dogu nni niba, ki nuudi mi kuuma yeni bi nilanba, mi janjanma u dogciamu nni, ki la fala ku tinpiengu nni, mi ñincianma po, ki nuudi mi kuuma yeni bi nannandi kpiiba. **27** N sɔni a tuonpaala, ki la falaciamo, u guanpiendu, ku ñiagu, mi koma yeni u ñuñuunu cuo nni, n tieni dana, kaa dini, ti waadi, u yogtianu ke n ye mibili. **28** Ti ya piano Lankuli, Bi ȡua nni yeni li nunmɔnli yeni min pia ya yanyagdi ti jaandiedi po. **29** ȡma n tadi, ke mini ki tadi? Bi tulni ȡma i, ti biidi

nni, ke laa sia nni. **30** N ya ba duoni n yuli, N ba doni
n yuli yeni yaali n wangi n tadingu i. **31** O Diedo Jesu
Tienu yeni o Báa yua n die ti kpiagdi hali ya yugo n ki pia
gbenma, bani ke mii pua tofaama! (**aiōn g165**) **32** Damasa
po, O Badciamo Aretasi yogu, Gobna bo cedi ke bi guudi
Damaseni yaaba dogu i kaani kuli, ki lingi ke ban cuo
nni. **33** Ama, bi den kpieni nni ku baabuogu nni, ki loli
u baabu, ki biini li takobonli ki jiini nni u bilinciamu /
guoncianli tiipo, ke n ciadi bi nui nni.

12 N baa fidi waani n ba ama laa n kaa baa ñuadi li po. n bua min ya maadi o diedo døgidima **2** N bani ja baa ne Kirisi nni li gedi piiga n bina na. O bo doni tanpoli tuadima taa po. Mii bani o ya bo doni yeni o gbannandi bii o bo kim doni yeli. Mii bani. U Tienu baba n bani. **3** N bani li ja ke ye yeni ogbannandi baa o gò yaa ye yeni o gbannandi. Mii bani u Tienu baba n bani. **4** o bo doni ñalijanli nni ki gbadi maama baa ke li pia 'o u jiwaamu yeni wan maadi. **5** N baa fidi ki waani i yuli lan daano po. Ama ki daa waani min ya yuli. li yaa tie mini ya tadima yaa kaa. **6** N yaa bua waani n bá li kaa tie min maadi bontianli ke laa tie mõni. ama n baa miini n yuli. ama n kan waani nba, k nilo daa nua ki cie wan nua bii wan gbadi ke n tie yua. **7** Bii u døgudu ne n baa waani yali. Lani n baa cedi t japaadi n daa kua nniin. Kelima setaani ba yeni yieno ba k l maabi 'n. n kan fidi pua jaapaadi. **8** Taalm taa ke n mia o diedo ke wan fagini n yeni wani. **9** Ama ke o yedi: n ñalibalgo dagidi ña kelima n paalu suani ya yogu ke ñaa pia tuama i. kelima n paaciamu suani ya yogu ke tuama ki ye i. Lanwani min baa wangi n tadima

ki fidi kirisi paaciamu n ya ye n niinn. **10** N pali mani n tadima po. t sugidi kani, a maba nni. m niñima nni Kirisi po. Kelima yaa yogu ke n tadi lan yogunu i ke n paa. **11** N ji ki pia yama ki dugini i maba po kelima b tondikaaba ci amo ki cie nni yeni min k tie puu. **12** Yaali n waangi ke n li tie tondikaa n siiga nni tie min juuni səni li tuonli yeni u yaalidigu. **13** a jaandielama cie yi be yo. Lani yaa kaa n naa den k tua tugili yi po. mia mani sugili n po lani ya biidi. **14** Diidi, n bobini ki gbeni ki bua cua ki fuodi yi taalima bonmtaa po. N kan tua tugili yi po. Kilima n k kpaani yi yaa buama kaa. yinba məno i. A bila kaa baa kpaani ki dingi b danba ama mu binmu danba n baa kpaani ki siendi a bila **15** Li mani n po yeni min tieni li panli k go baa tundi tiendi yi naani po. N ya bua i ki pugidi yi mə kan ɲanbi ki ya bua'n kaa. **16** Ama n k tie tugili yi po. Nani mi n tie nunfandaano yeni n taa u nunfanbu ki cuo yi. **17** N taa nilo k baa t ñuadi yinba yaaba ke n səni yi. **18** N paani Tili pali ke wan gedi yi kani ki cedi səni nitiano i kani. Titi bəà ti ñuadi yi poo oo? T kuli ki cuoni sanyendi kaa? T ki təgini sanyendi. **19** Yi maali ke t bo bua ti waani ti yula ke ti tie nimənma yoo oo u Kirisi u Tieu nintuali nni? tin maadi yaala kuli tie ki yi suagi. **20** Kelima n jie ke m cuama min la yi ke yi tie nani min bo bua maama. ke yi mə n la n ke i k tie nani yi bo bua maama. N jie ki la a kənkəna, i nangi, la pabienli, li nunponbiadili, u tuatabigu N Tieu daa miini n yuli i kani. **21** n jie ke n ya cua n Tieu baa miini n i siiga nni, njie ke n baa buudi kelima tianba po. Bani yaaba bo kpia

tieni t tuonbiadi ki lebidi bi yama ki njaa ban bo tiendi ya
jøgidi yeni ya conconma yeni ya cancangidi kuli.

13 N ji caa i kani mi taataama n yeni. Yaali n tie maama kuli, kasiedinba bilie bii bitaa n ba togdi, man jia. **2** Min den cua mi taaliema, n den tuodi ki maadi yi, bá dinne min ki ye i siiga, n go tuodi ki maadi ke yaaba n den kpia ki tieni ti tuonbiidi yeni yaaba n sieni kuli ke n ya pundi i kani, n kan teni yi nunmanga **3** Nani yin lingi kasiedi yaali n wangi ke Kiristu maadi yeni ñøbu, wani yua n ki tadi i nungu nni, ama ki pia u paaciamu i siiga nni. **4** Kelima bi kpaa o li daapønpønli po ki dugni o tadungu po, ama o fo, U Tieu paaciamu po; tinba moko tadi o niinni ama ti baa ti fo o niinni U Tieu paaciamu po, ki tiendi bonli kuli i siiga. **5** Kpaagi mani i bá i siiga nni, ki diidi i ye yeni ti dudugdi i; bigni mani i bá ki diidi. I dá ki bandi ke Jesu Kiristu ye i siiga nni? li ki kandi pødma bá ya pani yi. **6** Ama n maali ke i ba diidi ki sua ke pødma bá kuli ki pani ti. **7** Ama ti jaadi U Tieu ke yin da tieni bonbiadli bá kuli. li naa tie ke ban bigni ti ki pagi ti ka ama ke yin ya tie yaali n tiegi lan waani nani pødi ye ti siiga. **8** Kelima ti naa pia paalu bá kuli ki ba døgni i møni; ti ya paalu ye i mømøni po i. **9** Ti pali mani boncianla ti tadungu po, ama ke i mo nan paa; tin jaandi ki miadi yaali n tie ke i banma ñ gedi liiga. **10** Lani ya po i ke n diani yi li tili ne, min ki ye yeni yi yeni, ki ba waani yi lan ya bona kuli, n ya ti pundi i siiga nni ya yogu, min da taa nunmønli yeni ya yikodi ke O Diedo puni nni, ke min ya wangи yi a bona niima nni ki da biidi i po ka. **11** N naataani, yaali n sieni ke n ba maadi yi tie ke yin ya

ye li pamanli nni, i banma n̄ ya nuadi ki pugdi, yin ya
sɔngdi i lieba pala, yin ya pia yantiayenli, yin ya ye yeni
mi yanduanma, mi buama yeni mi yanduanma Tieu n̄
ya ye yeni yi. **12** Ləni mani i lieba, ki fuondi i bá yeni i
fuondjami. **13** Bi ninjanba kuli fuondi yi. **14** O Diedo Jesu
Kiristu ŋanbli, U Tieu buama yeni U Tieu Fonjanma
yanyenma n̄ ya ye yeni ikuli!

Galati

1 Mini pøl o tando n diani li ti li yinba kilisto ni tana yab n ye Galati po. Miien tua tona kelima bi nisa liba n søni n ni ka, laatie OTieuenn denn yuogi ni tøa wan søani n ni mo. N den tua tona kelima Yesu Kristo lani Ba U Tieuenn, yua n den fiini obi tin kpiba siga, n den søani n ni. **2** Mini yeni n kpiba ysu yaba, yaba n yen ne yeni n ni kuli, taan ki fuon di yi. Ti Ba O Tieuenn yen ti yomdan Yesu Kristo nya ñanbidi yi. **3** Ti Ba O Tieuenn yen ti yomdan Yesu Kristo ñalibaligo yen o yanduam a n ya ye i po. **4** Ùmei cabi oba i ti biipo i ki fidi ñaati ti bidi n ni O Tieuenn Ti ba ya yan buama po i. (aiõn g165) **5** Ùme nga ticiagidi a bina yen a bina! Ami (aiõn g165) **6** Li paki n ni yen yin jaligi gi lebidi ki ba ña O Tieuenn yua n yini yi Kelima Kristo ñanbili po ki ba ñø di labaliñan tø. **7** Møn møn ni labaliñantø ki ye, n madih yeni kelima bi nitiaba yagi yi yama, ki mœondi ki ba lebidi ba labaliñame yuo n madi Kristo mama fuuli. **8** Ba tinba ti ya wangí yi ya la vanjamo n ki ta yeni tin den kpa wangí yi yua, ba maleegi ya mani tampali ki tie yeni, yua n tieni yeni kuli, O Tieuenn cuo o. **9** N go yedi, yi mœala tin den kua yedi yi yala hali jagu nulo ya wangí yi ya labarjano n i taa yeni yin den cia ga yua, O Tieuenn cuo o. **10** Nani n mœandih ke bi nisaliba kin bua bi bi nbua OTieuenn ne? Nani n mœadih ki bua kebi nisaliba pala nya mani bi po ya? Yeni ka. Bi nisaliba pala nya bi mani n po, n kan bi ya tie Kristo yonbo. **11** N kpiba ysu n ni, n kadi ki wane yi min den wani yi ya labaliñamo ki nani bi nisaliba kani ka. **12** Mi den gbadì o ni salo kani ka, o nisalo kaa den banyi n ni o mama fuuli mo, Yesu Kristo n

den døagidio n po. **13** Yi den gbadi min den yua jufinba jama ki tien di mama, ke la yogunu n den wang O Tieu ni tanli fala hali ke li bua, ki mɔandi ki babalini li. **14** N den bandi jufinba jandi bangima ki go ɳuu ma ki cie n buala yaba n ta yeni n ni sala boncianla, ki go cie ba yeni min den pia li yan ku ali ki ɳua ti danbogida mama. **15** yen O Tieu den ɳanbi n po ki gandi n mi ki ga gidi n ni lali ke n daa mali ki ga yini n ni o tuonli po. **16** O dn dogidi o bi joa, lan jidi min muand o maan yaab ki ban O Tieu, li gogunu n de la gbamadi, mii la som. **17** Mii den gedi Jelusalem a ki lingi yaab n den kpa tie Yesu tondi ba A ma n den gedi Arabi Li ya puoli n den guani damas dogun. **18** Bina ta n den pendi, n den gedi Jelusalem ki ba bandi sefa, n den sedi o kani pii ya n danu muu. **19** Li kani yesu tuadi ba siiga, ni den la tøa, li ya tie ti yomdan nijua ya ka. **20** Min diani yi po ya mama na, mi pua Faama, O Tieu nuga n ni. **21** Li ya puab n den gd Syri yen Cilisi dogi. **22** Jude Klista yaaba den k bandn. **23** Bi den gba ki li maad bebe ki tua: yua n den manbidi ti yen ji muand li dandanl maam yam ko den kpan wan bid. **24** Bi den kpiagidi O Tieu ki li tie n po.

2 Piiga n bina puoli po, k n guani ki gedi Serusalem, min yeni Barabas. Ti bo yugi Tit ki pugni ti po. **2** L bo tien n nani dangdi yeni, k n ffi ki gedi k min maadi ba li laabaa manli a buolfana po. li maama kuli den pia lan ɳanbi ki nua yabi. Ki da te bundi ki ya siani fanma. **3** Ba n yegnu Tit mɔno, wani yua bo tie Grek yua, mɔno bo ki tie niili ka yen wan kɔndi. **4** Li kuli ne ki dugni bi ɳalacidam yaabi kua ti taanli, ki kpaani k tin da yali ti ba

ti yudaano jesu klistu nni. K bua tin gbali ti tuonli. **5** Ti nan ka ŋaa ba, ti baa deli ba kaana kuli nni. ti Diedo kan cabi li danba ki ban fidi ki tieni bonli, hali ban tøgni naani kuli. **6** Ba yaabi n den tie yudam naa den beli bontianli, li laabaamanli n pundi i kanio. **7** Ama, ban la k min den tie yua bi muandi o laabaamanli a jela yen po. **8** Yua n den Pial a kɔnjikpela yudaano, wani nt ien min mɔ a jela yaabi n k bani jesu ya yudaano. **9** Jesu yaaba siiga, yaaba n den tie nani i benjieli yeni, Jaka, pieri yeni Jan, bani n den laa U tienu ñ ŋanbi n po maama bii bi den cuo mini yeni Barnabasa nijieni ki yogi ki døgdi ke bi ta yeni ti. Bikuli den tuo ke mini barnabasa bi ya tuni yeni bi nilanba siiga ke bi mo, Jufinba siiga. **10** Bi den mia ti gø ke tin yaa tiani bi tadladı danba po, min den tienla. **11** Sefasi ñ den pundi Antiosi min den ki tuo o po kelima o naa den pia moni. **12** Wan den kpia ki cua, pieri den yi di yeni yaaba ñ ki tie sufina. Ama bi niba n den pundi, o den sani ki ŋa yaaba n ki tie sufina kelima, o den jie i kɔnmu. **13** Sufina siiga, bi tianba moko den cili ki ŋødi lani ya tugmonbuolu ke Barnabasa moko den taani yeni ba lan ya palieda nni. **14** Yaa yognu ke n den bandi ke baa jie ŋøa li laabaamonli, n den wani sefasi bi kuli nunga nni. “Fini yua tie sufi ke nan ye nani bi yanbondama yeni, a baa tieni ledi ki niini ba ban yaa ye nani sufina yeni?” **15** Tinma yaaba mali sufina ti ki tie “yaaba n yie O Yudaano”. **16** Ti bani ke li baakuli kan fidi ki tieni yeni u paalu ki naa tie krisiti buanma. Ti cua Jesu Krisiti nni ke tin fidi ke ya naani yeni Krisiti yua kelima tagma bakuli kan fidi ki tieni yeni li balmaama po. **17** Ama li ya

tie ke ti lingi ki bua ki baa i məməni kelima Krisiti yaapo. Li sua ke tinba sufinba moko tie tuonbiadidanba. Nani li bua ki yedi ke krisiti tie tuonbiadi naciemo bii? kalam. **18** Li ya tie ke n go maa mini den mudi yaala; tua mini nba li balimaama miidka. **19** N den tuo ki kpe li balmaama po kelima n den bua min ya ye yeni U Tieu. **20** Lanwani, laa gua tie mini n ye ki fuo, krisiti yua n ye ki fuo nni. Min pia yaa miali n gbannandi nni məla, n piala kelima n dugi wani U Tieu bijua po, wani yua bua nni ki puni o yuli ki kpe n po. **21** Mii bua ki fali UTieni ȣanbli kelima li ya tie li məmənsaali baali kelima li balmaama kubma yaapo, lani ki krisiti den kpe fanma fanma.

3 O Galaad yab i pia yama yaa ȣma bəndi i nugə kaa ki bi baa kpa yesu?! **2** Diimani mi bua buali ki bandi yaala: l tie yiko tuona nni kiden gaa fojama bii l dandanli tundli? **3** yima galati yaaba bii yanluom yoo yin den cili yeni u tienu fuojama nani məla yi baa ki juodi yeni yi ya muandli. **4** Yin den la ya yema l dandanli nni naani lden tie fanma fanma po yoo laa tie fanma fanma po kaa **5** U tienu yua puuni u fojam ki tieni isiiga m banciamə yeni o tiendi la kelima i tiendi l balimaama n bil yaala bii? kelima i den gbadı o laabaalijamo ki daani. **6** yi kpaagi mani Abraham po u den daani u Tieu ke u Tieu mo den cuadi opo la kiml tie tiegima **7** Məla l bua waani ki yaabi n pia l dandanli n tie Abraham puolipojuani. **8** Idiani l den tuodi ki wani k u tienu baa saa bi nilamba po moməni kilema bi dandanli po lan ya po u den tuodi ki wani Abrahameya laabanjamo n tie na: «i nibuoli kuli baa l seli kelima a yapo. **9** yeni ya pon daaani u Tieu

naniAbrahami yeni baataani yeni o ki ba l seli. **10** Yaaba n dugi yiko tuona po ye ñɔpolo nni kelima li diani «sola yua ke o yenma yeni u tuona ki tie nani li bali tili nni ñ yedi maama». **11** O baa kan baa i mɔmoni U Tienu nintuali kelima li bali maama yapo, o nimɔno baa ya ye ki fuo li dandanli yapo. **12** Li balmaama naa taa yeni li dandanli, ama mi yedi«ya nilo ñ tiendi likuli baa ya ye kelima li yapo». **13** Krisiti dn daa ki faabi ti yeni li balmaama ya ñɔpolo den tua ñɔpolo ti yapo, kelima li diani«sola yua ke bi jonni o ku daagu po kuli». **14** Li den tua yeni ke bi nilanba baa Abrahama seli kelima Jesu krisiti yapo ke ti kuli baa U Tienu ñ den puoni ti yaala kelima li dandanli yapo, lani ñ tie fuoma. **15** N kpiiba, cedi manni mi taa yaala n tiendi a nisaala siiga ki dogdi min bua yedi yaala. O nilo ya ñaa ñɔbu bonli po, oba kuli kan borinla bi ki pugni li po. **16** Mɔla, U Tienu den puoni Abrahama yeni o puolinguamu a ñɔpolo. Laa o puolinguamu nani li tie boncianla yeni, ama yendi bebe yeni o puolinguani, lani ñ tie krisiti. **17** Songi mani min bua yedi yaala nne: U Tienu ñ den bogni ki bili yaala ki puoni ke o bua kubi la yeni li balimaama yaama n den yuandi ki cuo kobina n bina piita puoli kan fidi ki cua yeni ñɔniamu ti po. **18** U Tienu ñalmani baadi kelima li libalmaama kubma yapo, lan go tie u ñɔniamu yapo yo ke U Tienu den puni Abrahama o ñyanbli. **19** Lanwani be yapo ke li balimaama ye? Min den pundi ki dɔdgi bi niba tuonbiadi, U Tienu den niani u ñɔniamu yua yaapo n baa cua. Malekinba den dɔgdi ma. **20** O candnbaalo kan ya ye niyendo baba yapo. Ama U Tienu wan tie yendo. **21** Naani ke li balimaama nia yeni

U Tienu ñɔniani bi? kalama. Li ya tie ke li den pia ya balmaama n baa fidi ki pa li miali, lanwani, li balmaama den baa fidi ki cua yeni li mɔmɔsaali. **22** Ama i Diani dɔgdi ke bi nisaaliba kuli ye ti tuonbiadi buadi nni. Ama yaaba ñ daani kuli ñ baa U Tienu ñ niani ya ñɔnianu kelima li dandanli Jesu Krisiti yapo. **23** Hali ke li dandanli maama daa den ki cua, li balmaama den kubi ti nani li kpaadidieli nni yeni hali ke U Tienu n baa dɔgdi ti laa dandanli. **24** Lanwani, li balmaama den tie nani o biyuolo yeni ki gobidi ki gedini Krisiti kani ke ti baa li mɔmonsали kelima li dandanli yapo. **25** Mola ke li dandanli maama cua laa biyualo naa go die ti. **26** Kelima yikuli tua U Tienu bijaba kelima li dandanli Jesu Krisiti nni yapo. **27** Yinba, yaaba n den batisi Krisiti nni, yi la wani Krisiti nani i liadli yeni. **28** Bi gagidma naa go ye sufinba yeni nilanba siiga, i yonbi yeni yaaba n die bi yula siiga bi jaba yeni bi puoba siiga, kelima yikuli tie yenma Jesu Krisiti nni. **29** Yi ya tie Krisiti yaaba, i tie nani Abrahama puoljuani ki baa baa U Tienu ñ den niani yaa ɔjalmani.

4 L ya tie k ofal tie biga, in maad k wa pia padm yen o yono, ba wan l tie canba mam kuul. **2** Yaab kubo yen yaab guo po o faal kul o bonwaamn baa die hali o ba n den bil ya yogunu n te pund. **3** L tie yene t mɔ, yayognu k t den tie bid, t den ye yonbdin yen ɔanduna tuon biid. **4** Ama o tienu n den bil ya yogunu n te pund cain, o den sɔn o bijua ɔanduna nni ko pua malo, t yikodin. **5** K wan faab yaab ye t yonbdinni k lan fid tin tua o tienu biid. **6** Lan ya po, klma yi ɔia o tienu bija wan o tienu n den sɔn o bijua fuom yua t palan k o kpaand g tua “n ba o tienu”. **7**

Lan wani, a ji k tie yonb, a ji tie o tienu bijua. ɻjan tie o tienu bijua yeni yeni a tie faali k t ɻgni o tienu balg po.

8 Yog tianu, k ba ban o tienu, i dond ya tieni k tie lan.

9 Ama mɻla e band o tienu, bii o tienu bandi? k gun k kuan eba t yonbdin. **10** E gbelg a dana, e ɻjmaal, o yogu yen a biina. **11** N yie yen min sɔn e po faam faam. **12** Ya tie maan nan min yen, lkmaa n mɔ tie naani yinb yene. ninjab n miade sugl. **13** E k bidin. eban kn gbannand n den kpaa yognu y k n den cind k tunde o tienu kadaaogu.

14 Min den k pia laa fia i den k yien i den ñungin ama i den gaa nani o tienu maleg yene nan jesu kilisu **15** Yin pia ya pamancianli yeni kua le? N tieni i po siedi ke laa yogu, li ya den baa fid, yi den baa bøgdi yi nunceli ki pa nni. **16** Nani min maadi i i mɔmoni yeni, n ke i tua yibali bi? **17** Yaaba n kpia ke bi bua ke yi yeni, yanyaga ki ɻjani. Bi bua ke yin paadi yeni nni ki ɻjødba. **18** To, li ɻjani ke yin yaa pia li yankuali ɻjanli boncianla yogu kuli, laa tie min ye yeni yaa yogu baba ka. **19** N bila, n go baa llaadi i po ya fala n tie nani U maditugkønu hali yin pan baa Krisiti tagbuolu i nni. **20** Min bua yaala tie ke n baa ye yeni i mɻla lebdi mataali yeni i kelima n yama yagi i po.

21 Waani nni manni, yinba yaaba n bua ke li balmaama n ya die i, i gba li balimaama n yedi yaala yoo? **22** Li diani lienni ke Abrahama den pia bonjala lie, o puotuado Agala den mali opo yendo, yua ki tie yonbo, Sala yen mo den mali o po yendo. **23** O puotuado n den mali yua den mali nani o bi nisaalba kuli yi maa maama, yua n den ki tie yonbo n den mali yua den mali kelima U Tieuñ ñonianu yapo. **24** Laa poliedba maama tie nani kpanjanma ki døgdi

U Tienu njantaadiliedi. O njantaadi yendo yua n den kua Sinayi juali kani naani yeni Agala. Wani n mali yaaba kuli tie i yonbi i. **25** Agala yeni tie sinsyi juali yaali n ye Arabi diema nni ki naani yeni ya Jerusalema dogu n ye məla, yua n ye ti yonbdi nni yeni o bila kuli. **26** Ama Jerusalema dogu n yu n ye tanpoli die u yuli wuni n tie ti ya naa. **27** Kelima li diani: «Fini ki ɣoliga, yua ki mali ɣan ya ye yeni li pamanli, yeni, fini yua n daa bani u maditugukənu, ɣan kpaani kelima a pamanli po, kelima ku ponanbangu bila baa yaba ki cie ya pua n ye leni o calo ya bila. **28** N kpiiba, yinba n tie u ñonianu bila nani Saka yeni. **29** Nani yua n den mali kelima mi fuoma paalu po gala maama, li go tie yeni məla. **30** Ama i Diani yedi lede? Li yedi: «Deli o puotuado yeni o bija kuli kelima o bijua kan taani ki je li faali yeni yua n ki tie yonbo ya bijua» **31** Lanwani, n kpiiba, ti tie o potuado ya bila ka, ti ki tie yua n ki tie yonbo ya bila.

5 Kristo ñani ti ti yonbdi nni, ke tin yali tibá i cain. Lan wan ii, ɣanbi ki ya kubi mani ke li paa, ki ji lebdi ki kuani yibá ti yonbdi nni. **2** Yin ɣanbi ki cengi min Pəli n maadi yaala ne: I ya cedi ke bi kəndi yi, Kristo n tieni yaala ji kan ya lbá yipo. **3** N bua ɣanbi ki maadi yi bonyenla ki ledi: Yua cedi ke bi kəndi o kuli, li tie mabli i li daano po, ke wan ya cəlni yiko buali yaala kuli. **4** Yaaba n kpaani ke ban cəlni yiko ki tua bi nimənba U Tienu nunga yeni, paadi leni Kristo, ki ñani U Tienu ɣalbalgo nni. **5** Tinba wan dugi ke mi Fojanma n ba cedi ti dudugdi po tin tua nimənba U Tienu nunga nni. **6** Kelima Jesu Kristo nni, a kəndi ii, ɣaa kəndi ii, laa pugdi lbá. Ama ɣan ya pia

ti dudugdi ki waani tini nni a buama. **7** Yin bo tiini ke li ŋjani: ŋma bo jia yi sanu, ki pani yi ke yin da cɔlni i mɔmɔni? **8** Yaala n pani yeni ki ñani yua n yini i kan kaa. **9** A dabina waama ne n yen fidi ki doni kpanu yoma. **10** N pali paa yi po, ti Yonbdaano nni, ke yi maalma kan kpiadi. Ama yua n ba ŋmagdi yi yama, ya tie bá yua, U Tienu ba dadi o tubli. **11** Ke mini ii, n kpiiba, li ya tie ke n gɔ muandi ke bi niba n kɔndi, be ya po i ke bi gɔ wang nni fala? Kristo kuuma li dapɔnɔnli po ji kan ya ku yaalidgu! **12** Yaaba n cuoni leni li ŋmadli yi siiga, taani ki bua ban jia bi jatiadi kuli ki luni. **13** N kpiiba, U Tienu yini yi ke yin yali yi bá i, li ki tie lan ya po yin ji ya ye ti gbannandi nni ka. Ama, ya tuuni man ki todi yi llieba lan waani ke i bua ba. **14** Kelima, yiko kuli taani ki ye ñɔmaayenma nni: Ya bua a lielo nani fini yeni. **15** Ama, i ya jundi yi lieba, ki janbdi yi lieba, yin ya bani ke li caa ke yin biani yi lieba. **16** Lan wan ii, cedi man mi Fonjanma n̄ ya ŋmagdi yi yenyieni, yeni yi ji kan fidi ki ya tuuni yi gbannandi n niani yaala ke laa ŋjani. **17** Kelima, o nufosaalo gbannandi n niani yaala ki tuo mi Fonjanma po. Mi Fonjanma mɔ n niani yaala ki tuo o nufosaalo gbannandi po. Lan bonliedla kɔni leni biyaba, ke yin da tuuni yi buama. **18** Mi Fonjanma ya ŋmagdi yi, yiko ji pia u nugu yipo. **19** O nulo gbannandi nianbiidi n kuandi o, mi conconma nni, jɔgndtuona nni, ti cagndi, **20** a pada nni, li ñɔgdili, ti yibalindi, a kɔnkɔna, ki nanga, li pabienli, ku ñɔniagu, mi paadma, li ponponbiadli, **21** li dañubiadli, ku jewuugu, leni laa bonbuoli kuli. n maadi yi nani min bo kpia ki maadi yi yeni, yua tuuni lani kan kua

U Tieu Diema nni. **22** Ama, mi Fonjanma bonluankaala n tie, mi buama, li pamanli, mi yanduanma, li pañiili, mi todma, mi ñjanma tienma, mi tegnma, mi pasɔngma, mi yandingma; **23** U Tieu ñømaama ki yie laa bona. **24** Yaaba n tie Jesu Kristo yaaba wan taa bi gbannandi buama leni ti nianbiidi ki kpaa li dapønpønli po i. **25** Mi Fonjanma ya ye leni ti, tin cedi man ya ñmagdi ti yenyienu. **26** Tin da dongi tibá fama, tin ñaa man ku makpaangu leni ki nanga ti lieba po.

6 N kpiiba, i ya lá i lielo ke o tiendi ti biidi, yinba yaaba ke U Tieu Fuoma ye leni yi, yin ñmagdi o suoo leni mi yanfuoma. Fini yua ñmagdi a lielo ñ ya bani abá po, ki da ti baa li bignli nni. **2** Ya todi man i lieba, yeni i cõlni Kristo ñømaama n yeni. **3** O nulo ya maali ke o tie nugbenglo, ki nan ki tie puu, o bøndi obá i. **4** Yua kuli n gbegdi o yenyienu, o ya diidi ki sua ke o yenyienu ñjani, o pali baa mani o bá po, ama lan da tie ke o pua ki kpabndi wan leni o lielo ka. **5** Kelima yua kuli ti ba taa o yuli po tugli i. **6** Ban tundi yua U Tieu maama, ñ bøgdi wan pia yaala ki teni o tundka. **7** Da bøndi man i bá, bi ki fanbdi U Tieu. Yua buli yaala, o ba ti yendi lani. **8** Yua buli o gbannandi buama, o ba ti yendi o gbannandi yaala i, lani n tie mi kuuma; ama yua n buli mi Fonjanma n bua yaala ba ti yendi mi fonjanma yaala i, lani n tie ya miali n ki pia gbenma. (*aiōnios g166*) **9** Tin da ñaa man mi ñjanma tienma, kelima ti ya wadi ti pala, ke li daali pundi, ti ba yendi tin den buli yaala i. **10** Lan wan ii, ya yogu, ke ti ba fidi ki buli kuli, tin ya tie bi niba mi ñjanma, yaama n ñjanbi ki nua Krsto yaaba. **11** Diidi man ya tisɔnkaciandi ke n

diani leni n nugu ki teni yi. **12** Yaaba n niindi yi ke yin kɔndi yeni, ban n wangí bi bá ki bua bi niba n̄ ya pagi ba; kelima bi bua ban lɔgdi yaaba n muandi Kristo kuuma li dapɔnpɔnli po n laadi ya fala i. **13** Kelima yaaba n kɔndi mɔno ki cɔlni U Tieuñ ñɔmaama; ama bi bua yin kɔndi ki ya gbengdi yi bá. **14** Min wan ki pua ti japaadi li bá po, li yaa tie ti Yonbdaano Jesu Kristo kuuma li dapɔnpɔnli po yaa ka. Kelima man ya po ke mii li bá ñanduna po, ke ñanduna mɔ ki ti li bá n po. **15** Kelima, ñjan kɔndi ii, ñjan ki kɔndi ii, laa pugdi li bá; bonmɔnla tie ke ñjan lebdi a yenyieni i. **16** Yaaba n cɔlni li sanu leni yaaba n tie U Tieuñ bila leni mɔni, U Tieuñ n teni ba mi yanduanma ki gɔ jie ba nunñima. **17** Obá n ji da fandi ki mabni nni, kelima min gaa ya fala kuli banma ye n po, ki wangí ke Jesu Kristo n die nni. **18** N kpiiba, t Yonbdaano Jesu Kristo n yadi yi po o ñedjanma! Ami!

Efesia

1 Min Polo, Yesu kirisi tondo kelima u Tieu yanbuama po. N diani li tisonkaali ne ki fuodi yinba yaaba n tie ya niba n gagidi ki ɣani yeni ya niba dugi Jesu Kilisi nni ki ye Efesa po. **2** T baá u Tieu t yonmdaano Yesu Kilisi ɣanbili po yeni o yanduama n ya ye yeni i. **3** Tin pagi u Tieu yua tie t yondaano Yesu kilisi báa. Wani n seligi 'ti u Tieu nni sela buoli kuli Kilisi nni tanpoli po **4** U Tieu bo tuodi gandi 'ti nni hali ke ɣanduna daa bo tagi. Ke tin ya tie ya niba gagidi ki ɣani, kaa pia tagili baa kuli o nintuali nni. **5** O bo tuodi taa'ti ke ti tua o bimənmu Yesu kilisi po. O yanbuama yeni o yanjagirjanli po ke o bo tieni n yeni **6** Lanwani tin ya pagi o ɣanbili yaal n pia t kpiagidi. Wan puni 'ti yaali kelima o bibuadiga po. **7** Yesu n bo faabi'ti kelima o səma po i ke ti bàà sugili ti tuonbiadi po. yeni ke owaan'ti o ɣanbili nyabi maam t po **8** U tieni bo yadi ti po lan ɣanbili ke li yabi, ki puni'ti m yanfuonma yeni m banma kuli. **9** O bo dəgidi t po, o yanbuama bondəgikaala, wan bo tuodi bili ya yanjagirjanla kilisi nni **10** Lani n tie ke u yogu ya pundi wan taani li bonli kuli yaala n ye tanpoli po yeni yaala ye ɣanduna nni kuli, ke li kuli n t tua yenma. Ke kilisi n ya die li kuli. **11** Kilisi ya niinni ke u Tieu bo tieni li bonla kuli nani wan bo kpa Jagi ki bil'o maam. O bo gandi ki gagidi 'ti ke t tua o yaaba. **12** O bo tieni n yeni ke tinba yaaba bo bili t gudima n ya pagi'o. **13** I mə ko bo gbadi i monməni maama lani n tie li lanbonmanli yua cua i po n tindima. i bo tuo ki daani kilisi o yua niinn. Utieu bo teni i o maalima, lani n tie u Tieu fuoɣanma yua bo

niani u ñonianu ke baa pundi t yua. **14** U Tienu fuoma yua ye yeni'ti n wang ke t baaa dii ya faali ke u Tienu bo guuni 'ti. Lani n tieni ke u Tienu bo faabi'ti canyiin. T ya pagi o kpiagidi. **15** Li tie lan ya po i ke mini bo gbadi dandanli, o yonmdaano Yesu po maama yeni i buama bi nigagidiyanba kuli po. **16** N tiendi u Tienu balgi i po u yogunu kuli. ki taagi i kuli ya yela min jaandi ya yogunu. **17** U Tienu yua tie t yonmdaano Yesu Kilisi báa yeni yua n pia t kpiagidi kuli n teni o ke o fuoma n yendi t yantiana, ki gø døgidi i po u Tienu ke yin bandi o mənməni. **18** N gø miad'o ke wan yedi i yantiana nuni ke yi fidi ki bandi ya gudima n tugi, yeni o yinu yeni wan bili o nigagidiyanba po. Yaa ḷalmano ke o pia t kpiagidi. **19** n gø miadi ke yi bandi o paalu yua n tuuni tinba yaaba n dugi o po ya niinn n yabidi ki kandi maama. **20** u paalu yua n tuuni niinn yeni n tie wan bo suani yua ki fiini fini kilisi bi tinkpiba siiga nni ke o go ye ki fo ki o jienu tanpoli po. **21** Wani kilisi kaa lankani ki die m diema danba kuli, li bali danba kuli, bi paatieba yeni bi yonmbidaba kuli. O yeli cie yeli kuli yaayogu yene yeni ya yogu baa t cua kuli.

(aiōn g165) **22** U Tienu bili a bona kuli ki bili kilisi niinn ke cedi k o tie wan yiini yaaba kuli yudanciamo. **23** Kilisi naataanli tie o gbannandi ki tie o yedagidikaama, wani yua n dagidi bi kuli po li bonli kuli nni.

2 Yogunu ba i bo tie kpenba kelima i tagili yeni yi tuonbiadi po **2** li yoguni yi bo ḷua ḷanduna sanbiidi yeni ḷanduna tagibiidi bado yua yaa yantiana n suani məla u Tienu yiedikaaba pala nni. (aiōn g165) **3** Tinba kuli bo kpia tieni yeni. Ki tiendi nani lan niba n tiendi maama məla

ne. Ki njua t gbannandi bonbuakaala ki tiendi t gbannan
yenli yantiali n bua yala kuli. Bi bo mali 'ti ke t tie u
Tienu pali n be yaaba ya po nani nifosaalo kuli yene. **4**
Ama u Tienu ninñingbadima cianma po o bua tinba hali
ki li yabi. **5** Lanwani t bo tie tinkpila i kelima ti biidi po. O
bo guani puni li miali yenyi kilisi. Li tie o ñjanba paabu ya
po ki yi faabi. **6** O taani ki fiini tinba yenyi Yesu kilisi, ki
duoni ki kuani 'ti yenyi wani tanpoli po diema nni **7** O bo
tie lani kuli ki bua waan'ti o ñjanbili n yabi maama kaa
pia bianu, hali ya yogu n baa ti cua kelima o ñjanma ti po
Yesu kilis nni. (**aiōn g165**) **8** Li tie o ñjanbili -paabu ya po i ki
tii faabi yi ba lan kelima li dandanli ya po yo. **9** laa tie a
tuona po mo yenyi wani, oba kuli n daa jingidi o yuli li po
10 T tie u Tienu nugu tuonli. A tagi'ti Yesu kilisi nni ki t
ya suani o tuonjanma. Wan bo tuodi ki bili ke ti ya suani
yaala. **11** Ya tiani mani line bo mali yi ki yi tie ninlanba.
ban yi yaaba a jogida, kelima bi niba n tieni ya kociagu b
gbannandi po. Li bo cedi ke bi yi a jifela. **12** Lanyogunu i
bo fagi yenyi kilisi. yi bo k pia bonla Isaraheli buolu yaaba
kani. Yi bo tie canba Isarayeli buolu ñantaadi nni. yaala
njua wan bo ñani'ba ya ñoniani nni, yi bo ye ñanduna nni
gaa pia guudima ba kuli, gaa pia ñantaado yenyi u Tienu
mo. **13** Ama mola Yesu kilisi mo ya nni ke yinba yaaba bo
kpia ye fagima yenyi yi nagini u Tienu kani lelima kilisi
ya sôma po **14** Wani Yesu n tie t yanduanma yan taani
nibuoli lie, Jufi-nba yenyi bi nilanba ke bi tua nibuolu
yendu. O bo puni'ba o gbannandi, ki mudi ya pagili n bo
paadi 'ti yenyi t lieba lan tie m yibalima. **15** O bo buoni
li bali maama yenyi lan bo pia ya kuana kuli ki taa lan

nibuoliediba ki tagi nibuoli paanyendu wani o ba ya niinn
gi tieni n yanduanma. **16** O bo bua wan mangi tinba yeni
u Tieu ki kpe li daapɔnpɔnli po ki buoni ti yibalima ke
ti tua nibuoluyendu. **17** Wani Yesu n bo cua ki wangi
ti m yanduanma ya laabaaljanmo yinba yaaba bo ye
fagima yeni yaaba bo ye kɔnma kɔnma nni. **18** Wani yaa
po ke ti kuli bàà u sanu ke baa fidi pundi báa kani. nani o
fuoyenma u Tieu nni yaaba n daani o niinni. **19** Lanwani
i go tie nilanba bii canba mɔ. I ji tie tanpoli yaaba i ki ji
taa buoliyendu yeni u Tieu nigagidijanba, yeni u Tieu
deni yaaba **20** Yi tie nani a tanmaatana yeni ke bi máá i
ya tanpuuli n tie u Tieu tondiba yeni o saawalipuala po
wani Yesu kilisi n tie laa tanpuuli ya tanjuga **21** Wani
Yesu ya niinn ke yi la li dieli gi maa bonjanli ke li kpedi
ki tua u Tieu dieli ya la n gagidi ki ɔjani o po. **22** B máá
ki tuani yinba mɔ o ya niinn ne kelima o fuoma ya po i ke
i taani tie u Tieu n ye naani.

3 U tienu tieni li kuli ne yinba yaaba n ki tie jufinba
yaaba yapo ke min Pɔl ke n ye li yomdieli nni Jesu Kristi
po. **2** N tama ki bani ke U Tieu selgi nni yeni wan teni
nni a tuona min səni i yapo. **3** O teni nni laa tuonli kelima
yaa ɔjasiili ke n bo waani yeni po. **4** I yaa cɔgɔ min waani i
yaa ɔjasiili yeni, i baa bandi ke n bandi i maamɔni Kristi
po. **5** Yognuba o bakuli bo ki bani yaa labamanli n kpendi
po, kelima o den liegi dulña, ama məla U Tieu dəgila
ki waani o yeginkaaba yeni o tundikaaba. **6** Li mamɔni
tie ke yaaba n ki tie jufinba bɔgidi yeni jufinba U Tieu
baɔjanli, ki tie U Tieni niba, ke baa biidi yaa bona ke U
Tieni puoni ba kelima bi kuli tuo Jesu Kristi. U Tieni

Labaamanli n yeni. **7** N ji tie U Tieni tondo ke baa yaa muandi o labaamanli, yaa tuonli ke n bo ke dagidi min sɔni ama ke U Tieni lebdi nni u paalu po. **8** Yeni min li wa maama kuli, U Tieu teni nni o paalu o buama po ke min muandi yaaba n ki tie jufinba po li labaamanli yeni Kristi n tieni yaala ti po, ke li yabi boncianla, ke nilo kan fidi ki waani. **9** Min baa sɔni yaala tie ke min waani yuakuli U Tieu n bogindi yaala. Yaala ke U Tieni wuonla hali ke li fagi, hali yaa yognu ke o bo tagi a bona kuli. (**aiōn g165**) **10**
U Tieu n bogini yaala, o waami o maleke paala tanpoli po o niba yaaba n tuo Kristi. **11** U Tieu bo bogini lani ti po, o bia tieni lani Jesu Kristi tuonli po. (**aiōn g165**) **12**
Yeni ti yaa jaandi, ti baa fidi ki pundi U Tieu kani yeni papaali ke jiwaani ki ye yeni ti, kelima ti tuo Jesu yua sɔni U Tieu tuonli. **13** N miadi ke yin da wɔdi i pala min laadi yaa fala ne po li yomidieli nni i yaa po, lani n baa tod i yin kpaadi. **14** Kelima U Tieu tieni li kuli ne i yaa po i, n gbaandi ki jaandi U Tieu ti ba. **15** O tie yaaba n gaa o maama qui kpe yeni yaaba n ye ki tinga ne po kuli. **16** N jaandi ke u paalu po, U Tieu n teni i o paalu ke bia teni i o fuoranma i fuomi nni. **17** N jaandi ke Kristi n kua i pala nni kelima i tuo o, ke yin yaa tie nani yaa tiigi ke o jiina kpa ɔnama yeni yaa dieli ke bi maa o tantiagu po yen. **18** Ke lan fidi yin gbadu yeni yaaba ke bi paadi ba U Tieu po. Kristi buama pianu, faginu yeni juanu yabi. **19** Li buama yabi hali ke ti kan fidi ki gbadu, ama n miadi ke U Tieu n gbie i nni. **20** U Tieu baa fidi ki tieni yaala n cie tin miado yaala yeni tin maali yaala o po. **21** O yeli po, li pamanli n yaa ye yeni a bina yeni a bina. Amen (**aiōn g165**)

4 N ye liu yonm dieli nni t Diedo Yesu po ki diani ki bua puni i cegili. Yin məndi ke i yenma n ya ñani wan yiini ki bua yi ya ye maama. **2** Yi yaa jiindi i ba yogu kuli ki ya pia li pasɔngili yeni li mindili gi yi bàà sugili i lieba po. Lan kuli mbuama nni. **3** Məndi mani ki ya táá nəbu ki ya ye yeni i lieba m yanduanma nni **4** B dugikaaba kuli tie gbannanyendo i. U Tienu fuoma mə tie yendo i ke b gø lugidi n ke u Tienu n puoni yaali kuli n tieni **5** O candaano tie yendo Yesu kilisi yua ke t kuli daani. K gø ya bani ke m ñinwulima mə tie yenli Jesu yeli po. **6** U Tienu tie yendi ki tie t kuli báa wani n ye t kuli niinn ki suani o tuonli **7** U Tienu buama nni ke u teni Dugkaa kuli m tagimi paabi nani yua kuli n bua maam. **8** Nani lan bo diani maama a tila nni: o gedi yeni i yonmi t yonbidi nni. K gø teni u buolu u paabu **9** Ya mataali n yedi ke o doni bua waani' o jiidi Jelusalemi bi tinkpiba nni ki pan pua u təbu. **10** Kirisi yua bo jiidi tinga nni ki paadi sotaani yeni ke b bo kpaa'o k o fii bi tinkpiba siiga nni ki ji la ya kaanu ñani tanpoli yeni t kpiagidi ki fidi die bonli kuli yeni u paalu. **11** O lugidi b dugikatəba ke b tie tondikaaba, tianbi saawalipuala, laabaaljanmo tundikaaba, pateri-nba bii tundikaaba. **12** Li tieni n yeni ke lan fidi bobini u Tienu niba. Ban fidi səni li tuonli lan buali maam k gø todii kilisi yaaba kuli ban paa m tagima nni **13** Wan ñanbi bua yali tie ke t kuli n ñanbi ki ya pia dudugiyenli; ki ñanbi bandi u Tienu bijua, ki kpedi ki yaa tie nani yaaba n bandi kilisi k gbeni canyiin yeni. **14** Lan fidi t daa tie nani bila yua ke b baa fidi pua'o faama yeni. **15** Ama t baa bua u Tienu k gø dugi a tunda po ki mə ti fidi nandi yeni Yesu **16** O tuo

ke b dugukaaba n taani kpedi ki ya bua b lieba. **17** Lani po n cedi ke n paandi i pala t diedo ke i yenma n daa tie nani yaaba ki bani u Tieu yeni **18** B kan fidi tieni li yantiali ki bandi yaa tie faagu bii mɔnmɔni **19** B ji k bani fei k ji suani ya tuona k nua; b gɔ ji kan fidi cuo bi ba yeni t jøgintuona. **20** Ama i bandi ke Kirisi boo tie yeni kaa **21** Nanai yi ji gbadì Kirisi maama ke o gɔ tundi yeni; i ji bandi ke m yejanma tie ti ya tuagi Yesu n waan'ti maama i. **22** Jesu bo tundi 'ti ke ti ñɔli ti tɔgikpeli yeni t maalbiidi yaaldi o nilo. **23** Li tie taladi yi lebidi i maalma. **24** ki guani taa i mɔnmɔni maaljanma yua ke u Tieu bua; nani ya niba n paadi bi bá ki ji cuoni Yesu ñandi n yene. **25** Lan wani i ji ñaa k daa pua i lieba faama ki dugini t kuli ne ji tie u Tieu diema yaaba i. **26** Apali ya bondi ñan daa ñaa a pabɔnli n cua yeni t biidi bii ñan ba t biidi nni. A mɔndi ñaa li muituoli ke u yienu daa ba. **27** Lani tie ñan daa ñaa sitaani n bigin'a ñan baa t biidi nni. **28** yaaba n jaani ban ji daa jaani ban ñmigidi ki sɔni li tuonli ñanma, ki kubi b yula ki gɔ fidi tod'i bii ki ñani yaaba n ye m cacagma nni **29** Yi daa maadi jadimaama ama ya maama n mani ki gɔ mɔni. ki fidi paani yaaba bua pali yeni yaaba n songi yi. **30** Daa biidi mani u Tieu fuorjanma i maama nni yeni i maalima nni. kelima wan taani 'ti ki tie t guudima ki ba ñani'ti t biidi nni. **31** Daa pia mani langbina i lieba po, u tugutongu, m biadima. **32** Yi ya mani yeni i lieba, ki pia m niñinma i lieba po ki báá sugili nani u Tieu n bo teni 'ti faala kirisi niinn yeni.

5 N buakaaba, yatogd mani U Tieu, **2** Ke yaa fuoma tua nani Jesu n buali maama yeni ke yedi ke o baa selgi yaala

n ɳani U Tieu po. **3** Bandagi jøngili, kpikpuligu n daa ye i kani. **4** Daa maadi mani mabiidi, majøngidi kelima i tie U Tieu n baa bu yaaba. Li dagidi ke tin yaa tie U Tienubaliga ki dugini o buama po yaa yogunu ke ti pagi yeni bi niba. **5** ɳambi ki bandi ke yua n tie conconma, jøngidi, padibiidi, kipulgu ki pia yiali Jesu yen U Tieu kani. **6** Niln da bøndi yeni macanba. Laa tietiedi biidi U Tieu pali. **7** Yimba yeni li niba n daa taa baa pu. **8** kelima i dentie li bønbønli, møla i ji ye yomidaano yinyenma nni. Yaa cuon mani nani mi yinyenma n bila yeni, **9** kelima mi yinyenma ncedi ke o nilo tie ɳamibuolu kuli, yaa ɳanma n ke dagidi yeni i møni. **10** ke tie yaala n ɳani O Diedo po. **11** Da tugdi mani li bønbønli nni liba ama yin fagidi yenba. **12** Kelima li pia i fe yeni yin waani ban søni yaala li ɳmini ɳminli nni., **13** Yaala n legini mi yenyenma kuli **14** kelima miyenyenma yendi li kuli. Li po n cedi ke li yedi: «Findi fin yua go, ki ña bi tinkpiiba siiga, ke Jesu n yendi a.» **15** Yin daa fuo mani a nibiada yeni, ama yin yaa tie yandanba. **16** kpaani mani u yogunu kelima a dana bia. **17** yin daa ye mani yaaba n ki pia mi yama kaa, ama møndi mani ke yaa ye Jesu buama nni. **18** Yin daa bu yeni idanba, yinda fiagidi o nilo, cedi mani mi tagijanma n yaa ye yeni. **19** Yaa pagidi mani i lieba pala yeni i yanma nni, yandaano dondili yani yeni mi tagijanma n waani ti yaa yani. **20** Yaa tundi ki tiendi U Tieu baliga ki dugini ti yonbidaano Jesu krisiti n tieni yaala ti po. **21** Jiini mani i ba bi niba kanikelima yi ɳua krisiti. **22** Bi puoba, n yaa jiindi i ba i ciaba kani. yin jiini i ba Jes kani yeni. **23** kelima o ja n tie o baa nani Jesu n mø tie baali jaandieli

nni yia tie o gbannandi ke o tie fabidaano. **24** Nani li jaandieli nni n jiindi o baa Jesu kani yeni, li buali ke bi puoba mɔ n yaa tie yeni bi ciaba kani bonli kuli nni. **25** Bi jaba, yaa bua mani i puoba nani Jesu n bua li jaandieliki cabi o ba, **26** ki fidi ki ɔjanbi o kelima o wuli yeni mi maama, **27** ki lan fidi ke tin yaa ɔjanbi ti jaandieli nni ki da pia jɔngidi, tol, ba nanangu ba kuli, ama ti ɔjandi. **28** Mɔla bi jaba ba bua bi puoba nani bi gbannandi celu yeni. Yua bua o pua, bua o gbannandi. **29** O baa ki ba ki nundi o gbannandi, ama o wuu ki ɔjanbidi nani yomidaano n tie li jaandieli maama; **30** kelima ti taabi o gbannandi. **31** Li po i ke o ja siedi o ba yeni o na kani ki taani o pua ban taani gbannandi. **32** Li tuoli nni yaaba, min bani kelima Jesu ye li jaandieli nni. **33** Ke yua kuli n ya bua o puo nani o ba yeni, ke o pua mɔ n yaa cɔlini o calo.

6 Yinba abila yin tuo mani yi danba maama nani O Diedo n bua maama. Kelima lani n tiegi. **2** ɔjan kpiagi a ba yeni a na, li tie U Tienu bali makpiama n yegi yeni u ñɔnianu. **3** Ke ɔjan fidi ki ba ki yaa pia li pamanli. ke ɔjan yaa ye ki fuo lani n waagidi ki tinga po. **4** Yinba bibaa nba mo yin da manbidi yi bila hali ki fiidi bi pala. Ama yin yaa wubi ba, ki tundiba, ki bangi ba nani O Diedo n bua maama. **5** Yinba i yonbi, yin yaa tuodi mani i canbaa nba maama yeni i jeje yeni mi digibima yeni payenli nani yin tuo ki baa tieni Kilisiti n yedi yaala maama. **6** Yin daa tiendi yeni ban nua yi yaa yogunu bebe ka, ki da tie ke yi bua ki mangi bi nisaaliba yaa pala, ama yin tie Kilisiti yonbi yeni, yin tieni la yeni li parjanli U Tienu yanbuama po. **7** Yin sɔni mani yeni li payenli, kelima yi tuuni Kilisiti

po i. Laa tie bi nisaaliba po ka. **8** Yi bani nilo kuli baa gaa O Diedo kani wan səni yaa tuonjanli pani ke ȳan tie yonbo bi yua n die o yuli. **9** Yinba canbaanba mo, yin yaa tiendi yeni bi po. Yin ȳa ki mabinga, ki yaa bani ke yinba yeni bani kulitaa canba tanpoli po yeni wan waa tiendi gagidima bi niba yeni bi yaba. **10** Yaala n sieni tie li ne yin yaa baadi yi fida O Diedo kani, yua yaa paciamu n cie yi paali kuli nni. **11** Yin bobini mani U Tieu n puni yi yaa tōtiadi kuli ki yin fidi ki yaa se ke li paa. Ki yie ki tuogi yeni (o biado) suaani nunfanbiadi bu kuli. **12**

Kelima tii kōni yeni yaaba n pia gbanandi yeni sōma ka ti togidi ki kōni yeni mi diema danba, yeni li bali paciami danba yeni yaaba n die li biigili ȳandunli badijaba yeni mucicibiadimu yaa mu ye nni fawaama nni. (**aiōn g165**) **13**

Li tie lani yapo yin ta U Tieu n puni yaa tōtiadi kuli, ke yin fii ki sedi ki yie yaa daali nbayaa ti cua ke yin paadi, ki go yaa se ki paa. **14** Lanwani, yi yaa se mani bonjanla ke li paa ki yaa ȳogiciamu i maami nani o gbannagidigu, ki la mi tegima kuditiadili. **15** Ki pili li yan kuali nani ti cacaadi yeni, mi yanduama labaaliyama wangima po. **16** Yin taa mani li dandanli ki yaa kubi yogunu kuli nani ku gbankuondigu yeni, ki yin fidi kigbindi mi biadima daana n taa yi yaa mupiemi kuli. **17** Yin yaa ciibi mi faabima kuli fogiliga yeni U Tieu fuonjanma jugi siega yaaga ntie U Tieu maama. **18** Fuoma yua n teniyin yaa jaandi yogunu kui i jaandi buolikuli, yeni bu miabu buoli kuli, ki yaa jaando yeni lijuunmoanli U Tieu nigagidiyan ba kuli po. **19** Yin yaa jaandi mani n po, ke min baa yaa di n ȳobu ki modi yaa yogunu ke wan panni min ba maadi yaama.

Ki min fidi tenibanbandi o labaalijamo bondøngi kaali
yeni li papaali **20** n tie o labaalijamo tondo, ki pili o
yonbo dansalibiaga, ki min yaa pia ti pa paali ki maadi o
labaalijamo nani lan pundi min waanomaama. **21** T i
siiga yua n tie ti kpibuado ti ninja O Diedo tuonli nni
baa teni yin bandi n labaali yeni min tiendi yaala ke yi
moko n bandi li kuli. **22** N jønni i kani lan yaa po bebe ki
yin bandi ti yema lan paagi yi pala. **23** U Tienu yua n
tie ba yeni yonbidaano O Diedo n pa ti ninjaba nni mi
yanduama mi buama yeni li dandanli. **24** ke li ñanbili n
yaa ye yeni yaaba nbua ti Diedo ti yonbidaano yaa buama
n kan lebidi hali abada.

Filipi

1 Pöli yeni Timote Jesu Kiristo tuonsönba dangi ya tilisönkaali ne Filipi dogu ninjanba yaaba n ñua Kiristo yeni Kiristo nitaanli liiga yaaba yeni a tuonjaana liiga yaaba po; **2** yin ya ye yeni Ti Báa yeni ti Diedo Jesu kiristo ñalbalga yen bi yanduanma. **3** N ya tiadi i po ya yognu kuli, n yi jaandi ki tieni n Tienu balga. **4** N ki sundi min jaandi ya yognu kuli, ikuli po, ke min jaandi yeni li pamanli. **5** Kelima yin baa ya laabaaljamo biinu hali li daacincinli, ki taa ki cua yeni məla ne. **6** N pia li dandanli ke yua n cili li laabaaljamo i niinni ba suagi ku dudili hali Jesu Kiristo daali. **7** Li tie məni ke n pia pali nni buama ikuli po, kelima ikuli ye n pali nni. Ikuli den tie n jakədlieba, ki baa ñalbalga, ban den luoni nni li kpaadidieli nni, n buudi jiama yognu yeni min den saa i məni o laabaaljamo po ya yogu. **8** Kelima, U Tienu tie n kasiedi ke n pia mi buacianma yeni min ya ye yeni ikuli yeni Kiristo niñinpadi. **9** Min jaandi ki miadi yaali ikuli po tie, ke i buama ñ ya yabdi ki pugdi mi banma nni yeni li yantiajanli nni. **10** Ke yin fidi ki gagdi yaali yaali n ñani, ki dagdi, ki ya tie ya niteginkaaba n ki pia taglibakuli Kiriti guanma daali. **11** Ke yin ya gbie yeni mi teginma luanli yaali n ñani Jesu Kiristo kani, U Tienu kpiagdi yeni o teginma po. **12** N kpiiba, n bua yin ya bani ke min la ya fala kuli ki pani nni ke min yadi ki waani o laabaaljamo. **13** Məlane, laa ji duagi Roma sejenba yaaba n guu li kpaaddieli yeni u dogu nni nitianba kuli po, ke bi luoni nni li kpaadidili nni kelima n yadi ki wangí ya laabaaljamo n nua Krito po i. **14** Yaali n pugdi, ti dudugdi

danba boncianli yadi ki wang o laabaaljamo Kiristo po
yeni li papaali yeni ania, kaa ji jie kelima bi dudugdi U
Tieno po ji cie, Bi maadi Jesu maama kelima bi la nni ke n
yadi ki wang o laabaaljamo li kpaadidieli nni. **15** Li tie
mɔni ke bi niba ye, ki wang o laabaaljamo li nunpoli
yeni ki nanga po. Ama nitianba mɔ li tuagi u sanjamu i
ki yadi ki wang. **16** nitianba tuuni kelima bi bua Kiristo,
ki tie ania, ke ban yadi ki waani yaaba n ki bani Kiristo o
laabaaljamo. **17** Ama yaaba n tuuni Jesu po, ki lingi bi
yuceli buama ki tuagi u sanjamu, bi lingi ke ban ɔymadi n
yama li kpaadidieli nni i. **18** Lani ki pia mayuli, Bi niba
yadi ki wang o laabaaljamo Kiristo po, lan tie mɔni ii,
tofaama, n pali mani kelima o laabaaljamo nan li yadi ki
suagdi i. Yende, n pali baa li mangdi ki pugdi i. **19** N pali
mani kelima n bani ke U Tieno ba faabi nni, ki ñani nni li
kpaadidieli nni. O ba tieni la kelima n bani ke i jaandi n po
ke Kiristo Fonjanma todli mɔ ye yeni nni. **20** N pali paa, ke
n bani ke n kan gbali n tuonli, molane, n ji pia li papaali
nani min den li pia li yognuba yeni. **21** Mini ya po n yema
tie ke min kpiagi Kiristo yua n tie n miali i, mi kuuma tie
mini ya po ñuadi i. **22** N ya baa pia miali tinga nni ne, li
tie ke min ya tuuni Kiristo po i. N ji ki cili ki bani min ba
lugdi yaali. **23** N buama yabi ke min yaadi ki ban ya ye
yeni Kiristo, lani n pia mayuli n po. **24** Ama yinba ya po, li
bi baa ñani ke min min ya ye i. **25** Yaali n pugdi, n bani ke
n baa ye yeni yi, ki todi yi, i banma yeni i dudugdi Kiristo
nni ñ suagi ki cie. **26** Lanwani ii, n ya guani i kani, Kiristo
ñalbalgo po, i pala ba mangi. **27** Yin ya ñua ya yema n
dagdi yeni Kiristo laabaaljamo. Lanwani ii, li ya tie ke n

fidi ki guani i kani bii min ki fidi ki guani, min ya ye mi
yenjanma nni, ke i laabaalo wang ke i pia yantiayenli, ki
kubi ti dudugdi ke li paa o laabaaljamo po. **28** Da cedi
mani i yibalinba n̄ jieni yi. I papaali ba kadi ki waani ke U
Tien ba biani ba, ki nan faabi yinba. **29** Kelima U Tien
ŋalbalgo po, o puni u sanu ke yin la fala yeni Kiristo ki go
waani i ddugdi o po, **30** I ba k̄oni ki paadi yaaba n pang o
laabaaljamo tuonli. ki mua ti jadi nani yin la ke n tuuni
maama, ki go li bii ki kubi ti jakondii.

2 Li ya tie ke kiristo paagi i pala, li ya tie ke o buama
pugni yi u fidu, nidugka ya ye, ki jaandi forjanma yeli po,
2 yin cedi n pamanli n̄ nuadi kelima yin taa buayenma,
ki ye yeni mi taakalma, ki pia yantiayenli. yeni po. **3**
Da maali mani ke yinba n cie yaaba n sieni ki l̄ogdi mi
tubonma. yin ya pia li yumiinli, ki ya c̄olni iyaba. **4** I
siiga nni oba n̄ da lingi o yuli po buama baba, wan ya
lingi yuakuli buama. **5** Yin ya pia Jesu kiristo n̄ bo pia ya
maalma **6** B  a ke o den tie U Tien, o naa den bogni o
yuli yeni U Tien. **7** Ama o jiini o yuli, ki bogni o yuli
yeni tuons  lo ti siiga nni, ki miini o yli ki tua naaciemo.
8 O tuo, ki miini o yuli, ki c  olni hali yeni o kuuma, hali
yeni li daap  p  nli po kuuma. **9** Lanyapo i, ke U Tien
mo duoni o, ki teni o ya yeli n cie a yela kuli. **10** O teni lani
ke Jesu yeli po, dunli kuli n   gbaani o nintuali, tanpoli
po, ki tinga po yeni ki tinga tiipo kuli. **11** O teni lani
ke lanbu kuli n   yaadi ki saa i m  ni, ke Jesu kiristo tie
Badciamo, Ti B  a U Tien kpiagdi po. **12** Lanwani ii, n
buakaaba, nani yin c  olni yognu kuli, ke laa tie n nintuali
nni baba ka, ama molane b   min ki ye yeni kuli yin ya

tuuni yeni ti jawaandi yeni mi gbannandigbima, ki lingi i faabma. **13** Kelima U Tieu n ye i niinni ki pugdi mi yanbuama yeni ya tuona n tie o pamancianli **14** ñan tuuni ya tuonli kuli, ñan ña i fanfabni, yeni i bulmi. **15** Ya tuuni mani yeni ki ya tie məməndanba yaaba n ki pia tagli, U Tieu bila yaaba n ki pia taglibakuli. Ya tuuni mani yeni, ki ya ñilgi, ki tuudi nani ya yenma n yendi ñanduna, ya nifiima n biidi ki tudi u sanu siiga yeni. **16** Ya kubi mani limiali maama ke li paa, ke mi baa ya məni n pia ti kpagdi Kiristo daali. Lanwani ii, n ba bandi ke n ki sani nənma fanma bii ke n ki səni fanma. **17** Ama, bá bi ya kpa nni, ki wuli n səma, ki yidi salga, i dudugdi po, n pali baa mani, min mangi n pali yeni ikuli. **18** Li baa tie yeni i mo yapo, yin waani i pamanli, ki mangi i pala yeni nni. **19** Ama, n pia li dandanli O Diedo Jesu nni, ke o ba səni Timote i kani ke li kan waagi, lani ii, n ba ga i laabaalo lan paagi n pali. **20** Kelima, mii pia nitiano yua ya ya tuada n wangi yeni i məni, ke o pali siadi i po. **21** Kelima bikuli lingi bi yuceli ñuadi i, bi naa lingi Jesu Kiristo bona ka. **22** Ama, i bani Timote ñ səni ya tuona o báa po ki waaani wan pia ya mayuli, lanwani ii, o səni yeni nni, o laabaaljamo yadiwaanma nni. **23** Lanwani ii, n daani ke n ya fidi ki bandi n maama n ba juodi maama kuli ii, min səni o i kani **24** Ama mini məno dugi O Diedo po ke li kan waagi ke mii guani i kani. **25** Ama n maali ke li ñani ke min səni Epapeoditi wan guani i kani. O tie ninja yeni n tuonsənlielo yeni n jakəndluelo, ki tie i tondo yeni i naaciemo yaali nua min pia ya buama po. **26** Yin gbadie ke o yia, li den kpa o gbanu ki yagni o yama, ke

o den bua wan ya ye yeni i kuli. **27** Kelima o den yiagi paaa, ke li den sieni waamu wan kpe. Ama U Tieu den waani o niñingbadma o po, li ki tie ani baba ya po ka, n mo yapo ke min da ye yeni yanyagdi ñ tuu yanyagdi. **28** Lanwani ii, n ba jalgi ki səni o, wan guani i kani, yin la o, i pala ñ mangi, mini mɔ ñ fuodi yeni ti yanyagdi. **29** Yin ga Epafroditusi cangu yeni O Diedo yama li pamanli nni. Yin ga o yeni ya cəlingu n dagdi yeni li nibuolu. **30** Kelima Kiristo tuonli po i, ke o den nuudi mi kuuma. O den luni o miali, ki səni ya tuona ke i bi kan fidi ki səni, ki todi nni.

3 Yaali n sieni, n kpiiba, yin mangi i pala O Diedo nni. N ki cəgi yeni min tundi ki dangi maayenma po, ki kpaagi i tuba. mi ba todi ki faabi yi. **2** Yin fangi i yula yeni i sangbanli. yin fangi i yula yeni ti tuonbiadi danba. Yin fngi i yula yen ku kənciabiigu danba. **3** Tinba wani, ti pala mani kelima ti ɣua mi fojanma i ku pugi U Tieu yeni i məməni. Tinba n ku ku kənciaməngu, Ti jaandi U Tieu yeni mi Fojanma i. Ti kpiagdi mani i Jesu yeli po. Tinba wani ki kuani ti dandanli ti gbannandi nni. **4** Nilo ya bi ba dugi ti gbannandi po, ki mangi U Tieu pali, li bi baa tie mini i. **5** Mini kua ku kənciagu, ban mali nni li daaniili daali i. N tie Israyeli yua i, Benjamina cugli nni yua. Nilo ki tie Ebewu buolu ki pundi nni. N yaajanba kuli bo tie Ebewu buolu i. N cəlni Moyiisi yikodi yeni li tundma kuli, ki tie Farisieni. **6** Min den bua ya tuoni n tie min ya falgi bi Kiristo nitaanli, lanyapo, n den ki pia taglibakuli ke yi nua yiko. **7** Lanya bona kuli den tie n po ñuadi i, n ji diidi ki sua ke li tie yaali n ki pia mayuli i kelima Kiristo po. **8** N ji nua bonli kuli ke li tie n po tingbali i, kelima n

Diedo Jesu kiristo bancianma po, yaama ya po ke n ñɔli likuli, ki ji nua li nani ti tötögdi yeni, ke min fidi ki nagni Kiristo. **9** wan diidi nni, ke laa tie mi colni yiko ka, ama lan ya tie min dugi Kiristo po, ya teginma n ñani U Tienu kani, kelima ti dudugdi po. **10** Ke min fidi ki bandi Kiristo yeni o faadma paaciamu, ki taani yeni o o falaciamo nni, ki nandi yeni o o kuuma nni ki lebdi n yema, **11** Li ya tie ke li ba fidi, ne yeni bi tinkpiba fiima yogu. **12** Li ki tie ke n baa a bona kuli ka, bii ke n bandi bonli kuli ki gbeni ka. Ama, n tiini ki lingi ke min cuo ki mubni, kelima Kiristo n cuo mini mɔ. **13** N kpiiba, n ki maali ke n fidi ki mubni li, ama bonyenli ye: N sundi yaali n dugi li puoli, ki nan ɲua yaali n ye li liiga. **14** N tiini ki deli yaali n ye liiga, ke min baa li seli paabu, ki ya pia ya miali n ki pia gbenma yeni U Tienu. O yini nni lanyapo i, ke Jesu Kiristo diidi ki sua ke n dagdi yeni li. **15** Lanwani ii, tinba yaaba ya dudugdi n cie, tikuli ñ ya pia yantiayenli. I ya pia maaltɔma mɔ, U Tienu ba dögdi ki waani yi. **16** Tin ya bani ke tin sani ki pundi naani ne, ti dudugdi baa suagdi ki pugdi Jesu Kiristo nni i. **17** N kpiiba, ikuli ñ ya tie yaaba n togdi mini, yin ya nua yaaba n cuoni ki togdi n nannanli. **18** I siiga boncianli yedi ke bi dugi Jesu Kiristo nni, ama, bi yie wan tieni ti po yaali li daapɔnponli po. N tundi ki maadi yi li po i, n go ji maadi mɔlane mani n yeni, ki buudi. **19** Bi ba juodi bi miali mi tudma nni i, kelima bi tienu tie bi puogu i, ke bi seli mɔ tie i fee, bi maalma dagdi ɲanduna bona po baba i. **20** Ama, ti ya deni ye tanpoli i, naani ke ti baa guu ti Diedo yeni ti candaano Jesu Kiristo. **21** O ba lebdi ti

fee gbanu, wun nandi yeni o kpigdi gbannandi. O ba tieni la kelima ya paaciamu po ke o yendi bona kuli.

4 Lanwani ii, n dønlbuadba, n bua yi boncianla, yinba n tie n pamanli yeni yaaba ya po ke U Tieu ba pa nni n panpaani. N buakaaba, yin ya kubi O Diedo sanu ke li paa **2** N paandi Efodi pali, ki paandi Sentise pali, ke ban ya pia yantiayenli O Diedo sanjødma nni. **3** Ke fini, n jaantielielo, n mia ḷa ke ḷan todì bi puoba yaaba ki go sɔni yeni nni, ki todì ke ti yadi ki waani o laabaaljamo, yeni Klema, yeni n tuonsonlieba yaaba ya yela diani li miali tili nni. **4** Yin mangi i pala O Diedo yeli po, yognu kuli; n waani mi liema ke yin mangi i pala. **5** Bi niba kuli ñ bandi i nimondi, O Diedo cuama ji ki fagi. **6** Da fabni mani bonlibakuli po. Ama, ya maama n ye kuli, yin Jaandi, ki gbaani dunli, ki tieni balga ki ñani i buama ki piano U Tieu. **7** Yeni, U Tieu yanduanma yaama n cie yantianjanli kuli, baa guu i yantiana yeni i maalma nani jakøndo yeni Jesu Kiristo nni. **8** Yaali n pugdi, n kpiiba, Yaali n ye, ki tie mɔmɔni, ki pia ti kpiagdi, ki tiegi, yaali n ye kaa pia jøgindi, yaali n tie buama yaali, yaali n dagdi yeni mayuli, yaali n dagdi yeni li seli yeni ti kpiagdi ñ ya tie yin baa pia ya maalma. **9** Yin bangi yaali, yin ga yaali yeni yin gbadi yaali n kani, yeni yin la yaali n yema nni, yin taa li ki sɔni tuonli; yeni ke U Tieu yua n tieni mi yanduanma baa ye yeni yi. **10** N pali mangi boncianla O diedo po, yeni yin yuandi ki guani ki pandi i todli yeni i yankuali n niinni. Bá i ya den pia todli n po, i nan den kan baa sanu. **11** N ki yedi yeni ki bua maadi ke bonli pødi nni ka. Kelima, n bangi min ba tieni maama, bá lan li

baa maama kuli, n pali n̄ ya mani. **12** Bonli n̄ p̄odi nni ii, n ba bandi mi yema; bonli n̄ ki muani nni mɔ, n go bani li yema. Lan li baa maama kuli, n bani li guoli, ki go bani mi koma, n bani li baali ki go bani mi luoma **13** Yua n puuni nni u paalu yeli po, n ba fidi ki tieni likuli. **14** Ama i den ȳanbi yeni yin den todi nni, lan den paa n po ya yogu. **15** Yinba, Filipi yaaba, i bani ke min den cili o laabaalȳamo yadiwaanma, ki ȳnani Maseduani ya yogu, Kiristo nitaanlibakuli ki den todi nni, ki teni nni bii ki ga bonli n kani kase yinba baba. **16** Bā min den ye Tesaloniki, i den s̄oni li todli ke li cie taalyenma, yaali n p̄odi nni po. **17** N ki maadi ki lingi todli ka, ama, n lingi ya luanli n ba pugni i piama i. **18** N baa bonli kuli, ke bonli ji ki muani nni. N buama kuli tii. N ga yin nagni Epafroditu ya paabu n po. Bu den tie ya tolaale nuulu n mani, nani ban yidi ya U Tieu ya salga ke o ga yeni, ke li mangi o yeni. **19** N Tieu mo ba diidi o kpiagdi Jesu Kiristo nni, ki puni yi yin bua yaali kuli, ke li nua o piama. **20** M̄ola, Ti Bāa yeni Ti Tieu n̄ baa ti kpiagdi li bina yeni li bina. Ami. (**aiōn g165**)
21 Fuondi mani n po bi dugikaaba kuli. Bikuli tie U Tieu yaaba i. Nekanba dugikaaba yeni mini kuli mo fuondi yi.
22 Yaaba n ye nekanba kuli mo fuondi yi; li ȳanbi ki nua ya dugikaaba n tuuni o badciamo Sesari badciagu nni. **23** N buacianma n tie ke ti Diedo Jesu Kiristo fonjanma n̄ todi yi yeni ki nunmanga.

Koləsi

1 Poli, Jesu ŋədka U Tienu yanbuama po, yeni Timote ti naataano, **2** Ti dangi ban paadi ti kpiiba yaaba U Tienu po, yeni ya naataani n duu kiristi nni, ki ye Koləsi dogu nni ya po i, U Tienu ti Báa ŋanbli yeni mi yanduanma i po. **3** Ti tiendi, ti Diedo Jesu Kiristi báa balga, ki go jaandi impo. **4** Ti gbadi ke bi maadi yin pia ya dudugdi Jesu Kiristi nni yeni ya buama ke i pia ban paadi yaaba kuli U Tienu po. **5** Kelima ban bili ya dandanli tanpoli po, ki guuni i po. I cindi ki gbadi li dandanli maama i məməni maama nni, Laabaaljamo. **6** yaama n pundi i kani, ki loni a luana, ki yadi ŋanduna nni yeni i kani mo, nani li daacincinli yin den cengi, ki bandi U Tienu ŋanbli i məməni nni yeni. **7** Ne tie o laabaaljamo, nani yin bangi yua ti naataanbuodo yeni ti tuonsənlo, Epafra kani, wani yua n tie Kiristi tuonsənməno i po yeni. **8** Epafra cedi ke ti bandi yin pia ya buama fojanma po. **9** Li buama ya po, hali tin gbadi ya daali i maama yeni məlane, ti ki pedi jaandi i po, ki miadi ke yin gbie yeni o yanbuama banma, o yanfuoma nni kuli yeni mi fojanma niima nni gbadma **10** Ti li jaandi ke yin cuoni yeni li seli nani O Diedo ñ faadi maama. Ti jaandi ke yin loni ya luana n ŋani i tuadŋama nni kuli, ke yin suagi liiga U Tienu bangima nni. **11** Ti jaandi ke o yudandi paaciamu yu n ba ciani yi li məndili yeni li juunli nni ñ pugni yi u paalu, bonli kuli nni. **12** Ti jaandi ke lan tieni yeni, li ya ke i jaandi ki tie ti Báa balga, li pamanli nni yeni wan puni ti u fidu, ke ti baa u biinu ya faali ke o bili ban paadi yaaba o po yeni siiga. **13** O faabi ti, ki ñani ti li bənbənli yonbdi nni, ki kuani ti o Bijuabuadga

diema nni. **14** O biga po i ke ti baa mi daafaabi ma yeni ti tuonbiadi po sugli. **15** Nilo kan fidi ki la U Tieu, O biga n tie o junjungu, ke ti nua o. O tagma kuli siiga, wani n cindi ki mali. **16** Kelima wani ya po i ke bi tagi bonli kuli yaali n ye tanpoli yeni yaali n ye tinga po, ban nua yaali yeni ban ki nua yaali. Lan tie ti badigbandi, bii mi diedma, gobna bii ti yikodi, wani n tagi bona kuli o ya po, **17** O bo ye, ke bonlibakuli dá ki ye, o yapo i ke a bona kuli taani ki ye lan buali maama **18** Wani n tie ti gbannandi, U Tieu nitaali yuli. Wani n tie ti yikodi kuli ñiali mi cilma, wani n cindi ki mali, yua n yiedi (faadi) bi kpienba siiga, lani n cedi ke a bona kuli siiga, wani n ye liiga. **19** Kelima U Tieu yanbuama po i, ke a yabindi yeni o kpiagdi kuli ye Kiristi nni. **20** Ki fidi mi taakalma ñ tieni wani yeni bona kuli siiga o bijua yeli po, o tøgni o søma yaama n wuli li daapønpønli po, ki bili mi yanduanma tinga po bona yeni tanpoli bona kuli po. **21** Yinba mo, yognuba, i bo tie nilanba U Tieu po, ki tie o yibala i maalma nni yeni yin bo tie ya tuonbiadi po. **22** Ama, mølane, U Tieu cedi ke i guani ki mangi kelima Kiristi yua n kpe gbannandi po, ke yin fidi ki sedi o nunga nni ti ñandi nni, ke pødma bakuli yeni tagli bakuli ki ye. **23** Li bo tieni ke yin fidi ki kpaa a jiina, ki da pia begma ti dudugdi nni, ki go da fagdi yeni yin den gbadì ke bi maadi, ki go waani tanpoli tagma kuli po ya laabaalñamo dandanli. Li tie ya laabaalñamo ya po ke mini Pøli tua tuonsønlo **24** Mølane, n pali mani min laadi ya fala po i po, ki gbieni n gbannandi yeni ya fala n pødi Kiristi o gbannandi yaali n tie U Tieu nitaanli po. **25** N tuuni U Tieu nitaanli po nani U Tieu ñ puogi nni

ya tuonli i po, ke min waani U Tienu maama kuli. **26** Ban den døgni ya mɔmɔni n hali li bina yeni li nifiima, ama ke li ji døgdi o nirjanba po, (aiōn g165) **27** U Tienu bua ke ban bandi ku yaalidgu yudandi ŋjalmani bi nilanba siiga nni; li tie lanya Kiristi i i niinni, ti yudandi dandanli. **28** Ti kpaadi ki wangí o ya maama i, ti paandi nilo kuli pali, ki bangí nilo kuli yeni mi yanfuoma, ke tin fidi ki seni nilo kuli ke o cie ki dagdi ke bonlba kuli ki pødi o Kiristi nni, **29** Lani ya po i ke n tuuni boncianla yeni mi tuama ke mi cɔlni o todli paalu yu n ye n niinni yeni u paaciamu.

2 Kelima n bua yin bandi min kɔni ya kɔnli i po ñ paa maama yinba yeni Lahodise yaaba yeni ya niba n yabi kaa bani mini nbá møko. **2** Ke mi taakalma yeni mi buama yeni ya ŋjalmani n ñani ya mɔmɔni n duagu U Tienu yaalidgu banma niima nni, yaama n tie Kiristi, ñ gbieni bi pala yeni li papaali **3** Mi yanfuoma yeni mi banma ŋjalmani kuli duagi o ya niinni i. **4** N maadi yi lani ke nilo ñ da bøndi yi mi tudma maabandi **5** Bá yeni n gbannandi ñ ki ye yeni yi, ama n yantiali taani ki ye yeni yi. N pali mani yeni mi la ke i kubi ke li paa, ki go ciibi i dandanli Kiristi nni. **6** Yin ya cuoni Jesu Kiristi sanu nni nani yin den ga o maama maama yeni. **7** Yin kpa i jiina paama o niinni, yin cɔlni ban waani yi ya banma, ki ya maa i dandanli po po, ki jaandi o bonjanla. **8** Yin ya faami ke nilo ñ da dia yi diagú yeni o maalcianma maabandi yaama n tie fafanma yeni mi tuofaama maama, yaama n maa bi niba maasuagu po yeni ŋanduna ne tuonbiadi danbogda po, ki naa ŋua Kiristi banma. **9** Kelima, U Tienu munli kuli ye o gbannandi nni i. **10** O ya yeli po i, ke i baa bonli

kuli, wani n die bali kuli yeni yikodi kuli. **11** O ya yeli po i ke U Tienukuani yi u kɔ̃nciagu, ama li naa tie bi niba nui ya kɔ̃nciagu ka, ti tuonbiadi gbannangu ñanma, ama, Kiristi ya ciagu. **12** Bi pii wani yeni yinba i ñinwulma nni, o ya yeli po, i ke i yiedi (faadi) kelima i dandanli U Tien paaciamu po. Lanya paaciamu n yiedi Kiristi ki ñani o mi kuuma nni. **13** Yognuba, i den kpe i tuonbiadi yeni i jelma po i, o guani wani yeni yinba li miali nni, ki dini sugli ti tuonbiadi kuli po. **14** O piini ban diani ya panli cuonu ti po, yeni ya tili nni ke bi den diani lanya yikodi. O ñani likuli, ki kpa ki tabni li daapɔ̃nponli po. **15** O landi gobna yeni yikodanba paatiadi, ki seni ba asala siiga. ki yuani ba o yudandi po li daaponponli po. **16** Lanwani ii, yin da cedi nilo ñ jia i buudi kelima yin di yaali bii yin ñu yaali ya po, bii jaanma bá po lanyaaka ñmaapaano po bii fuodma dana po. **17** Lanya bona kuli tie ya bona n ba yuandi ki cua ya junjungu i, ama i mɔ̃mɔ̃ni wani ii, li tie Kiristi i. **18** Yinda tuo nilo ñ fie i yudanyema kelima bi kpali li yumiinli, ki jaandi malekinba. Lanya nilo kuani o yama wan nua yaali nni, ki ji tua yuondaano ke laa pia niima, kelima o nisaalmaalma po. **19** O ji ki pia Kiristi banma bawaamu, wani yua n tie li yuli, lani n dingi u gbanu kuli, ki cedi ke ti gbannandi kuli taani ki tuugi yeni a tuga yeni a jiina, ke u gbanu kpedi, ke U Tienu dingi u. **20** I ya taani ki kpe yeni Kiristi, ke li ñua ñanduna ne ya yebiadma po, li nan tieni ledi ke i ñua ñanduna ñ niini ki bili ya kuana, ki tua: **21** “Da jelni mani yeni ne, da leni mani ne, da sii mani ne”? **22** Lanya fuuna yeni li tunda tie bi niba yaa, ki nua ya bona bona ke ya sɔ̃ni yeni a ñan biidi bii ñan di ki

buodi. **23** Li fuuna naani yeni nisaalo yanfuoma yeni i, ki
ŋua nilo jaanbuolcelu, nufanu yumiinli, ki niindi ke lan
kubi u gbanu yeni u tonu, ki nan ki pia ya mayuli n ba
todi tin bandi ti gbanu bonbuakaali yaali n dagdi ti po.

3 Lan wani, yi yaa den fiel len kilisite tinkpiba sign, yaa
ling man yaa bonl n ye tanjol po, kilisiti n ka naankani
u Tieu jienu jo. **2** Yaa duana ma e yoma tampal bonl
nni, ki da kuand yi yam ŋanduna ya bonla nni. **3** Yi kpe,
ke e miano mo wuo len Christu u Tieu kan. **4** Christu,
yuoin tie emiana, yaa go cuo ki daagiel o yul ya yugunu,
emoko batani ki dodgidi len o kpiagid nni. **5** Lanwan, yin
kpa man ŋan dund bonbuoko biadil, yaal n die yigban-
onbuoli, m concomm, ti cagindi, buol kul, ti glanand bon
buakabiadil, yaal n jaagini yaa buamo kul len mi ŋalimon
buam, yaala n tie nan e buli ŋoodimo yen. **6** Laa bonla
ya po yo, ke u tieu pabienl cuonu baa cua bi niyekaab
po, **7** Yimbaden tie yene yin den ye ti tuon biad nni
yaa yogunu. **8** Ama moala, yin ŋaa man yaalo n tie ne
kul: li pabienl, li mutuoli, enanga, ku tuotabigu len yaa
majoagind n ña yi ñoana nni kul. **9** Yin da pua Jaama leni
iyaba, kelima viden landi u tagikpelu len u bontienkaala
nani li lia dili yeni **10** Gi lani u tagipaanu, u tieu yuon
tagi u n pandi yu yogunu kul, yu n naan len o, ke yin
pundi gi bandi o cain. **11** Laa tagipodnu nni mi gagiolima
gi go ye Jufonba len yaaba n kaa tie Jufinba siiga, maa go
ye yaaba n kud ya siiga, maa go ye yaaba n kaa maabdi
gilesi maama leni ya moatieba n yi sita yaaba, maa go
ye leni i yonbi leni yaaba n die bi yula siiga, kilisiti tie
li kuli, gi go ye bikuli nni. **12** Yi tie u Tieu n gandi gi

goyidi yaaba o yuli po, gi tie o buakaaba. Lanwani yin ya la mani nani li liadili yeni mi ninñigladima leni li ȝanbili, leni li yumiinli leni mi dingoma, leni li juunli. **13** Yi siiga nilo ba ya la ke o lielo tieni o yaala n bia, wan da yemidi o po wan tie maama kuli, wan da yemidi o po wan tie maama kuli, wan pa o sugili. Nani Krisito nden puni yi sugil maama, yimo n ya puuni yiyaba sugili yeni. **14** Yin la laa bonȝanl kuli nani li liadili yeni, yin ȝagini mani mi buama nani gu gbanȝagidigll yeni, yaama n baa taandi gi luoh yikuli yenma nani lan dagidi maama. **15** Krisitu yan duama n ya die yi pala nni kelima yin tuugi leni Krisitu gi tie gban nanyendi o niinni yeni. Moamoani ll Tieu yini yiyin ya mani leni yiyaba yi yama n ya dua. Yin yo ye mani leni i tuondi u Tieu po. **16** Kristu maama ȝaliman n ya gbie yi pala nni. Va bangi mani yiyaba gigo tundi yiyaba leni mi yan fumuanma. Ya yiini mani pisominba, len ya yani n pagi u tienu, leni ya yani n doogidi U Trenu Suoma yua n bangi yi yaala, gi yiini gi pagi u tienu len i twcenoli yaala kuli, tieni mani likul yomdano Jesu yeli po, gi ya tuondi ll tienu Kelima Wani Jesu yapo **17** Laa bonla kuli tie yaala n ba ti cua ya jinjingu, li bonmoanba liba tie Kristu. **18** Bi nuba ye, yaab n bangi ke o nulo n kpal ke o wadi o yuli gi jaandi male ekunba. bi nua ke bi tie liiga yaaba kelima ban la ya bonlekaala po, gi gbenbidi biyula fanfanma bi yantiana po, yan naani len bi nisaaliba kuli yantiana. yind da tuo manike laa nibuolu n biigi yedi ke yii dagidi gi kan ba yi nuama panpaani. **19** Bi tiendi yeni kaa tuugi leni Kristu yua n tie li yuli: Wani Krisitu ya niinni ke o yaaba, yaaba n tie o glannandi, baadi yaala n

dagidi bi miali yema po gi tuugi yenma ti gannandi nni kelima ti jiini leni ti tuga po, gi kpedih nani u Tieu n tendi ke bi kpedih maama. **20** Yi ya kpe leni Kristu gi paadi leni ɣanduna maasuayu, be yapo ke yi go tuo ke ɣanduna kuana die yi nani yi da tie ɣanowna yaabo yeni? **21** Be yapo ke yi tuo gi ɣua laa kuana ya n tie: Nan da ta, ɣan da leni, ɣan da sii **22** Akuli maadi ya bonla n pia mi tienna go ba bodi ya maama. Akuli ɣua binisaaliba n bili gi bangi yaala **23** A kuana yeni tie nani a pia mi yanjuomo kelima a cedi bi niba n gandi ban baa jaandi maama, gi go bili bi niba nya Wadi bi yula gi Wangi bi gbannandi pala, ama ɣaa pio mayuli gi ba todi bi nuba ban ya paani bi gbannandi bonbuakaala. **24** yi bani ke yi bo taan len obila kuli gi ba wan bili yi po ya ɣalimani ke yi tie yi panpaani, kelima yitu uni t yomdano Kristu po. **25** Yuo n tieni yaal a n bia kuli bo ba o biodimo pan paani, kelima u Tieu gi gagoli bi nuba leni biyaba.

4 Canba nba n ya tiend b tuon sonla yal ɣan gdagd, kdugn: mɔ pia canba ku ye tapol po. **2** ɣam k ya jaand man yen a donda yarin. **3** Ya jaand man tya po mɔ, ku tien n fid k fuod l ganl u ñømaan po, k min fid k tund b nub Kristo ciila, yal ya po nced k n y c dan salgn. **4** K gɔ ced k yuakul n ɣam k bando nan m bi bu maad nand yen. **5** ya ye man yen n yanfuom yen cincanl yab k gɔ da biand n yaam. **6** I maani nya yeg yen i ñøgaal, k man n gbadim, lanfid yin band yi bu jiin yua kul nand l'an ya man o. **7** N ninjua, n buad o, u tien tuonsu gbengl yua tieg, n tuonsanlielo yua kb yiu Tisik yen, bu waani min tie yua. **8** N ban yo k sono i kann, k yin band tin ye nand, wan fid

g sōng i pala. **9** N sōna yen n ninjua buad'o Onesim yua tie i mə ya yua. B bu waani tin yen nanad kul ne kam ne. **10** Aristark, n yom yegnu fuondii, yen Barnabas ninjua Marc, yua ya poi kb den dien k Maadi ku ya pund i dogn yin ɳam g gau bonjanf yeni **11** Jesu yua kb yiu Justus yen mə, fuondi b kul ne tie konjakpela i, k tie yab biba mən todn kn fiel k san u tien tuonl, k gə den sōng n pal. **12** I nataanu Epafras Jesu Kristo tuonsunl fuondii, u l gba i poi u jaandin, k məkiya pan set k gben, k gə gbad bonkul ya niimin yin jiin iba canii u fien buamin **13** K dugn n tiend kasied u po ku l gba yim yen Laodise, yen Hirapoli yab kul po u jaandin. **14** N donl buad'o dogda Luc fuondi, yen demas **15** Fuond man t ninjab yab ye hal Laodise yen Nin fas yen u jaandiogn yab, yab yen u den yen kul n po na. **16** I ya pan cog u kadaaog ne i denpo k gben, yin mond Laodise yab n mən cog l kadaaog, k yin yuand k ga min den ten Laodise jaadiog ll ya kadaaog yen, k cog l mə. **17** Yin ji maad arsip: ɳam k diid u Tien tuonl yal ka den ga yen, k ɳam g son lan ya ɳan. **18** Min pəl monondien ne yen n nuu. ya tien man n po k n ye dansal gni u Tien balg n ya yen i.

1 Tesalonika

1 Mini pølo, Siliven yeni Timote, n diani li tili ke fuondi yinba tesalonika jaandieli yaaba n ye u tienu yua n tie baa nni yeni ti diedo jesu kilisiti nni, ke o ȳanbili yeni o yanduanma n ya ye yi po. **2** Ti tuondi u tienu yoginu kuli, ti tiadi yi yela ti jaandi nni yi po. **3** Ti tiadi yoginu kuli ki kaa cedi yi dandanli tuonli po yeni yi tuuni yeni mi buanma maama po, yeni yi pia ya dandanli sedima, ti diedo jesu kilisiti yua n tie u tienu ti baa nintuali. **4** N ninjaba u tienu buakaaba, ti bani ke u tienu den yini'yi. **5** Tii den wang'i'yi o laabaali ȳanmo yeni mi maama bebe ka, ama yeni u tienu fuonma yua paacianmu po, yeni li pamancianli kelima la bøn'yi, yi bani tin den ye yi siigan yeni ya tøgu buolu yi ȳanmu po. **6** YI den tua yabi n ȳødi tinba yeni ti yonbidaano yaaba n gaa u tienu maama ba o fala cianmu siign yeni u tienu fuonma yua n puuni ya pamanli po. **7** Ke yi fidi ki tua ban ba togidi yaaba yeni yabi kuli ye Masaduana yeni Akayi po. **8** Kelima laa tie yi ya kani yeni Maseduana, yeni Akayi bebe ke u tienu maama den ya yaali, ama i kaani kuli yi dandanli maama den yadi ke laa gø tie tiladi nilo n goa maadi li po. **9** Kelima bani bi ba tie sieda li po yeni tin den ba ya cangaanma yi kani, yeni yi den lebidi ke ȳoadi(ȳødi) u tienu ke ȳaa i buli, ti ba ȳoadi u tienu yua n suo ke tie moamoni. **10** Moala yi gu o bijua jesu, wani jesu yua n den fii bi kpienba siigin ke den faabi ti u tienu pabienli yaali n ba cua.

2 N ninjaba, yinba bani ke n pundma i kani laa tua fanma.

2 Ama tin la ya fala yeni, ya sugidi Filipi dogin nni, nani

yin bani maama tin den taani ki cuo ke loli lan ya papaali
yeni ti tienu, ki tin waani u tienu o laabaali ȝanmo ke
yaani a maba. **3** Kelima tin den tundi ya tunda, naa den
tie ki baandi yi yeni ya yantiali ki ȝani janbi maam. **4**
Ama yeni u tienu den diidi ki sua ki ti dagidi k o teni'ti o
maama, yeni wani tin den maadi lan ya maama ka k bua
tin mangi bi niba pala ka, ama tin den bua ki ya mangidi
wani u tienu ya pali. **5** I bani ke tin den ye i siigan ya
yognu, ti den ke wang'i ti ȝomandi ka, ti goa den pia
ȝalmani buama yantiali u tienu tie ti sieda lan ya bonli
kuli po. **6** Tii den lingi bi nisaliba ya kpiagidi ka, yaabi ba
ñaa i kan bii yaabi ba ñaa kaan tianu mɔ, ya yoginu ke ti
den pia u paalu ke tieni yeni nani tin tie kilisiti tondiba
po. **7** Ama t den ye mi siigan yeni mi yanjiima, nani o
pomado n kubi o bila maama yeni. **8** Yeni, ti pali den siadi
li po, ti den ye yeni li pamanli, ke tin waani o laabaali
ȝanmo, ba u tienu maami beba ka, ama tinba mɔno ya
miali yenm po, kelima i buanma ti po i, den pundi lan
kani. **9** Kelima, yi ya tiadi, n kpiiba, ti tuonli yeni ti fala u
ñiagu yeni u yienu kuli, tin den tuuni ka ke bua ke tua
oba kuli po tugili, ya yoginu ke ti den wang'i o laabaali
ȝanmo **10** Yi tie sieda li po, u tienu mɔ tie sieda, ke tii
den pia tagili yaali ke li ba fidi ke jagili ti yi siiga. **11** Yi go
bani ke tin den ye yi siiga, ti den ye i po nani bibaa n tie
maami o bid po yeni, ke puun yi i tundi, ke paagidi i pala,
ki go tiendi i po sied. **12** Ke yi ya cuoni maama n ȝani u
tienu po, wan yua yi yi o badi dienma nni. **13** Li ya po,
yoginu kuli baa tiendi u tienu baliga ke dugini o ȝanbili
po, yeni ya yoginu kuli ke ti gbadu u tienu maama, u tienu

maama, yanma, ke ti den tuo ganma, ke la ke tie nisali
yantiali ka, ama nani man tie maama, u tienu maama
yanma tie maamɔni ke tuuni yabi pia ti dugidi mi po. **14**
N kpiiba yi den ɔðodi u tienu n yini yabi jesu kilisiti nni ya
jaandidiena ye Jide, kelima i doginu yaaba den waani fala
nan bi ya dogun jifnba n den waanb 'ba ya fala. **15** Bani
den kpa o diedo jesu yeni bi nisøginkaaba. Ke waani ti mɔ
kog laa fala biado, ba ke bua u tienu maama, bi tie bi niba
kuli yibali. **16** Bi yiedi ti po ke tin da wangi bi nilanba u
tienu maama ke bi mɔ baa m faabma, bi tieni ke li pundi
bi tuonbiadi po. Li pundi u tienu n cuo'ba. **17** Tinba, ynbi
n ninjabi, yoginu ba tin siedi i kani, ama tin den siedi ke
ŋaa'yi yeni ti gbannandi ne. Ti pali wani den ta yi po. **18**
Ti den bua tin gɔ cua yi kani, mini yeni pol, ama ti bobini
li po taalimi lie, ke sitaani pani'ti. **19** Kelima bee n tie
ti papaali saala po, bii ti pamanli, bii ti kpiagidi, laa tie
yinba yeni nitøba, ti yonbidaano jesu kilisiti n ba te gua
cua a? **20** Kelima yinba n tie ti kpiagidi yeni ti pamanli
3 Tin den ki fidi ki juuni yeni tin waagi yeni maama po, ti
den jaggi ke min yeni Silasi n ba ye yeni Ateni beba. **2** Ke
soni ti kpiilo Timote i kani, o taani ke suani yeni u tienu,
ki tie ti tuonsɔnlielo Kilisito laabamanli muandun nni. Ti
son'o ke wan paagi i pala, ki tundi yin ya se bonjanla i
dandanlin nni, ki siiga n oba kuli yama n da ɔmadi yeni
ban wangi ya fala po, **3** kelima u tienu jagi ti po lan nni. **4**
Ya yognu k n den ye yen'i, ti den tuodi ki wangi ke bi
ba waan'ti fala, li gɔa tieni nani tin den yedi maama. **5**
Nani min den kan fidi ke juuni ke kan la'i yen, n den soni
Timote i kani ke wan bandi yin se li dandanli nni maama,

kelima n den jie ke mi tulima daano n da te tunlini ke cedi ke ti tuonli i siigan n tua fanma. **6** Ama Timote n ñani i kani ke kpeni ke la ke waagi o puni'ti ya laabaali n mani. O gó waan'ti yin pia ya dandanli yeni ya buama n tie nandi. O maadi ki bua yin la'ti nani tinb n bua tin lai maama yeni. **7** Lan ya po ti kpiiba, baa tin li ye yeni, o yinyieni biadu, ke laadi fala, ti pala pa yeni yin pia li dandanli **8** Møla ti yama dua kelima i se ke li pa ti yonbidaano jesu kilisito nni. **9** T kan fidi ki tuoni u tienu lan dagidi tin pia ya pamanli o kani ki dugini po. **10** U yensiinu yeni ku ñiangu kuli ti miadi u tienu yeni ti pala kuli ke tuo tin gedi i kani ki todi ke yin baa ki biini yaala n pødi i dandanlin **11** Ti baa u tienu yeni ti diedo jesu n ñanbiti po u sanu tin góa cua ki lai. **12** Ke u tienu n pugni i siigan mi buanma yaali ke ti pia i po. **13** Wan todi, ke i pala n ñanbi ki cie ke yin ya gbie yeni tirjani u tienu nungan nni ya yoginu ke ti yonbidaano jesu ba guani yeni o maleknba.

4 Møla wani, n ninjabi, ti paandi ti pala ki gó cegi ti diedo jesu tuonli po, i gó gbadi ti laabaalo yaal n tieni kuli, yin ba cuoni maama ki fidi ki ya ñani u tienu nungan, maamøma, i gó li cuoni yeni, yin ñmigdi ke gó sóni ñanma ke pugini. **2** I nan tiani tin den naani maama ki baa suani ti diedo jesu sónu ni. **3** U tienu n bua yaali tie ke yua kuli n kubi o yuli ti ñandin ni ke gó cuo oba yeni mi conconma. **4** Ke yua kuli n fidi ki cuo oba yeni mi conconma ke bia maadi i mɔni. **5** Oba kuli n da ñaa ti nianbiidi n kuni o yuli, nani yaaba n ke bani u tienu n suani maama yeni. **6** Oba kuli n da di o lielo jodi bii ke

jaanbi o lielo i tuona nni, kelima ti diedo ba bu ke ȳmali yua biidi tubli nani tin den waani maama yeni. **7** Kelima u tienu ke yi'ti ke tin ya suani jøgindi tuonli ka, ama tin ya ye ti ȳandin. **8** Lani cedi yua yie ke kan cønlin tin yedi ya maama ne, naa yie yinbi ka, o yie u tienu yua n ten'ti o fojanmo i. **9** Yaali n tie i liebi buama, la ke tie ke ban diani tili ke waani ka, kelima u tienu møno bo tuodi ke waani yin ba bua i liebi maama. **10** Maamønmi, i gø li suani yen Maseduani dogni kuli i siigani, ama yin ȳanbi ke pugini. **11** N gøa cegli ke yin ya tie suoo ke suani i tuoli nani tin den waani maama yeni. **12** Yin ya kubi yeni, i møni nni lan ya pia li cønlin yeni yaabi ki bani u tienu ke liba n gø da pødi i. **13** N kpiiba, n ke bua ke nilo n ya ye li bonbonlin i yaali ntie bi tinkpiiba ya po, ke lan ȳmadi o maalima nani yabi n ke pia ban daani yaali. **14** Ti ya tuo ke jesu bo kpe ke bia yiedi, u tienu ba yiedi'ti mø ti kaadin yeni jesu. **15** Ke dugini nani u tienu tili n yedi maama, ke tinbi yabi n da pia i miani ki gu jesu guanma; ti kan gaa liiga yeni bi kpienma ka. **16** Kelima ti diedo ba cedi maleknba siigan yendo n yigini, li naatunli n gøa møa tapolu po, yabi n du jesu po ke den kpe ban kpia ke yiedi. **17** Ke tinba yabi n da sieni ki pia i miani, wan yugdi ti kuli ke do yen'ti tapolu jesu ke yeg yeno li pamanlin nni. **18** Yin ya paandi i liebi pala li maama po.

5 Møla yali n nua o yogu yeni a dana ke tie lan tieni tili ka, **2** kelima i bani ke o diedo yogu ba cua nani o suudi yeni u ñiagu. **3** U yogu cuon, b tøba b maadi: li kuli tie pamanli yeni tin ye li guunlin.” ama u tienu fala b jiidi ti po nani ti madi n yi cuo o pua i, yeni bi kan ñaa leni palbi.

4 Ama n ninjaba, i ke ye li bonbonlin k li daali n te ba i po nani o suudi yen ka. **5** Kelima i kuli tie mi yinyinma yeni li daali yabi. I ke tie o ñiagu yabi ke buali bonbonlin. **6** Møla, da gøa man nani bi tøba yeni. Ama ya cengi mani. **7** Kelima, yabi n gøa o ñiagu **8** Nani tin tie u yienu bila yeni, ti baa ñani, ke la li dandanli yeni m buanma, k ciibi ñalbaga. **9** Kelima u tienu ke lugdi'ti ke u mutuoli n ba ti po ka ama ti yonbidaano jesu buanma po. **10** Ke kpe ti po, ke nua ti gøgi, ti suo yeni wani. **11** Møla, ya taagi ke gøa ya todi mani i lieba nani yin ban maama yeni. **12** Ti jaandi k yin ya bani ke cønlin bi cianbi yeni yabi n ñmagdi u tienu tuonli. **13** Ti miadi ke yin ya pia mi buanma bi po ke dugni tuona po. Ya ye mani li pamanli ni. **14** Ti pug'i, maadi mani yabi n suo li ñmadlin ya paandi yaab ye a maaban, ke todi talignba, ya jie man b nunbaogu. **15** Cuo mani iba ke nilo n da ñmiandi biandma, ama ya ñua mani yaali ñani ñmianma yua kuli kani. **16** Ya ye mani li pamanlin yogu kuli. **17** Ya jaandi mani ke da sedi. **18** Ya tiendi mani baligi bonli kuli po, kelima u tienu bua yeni jesu po. **19** Da jundi mani mi tagma. **20** Da yie mani mi døgdima. **21** Ama ya bigidi mani li kuli. Ñødimani yaali n ñani. **22** Yie mani bonbiili kuli. **23** Mi yanduanma tienma n paag'i, ke i tagima, i nalimu yeni i gbannandi n ya ye o kani ke jeje ki ye hali ti diedo jesu cuanma. **24** Yua n yini ñani, wani n go bi tieni. **25** N lieba, ya jaandi mani ti po. **26** Fuondi mani i lieba kuli ti ñandin. **27** Yonbidaan po i ke nmaadi, ke bi numønba kuli n cogi li tili ne. **28** Ke ti diedo jesu baliga n ya ye yeni

2 Tesalonika

1 Pøli, Silasi leni Timote n diani ya tili ne, Tesalonika jaandtieba yaaba n dugi U T ienu, ti B  a leni ti Diedo Jesu Kirisiti nni. **2** U Tienu ti B  a leni ti Diedo Jesu Kirisiti   anbili leni mi yanduanma    ya ye leni yi. **3** N kpiiba, Ti baa jaandi U Tienu yi po yogu kuli. Lan buali maama n yeni kelima i dudugdi kpedi boncianla, ke i buama i lieba po pugdi. **4** Lani n cedi ke tinba ti b   maadi i maama leni li pamanli U Tienu jaandiedi nni. Ti maadi i pa  ili (juunli) leni i dudugdi leni ban wangyi ya falaciamu, ti maadi yin tuodi ki gaani faligima po. **5** Li tie maalma i U Tienu buujiali po. Lan ba juodi maama, i ba dagdi yeni yin kua U Tienu Diema nni kelima i la fala o po. **6** Li tiegi ke U Tienu    jmiani yaaba n den falgi yi u falciamu, **7** ki nan s  ngi i pala, yinba yaaba ke bi waani falaciamu. O ba tieni la ti Diedo Jesu ya   nani   aljanli nni ki guani leni o paaciamu malekinba. **8** O ba jiini yaaba n ki bani U Tienu leni yaaba n ki c  lni ti Diedo Jesu laabaaljamo u muciamu nni, ki tuu li panli. **9** Bi ba pa bi tuonbiadi panli ki fagi leni O Diedo leni o paaciamu yudandi. (*ai  nios g166*)

10 O ba tieni la, o ya guani ya daali ke o buolu ba dondi o, ke o dugkaaba    kpaandi o yudandi. **11** Lani ya po i, ke ti baa tundi ki jaandi i po. Ti jaandi ke ti Diedo    tieni siedi ke i dagdi leni U tienu    lugdi ki yini yi. Ti jaandi ke wan niani ya   anma    tieni ki dudi o buama nni leni i dudugdi tuona. **12** Ti miadi ke U Tienu, Ti Diedo Jesu Kirisiti   anbili po, Ti Diedo Jesu yeli    baa ti kpiagdi i po, ke yi mo    baa ti kpiagdi o po.

2 n nua ti Diedo Jesu Kiristu cuama, yeni tin ba taani ki kali yeni o, n naataani, ti mia yi sugli, **2** ke yin da ñja ban lebdi i yantianjanli faala, lani yaa ka ban ñmadi yi yama, yeni ya maama n naani sawali, bii maabanma, lani yaa ka tili ke bi tua ke li ñani ti kani, nani O Diedo guanma yogu pundi. **3** La baa maama kuli, yin da cedi ban taa bu nunfanbu ki bøndi ki tulini yi; kelima li buali ke mi yenyiema ñ kpia ki cua yo, ke tin la ti tuonbiadidaano ñ legdi, wani yua n tie mi bodma bijua. **4** yibali yua n dongi o yuli ku tua ke o cie U Tienu bii ke o cie yaali n dagdi yeni ti kpiagdi, hali ki kali U Tienu jaandiegú nni, ki yini o yuli ke o tie U Tienu. **5** I ki tiani ke n den maadi yi lanya bona min den ye i siiga ya yogu? **6** To molane, i ji bani yaali n pani o ke wan da legdi ke o yagu dá ki pundi. **7** Kelima mi biadma yaalidgu tuona ji tuuni i; li buali ke yua n dá pani o yeni, ñ bodi, ki pandi o u sanu. **8** Lanyogu, mi biadma daano ba legdi, ti Diedo Jesu ñ piebi o faama, ki biidi o sani, ki cedi o cuama yenyenma ñ biani o cain. **9** Li biadma daano legdima ba ña setaani aalu kani i, yeni yaalidgu tuona yeni li bulbøndi yeni mi tofaama. **10** O pia ya nunfanbiadibu n ba bøndi ki biani yaaba n ki tuo ki ga ke i mɔmɔni buama n ba faabi ba. **11** i, U Tienu ba sɔni bi po ya paalu n ba tulini ba, ban ñɔdi mi tofaama sanu, **12** ki fidi ke ban bu ki cuo yaaba n yie mi teginma sanu, ki tiendi mi biadma ki mangdi bi pala kuli. **13** Tinba ya po, n naataani, O Diedo buakaaba, ti baa tundi ki jaandi ki tiendi U Tienu balga i po, kelima U Tienu tuodi ki lugdi yi hali mi cilma, ki ba faabi yi, mi fonjanma ñanbli po yeni i dudugdi i mɔmɔni nni ya

po. **14** Lanyapo i, ke o taa ti laabaaljamo sanu, ki yini yi ke yin baa ti Diedo Jesu Kiristu kpiagdi. **15** Lanwani i, n naataani, yin ya see taajalalie, ki ya kubi yin ga ya tunda yeni ya ñømaama mi maama kani yeni a tila kani. **16** Ti Diedo Jesu Kiristu yeni U Tienu T Báa, yua buadi ti, ki puni ti ya baagli yeni ya dandanli n ki pia gbenma o ñjanbli po, (**aiōnios g166**) **17** Wan sōngi i pala, ki pugni yi u paalu a tuonjama po yeni maaajanma kuli po.

3 Møla, n naataani, jaandi man ti po, ki fidi ke ti Yonbdaano maama n yadi tonma, ke ban tuo ki gaa leni ku cølgu nani lan bo tieni i kani maama yeni. **2** Ke U Tienu n̄ ñani ti a nibiada leni bi tondanba siiga, kelima, bi kuli ki pia ti dudugdi. **3** Ti Yonbdaano ñjani, o puni ti u paalu, ki gó guu ti leni ti tuonbiadi. **4** Ti Yonbdaano cedi ke ti pia li dandanli yi po, ke i tie, ki gó baa tie tin miadi yaala. **5** Yonbdaano n todi yi yin bandi U Tienu buama, ki todi yi yin pia li juunli nani Kristo yeni. **6** N naadaani, ti miadi ti yonbdaano Jesu Kristo yeli po, ke yin fagdi leni ya niba n ye ku yenyebiigu nni kuli, ki gó ki cølni yin gaa ya tunda ti kani. **7** Yinba møno bani yin ba togdi ti maama, kelima ti den ki ye leni ku yenyebiigu nni ka. **8** Obá den ki teni ti ti jiedi faala ke ti dini; ama, ti den yen tuuni yienleni ñiagu ki laadi fala yo, ki je; ke tin da tua tugli obá. **9** Li ki tie ke ti bo ki pia yiko leni ban teni ti ti jiedi ka, ama, ti bo bua yin togdi tinba møno ya yenyienu i. **10** Kelima, ya yogu ke ti den ye i kani, ke ti bo maadi: Yua n ki bua ke søni tuonli, wan da je mø. **11** Ama ti nan gbia ke bi maadi ke bitøba ye i siiga ki ye ku yenyenbiigu nni, kaa bua ke bi søni tuonli, ama ki nan ye ti bonyoyuodi

nni. **12** Ti miadi li danba, ki balni ba Jesu Kristo yeli po,
ke ban ya tuuni ki je bi fala po leni mi yanduama. **13**
Ama yinba n kpiiba, yin ya tie mi ȷjanma. **14** Li ya tie
ke yua ki cəlni tin maadi yaala li tisənkaali ne nni, yin
ȷnaa o ki da nagdi o, ke i fee n cuo o. **15** Yin da kubi o
nani i yibalo ynei ka, ama ya cegli o man i ninjua yeni. **16**
Mi yanduanma Yonbdaano məno n puni mi yanduanma
yogu kuli, bonla kuli nni! Yonbdaano n ya ye leni i kuli!
17 Min Pəli n diani li tili ne leni n nugu, ki fuondi yi. **18** Ti
Yonbdaano Jesu Kristo ȷalbalgo n̄ ya ye leni yi!

1 Timote

1 Pøli, Jesu kiristi tondo nani lan ɣua U Tieu ti candaano
yeni Kiristi Jesu, ti dandanli bali maama yeni, **2** N dangi
ya tili ne, Timote, n bijua ti dudugdi yeni i møni nni
po: U Tieu, ti Báa yeni Jesu ti Diedo ɣanbli yeni mi
niñingbadcianma, yeni mi yanduanma ñ ya ye yeni a.
3 Nani min den waani a ke ɣan tieni maama ki fidi ki
gedi Maseduani yeni i, ɣan ya ye Efesi dogu nni ki fidi ki
waani bi niba ban ba tøgni ya sanu, ki da lebdi yennjødma
bi tunda nni. **4** Ban da cengi bi tunda nni a togda yeni ya
nifiima n ki pia gbenma, ki nan fiindi mi ñøniamma, kaa
pugdi bápu ke li ɣua ti dudgdi U Tieu tuona po. **5** Ama li
bali maama ñ ɣua yaali n tie mi buama yaama ñani li
papienli nni, li yantiajanli nni yeni ya dudugdi n tiegi
i mømøni sanu nni. **6** Ya niba n lebdi ki taa santianu,
tudi ki kua ya maacianma n ki pia mayuli nni. **7** Bi bua
ban tundi bi niba li bali maama, ama ki nan ki gbia ban
maadi yaali yeni ban wangi yaali niima nni. **8** Ama, ti
bani ke li bali maama ɣani, li ya tie ke nilo taa ma ki sóni
ya tuona n tuagi ti yikodi sanu **9** Ti nan bani ke li bali
maama ki bili yaaba n tiegi po ka, ama yaaba n ki cølni
yiko yeni yaaba n fiindi mi yenyiema po i, a yenyieda
yeni ti tuonbiadidanba, yaaba n ki ɣua U Tieu yeni bi
yanbøndanba po. Mi bili yaaba n biani bi danba miali
yeni a nikpala po i. **10** yaab n kuani bi yuli mi conconma
nni, yaaba n taa nintuali, ki dua yaaba, a nisuura yeni
a sanjiala, bi tuofaadanba, a tingbangbaaba yeni yaali
n ki tuagi ti dudugdi sanu kuli po, **11** Lan ya bangma
ɣua O cabøjandaano U Tieu ñ piani nni ya yudandi

laabaalŋamo i. **12** N maali ke ti Diedo Jesu Kiristi yua n pugni nni u paalu, kelima o diidi ki sua ke n duu o po i ke o puogi nni lan ya tuonli, **13** Mini yua n den fanbi U Tienu yikodi, ki go tie jadi daano, n baa U Tienu ŋanbli kelima n den ki bani ki tie lankuli. **14** Ama Ti Diedo ŋanbli təgnī min pia ya dudugdi yeni ya buama Jesu Kiristi nni, ki paadi likuli. **15** Ya maama ne məni boncianla, ki go pia ti dudugdi yuakuli po, ke Jesu Kiristi cua ki tinga po ki bua faabi ti tuonbiadi danba i. Mini n biidi bi siiga nni ki cie.

16 Ama lanyapo i, ke n baa mi niñingbadma ke li wangī ke mini n cindi ki la Jesu Kiristi ñ pia ya juunli. O tieni lani, ke lan tua nannanli yaaba n duu o po hali ya miali n ki pia gbenma. (**aiōnios g166**) **17** Məlane, ti kpiagdi yeni ti yudandi tie hali ya yognu badciamo, yua ya miali n ki pia gbenma, ban ki nua yua, Tienyendu baba yaadi, li bina yeni li bina, Ami! (**aiōn g165**) **18** Timote, n biga, min teni a ya maabilkaama ne, ke mi ŋua ban den pua a po ya sawali yeni, li tie ke ŋan kəni li kənkənmənli; **19** ŋan ya pia ti dudugdi yeni li yantianjanli. Bi tianba buoni li, ke li tulni ba, ke bi fagdi yeni ti dudugdi. **20** Himene yeni Alekisandiri ye bi siiga nni, N sagni bani yeni sutaani, ke ban bangi ban ba təgnī ya sanu ki ji da fanbi U Tienu yikodi.

2 Lanwani ii, n dá ba paani a pali, ke ŋan ya tie i jaandi, ki miadi u sanu, ki miadi sugli, ki tiendi uU Tienu balga bi niba kuli po, **2** bi badcianba yeni yaaba n pia yikodi kuli po, lan todi tin ya ye ya yema n ŋua mi yanduanma, li yanjaali, U Tienu sanjədma yeni li seli nni. **3** Lani n ŋani ki dagdi U Tienu ti candaano po. **4** Li tie o po buamənma,

ke bikuli n̄ baa mi faabma, ki bandi i məməni cain. **5**
Kelima, tienyendu baba n ye, yeni candanyendo baba, bi
niba yeni U ienu siiga nni, Jesu yua n tie Kiristi yeni nilo.
6 Wani n yidi o yuli salga bi niba kuli po. Lani n wang
wan tieni ya kasiedi lan buali ya yognu. **7** Lanyapo i, ke bi
bili nni ke n tie tundka yini tondo. N maadi i məni i, n ki
pua tuofaama ka. N tuonli n tie min tundi bi nilanba ti
dudugdi yeni i məməni sanu nni. **8** N bua bi niba n̄ ya
jaani ban ye naani kuli, ki yi doni bi nui ti ŋandi nni, ke
pabienli ki ye ki buali tama. **9** N go bua bi puoba n̄ ya
bobi bi tialakaadi lan buali maama, ke li ŋua li fangli yeni
bi gbannandi cəlungu sanu, ban da la, ki pili bii ki pang
bi udi yeni wula bii anjilfa, ki da yie ya tialakaadi dunga n
paa. **10** Ama, N bua ke ban ya ŋanbidi bi yula lan buali
maama nani ya puoba n wangti dudugdi bi tuonjama
po yeni. **11** O pua bi baa bangi bonli kuli li ŋminŋminli
nni i, yeni u cəlungu sanu nni, **12** Li ki cabi ke o pua n̄
tundi o ja lanyaaka wan ya pia ti yikodi o ja po, ama o baa
ye li ŋminŋminli nni i. **13** Kelima, bi cindi ki tagi Adama i,
ki tuani Efa. **14** Bi nan ki bəndi ki tulni Adama ka, ama bi
bəndi ki tulni o pua i, ke o kua mi tudma nni, ki miidi li
kuali. **15** Yeni lankuli, o ba baa mi faabma ti madi po, li ya
tie ke ke o ŋədi li miinli, ti dudugdi, mi buama yeni ti
ŋandi sanu.

3 Ya maama ne tiegi li ya tie ke nilo bua tua gobdika; o
lugdi ya tuonli n məni boncianla. **2** Li buali ke gobdika kan
ya pia jalgi bákuli, ki ya pia oyendo baba, ke o yama dua,
yua n pia li miinli, yua cegni o yema, ki banili cangaali, ki
ba fidi ki tundi niba **3** O kan kuani o yuli li daañuli nni,

yua ki pia jadi, ama yua gaani sugli, ki pia li juunli, kaa kpaani o yuli po baali. **4** O baa bani o diegu kubma, ke o bila cengi o maama, ki colni. **5** Kelima nilo ya ki bani o diegu kubma, o ba tieni ledi i ku kubi U Tienu nitaanli? **6** Li ki buali ke wan ya tie kɔnpanga, o japaaciandi ñ da ti cedi rutaani ñ buu ki cuo o. **7** Li go buali ke wan la kasiedi kaantianu, lan todi o wan da baa mi tudma bii rutaani diagu nni. **8** Bi todkaaba mo baa tie mɔmɔnsala i, ki fagi yeni palalie danba, li daañucianli yeni mi ŋalmanbuama. **9** Bi baa kubi bi dudugdi ñ dɔgdi bi po ya mɔmɔni yeni li yantianjanli. **10** Bi dá ba cindi ki biigi ba, ki diidi yo, bi ya ki pia tagli bákuli, ban fidi ki cili bi tuonli. **11** Bi puoba mo baa tie yaaba n maadi i mɔni, kaa jondi nilo po, ki pia li yumiinli, ki tie payenli buama danba lan tieni maama kuli. **12** Bi todkaaba baa tie poyendanba, yaaba n ŋanbi ki tundi bi bila, ki kubi bi dansanu bonjanla. **13** Kelima, yaaba n tuuni bi tuona bonjanla ba baa li seli yeni li dandanli kelima bi dudugdi Jesu Kiristi nni. **14** N diani ki maadi a ya bona ne, ki daani ke min cua a kani yognubá. **15** Ama, ki fidi lan todi a, li ya tie ke mii cua tonma, ŋan bandi a yema U Tienu diegu nni, yaagu n tie U Tienu yua tundi ki pia miali nitaanli, i mɔmɔni jumu yeni yi daasiedu. **16** Lipo n cedi ke tikuli taani ki tuo ke: “Mi yennɔdma mɔmɔni tie yaalidgu bonli i” O dɔgdi yeni ti gbannandi, ke fojanma saa i mɔni o po, ke malekinba la o, ke o wangí o laabaalinamo bi niba siiga, ke bi dugi o po ŋanduna nni, ke bi duoni o ti yudandi nni”.

4 Ama mi fuoma kadi ki maadi ke li kan waagi, nitianba ba ŋa ti dudugdi, ki ŋɔdi mi tulimma yeni i buli tundma. **2**

Li ba tua yeni kelima bi yantiali ɻødi mi tuofaama yeni mi muyima. **3** Bi ba beli li pokuandi yeni ti jakundi, ki beli U Tieu n̄ tagi ya bondikaali, ke yaaba n dugi o po, ki go bani i mɔni n̄ ya taagi ki di ki tiendi U Tieu balga yeni dima **4** Kelima U Tieu n̄ tagi yaali kuli ɻjan, ke tin ba taa yaali ki tieni U Tieu balga kuli ki pia luma. **5** Kelima U Tieu maama yeni mi yenɻødma ɻjanbi likuli. **6** A ya waani lanya bona a kpiiba, a ba tua Jesu Kiristi tuonsɔnmɔno yua ke o dini o ti dudugdi lanbona yeni ya tundigama ke a ga. **7** Ama, ɻjan n̄oli a pociana n̄ faadi ya concontelmi, ki nan faadi li papienli sanu **8** Kelima, u gbannansaagu tuona n̄ pugdi yaali ki pia fuoma, ama mi yenɻødma sanu mɔni bonciala li kouli po, li calini molane yema yeni ya yema n ba yuandi ki cua nɔnianu. **9** Ya maama ne ki pia tama ki nan selindi yua n ga ma. **10** Kelima lanyapo i, ke ti tie ania, ki tuuni boncianla. kelima ti dugi U Tieu yua n fo, ki go tie bi niba kuli candaano, yaaba n duu o po yaali n cie. **11** Kadi ki maadi li bona ki go tundi a. **12** Obakuli n̄ da fali a sɔpaanma, ama ɻjan ya tie yaaba n wangi ti dudugdi bi maama nni. **13** Ya fiini mi cogma nni, mi tundma nni, ki ya paandi bi niba pala hali mi ba cua. **14** Da yuandi ya yenpaabu n ye a niinni, ban den pua sawali ke yaaba n ɻua U Tieu nikpelba maani a po bi nui, ke a baa yaabu. **15** ɻjan ya fiini li bona nni bonjanla, ɻjan taa a yuli kuli ki cabi li bona, yukuli n̄ bandi ke a tuona cuoni bonjanla, ki caa liiga. **16** ɻjan guudi a yuli, ki diidi a tundma nni bonjanla, ɻjan ya tie ania li bona nni, kelima a ya tie yeni, a ba fie a yuli ki go fie yaaba n cengi a bangima.

5 Da narbi k manboli mani o jakpelo, ama ya pa andi u pali, nani biba yeni; ya paandi u nupaøngu pala nani i nataani yeni. **2** A puociana nani binaa nba yen, b puobidi nani t ninsiaba yeni, l papielem **3** Seln a pakuana yaab n ñanbi k tie pakuana. **4** L ya tie k l pakualи pia t bidi lan yaka a yabilia ban ñigni k ya pia t ñandi b diogun, k go ya tiendi b danba ban tund b yaali, k l ma l ñani u tienu po **5** Yua tie pakual yeni mõni, k tie yuan cuo li ba k ta u dindanlik cabi u Tieu k go jaandi, k miadi u tiensugli yieni yen ñiøgu. **6** Ama ya pakualo n kpaani dulña ne yenyienu kpe'u ba l ya tie ku fuo. **7** Tund'ba mani l bona k ban ji da pia jalgi ba. **8** L ya tie k yua k nanbi k ñanbi k ñmagdi o nibi yaabi ñanbi k tie u diogun ya yaabi, biani u mõmõnigaama, yu k bani u Tieu yaali su yen'o. **9** K fidi ban yini pua k u tie pakualo wan mõndik ya pia bina piiluobo k ya tie yua n den kunni ja yendo baba. **10** K yua kul ya bani k u tuona den ñani k den wlubi tu bidi, k den gaani b canba, k den ñuudi b nunjanba taana, k den todi b cicagdanba, k den tiendi tuojan buoli kul **11** Ama ñan yie t pakuabidi, k l ma ya yognu k u ja nianga paadi yenba yen Jesu b ji yi kpaani ban guani k kunni b jabi **12** K ji k colni b cincin-puoni yaali k b den puoni Jesu yeni **13** K baa ji pia tuonli ba yeni, b ji waa yiegi a ñiana ni. L go k tie k b waa fanm - fanma mõ ka b waa yeni t mayiyuodi yen i tuali, k maadi ya maama k laba. **14** L po n cedi k n bua ya pakua bidi n da k kunni b jaba, k ban guani k kunnib jabak mali t bidi, k ñanbi k kub'ba a dioguni, k da ña t ninnanda ya sugdi'ti. **15** k l ma pakotianba ña a sanu yo k ji ñodi staanni **16** Kreso-yua diogun ya pia a pakuana

wani n ji baa tod' ba k lan fidyaali lan ji da tie tugkpiegli u jaandiogu po, k wani məndi fid k todi yaab nanbi k tie pakuana. **17** Ya jaandieg liig yaaba nanbi k suani b tuonli k l ȳani b dagdi yeni ban ȳanbi k la b tuonl sel bonȳanli. l nam ȳanbi k nua yaab n tundib niba u Tieu maama **18** kl ma u Tieu Kadaøgu yedi: ya nua taand' a ka pua i dii, a ji kan pibin u ñøbu. k l tuonsɔnli dagidi yeni wan ga u tuonsɔn- ȳmapaøgu. **19** Nul ya ba yeni u jaandiogliig yua maama, ȳan da gaa, l ya k tie b lie, b ta yaa ka **20** Yaab tundi k biidi nan fu yeb'ba b lieb kul nungn k yaab sieni n ji ya jie. **21** n maad'a hal u tieu ne po, hal Yesu kreso po, yeni u tieu malek po, ya cølni min yed'a uaal ne kul, k ba lugdm ba n da ye i siign. **22** Da yi peli k maandi a nugi nul po, k go da kuandi a nugu nutano biidn. Fin məno, Cuo a. ba k ya ye t ȳandin **23** Da ñu miñima baba ka. A ya yi tieni nan nu o damøngu mə waama k lan ya ȳanbdi a tugun k dugni a tuyianu yen po. **24** B tianb ya biidi k wuo b wlaama ba k b da buni b buudi məno. Ama b tianba yaali yi waagi yo ban t fioli bandi. **25** Nani a tuon ȳama n k kluo yeni l go tie yeni k t tuon biidi mə kan fidi k wuo ni.

6 Yaaba n ye ti yonbdi cacagma nni ñ ya nua bi yonbdanba nani yaaba n dagdi yeni ti kpiagdi, ke ban da ti fanbi U Tieu yeli yeni o bangima. **2** Yaaba ya canbaanaa n ȳua U Tieu, ñ da fali ba, ki ya tama ke bi tie bi kpiiba i; ama ban ȳanbi ki ya tuuni bi po kelima bi tie dugikaaba yeni buakaaba yaaba n gbaa ke ban tieni ba yaali n ȳani. ȳan ya wandi lanya bona, ki go cedi ke bi cølni li bona. **3** Nilo ya pia bangtianma ke maa taa yeni a yaama, bii

kaa tuo U Tieu bangima yaama n ηua ti Diedo Jesu Kiristi ñømaama yeni mi yenjødma bangima, **4** O tie yuondaano, ki naa bani libakuli. Yaali n pugdi, o pia ku ñøniagu yeni mi niama yianu, uni n cuoni yeni ki nanga, a kønkøna, ti sugdi, ku tuotabgu, **5** Nufanu nunfandanba ñøniama yaama n ki pia gbenma. Bi tudi i mømøni sanu, ki maali ke mi yenjødma tie ηjalmani tuonli i. **6** Lani n yeni mi yenjødma yeni li pamanli n tie ya ηjalmani n yabi ñiali. **7** Kelima ti ki cua yeni libakuli ηanduna nni ne. Ti go kan gedi yeni libakuli mo. **8** Lanwani ii, ti ya pia tin ba di yaali yeni tin ba ηagni ti gbanu yeni yaali, li dagdi ti. **9** Ama, yaaba n kpaani ke ban tua ηalmandanba, bani n baali mi biigma nni, ku diagu nni, yeni ya ηalmanbuama n ki pia mayuli, ki tulni ba, ki kuandi bi niba u ηmanbiidu yeni u dogu biidma nni. **10** Kelima, mi ligibuama n tie ti tuonbiadi kuli jiinjali; nitianba ba i ligi, ki ji bodi ki fagdi yeni U Tieu sanu, ki kuani bi yuli ti yanyagdi nni. **11** Ama fini, U nilo, ηan sani ki ηa lanya bona ki na lingi mi teginma, mi yenjødma, ti dudugdi sanu, mi buama, li juunli, ti nimøndi. **12** ηan køni ti dudugdi køkønmønli, ηan cuo ban yini a ya miali n ki pia gbenma ya po, yaali ya po ke a tieni kasiedmøno a dudugdi po bi nib boncianli nintuali. (*aiōnios g166*) **13** N miadi a U Tieu yua n tieni bonlikuli li miali nintuali yeni Jesu Kiristi yua waani kasiedmøno o dudugdi po Pønsi Pilati kani, **14** ke ηan kubi U Tieu ñømaama bonjanla ki ηødi ya yema n ki pia taglibakuli, haliyen ti Diedo Jesu Kiristi ñ ba døgdi. **15** Yua n ba kadi ki waani ti kpiagdi yudaano, u paaciamu daano, bi badcianba ya badciamo, bi diediba ya diedo,

yua n kubi ya miali n ki pia gbenma, li yogu ya pundi, **16**

Yua n ye ban kan nandi ya yenma kani, yua ke niloba kuli
ki kpeli ki la, ki go kan la halibada, yua n yeni ti yudandi
yeni u paaciamu. Ami! (**aiōnios g166**) **17** ḷjan tundi ḷanduna
ne ḷjalmandanba ke ban da tie japaadanba, ki go da kuani
bi dandanli ya piama n ki pia dugdi po, ama, ban ya daani
U Tieu nni, wani yua n puuni ya piамonma n pia ti po li
pamanli todma. (**aiōn g165**) **18** ḷjan tundi ba, ban ya tie yaali
n ḷjani, bi piama ñ ya yabi a tuadnjama, ti bulcindi yeni
ya nuu n tiani yama nni. **19** Bi ya tie yeni, bi ba taani ki
dogni ya piama ya fiagli n paa ki ḷjani, ki fidi ki baa ya
miamonli. (**aiōnios g166**) **20** Timote, ḷjan ḷjanbi ki guudi ban
teni a yaali ki nan ḷja ya maacianma n ki tie maamонma,
kaa pia mayuli, yeni u nufanu bancianma ñoniagu **21**
yaagu ke yaaba n tudi ki fagdi yeni ti dudugdi taa ke gu
tua bi tuonli. U Tieu ḷjanbli ñ ya ye yeni a.

2 Timote

1 Min pøl yua tie Jesus tondo kelima u tienu yanbuama po wan sɔni k min waani u tienu n den niani ya miali n ye Jesus kristi nni ya maama **2** n bibuadiga Timoti, n fuondi: ti baa u tienu yeni yesu kristi ti diedo n yadi pun ŋa l ŋanbili, m yanduama yeni ŋalibalga. **3** N tuoni u tienu min tuuni yua po yini ya pali siedi n ŋani nani ti yaajanba n den tuuni opo maama **4** N tiani a ninsiidi po ki gø sun k la ŋa n pali mangi. **5** N tiani a dandanmøl po a yaa Lowisa yeni a naa Yunisa n den kpel pia ya dandanli buolu, n bani cain ka mo ko pia ldandanbuolu. **6** Lan po i: ki bua ŋan yaa tundi tigi nani o muu yeni u Tieu n den puni a ya ŋanbili-paabu min den maani apo n nii ya yogunu. **7** U Tieu k puni ti yaa fuoma k pia jeje o puni ti ya fuoma pia li papaali yeni mi buama yeni l yukubili. **8** Daa jie mani fe yeni yin tiedi ya sieda o diedo po, daa jie ba fe fini mono yua ye t yonmdli nni g dugn i o ya po. taa ya paalu k o tienu tieni k tuo m cacagnma dugn i u Tieu ŋømaamapo **9** Wan fie'ti k gø yin'ti k ti ya ye m fonjanma nni, L ya sua k u tiel'i laa tie ti ya tuona po kaa, ama u den tuodi k bobn i ki dugni o ŋalbalgo po. (**aiōnios g166**) **10** Møla ti candaano yesu kristi cuama ŋanduna dogidi po l ŋanbiliwan yesus den paadi m kuuma paalu ki døgdi ti po l miali yala n baa ye ya yogunu kuli ki dugni o labaajanli wanginma ya po. **11** Utieu den puogn i ke me tua l labaalŋamo wangika yeni o tondo yeni u bangika **12** L po n cedi k laadi ya fala ne mølane ama mi jie i fe l po baawaamu kelima m bani mi daanu yua ki go bani ke pia u paalu ki ba fidi ki kubi m pianli haali l daal n

pundi **13** ƙan den gbadi n kan yaa mamoma ba tie a po bontogidikaala. ƙan ya ƙua ma k se ki paa l dandanla nni ti pia yaala yesus kristi nni **14** ƙan ya kubi u tienu n den piana ya pianyanli kelime u Tienu forjam yua ye yeni ti nni ya paalu po. **15** A bani ke ti diema yaaba ba Asi diema lebidi ki ƙa nni Fijela yeni Elimojena tie b siiga yaabi **16** O diedo n ya gba Onisifola yeni o deni yaabi po m niñima kelima o den yi duani i yama k mangidi i palawan den jie ki fe n kpaadi i po **17** Wan den cua loma ya yogunu o den tieni ania ki lingi nni haali k la nni **18** O diedo n gbadi opo mi nñima o guacuama daali. a bani ki cie nilo kukli wan den nni ya todima kuli min den Efesa.

2 Fini n big, ya pagd a pal yen ya ƙalbalgin yen yesu kilisu niini. **2** A tunda yal k a bang n kan k kasielb bocial tuo a po, bogdli ya nub k a dan bi po k ba fid ki wan bitab. **3** ƙan tuo ki ga fala yen nni, nan yesu kilisu ya nannangu yen. **4** Yua n kua t sojed k bua wan mang o canba pal kan jod o yeiyenu boam bona po. **5** Nasanlo k o ga e panpan kaa cøln ban blo ya kuana. **6** Ya kpakuolo n ko paa n tie yua n ba cil ki mang o pal taagu po. **7** Maal ƙamma min mara yal yen yom dan ba nan gbad l bona kul. **8** Fin n tiad yesu kilisu po, yua fi bi kpienb sigan, dafid yabil, yal naan yen min muandi ya labal. **9** Lan labal poe kin cangin, hal ki ban lolin nan o kukpal yen. O tienu maam, lan wan ki luol. **10** N gan li maaba kul yen li junl, kilisu yab ya po k o tienu gagd, lan fid bimøn la ya fabu n yesu kilisu, yen ya kpagidi n ki pia gben yen yal yeg yenl. **(aiōnios g166)** **11** Klma li maama tie moamoøn ne: li ya tua k t kpe yen o, yen wan, ti ba fuo yen o. **12** Li ya tua ki ti

tugn yen o t ba pia o palu. Ama ti ya yieo omoø ba yie ti.

13 Ti yaa tieg yeno, wan wan baa ye n tiegman klma o kan fid ki yie o ba. **14** Lane ki li bual min ya tiada yog kul. O tienu ki bua n niam: la pugd pu. Li yaa tie lan bid yab n song yaa ka. **15** Pag aba ki sed o tienu nug nan ya nulo n bobn, k kua li tuonl kaa pia wansan k ña li tuonl, klma o wangí o tienu maam yen e mumõn. **16** ñja ti miyoyod yen yamb n k tie li dandal yab. yab ta bi ba k tenb, b fagd yogu kul yen o tienu. **17** Li nub maam tie nan li bofuoðl yen ki li ñman k ban gben t gbanand. Li tie nan d yimane yen filet yene. **18** Bi den fagd e mon ki mali kin yiedm tienped o, yeni, bi ji ye ki ñand bocianl li dandanln. **19** Li yogunu goga, o tienu tan pupal se yen no maam yal tie o po bam: yomdan baan yaab n tie o yaab, yua n taa yomdan yel kul ba fagidi yen o. yam i dan ban yab tie o nub “yua n ye ki o tie ti yom i dan, wan fagd ti bid.” **20** O dieciangun, wula yen a ligi babaa bi be ka ye, li yøgli yen ti dad ya boba. Cincin na yal tie b yumandaciab yi yale. A tien a mõn na tagn kul. **21** Li ñjan, nulo ya cua oba min mad yal kul po. o baa tie ya bobl n bobn a tuonñjanma po, k gud pli pli, ki mon o danopo, ki pia n yaam a tuonjanna kul po. **22** Fagd yen ya yeyienu n ba bid o nupano. Sõn a palyukiba l dandanl, n buam, yen n yanduam yen ya dab n ban o tienu. **23** Yie ti yajaga bid yen yayajaga n ki pia tanpul; a ban kili cuon yen a konkona. **24** Ama, la wan ti yomdan o tuinsonlo wan ya pia konkona. li bøl ki wan ya pia n buam yua kul po. Ki ba fid tund, ki go ga amaab. **25** O ba ñagd yen li pisonl yab n ki ban o tienu. ñaa ban o tienu ya kan lebd bi yeyienu ban baa emonn? **26** bi ba

guan ki ba bi yeiyen ḷannu ki ḷan stan jalm yal n kub ti
yonbdan ki bi suan o buam.

3 Yi ban k bona kul gbem yogu ba paa hal bocienl. **2** Bi
nub ba waan b ba paa, k ba bua elig ciam bi ba duond bi
ba yen ki kan cōln nul, bi ba sugd o tienu, yen bi go
kan cōln b danb, bi ba tie mundanb kan cōln o tienu
bona. **3** bi kan muo bi ñunñim yen sugl nub, bi ba tie fagu
danb bi kan fid kub bi ba, bi ba tie nkum danb yen bi ka
buu bojanl. **4** Biba tie yaal ki bi buo yal, kba waan biba.
Biba kuɔr binub, biba buo bobigu cie O tienu. **5** Ama
bkaan fini yaa tie danka mōni, kelima babuo yale tie U
tienu Fuorjaam yaa palo. Da ḷuo laa nubi. **6** Bitiam baa
fidi kuɔ a diena botienni ke ñuun ñok bi puo yaab k ka
haal yoko. **7** Ya puo n pia ḷanduna buam hal bocienl, ama
ba fid bang li mumuni. **8** Nan Jannes yen Jambile n den
yiie Moiis maam, lan Jab moko yie e moamɔan. Bi tie ya
nub ya malim n ki ḷan, bi dandanl moko ki pa a bigna
yogunu. **9** Bi kaan fidi ya di kca, kelima yua kul baa la
bi garem. L den tien o nan ya bomlieb fakodaanpo **10**
Ama fini, a den tien nania k cōal n maam, n yeiyie nu, n
yaan jaga, n ddaan, n junl, n buam, n faala. **11** Fini mōro
a den la binuba dmabni ḷlire yen n den la ya falaa paa
Antiyɔsini, Ikoniem yen Listri dogoni. N den la ya falaa
kuli a n den kobiyen yokuli n Yɔmdaan den faabni. **12**
Moni yab kul tuo ke biba fo yen U tien, yen Yesu Kristi ba
la falaa. **13** Amaa, a nub biada yen atigbadaan yok kuul ba
kuo li tuolbidini, bina tund kua ti tuondbidini ki buande
bibaa yen biliem. **14** Ama fini ḷam yaakub a den baang
yali yen dandal kul len yua kan ka den baango. **15** haal

nan a den tie big, a den baang o tienu omaama mɔni,
yal ba fid ten yal ɔjan ki tien faabu yesu kilisu nni. **16**
Kelma minmɔn kul ñan o tien kan yal ñan ki ba fid tund
o nul nni, ki ba fid ki jalgo. Ki ba ɔyangd o yen ki ba fid ki
paago, o yeiyenya naani yen o tienu buam ya saanu. **17**
Lan ba tod otienu nulo wan ya bobd oba cain ki suan
tuonl ɔjanl kul.

4 U tienu nintuali nni yeni jesu kilisi nintuali nni ke
ti ten'a ya ñɔbonli ne bani yaaba baa bua yaaba fuo
yeni yaaba n kpe kuli bi kpiagidi kani. **2** ya wangiu
tienu maama ki ya se ki paa, uyogu ya pundi yeni laa
pundi kuli. yie yaala ki ɔjani, ki baagi bi niba yeni itundi
yeni li paddingili. **3** Kelima u yogu cuoni ke bi niba
kan kuni i mɔmɔani tundi, bi ba teni bi yula u faagu
bankaaba i. Yaaba baa bnagi ba bani bi bà n bua yaala.
Li bontienikaana nni, ke bi bua ki ya cengi yaali baa
mangidi bani bi bà ya tuba nni. **4** Bi ba ñaani bi tuba k
daa cengi mɔmɔani maama i, ki ɔja yaali n jɔgning. **5** Ama
fini u tienu nulo ɔjan daa tie yua sɔngi li bonli kuli nni,
ki pa fala yognu ki sɔni u tienu maama. Hali lan pundi
maama. **6** Mini wan cabi im yuli lan ya ye mani n gednma
yognu pundi **7** N kɔni i mɔmɔani kɔnli; ngbeni n cenli;
n kubi n dandanli. **8** U tienu maam feliga biili po, ya
badi fogiliga ke yonmdaano yua tiegi n ba teni n yaaga ti
buudi daali. Li ka tie mini baba ka, ama li baa tie yaaba
gbadi o buama maama kuli. **9** Tieni ania fini a bà ki tuodi
ki cua n kani. **10** Kelima Demasi ɔjani duliñā buama po
i. O gedi Tesaloniki. Kresansi gedi galati Titi mo gedi
dalimati. (*aiōn g165*) **11** Mini ye luk baba n ye. Ta Maarki

yin yegi cua, kelima o baa pia buam a tuona po. **12** N səni Ticiki hali Efesi. **13** Li liadili yua ke n ŋA Troasi Karpisi deni a cuoni n kani ŋjan ya kubi. Yeni a tila, a tilikpela. **14** O maano Alesanda den mi biadima hali ke pendi buama, o yonmdaano ba ŋmian'o o tuona. **15** ŋjan cuo a bà yen'o, kelima o tie yibali ti maama po. **16** N cincin fala nni o bà kuli den k sedi taani nni bi kuli den sani ki ŋjaan i. ban daa ta ki jalig'i. **17** Ama n yomdaano gaa n, ki go kpaagi n ke min fidi ki ya wangj o labanjanmo ki fidi ke bi nilanba n gbadi. Yeni k o den gaani o yangbanlo ñøbu nni **18** N yomdaano ba tugi nni ki ya ñandi n ti tuobiadi kuli nni, ki go gaa n i o kpiagidi deni tanpoli naani n ŋjani wan ya die ti kpiagidi yognu n tu yognu amina. (**aiōn g165**) **19** ŋjan fuondi n po Pisika yeni Akilasi, yeni Onesifode deni yaaba kuli n po. **20** Erasti sedi Kolinta, k ŋja Tolifima yua yia Miiliti **21** Məndi ki cua k u fawaagu daa pundi. Ebulisi, Pudensi, Linis, Klodia yeni i naataani kuli fuondi ŋja. **22** T yomdaano Jesu kilisi fuɔjanma n ya ye yen'a k u Tienu ŋjanbidi n ya ye yeni i kuli.

Tidi

1 li tiline tie Pøl n tena, wani tie U tienu Tuosønlo yen Jesu ñotielo, yaab k U tienu lukdbi. O den lukd minn k n coanbi U tienu dandaanl ni yen k go waanbi mumuni kul tunda yal tie ti dandanlepo. **2** Yen lan fidi bin yaa pia ya mial kaan gbeni. Ya Tieu k puø faag den puon ti yal mieli kaan gbel haali yoknu. (aiønios g166) **3** O yogn den pudi, Pøl den waano omaam yen olabaal moni yaal ke o den teni, yeni U tienu yaa palopo yuaan ti Fietua. **4** N fuoda, Tidi n big buaadi kitu ya dendalin: N Jaandi k U tienu t baa yen Yesu Kristu ti Fietua n tena o ñalebalk yen n yanduam. **5** N den ñaanjaan Kreti dogoon yen lan fidi naan jodi letuol ki guani k bobni dogu kuli jandierin ligi jabaa yen min den waan maanma. **6** L buø k ligi yaaba kul lin yaa pia ya yeyienu ñaan yen waan da tie ncocom. li boal k be yaan firi daan o bilaa po, o bilaa yeyenu lin yaa ñaan cien k go yaa ñaam jini bibaa. **7** L yaapo, li buø ki jandiogu ligi yua da pia nangma, kelima o tie U tien deni ligi yua. li ya po cedi ko ka tie yoa pia bidi onini ba pibinli, okan ya tie dañulo, likonkonl dano. Ki da pia ya bona k coyeni efe. **8** wan ya tie o cangalo, o ñanmu yadonl, o baa tie yoa ñaam maali, k tuoli ñani, o yeyinnu kaan pia jøgnd ki go ya tie yoa coln oba. **9** wan ñami k ya kubi labal ñamo ya nanani ban den tundo yalaa. Li ya po obaa fidi k ya pagdii olieba nani atud ñamaa ki yie yala k tie lani. **10** Kelima bocienli yie ke bi kaan cool U tienu mumuni. Bi ñmand bi nuba yula k baan yaa ñoa yala tie b ma faagu. Ti la binubanii bocienl ñaani Jufi yaaba ni. **11** L buøli ki nan munni bi ñanaa, kelima bi gulg ti diedi kul k moandi

yalan kii bual, kelima bi kpaan ne ligi. **12** Kreti yaaba den pia yo a k bi den yio sawal pual, O madi; k bi yaa nubaa tie faodanba, Bi tie ya yandi bia, yen ajidiciama yen bi kpajidaanba. **13** Didi mani ya bubud ḥjan: L buəl k yin yaa ḥjaanm jalgb i yen ban fid i ki ya pia li dandani ḥjanli. **14** ki baan da ḥjan Juifbaa maam yeni ya yikodi ki bi nub biliki fidi ki ḥmagdi binubi yaal tie mumuni. **15** “yen yaa ba ḥjam ḥjani O tien, lekul ḥjani” ama ya nuba pia ti jøkn yen n kan daama. Ba pu k ḥjani bi nugani. Bi malma yen bi yan jagli kul jognoo. **16** L ya po b mədo made k bi ban O tien, ama bi yeiyen k ta yen O tien maam. Kelima nul ki buabi yen bi kan fedi suan tuol ḥjanl ba kul.

2 Fin wan n maad o tien maam nann o tien kadaogn maad nand yen. **2** Maad a nukpela k ban ya tie caanba mamodam. k b nu ban ya colin ba, ban ya pie i maljām, ki ya pie u palu l dindanlin. K ban ya pie n buom b lieb po ki ya pie l ḥningl. **3** A puo nikpela mon n ya pie n mal ḥjam o tien nungaan, a puo nikpela n da tie puobiad ba. Ban bie da tie ya b tug b ba k caab yen m daam. A puo nikpela n ya tien i cegl ḥjann. **4** o puo nikpela n cegl i puo bid ban ya pie i yan luom k bie ya buoa b caalb maam yen b biid maam. A puo nikpela n te k t puo bid n dagd k bie ḥjaan. **5** T puo bid n ya tie puo yanfodanba k bie ya kagii, ban jin bi ba b caalb nungan. lan n tie o tien maad yal en maam n ya tuol. **6** A maad nacenb mən, k b yen yem n ya ḥjan k dagd. **7** fin mono n ya suən a tuon ḥjama b nubin ya lad a kan, a cegli n ya tuol k bie ya pie u colung. **8** A maam n ya tuol k b nuba daa nien. k lan te k i yibal la n ya ye i fein. k ban da fid k jalq tii. **9** A go te ki yanb mon ya coln

b caanbaam bonl kulin. ban ya manngd b caanbaab paala.
10 K ban da bond b caanbaaba paala. K bie da fa u faag, ban ya wang b ba k b tie numonb lan n b wan k o tienu maam tie mumom. **11** Ala o tienu ŋalbalg bo dogd nan u falu n ñanan k bad b nub po yeni. **12** u falu n yi ced tin ña o tienu mutuolin k go san k fagd yen ŋanuna yab n suan ya tuonbiid n, mola ne wan t ji b fid k yaye ya, yen yem n ŋam k dagd yen ti, k bie gbie yen ya cəlung k t b tien o tienu. (*aiōn g165*) **13** Ti ya guu k t tuonan yaa k t suan n ya mangd o tienu pal k bie gbengd u b ja jiesu sanl t baa colin o maami. **14** Wan n tug u ba k yid salg t bid po k bua wan ŋam ti t bid buolu kul, t bo ye yene k bie ŋud ti yen o som yal bo wul i dipunponl po yen ya nuba ku bo lugd ba. **15** Did yal k a b tun k ten b nub. ŋam b paag nub pala nand. ŋan son la yen yikod. k u ba n da fid k mab n d na.

3 Ya tiadi'bi ban yi tieni bi yudanba yeni bi yikodanba n bua yaali, ki cəlni 'bi k go yi bobni i bà ki cegini tuonŋanli kuli sənma po. **2** Tiadi'bi ki ban daa maadi mabiigu nulo po, ki ləgidi a kunkəna, ki cəlni i lieba, ki go jiini i bà i lieba kani. **3** Ti mo bo ki cengi niba k go ki cəlni. K bodi kaa ji yeni ti bà mi cacagnma nni yeni u manu nni. Ti bo ye ti biidi nni yeni ki nanga nni. Ti bo k bua ti lieba ki go pia ti yantiabiidi ti lieba po. **4** Ama u Tieu ti gaaka numəndugu po yeni o buama po, **5** O gaa ti po ki laa tie ti tuoŋjanma yeni ti mənkundi po ka ama o sugli po. O gaa ti mi ñinwulma malma nni yeni fuoŋjanma lebidima nni. **6** Jesu Kristi ti gaaka po, u Tieu yadi fuoŋjanma ti po ke li yabi. **7** O bo tieli li ki dugi k o ŋanbidi po tin mə n tua faadiila li manpaanli nni. (*aiōnios g166*) **8** Sawalo ne

tie ti dugi o po i. N bua k ñjan yaa maadi ki dugi li bona po i. Lan fidi yaala ki yaaba n dugi uTieno po n tieni a bonñana b liigi. **9** Ama lögidi yikodi makpaga, a kunköna, yeni u buolu paadnma. Li tie ya bona ki dagidi yenli k gø ki mɔni **10** fagini a bà yeni ya daano maadi ki guani ledi ki bua mi paadinma ki siiga nni. **11** Ki bani ke o nulo ne ki tuagi u sansiedu, k o tie ti biidi ki go bu ki cuo o bà **12** Mini n ba ti sɔni ña Artmasi bii Tiki, kagini a bà ki cua n kani Nikopoli min cuo ke n baa ye naani gu faawaagu **13** kagini ki baa yeni Zenasi, yiko gbanbandiamo, yeni Apolosi, k lba n daa podi. **14** Ti niba ba bangi a tuoñanma sɔnmi ki fidi ñani i payiani yia mɔni ki daa tie ya niba kan fidi tieni bonli lan ba binmi **15** Yaaba n ye ne kuli fuondi ña. Fuondi yaaba n bua ti ki gø dugi ti po.

Filimo

1 min Pøl yua tie dansalg Jesu kristo po yeni ti nijua Timote fuod filimo ti dønli yen ti tuosonlielo. **2** Appia ti nisaalo yen Archik yua tie ti sije lielo Otieu. **3** Otieu ti ba yen ti yomdano yesu n ten yi o palu yen li pamaml. **4** N tug nni ki band Otieu ya yogu ki jandi a po. **5** N gba ki b maad ḷyanpia ya buam yen ti dugid yal ka pia ti yomdan yesu po yen yab n daan o niini. **6** N miad Otieu ki ya ḷjuntagu ki ti pia n ya tiee yen a tuona, yen a bojama yal ki ti baa sonn. **7** N waan li pamancianl yen li paapal ya yogu kin gbad ka suan yen n buam po maam. n nijua, klma a paag dankab paal. **8** lan n ced, yen ya ḷjaam k kilisu ten min waang tuonl. **9** li ḷjan n buam po min mia ya miabun, k ya li tie min tie yua: Min pøl ki tie nikpelo, mada k n tie yonbl yesu kilisu po. **10** N miada omiabu yaltie n big onesimi, k ji tua e nanlgan ba ne kamane, yomdiegun. **11** waa den cili pia buam ama monlan ji mon min yen fin ya po. **12** N suano wan guana kan o tie nan ngbanand bogdm. **13** N ya po bi bua waa ya ye n kan: o bi ba fid ga o tuonl ki son n po li laba manl po. **14** Mi bua mintien bonl ka gbad a ḷjonbun lan fid ya ḷjanbu ka ba tien n da paalu po ba n kalgm, ama lan ya tie a buam. **15** klma ḷma ban li ba fid onesimi den paad yena lan fid nan guan k lao yogu kul. (*aiōnios g166*) **16** La tie nan o yombo, ama ki tie yen o yombo. nan ya ninjua buado. O tien paa, o ba tie a po lede. Nn waan tie ji yen ninjal ti yomdan ni. **17** O ḷnutaagun ya nin, gao nan li bi ya tie min. **18** Wan pia a po yal yen wan pia a po yapanl min ba paa. **19** N dian yal ḷjuan n ya nugu “min pøl, n ba panj a panl. n

bua min tiada ka moa pia n panl”..... N bua min tiada ka moa pia n panl: fini modo. **20** Man, n nijua tien n po ya ñanb? yomdan po: song n paal kilisu buam po. **21** N danga ya tilin yen paal kul ka ba ñian mi mia maama. N ban molane ka ba tien lan cil mi mia maama. **22** k go kpan n po o diegu, n dan k nian ne monla e miadi. **23** Epafrad yua ye yomdiegun yen ni yesu kilisu, fuonda. **24** Mark kristark, demas, yen luk n tuosonlieb mu fuonda. **25** Ki ti yomdan yesu kristu ten o ñaalbalk.

Eblenba

1 Yugu ba u Tienu bo yi tøginini i sani boncianli ki cedi o sawali puala n maadi yeni t yaaja -nba, ke li bo yi ki luo taalm ȳaa. **2** Ama juodi dana yaali ke t ye ne, u Tieenu cedi ke o bijua maadi yeni ti. U Tienu tagi bonli kuli yeni wani. Ke taa'o ke o tie yua ba yenddi bonli kuli. (aiōn g165)

3 O yii nni ke t tua u Tienu yudandi. Utienu n tie maam o ko tie n yeni. O maama yua pia u paalu yeni n cedi ke ȳanduna nni, bonli se li sisieu. O bo cedi ke bniba biidi piini ki gbeni, ke o ji doni ki kali u Tienu yudandi jienu poli po. **4** ke u Tienu cedi ke o cie maleki -nba. Nani u Tienu n bo cedi ke o cie'bi yeni; ke o pul'o ya yeli n pia t yudandi ki cie b yela. **5** U Tienu k bani maadi maleki -nba ke nene: «a tie n bijua i dinne min tie a báa» o gó ki bani maadi maleki: «min baa tie báa a mɔ n ya tie n bijua.» **6** Nani u tienu n bo sɔni o bijua yua pia u nugu bonli kuli po ya yugu ȳanduna nni. ke o maadi ke: «maleki -nba kuli n ya pug'o” **7** maleke-nba po wani u Tienu maadi ke: «o yi cedi o maleki -nba n kpandi nani u faagu yeni ke o tuonsɔnla n kpandi nani u muupieni yeni.» **8** Ama o bijua ya po wani u Tienu maadi; «u Tienu a baa kaa a badkpagili po i u ygu n tuu yugu ke bonli kuli fangi 'a» ke a kubi a badidanbili ki ȳmagidi bi niba yeni t mɔnkundi (aiōn g165) **9** ȳan buadi t mɔnkundi ki yiedi t tuonbiidi yeni po n cedi ke a Tienu lugidi ȳa ki tieni m kpama a yuli po yeni li pamanli. O bua fini ki cie a liebi kuli **10** Ke u Tienu gó maadi: «O yondaan ki ciliga yugu fini tagi ki tinga ki gó tagi poli yeni a nug. **11** Poli yeni tinga baa bodi ama fin wani baa ye li kuli ne baa cadi nani liadili yeni. **12** ȳan

pɔbini 'bi nani ban yi pɔbini li liadili maam yeni b baa
lebidi'bi nani ban lebidi u tiagu maam yeni. **13** U Tienu gɔ
k bani maadi maleki ba ke. «kali n jienu» caa yeni min ba
cedi ɔjan paadi a yibala **14** maleki -nba tie b le i? B tie
yaaba tuuni u Tienu po ki dond'o ke o yi sɔn'bi ke ban
gedi ki todi yaaba ba la gaa po.

2 Lan ya po n cedi ke li buali ke t ɔjanbi gaa ya tundili
ke t gbadi k daa tudi sanu. **2** ki dugini maleki -nba n bo
muadi t yaaja -nba yaa laabaal yua ya tie yaali ke bi niba
dugi li po, ke li go bo tie ke nil kuli kpiagidi kaa cɔlni li
laabaal ke li cua yeni u tubidadu o po wan kpiagi maam **3**
Li ji ba tieni ledi ke likan cua yeni tin'ba po. Li ya sua ke t
ñɔli kaa yiini li fiema maama yaali mɔni paaa? ki dugni o
yonmdaano mɔno bo kphia maadi li fiema maam, ke yaabi
bo gbadi maad'ti ke li maam tie mɔni. **4** ke u Tienu mɔ
maadi ke li maama tie mɔnmɔni ki sɔni u yaalidugu yeni
u palugu tuona ke gɔ puni bi niba fuonjanba puulu nani
o yam n bo bua maam. **5** Yeni i mɔni tin maadi ɔjanduna
yua po ne, u Tienu k cabi ke maleki -nba kaa ke ban ya
die **6** Li diani u Tienu tili nni ke «U tienu o nisaalo tie be
i? ke a baa tiani o po i? o nulo tie be i ke a baa nua o
nunga nni? **7** A bo yuani u yogu waamu ke maleki -nba
cie'o ki yuandi ten'o t yudandi yeni li seli. **8** ki cedi ke
opia u nuu bonli kuli po. Utienu n bo cab'o ke o pia u nuu
bonli kuli po yeni. Bonli ki sieni ke waa pia u nuu li po.
Ama tinba wani daa nua ke o pia u nuu bonli kuli po **9** Tin
la yaal n ne: yua ke u Tienu bo yuan'o u yogu waaam yeni
ki cedi ke maleki -nba cie'o yeni Yesu i. ama mɔla u Tienu
guani ten'o li seli yeni t yudandi. Ki dugini o tuo ki cagini

ki kpe bi niba kuli po. U Tienu ɲalibaligo po i ke o tuo li cacagikuumma. **10** Yeni i mənməni u Tienu n tagi bonli kuli. Bonli kuli tie o yaal i, o bo bua ke o bila boncianli n gaa o yudandi. Lan po n cedi ke l bo dagidi yeni wan cedi Yesu n yaa tie yua dagidi yeni wan səni o tuonli. Ki dugini wan tuo gaa fala yua yeni po. Yesu n ko tie yua luodi u sanu ki cedi ke lieba baa m fiema. **11** wan cedi ke bi niba ɲani ki dagidi u Tienu po. Wani yeni yaaba ke o cedi ke b ɲani ki dagidi u Tienu po yeni táká báa i. Lan po n cedi ke o jie i fei wan yiin'ba o ninjanba **12** ke gó maadi: «N baa waani n ninjanba ɲan tie yua a tantaanli siiga nni min yi dondi ɲa.» **13** Ke Yesu gó maadi ke: «n baa dugi n Tienu po i"k gó maadi mini yeni ya bila ke u Tienu kubi yeni» **14** Lani ya bila n tie niba ki fuo ki pia t gbannandi yeni mi səma. Yesu mə tie nufuoga i i bani yeni? Ki kpe ke wan biidi sotaani yua pia u paalu m kuuma po. **15** Ke yaaba b yenma nni kuli b bo jie m kuum ki tie yonmi yeni wan ñani'ba lieni. **16** Yeni i mənməni Yesu k cua ke wan todı maleki -nba kaa. Obo cua ke wan todı Abrahami yaabila i. **17** Lani po n bo cedi ke o bo nandi yeni o ninjanba ke fidi ke tua sala yidikaa-nba kuli ciamo yua pia m ninñinma bi niba po ki ciibi u Tienu tuonli nni. yeni ke o bo táká o bá ki yadi sala ke piini bi niba biidi. **18** Li biginli n bo bàà'o ke o la fala boncianla yeni po n cedi ke yaabi ke a bigina ba bàà'bi ke o ba fidi ki todı 'bi.

3 N naataani yinba yaabi tie u Tienu yaaba ke o yiin'i, ke yi taani tua o buolu yeni, lani i nuubina n ya maa Yesu po. Utienu səni wani ke tin dugi yaali po ki maadi bi niba nunga yeni, wan ya tie li sala yidikaaba kuli ya ciamo. **20**

bo lugidi wani ke wan səni li tuonli. Ke o gɔ səni li tuonli
lan buali maam nani Moyisi n bo səni maam u Tieu deni
yaaba po ke l k kpiadi yeni **3** Yesu bo dagidi n yeni ki gaa
t yudandi yaali n yabi ki cie Moyisi. Li tie nani o tanmaalo
n yi máá deni yeni. B yi pagi o tanmaalo i b yi k pagi deni
kaa. **4** Yeni i məni deni kuli pia yua máá i. Ama u Tieu n
máá bonli kuli **5** Moyisi bo tie tuonsənli ki tuuni lan buali
maam u Tieu deni yaaba po. Otuonli bo tie ke wan ya
wangi bi niba u Tieu n bo maadi ti yaali. **6** MoLA kristi n
ji tuuni lan buali maam. Ama wani tie u Tieu bijua ki pia
u nuu o báa u Tieu deni. Tnba n tie o deni li ya tie ke ti
pala páá; ke t gɔ pia tin daan yaali ya po. **7** Lani ya po i
ke fuojanm maadi ke: «dinne n ya gbadi u Tieu nialu”
8 Yi daa ñali i tuba nani i yaaja -nba n bo yie ke b kan
songi, ki bigin'o ya yogu ke b bo ye ki tinkuonga n yeni **9**
UTieu bo maadi: Lani tinkuonga nni ke i yaajanba bo
bigini ke ban diidi'n yeni ban bo li la n tuona. **10** Bina
piina n siiga kuli lani ke n pali bo biidi b po ke n maadi. b
li tundi tudi usanu i baa bani n səni. **11** Li pabienli nni ke
n poli ki maadi: «Bkan baa ya dogu nni ke mini u Tieu
bo bobini b po, ke ban kua ki fuodi. **12** Lani n naataani
cuo mani i ba i siiga nni ke oba n daa pia maalibiigu o
pali nni. ki yie ki ñɔli o dindaano ke lan fagini'o yeni u
Tieu yua fo **13** Ama ya paandi mani i lieba pala daali n
tuu daali; ya yogu ke t ji ye ne, ke i siigs nni oba daa baa t
biidi nni ke lan cedi wanyie u Tieu **14** Yeni i mənməni t
tua Kristi yegini n yeni. li ya tie ke t ñanbi se ke li paa yaa
caa juogi tin bo kpia se maam yeni. **15** Lan diani u Tieu
tili nni ki maaadi yaali n ne. «dinne i ya gbadi u Tieu

nialu yi daa ñali ituba, nani i yajanba n bo yie ke b kan songi u Tieu yeni. **16** Yeni i mənməni b le bo gbadi u Tieu nialu i? ki yie kaa songi'o i? Laa tie yaaba bo ñani Ejibiti dogu nni ke Moyisi ȷmagidii'ba yeni kaa aa? **17** U Tieu pali bo biidi b le ya po i bina piina siiga nni? Laa tie yaaba bo tieni ti biidi ki kpe ki tinkuongi n kaa aa? **18** Ke b le i ke uTieu bo poli ki maadi ke b kan baa kua dogu baa nni ke o bo bobini b po ke ban kua fuodi yeni i? Laa tie yaaba bo yie ke b kan songi yeni kaa aa? **19** Lani t la ke b bo ki fidi kua ki dugini b bo ki dugi u Tieu po.

4 Tin cuo mani t ba ke u Tieu nbo puoni ya puoni yeni oba n daa ȷaa lan paad'o ke o kan baa li fuom. **2** Ki dugini t mə gbaddi li laabaali maama nani yaaba bo ye i tinkuongi n yeni. B bo k bàà ñuadi li po. Kelima ya yogu ke b bo ba gbadi li laabaali b bo k tuo gaa ke li tie mənməni. **3** Yeni i mənməni tinba yaaba n tuo ki gaa li laabaali. Tinba n bo la u Tieu fuoma. O maadi li fuoma po ke: «b kan baa kua ya dogu nni ke mini u Tieu bo bobini b po ke ban kua fuodi yeni» u Tieu n bo madi maam n yeni. ke nan sua o bobini li fuom, ki səni o tuonli ki gbeni hali ȷanduna cilgi yogu. **4** Ki dugini li diani u Tieu tili ki maadi ke dana lele daali ke; U Tieu ba səni o tuona kuli ki gbenike dana lele daali o ba fuodi. **5** li go diani lani kani ki maadi. B kan baa kua ya dogu nni ke mini u Tieu bo bobini ke ban kua ki fuodi yeni. **6** Yaaba bo k kpia gbadi li laabaali bo k la u Tieu n bo bobinini ya fuom b po yeni ki fuodi. ki dugini b bo k tuo gaa ke li tie mənməni. yeni lan kuli u nunfanbu ye ke ba fidi la li fuom ki fuodi. **7** Lan po n cedi ke u Tieu guani seni

lidaali ki yiini li daali ki dinne. U Tienu bo maadi yeni t yaaja -nba l bo waagi yo. Ke o cedi ke Daafidi maadi li daali po t ba kpia ki diani maam ne. «dinne i gbadi u Tienu nialu yi daa ñali mani i tuba.» **8** Yeni i mənməni li bo ya tie ke Josuwe cedi ke b la m fuoma, u Tienu ji bo kan maadi datianli po. **9** Lani li bua waani ke m fuoma da sieni ki ye u Tienu niba po. Li fuoma tie nani u Tienu n bo fuodi dana lele daali yeni. **10** Lani yua la u Tienu n bo puoni m fuoma yua ki fuodi o mɔ gbeni o tuona ki ji suo nani u Tienu n bo gbeni o yaali ki ji suo maam yeni. **11** Lan ya po tin yaa gbaa ke tin bàà li fuoma ki fuodi. ke oba n daa ȱma t yaajanba taabuogu nni ki yie k kan songi u Tienu ki m tudima nni. **12** Yeni i mənməni u Tienu maama tuuni li tuonli ki gɔ pia u paalu. Li gɔ mani ki cie ki juga yua ñɔna lie kuli po. Li kua hali t gbanu nni ki pan sia li pali; ki kua hali t tugida yeni a kpaba nni. ki waani t pala nni y. eni t maama nni yaali n ȱnai yeni yaali ki ȱnai **13** Ba bonli ki ye ki wuo u Tienu po. Wan tagi yaala kuli o nua li kuli ki bani yaali n tie kuli. O kani ke yua baa t dugini wan sɔni yaali kuli. **14** Tin pia ya sala yidikaaba kuli ci amo yua ne k pia o lielo. Wani. Wan tie Yesu, u Tienu bijua yua doni hali poli po ki pundi uTienu kani. Lanwani li buali ke tin ȱnbi yaa kubi t dugi yaala po i. ke lan yaa paa **15** tin ji pia ya sala yidikaa kuli ci amo yua ne k tie tyua kan fidi ki jie ti m ninbaadnm t gbalm yogu kaa. B bigin'o kaan kuli nani tinba yeni. Ama waa bani tieni biadi. **16** Lani t ya nagidi u Tienu badikpagili kani yeni li papaali, lan kani ke li ȱmadili ye. U Tienu ba jie'ti ninbaagu ke tin la o ȱjalbalgo ya yogu ke t bua.

5 B yi lugidi sala yadikaa ci amo bi niba siiga nni. Ki kaan'o ke wan ya suani u Tieu tuonli bi nba po. Otuonli tie ke yi puni u Tieu u paabu i. ki gø yid'o sala bi niba biidi po. **2** Nani wani mōno n tie m gbalm daano yeni. Lani o ba fidi ki songi m yam ki todi yaaba tie yanbōndanba ki tu u sanu **3** L gbalm po i ke l buali ka yi yidi sala. Laa tie bi niba biidi baba po kaa ama yeni wan mōno ya biidi po. **4** Oba k bani dini o bá yudandi ke wani n tie sala yidikaa kuli ci amo. Ama u Tieu n yi dini o nulo nani wan bo dini Abrahami maam yeni **5** Li gø tie n yeni Kiristi mō ya po. Wani mōno kaa bo dini o ba ke o tie sala yidikaa kuli ci amo. Ama u Tieu n bo din'o ki maadi; «a tie n bijua i dinne mini n tie báa» **6** K gø maadi tianli kani ke: «fini n tie sala yidikaa yogu n tuu yogu nani mēlikisedeki yeni» (**aiōn g165**) **7** Yesu n bo ye ki tinga ne po o bo jaandi ki doni o nialu ki fabini ki miadi ya Tieu n ba ñani' m kuuma nni. Wan bo jiini o ba u Tieu nunga yeni ke o bo songi o jaandi **8** Yeni wan bo li tie u Tieu bijua nandi kuli, wan bo cagini ya cacabuolu bo cedi ke o bandi li cōlini. **9** Wan bo sōni o tuona ya yogu ki gbeni canyiin ke o cedi ke yaaba n bo cōlini'o kuli la ya fiema k pia gbenma. (**aiōnios g166**) **10** Ke o Tieu dini'o sala yidikaaba kuli ci amo mēkisedeki sala yidikadima sanu nni **11** t pia a bona boncianli k baa maad'i l po. Ama l paa yeni tjanbi waani li niima nni yi gbadu ki dugini i k gbia a bona niima nni tonma. **12** Lan pundi ya yogu ne li ji bo buali ke yinba n yaa tie canbáa-nba ki ya tundi bi niba. Ama ke i gø daa bua ban ya tund'i ban kpia tundi o nulo yaali u Tieu maama po. Li ji po tie ke yi yaa je t jekpiagidi. Ke i ñaa

lan'o ki bua m biinm **13** Yuanjaan biinm mɔ nan daa tie canpandiga i. O daa kan fidi tieni m paadima li bonjanli yeni u bonbiigu. **14** Ama t jekpiagidi tie b cianba yaali. Ban tundi je li jiema yeni, bani n bo fidi ki tia ki paadi li bonjanli ye u bonbiigu.

6 Lanwani ɳaa mani ti ji yaa gaani bi cianba tunda ki ji ya caa liigi. ke ya tundili ke t bo kpia gaa Kiristi po yeni, tin daa tundi se li po. Li ji k buali ke ti guani ɳanbi tundi ya bona ne po kaa. Lan tie bi niba n ɳaa ya bontiotiedi bo buali yeni b kuuma yeni, ki ya dugi u Tieu po. **2** yeni ya tundili ke b tundi m ñinwulima po, yeni ban yi maani i nugi o nulo po ki jaandi o po yeni yeni bi kpienma fiima. Yeni u Tieu buudi jiama yua pia u lebdu yeni po. (**aiōnios g166**) **3** Li buali ke tin gedi liiga i. **4** Yeni i mɔni yaa danba ke u Tieu yienma fandi'ba, ke b gaa u Tieu paabi, kki gaa fuojanba, ki bani u Tieu maama n mani maam, **5** ki bandi ɳanduna yua baadi paalu n tie yaali, ki yuandi baa yeni, (**aiōn g165**) **6** oba ji kan fidi cedi bani n guani ki mɔ kua b biidi po, ki dugini b guani kpaa u Tieu bijua li daapɔnpɔnli po n yeni. ki cedi ke bi niba ji bàà u sanu ki sugid'o. **7** Ya tinga po ke i taagi baa yogu kuli ke li songili ye, ke yaaba ko li tinga ke laadi ban bua yaala, uTieu yi yadi u fuojanma li po i. **8** Ama li yaa tie ke i konkoni yeni m jiama n pa li tinga po, li tinga tie fam i. Li kan waagi yeni uTieu n poli li tinga u ñøbu. ban juodi ki sia'o u muu. **9** laniwani n dɔnli -nba li ya tie ke t maadi n yeni mɔno, t pala baa paa i po ke i tuagi u sanu yua ɳani ki baa cedi yi la m fiema **10** Ki dugini u Tieu tie mɔnkundaan i. o kan sundi ya tuona kuli ke i sɔni, yeni m

buama yaali ke i waani o po kuli ki go daa li suani kiristi yaaba kuli po. **11** Tin bua yaala tie ke yua kuli n ȳanbi ya kubi ke li paa ki daa ȳaa caa yeni juogi n yeni ke i la yi guu yaaala yeni i pala kuli. **12** t ki bua yi ȳaa li kpajøli n cuo'i. T bua yi mō ȳmaa yaaba bo dugi u Tieu po, ki juuni ki gaa u Tieu puoni t taabuodi nni. **13** UTieu n bo puoni Habrahami yeni o bo puon'o ki poli u Tieu yeli po i. ki dugini oba bo ye ki cie'o ke o ba poli ki taa o yeli. **14** O bo poli ki maadike: «yeni i mɔni nba yadi m yedirjanba a po, ki cedi a yaabila n mali ki yaa yabi” **15** Ke Abrahami juuni ki guudi ki la u Tieu n bo puono yaali. **16** Bi niba n yi maadi m maama yaali ki go poli yeni, b yi poli ki taa yua cie'bi yeli i. Ke li ñøpoli n daa pia o ñøniagu **17** Lani u Tieu bo bua ke yaaba n ba gaa o puoni n ȳanbi ki bandi ke o maama k pia lebidima n yeni. Lan po n bo cedi ke o puoni ki go poli. **18** Ke lan cedi t pala n yaa paa boncianla. U Tieu ki pua faama pálíbi, Lani cedi ke t pala paa ke wan bo puoni ki go poli yeni ke li pia m lebidima. T doni u Tieu t candandi ke o puoni n paagi t pala ke ti ȳanbi ki yaa kubi ya dandanli ke t pia ne. **19** Li dandanli tie t yenma po nani kudikpiagili yua yi kpaa ki ya kubi ȳanduna mi ñinma n yeni, laa pia gbenma. Tin daanni yua nni yi kua tanpolu po jaanddønciangu nni. ki pendi u cincenciangu yua juani yeni ki kua hali deni. **20** Lan kani ke Yesu liidi ki kua t po, ki tie sala yidikaa kuliciamo. Mekisedeki sala yidikaadinma sanu nni, ki baa ye yogu n tuu yogu. (*aiōn g165*)

7 Wani mekisedeki bo tie saləmi bado i. ki go tie u Tieu sala yidikaa. Abrahami n bo pua u tøbu ki paadi b batieba,

ki lebi kuni wani mækisedeki n bo tuog'o, ki yadi m yedirjanba o po. **2** Abrahami taa wan bo pua u tøbu ki fie yaali kuli, ki bøgidi taalm piig, ki taa yenma ki teni mækisedeki. Yenma, Mækisedeki yeli niima tie o bado yua tie mɔnkundaano. ke bonmlie po ke o teni saləmi bado, ke li niima nni laafia bado. **3** ki bani mækisedeki naá bii o báa, lani yaa kaa o yaaja. laa diani kaanu ki maadi o maadi daali po bii o kuuma po. O tie nani u Tienu bijua yeni. ki baa tie sala yidikaa u yogu tuu yogu. **4** Laa mækisedeki nbo tie li nigbengili yua waa. T yaaja Abrahami mɔno bo taa wan pua u tøbu ki fie yaali kuli ki bøgidi taalm piig ki yenma ki ten'o. **5** Moyisi yiko bo cabi Lefi yaabila yaaba tie sala yidikaaba yeni. ke ban yaa gaani Isaraheli yabi buolu ban la yaali li binl nni. li bøgdima piig nni. yenma. B ninjanba isaraheli buoli ke b bo yi gaani. Ke b mɔ nan tie Abrahami yaabila. **6** Mækisedeki wani bo ki tie Lefi yaabili kaa. Ama o nan bo gaa Abrahami n bo pua u tøbu ki gaa yaal kuli bøgdima piiga nni yenli. ki go yadi m yendjanma wani Abrahami yua bo gaa u Tienu puoni yeni po **7** Laa pia tama tama yua bani ke yua tie ciamo n yi yidi m yedjanma ki biga po. **8** Lefi yaabila yaaba n gaani bi niba n yi la yaala li binli nni bøgidma piiga nni yeni tie yaa niba t ba kpe i. Ama mælikisedeki yua gaa Abrahami kani bøgidima piiga n ni yenli ye wani tie yua fo i. Nani lan diani o po maam u Tienu tili yeni. **9** t ba fidi ki maadi ke Abrahami n bo teni Mækisedeki bøgidima piig n yenli yua yeni ke Lefi mɔ bo teni o yaali yeni wani yua ke o yaabila bo gaani bi niba n yi la yaali binli n bøgidima piig nni yenli **10** Ki dugini mælikisedeki

n bo cendi Abrahami yaa yogu yeni. Li bo sua ke wani
Lefi daa ye Abrahami daa sôma nni ke b daa mal'o **11**
UTienu bo teni Isaraheli yabi o yikodi ke li yikodi wangi
ke Lefi cugili yaaba baba n baa tie sala yidikaaba. Ama li
bo ya tie sala yua ke b ba yidi yeni te ke Isaraheli yaaba
ŋjani canyiin u bTienu nunga nni. Sala yidikaa yua bo
ba cua kuli bo baa tie nani Harɔni yeni. Li sala bo kan
fidi cedi ke bi niba n ya ŋjani canyiin u Tienu nunga nni
yeni po n bo cedi ke sala yidikatiano cua ki tie nana
melikisedeki yeni. **12** Lanwani li ya tie ke sala yidikaa
dinma lebidi, li tie ke yiko n mɔ lebidi. **13** Tyonmdaano
yua ke u Tienu tili maadi o po ne, o tie cugi tianli nni yua
i. Li cugili nni oba k bani sɔni sala binbindili tuonli **14**
Yua kuli bani ke t yonmdaano tie Suuda cugili n yua i.
Moyisi tili nni, naan kani ke o maadi sala yidikaaba po; o
k maadi lba li cugili po. **15** Diidi mani yaal cedi ke li ji
ŋjanbi fandi t nunmu po tie ke sala yidikaa tiano cua ki tie
nani Melikisedeki yeni **16** Wani bo k tua sala yidikaa nani
yaabi ke yokodi bo lugidi'bib cugili nn yeni kaa. Wan pia
ya miali n kan baa gbeni paalu po i ke o tua sala yidikaa.
17 Yeni i mɔni li diani u Tienu tili nni ki maaadi ke: «fini
n tie sala yidikaa u yogu tuu u yogu nani Melikisedeki
yeni» (**aiōn g165**) **18** Yeni ke b piini yiko yua bo kpia ye ki
dugini li yiko bo k pia paalu, li gɔ bo k pia ñuadi **19** Yeni i
mɔni yaal n ye ŋanduna nni kuli Moyisi yiko bo k fidi
cedi ke li ŋjani canyiin u Tienu nunga nni. **20** Yaal pugini
tie ke u Tienu bo puoni i puoni i ki poli. Tiabi tua sala
yidikaaba ke puoni ba ki pugini l po **21** Ama Yesu wani
yua bo din'o sala yidikaa bo puon'o ki poli ki maad'o:

«mini o yonmdaano npuoni ne ki poli, min yedi yaali lani
n ba tieni n kan ban baa lebidi: a baa tie sala yidikaa u
yogu n tu yogu.» (aiōn g165) 22 Yeni ke Yesu po u Tieuji
cuo u dənlugu yua yen'ti ḷanbi məni boncianli 23 Yaal n
pugini tie ke yaaba bo tua sala yidikaaba bo yabi ki dugini
m kuum bo cedi ke b kan ya tundi ki ye ki tuuni li tuonli
24 Ama Yesu bo li fo i yogu kuli ke o sala yiodikaa k pia
gbenma yogu n tuu yogu. (aiōn g165) 25 Lani po n cedi ke o
pia u paalu yua pia gbenma ki ba fidi fie yaaba nagidi u
Tieuji ki dugini o po. Kelimaa wani li fo i yogu kuli ki
jaadi ki miadi u Tieuji b po. 26 Lani Yesu n tie sala yidikaa
ciamo yua dagidi yen'ti. Wani ke u Tieuji pali mani o po
ke waa kpiadi k gə k pia biidi ke o paad'o yen t biidi danba
ki don'o u polu ya polu. 27 wani ki tie nani sala yidikaaba
cianliebi yeni kaa. La k buali ki daali kuli wan yi kpia yidi
sala o biidi po o, ki t yuandi ki yidi sala bi niba biidi po. O
taa o bá i ki yidi sala yenmi 28 Moyisi yiko n ko kaandi
sala yidikaaba cianba yaaba bo tie yaaba ba fidi tieni t
biidi. Ama Moyisi yiko puoli po. U Tieuji maadi ki poli ki
kaani o bijua ke o ji baa tie sala yidikaa kuli cianmo yua
dagidi yeni wan səni o tuonli u yogu tuu yogu. (aiōn g165)

8 Məla tin yedi yaala nne; Ti pia obadciamo ke o
kaa O Diedojienupo. 2 O tie o kanjamo niŋamo O
Diedo kpaagcianmo kaa tie o nifosaalo ka. 3 Kelima
badciamokuliteyua tiendi sala yeni a pada i. Li ḷani
ke yuakuli n yaa pia wan baa puni yaa paabu i. 4 Məla
O Diedo ji bo ye ki tinga nni. O kan yaa tie padidaano
kelima lanya niba ji den ye i. 5 Bi den tie niŋama nani
Moyize n den gaa O Diedo maama yaa yognu ke o den

maa lipadidieli«ke ñantieni bonli kuli nani yaa yognu ke bi den waani a li juali po yeni. **6** kelima jesu gaa o badciamo maama kelima o tie o kani paalo i mɔmɔnipo. **7** kelima lanya puoni ya den tie puomɔni, puondi ji kan yaa ye. **8** O Diedo ñ den bandi li ñjandunli biidi, o bo yedi: «Diidi mani a dana kpendi ke n baa cuo o dɔnlipaangu yeni Israel yeni judas. **9** Li kan ya tie nani o dɔnlikpeligu yua ke n bo cuo yeni bi yajanba ka yaa daali ke n bo cuo bi nuu ki gadi yenba Egypte tinga n ni. kelima bi naa cuo dɔnli ñangu kaa n go naa ji tiani bi po. O diedo n yedi. **10** «Diidi mani ya dɔnlipaangu ke n ji baa cuo yenba Israel yaaba yaa dana n kpendi» N baa ñani yikodi bi maalima n ni n gɔ baa diani bi pala nni. N baa tie bi Diedo ke bi mo tie n niba. **11** Bi ji kan yaa findi yaaba ki maadi «A bani o Diedo» kelimabi kuli baa yaa bani nni ki cili ki biga ke yaa caa o nikpelo bi siiga nni. **12** «kelima n baa gaa bi biidi n gɔ kan yaatiani bi biidi po» **13** Bi baa yaa tua«boncanli i» O sundi o dɔnlikpeligu po. wani n yedi yaa dɔnlikpeligu ji bodi.

9 Mɔla, baa o dɔnlikpeligu den yaa pia maa, yaaba n nua ki tinga bogda po. **2** kelima sala yudaano den bɔgidi yaa diegu nni ke o kpagu den se ke n jiema ye n den yii o kanjamu. **3** ke naan kani n den liegi wamu tie o kaanjɔnμuciamo. **4** Li den liegi o kaanjamu ciamo. Lie nni o tadiciangu den se ki gbie li baali. **5** O dɔnli ciangu tinga po den gbie bacianli ke ti kan fidi waani. **6** Ban den bogini ki gbeni, bi padidanba den kua cincanli po dieli nni ki tieni bi bogida. **7** O badiciamo baba i ñ den kua yaa dieli n tuani yema binli yenma sɔma o ba yaapo yeni

yaaba n den tieni yaa biidi ke ba bani lipo. **8** Mi fuoŋjanma daano bo waani ke o sənŋamo nan daa luodi o diekpeligu nan daa yaa baa ye. **9** Lan den wangi yaa yognu ne. Li sala yeni li pada kuli nani li daa kan fidi ki lebidi nilo. **10** O ban maadi mi jiema, mi ñima yeni yaa sala buolubo ye kuli. **11** O badiciamo bo cua nani a bonjana yaala n bo cua yeni. **12** Li ki tie i ŋuabi yeni i ne səma ka. Li bo tie yaa səma moni ke o bo kua apadiciama kani binli yema. **(aiōnios g166)** **13** kelima i ŋuabi, i ne səma yeni n fantanma piema yaala n ji bo ki moni bo paadiba yeni O Diedo bi gbannandi fiema. **14** Be n bo cedi ke o badiciamotuo ki tieni o səma o Diedo. O bo mali wan ñani li mi bənma nn i ki kuani ti o Diedo kani? **(aiōnios g166)** **15** Lanya po O tie O dənŋjanmo candanbaanlo. Kelima naani ke i polidi ye, li tie taladi ke ban waani ka cincinli yua kpe. **(aiōnios g166)** **16** Kelima i puondi pia saala li yaa tie ke kuuma ye. Kelima waa go pia fuomake yua n tieni baa ye. **17** Yeni ke cincindənligu den tieni ke səma ki ye. **18** Kelima ya yogunu ke Moyize bo ñani mala o niba kuli po, o bo taa i ne yeni i ŋuabi səma yeni mi ñima ki wuli bi niba po. **19** ki yedi: «Li ne tie O Diedo dənligu səma ke O Diedo teni». **20** Obia bo tieni yeni a padiiama po yeni li bogiditiadi kuli. **21** Mala bo tie bonli kuli n yi ŋanbi yeni mi səma i. Səma yaa bo ye sugli bo ki ye. **22** Li yaa po i ke bo kpa ti yandi yaala n moni baa ya tie yeni a bonmona i. **23** kelima o badiciamo ki kua naani le bi togidi ke laa tie yeni i mɔmɔni. **24** O den ki kua ki bua wan tieni maama kaa ki kua o kanŋamu binli kuli yeni tiama ya səma. **25** Li ya bo tie yeni li bo kan ya ŋani ban ya tieni ohali li ŋandunli n

cili ya yognu. Yenma baba i ke o tieniwanimono kipieni ti binli. **26** Nilo kuli ba kpe yenma, lan ya pendi, ti buudi n cua. (aiōn g165) **27** Nilo kulibakpe yenma, lan yaa pendi ti buudi ñ cua **28** Yeni ke o badiciamo bo kpe ki yiedi ki waani yaaba n daani ki guu.

10 U tienu balimaama den pia yaa bonjanla n baa ti cua yaa yinyinga laa tie laa bonjanla n tie maama cain. Yaaba n nangidi U Tienu kan fidi ke ya tie nijanma li yaa tie ke bi tiendi a pada yognu kulinani o padiciandaani. **2** Li yaa bo tie yeni, ti bo kan fidi ki yaa tiendi laa pada yeni bi bo wuli mi ñinjama yenma baba i. Yaaba n bo ñuadi bo kan fidi ki yaa tiani ti biidi po. **3** Ama yeni lani yaa paditiadi ti biidi binli. **4** Ama i ne yeni i ñuabi sôma kan fidi ki piini biidi. **5** Mi fuojanma n den mali li ñandunli nni, odenyedi: «jan da bua pada yeni sala. jan ñanmbi a gbanandi n po». **6** ñaa taa bonbiili yeni apada ki tieni a pamanli. **7** Li yapo o bo yedi «diidi mani landiani nandi n po ki bua tieni jan bua maama.» **8** O bo cindi ki yedi; «jan bo gaa pada yeni sala yenibonbiidi ti biidi po, ñaa bia bo taa ke li tua a pamanla» Li bo tie yaa pada ke bo tieni yenibimala. **9** O bo gua yedi; «A laa, n cua ke min tieni a jan bua yaala» O bo buoni cincin mala ke bua mi yanduama n tieni yaa mala n tuani po. **10** «Lanya buama po i ke fuojanma bi fie ti yenma ki ti ji ye yenmani nni. **11** Tianli po, bi padidanbi fii ki sedi ki ñonli yeni U Tienu daali kul. Bi tiendi daali kuli a pada ama baa fidi ki ñani biidi. **12** Tianli po kristi tieni bogidi yenla i hali yenidulha gbenma ki pieni ti biidi. O kaa U Tienu nujendu i. **13** ki guu ke o yibala n kpe. **14** kelima bogidi yenli po ñanbi

bi niba yen dulña gbenma. **15** O cincinli o yedi; «diidi yaa dənligu ke n baa tieni yenma. **16** N baa kuanma n yaa mala bi pala nni ki bia diani la bi malima nni. **17** N ji kan yaa tiani bi biidi po yeni bi jije i. **18** Məla naani n tuo sugli abonapo, paadli ba kuli ki ye ti buudi po. **19** Lanya po n kpiilo, naaninpia ti dugdi kua yenioyudaano səma. **20** Diidi wan luodi yaa sənu ti po yeni o gbanandi. **21** O padiciamo n ye U Tieu kani yeni tin nangini yeni ti dugdi ki ŋani ti pala nni malima biidi kuli. **23** Tin kubi mo ti biidi tuoma kelima U Tieu ye yeni ti. **24** Tin tugi nani bonjanla ti kuli yaa po. **25** Tin daa ŋaa dənligu ti siiga nani tiama n tieni maama. Tin yaa paagidi ti lieba pala. **26** Lanya kaa ti yaa tiendi ti biidi tin bua maama, ti nan kan bandi məmoni, pada yaala n piini ti biidi naa ye. **27** Li puoli ti buudi ye ki guu ti ke o muu baa di U Tieu yibala kuli. **28** Yua n yie Moyize mala kuli baa kpe ke niba lie bii bitaa nua o. **29** Be ya fala n ji guu yua tabi U Tieu biga yua ke yaa dənligu tieni yeni mi səma ki tie dənligunjanla. Yaa səma n den ŋaa Kristi yaa yaala. **30** Kelima ti tiani yua maadi«min i o jamualo» U Tieu baa bu lijandunli.» **31** li tie bonjanli yua n baa U Tieu nunga. **32** Ama yin ya tiani a dankpela po yaa daali ke i den ŋani mi yenyenma nni, nani yen den cagini maama. **33** I den bili ti sugidi yeniti fiagidi. **34** kelima i pala den siadi yaaba nden ye limabili nni ki bia den tuo yeni pamanli mi piama gaama. I denbanike ipia ya piama kangbeni. **35** Lanya po daa ŋamani ipala n wadi. **36** kelima i pia mi junma U Tieu n bogidi yaala po. **37** O yognu ya pugni wanma, yua nbaa cua baa cua. **38** Yua məni baa yaa ye ama o ya siedi n kan

ya tiani o po. **39** Ama ti ki tie yaaba nsiedi. Ti tieyaaba daani ki gu bi nanliga.

11 Møla li dandanli tie yaasanbili daani paani. Li tie yaala gu yali ke a daa la. **2** Lanya po ti danba bo gaa Kristi. **3** Li dandanli po, ti tuo ke li ñanduli den tagi U Tienu buama po wan bua maama. (**aiōn g165**) **4** Li dandanli ya po i, ke Abel bo teni U Tienu yaa padli n cie cain. Lanya po i ke ti den la ke li ñani. Ke U Tienu bo pagi o o sala po. Li dandanli po, Abel bo maadi yaala n ñani o po. **5** Li dandanli po i ke Enøki den ñani ke ji la kuuma; «o den ji la kelima U Tienu bo ñani o» kelima ki fidi ban ñani o, o den yedi ke U Tienu pali mani o po. **6** dandanli yaa ye li pa yeni U Tienu pali n yaa mani a po. Kelima yua gaa U Tienu baa yaa daani ke o ye. **7** Li dandanli yapo ke Nowe bo bandi li sɔnbirjanli. Ke o den kɔni yeni lirjandunli ki yendi li dandanli gaama. **8** Li dandanli po i ke Abraham bo fidi ki gadi naani keo bo gaa o faali. O bo caa ke a bani wan caa naani. **9** Li dandanli po ke bo ye ki tinpuonkagi nni o caani yeni. **10** kelima o den guu yaa dogupienu ke U Tienu maa. **11** Li dandanli gaama yaa po i ke Abraham fidi ki baa ki biga yeni o pua Sara n bo tie ñølga. Li den tieni yeni wan bo padi kuli kelima bi bo ye yeni bi dandanli yua n bo puonma po. **12** Lanyapo i ke yeni wan bo ciandi kuli, ke o baa bacianli. Bi ji bo yabi nani i ñmabinmu yeni nani mi ñinciamo tanbiiniyeni ke kan tuo cɔdi. **13** Bi kuli bo ye yeni li dandanli ke puoni ba kuli ki tieni. Bi bo bandi ke bi tie canba ki tinga po. **14** kelima yaaba n maadi lanya maama kuli lingi ban baa yaa ye naani. **15** Bi bo yaa bua ban ñani yaa dogu, nani bi guani ki kuni. **16** Bi bo

lingi dogu ƙanu ke o diedo den tuo ki gaaba ki lingi u dogu bi po. **17** Lan ya po i ke Abraham n bo la yaa ƙanma ke o teni Izaka, li bo tie o bija yenga keo bo tuo ki teni o wan bo la lidandanli. **18** Abraham ke o bo yedi o. «ke izaki po ke o miana ba ñaa.» **19** Abraham bo tuo ke U Tienu baa fidi ki fiini Izaka. **20** Li dandanli po i ke Izank yadi mi yedinjanli Jakoba yeni Izai po. Yaala n den nua yaa bona n kpendi po, **21** Li dandanli po i ke Jakoba n bo n bo bua kpe yaa yognu ke o bo yadi yedinjanma o biga zozefa po. Zakoba bo ñii o lanbanli po. **22** Li dandanli po i ke zozefakuuma bonagidi ke o maadi yeni Israel bibi bi Egipiti gadima po ke madiba ke ban tugi yeni o kpaba kuli. **23** Li dandanli po i ke Moyizi wan bo mali ke o danba bo wuoni o ƙamaalita i kelima o bo ƙani, ki pendi. Bi bo ki jie o bado mala. **24** Lanya po i ke Moyize n bo kpaadi o bo yie ke ban daa yuu Farawon bisalo bija. **25** O bo tuo li mabili yeni UTienu yaaba ki cie yeni wan yaa ye o manu nni. **26** O bo tuo i fe yeni Kristi kani ki cie Egipiti baali kelima o nunbina kuli bo ye ya baali n kpendi po. **27** O bo tuo ki gaa Kristi ke li tie baa cianli o po ki cie Egipiti baali. O bo ki jie o bado, o bo tuo fala ki daani yua ke waa baa ki laa. **28** Li dandanli po i ke o bo tuo yaala n ye Israyeli. **29** Li dandanli po i ke o bo puodi li mögi mönli nni naani ki tinkuonga po, Egipiti yaaba bo bigni ke ban puodi bi bo baa mi ñinma nni. **30** Li dandanli po i ke Jeriko guona bo baa yaa yognu ke bo lindiba danalele. **31** Li dandanli po i ke Raaba li conconli bo kikpe. **32** Ti bia baa fidiki pugni be? kelima o yognu pödi yeni tin maadi Gedewon, Baraka, Samison, Jepiti, Davidi, Samiali yeni a

labaali muanda kuli maama. **33** Yaaba n den fidi bi tuoma po ki paadi bi baditieba diema ki kuani mi yanduama, ki baa i puondi. **34** ki go gbindiyaa fantama n co jama ki sanikifaabi bi yulamu jugisiemu ñona nni, ki paani i yiani, ki tua jakonda bu töbu nni, ki deli bi nilaba tøgola. **35** Li dandanli po den cedi ke potøba baa ke bi kpiiba n kpe gó ki fii bi tinkpiba siiga. Bi den waani bi nitianba mo fala ke baa tuo ki ga mi faabima kelima bi den bua ki baa yaa tinkpifiima ñjani ki cie. **36** Bi den ñuadi bine ki pua ba i baliji, ki go kpaa bi tianba ti kpaadi ki kuani ba li kpaadidieli nni. **37** Bi den lugidi bine a tana, ki go waani bi tianba yeni mu jugisiemu. Bi nitianba mo den tie luoda ki gógoði ki yie ti pegbanli yeni ti ñuagbandi, ke bi niba bia bipo ki wangí ba fala. **38** ñanduna ki den pundi ki yaa pia laa nimoanba o niinni. Bi den gógoði mi fanpienma nni yeni i fali nni kuli. **39** Baa ke bani kuli den baa ke U Tienu tieni bipo o siedinjamo kelima bi dandanli yaa po, baa den baa wan den niani ba yaala, **40** kelima U Tienu den jagi tipo yaala n ñjani ki cie, kaa bua ban ñanbi ki dagidi cain ke tii ye lienni.

12 To, kelima yaa siedinba n yaba boncianla lindi ti nani ku tawaligu yeni, tin tugidi mani yaa tugili n yie tipo kuli leni yaa tuonbiadi nyaba ki lindi ti, ki yaa siani yeni li juunli yaa nuama n bili tipo. **2** Tin yaa siani ki nua Jesu yua n tie li dandanli cilika yenili ñjanbika. Kelima yaa pamanli n den bili o po yaa po, o den tuo li dapønpønli yaa kuuma, ki fali yaa fe n ye lienni, ki kali U Tienu bali kalikaanu jienu po. **3** Yin kpaagikpaagi opo mani, wani yua n denjuuni yeni ti tuonbiadi danba n den yie opo

maama kuli ke lan todi yi yin da cogi ki luo li papaali ki cedi. **4** Yin koni yaa konli yeni tituonbiadi yeni, yi daa koni hali kebi wuli yi soma. **5** Yi sundi U Tieu n tundi yiaya tundi nani bibaa nbaa tundiobila maama ki yedi: «N bijua jan da fali o Diedo Ntundi a yaa tundifala, ki da luo lipapaali wan fuyeni a yaa yogunu. **6** Kelima o Diedo tundi wan bua yua yeni fala, ki pua wan nua yua ke o tie o biga kuli.» **7** Yin juunimani yeni laa fala. U Tieu tiendi yi yeni kelima o nua yi ke tie o bijaba. Ki bonjaga n ye ke o baa kan tundi o tundifala? **9** Ti baanba yaaba n tie nisaaliba den tundi ti tundifala ke ti fangi ba. Lawani lii pundi tin miini ti yula ti Baa yua n ye tanpoli kani, ke tin yaa pia li miali. **10** Ti daanba den yen tundi ti tundifala u yogunu waamu bebe nani ban sua ke li dagidi maama, ama U Tieu tundi ti tundifala ti janmu po ke tin taani yeni o gagidijanma nni. **11** Li tie momoni ke tundifala kuliyan cili ki yaa tie pabiidili bonla kaa tie pamanli. Ama li yen yuandi ki cuani lan bangi yaaba yaa po mi teginma yeni mi yanduanma. **12** Lanwani yin paagi mani yi nii yi n yøgili, yeni yi duna ya n tadigi. **13** Yi taana n yaa jua yaasani n cuubi ke yua n diani taali n da kpigidi, ama lin paagi. **14** Yin lingi mani mi yanduanma yeni bi niba kuli, ki go lingi mi gagidijanma, kelima yua n naa pia mani kan le o Diedo. **15** Yin fangi mani yi yula ke oba n da muni o yuli U Tieu janbili. Yin go fangi mani yi yula ke yaa jiuu n bia ki to kuli n da tua a benkpela, ki cuani ti yanyagidi ki yaa jøgindi bi niba bonciala. **16** Yin go fangi mani yi yula ke oba n da tie conconma daano, yeni yua n faliyaala n gagidi naniEsayien, yua n den

kuadi onikpedikelima jeyenmapo. **17** Yi bani ke lan pendi, wan den bua obaa n gaali o, waa den baa. Baa keo den lingi yeniti ninsiidi, waa den fidi ke o baalebidi jagili. **18** Yii nagini ban den baa fidi kisii yaa juali, yaali n co mi fantama. Yii nagini ku gbangbadibiadigu yeni li biigciali yeni ku fanciangu **19** yeni kakaci piebima yeniu nialu fuugu nden ye naankani. Yaaba n den gbadilaanialuden mia ke wun da gomaadiba baamayenmaki pugini. **20** kelima baa den fidi yaa ñøbonli n tie ne: «Baa yaanga yaa sii li juali, ban ludi o a tana» **21** Ban den laa yaala yeni kuli den pia i jeje hali ke Musa yedi: «N jie ti jawaandi hali ki digibi.» **22** Ama yi cua Siyono juali, lani ntie U Tienu yua n ye ki fo yaa dogu, yaa Jelusalema n ye tanpoli kani, malekinba yaaba n yaba ki pundi a tuda tuda yaa kani. **23** Yi cua yaaba n tie U Tienu bikpiala, ban diani yaaba yaa yelatanpoli po nitaanli kani, yi cua U Tienu kani, bi niba kuli bujialo kani. Yicuabi niteginkaabanaani n ye naakani, bani U Tienu n ñanbi yaala ke bi dagidi cain kani. **24** Yi cua Jesu kani, wani yua n tie o ñantaadipaano yaa candanbaalo, yeni o sɔma kani yaama n mii ki maadi yaa maama n ñani ki cie Abela yaa sɔma n den maadi yaala. **25** Fangi mani yi yula ki da yie ke yi kan cengi yua n maadi yeni yi mɔla. Kelima yaaba n den yie kaa cengi yua n sɔgini ba U Tienu maama ñanduna nni naa den fidi ki sani ki ciadi. Lanwani ti yaa yie kaa cengi yua n ye tanpoli po, laa pia tama ke ti kan fidi ki sani ki ciadi. **26** Laa yogunu o nialu den teni ki tinga digibi, ama mɔla o niani ti yaa ñonianu n tie na: «Yenma goga, nbaa teni ki tinga n digibi. Li kan yaa tie ki tinga bebe ka. N baa

teni tanpoli moko n digidi.» **27** Lan yedi: «Yenma goga,
» yeni waani ti ke yaala n tagi ki baa fidi ki digibi kuli,
baa pendi, ke yaala n kan digidi mo n suagi ki yaa ye. **28**
Lanwani, kelima ti baa baa yaa diema n kan digibi, tin
yaa ye leni i tuondi, ki kpiagidi U Tienu ki ɲua o yeni li
fangili yeni ijeyeke li mani opo. **29** kelima ti Tienu tie yaa
fantama n bolindi.

13 Suagi mani ki yaa pia mi buama yi kpiiba po. **2** Yin
da sundi mani ki yaa gaani bi canba cangu. Kelima bi
tianba den tieni yeni ki malekinba cangu kaa bani. **3** Yin
yaa tiani mani a kpaada po nani yi moko taa yeni ba ki tie
kpaada yeni. Yin go yaa tiani ban faligi yaaba po, ki bani
ke yi moko ye ti gbanandi nni ki tie ban baa fidi ki faligi
yaaba. **4** Bi niba kuli n yaa jigindi li potaali, ki da tuo li
potaaliyaa duanun tabi yeniti jogindi. Kelima, U Tienu
baa jati buudi yeni mi conconma buoli danba kuli. **5** Yin
da pa maniyi yula i ligi buama po. Ama yin yaa mangidi yi
pala yeni yin pia yaala mola kelima U Tienu yedi: «N kan
ŋa ŋa, N kan lu ŋa hali abada.» **6** Lanwani tipia li papaali
ki yedi: «O Diedo n tie n todika, n kan jie pu. O nisaalobaa
fidi ki tieni nni be?» **7** Yin yaa tiani mani yi gobidikaaba
po, bani yaaba n den waani yi U Tienu maama. Yin kpaagi
mani bi yema yeni bi juodima ki yaa togidibi dandanli. **8**
Jesu kilisiti tie yenma wonli yeni dinla yeni yaa yogunu
kuli. (**aīōn g165**) **9** Yin daa gaa ti tundi yuodi, kelima li ŋani
ki pala n yaa gbie sugli. **10** Tin pia yaa padibinbinli, yaaba
n tuuni li kani naa pia səni n ñani li jiema ki je. **11** Ama ti
yandi yaaba ke bi kpaba ti biidi po səma ke o padibado
cua yeni li o kaangagidinjami nni. Ama bi yen ñani ban

kodi yaa yandi li ñagilinni niinipo. **12** Ama jesu mō bo cagini bi niba po yeni o sōma. **13** Lanwani tin ña mani ki gedi o kani li ñagili nni niinpo, ki taani yeni o ofe nni. **14** Kelima nekanba ɣanduna nni tii pia yaa dogu n baa ye yaa yogunu kuli, ama ti lingi yu n baa ti cua. **15** Lanwani kelima Jesu po, tin yaa pali mani U Tlenu po yaa padili n tie ti pagidi yaa yogunu kuli, la tie ti ñōna n yaa pagi o yeli. **16** Yin daa sundi ki yaa tiani mi ɣanma yeni ti bulcindi, kelima lani ntie yaa pada buolu n mangidi U Tienu pali. **17** Yin yaa tuodi ki ɣua mani yaaba n gobidi yi, ki yaa fangi ba kelima bi gu yi naani, ki bani ke bi baa togidi U Tienu yi maama. Yaa tiendi mani yenike ban fidi ki yaa togidi ma yeni li pamanli kinaa yenbidi, kelima li kan yaa pia yipo fuomaba. **18** Yaa jaandimanitipo kelima ti bani cain ke ti pala siadi ɣani ki go bua ti tagi nyaa tiegili bonla kuli nni. **19** Min miadi yaala hali bonciala tie ke yin yaa tiendi yeni ke U Tienu npa nni u saanu min gó ki cua yikani tontoni. **20** Mi yanduama Tieni yua n den fiini ti Diedo Jesu bi tinkpiiba siiga wani yua n tie i pe yankpaciamo, kelima o sōma yaama yaa yogunu kulipo. **(aiōnios g166)** **21** Wani n teni yin fidi ki yaa tiendi yaala ɣani kuli. Wani go teni Jesu Kilisiti n yaa baadi ti kpiagidi hali yaa yogunu kuli. Amina. **(aiōn g165)** **22** N kpiiba, n mia yi ke yinjuuni kiga i nnāa tundi, kelima min diani yipo yaa maama ki fuu. **23** N bua yin bandi ke bifaaabi ti kpiilo Timot. O yaacua n kani tonma, ti baa yegi kicua ki le yi. **24** Yin fuondi mani yi gobidikaaba kuli yeni bi nigagidinjanba kuli. Yaaba n ye hali diema fuondi yi. **25** U Tienu ɣanbdi n yaa ye yeni yikuli.

Jaki

1 Min jaki, u tienu yeni jesu kilisito naaciemo, n diani yinba piig n buolilie yaaba n yadi yadi ke ye ŋanduna nni kuli po, n fuodi bonjanla. **2** N kpiiba, yin ya nua ya bigina kuli n cua i kani ne tie panmanli ya bona. **3** Kelima i bani ke dandanli bignma ba cua yeni i juunli. **4** Ama yin ŋaa ke li juunli n sɔni o tuonli ke juodi cain. ke yin tua ke yaabi n ŋani ke dagdi cain, ki da ke luo ba bonli kuli. **5** I siigan, nilo ya ke pia mi yanfuoma wan mia u tienu yua tieni bi niba kuli yeni li bulcindi, o kan fun yeni, o ba teni. **6** Ama wan mia yeni li dandanli, ke da mali ko b la bii o kan lai? Yua mali ko kan la tie nani mi ñinciamu guona, o faalu n figi ke pendi ya yognu yeni. **7** Ya nilo n tie yen kuli n da mali ko ba la liba kuli o yonbidaani kani. **8** O tie pala lie daano ke se kaan yendu o bontitiedin kuli. **9** Ti kpiiba nni yua n tie luodo pali n ya mani yeni u tien'o n sen'o maama. **10** Yua n tie piado mɔ pali n ya mani yeni u tienu n jiin'o maama, kelima o ba kpe nani o mua puugu yeni. **11** O yienu pudi ke o wulgu boncianli cedi ke ti muadi kuodi, ko puugu mɔ suodi, lan pia ya jawama mɔ bodi, o piado mɔ bu juodi ke suodi yeni o bontitiedin nni. **12** Li pamanli ye yeni yua n fidi ki juuni li biginlin nni, kelima bi ya bigno, li kan paadi'o, oba la li miali yali ke kilisito yedi ko ba teni yabi n bua'og yeni. **13** Bi ya tunlin o nilo ya yognu, wan da yedi: “o tienu n tunlin nni” kelima bi kan tunlin u tienu wan tieni yaali n bia, wan u tienu mɔ kan tunlin nilo ba kuli. **14** Nilo kuli tunlini yeni o maalma, ke kua ti biidin ke li baadi yeni mi kuuma. **15** Lan wani, o maal biidi ya punbi, li ba mali ti tuonbiidi, ti tuonbiidi mɔ

ya yendi o gbannandi kuli i, lan cua yeni mi kuuma. **16** N kpibuadiba, yin da bɔndi mani i yula. **17** Li seli yeniya paabu ŋjani ɲana polu, mi yinyiema baa kani, naani ke bɔnbɔnli, yeni lebdima ki ye. **18** U tienu yanbuama po i, ko den mal'ti, kelima o mɔnmɔni po ke tin ya tie o tagma nni kuli o kpiagdi. **19** N kpibuadiba, yin bandi ya bonli ne, li pundi ke yua kuli n cengi tontoni, ki da maadi tonma, ke da biendi o pali tontoni mɔ. **20** Kelima o nisaalo pabienli kan fidi ki yeg yeni u tienu sanu. **21** Lan wani, yin lu mani yaali n tie jøgindi yeni mi biadima kuli, ke ya ɲua u tienu n buliya maama i pala nni yeni kelima li ba fidi ki tindi i maalma **22** Yin da cengi u tienu maama beba, ke bondi i yula k mi cengma dagdi ama yin ya tiendi lan yedi yaali mɔ. **23** Kelima yua n cengi u tienu maama ke nan k tiendi lan buali yaali yua n nua o nungo n tie maama e nunualiga nni. **24** O ya siedi wan sundi tonitoni. **25** Ama yua n cengi bonjanla ya balimaama n ɲani cain, ki faabi bi niba, ki tiani wan cengi yaali, ki tiendi lan yedi yaali, lan nilo la li seli wan tiendi yaal kuli nni. **26** O nilo ya tama ko juuni ke naa cuo u lanbu, o bɔndi o yuli. Lan ya nilo ya jaanma tie fanfanmi. **27** Ya jaanma ɲani cain, ke nan ke pia jøngindi ti baa u tienu nintualin tie: ki ya todia kpieba yeni a pikuana bi fala nni ke gøa cuo oba yeni ɲanduna jøngindi.

2 N kpiiba, yinba yabi n daani ti yonbidaano jesu kilisito yua n pia ti kpiagdi yen, la ke ɲani yin ya tiendi n gagdima bi niba siigan nni. **2** Min bani yaali tie: ne o nilo ya cua ke kua li nintigilin, ke pili wula biagi bii i ligi mɔni biaga, ke gøa yie ya tiadi n pia ti kpiagidi, ke o luodo mɔ kua ki

yie akpalcala. **3** I yi jigndi yua yie ti tiakpiagidi yen, ke yedo: “kali ne tijigdi ya kalkaanu po, Ama ke nan yedi o luodo “fini n ya se lan kani bii fin wani n kali tinga nni t taana po. **4** Nani yii tiendi m gagdima i yanma nni ke goa yi i yula buud danma yeni i maal biidi kaaa? **5** N kpibuidiba, cengi mani, nani u tienu ke gandi yaabi n tie a luoda njan duna nuni po ke ban tua piada li dandanli nni kaaa? Ke goa baa wan nian ke ba puba yabi n bua'og kuli o diema nnii? **6** Ama yinba, n fali a luoda. Nani a piada ka mabndi ii, ke caa yeni bi buudanba kani. **7** Bani ka biidi ya yenjanli n ye i nni. **8** Li ya tie k a kubi u tienu diema bali maama, nani lan diani maami yeni. Li yedi: njan ya bua a lielo nani njan bua ayuli maama yeni.” **9** Ama yin ya tiendi m gagdima bi niba siiga nni, i tiendi tuonbiidi, li bali maama mo buni ke cuo i, kelima yi ke miado. **10** Yua tuo ke kubi li bali maama, ke nan goa miindi ba maayenma bibe, o pia i talgi li kuli po. **11** Kelima u tienu yedi: “njan da commi” wani goa maadi: “njan da kpaa nilo” lan wani ya commi, bii ke kpaa nilo, a biidi u tienu maama yeni. **12** Lani, yin maadi ke goa tiendi yal kuli, yin bani k u tienu ba jia i buudi ke nja. **13** Kelima u tienu n ba jia ti buudi ya yognu yeni, o kan jie mi ninñima yua den cagni o lielo po **14** N kpiiba, i li ke li baa njan o nilo n yedi ko pia li dandanli ke na ke suani tuonli li po, li pia be ya todima, o dandanli ba fidi ke tindo o? **15** I kpiilo ja bii pua ya luo ti tiayiekaadi, ke goa luo daali kuli li bonjekaali. **16** Ke i siigan yendo yedi o, ya kuni yeni mi yanduama, ke ban tongi o mu ke di ke guo, ama ke nan ke pun'o yal n tie tilad o yema po, li pia i laa fuoma? **17** Li dandanli mo

tie yene, li yaa pia atuona li tie yali n kpe. **18** Ama, o nilo ya yedi: “fini a pia li dandanli, n mɔ pia a yuona n ba yedi'o; waan nni, a dandanli yali n ke pia tuona, n mɔ ba waan na n dandanli kelima a tuona po. **19** A daani k u tienu ye ke tie yendo beba, a tiendi ke lijanji. Ba a cicilibiada mɔ daani yene, ama bi jie ke digidi(jegli). **20** Fini, o yanluodaano ne, ḷaabani ke ya dandanli ke pia tuona tie fanfami. **21** Nani ti yaja Abalaham tuonjana po i n cedi ke bi den yi'og o nitieginka? Nani wan den tuo ke ba yidi o bijua Isak sala li padibinbindli po yen ka cedi ko tiegi i? **22** A la ko dandanli den taani ke yegi yeni o tuona, ko tuona yen mɔ den cedi ko dandanli ḷani ke dagdi cai i n. **23** Yeni ke diani yedi yaali n tieni: Abalaham den daani u tienu, ko u tienu nuali o po lan ya bonli ke li tie teginma, lan ya po ke bi yi'ug u tienu dɔnli. **24** I la o nilo tiegi kelima o tuona po i. la ke tie li dandanli beba po ka. **25** Li g̊oa tie yeni, liu poconconli Lahabi, o tuona po i ko tie nitieginka kelima o den gaa bi tondikaaba cangu ke cedi ke bi tɔgni san tianu ke kuni. **26** nani ya gbannandi ke pia naano n kpe maama, li tie yeni ke ya dandanli ke yegi yeni a tuona mɔ kpe.

3 N ninjabi, bi tundikaabi n da yabi i siigan nni, ke sieni ke ya bani ke bi te ba bu'ti hali lan ya paa. **2** Ti kuli maadi tin bua yaali, nilo ya ke maadi yali n tie o pakɔnli, o tie ya nilo n tie niyanmo, ke g̊o sieni ke cɔnlin nni o gbannandi. (ke cuo oba) **3** Ya yognu ke ti taa i baabi ki loli i taam ñɔna po, bi yi cɔln'ti ke tiendi tin bua yaali. **4** Diidi mani o ñinbiagu, wani yeni o yabndi kuli, niyendo njmagdo ko caa wan bua naani. **5** Li tie yeni, ke o nilo

lanbu tie bo ñidiga ke nan ke sengi oba kònman nni, o mu ñidiga n yi te di ke biani li fuali kuli. **6** O lanbu mɔ tie mu, ya njandunli n gbie yeni o yinyøgu, ke jøgndi o nusaalo gbannandi, ke biidi ti tajenli yenma, ke wan oba monosieni ke ye a maba nni. (**Geenna g1067**) **7** I yanbuoli kuli yeni polu po mu nuami kuli, tinga nni bo balinkaana yeni mi ñim nni bonfuoda kuli ye o nilo yikod po. **8** Ama nilo kan fidi ke paadi o lanbu, ke li tie ya yianu, ko gbie yeni mi kuuma løbdi **9** Ti tugdi ti lanbu ke yiini ke dondi u tienu, t goa tugdi wani ke maadi ti maabiidi u tienu n tagi yaali ke tieni o ninnangu po. **10** Ya ñøbu n maadi mi maajanma yeni, lani n goa maadi ti maabiidi. N ninjabi, da ñaa mani lani n ya tie yeni. **11** Bonga kpeli ke ye ke puubi mi ñu yia maligi ke go puubi ya ñuma milgi ii? **12** O kankanmu, n ninjabi, ba fidi ke loni luan tøla ke li ya ki tie kankana i? Li tie yeni ke yañumi kan fidi ke ya maligi nani sicili ñuma yeni? **13** Ñjmaa i, i siiga nni, gbie yeni mi yanfuoma yeni o nunfanbu i? Wan jiini oba ke wani o tuona nni, ko gbie yeni mi yanfuoma. **14** Ama, li ya ke i pia i pala nni ti maalbiidi, da dongi mani iba ke goa da pua faama ke sieni ke nua i mɔni. **15** Li yanfuoma ke ñani polu po ka ama i tinga ne po, li tie gbannadi yeni sitaani yaali. **16** Kelima naani ke i nanga yeni ti gbannadi buama ye, mi tudima yeni ti bontitiedi biidi buoli mɔ gbie e. **17** Polu po yanfuoma n cindi ke mɔni, ke gbie yeni mi buama, dagdi, ke taagi, ke gbie yeni sugli, ke tieni a luajanma, ke k pia lugdima ke goa tuagi. **18** Laafiaa luana ñaa yabi n maadi i mɔni kani.

4 A kɔnkɔna yeni ti maa bidbidi ñaa le ee? Li ki tie i bonbuakaanan ka ke i kɔn yeni i ninjab bi dandanlin nni?
2 I ponponcianli po cedi ke i k pia pu. I tie nikpala ke suani ke beli yaali ki kan la. I gba ke gɔa tuadi li ɔjaniali ki yi k laadi bonli ke dugni i ke buali u tienu. **3** I buali ke b yi ki tieni, ke dugni yi bani yin miadi maama ke kpaani ke buama n ti. **4** Yeni yin tie concona maama kuli, i k bani ke ɔjanduna ne buama tie kɔnkɔnli yeni u tienu i? Fin yua n bua n donl yeni li ɔjandunli, tie u tienu yibali. **5** A tila wang'i'ti li kuli ke maadi ko u tienu n bua'ti ya po i ko kuan'ti o fuoma. **6** Ama i ke bani, u tienu tieni ya paabu yabi, li po ke i diani maadi ti: u tienu bieli bi japadami ama ki di sugli taligi po. **7** tug man i ba ki cabi u tienu, ke kɔni yeni sitaani ke wan sani k fagdi i kani. **8** Nagni mani u tienu, ke wan fidi ke kobni ti. pit mani i nui, biidi daam, ke ɔjanbi i pala, ɔjalaci danbi. **9** Ya ye mani o paasiadgun nni, ya mɔ mani, ya buudi mani! cedi mani ke laadi n tua kumɔni, ke i pamanli n tua yinyog i po. **10** Jiin mani iba u tienu nungan, ke wan doni. **11** N ninjabi, da maadi mani liebi po, a ya maadi a ninja po, a bu a ninja, a kɔn yeni yiko i, u tienu yiko. A ya kɔni yeni yiko, a ji ke cɔnlni yiko. ama a bu'gi. **12** Yendi beba n tie budi daano, u tienu, wani beba n ba fidi ke faabi bii ke biidi. A tie ɔymaa, fin yua bu a lielo yeni. **13** Cengi mani, yinbi yabi n maadi: “dinla, bii saala. ti ba gedi ya dogu ne, ti ba tuadi lieli po ke su bii ke ba ti ñuadi. **14** ɔymaa n bani yaali n ba cua saala, yeni nulo yema n ba tua nandi? I tien nani ya walu yi cua ke pendi leni. **15** I bo ba yedi nanda: “u tienu ya bua ti baa fo ke sɔni ya tuonli ne bii lielo. **16** Mɔlane, i

wangi iba i tuona po. Japaadi buoli kuli tie fanma. **17** Leni yua bani mi ḡanma tienu, ke yen ke tiendi, o tieni biidi.

5 Məlane, yinbi bi ḡalmandanbi, ya buudi mani bonciali yeni ya yubonli ba te cua i po. **2** I ḡalmano bedo, ke a dundula mua i tiadi. **3** Ke i wula yeni i ligi kuli kua i tanməni, ke li tanməni te ba fi ke sedi i po, ki di i gbannandi nani o mu yeni. I taani i ḡalmano i dajijuogi daali. **4** Diidi mani ya paogu ke i bo ba paa ka ke pani i tuonsənbila yabi n koni i kpaabu, ke bi yiogni yeni m tuama! Ke yabi den taani i bonkukuodi yigni pundi hali li kənli ya tienu kani. I yali iba ke tiendi yin bua yaali i tinga po. **5** I pala kuli gbie yeni o mangu yeni yin ke muani bonli gi tinga ne po ke wangи tianbi fala yen mi cicagmi. **6** I cagni ke go kpaa talginba. **7** N ninjab, ya tie mani sugli dam ke gu jesu guanma, nani o kpaalo n yi gu o kpaabu ŋuadi maami yeni. Ya gu mani nani i cincin taagi yeni i taajijuogi yeni. **8** I mən ya gu ke bobdi i pala ke jesu da ke guani. **9** Da mə mani i liebi po, n ninjab, ke ban te da bu'i. Diidi mani, buud daani n se o buliŋəbu yeni. **10** N ninjab, tiadimani u tienu tondikaabi yeni o yegnkaabi n bo laadi ya fala k pia ya pagniili u tienu maama muandun nni. **11** Diidi mani ti yi yabi n juuni “nijanma.” i den gbadji job n po puni ya juunli, ke u tienu ji bo te cedi ko juodi ti ḡandin. **12** Ke fidi li kuli, n ninjabi, da poligi mani polu po, bii tinga po, ke bualib kuli ya po. Ama, yin tuo yal yin ji da lebdi, yin yie yal mə, yin ji da guani ke tuo, ke fidi k yin da ba ti buudin. **13** ḡmaa'i i siigan ne sieni ke ye fala n nni? Wan jaandi ḡanma. ḡmaa n ye li pamanlin nni? wan yin i biayani ki dondi. **14** Nilo yia i siiga ne k pia

laafiaa'i? Wan yini o jaandidiegun nikpela ke ban jaandi o po ke sog'o m kpaŋjaqnma. **15** Ke bi dandanli u tienu nnni ba cedi ban paagi, k o ya tieni biidi kuli u tienu ba di sugli o po. **16** Ya miadi mani sugli i biidi po yeni i liebi po, ke fidi ki la laafiaa. O ninjanmo jaandi moni boncianli. **17** Eli bo tie nani tinba yeni, k jaandi hal ŋjanma k mia u tienu ke taaga n da baa, ke taagi k baa ke biini bina taa yeni ŋmaali luobi. **18** Ke o go guani ki jaandi, ke gi taagi baa ke gi tinga fii yeni o luana. **19** N ninjabi, li ya tie ki siigan nni nul sani ki fagidi yeni u tienu, k o lielo guani yeni'o **20** wan ya bani ki yua n gogdo, o faabi li daano ke go ŋani'o m kuum taana nni, ke wuoni o biidi boncianli.

1 Pieri

1 Mini, Pieri, Jesu Kirisiti n̄ lugdi yua ke o tua o tondo, n̄ dangi yi li tili ne, yinba yaaba n̄ dugi o po, yinba yaaba ke U Tienu lugdi ke yin ɣədi wani o bá. N̄ dangi yinba yaaba n̄ kua Pəntu, Galati, Kapadəsi, Asi leni Betani diema nni, yinba yaaba n̄ fagi leni ɣaljanli, yin dagdi leni ya diegu. **2** U Tienu, ti Báa lugdi yi na wani o bá n̄ bo tuodi ki jagi maama, ke o Forjanma paadi ki seni yi, ke yin ya cəlni Jesu Kirisiti, ke o səma n̄ cedi yin tua yaaba n̄ dagdi U Tienu nunga nni. N̄ miadi ke U Tieni n̄ waani yi o buama, ki puni yi mi yanduanma. **3** Dondi mani U Tienu, wani yua n̄ tie ti Diedo Jesu Kirisiti Báa! Wan bua ti ya po i, ke o cedi ke ti go dá pia li miali. Kelima, o cedi ke Jesu Kirisiti gəa ki yiedi mi kuum puoli, ti bani ke o ba tieni ti po nani wan niani maama **4** O cedi ke ti ba fidi ki daani ya bona ke begni ti po ɣaljanli nni, ya bona n̄ ba waagi li bina leni libina. **5** U Tienu guu ɣa leni o paaciamu kelima a dugi Jesu po. O guu ɣa nani lan buali maama, Tin ye ya yenyienu ne juodma, o ba fie a Setaani paalu nui nni. **6** A pali mani kelima yaala n̄ ba ti cua po ama məlane i biidi i pala waamu, kelima ya bigna nmabndi waau waamu. U Tienu tuo ki cabi ke ban ya bigndi yi na ban bigndi wula ki bua bandi li ya li ya pia mayuli, kaa pia jəgndi. ya bigna ke a laadi ne ɣani a po. **7** li bigna tie ke lan waani ke a dugi Jesu po. Li məni boncianla U Tienu po ki cie ki tinga nni wula kuli, yaali ke u mu ba fidi ki biidi. Kelima a dugi Jesu po, U Tienu ba kpiagi **8** I bau Jesu bá leni yin ki la o. Bá leni yin ki nua o məlane, i pala mani boncianla; **9** kelima i dugi o po, U Tienu faabi yi i tuobiadi

po. **10** Bi sawalpuaba bo cili hali ke li fagi ki maadi ya tondu ke U Tienu waani ba wan ba tini maama ki faabi yi dayenli. Bi kpaagi boncianla li bona po. **11** Bi den bua ban bandi Kiristu yantiali yaali n ye bi niinni ne maad ȳma ya maama i. Bi go den bua ban bandi lan ba tieni ya yogu. Bi tieni yeni kelima li yantiali yeni den tuodi ki waani ba, ke Kirisiti ba la fala, ki kpe, ke o kuuma puoli, o yudandi bona ba yuandi ki døddi. **12** Li den døgdi ki waani ba ke lan ya bona ki tuodi ki legdi, ki ba tieni bani ya po ka, ama yinba ya po i, ke bi waani yi o laabaaljamo, U Tienu Fonjanma yaama n ñani tanpoli paalu po, ke bá malekinba legdi, ke ban la yeni bi nunbu, ki bandi cain. **13** Laniya po i, ke li buali ke yin ñagni yi ciamu a gbana, ki baa mi maaljanm, ki ȳa ti japaadi, ki ya ye yeni li dandanli ki sedi taajalalie, ki guudi ya ȳanbli n ba cua yeni Jesu Kiristu døgdima **14** Yin ya tie nani ya bila n colni yiko yeni, ki da togdi ya ȳalmanbuama ke yi den pia yin den tie yanbøndanba ya yogu. **15** Nani yua n yini yi gagdi ki ȳani yeni, imo ñ ya tie yaaba n gagdi ki ȳani i tuona nni kuli, nani lan diani maama: **16** I baa tie yaaba n gagdi ki ȳani, kelima n gagdi ki ȳani. **17** Li ya tie ke i jaandi ki miadi i Báa yua bu ti buudi ke ti ȳua yuakuli yeni o tuona, kaa pia lugdima, yin ya ye yeni li fangli hali tiga ne i miali banlu. **18** Yin ya bani ke li ki tie yeni ya ȳalmani n ba dudi, lani yaa ka i ligi bii wula ka cedi U Tienu daa ki faabi yi yeni yin dini ya faali yi yaajanba fanfanma yeniyenu po **19** Ama yeni Kiristu sōma yaama n pia mi buama boncianla, nani ya pabiga n ki pi biidi kaa go pia pødi yaama yeni. **20** Bi den tuodi ki lugdi o ke ȳanduna da

ki tagi, ke li ti dögdi ki waani i ya po mi juodma yogu.

21 Wani ya tuona po i, ke i dugi U Tieu po, wani yua n yiedi Jesu bi tinkpiba siiga, ki puni o ti kpiagdi, ke i dudugdi yeni i dandanli í ya maa U Tieni po. **22** Nani yin yuudi i pala ki ñødi i mõmõni, ki baa pia payenli buama yaama n ki pia jøgindi yeni i, yin ya bua i lieba boncianla yeni i pali kuli. **23** Kelima i baa li miapaali, ke li naa ñani ya bonbuola n ba dudi kani ka, ama ya bonbuola n ki pia dudma kani; lani n tie U Tieu maama yaama fo, ki baa tundi ki ye hali ya yogu n ki pia gbenma. (**aiōn g165**) **24**

Kelima gbannandi kuli tie nani ku muagu yeni i, ke o kpiagdi kuli mo tie nani ku muapuugu yeni. Ku muagu ya kuodi, ku puugu mo í baa; **25** Ama O Diedo maama tundi ki ye hali li bina yeni li bina. Ke lanya maama tie ban waani yi ya laabaalñamo yeni i. (**aiōn g165**)

2 Laani yaapo, yin ñaa n biadima yen bond buol kul, palalie malm, l poponl yen ti sugid buol kul. **2** Nani a canpandaa nbua n bim yinb n yaa bua naajanma n tie O tien. **3** Li yaa tie ke, yi leni ki laa k O tien ñaan. **4** Nagman O tien kan ya tanl n fo ki binub lun kO tien gand line, ke li pia mayul boncianl. **5** Yin b yaab moa tie nan ya tana n fo ten baa maa yi yin tua O tien fuom diegu. O fuom n ye naan kan. lan yi baa tua yaasalayidlo ngagd O tien po, k pad o po yaa pad n pagidi, ki go man o po, kelma Yesu kristo yaa po **6** Li dian ki yed: Diid n bli siyon dogu nni li tanpuukal, min gand yaal ki ltie tanmonl yua n dug li tanl yen po kul kan fiag, yen l tingbal tancianl. **7** Laa tanl tie jingd yinb yaab n daan po. Ama yaab n kaa daan po wan, l tie b tan maab n den yie yaa tanl, lan n

tua l tan puukaal. **8** B tuud klma baa tuo k daan o tienu maam. k b ji ba li tund k ya tie yene. **9** Ama yinb wan, yi tie ban den gand yaa buolu, o bad o salayidla, yaa buolu n gagd k ɔjan, wan baa yaa buolu yucel po. o yin yin k yin yi ña l biigl ni, k kua o yenm. **10** Ji den kpel ki tie o buolu ama mɔlanne k ji tie o buolu, yii den kpel baa k o gbad ji po nuñima, ama moala o gbad yi po n nuñima. **11** N buakaab n mia k go tund yi, yinb yaab n tie camba yen b canb ɔjanduna ni, k yin yaa yied k da tiend o toabu yen yi maalmma. **12** Yin ya pia o yinyienu ɔjaamu yen yaban k ban o tienu sigin. lan wan b ya mad k tien yaal n bia, ban la e tundjama k kpiagd o tienu, o cuam daal. **13** Lan wan, yin yaa jind yi yula klma yomdan po, b nuba n din ya bol danba kul kan, la tie n diem bad. **14** B gobnanba kan wan soan yaaba ban yaa pa e tagl danba b biadman panpaani, k yaa pag yaab n tiend yaal n tiel mɔa. **15** klma, otieu bua k yin yaa tiend yaal n ɔjan yeni, k fid k mumɔni b yanbaandamb yen b yanbidanb ñoana. **16** yin pia n yam, k ji da tie n yam ya kpiagd n ba tie n biadm, ama yin yaa tie nan o tienu naacenb. **17** Yingni b niaalba kul, k bua yi lieb, yaa jie man o tienu, k conl ni o bado. **18** Yinb b naacenb, yin yaa fangi yi canbaanb, k miid y yula b kan, laa tie yaab n ɔjan k go ding bebe kan ka, ba yaaba yaa yama n pa mal ya kan. **19** B ya faligid o mial k waa pia tagil, k o tuo k gaa klma o fang o tienu, l tie yaa bonl n ɔjan. **20** bi ya faligi yi klma yi tiend t tuonbiad k yijuun, l baa cuan yi po be yaa pagd? ama ya tiend yaal ɔjan k b falii, k yi juun l tie yaa bonl ɔjan o tienu nintual. **21** o tienu den yin yi lan yaa po, klma kilisu wan oba modo

den laa fala yinb yaa po, k ɻjaa yi lisan tong buol, k yin
yaa ɻjua o ya fuunu. **22** Wan, waa den tien tuonbiad kul,
baa den gbad bandugu o ñoabu ni. **23** Ban den sugo ya
yogunu, waa den ñian. ban den falgd o ya yogunu, waa
den fun yenba. ama o den tend o yul yua n jiag t buud
yen n tegm. **24** wan yua n den tug ti tuonbid o gbanand
ni o daagu po, k tinb yaa n kpe ti tuonbiad po yeni n ya
ye k fo k baa tiend t ɻjand, l tie klma o yied ya po k yi
paag. **25** Yi den tie nan yape n bod yen, ama moala yi
guan yi yankpaagamo kan, wan yi guud ka ya kan.

3 Yinba bi puoba, yin ya jiindi yibá ki cəlni yi ciaba;
yeni bi jaba siiga, yaaba n ki cəlni U Tieu maama n lá
bi denpuoba yenyienjamu po, ki mə n cəlni U Tieu
maama. **2** Ban lá ke yi yenyienyu u bá, ki ɻjani, kaa pia
jøgndi. **3** Yi ɻjamu n da tie yu ke bi niba baa nua kav, nani
ki piano ti yudi, ki pili wula biamu leni li laani, ki la ti
tiagbengdi, **4** Ama, lan ya tie ya ɻjamu n ye yi pala nni, mi
tagma nni ɻjamu yu n tie li papienli leni mi yanduanma,
n pia ya dunga n yabi U Tieu kani. **5** Li tie yeni, yogu bá
ke bi puoɻjanba bo jiini bi bá ki cəlni bi ciaba, ki daani
U Tieu nni, **6** Li tie nani Sara n bo jiini o bá ki cəlni
Abrahami, ki bo yii o oyonbdaano yeni. Li ñani o kani ke
yi tua bi jifanba, ki tuuni a tuonjana, ki jeje bá kan fidí ki
ɻjmadí yi yama. **7** Bi puodanba, ya ye leni yi denpuoba mi
yuafuoma nni, ki ya bani ke bi tie yaaba ki pia paalu ki
pundi yi, ya cəlni ba kelima ban leni yinba n ba taani ki
baa U Tieu kani ɻjalbalgo leni li miali. Yin ya fo yeni, ke
libá n da tua bonpankaala yi jaandi po. **8** N maajuodma
tie ne; yi vkuli n ya pia maalyenma leni yi lieba, ki ya

gbia yi lieba ninñima, ki gbie leni mi buama yi ninjaba po, ki go ya pia mi ninñingbadmav, ki ya jiindi yibá yi lieba kani. **9** Da taadi mani ti biadi ki pa ti biadi, lan yaa ka ki taa ti sugdi ki pa ti sugdi; ama yin ya gaali yi lieba kelima lan ya po i ke o yini yi ke yin baa o kani li seli. **10** Yua bua wan ya pia li miali, ke saala po lan ya ñjani o po, wan cuo o ñobu yeni o biadima, k go ñja u faagu. **11** Wan ñja u bonbiigu tiema ki yaa tie yaali ñjani, ki ñjodi mi yanduanma. **12** U Tienu nubina ma o numoma po k o go cengi bi jaandi. Ama u Tienu nungi mõni yaaba tiendi ti biidi po. **13** Ñjma bo fidi ki biidi ñja ya yogunu k a tie yaali ñjani. **14** Ama li ya sua k a laadi fala ki dugni ñjan ñjua i mõmõani ya po mi yedinjanma tie a yaali. Yin daa jie ki go daa ñmadi i yama. **15** Yeni lan kuli doni mani jesu yeli i pal nni. ki ñjanbi bobni ki ya guu yaaba ba buali yi yaala ya po cedi k i dugi u Tienu po. Ama yin yi tieni li kuli ne suo yeni li çolini. **16** Yi mõndi ki tõgu n ya ñjani, ki yabi sugdi jesu ñjodima po, bii g maadi ti mabiidi ti po, ban fiagi. **17** A li ya tie u Tienu buama po ti la fala mi ñjanma tiema po latu yeni ti la fala ti biidi tiema po. **18** Kristi mo la fala yema t biidi po, wan yua bo tiegi, o la fala tim yaaba bo tie ti biididanba po. Ki wan fidi ki nagini ti u Tienu kani. Bi bo kpa'o yeni o gbanandi, ama k o naano yiedi. **19** O tagnmi bo gedi u tinkpiigu nni ki muadu u Tienu laabaali **20** Ban yaaba bo ye li mabili nni ki bo k çolini ya yogu k u Tienu bo puni li juuli ki guu Noe yognu yeni ya yognu k o bo kpaagi gu ñinbiaciangu yaali k u Tienu bo fie nibyiani mieli mi ñinma nni. **21** Li tie mi ñinwulma bonnannanli yua gaa ti dinne ki laa tie nani o

ŋjuudi ti jøgndi ti gbanu po ka. Ama ya bontitiedi n ŋjani u Tienu nungi nni Jesu Kristi yiedima nni. **22** Yua ye u Tienu jienu po wan doni poli naan kani ki menekinba, u paaciandanba, yenibi yiko danba cølin'o.

4 Lan wan, klma kilisu den laa fala o gbanand po. Yi mon bobn k sed lan yantial, klma yua laa fala o gbanand nni paad t biid. **2** Lan ya po, ya dana sien o po hal omial bianu, yin da go mad ki bua ti gbanand buam ka, ama o tienu buam. **3** Li yaabd klma ya yogu n pend eden sonn yab n k ban o tienu ya tuona li po n conconma, yen t gbanand bon bua kaal biadla po, li da ñugaadl k di k ñu pend yen e buuli po. **4** Li tie boncanl, yin da tie tomtom k ban kua n conconm sanu nni yen ban ya pua e po ofagu. **5** Ama bi baa wan yua bonmn k ba jaa t buud yab n suo yen yab ban kpe kul. **6** L tie lan ya po k b den wan o tienu labaal yab n kpe kul, k ban fid k ya pia o tienu mial klma n suo po, ban den bun b nub gbanand po klpen. **7** Bonl kul jijug nag. yin ya fani k ŋjanb ya kub e yula k ya paa e jaand nni. **8** Lan fid bonl. Yin ya buaman e lieb yen e paal kul, klma n buam piin t biid boncianl. **9** Yin yaa gaan e lieb cangu, k da yied man. **10** Nan yi tie o tienu ŋjalbal bogid ka ŋjama, yua kul ya suan o lielo po yen ya paal ko den ga. **11** Nul ya maad, lan ya tie nan o tienu maam. Nul ya pia o tienu wuol wan ya pial yen ya paalu k o tienu tien lan fid bon kul o tienu ya kpiagd yesu kilisu po. yua die t kpiagd yen o palu abina yen abina, amina. (*aïōn g165*)

12 N buakab, lan ludi y nan boncanl yen, yen ya fala n bacia k bigne kul. **13** Ama e paala n yaman, klma y tan yen kilisu o falan, okpiagd ya cua ya yogu e paala baa

mann paa. **14** Biya sugdi y klmakilisu yel po, li pamaml
n ya ye yene klma t kpiagd fuom yen o tienu fuom ye
yene **15** Ama e sigan o ba kul n da laa fala klma o tie
o nikpaloo, nan o nayigo bii yua tien yal n k ɔjan, k go
da kua b tiammaam nni. **16** ama yua la fala klma o tie
danka, wan da jie efe li po, wan kpiag o tienu yel. **17** O
yogu pund k t ti buud ba cind o tienu den. lan wan, li
yaa tie k t buu cili yen tinb, yaaba n yie ka gaa o tienu
labaal ɔjamo y jodima ji ba tie lede? **18** Nan e dian n maad
maam. o njamo ya la fala o foam poyua yie o tienu yen
tie tuonbiad daano mɔ te? **19** lan wan, li pund k yaban lad
fala k li tie o tienu ya buam po n suag k ya tiend yal ɔjan
k ɔjan b nanlmu yua tagiti ya nug nni.

5 Diid ya maam k n mad yimb a nikpela yab ye i ya siign,
min o nikpelo nan ban yen, kilisu falaa sieda po. yen k go
ye ya ciagd n ba te cua. **2** ɔjaanbi kub man o tienu yand
yab ye e nugun, lan di tie nan mabl ka, ama n yambuam,
yen o tienu po. la di tie ɔjmapangu po ka ama l pa pienl. **3**
Lan da tie e po nan paalu yim yen yab ced k baa in bɔdm,
ama yin ya tie man yaban mɔn ti yand po. **4** ya yogunu
ko yankpabaad bo legd oba ten yi ya baad folga n pia t
ciagd n kan ba bia. **5** Yimb yaab n tie jawaaba mɔn jiman
e ba a nukpela kan. yal tie e buol kan kul, k ya pia min
yan jim, klma o tienu tie ɔjalbalg yab jiin b baa kul. **6**
Jinman e ba o tienu nugupaalu po. lan fiidi k wan duon yi
o yogu ɔjamu po. **7** Yen yin tugd man e maalm kul, klma o
monno ɔjam ki kubii. **8** Ya tie dogdma, ɔjam ya kub man.
e nando sitan fangi nan liyanbol yen k kpan yua ko ba
ɔjmano. **9** Pado man yen ya dandanl pa paa, band man

k lan faala n kuan e ninjab l ɣandunlin. **10** Ya tienu pa
kan kul, k yi yi yesu kilisu ciagd yogu kul tu, k l ya po e
ba cagni wamu, ko ba te guani k pag yi, k ten yi l junli,
opaalu k go tien yi yal ke baa te ɣanmbised. (**aiōnios g166**)

11 Wani pia o paalu yogu kul tuu! amina! (**aiōn g165**) **12** N
tøgn silivain po t ninjua yua tieg k n dian k bua pag e
pala k maad k ya ɣalbalg tienu k yi ɣuan n tie e mumon.
13 Babilona jandiogu yab fuond yi, yen mark n bijua mɔ.
14 Fuond man e lieb k gobini ilieb kul, k yanduam ya ye
yene.

2 Pieri

1 Siimon Pier, Jesu Kristo ɳuantieb yen u tuon sunl, ku din yab ga t mɔ ya dindal liel, kl tie t tienu mon kund yen t letua Jesu Kristo po. **2** T tienu yen te yomdaano Jesu ɳal balg yen u yan duam nya ye yen i **3** Nan u tien paalu ntenti yal bu piel g tod ti tin ya pia l mia yen t ɳand, lan na yua yinti n ten ti ya bam kl tie u yabdu yen u ɳanol po, **4** lan yul ceod ku puoni yal yab k go ɳan ɳam k yoyen ti klan Piet lan tøgn l kan yin mɔ ji ya naan yen u tien, nan yin san k ɳa t jøgnd yal ye dul nan kdugn t nian biid po. **5** Li ya po mono ced ki bu mond k tug i dindan l k taan yen t ɳand, i ya taan yen ti ɳand yin pugn n bam. **6** i ya pugn n ban m yin ya tie bon kul k dagd, i ya tie g dagd yin pugn f juunl, i ya pugn l juunl yin pugn l paniigl, i ya pugn l paniigl yi pugn tjaand **7** i ya pugn t ɳaand yin pugn n buam yen i lieb i ya pugn n buam yen i lieb i nugi m ya tien i leib po. **8** G dugn l kul ya yeyenti, bojanli, l kanja t pam t yomdan Jesu banm n. **9** Ama yua k pia l banm kul ne tie juam i, u k nɔ Pags, u sund o tuon bikpela kul piinu u. **10** L ya po ced k maad n nidjab k i yin mond g ya se gal tie. Wan yini yen wan Lougol: nand, k dugn i ya se yeen, i kan ban k baa. **11** Lani k t bu kua t yomdaan Jiesu Kristo diem n. (aiōnios g166) **12** L po ced kn bu mond Kŋam ktiedi l bona, yen yin den lban mono k yin go ɳam kya se dinne i momonin. **13** n la kl tie n po ninmonli min da pia imian ne min mond k find i k ɳam k ce gli. **14** Nan tyom dano Jiesu Kristo n dan dogd k Waantnand yen, n ban kinkuum jikpag. **15** Ama n mond k n kuum puolpo mono, yin ɳa tian lbona

po. **16** T ktug kpelug lanya ka kpanjam ka k tundi yiesu paalu yen u guanm, ama t tudi nan tinm mono nlao yen t nimbinali yeni. **17** u ga tba u tien kan t kpiagol yen t yabnd ya yogu k t Tieu bu maadyeno tapolpo k maad u ne tie n bibuadigi, n ta n buam kul tu g tien u ya poi. **18** k t den ye yeno l jualpo kt gbad u niel k l nan tapol po **19** T go ban k tin ñam g coln n magnuam yal ne kl tie nan l fidle yal yien l bubonl na tie momoni ya ca yen lan pan Panel ku sinjagun. ñma big n ji Pii ti paln. **20** Tn go ñam g ya ban k u tien magnuam ne g dabd t sogl Tuntuna, **21** K dugh l ktie nuPosaal yanbuam po ka knmagnuam bang nan, ama fonjam n ñmagol b mub kb maad u Tien po.

2 O dogu nni bo pia i sawalipua fadanba, l bia ti baa tie n yeni i siiga, k bo ti cua yeni m bangitudikaama k bo yie diedo yua den cua k fabi ba, k cua yeni bi po to tondi. **2** B tianba bo ti ñodi bi faagu sanu nni ki baa m cacagma nni '**3** tugtogu po b, bi bo su'i yeni n tie faagu. ban yaaba k b ñua 'b hali k li fagi l mabli po k b ye biidma k pia gbem. **4** kelima u tien den yabidi meleke ba yaa biid ama o kagdi b po o mubuogu i, k ji guu b buud daali. (**Tartaroō g5020**) **5** U tien go daani ñanduna niba yaabi ye hal ya yogu ba k dad b tuba. u den cedi ki taagi baa k biani ya nuba bo coln'o, Ama o bo fie Noe o mokundaani. **6** O tien go bo dadi b nuba tuba k juu Sodome yen Gomore dogu o muu k li buodi ki to fantam. yaal bo cua bo tie tubdadli yaab k coln'o po. **7** Ama o bo ñani Loti "Loti bo tie numoni" k bo yi'q'u yeni l dogu niba n tieni ban bua yaali k b yiyeu pia i fee. **8** Wan l nitieginka den ye yeni yanyagiciandi yen wan gba k go ban tie b niba ya biadima **9** kul ya

po o diedo faabi yaaba fangi ki nan bo dadi b niba tuba
ti buudi daali. **10** o bujiali cuonu ba cuo yaaba n ȡua t
gbananbonbuakala yal njoagini k go fali o diedo bali. **11**
Bani meleki nba yaab pia u fidu yeni u paacianmu k cie b
bangi- faadanba k fali 'b ki bia gɔ k sugi ba. **12** Ama lan
niba tie nani ti yandi yeni b sugidi ban k ban yaala b ba
kpa bi nani ti yandi yeni **13** Ban sɔmi ya tuonbiidi yeni ti
t bo la l tuonbiidi ñuadi o yienu k bo sɔni b gbanandi n
bua yali, b gɔ kan taan yeni, k bo je m jiema b bontitiedi
biid b yela k gɔ kuandi ba i fei. b tie k bɔndi k l mani
bi po. **14** Ban l kpaani b puobi k bua ban yaa tie t biidi
yokul. B bɔndi yaaba k pia dudugidi kristo nni, k b ȡua'b.
Bsuni k bonla kuli n ji ya tie b yaami. Bani k u tienu tɔ'b o
ñɔbu. **15** b daan o san ȣanmo k bodi k fagidi, g gɔ bo sɔd
bijua Balam sanu. wan balaam bo bua ti jiedi, k ban ji ban
ban bo tie'o yaali k wan sundi o biid po. **16** Ama u tienu
den fu yen' o o bontitiedi po. k cedi k'o ȣub'o ya yang k
maadi yen'o nani nifosaali nialu. k beli wan u tienu
tondikaaba balaam k wan sundi o jadituona. **17** ya nib n
du o faagu tundli ne, tie nani cakuoma yeni b bia baa tie
nani ya tawaligbagu k u faagu pie k l kand yeni. U tienu
bobn l yiali b po l bɔnbɔnli. (questioned) **18** Byi bobni yeni b
mabami boncianla k l nan k pia niim nni, k taa o nulo n
nian yaala k ȣan yeni k dian[o u diagu, k cuo ya nibi n da
k gbaa k yie yeni yaaba nyie u tienu sanu **19** b yi puo'b
yaali n kuai k ban mɔno nan nua k b gbanandi bua a bona
yeni. k bo bianba. **20** Yeni l sua k ya sua k niba gba gba k t
ñan ȣanduna ne jɔgndi tuona kelima ti diedo yesu kristi
o candaano ya bandima po b juodima baa bia ki cie bi

cilma. **21** Lan danba bo ya k ban t m ɔnkundi sanu, bani n ɔjan yeni ban bandi l sanu, k gɔ daan u tienu maama yaal k bo tund'byeni. **22** Li tie bipo nani ya kpanjami n tie mɔmɔni yeni. “o gbanlo gɔ ki di o siindi” yeni: bi ya wali duoñua o gɔ ki pangidi ti bgidi nniɔ.

3 N buakaaba, diid mani kadaadi lie po n yeni k n da ii. N dangi li kuli ne ki bua tiandi ya tunda ki den ga yeni, k kpaani ki yin ya pia mi maaljanbi. **2** K lan fidi k yin ya pia tiani U Tieu niñuantieba n den maadi ti yaali k tɔgni t yonbidaano yeni ti fiedo yiko nba. **3** Ya tunda ki den gaa bi tundikaabi kani yeni, k lan fidi ki yin ya bani k dajijuogi da naan, b nibi b cua k ya laa yii ki sugdi. **4** K tua, wan den puoni ti k o b guani yeni, o ji ye le i? Kilima hali ti yajanba n kpe l da li tie nani lan den cili maami yeni. **5** Bi bua sundi k U Tieu maami po i k tapoli yeni i tingi den tagi, yeni k o den taani mi ñima kaan yendu kani, ki cedi ki tingi ji bil kuonli. **6** Li bona po i k mi ñuma den yili ɔjanduna ki dini ya miana n den ye. **7** Polu yeni i tinga ya ye molane, U Tieu yedi k o baa ye i ki guu ya daali k u te ba bu bina buudi, ki biani yaabi ki colmo. K o polu yeni tinga n di o mu k buodi. **8** Ama n buakaaba bonyenli baba n ye ki bo kan sundi, yeni ti yonbidaano ya po, daayenli tie nani bina tudli yeni, k bina tudli tie nani daayenli yeni. **9** Bi tianbi maali k ti yonbidaano yuandi yeni wan den puoni yaali, ama o pia ti po li pañiili, kilima waa bua ki nuli n bia fami, ama o bua ki yua kuli n lebdi o pali ki ɔjaa ti biidi tiema. **10** Ti yonbidaano n bi cua ya daali, li baa tie nani o suudi n yi libdi bi nibi yeni. Li daali tapoli po bi bodi, k yaali n

ye poli kuli n di o mu, ki tinga yeni yaali n ye i tingi po
kuli mɔ bo di o mu. **11** Nani li bona kuli n bo di o mu
yeni, tin ji ya bani ti cenli yali n wangk ti cɔlni U Tienu,
ki gɔ ŋuagu yeni ti pala kuli. **12** Nani tin guu ya daali k
U Tienu seni k gɔ ba guani tonmi yeni, li daali k tapoli
po bona kuli baa di o mu, ki yali n ye tapoli po n dondi
o muwalu nni. **13** Ama ti guu o puoni nni, tapoli panli
yeni tinga panli (ŋandunpanli) naani ki mɔmɔni ye. **14**
Lani n cedi, n buakaaba, tin fidi ki ya guu li bona kuli, tin
bobni ti ba ki da pia jɔgdi yeni i jalgi ba kuli, ki ya ye mi
yanduanma nni. **15** Bandi mani ki ti yonbidaano pañili
tie tiya fabui. Nani ti ninjua buado pɔl mɔ ñ den diani
yaali, yeni ya yanfuom ko den pia. **16** O maadi li maami
ya tila n kuli k o dangi, ka lanbona ye lienn k li maama
niimn m gbadma paa. K bi yanbondanba yeni yaabi da ki
banil li niimn sɔgnd li maam k li bo guani ki bianba. **17**
Yinbi n buakaaba, yin bani li po yeni, tuodi mani ki cuo
i ba, k da ŋaa ki ti nibiidi tudima n lebdi nani yin den
kubi k li paa maami yeni. **18** Ama mɔndi mani ki bandi ti
yonbidaano Jesu kritu. K o ŋalbaligo yeni o yudandi n cili
molane, k da pia juodima. Ami (**aiōn g165**)

1 Jan

1 Yal den cindi ki ye cilga, tin gbad yaal, tin la yaal, yen tin nubina, tin ñuadi yaal k t nugi sii k l nɔ l miali nɔmaam. **2** kelima l miali bo wuodi, ki ti la'o ki mɔ ji tie o sida, k muadi l miakangbenl, yua den ye ti baa kan k ti ji la'o. (**aiōnios g166**) **3** tin la yaal yeni tim gbad yaal ti kpaandi yi k mɔ fid ya ye yen ti. Ama tin titaanyema ti yen yeni ti ba yeni u bijua Jesus kristu i. **4** T da l bona k ti pala ñanb k ya mani. **5** mi mama yua k ti ga u kan k maadi, l tie k u tienu tie yenyenma ka pia bɔnbɔnl. **6** Ti ya ye k ti taa ye k nan cuoni l bɔnbɔnl nni. ti pua faama i. ti tuagi mɔni sanu. **7** Ama ti ya cuon i m yenyiema nni nani wan m ɔno n ye m yenyiema yen i, t kul baa ta ye i, k u bijua Jesus sɔmi piidi ti biidi. **8** Ti ya yedi k ti pia biidi, t bɔndi ti baa i, ti piaki maamɔnmi **9** ti ya maadi ti biidi l tiegi g bia dagdi k ban mia sugli ti po. kñan ti ti tuonbiadi n i **10** T ya ye k t k pia biid t pua faama u tienu ñɔmaama k ye yen ti.

2 N yaabila, n da i li til ne k tien i ki yin daa biid. Ama li ya tie ki nul tien biid, t pia o todka t baa U Tieu kani. Wani n tie jesu klisto o mɔnkundaano. **2** O tugi o ba ki yidi salgi ti biidi po, ki ti biidi n piini. Li ki tie tinbi baba ya biidi ka, ama ñanduna niba kuli ya biidi po i. **3** Ti ya cɔlni o yikonba, lani wangki ti band o. **4** O nuli ya maadi: k o bani U Tieu ki nan ki cɔlni o yikonba, o tie faagu daano, ki li daano pia maamɔnba, **5** Ama, yua n cɔlni U Tieu maama, U Tieu buama ñanbi ki ye yen o, yeni, ti bu fidi k bandi k ti ye yen o. **6** Yua maadi k ki ye yen U Tieu, li daan o yinyienu mɔ baa tien nani jesu yinyienu

n bo tie maama yeni. **7** N buakaaba, li ki tie yiko bonpanli ka k n tieni, ama li tie yiko kpeli ki bo ga hali ciliyogu, li yiko bonkpeli tie ya maama ki den bani yeni. **8** Yen li kuli ne li tie yiko bonpanli k n dian k ten i, yaali n tie maaməni, yinba yen wani ya siign tie ki li bonbonli yaadi, ki mi yinyenma cua. **9** Yua maadi k o ye mi yinyenma nni, ki naa bua o ninjua, o gø da li ye li bonbonli nni, **10** Yua bua o ninjua n ye mi yinyenma nni, li ba kuli kan fidi ki cedi ki wan ba ti biid n. **11** Yua ki bua o ninjua, ye li bonbonli nni, o cuoni li bonbonli nni, ki ji ki bani wan caa naani, ki dugni li bonbonli juani o nuni. **12** N dian i li til ne, yinb n yaabila, ki dugni U Tieu tieni sugli i biidi po ki dugni o yeli po. **13** Yinb bibaanba, ki dugni i bani yua bo ye hali ciliyo, yinb o nupangu, n dian i, ki dugni i paadi o bonbiugu-daan o. yinb n yaabila, yin ban U Tieu po yeni, n cedi k n dian i li tili ne. **14** Yinb bibaanba, n dian i ki dugni i bani yua bo ye hali ciliyogunu, yinbi o nupangu, n dian i ki dugni i kubi ki li pa, ki ga U Tieu maama ki bil i pala nni ki paadi sitaani. **15** Da bua mani ɿanduna, ki gø da bua ya bona ye ɿanduna nni. Li ya sua ki nul buadi ɿanduna, U Tieu buama ji ki ye li daan o nni. **16** ki dugni, ya bona ye ɿanduna ne kuli, ki ñani U Tieu kani ka, ama ɿanduna nni, o nufosaalo n niani yaali yen o nuni n nua yaali, yen o jagbelima ki ña ti baa kan ka, ama li ña ɿanduna nni. **17** ɿanduna yen bi niba n niani yaali k li ñani, ji pendi. Ama yua tie U Tieu n bua yaali wani, baa li ye yogukuli. (aiōn g165) **18** Abila, i jijuogu yognu, nani yin den gbadi ki bi maadi ki klisto yibala yabi boncianli; li po n cedi ki ti bandi k i jijuogu yogunu

pundi. **19** Bi ñani ti siiga nni, ama bi den ki tie ti yabi ka. Bi bo tie ti yabi, tinba yeni bani n bo baa ye. Li tieni ki lan waani, ki bi ki tie ti yabi. **20** I ya po, i ga mi yedirjanma yua bo tie niñamo yen kani. Ki kuli piua mi banma. **21** N dian i kelima i bani i maamɔni ka, ama i ban li, k faagu ba ki ye i maamɔni nni. **22** ñjma n tie faagudaan o i, o faagudaan o tie yua yie ki jesu ki tie klistu i? li daan o tie klistu yibalo, yua nia ti baa yen o bijua. **23** Yua ki bani U Tienu bijua, ki bani U Tienu mɔ, yua tuo ki ga U Tienu bijua, o ga U Tienu mɔ. **24** Yin den gbadì ya maama hali ciliyogu yeni, ye i pala nni, i ji taani ki ye yeni U Tienu bijua i yen U Tienu. **25** Wan puoni k o bi ten ti yaali n tie: ya miali ki pia gbema. (aiōnios g166) **26** N dian i li bona ki li nua ya niba kpaani ki ban buon i. **27** Yinba wani, wan den ten i ya fuoñanba ye yen i. L ji ki buali ki nul n tundi ka; ama nani o fuoñanma n tundi a bona nni kuli ne, ki li tie maamɔnba n ye k k tie faagu ka yeni. Ya ye mani nani fuoñanma n tundi maama. **28** To, mɔlane, n yaabila, ya ye mani yeni klistu ki fidi ki ya pia li papaali ya yogunu k o t bu legd, k o legdm daali ki fee n da di ti, ki bi fagdi yen o. **29** I ya bani k o tie yua kuni o mɔnkundi, yin gɔ ya bani ki yua ntie ti mɔnkundi kuli, U Tienu n mal li daan op.

3 Diidi mani U Tienu n bua ti maama, lan fidi k ban yin ti o bila! T gɔ li tie mɔ. ñanduna ya ki ban ti, kelima b k ban o. **2** N ñuankaaba, mɔlane ti ji tie U Tienu bila i, k tin bua ya tie yaaba da ki legdi(dɔgd), ti baa naani yen o, kelima wan li naadi, ti ba la o yeni. **3** Yua n pia li dandanli, o ñani nani wan ñani maama yeni. **4** Yua tie biid, k cɔln U Tienu maama, k t biid tienma tie U Tienu maama yema. **5**

I bani ki jesu ba ki bua piini ti biidi, o naa gø pia tagiliba kuli. **6** Yua ga o maama ji kan tieni biidi, yua tien biidi, o k la o, k gø k ban o. **7** A bila, nul n da bond i. Yua maadi i mɔni, mɔn nani wani mɔ n mɔn maama yeni. **8** Yua tie biidi, tie sitaani yua i, kelima hali mi cilima yogunu, sitaan tie biidaano. U Tieu bijua cua ki bua wan biidi sitaani tuona. **9** Yua mal(ga) U Tieu nni, o ji kan tieni biid, kelima o ye yeni U Tieu yanfuoma, k o ji kan fidi ki tieni biidi, kelima U Tieu tie o baa i. **10** Li kani ki t bu bandi U Tieu yeni sitaani bila. Yua ki tuagi i maamɔni sanu yen yua n k bua o ninjua, k tie U Tieu biga. **11** Kelima yin den cili ki gbadì yaali, li tie k ti ya bua ti lieba. **12** K da naani yeni kayen yua den tie nibiigu, k kpa o ninjua. Be ya po i k o den kpa o? Kelima o tuona den bii, k o ninjua tuona ñani. **13** N naataani lan da lid i, li ya tie ki ñanduna yie i. **14** Ti bani ki ti ñani mi kuuma yo, ki ji pia li miali, ki dugni tin bua ti lieba yen po. Yua ki bua o lieba ye mi kuuma nni. **15** Yua ki bua o lielo tie nikpalò, ki bani ki nikpalò ki pia miakangbenli. (*aiōnios g166*) **16** O buama po i, k o cabi o miali ti po, yeni k ti mɔ bi lu ti miali ti naataani po. **17** Li ya tie k nul pia ñanduna ne piama, k nan nua k o ninjua ye mabli nni, k o kan tod o, be wangì k o pia U Tieu buama? **18** N bid, t buama n da tie nobun nni yen lanbu po ka, ama lan ya tie ti tuona nni yen i mɔni. **19** L kani k ti baa bandi yeni i mɔni tin ie yaaba, k ti pala n ya pa o po. **20** Li ya tie k tin tien yaali mabndi ti pala, t ban k U Tieu yabi ki cie ti pala, k o gø bani bonli kuli. **21** N bibuadi, li sua ki ti tuona ki mabndi ti, ti pia li papaali U Tieu kani. **22** Tin miadi yaali kuli ti

laadi, kelima ti cɔnlñi o yikonba k gɔ tiendi o buama. **23** O yiko n ne: tin ya daani o bijua jesu yeli po, ki bua ti lieba nani o yikonba n wangí ti maama. **24** Yua cɔln U Tieu lanbona, o tie o yua i, k o ye yen o; ki ti bani k o ye yeni ti k dugni o fuorjanma yaali k o tien ti.

4 N buakaaba, bi niba boncianla yaaba n kubi mi tofaama laabaali wangí bi dogtieba lanya laabaalo i. Ama, li buali ke yin kpaagi bojanla ki cengi ban tundi maama, yeni i, i ba bandi bi bangima ɣua U Tieu mɔmɔni bii maa ɣua i. **2** N ba waani yi yin ba tieni maama ki bandi nilo ya wangí ya mɔmɔni n ñani U Tieu fojanma kani. Yaaba n kadi ki maadi ke Jesu Kirisiti ñani U Tieu kani, ki tua nilo nani tinba wangí ya laabaali n ñani U Tieu kani **3** Ama yaaba n ki kadi ki maadi yeni, ki wangí ya laabaali n ñani U Tieu kani. Bi tie Kirisiti yiekaaba ya tundkaaba i. I gbadí ke bi niba bua ban pundi ti siiga. Bá mɔla, bi ji ye ne i. **4** Nani yinba n tie n buakaaba yeni i, i tie U Tieu yaaba i, ki yie kaa dugi ban wangí yaali, kelima U Tieu yua n paani i pala ke i tiendi wan bua yaali pia u paalu, ki cie ɣanduna yua. **5** Ti ya diidi yaaba n wangí mi tofaama yeni, bani leni bi niba tie yaaba n yie ke bi kan kpiagi Jesu yeli i. Lani n cedi ke ban maadi yaali ñini ɣanduna ne niba kani i, lan n cedi ke li niba mo cengi ba. **6** Tinba wani tie U Tieu yaaba i. Yua n bani U Tieu kuli cengi tin tundi ba yaala. Ama ya nilo n ki tie U Tieu yua ki cengi tin wangí yaali. Tin ba tieni maama ki tieni mi paadima ki bandi yaaba n n tundi ya mɔmɔni n ñani U Tieu kani, leni yaaba pua bi lieba mi tofaama. **7** N buakaaba, li buali ke tin ya bua ti lieba, kelima U Tieu

paandi ti pala, ki puni ti u paalu, ke tin buadi ti lieba, ki pugni i, yaaba n bua bi lieba, bi dugikaaba ji tua U Tieu bila i, ki bani o. **8** U Tieu waani bi niba o buama. Lani n cedi ke yaaba n ki bua bi lieba, bidugikaaba ki bani U Tieu. **9** N ba waani yi U Tieu n̄ tieni maama ki waani ke o bua ti: O səni o biyendga ke wan cua ki tinga po ki paani ti pala, tin baa ya miali n ki pia gbenma o yeli po. **10** U Tieu kadi ki waani ti yaali n tie ki ȳan buadi nit̄a yeni i məni: Liki ki wangi ke ti bua U Tieu ka, ama ke U Tieu n bua ti. Li po n cedi ke o səni o bijua ke wan yidi o bá salga, ke wan fidi ki tieni ti tuonbiadi po sugli. **11** N buakaaba, nani U Tieu n̄ bua ti maama ne, li tie ti po taladi tin ya bua ti lieba! **12** Nilobá kuli ki kpeli ki la U Tieu. Yeni lankuli i, ti ya bua ti lieba, li wangi cain ke U Tieu ye ti niinni, ke ti bua ti lieba nani wan bua tin ya tiendi maama. **13** N ba waani yi ke tin baa dugi maama ke ti ye U Tieu nui nni ke ti mo ye o nui nni: o puni ti o Fojanma. **14** Tinba bi tondiba la U Tieu Bijua, ki kadi ki maadi yaaba n sieni leni i məni, ke Ti Báa səni o ke wan faabi ya niba n ye ya fala n ki pia gbenma bi tuonbiadi po ȳanduna nni. **15** Lanwani i, U Tieu ye leni yaaba saa i məni Jesu po. Bi yedi, “O tie U Tieu Bijua.” Lanwani i, bi ji li ye U Tieu nui nni **16** Ti la U Tieu n bua ti maama ki cegdi, ki ji dugi ke o bua ti. Lani n cedi ke ti bua ti lieba. Kelima U Tieu yenyienu tie ke wan ya bua bi niba i, yaaba n bua bi lieba kaa cedi ye U Tieu nuinni ke o mo ye bi nui nni. **17** Li buali ke tin buadi ti lieba leni payenli. Ti ya tieni yeni, ke u yogu pundi ke U Tieu n̄ jia ti buudi leni ti baa daani ke o kan jalgi ti. Ti baa daani kelima ti ye

ŋanduna nni U Tieni nui nni, nani Kirisiti wani o bá ñ ye
U Tieu nui nni maama. **18** Ti kan ya jie U Tieu li ya tie
ke ti bua o lini i məni, kelima yaaba n bua U Tieu leni i
məni ba fidi ki kan ya jie o. Ti ba fidi ki ya jie kelima o ba
ti dadi ti tuba. Lanwani i, yaaba n jie U Tieu ki bua o
leni payenli **19** Ti bua U tienu leni ti lieba bi dugikaaba
kelima U Tieu n kphia ki buadi ti. **20** lanwani i, yaaba n
tua “N bua U Tieu” ama ki nan nani o lielo dugika pua
tofaama i. Yaaba n ki bua bi lieba dugikaaba, yaaba ke
bi nua ba, kan fidi ki ya bua U Tieu yua ke ba ki kpeli
ki la. **21** Bili mani i yama nni ke U Tieu ñ bili ti po ya
ñomaama n yeni. Ti ya bua o, ti baa li buali ke tin buadi ti
lieba bi dugikaaba.

5 Yaaba kuli n tuo ke Jesu tie Kirisiti tie U Tieu bila
yaaba ke U Tieu mali ba. Ke yua n bua Báa baa bua Báa
bila ti lieba bi dugikaaba mo. **2** Tin ba tieni maama ki
bandi cain ke ti bua U Tieu bila leni i məni, li tie ti ya
buu U Tieu ki cəlini o ñomaama lan buali maama. **3** N
maadi lani, kelima, ki buadi U Tieu niima nni tie tin
cəlni o ñomaama. Ki tieni wan buali yaali nan ki paa. **4**
Tinba yaaba ke U Tieu cedi ke ti tua o bila fidi ki yie, kaa
tieni yaaba n ki dugi ñ buali ti ke tin tieni yaali; ti pia mi
tuama ki cie yaaba n ki ŋua U Tieu. Ti ba fidi ki yie mi
tudma sanu kelima ti dugi Kirisiti. **5** ŋma n tie ya nilo n
paa ki cie yaali n ki ŋua U Tieu? Li tie yua dugi ke Jesu
tie U Tieu Bijua. **6** Yin maali Jesu kirisiti po. O tie yua n
ñani U Tieu kani, ki jiidi ki tinga po. U Tieu kadi ki
waani ke wani n səni Jesu ya yognu ke Jan wuli Jesu mi
ñima nni. Ama o kuuma puoli, mi səma bo ñani o gbanu

nni. K U Tieu fojanma saa i məni, ke Jesu Kirisiti ñani U Tieu kani i. **7** Lani bona taa ne tie nani nibuoli taa n saa i məni yeni. **8** U Tieu Fojanma jiidi mi ñima nni Jan ñ wuli Jesu ya yognu, yeni Jesu səma ñ ñani o gbanu nni, wan kpe ya yognu li dap. oonpənli po. Lani bona taa kuli maadi ti bonyenli i, Ke Jesu ñani U Tieu kani. **9** Ti maani ki dugi nitəba ñ maadi ti yaali. Ama ti bi baa dugi U Tieu ñ yedi yaali ke mabli bá ki ye. Ke o go tuodi ki waani yaali n nua o Bijua po **10** Yaaba n dugi U Tieu Bijua po bani bi yenyieni nni yaali n tie məməni, o po. Ama yaaba n ki dugi U Tieu ñ yedi yaali yi o mi tofaama daano i, kelima bi yie kaa dugi U Tieu ñ tuodi ki waani yaali o Bijua po **11** U Tieu ñ yedi ti yaali n ne: “N puni yi ya miali n ki pia gbenma” Ti baa tundi ki fo, li ya tie ke ti kubni ti bá o Bijua nui nni. (*aiōnios g166*) **12** Yaaba kubni biyuli U Tieu Bijua nui nni baa tundi k fo leni U Tieu. Yaaba n ki kubni bi yula o nui nni, kan ya tundi ki ye. **13** N diani ya tili ne yaaba n dugi ke Jesu tie U Tieu Bijua, lan fidi ki todi yin ya tundi ki ye. (*aiōnios g166*) **14** Tin kubni ti yuli o nui nni yeni, ti daani boncianla ke o cengi ti, li ya tie ke ti mia o ke wan tieni yaali kuli, o yen tuo i. **15** Ke ti ya bani ke o cengi ti, tin mia o yaali kuli, lanwani i, ti ba fidi ki ya daani ke tin mia yaali kuli. **16** Li ya tie ke a la a lieba, dugkaaba, ke bi tie yaal n ki ñanbi ki bia, ki ba paadi ba leni U Tieu, ñan la yeni i, a ba fidi k mai bi po ke U Tieu ñ teni ba li miali, li tie wani yua ya biidi n kan paadi o leni U Tieu i. Ama, bi niba ye ki ba fidi ki tieni ya tuonbiadi nba paadi o leni U Tieu li bina leni li bina. N ki yedi ke ban jaandi wani yua n tieni lanya

tuobiabuolu ka. **17** Tuonbiadi kuli ki ɣjani U Tieu nunga
nni, ama tuonbiadi kuli ka ba fidi ki paadi ti leni U Tieu
hali mi kuuma. **18** Ti bani ke nilo ya tie U Tieu biga, o
kan ya tundi ki tie ti tuobiadi, ki ledi. Kelima U Tieu
Bijua guu o ke Setaani, o biado ñ da duoli o. **19** Ti bani ke
ti tie U Tieu bila i, ama o biado n kubi ɣanduna kuli.
20 Ti go bani ke U Tieu Bijua cua ti siiga, ki puni ti u
paalu ke tin gbadì i məməni; ti kubni ti yuli wani yua tie i
məni U Tieu Bijua, Jesu Kirisiti nui nni. Jesu Kirisiti tie
U Tieu leni i məni, ke wani n puni ti u paalu ke ti baa ya
miali n ki pia gbenma. (**aiōnios g166**) **21** N yedi yi, yinba
yaaba n tie n buakaaba, fangi mani i yula ki da ɣjua ya
tieni n ki pia paamənu

2 Jan

1 Mi u nikpeli n diani ya tili ne fi Kiria u tienu n gadi yua
yen u bidi yi ku bua'b yen məni. Min kukua ka buaba ama
yaab bandi u tienu muməni **2** U tinu moməni yua ye yen
ti po k gø baa ye yen ti yqgu kuli (**aiōn g165**) **3** T ȣanbidi,
sugili yeni laafia n ya ye ti. **4** M pal den mangi min den lá
ka bila bila cuoni e məni sanu nani t ba yikodi n bo buali
maama. **5** Məda mi bua bual'a yaal, Kiria min diana ya
tilii k tie mabli kaa m tie tin den pia yaama hali m cilma
nni l tie tin ya bua liebi. **6** K m buam tie ti ya ȣua ti ba u
tienu yikodi lan ya yikodi k ti baa ȣua nani ti bo bangi
nandi i cilga. **7** M tulma damban ba cua k yadi u dogu nni
kaa tuo k Jesus den cua k te nifosalo k pia gbanandi. lan
nubuolu tie m tulma daano n yeni wan k tuo Jesus. **8** Cuo
mani i baa, k daa biani i tuonl ñuadi ama baa u paabu. **9**
Yua ya caa banfagli kaa tuagi Jesus sanu wan ya bani k
waa pia tienu ama yua tuagi o sanu pia ba yeni o bijua.
10 L ya tie k nul cua kaai kani kaa waani nani ti maadi
maama ne yi daa ga'o i deni. yi bia daa fuod'o. **11** kelima
yua maadi: i fuondi! mə tuuni t tuonbiidi sanu i. **12** m
pia m maama boncianli k bua k diani i po ama mi bua k
diani yeni o mag i o kadaaugu po. ama n bua cua yua kuli
yaadeni k ti pagi yeni ti lieba ñøba nni k yua kuli pal n
mangi. **13** Anisalo yua k u tienu lugd'o yeni fuond ȣa.

3 Jan

1 Min o nikpelo, n diani li tili ne ki teni n buado Gayusi
yua ke n bua o leni məməni. **2** N buado, n bua ȣan ya pia
laafia, ke a bona kuli ñ ya cuoni a yenyieu nni, nani ȣan
cuoni maama fini leni U Tienu siiga yeni. **3** N pali mangi
a po, kelima a ninjaba Kristo yaaba den cua ne ki maadi
nni, ke a ye i məməni sanu nni nani ȣan den li ye lini
maama yeni. **4** Lbá ki ȣanbi ki mangi n pali nani min ti
gbadi ke U Tienu bila kuli cuoni i məməni sanu nni. **5** N
buado, a səni lan buali maama ti ninjaba Kristo yaaba po,
bá ban li tie bi canba məno. **6** Ban yaaba n cua ki maadi
nni ke a pia mi buama ku jaanddiegu yeni, n miadi a ke
a todi ba U Tienu n bua maama ke ban gedi bi sanu. **7**
Kelima Jesu Kristo po n cedi ke bi cuoni li sanu; kaa gaa
lbá yaaba n ki bani U Tienu kani **8** Lan niba ke li dagdi
ke tin gaa ba, tin ya taa ki ye, ki tie U Tienu tuonsənla i
məməni sanu nni. **9** N den diani maama bá ki teni ku
jaanddiegu, ama Diotrefi yua bua wan ya tie liiga yua
yeni, ki tuo ti maama. **10** Lan ya po n cedi, ti ya ti cua, n
ba togdi yi wan tie yua, leni wan maadi ti po ya mabiidi;
laa dagdi o po, ke o gə ki gaani ti ninjaba Kristo yaaba, ki
gə yen pani yaaba n bua ban gaa ba, ki beli ki ñani ba ku
jaanddiegu nni. **11** N buado, da togdi bonbiigu tienna, se
yaala n ȣani. Yua tie yaala n ȣani U Tienu bani o, yua tie
yaala n bia kan lá U Tienu. **12** Bi niba kuli pagi Demetrisi,
tinba məno tie sieda o po, fin məno bani ke ti sieda tie
məni. **13** N gə pia mi maama boncianla ki bua maadi
ama n nan ki bua ke n diani ma li tili nni ki teni a. **14** N
maali ki kan waagi leni min lá ȣa, ke tin ȣanbi ki boe. Mi

yanduanma í ya ye leni a. N dənlinba fuondi a. Fuondi
fuondi ti dənlinba.

Jude

1 dude, jesu kilisu tuonsənl k go tie jak nijua, fuond yaab kul k o tienu yimb, k go bua yaab k kub b kul jesu kilisu nnin. **2** Ko ŋamu, n yanduam yen o tien buam n ya pugidi y po hal boncianla. **3** N buakaab, n den bua yi hal boncianla k diani y po yal tie t kul tan pia ya fabu. Ama n sua k li tie n po tila min diani k tundi yi k yin kəni l dandanlin kənl, o tienu den ten ya nuba ŋan ya dandal o yog kul. **4** Ya nub k e dian den maad k b bujial cuonaa b wuoni kua ti sinsigin. ba conl o tienu, b lebd o tienu ŋalbalg k l tie n cənma, b go yie yesu kilisu, wan bebe n tie t canba yen t yomdaano. **5** ŋa man min gua tiade ya bona k yi ban, t yomdaan den faab o buolu t yombd Esipit nnin. yomdan den yuand biid yaab den yie b kan cuonlo.

6 O tienu kub, k loliba yogu kul l bonbənlin hal l bujial dacianl dal, ya malekin baa na den kub ban pia ya yial. (aīdios g126) **7** S odom nub, gomod yen dogi ku kul yaab po, mon den kua n concom yen cangdi bul kul. l ya po b jii b mɔn ya mu k pia gbem, k b ji sua bonannangu. (aīōnios g166) **8** In yen, l nubaa bontitiedi tie yemi: L dangd ced k b jøgnd b ba k yie yomdaano paalu, k sug o malegba yaab pia t ciagd tanpolipo. **9** Ama misiel maleg mɔn den yie sitan k kən yeno mussa gbanand po. Ama wa den bua wan sugo, k den maado k yomdaano n mabno. **10** Ama l nub sugd ban k ban yaal. Ama ban ban yal yen n cagdm, nan t yand k pia l yanjagl, b biand b yula. **11** Yubəl b po! b ŋɔd k tongn caïn sanu, nan in piām ya boam, b go gbad baa nan balaam mɔ yen; k san k ban bia, k go fiini n janjanma k bodi nan qor yen. **12** li tie bani n jøgni yin n

taani k di ya jiema. b yen di k go ñu k l pend, ka jie fe, k
nua bi ya yula bebe. b tie nan o faalu n tud ya tawalgbong
ke tienn yi taag yen, b go tie nan l fal ya tiidin naa loniba
yogunu, ama k kuodi k kpe kum lie k be ñabi. **13** B nann
nan n ñincianma kñinguona n lengdi døgidi b tuona n
pia ya fe k lu t ñinpupudi gbangbanl po, nan ya ñmabia
yaab gød k ye yogu kul tuu l bønbønlin. (**aiōn g165**) **14** B
mon go conl henok n den pua ya sawaalo, hal adam ya
yabia bonbi lele k den yedi: diid man, yomdaano ba cua
yen o maleg tudl. **15** yen wan jia o bud yua kul, yen k go
maad yaab k den conlo kul, ban den tiendo yal kul k go
den yieo yen l biid dam n den sugo, k go maad yal kul o
po. **16** L nub ye l pabienlin yogu kul, k mòn b yul po, k l
kuandb t bua biid. B kub a lanbongbenga k bøndi b nub k
bua ban laa b kan l baoli. **17** Ama yimb yaab tie n dønl ba,
n gua tiade man yesu kilisu tuonsønl n den maad yal. **18**
B den maade: «a dena jog yogu, yab ba ñuad o tienu po, b
baa te suo b yul po buam k go yie o tienu». **19** L tie lan
nube! b cuon yen n paadm, b ñua b gbanand bon buam
kal, baa pia o tienu suom **20** Ama yimb, n buakab, maman
e mial, l dandanljjanl l tanpul po. yaa jand man o tienu fo
ñjam po. **21** ñambi kub man o tienubuam k ya guu man ti
yomdaano yesu kilisu o ñamu po, o ba tienti ya mial n k
pia gbem. (**aiōnios g166**) **22** Yaa pia man n ñiñum yab n tam
tam po. **23** Fab man yab ba fiid k ya ye k ñanb o mun, yab
sieni yaa pia man b po n niñim, ama yen o jijeogu, da
nagdman k b bona n da suo yi. **24** Hal yua ba fiid k guud
yi n da ba k go fiid wann yii o ciagd, yin da pia ban fid k
nangue yal yen l pamenl cianl. **25** Otienu yend yua faab ti

yen t yomdano yesu kilisu po, wan n pia t ciagd yen ti
baad gbengd, o paalu yen yiko, yogu kul, mɔmonlan yen
hal mial n kan gben yogu! amina. (aiōn g165)

Mi Dögдima

1 Ne tie U Tienu n̄ dögdi yaali Jesu Kiristi po, ke wan waani o tondba yaali n̄ ba tieni taladi, ki nagi məko. O səni o maleki o tondo Jan kani ke o waani o. **2** Jan tieni kasiedi ki kadi ki waani ke wan den la yaali kuli tie U Tienu maama yeni Jesu Kiristi kasiedi. **3** U Tienu n̄ yadi o yedjanma yua n̄ ba cogi yeni yaaba n̄ cengi ya sawali maama ne, yeni yaaba n̄ cəlni li sawalli maama bi yema nni kelima u yogu nagi. **4** Jan n̄ diani ya tisənkaali ne Kiristi jaancagleleda yaa n̄ ye Asi diema nni po: U Tienu yua bo ye, ki ye, ki go ba cua, yeni o malekileleda yaaba ye o badigbandi nintuali nni, **5** yeni Jesu Kiristi yua n̄ tie o kasiedməno, yua n̄ cindi ki mali bi tinkpiba siiga yeni ki tinga po badcianba ya badciamo n̄ puni yi li ḷanbli yeni mi yanduanma. Wani yua n̄ bua ti, ki daa ki faabi ti, ti tuonbiadi po yeni o səma. **6** O cedi ke ti tua O Báa U Tienu po salga yidkaaba buolu; Ti yudandi yeni u paaciamu tie O yaali hali ya yogu n̄ ki pia gbenma. Ami! (**aiōn g165**) **7**

Wani n̄ yeni, o ñani ti tawalgbandi nni; nunbu kuli ba la o, bayeni yaaba n̄ den muu ki londi o kuli. Ki tinga po nibuoli kuli ba fabni o po. Nn! Lani n̄ yeni, Ami! **8** O Diedo U Tienu yedi, “Mini n̄ tie 'alfa yeni omega' lani n̄ tie mi cilma yeni mi juodma, “Yua n̄ bo ye, ki ye, ki go ba yuandi ki cua, u paaciamu daano.” **9** Mini, Jan, i kpiilo yeni yua n̄ taani ki ga yeni yi Jesu falaciamu, U tienu diema yeni ya juunli n̄ ye Jesu nni, bi den səni nni ban yii ya kpendegli Patimosi po, U Tienu maama po yeni Jesu kasiedi po. **10** O Diedo daali, n̄ den ye yeni Fonjanma. N̄ den gbadi n̄ puoli po ya nialu n̄ yabi, ki

tie nani li naatunli yeni. **11** U den maadi, “Diani ḷjan la yaali tili nni, ki səni ki teni Jesu jaancagleleda yaaba n ye: Efesi po, Simirni po, Pergami po, Tiyatiri po, Sardesi po, Filadelifi po yeni lawodise po.” **12** Ke n gbagi ki bua diidi ḷjma ya nialu n maadi yeni nni, min gbagi, n la wula fidsantuankaani lele. **13** I fisantuankaani siiga nni nilo den ye ki naani yeni o nisaalo bijua, ki la liadfagdili ke li jiidi hali o taabiamu, ke o benli ñaagi wula gbanñagdu. **14** O yuli yeni o yudi den pieni nani ti kunkundi yeni, ke o nuni tuudi u mupienu. **15** O taana den tie nani ti kudməndi yeni, ban duadi ya kudməndi u maafanu nni yeni, ke o nialu tie nani a ñinguona fuugu yeni. **16** O den muubi ḷmaabila lele o jieni, ke o ñəbu nni ña ya jugsiega n mani kaani lie kuli. O nunga den ñilgi ki tuudi nani u yensiiñigdu yenkpaaana yeni. **17** Min la o, ke n baa ki gbaani o nintuali nani n kpe yeni, ke o maani o nuujieni n po ki yedi nni, “Da jie. N tie yua n cindi yeni yua n juadi, **18** yeni yua n fo. N den kpe, ama diidi N fo hali ya yogu n ki pia gbenma! N go kubi mi kuuma yeni bi tinkpiba diema piemi. (aiōn g165, Hadēs g86) **19** Lanwani ii, ḷjan diani ḷjan la yaali kuli, yaali n ye məla ne yeni yaali n ba yuandi ki cua. **20** Yaali n duagi ḷjan la ya ḷmaabileleda nuujieni, yeni wula fidsantuankaani lele niima nni n ne: a ḷmaabileleda tie kiristi jaancagleleda malekinba i, ke i fidsantuankaani mo tie li jaancagleleda.”

2 Diani ne ki teni Efesi Kiristi jaancagli maleki: Ne tie yua n muubi ḷmaabila lele o nuujieni, ki cuoni wula fidsantuankaani lele siiga nni ya lanbona i, **2** “N bani ḷjan tieni yaali yeni ḷjan səni ya tuoncianli yeni a juunli

mɔndli (ŋjaniali). N bani ke ŋjaa tieni nibiadba nunmanga. N bani ke a bigni yaaba n yedi ke bi tie tonda kaa tie ba, ki bandi ke bi tie faagu danba i. **3** N bani ke a mɔndi ki juuni, ki go ga fala hali boncianla n ya yeli po, ama, li naa wadi a pali. **4** Ama, n ba jalgi a yeni ŋjan lindi a cincinbuama. **5** Lanwani ii, ŋjan ya tiani ŋjan cindi ki baa naani. ŋjan tuubi, ki guani ki ya tiendi ŋjan den kpia ki tiendi maama. A yaa tuubi, n ba cua a kani ki ñani a fidsantuankaanu, un ye naani. **6** Ama n bani yaali n tie a ŋandi: a yie Nikolasi yaaba tuada, N mo ñ yie yaali n yeni. **7** Yua n pia a tuba wan cengi foŋjanma ñ maadi Kiristi jaancaga yaali. Yua n kɔni mi jama, ki paadi, n ba puni o u sanu wan di li miali tibu yaabu n se U Tienu Diema nni!” **8** Diani ki teni Simiirni jaancagli maleki: Yua cindi yeni yua n juodi, Yua n den kpe ki go ji fo lanbona n ne: **9** N bani a cacagma, yeni a namu ama a tie piado i. N bani yaaba n yedi ke bi tie Juufinba ki naa tie ba jonjongu. Bi tie Sutaani jaandieu yaaba i. **10** Da jie ya fala n bili ki guu a. Diidi! Sutani bobindi ki ba cuo ki luoni i siiga nni nitianba li dansaldieli nni, yin la fala dana piiga. Yin ya dugi n po hali yeni mi kuuma, n ba puni a li miali badfegliga. **11** Yua n pia tubli wan cengi Forjanma ñ maadi Kiristi jaancaga yaali. Yua n kɔni mi jama, ki paadi, kan la mi kuuliema fala.” “ **12** Diani ki teni Pergami Kiristi jaancagli maleki: 'Yua n kubi ya jugsiega n mani kaani lie lanbona n ne: **13** N bani ŋjan kua naani, Sutaani badigbandi ñ ye naani n yeni. Yeni lankuli, a juuni ki kubi yeli. N bani ke yii nia ke yii dugi n po, bayeni Antipasi, n kasiedo daali, yua n dugi n po hali boncianla, ke bi den kpa o i siiga nni,

Sutaani n̄ kua naani n̄ yeni. **14** Ama n̄ pia i jalgi waamu a po: I siiga, bi niba ye, ki ȳua Balaami tundma boncianla, Yua n̄ den tundi Balaki ke o tulni Israyeli bila, ke bi dini i buli padjiema, ki go conbi. **15** Lani n̄ go yeni, i siiga nni, nitianba ȳua Nikola yaaba bangma ke li paa. **16** Lanwani ii, ȳan tuubi! A yaa tuubi, N̄ ba cua tontoni a kani, ki pua bu t̄bu yeni ba yeni n̄ ñ̄bu nni jugsiega. **17** Yua n̄ pia tubli, wan cengi Forjanma n̄ maadi Kiristi jaancaga yaali. Yua n̄ k̄oni ki paadi, n̄ ba teni o yaali n̄ tie Maani, ki wuo, n̄ go ba teni o tanpienli, ke yepaanli diani lipo, ya yeli ke niloba ki bani, kase yua baa li baba.” “ **18** Diani ki teni Tiyatiri Kiristi jaancagli maleki: U Tieu Bijua yua n̄ pia a ninbina nani umupieno yeni, ke o taana tie nani ban duadi ya kudm̄ondi yeni lanbona n̄ ne: **19** “N̄ bani ȳan tieni yaali: A buama a dudugdi a tuonli yeni a juunli m̄ondli. N̄ bani a tuona, a buama, a dudugdi, m̄ondli, a tuona m̄olane cie ȳan den cindi ki tieni yaali. **20** Ama min jalgi a yaali ya po n̄ ne: A cabi o pua Jesabili, yua n̄ tama ke o tie sawalpualo yeni u sanu. O tundima po, o tulni n̄ tonda ke bi tieni mi conconma, ki go dini i buli padjiema. **21** N̄ bili o po u yogu waamu, wan baa ki tuubi, ama waa bua wan mia sugli o conconma po. **22** Diidi! N̄ ba lu o u yianu, wani yeni yaaba n̄ tieni mi conconma kuli ba la falaciamo, kase bi ya tuubi bi tuonbiadi po. **23** N̄ ba pua ki kpa o bila, Kiristi jaancaga kuli ba bandi ke mini n̄ fiidi ki bani yaali n̄ ye mi maalma yeni a pala nni kuli. N̄ ba teni i siiga nni, yuakuli yeni wan s̄oni o tuona maama i. **24** Ama yinba yaaba n̄ sieni Tiyatiiri nni, yua n̄ ki ȳua lanya tunda, kaa bani ban yii yaali ya bona n̄

wuo Sutaani ijasiili nni - yinba wani, n yedi yi, 'N kan tugni yi tugtøli.' **25** Lan baa maama kuli, yin ya kubi ke li paa, hali min ba cua. **26** Yua n køni mi jama ki paadi, ki tiendi min tieni yaali hali yeni mi juodma, n ba puni u paalu, wan diedi i nibuoli kuli. **27** O baa diedi ba yeni u badkudigbiamu, o ba pua ki mumudi ba nani ku yøgu tiamaakaadi yeni.' **28** Nani min ga N Báa kani maama, n mo ba teni o ku siŋaagu ñmaabiga. **29** Yua n pia tubli, wan cengi Fojanma ñ maadi Kiristi jaancaga ya maama."

3 Diani ki teni Sardisi Kiristi jaancagli maleki: Yua n kubi U Tieu malekinba lele yeni ñmaabila lele lanbona n ne:
"N bani ñan tieni yaali. A yeli doni ke a fo, ama, a kpe o.
2 Findi ki paagi yaali n sieni ki caa mi kuuma po, Kelima n naa la a tuonjana N Tieu nintuali. **3** Lanwani ii, ñan ya tiani ñan ga yaali yeni ñan gbadì yaali. Ya cølni li, ki tuubi. Ama a ya ki findi, n ba cua a kani nani suuro yeni, a kan bandi min ba cua ya yognu ki woli a. **4** Ama, bi niba ye waamu Sardi dogu nni, bani ki jøgni bi tialakaadi. Banwani ba la ti tiapiendi, ki cuoni yeni nni, kelima bi dagdi yeni li. **5** Ya nilo n køni mi jama, ki paadi, o ba la ti tiapiendi, N kan piini wanya yeli li miali tili nni, n go ba taa o yeli n Báa yeni o malekinba nintuali. **6** Yua n pia tubli wan cengi Fojanma ñ maadi Kiristi jaancaga yaali."
“ **7** “Diani ki teni Filadelfi Kiristi jaancagli: Yua ñani, ki go tie o momønmaano lanbona n ne - o kubi Dafidi dieluodpiemi, o ya luodi obakuli kan fidi ki luoni, o ya luon i, obakuli kan fidi ki luodi. **8** “N bani ñan tieni yaali. Diidi! N luodi a po ya bulñøbu ke nilo bakuli kan fidi ki luoni. N bani ke a pia mi tuama waamu, yeni lankuli,

a cɔlni n ñɔmaama, kaa yedi ke a ki bani nni. **9** Diidi!
Yaaba n tie Sutaani budieli yaaba, yaaba n yedi ke bi tie
Juufinba, ki naa tie ba; bi pua faama i. N ba cedi ban cua
ki gbaani a nunga nni, lani ke bi ba bandi ke n bua ḡa **10**
Nnli ḡan cɔlni n ñɔmaama, ki juuni ki ga fala, N mo baa
kubi a ki guudi a mi biigma yognu, ya biginli n kpendi
ṅanduna kuli po, ki ba bigni yaaba n ye ki tinga po. **11** N
kpendi, li kan waagi. ḡan ḡanbi ki kubi ḡan pia yaali nilo
bakuli ñ da ti fie a badfegliga. **12** Yua n kɔni mi jama, ki
paadi, n ba seni o nani jaantalga yeni n Tienu jaandieu
nni, o baa tundi ki ye lankani kaa pia ñama. N ba diani o
po n Tienu yeli, n Tienu dociamu yeli (Jeruselema paano
yua n ñani n Tienu kani, o diema nni ki jiidi), yeni n
yepaanli. **13** Yua n pia tubli wan cengi Fonjanma ñ maadi
Kiristi jaancagaa yaali.” “ **14** “Diani ki teni Lawodise
Kiristi jaancagli maleki: 'Yua n tie Ami, o kasiedidugika, o
mɔmɔndaano, yua n die U Tienu tagma kuli. **15** “N bani a
tuona kuli, ke ḡaa tuoni, a naa go sɔngi mo. N bi sugni ke
ṅan ya sɔngi bii ḡan ya tuoni! **16** Lanwani ii, nani ḡan
balgi yeni - ḡaa tuoni, kaa go sɔngi mo yeni - N ba siini ki
ñani a n ñɔbu nni. **17** Kelima a yedi, 'N tie piado i, N den
pia ḡalmani boncianla, n ji ki pia bonli kuli buama.' Ama
ṅaa bani ke fini n ḡanbi ki tie cacagdaano, ban jie yua mi
niñima, luodo, juamo, ki ye mubima (niiyanli). **18** Cengi n
cegli: ḡan daa n kani ban tongi ki duadi ya wula, ki tua
piado, yeni ya tialakaadi n pieni ki ñilgi, ki la ki wuoni a
mibili fee, daa mi kpama, ki sɔgi a nuni, ki fidi ya nua. **19**
N tundi ki go bangi min bua yaaba, ki bangi ba ban baa ye
maama. Lanwani ii, ḡan baa mi yama, ki tuubi. **20** Diidi! N

se bu bulñøbu kani, ki kuogi. Yua n gbadí n nialu, ki luodi
li ganli, n ba kua o deni, ki di yeni o, wan di yeni nni. **21**
Yua n kəni mi jama ki paadi, n ba puni o u sanu, wan kali
yeni nni n badigbandi po, nani min kəni mi jama ki paadi,
ki kaa yeni n Báa o badigbandi po yeni. **22** Yua pia tubli
wan cengi Fojanma ñ maadi Kiristi jaancaga yaali.” “

4 Lanya bona ñ pendi, ke n diidi, ki la U Tieu Diema
bulñøbu ke li yaa, min bi cindi ki gbadí ya nialu yeni den
maadi yeni nni nani bi piebi naatunli yeni, ki tua, “Do
ki cua na, ke min waani a ya bona ne ya pendi yaali n
ba tieni kaa pia pedma.” **2** Lanyognu, Fojanma den taa
nni, ke n la ke ti badigbandi bili U Tieu diema nni, ke o
nilo kaa tipo. **3** Yua n den kaa tipo den naana ya wula
tanli n tie Jasipa yeni Sariduani. U taanianu den kagni
ki lindi ti badigbandi. Li taanianu (waakpeli) den naani
emerodi. **4** Badigbandi piilie n tina den kagni ki lindi ti
badigbandi, ke nikpelba piilie n bina kaa tipo, ki laá ti
tiapiendi, ki ciibi wula badfeglimu bi yula po. **5** I taañigdi,
li taadunli yeni i taatatandi den ña ti badigbandi kani.
Fidsanciandi lele den co ti badigbandi kani, li fidsandi den
tie U Tieu cicijamlelemu i. **6** Li mögli nani maduudiga
yeni den bili ti badigbandi nintuali, ki pieni, ki ñilgi nani
li tanciencienli yeni. Bonfuoda na den ye ti badigbandi
kaalindma, ki pia a ninbina bi nintuali yeni bi puoli po
kuli. **7** O bonfuodkpialo den naani yeni yanboli, ke o lielo
naani yeni naabiga, ke o taalo den pia ja nunga i, ke
o naalo naani yeni kapaciigu (jiebani yugdili). **8** Lanya
bonfuodinaada yeni, yuakuli den pia fiabi luoba, ke i
gbie yeni i nuri ipo yeni i kubinma nni kuli. Niagu yeni

yienu kuli bi den maadi kaa cedi, ki tua, “o gagdijamo, o gagdijamo, O Diedo U Tieu tie o gagdijamo, O Paaciamu daano, wani yua n die likuli, ki bo ye, ki ye ki go ba cua.” **9** A bonfuoda ya jaandi ki dondi yua den kaa ti badigbandipo, ki kpiagi o yeli, ki tieni o balga ya yogu kuli, (**aiōn g165**) **10** bi nikpelba piilie n bina yeni yi gbaani yua kaa ti badigbandi po yeni nintuali. bi den yi gbaani yua n fo hali ya yogu n ki pia gbenma nintuali, ki cibdi bi badfeglimu ki lu tibadigbandi nintuali ki yedi, (**aiōn g165**)

11 Ti Diedo yeni ti Tieu, A dagdi yeni, ti yudandi yeni ti kpiagdi yeni u paaciamu. Kelima fini n tagi bonli kuli, a yanbuama po i, ke li bona tagi ki go tundi ki ye”

5 N go den la yua n kaa ti badigbandi po yeni ke o muubi o jienu li tigbabkaali, ke li diani li faanunga po yeni ki puoli po kuli. bi den kpá li tanponba alele. **2** N den la ke maleki paaciandaano ke o tandi yeni u paalu ki maadi, ki tua, “ŋma dagdi yeni wan gbabdi li tigbabkaali ne, ki mudi o tanponba?” **3** Obakuli tanpoli bii ki tinga po lanyaaka ki tinga tiipo ki dagdi yeni wan gbabdi li tigbabkaali na bii ki cogi li. **4** N den buudi li pabienbubuuli, kelima baa den la yua n dagdi, ki ba fidi ki gbabdi li naa tigbabkaali bii ki cogi li. **5** Ama nikpeyendo den yedi nni, “Da buudi. Diidi! Juda buolu yangbanlo, Dafiidi benli bundpanma koni mi jama ki paadi, o ba fidi ki gbabdi li tigbabkaali ne, ki mudi li tanponba.” **6** N den la ke pebiga, ke ki se ti badigbandi yeni a bonfuoda yeni bi nikpelba siiga nni. ki den naani ke be kpa ga. ki den pia yina lele yeni nuni lele; yini n tie U Tieu forjanleledma, wan sɔni yaama ki tinga po. **7** O den gedi ki ga li tigbabkaali yua n kaa ti

badigbandi po nuujienu nni. **8** Wan den ga li tigbabkaali, a bonfuodnaada yeni piilie n nikpelba na yeni den baa ki labni ki pebiga nintuali. Bi siiga nni yuakuli den pia kogdigu yeni wula tadbuoga ke ki gbie yeni li ɻubjanli, yaali n wangí bi dugkaaba jaandi. **9** Bi den yini yanpanbu, ki tua, “A dagdi yeni ɻyan ga li tigbabkaali, ki mudi li tanponba. Kelima bi den padi a, ki yidi a salga, ke a daa ki faabi bi niba U Tienu po yeni a səma, yaaba n ñani i nibuoli kuli, maalanma kuli, yeni i dogi kuli. **10** A cedi ke bi tua Badciamo diema yeni salga yidkaaba ki tuuni ti Tienu po ki baa die bonli kuli ki tinga po **11** N go den diidi ki gbadi malekinba boncianli niali, bi den kagni ki lindi ti badigbandi, a bonfuodnaada yeni bi nikpelba. Bi kuli ya colí den pundi miiliandi kobi lie **12** Bi den tandi ki maadi, “Ban den padi ya pebiga, ki yidi salga dagdi yeni wan ga u paaciamu, ɻalmani, mi yanfuoma, u fidu, ti yudandi yeni a donda.” **13** N go den gbadi ke tagma kuli yaama n ye tanpoli, ki tinga po, ki tinga tiipo, yeni mi ñincianma nni - yeni yaali n ye kuli - ki maadi ki tua, “Fini yua n kaa ti badigbandi po yeni fini ki pebiga, n̄ ga a donda, ti kpiagdi, tiyudandi u paaciamu yeni u fidu ki diedi bonli kuli li bina yeni li bina.” (**aiōn g165**) **14** A bonfuodinaada yeni den yedi, “Ami!” ke bi nikpelba baa ki labni ki pugi.

6 N den diidi ki la ki pebiga n̄ luodi tanponleleda yeni nni yendo, ki gbadi ke a bonfuodnaada yeni ke yendo tándi nani i taatantandi yeni ki maadi nni, “cua na!”. **2** Ke n nənli ki sua tanpieno i. yua den jagi o den kubi li dabani, ke bi teni o ki badfegliga. Ke o ñani nani jakondo yeni, ki ba kəni mi jama ki paadi. **3** Ki pebiga n̄ luodi

tanponlielo, ke n gbadi o bonfuodlielo yedi, “cua na!”

4 Ke tantiano ñani, ki tie tanmøno. Ke bi puni yua n jagi o u sanu ke wan fie mi yanduanma ki fagni ma ki tinga, biniba ñ ya kpa bi lieba. Bi den teni li tanjaglo ki jugsiecianga. **5** Ki pebiga ñ luodi tanpøntaalo, ke n gbadi o bonfuodtaalo yedi, “cua na!” Ke n la ke tanbøno ñani, ke yua n jagi o kubi ki kelga o nuu nni. **6** N den gbadi u nialu ke u ña ni a bonfuoda yeni siiga ki yedi, “Kpanu tibii ciло yenli dagdi yeni bøgdma piiga pani, ke olje kpanu tibii ciло ataa dagdi yeni bøgdma piiga pani. Ama ɔjan da biidi mi kpama yeni ku daamøngu.” **7** Ki pebiga ñ luodi tanponnaalo, ke n gbadi ke o bonfuodnaalo yedi “Cua nal!” **8** Ke n la tantinbengu. o tanjaglo den yii mi kuuma, ke bi tikpiba diema ɔnua o. Bi den teni ba u sanu ke ban kpa ki tinga niba bøgdma na, yeni ki jugsiega, mi koma, u yianu yeni ki tinga po bonfuodbiada. (**Hadës g86**) **9** Ki pebiga ñ luodi tanponmuulo, ke n la li jaandbinbinli tinga, ban den kpa yaaba kelima U Tienu maamapo yeni ban kadi ki saa i mɔmɔni, ki tie ni kasiedi po. **10** Bi den tandi ki maadi ki tua, Li go ba waagi ya caa yeni u laa yognu i, fini yua n tie li bonli kuli diedo, yua n gagdi ki ɔnani, ki tie o mɔmɔdaano. Hali u laa yogu i ke a ba bu yaaba n ye ki tinga po, ki tuu ti sɔma panli?” **11** Ke bi teni yuakuli liadfagdienli, ki maadi ba ke bi ba guudi waamu hali bi yegni, ban ba kpa ya tuonsønba, bi ninjaba yeni bi ninsiaba ki pugni bi po nani ban den kpa bi mo maama yeni. **12** Ki pebiga ñ luodi tanponluoblo, Ke n nuali ki sua ke mi timigcianma tieni. ke u yienu ga ki bøndi nani ti pakuatiabøndi yeni, ke o ɔmaalo kuli lebdi ki tua nani mi

sɔma yeni. **13** Tanpoli po ɲmaabilia den cenli ki baali tinga po nani ku faaciangu ñ yi figi bu kankanbu, a kankana ñ ya cenli ki baali maama yeni. **14** Ke tanpoli fuadi ki yaadi nani ban yi gbabi li tigbabkaali maama yeni. ke a juani yeni a kpendega kuli fii ki lie a kaani. **15** Ke ki tinga po badcianba, yeni a nikpiaga, sejegbanga yudanba, bi ɲalmandanba, bi paatieba yeni yaaba n sieni kuli, i yonbi yeni yaaba n die bi yudandi kuli den sani ki wuoni a juana nni, ti tankuodi nni, i tanfali nni **16** Bi den maadi a juana yeni ti tangbaadi, “Baa mani tipo! Legni mani ti, tin da la yua n kaa ti badigbandi po nunga yeni ki pebiga pabiencianli. **17** Kelima bi pabiencianli daacianli pundi. ɲma ba fidi ki ya ye e?”

7 Lani ñ pendi, ke i la ke malekinba bina se i tinkunnaadi kani, ki cuo ki tinga faama ki kubi, ke mi kan fidi ki figi ki tinga po, mi ɲincianma po, bii i tiidi po. **2** N den la maleki tiano, ke o ñani puoli, ki kubi U Tieu yua n fo tanpon. Ke o tandi yeni u paalu, ki maadi yeni malekinba bina yaaba ke bi puni u sanu ke ban waani ki tinga yeni mi ɲincianma fala, ki yedi ba: **3** “Dá da waani mani ki tinga, mi ɲincianma yeni i tiidi fala hali mi ba tieni tanpon maalma U Tieu tuonsɔnla yutuna po.” **4** N den gbadì ban den tieni tanpon maalma yaaba ya yutuna po cɔli ñ dɔa maama: Israyeli nibuoli kuli niba kobga n piina n tuda na n den baa tanpon maalma: **5** niba piiga n tude lie den ñani Juda buolu nni, ki baa li maalma piiga n tude lie den ñani Rubeni buolu nni, piiga n tude lie den ñani Gaadi buolu nni, **6** piiga n tude lie den ñani Aseri buolu nni, piiga n tude lie den ñani Nefitali buolu nni, piiga n

tude lie den ñani Manase buolu nni, **7** piiga n tude lie den ñani Simeyən buolu nni, piiga n tude lie den ñani Lefi buolu nni, piiga n tude lie den ñani Isakaari buolu nni, **8** piiga n tude lie den ñani Sabulən buolu nni, piiga n tude lie den ñani Josefi buolu nni, piiga n tude lie den ñani Benjamini buolu nni, bani n den baa tanpən maalma bi yutuna po. **9** Lanya bona ñ pendi, ya niwulgu ke bi kan fidi ki cədi bi niba ñ dəa maama - bi den ñani ɻanduna diema nni kuli, i dogi kuli, nibuoli kuli yeni maalanbuoli - Ki se ti badigbandi kani, ki pebiga nintuali. Bi den laá liadfagdipien, ki kubi ti biadi bi nui nni, **10** ki tandi yeni u paalu ki tua, “Mi faabma tie U Tieu yua n kaa ti badigbandi po yeni ki pebiga yaama i!” **11** Malekinba kuli den se ki lindi ti badigbandi yeni bi nikpelba yeni a bonfuodnaada, bi den baa ki labni ti badigbandi nintuali, ki pugi U Tieu, **12** ki tua, “Amil! Ti Tieu n die ti kpiagdi, ti yudandi, mi yanfuoma, balga, li seli, u paaciamu yeni u fidu hali ya yogu n ki pia gbenma! Amil!” (*aiōn g165*) **13** Bi nikpelba yeni siiga, yendo den buali nni, “Bile n laá a liadpien ne, bi ñani le i?” **14** Ke n jiini o, “Canbáa fini wani nan bani.” Ke o maadi nni, “Bi tie yaaba n ñani falaciamo janjanma nni. Bi ɻuudi bi tialakaadi ke ti péndi ki pebiga səma nni i. **15** Lanyapo i ke bi bi seé U tienu badigbandi kani, ki pugi o yienu yeni ñiagu kuli o diegu nni. Yua n kaa ti badigbandi po ba caani o badciagu, ki kuani ba ku niinni. **16** Koma ji kan cuo ba ki buali ñuñuunu. U yienu kan sia ba ki buali wulgu bakuli. **17** Kelima ki pebiga yua n ye ti badigbandi sinsiiga nni baa

tie bi gobdika, o baa gobdi ba li miali ñinbunli kani, U
Tienu ba fiadi bi ninsiidi, ki yendi bi nunga.”

8 Ki pebiga í mudi tanponlelelo, tanpoli diema nni den
ŋmini silbi ke li pundi mindi piitaa (md 30) **2** N den
la ya malekileedba yaaba n den seé U Tienu nintuali
yeni, ke bi teni ba a naatuna. **3** Maleki tiano den cua,
ki kubi wula tadkuaga, ki sedi li jaanbinbinli kani. Bi
den teni o li ŋubjanli boncianla ke wan ŋubni, ki tieni
i jaandi yeni bi dugkaaba kuli wula jaandbinbinli po,
ti badigbandi nintuali. **4** Li ŋubjanli muñii den ñani
maleki nuu nni, ki yegi yeni bi dugkaaba jaandi ki doni ki
pundi U Tienu nintuali. **5** Maleki den taa wula tadkuali,
ki pádi li jaandbinbinli mu, ki luni ke u jiidi ki tinga po,
ke i taatantandi, li taadunli, i taañigdi yeni mi tinmigma
(tindigibima) tieni. **6** Malekileeda yaaba n den kubi a
naatuna yeni den bobindi ki ba piebi a **7** Malekikpialo
den piebi o naatunli, ke n la ke ya taatana n ŋmadi yeni
u mu yeni mi sôma. Bi den yadi ke likuli jiidi ki tinga
po, ke bøgyenli buodi bøgdima taa siiga; tiidi taa siiga,
tiiyenga den buodi, ke ti muasongdi kuli buodi. **8** O
malekilielo den piebi o naatunli, ke bi tudi ki luni bonli ke
li naani juacianli, ke li co u mu, mi ñincianma nni. Ke mi
ñincianma bøgdima taalma taa tua sôma, **9** ya bonfuoda
n ye mi ñima nni bøgdima taalma taa kpe, ki ti ñinbidi
bøgdima taalma taa mudi ki yoyodi. **10** Malekitaalo den
piebi o naatunli, ke ya ŋmaabiga n gbengi ki tuudi nani
fidtabkaali yeni ñani tanpoli ki jiidi ki baa i kpeni yeni a
ñibuna bøgdima taalma taa po. **11** ki ŋmaabiga yeni yeli
den tie “U tonbiadu”, ke mi ñima bøgdima taalma taa

tóngi bagibagi, ke bi niba binciala kpe kelima ya ñima n to bagibagi (nani bu kpegbu) yeni po **12** O malekinaalo den piebi o naatunli, ki pua ki bøndi u yienu, o ñmaalo yeni ti ñmaadi bøgdimma taalma taa, ke likuli bøndi; U yienu yeni ku ñiagu bøgdimma taalma taa den ki pia yenyenma. **13** N den nuali ki la ya maleki n den yugi ti tawalgbandi siiga nni, ke o tändi ki yii yaaba n ye ki tinga po yeni ki tua “hayaaa, hayaaa, hayaaa, falabiado kpendi ki tinga yaaba po, kelima malekitaadiba yaaba n ba piebi bi naatuna ki tieni ya fuuciangu.”

9 Ke o malekimuulo piebi o naatunli, ke n la ke ñmaabiga ñani tanpoli ki baá ki tinga po Bi den teni ga ki kpientinga caañuangu piemi. (*Abyssos g12*) **2** Ke ki luodi ki kpientinga caañuangu, ke ya muñii n tuoni begibegi ña u caañuangu nni nani u maafanu nni yeni. Ke u yienu yeni mi faama ga ki bøndi yeni ku kpienbuogu muñii. (*Abyssos g12*) **3** Ti naasuudiden ñani i muñii nni, ki lali ki tinga po, ke bi teni ti u paalu nani ki tinga po nami yeni. **4** bi den yedi ba ke ban da biidi ki tinga po muadi, ki da go biidi bonpiabli bii tiiga bakuli, ama ban ya woli ya niba n ki baa tanpøn maalma bi yutuna po. **5** Bi den ki puni ti u sanu ke ban kpa ban woli ya niba, ama ke ban waani ba falabiado hali ñmaali mu. Bi løbdi kønu baa fuuni nani o namo ñ yi juni nilo yeni i. **6** Lanya dana nni, li niba ba lingi mi kuuma ki kan baa ma. Bi ba fáádi mi kuuma, ama mi baa sani ki fagdi yeni ba. **7** Li naasuudi den naani yeni ban bobni ya taami bu tøbu po yeni i. Ti yula po den pia bonli ke li tie nani wula badfegliga yeni, ke ti nunmu naani bi nisaalba nunmu. **8** Ti yudi den naani puoba yudi, ke ti ñina tie nani

yangbanli ñina yeni. **9** Ti tøbtiadi den tie kudi tøbtiadi, ke bi fiabi fuugu tie nani ya taami yeni ya tantudidi n tiini bu tøbu nni yeni. **10** Ti juona denpia ti penløbdi nani i nami yeni; ti juona nni den pia ya paalu n ba waani ti gbannandi fala hali ñmaali mu **11** Bi badciamo den tie ki kpientinga nni caañuangu maleki i. O yeli Ebrewu maama nni tie Abadøn, Gileki maama n mo Apoliyøn. (**Abyssos g12**)

12 Mi cincinyebiadma pendi n yeni. Diidi! lani ya pendi, janjanbiadma lie go ye, ki kpendi. **13** O malekiliuoblo den piebi o naatunli, ke n gbadi u nialu ki u ñani ya yina n ye li wula jaandbinbinli yaali n ye U Tienu nintuali yeni nni. **14** U nialu den maadi malekiliuoblo yua den kubi li naatunli yeni, “Lodi ki ña malekinaada yaaba ke bi den loli ki kpaa Efrati kpenciamu nni yeni.” **15** Ban den bobni ya malekinba ya yogu, ya binli, ya ñmaalo, ya daali yeni ya yognu (kudi) cima den pundi ke bi lodi ba ke ban kpa ki tinga po niba bøgdima taalma taa. **16** N den gbadi Seje tanpuuba cøli, bi den tie miiliyøn kobilie **17** Li bondøgdikaali nni min den la i taami yeni a tanjagla maama n ne: Bi tøbtiadi den tie kudi, ki møni nani u mu yeni, ki bøni nani bulo yeni, ki tie bo duudi nani (cidbili) yeni. I taami yula den tie nani yangbanyula yeni i, ke bi ñøna nni ña u mu, i muñii yeni cidbili. **18** Bi niba bøgdima taalma taa den kpe kelima lanya janjanbiadma taa yeni po: ya mu, ya muñii yeni ya cidbili n ña bi ñøna nni yeni po. **19** Kelima, i taami yeni paalu den ye bi ñøna nni yeni bi juona nni i - kelima bi juona den tie nani wee yeni, ke bi go pia ya yula n bilgi a nala (ti yiadi) bi niba gbanu po. **20** Ya niba n den sieni, ban den ki kpa yaaba yeni bi

yiadi, nan den ki tuo ki tuubi bi tuonbiadi, bi go den ki cedi kaa pugi i buli yeni mu cicibiadmu, wula, ti kudi, ti kudmɔndi, ɔjanjilfa, a tana, yeni ti daadi yia; ya bona n ki nua, kaa gbia, kaa go cuoni mo. **21** Baa go den tuo ki tuubi bi nikpali po, bi suagu yeni bi ñögibiadi po, bi conconma po, bi subu yeni bi jodi dima po.

10 N den la maleki tiano, paaciamu daano ke ñani tanpoli, ki kpendi Ti taawalgbandi den pibni o, ke waakpeli ye o yuli po. O nunga den tie nani u yienu yeni, ke o taana tie nani u mu jaantalginba yeni. **2** O den kubi ya tigbabkaaga n gbabdi o nuu nni, o den seni o taajieni mi ñincianma nni, ki seni o taaganu ki tinga po. **3** O den yigni paama nani o yangbanlo í biegi maama. Wan den yigni, taatantandi lele den tandi ki waani bonli. **4** Taatantandi lele í den tandi ki waani yaali, n den bua diani, ama n den gbadu u nialu ke u maadi, “jan pii ɔnasiili taatantandi lele sawali po, da diani lanya maama.” **5** Min den la ya maleki ke o seé mi ñincianma yeni ki tinga po yeni, den duoni o nuujieni tanpoli. **6** O den poli yua n fo hali ya yognu n ki pia gbenma yeli po, yua tagi tanpoli yeni yaali n ye lipo, ki tagi ki tinga yeni yaali n ye kipo, ki tagi mi ñincianma yeni yaali n ye mi niinni kuli, maleki den yedi, “Li ji kan waagi (yognu bakuli ji ki ye)”. **(aión 9165)** **7** Ama ya daali ke o malekileedo ba piebi o naatunli, lanya daali i ke U Tienu yaalidgu tuonli ba sɔni ki dudi, nani wan den tuodi ki waani o tondba bi sawalpuuba maama yeni.” **8** Minden gbadu ya nialu ke u ñani tanpoli po yeni go den yedi nni: “Gedi, ga maleki yua n seé mi ñincianma yeni ki tinga po yeni í muubi ya tigbabkaaga

ke li gbabdi yeni.” **9** Ke n gedi maleki kani ki maadi o ke wan teni nni ki tigbabkaaga. Ke o maadi nni, “Ga ki tigbabkaaga ki ñjmani ga. ki baa to a tugu nni, ama a ñøbu nni wani ii, ki baa malgi nani ti siadi yeni i. **10** Ke n ga kitigbabkaaga maleki nuu nni, ki ñjmani ga. ki den malgi nani ti siadi yeni n ñøbu nni, ama min ñjmani ki gbeni, ke n tugu nni ji to. **11** Ke bi yedi nni, “A go ba pua sawali, ki waani bi niba, i dogi, i nilanbuoli yeni bi badcianba diema boncianla nni.”

11 Bi den teni nni sabmuanu, ke min taa un tua bonbiigtiagu, ki yedi nni, “Fii ki biigi U Tienu jaandidiegu yeni li jaandbinbinli, yeni yaaba n pugi ku niinni. **2** Ama, ñjan da biigi ku jaandidiegu cancanli, kelima bi cabi li bi nilanba. Bi ba ñmaa ki fanbi u dogciannamu hali piina n ñmaali lie (ym 42) **3** N ba puni n kasiedi tondba yaaba n laá ti pabontiadi yeni, u fidu ban ya pua sawali hali tudli n kobilie n dana piiliuba **4** Lanya kasiedinba tie Olifie tiliedi yeni ya fidsantuankaanlieda yia n den seé ki tinga Diedo kani yeni. **5** Ya nilo bigni ke wan tieni ba yaali n bia, u ba ña bi ñøbu nni ki biani bi yibalinba. Yua n bigni ke wan tieniyaali n bia kuli, o ba kpe yeni i. **6** Li kasiedinba pia u fidu yeni ban luoni ti taawalgbandi, ke taaga kan nii ya yogu ke bi pua sawali. Bi pia ya paalu ke bi ba cedi mi ñima ñ tua sôma, ki lu falaciamo janjanbuoli kuli ki tinga po, ban bua ya yognu kuli. **7** Bi ya tieni bi kasiedi ki gbeni, ki yanbiadga yagi n ba ña ki kpientinga buoñangu nni ba pua bu tøbu yeni ba, ki paadi ba, ki kpa ba. (**Abyssos g12**) **8** Bi gbannandi baa bili u dogciamu sanciamu po (ban tieni nannanli ki yini yuu Sodoma yeni

Ejipti), naani ke bi den kpaa ki tabni bi Diedo. **9** Ya niba n ñani i nibuoli kuli, i dogi kuli yeni i maalanbuoli kuli baa nua bi gbannandi hali dana taa yeni bøgdima. Bi kan tuo ban pii ba kuli nni. **10** Yaaba n ye ki tinga po baa mangdi bipala, ki tiendi u badu bi kuuma po. Bi ba søni bi paabu ki teni biyaba kelima ya kasiedinba ne den wangi ki tinga po yaaba fala. **11** Ama dana taa yeni bøgdima pendima, li miali faawaama ba ña U Tienu kani, ki kua bi niinni, ban fii ki sedi bi taana po. Ti jawaanciandi ba kua yaaba n ba la ba kuli. **12** Bi ba gbadi ke nialu ñani tanpoli, ki tándi ki yedi ba, “Do mani ki cua ne!” Lanwani ii, bi ba do tanpoli ti taawalgbandi nni, ke bi yibalinba nua ba. **13** Lanyognu, mi tinjegicianma ba tieni, u dogciamu bøgdima taalma piiga ba libi. Niba tuda lele ba kpe li tinjegibma nni, ti jawaanciandi ba kua yaaba tindi, ban kpiagi tanpoli Tienu yeli. **14** Falabiado janjanliema pendi n yeni. Diidi! O falabiadtaalo janjanma kan waagi yeni mi cuama. **15** O malekileedo den piebi o naatunli, ke u nialciamu ñani tanpoli ki yedi, “Ki tinga badciamo diema ji tua ti Diedo yeni o Kiristi diema i. O baa diedi ma hali ya yognu n ki pia gbenma” (**aiōn g165**) **16** Ke piilie n nikpenaadba yaaba n den kaa bi badigbandi po yeni baa ki labni. Bi den pugi U Tienu. **17** Bi den yedi!”Ti jaandi a, ti Diedo U Tienu, u paaciamu daano, Yua ye, ki bo ye, kelima a taa a paaciamu fidu, ki cili ki diedi bonli kuli. Li bonli kuli yudaano, yua ye, ki bo ye, ki go ba cua, **18** Li gaadli den cuo ki tinga po yaaba, ama a pabienli jiidi ki cua. U yogu pundi bi kpienba po, ke ðan jia bi buudi ki jaandi a tondba bi sawalpuuba yeni a paabu,

bi dugkaaba, talginba yeni bi paatieba kuli yeni yaabi n den fangi a yeli. U yogu pundi ke ȝan biani yaaba n den biidi ki tinga.” **19** U Tienu jaandidiegu tanpoli po den luodi, ke ȝantaadi lolma kpagu nua ku niinni. I taañigdi yenyenma, li taadunli, i taatantandi, mi tinjegibma yen ki taacianga yeni a taatana den tieni.

12 N den la maalcianma tanpoli: pua n yeni, ke laá u yianu nani liali, ki ȝmaao o ȝmaalo po, ki yili badfegliga, ke ki pia ȝmaabila piiga a lie o yuli po. **2** O den punbi, ki moa yeni u tugpunbyianu, ki gbaa ke wan mali. **3** N den maaltoma mo tanpoli: Diidi! Bonfuodcincilingu yu bia, ki mõni, ki pia yula lele yeni yina piiga, ki ciibi badfeglimu lele o yula po. **4** O juoli den baandi tanpoli po ȝmaabila bøgdimma taalma taa ki lu tinga tinga po. O bonfuodcincilingu den seé o pua yua nbua mali yeni kani, ki guu, ke o ya mali, wan nali ki biga. **5** O den mali bonjaga, yua n ba ti diedi i dogi kuli, ki ya gobdi yeni ti kudi badgbiamu. Bi den ñani ki biga, ki duoni ga U Tienu yeni o badigbandi kani, **6** ke o pua sani ki gedi mi tinfapienma nni, U Tienu ñ den bobni u kaanu o po. Lanwanni ii, bi baa kubi o likani hali dana 1.260 **7** Møla, bu tøbu den pua tanpoli. Miiciheli yeni o malekinba den tuogi yeni o bonfuodcincilingu yeni o mo ya malekinba. **8** Ama o bonfuodcincilingu den ki pia paalu ki ba paadi. Lanwani ii, wani yeni o alekinba ji den ki pia kaanu tanpoli. **9** O bonfuodciamo, o cincilingu, ya waakpeli ke bi yii o bulo bii Sutaani, yua n den tulni ȝanduna kuli, bi den tudi ki jiini, ki luni o, wani yeni o malekinba ki tinga po. **10** N den gbadì nialciamu tanpoli, ke u yedi:

“Məla, mi faabma, u paaciamu, Ti Diedo badidiema yeni o Kiristi yikodi. Kelima bi tudi ki jiini ti kpiiba tonandaano, wani o tingbangbaabo yua n den kaa ti Tieu kani, yienu yeni ñiagu kuli, bi po. **11** Bi kəni mi jama ki paadi o yeni ki pebiga səma yeni bi kasiedi lanbona, kelima bi den luni bi miana kaa jie bá mi kuuma. **12** Lanwani ii, Tanpoli yeni yaaba ye lipo n̄ ya mangdi bi pala. Ama falabiado ki tinga yeni mi ñincianma po kelima mi biadma yudaano jiidi i kani. O gbie yeni pabiencianli, kelima o bani ke wan pia ya yognu ji ki pia mayuli (o juodma ji ki fagi). **13** Ku bonfuodcincilingu n̄ bandi ke bi tudi ki luni o ki tinga po, ke o ñədi ki woli ya pua n̄ mali bonjaga yeni. **14** Ama bi den teni o pua ku kapaciigu fiabciandi, ke wan yugi ki gedi ban den bobni o po naakani mi tinfanpienma nni. Bi baa kubi o lanpo i, yognu bá, i yogni yeni u yognu bəgdima, naani n̄ fagi yeni o waaciamo n̄ ye naani. **15** O waaciamo den wugdi mi ñima nani u kpenciamu yeni, ke man ñədi ki tugi o pua. **16** Ama ki tinga den yaadi ki ñəbu ki nuudi ku bonfuodcincilingu n̄ den siini ya ñincianma, ki todi o pua. **17** Lanyapo, ku bonfuodcincilingu den gaadi yeni li pabiencianli, o pua po, ki gedi ki woli o pua puoljuani, ki pua bu təbu yeni ba, bani yaaba n̄ colni U Tieu ñəmaama, ki tieni kasiedi Jesu po.

13 Ku bonfuodcincilingu den sedi ku tanbiingu nni, mi ñincianma jaali po. N̄ go den la ke yanga ñani mi ñincianma nni. ki den pia yina piiga yeni yula lele. O yina po den pia mu badfeglimu, ke o yuli kuli po bi diani ya yeli n̄ fanbidi, ki sugdi U Tieu. **2** Min den la ya yanga den tie nani naamunpieno yeni. Ki taana den tie nani a

bonpiena n yii ya yangbengli wursi taana yeni, ke ki ñøbu naani yangbanñøbu. Ku bonfuodcincilingu den puni ga ku paalu ku badigbandi yeni ku fidu ke gan diedi bonli kuli. **3** Ki yanga yuyenli den naani ke bi den kpa ga, ama ki kuuma yiagu yeni den gbeni, ke ki paagi. Li bonli den yaalidi ñanduna yaaba, ke bi ñødi ga. **4** Bi go den pugi ku bonfuodcincilingu, kelima ku den puni ki yanga yeni ku fidu. Bi den pugi ki yanga mo, ki maadi yognu kuli, “ñjma tie nani ki yanga ne yeni?” bii “ñjma ba fidi ki mœa yeni ga?” **5** Bi den teni ki yanga ya ñøbu n maadi mi japaamaama, ki sugdi U Tieu. Ki den baa u sanu ki ba bili o yema hali piina n ñjmaali lie (ñjm 42). **6** Lanwani ii, ki yanga den yi yaadi o ñøbu, ki maadi ki sugdi U Tieu: ki fanbdi O yeli, Wan ye naani, ki sugdi yaaba n ye U Tieu diema nni. **7** Bi den puni ki yanga u sanu ke gan pua bu tøbu yeni U Tieu dugkaaba, ki paadi ba. Bi go den puni ga u paalu ke gan diedi i nibuoli, diema, i maabuoli yeni i dogi kuli. **8** Yua n den ye ki tinga po kuli ba gbaani ki pugi ga, yua ke o yeli den ki diani li miali tili nni, ki pebiga, ban den kodi yaaga hali ban den taga ñanduna ya yogu ya tili. **9** Yua n pia tubli kuli, wan cengi. **10** Yua n tagi ke ban cuo o ti yonbdi, o ba gedi ti yonbdi. Yua n tagi ke ban kpa o yeni ki jugsiegs mo, bi ba kpa o yeni ki jugsiega. Ne tie kpaandi bi nigagdijanba po, ke ban tieni li juunli, ki koni yeni mi jama ti dudugdi nni. **11** N den la yantianga, ke ki ñani ki tinga nni. Ki den pia yina lie nani pebiga yeni, ki maadi nani ku bonfuodcincilingu yeni. **12** Ki den bili ki go kubi ki yankpiaga yema, ke ki dá ye, ki cedi ke ki tinga yeni yaaba n ye kipo kuli gbaandi ki

pugi ki yankpiaga yaaga ya yiagu n den gbeni, ke ki baa laafia yeni. **13** Ki den tiendi yaalidgu tuona boncianla. ki den cedi hali ke u mu ñani tanpoli ki jiidi ki tinga po asala siiga. **14** Yaaba n den ye ki tinga po den nua gan tiendi yaali i, ke ki tulni ba. Ki den yedi ba ke ban tagi ya yanga n pia ku yiagu ki nan tindi yeni nannanli. **15** Ki den baa u sanu ki ba kuani mi fuoma li nannanli yeni nni, lan ya maadi, hali ki cedi ban kpa yaaba n yie ke bi kan gbaaniki pugi ki yanga. **16** Ki go den mabni yuakuli, bi paatieba yeni talginba kuli, bi ȝalmandanba yeni a luoda kuli, yaaba n yeni bi yudandi yeni i yonbi kuli, ke ban tieni bi nuujjenu bii bi yutuna po ki yanga maalma. **17** Yua n den ki pia ki yanga maalma kuli, o den kan fidi ki kuadi bii ki daa bonli. Li maalma den tie cõli lanba i, ki tie ki yanga yeni yeli. **18** Li buali mi yanfuoma. Yua n pia li banma kuli, wan tieni li cõli, ki bandi ki yanga yeni yeli cali. Kelima li tie nisaalo cõli lanba i, lani n tie 666.

14 N den nuali ki la ki Pebiga ke ki seé n kani, Siyõn juali po. Ya niba n den ye yeni o den tie 144.000, ke li diani bi yutuna po o yeli yeni o Báa yeli. **2** N den gbadì nialu ke u ñani tanpoli, ki fu nani ya ñingola yabi yeni i taatantandi ya fuugu yeni. Min den gbia ya fuugu den naani kogdipuala n pua bi kogdidi yeni. **3** Bi den yini ti baantiadi yanpaanbu ti badigbandi nintuali, a bonfuodnaada yeni bi nikpelba kani. Nilo bakuli ki fidi ki bangi lanya baantiayanbu, kase 144.000 yaaba ke bi daa ki faabi ki tinga po yeni. **4** Bani n tie yaaba n ki jõgna biba mi conconma po, kelima bi den cõlni bi gbanu, ki pendì bi pala. Bani n den ȝua ki Pebiga gan den caa naani kuli.

Bi den daa ki faabi bani i, bi niba siiga nani a bonluoka - kpiala yeni U Tieno po yeni ki Pebiga po. **5** Baa den la tofaama bakuli bi ñøbu nni, baa den pia jalgi bakuli. **6** N den la maleki tiano, ke o yugi hali tanpoli, o den pia ya laabaalñamo n ki pia gbenma hali ya yognu kuli tondu, ki bua waani yaaba n ye ki tinga po, diema kuli, nibuoli kuli, maabuoli kuli yeni dogi kuli yaaba. (*aiōnios g166*) **7** O den kpaandi paama, ki tua, “jie mani U Tieno, ki teni ti yudandi, kelima o buudi jiyognu pundi. Gbaani mani ku pugi o, wani yua n tagi tanpoli, ki tinga, mi ñincianma yeni a ñinbuna kuli,” **8** Maleki tiano, maleki lielo, den ñua, ki tua, “U baá, u baá, Babilona u dogciamu, yuu n den cedi ke diema kuli yaaba ñuni ya daamøngu ntie mi conconma daama, ki gaadi.” **9** Maleki tiano, malekitaalo den ñua ba ki tandi paama, ki tua, “Nilo ya gbaani, ki pugi ki yanga yeni ki nannanli, ki go cedi ke bi tieni ki maalma o yutunli po bii o nuu po, **10** o moko ba ñu U Tieno pabienciali daamøngu, ya daamøngu ke baa ñyjadi ñima, ki kuodi U Tieno pabienli tadñukaaga nni. Ya nilo n ñuni gu, falaciamo, u mu yeni cidbili ba kuani o ti yanyagdi U Tieno malekiranba yeni ki pebiga nintuali. **11** Bi fala munii do ki ña hali ya yognu n ki pi gbenma, ke baa pia fuodma yienu yeni ñiagu kuli, bani yaaba n gbaani ki pugi ki yanga yeni ki nannanli yeni ya nilo n li ga o yeli maalma kuli. (*aiōn g165*) **12** Ne tie kpaandi yeni cegli, ke yaaba n tie nigagdijanba yeni yaaba n cølni U Tieno ñømaama, ki dugi Jesu po, ke ban juuni ki ga fala.” **13** N den gbadì nialu, ke u ñani tanpoli, ki yedi, “Diani ne: Mi yedjanma ye yeni yaaba kpe O diedo sanñødma

nni.” “Nn,” Fonjanma n maadi, “Lanyapo, bi ba baa m fuoma bi tuonjana po, kelima bi tuadjama baa ȝua ba.”

14 N den diidi ki la taawalgbaniengu. Yua n den kaa li taawanlgbandi po den tie nani O Ja bijua yeni. O den yili wula badfegliga, ki muubi ya muaciegu n mani o nuu nni.

15 Ke maleki tiano ñani ku jaandidiegu nni, ki tandi ki yini yua kaa ku taawalgbangu po yeni: “Taá a muaciegu ki cili ki ya ce. Kelima mi cema yognu pundi ii, ke ki tinga po kpaangu mo beni.” **16** Lanwani ii, yua n den kaa ku taawalgbangu po yeni den luni o muaciegu ki tinga po, ke ki tinga po kpaangu taani. **17** Maleki tiano den ñani tanpoli jaandidiegu nni, ki mo kubi ya muaciegu n mani.

18 Ke maleki tiano moko ñani li jaandbinbinli kani, ki pia u fidu u mu po. O den tandi paama, ki yini yua n den kubi ku muacemangu yeni, ki yedi, “Taa a muacemangu ki ce tinga po daamõngu tiidi luana, kelima li luana ji beni o.” **19** Ke maleki luni o muaciegu ki tinga po ki taani ku daamõngu tiidi luana. O den kuodi akuli U Tienu pabienli cunciangu nni. **20** Bi den tudi ki ñani ku cungu yeni u dogu nni, ki luni; ke mi sôma wuli ki puubi hali boncianla ki pundi hali i taami tankpadi kani ki gbie ya tinfanma n pundi badu guadi tudli n kobiluoba, lani n tie ciло dajena kobitaa (km 300)

15 Lani ń pendi, n den la maaltianma tanpoli, ya maalcianma n pia yaalidgu: Malekinba lele, yeni fala janjanma lele, yaama n tie fala janjanjuodkee, kelima yeni mani, U Tienu pabienli ba tieni ki dudi. **2** N den la yaali n naani kpalba mögli, ke li ȝymadi yeni u mu. li mögli yeni puoli po yaaba n den kɔni mi jama ki paadi ki yanga yeni

ki nannanli yeni ki yeli coli lanba. Bi den kubi ya kogdimu ke U Tieu den teni ba. **3** Bi den yiini Moyiisi, U Tieu tond baantiayanbu yeni ki pebiga yanbu: “A tuona yabi ki go ñani, O Diedo, U Tieu, U Paaciamu daano. A sanu tiegi ki go ñani, ñanduna dogi kuli badciamo. **4** O Diedo, ñma kan jie ña ñma kan kpiagi a yeli? Kelima Fini a baba n tie yua n gagdi ki ñani. ñanduna niba kuli ba gbaani a nintuali, ki pugi a, kelima yuakuli bandi a tuadñjama yaa tiegi.” **5** Lanya bona ñ pendì, n den nuali ki la ke U Tieu yiko tili kpagu dieli luodi tanpoli. **6** Malekinba lele den ñi u kaangagdi-ñanmønu nni, ki kubi fala janjanleledma. Bi den laá ya tiadi n ñani boncianla, ki ñilgi. ki ñaagi bi bena po wula gbanñagdidi. **7** A bonfuodnaada yeni nni yendo den teni malekinba lele yeni wula tadbuomu lele ke mu gbie yeni U Tieu yua fo hali ya yognu n ki pia gbenma pabienli. **(aiōn g165)** **8** Ku jaandiegu den gbie yeni ya muñii n ña U Tieu yudandi yeni o paaciamu nni. Nilo bakuli kan den fidi ki kua hali yeni ya yognu ke fala janjanbiadleleda yeni kua ki dudi.

16 N den gbadì ke u nialciamu maadi yeni malekileleda, ki tua: “Gedi mani ki ban wuli U Tieu pabienleleda yaa n ye i tadkuana nni yeni, ki tinga po.” **2** Maleki kpialo den wuli yaali n den o tadkuali nni ki tinga po. Ya tuyiadi n koni boncianla den cuo yaaba n den pia ki yanga maalma bi gbanu po yeni yaaba n den gbaandiki pugi ki yanga yeni ki nannanli. **3** O malekilielo den wuli o tadkuali n pia yaali mi ñincianma nni. ke mi ñima tua sòma, nani nikpiemo sòma yeni, ke mi ñima nni bonfuoda kuli kpe. **4** O malekitaalo den wuli o tadkuali n pia yaali i kpeni

yeni a ñinbuna nni ke i ñima tua sôma. **5** N den gbadi ke mi ñima maleki yedi, “A tie yua n tirgi, yua ye, ki go bo ye, yua n gagdi ki ijani, kelima a jia ya bona ne buudi. **6** Kelima bi wuli a dugkaaba yeni a sawalpuuba sôma, a teni ba mi sôma ke ban ñu; ban dagdi yeni yaali n yeni.” **7** N den gbadi ke li jaandbinbinli jiini, “Nn, O Diedo, U Tieu, U Paaciamu daano, a buujiali tie momoni, ki go tiegi.” **8** O malekinaalo den wuli yaali n den ye o tadkuli nni u yienu po, ke li puni u sanu ke un sia bi niba yeni u mu. **9** Ku wulgu boncianla n den midi ba, ke bi jobni, ki sugdi U Tieu, yua n pia u paalu fala janjanbiadma ne po. Bi den ki tuo ki tuubi, bi go den ki teni o ti yudandi mo. **10** O malekimuulo den wuli o tadkuali ñ pia yaali ki yanga badigbandi po, ke ki bali diema ga ki bøndi nani li ciñuuli yeni. Ke bi juni ki ijmani bi landi u gbannankonu po. **11** Bi den sugi Tanpoli U Tieu kelima bi gbannankonu yeni bi nankpieyiadi po, ki nan go li yie ke bi kan tuubi bi tuonbiadi po. **12** O malekiluoblo den wuli o yogdi o tadkuali u kpenciamu, Efrati nni, ke ñima kuli fuadi, ki bobni ya sanu ke ya badtieba n ñani puoli ba tøgni ki cua. **13** N den la cicibiadmu taa, ke mu naani ya sanponda n ña o bonfuodcincilingu, ki yanga yeni sawalpua-tofaadanba ñona nni yeni. **14** Kelima, bi tie suaani ciciimu, ke mu tiendi yaalidgu maalma yeni a bona. Bi den ña ñanduna kuli badtieba kani, ki bua taani ki bobni bu tacianbu U paaciamu daano U Tieu daacianli daali. **15** (“Diidi! N kpendi nani o suudo yeni! Mi yedjanma baa ye yeni yua n bobni ki guu, ki laá o tiajandi, ki da ti ña mubima ban la o fee.”) **16** Bi taani ba ya kaanu n yii Ebrewu

maama nni Armagedon **17** Lani ke o malekilelelo yogdi o tadkuali mi faama nni, ke u nialciamu ñani U Tieu diegu nni, ti badigbandi kani, ki yedi, “Li səni ki tii!” **18** I taañigdi yenyenma, li taadunli, i taatantandi yeni mi tinjegcianma den tieni, ya tinjegcianma n ki kpeli ki tieni yeni lanya paalu hali ban tagi o nisaalo ke o ye ki tinga po. Li tinjegibima den pia lanya paalu i. **19** U dogciamu den bøgdi kaani taa i, ke i dogciami libi, ki mumudi. Yeni ke U Tieu tiadi Babiloni U dogciamu po, ki teni lanya dogciamu ya ñunñutadga n gbie yeni ya daamøngu n tie U Tieu pabienciali. **20** A kpedega kuli den bødi, ke baa ji nua juana mo. **21** A taacengbenga yaa ya kpiagu pundi ciло piitaa n na (kg 34) den baali ki tinga po ki ñgni bi niba, ke bi soli u tieu kelima lanya fala janjanbiadma den yabi boncianla.

17 Malekileleda yaaba n den kubi a tadkuana yeni siiga, yendo den nagni n kani, ki maadi nni, “Cua na, n ba waani a ban ba jia ya poconconkpeli yaali n kaá mi ñincianma po, ti buudi, ki cuo o ya cuonu. **2** Ki tinga po badcianba den tieni mi conconma yeni wani i. Ki tinga po nibima ñuni o ya conconma daamøngu i, ki gaadi.” **3** Li maleki den taa nni ti dangdi nni, ki gedi yeni nni mi tinfanpienma nni, ke n la pua ke o kaá yanmønga po, ke ki kaani kuli gbie yeni ya yela n sugdi U Tieu. Li yanga den pia yula lele yeni yina piiga. **4** O pua yeni den laá tiamøndi ke ti møni colcoli, ki lani ki go pili wula, a ligtana, a lanbila, laani yeni li biana yeni li biamu. O den muubi wula tadñukaaga ke ki gbie yeni ya bona n pia i sinsini yeni o conconma jøgindi kuli. **5** O yutunli

po den pia ya diani ya niima nni duagi: “Babiloni, u dogciamu, a poconcona yeni ban singi yaali kuli ki tinga po ya naá.” **6** N den la ke li pua ñuni bi dugkaaba yeni Jesu kasiedinba sôma ki guo, ki gaadi. Min den la o, n yama kuli den ñjadi. **7** Ama maleki den buali nni, be n cedi ke li yagni a yama? N ba waani a o pua yeni wan lagi ya yanbiadga niima nni, ya yanbiadga n pia yula lele yeni yina piiga yeni. **8** ñjan nua ya yanbiadga ne bo ye, ama ki ji ki ye molane, ama ki go ba ña ya buogu n ñua, kaa pia bianu nni, ki do ki guani ki ya ye. Ki ba guani ki tugni mi bolima sanu. Yaaba n kua ki tinga po, yaaba ya yela n ki diani li miali tili nni hali ban tagi ñanduna, ya la ya yanbiadga n den ye, ki ti bodi, ki go bobindi ki ba guani, li ba cuo ba ku yaalidgu boncianla. (*Abyssos g12*) **9** Ki fidiki gbadì ya bonli ne niima nni, li buali mi yanfuoma boncianla. Yula lele yeni tie juana lele yaa ke o pua kaá apo yeni i. **10** Bi go tie badcianba lele i. Badcianba mu baá o, yendo ye, yua n sieni dá ki cua; o ya cua mo, o nan kan waagi ki ye. **11** Ya yanbiadga n den ye, kaa ti ye ne mo tie badciamo i, o niilo n yeni; ama o tie badcianleledba yeni siiga yendo i, bi ba bolini o. **12** ñjan la yina piiga yaa yeni, tie badtieba piiga yaaba n dá ki pia diema i, ama bi ba baa ti yikodi nani badtieba yeni, ki tieni nani kudyengu yeni yeni ki yanbiadga. **13** Bi pia yanjagyenli, ki puni ki yanbiadga bi paalu yeni bi fidu. **14** Bi ba pua bu tøbu yeni ki pebiga, ama ki pebiga ba kòni mi jama ki paadi ba kelima o tie bi diediba ya Diedo, bi badcianba ya Badciamo i, ke ban gagdi ki yimi yaaba, ban lugdi yaaba yeni yaaba n dugi Jesu po kuli ye yeni wani i. **15** Maleki

den yedi nni, “jan la ya ñima li poconconli n̄ kaá naani yeni, tie gogtieba hali yaaba n yabi, i dogi nibima yeni i maabuoli kuli. **16** Yina piiga yaa ke a la yeni, janji yeni ki yanbiadga ba fiini mi yibalma yeni li poconconli. Bi ba kuani o i yanbani, ki cedi ban la o mubima, bi ba ñmani o gbannandi, ki sia o, wan di ki buodi u mu nni. **17** Kelima U Tieu bobni ki kuani o yanagli bi pala nni, ke ban tuo ki teni ki yanbiadga bi bali, hali U Tieni maama n̄ tieni ki dudi. **18** jan la ya pua yeni, tie u dogciamu yu n diedi ki tinga po badtieba kuli i.”

18 Lanya bona n̄ pendi, n den la maleki tiano ke o ñani tanpoli, ki jii. O den pia u paaciamu yeni u fidu, ke o yudandi yenyenma den yendi ki tinga kuli. **2** O den tandi yeni u nialciamu ki yedi, U baá, u baá, u dogciamu Babiloni! U tua mu cicibiadmu yekaanu, ti maalbiidi ciciimu wuonkaanu, yeni ya bonyugibiada n jogni, ke bi fali kuli ya wuonkaanu. **3** Kelima i nibuol kuli ñuni o conconbiadma daamangu ki gaadi Ki tinga po badtieba conbi yeni o. Ki tinga po kpenkpenda baa ñalmani kelima o paaciamu yeni o conconyema po i.” **4** N go den gbadu nialtianu ke u ñani tanpoli, ki yedi, “N buolu, Sani mani ki ña u niinni, ki da ti ga o tuonbiadi biinu, tin da ti cedi yin baa o fala janjanbiadma nni. **5** O tuonbiadi dogni dogni hali ki pundi tanpoli, ke U Tieu tiadi wan tieni ya biadma kuli. **6** Tuu u mani li panli nani wun tieni yi maama, Wun den tieni yi maama, yin tieni u yeni taalma lie, wun den ñandi ya tadñukaaga nni ke i ñuni yeni, yin mo n̄ ñandi yeni taalma lie wun ñu. **7** Nani wun den dongi u yuli, ki ye u ñamu nni yeni, yin ñmiani u mi cacagma

yeni u tonu. Kelima u yedi u pali nni, 'N kaá nani badpua
yeni, mii tie pakuali, n go kan kali pakuadi mo'. **8** Lanyapo
i ke daayenli, fala janjanbiadma ba naa u: mi kuuma, ti
pakuadi pabonli yeni mi konbiadma. U ba yidi ku buodi u
mu nni, kelima O Diedo U Tieu tie U Paaciamu daano,
ki ba buu ki cuo u." **9** Ki tinga po badtieba yaaba n den
tieni mi conconma yeni u, ke u diedi ba u yemanma po
yeni, ya la u juubuodma muñii, bi ba buudi, ki fábni u
po. **10** Bi baa sé hali fagma, ki nu u cacagma yeni ti
jawaanciandi, ki tua, "Falaciamo, falaciamo u dogciamu
po, Babiloni, U paaciamu dogciamu! Kelima kudyengu
baba dagdi, a buudi ñ baa a yuli po ki cuo ña." **11** Ki tinga
po kpenkpenda buudi ki fábni u po, kelima obakuli ji ki
daa u kuadma, **12** Ya kuadma n ten wula, ti ñanjilfa, ya
ligtana n pia mayuli, i badlaani, a cabñiñila, a cabñana,
ya caba n mōni colcoli, ya tiidi n nu ki mani, a kpagnama,
a luonñina tiadi yeni a tadmu, ya taaba yeni ya daadi n
pia mayuli tiadi, ti kudmōndi, ti kudpiendi, a tanñiñila,
13 ya tulaale, yeni i kpinpadi, li ñubñanli, ku daamōngu,
mi kpama, mi yondingma, kpanu tiibima, ti yanbidi yeni
a yangbenga, i taami, ti turdi, i yonbi yeni bi nisaalba
naani. **14** ñan den faadi ya bonluanli hali yeni a pali kuli
sani ki fagdi yeni a. ñan den ye ya ñamu nni yeni a ya
kpiagdi nni kuli yaadi ki ña a, a ji kan baa lanya yema
palbu (hali abada). **15** Ya kpenkpenda n den pia li kuadma,
ki baa ñalmani u yanbuama po, baa se hali fagma kelima
u cacagma jawaandi po, ki buudi, ki fabni ninsiipiendi. **16**
Bi baa tua, "Falabiado, falabiado u dogciamu po, yu n
den laá ya tiadi n ñilgi, ki ñani, ki mōni; ki bobí wula

yeni ya ligtana n pia mayuli tiadi, a lanbila, i badlaani! **17**
Kudyengu dagdi, ke a piama kuli bodi.” A ñinbiakudla
kuli, ti ñinbiadi tuonsónla kuli, yaaba n pia sanu mi ñima
nni kuli yeni yaaba n li baadi ti ñuadi mi ñima nni cenli
po kuli, den sani ki gedi ki sedi hali fagma. **18** Ban den la
juuma muñii, bi den buudi, ki tua, “Ulaa dogciamu n tie
nani ya gogciamu ne?” **19** Bi den yadi ti tandi bi yula po,
ki buudi ki fabni, “Falabiado, falabiado u dogciamu po,
yu ya baali po, ke yaaba n pia bi ñinbiadi mi ñima nni
kuli den tua ñalmandanba. Kudyengu baba dagdi, ke u
bodi cain.” **20** Yin mangi mani i pala u yema ne po, yinba
bi nigagdijanba, Yinba bi dugkaaba, Jesu tondiba yeni
bi sawalpuuba, yin mangi mani i pala, kelima U Tienu
tuu i ya panli i ki buni ki cuo u!” **21** Ya maleki n pia u
paaciamu den yugdi ya tangu n tie nani li naali yeni,
ki luni mi ñincianma nni, ki yedi, “Maama ne i, ke bi
ba lu u dogciamu Babiloni yeni ti jadi un jiidi, ki mii,
ke bi ji kan la u palbu. **22** Bi ji kan gbadi ti kogirdi, mu
yelmu, a naatuna, yeni ti baantiadi yani u niinni. Bi ji
kan la tuonsónbanlo bakuli a niinni. Bi kan gbadi naali
fuunli a niinni jiga palbu. **23** Fidsanga yenyenma ji kan
yendi a niinni. Bi ji kan gbadi pocaano yeni pocaancalo
nialu a niinni, kelima a kpenkpenda den tie ki tinga po
naabiiganba (badbijaba), ke a tulni i nibuoli yeni a suagu.
24 Bi den la u niinni bi sawalpuuba yeni bi dugkaaba sôma,
yeni ban den kpaá yaaba kuli ki tinga po sôma.”

19 Lanya bona ñ pendì, n den gbadi u nialu tanpoli ke u
tie nani ya nuwulgu n yabi fuugu yeni, ke u maadi, ki tua:
“Aleluya. Ti Tienu n die mi faabma, ti yudandi yeni u

paaciamu kuli. **2** O buudi jiama ti məməni ki go tiegi, kelima o jia ti buudi, ki cuo li poconconkpeli yua n den tulni ki tinga po nibuoli yeni o conconma. O tuu li panli wani li poconconli ñ wuli o tondba səma yaama o yuli po.” **3** Bi go den yedi mi liema: “Aleluya! O muñii ña ki do hali ya yognu n ki pia gbenma” (**aiōn g165**) **4** Piilie n nikpenaadba yeni a bonfuodnaada yeni, den baa ki labni ki pugi U Tieu yua n kaa ti badigbandi po. Bi den tua, “Ami. Aleluya!” **5** Ke u nialu ñani ti badigbandi kani ki yedi, “dondi mani Ti Tieu, Yinba yaaba n tie Ti Tieu tondba, Yinba yaaba n fangi o, talganba yeni bi paatieba kuli.” **6** N go den gbadì ya fuugu n tie nani ya niwulgu n yabi ya fuugu yeni, nani mi ñincianma ñingola, nani i taatantandciami yeni ke ku maadi ki tua, “Aleluya! Kelima O Diedo diedi bonli kuli, U Tieu yua n bili o yiko bonli kuli po, wani n die likuli. **7** Cedi mani tin mangi ti pala, ki ya ye li pamanli nni, ki pugi o yudandi kelima ki pebiga pocaajaama pundi, ki o pocaano mo bobni ki guu. **8** Bi puni o u sanu, ke wan bobi 'len tiadi', ya tiadi n yua, ki ñani cain, ki ñilgi ki tuudi, ki pia mi ñuadma” (Kelima len yuayuaga wangì ya nibuolu n gagdi ki ñani tuadtiegijama i.) **9** Maleki den yedi nni, “Diani ne: Mi yedjanma ye yeni ban yini yaaba ki pebiga pocaali badu (jaanma) po.” O go den yedi nni, “Ya maama ne tie U Tieu ya maamənma i” **10** N den baa ki labni o ki bua nugì o taana ki pugi o, ama o den yedi nni, “Da tieni lani! N mo tie a, fini yeni a kpiiba yinba yaaba n tieni Jesu po kasiediməno yeni, tuonsənlielo i. Gbaani ki pugi U Tieu kelima Forjanma n cedi ke bi teindi kasiedi Jesu

po.” **11** N go den la ke tanpoli luodi, ke n la tanpieno. Yua
n den jagi o den yii dugka yeni məməndaano. O jiagi ti
buudi yeni mi teginma, ki pua bu təbu. **12** O nuni den tie
nani mupienu yeni, ke o yuli po ciibi ya badfeglimu n
yabi. O den pia li yeli ke li diani o po, ke nilobakuli ki
bani li niima nni, kase wani baba. **13** O laá ya liadfagdili
ke bi ñua mi səma nni, keo yeli tie U Tienu Maama. **14**
Tanpoli sejenba den ɻua o, ki jagi tanpieni, ki laá len
yuayuaga tiapiendi yaadi n ɻani cain. **15** O ñəbu nni den
ña ya jugsiega n mani kaani lie kuli, wan kubi yaaga
ki pua ki jiindi i nibuoli, o ba diedi bikuli, ki ya gobdi
ba yeni bi badba kudgbiamu. O ɻmaa ban ɻmangi ya
kaanu ki ñangi ku daaməngu yeni, yu n tie U Tienu, u
paaciamu daano pabiencianli nni. **16** O pia yeli, ke li
diani o liadli yeni o panli po: “bi badba Badciamo yeni
bi diediba ya Diedo.” **17** N den maleki ke o seé u yienu
nni. O den kpaandi yeni unialciamu, ki maadi yeni ti
ti tawalgbandi nni bonyugrdi ki tua, “Cua mani, taani
mani U Tienu badciamu kani. **18** Cua mani ki di bi badba
gbannandi, bi paatieba gbannandi, u paaciamu danba
gbannandi, i taami yeni i tanjagla gbannandi, yeni bi
niba kuli gbannandi, i yonbi yeni die- n-yudandi danba,
talganba yeni yikodanba kuli.” **19** N den la ki yanbiadga
yen i tinga po badcianba yeni bi sejenba. Bi den taani ki
bua pua bu təbu yeni yua n jagi o taamo yeni o sejenba.
20 Bi den cuo ki yanbiadga yeni mi tofaama sawapuuba
yaaba n den tiendi yaalidgu bona ki nintuali. Ki den taa
li yaalidgu maalma i ki tulni yaaba n den tuo ki ga ki
yanbiadga maalma, ki go gbaani ki pugi o nannanli. Bi

den luni bani bilie kuli ya mubuogu n pia cidbili nni, ke bi dá fo. (**Linnē Pyr g3041 g4442**) **21** Yaaba n sieni wani i, ya jugsiega n ña yua n jagi o taamo ñøbu nni yeni n den kpa bikuli. Ti bonyugrdi kuli den dini bi gbannandi.

20 N go den la maleki ke o ñani tanpoli ki jii. O den kubi ya fañuangu n ki pia banlu piemi, ki muubi i kudseseli. (**Abyssos g12**) **2** O den cuo o bonfuodcincilingu, waakpeli yua n tie mi tofaama yudaano bii rutaani, ki luoni o hali bina tudli. **3** O den tudi ki luni o u fañuangu nni, ki luoni ki kpali. wan baa ye naani ki ji da bøndi ki tulni i nibuoli hali bina tudli. Lanya puoli po, bi ba luodi ki ñja o wan tieni u yogu waamu. (**Abyssos g12**) **4** N go den la ti badigbandi. Yaaba n den kaá tipo den tie ban den cabi yaaba ti yikodi ke ban ya jiagi ti buudi. N go den la ban den kpa yaaba kelima bi tieni kasiedi Jesu po yeni U Tienu maama po. Baa den tuo ki gbaani ki pugi ki yanbiadga bii ki nannanli, bi go den yie kaa ga o maalma bi yutuna bii bi nuu po. Bi den guani ki baa li miali, ki diedi yeni Kiristi hali bina tudli. **5** Ya kpienba n sieni den ki guani ki ba miali hali bina tudli yeni juodma. Lani n tie mi cincinyiedma. **6** Fojanma yeni mi gagdijanma ye yeni yua n baa lanya cincinyiedma! Mani ya pendi, mi kuuliema nan ki pia paalu bakuli b po. Bi baa tie U Tienu yeni Kiristi salga yidkaaba, ki diedi bonli kuli hali bina tudli. **7** Bina tudli yeni ya pendi, bi ba luodi ñani rutaani o kpaardieli nni. **8** O go ba ña ki ya bøndi ki tulni i nibuoli ñanduna tinkunnaadi kuli, lani n tie Gog yeni Magog, ki yini ki taani ba ban pua bu tøbu. Bi baa yabi nani mi ñincianma tanbiini yeni. **9** Bi den doni mi tinfanma po,

ki sedi ki jia ki lindi bi dugkaaba jongu, u dogbuadu. Ama u mu den ñani tanpoli, ki jiidi ki dini ba. **10** Bi den luni mi tofaama yudaano yua n den bɔndi ki tulni ba yeni u mukpenu nni naani ke cidbili co, ban den luni ki yanbiadga yeni mi tofaama sawalpuaba naani yeni. Bi baa laadi falaciamo yienu yeni ñiagu kuli hali ya yognu n ki pia gbenma. (*aiōn g165, Limnē Pyr g3041 g4442*) **11** Lani n pendi, n go den la ti badigbanpien - ciandi yeni yua n kaá tipo. Ki tinga yeni tanpoli den sani ki fagdi yeni o ki naa ji bani ban caa naani. **12** N den la bi tinkpiba, bi paatieba yeni talganba kuli, ke bi seé ti badigbandi kani, ke a tila pøbdi ki bili. Bi den pøbdi titøli mo, Li Miali Tili. Bi den jiagi bi tinkpiba buudi ke li ñua yaali n diani a tila yeni nni, ki cølni bi tuada (tuona) **13** Mi ñincianma den cedi ke ya tinkpiba n ye mi niinni ñani. Mi kuuma yeni ki kpientinga mo cedi ke yaaba bi niinni mo ñani; bi den buu bi tinkpiba ke li cølni yuakuli ñ tieni yaali o yema nni. (*Hadës g86*) **14** Bi den tudi ki luni mi kuuma yeni ki kpintinga u mukpenu nni. (*Hadës g86, Limnē Pyr g3041 g4442*) **15** Ban den diidi kaa la yaaba ya yela L Miali Tili nni kuli, bi den luni ba u mukpenu nni i. (*Limnē Pyr g3041 g4442*)

21 Lani ñ pendi, n go den la tanpolpaano yeni ki tinpanga, kelima tanpolikpelo yeni ki tinkpelga wani den sani ki bodi, ke ñincianma mo ji den ki ye. **2** N den la ya dogciamu n gagdi ki ñjani, Jerusalema paano, yuu n ñani tanpoli, U Tieu kani, ki jiidi, ke bi bobni u nani ya pocaano ki guu o calo yeni. **3** N den gbadu u nialciamu, ke u ñani ti badigbandi kani, ki tua, “Diidi! U Tieu yekaanu ye yeni bi nisaalba, O go baa ye bi siiga nni, yeni ba. Bi

baa tie O buolu, ke U Tienu wani Obá baa ye yeni ba, ki tie bi Tienu. **4** O ba fiadi bi nunga nni ninsiidi kuli, ke kuuma ji kan ya ye, ki buali pabənli, bubuuli, cacagma, fala, a bonkpela kuli po taa; a ji kan ya ye. **5** Yua n den kaá ti badigbandi po yeni den yedi, “Diidl! N tieni a bona kuli bonpaana.” O den yedi, “Diani ya maama ne kuli, kelima mi pia ti dudugdi, ki go tie məməni.” **6** O den yedi nni, “Ya bona ne tieniki tii! Mini n tie Alfa yeni Omega, mi cilma yeni mi juodma. Nuñuunu ya pia yua, n ba teni o li miali ñinbunli ñima wan ñu faala, ke maa pia pani. **7** Yua n koni mi jama ki paadi, lanya bona kuli ba tua o faali, N baa tie o Tienu, ke o mo tie N bijua. **8** Ama bi jawaandanba, yaaba n ki dugi n po, ti cancagindi danba, a nikpala, a concona, ti ñəgibiidi danba, yaaba n ŋa i buli, yeni bi tofaadanba kuli, bi ya yekaanu baa tie u mukpenu, naani ke cidbili co. Lani n tie mi kuuliema.”

(Limnē Pyr g3041 g4442) **9** Maleki lele yeni siiga, yua n den kubi tadkuana lele ke a gbie yeni fala janjanma yeni yendo den nagni n kani, ki yedi, “Cua na. N ba waani a o pocaano, ki pebiga pocaano.” **10** O den tugi nni ti dangdi nni ki duoni nni ya juacianli n kpedi po, ki waani nni Jerusalema ya dogciamu n gagdi ki ŋjani, yuu n ñani tanpoli, U Tienu kani, ki jiidi. **11** Jerusalema den pia U Tienu yudandi, ki ñilgi, ki tuudi nani ya ligtanli n pia mayuli yeni, ki tie nani jasipa ligtanpienli yeni. **12** U den pia bilinguoncianli, ke li pia bulñøjala piiga a lie yeni malekinba piiga n bilie ke bi guu. Bi den diani a bulñøjala po Israyeli piiga n nibuoliedi yela. **13** Puoli den pia bulñøjala taa, yaanga, bulñøjala taa, yanbangu, bulñøjala

taa, nintuali mo bulñøjala taa. **14** U dogciamu bilinguonli den pia piiga n fiaga lie (tanpuuna), ke ki pebiga piiga n ñødkaaliedba yela taabi apo. **15** Yua n den maadi yeni nni den kubi bonbiigkaali ke li tie wula sabmuhanu, ki bigindi u dogciamu, u bulñøjala yeni u bilinguonli. **16** U dogciamu nannanli den tie bonñmabidagdili; ke u fagmu yeni piamu døa. O den bigindi u dogciamu yeni yeni u sabmuhanu bonbiigkaali. U fagmu, u piamu yeni u kpedma den døa i, lani n tie sitadi piiga n tuda lie bii cilodajena tudalie n kobilie n dajena piilie (km 2220) **17** O go den bigni u bilinguonli piamu ke u tie nuukpanduna kobga n piina a na bii miarinba piiluoba a luoba (m 66) bi nisaalba biginma ke (mi taa yeni maleki biginma). **18** Bi den maa li bilinguonli yeni jasipa lightana i, ki maa u dogciamu yeni wulanjamo yaali n ñilgi ki tuudi nani maaduubga yeni. **19** Bi den ñyjadi ya lightanbuoli n pia mayuli boncianla i, ki maa li bilinguonli tanpuuna. Bi den cindi yeni Jasipa, ki tuani saafiiri, mi taama den tie kaliseduani, mi naama emerodi, **20** mi muuma den tie sardoniksi, li tanpuuluobli den tie sarduani, li leleli den tie krisoliti, li niinli den tie berili, li tanpuuyiali den tie topaasi, piiga po yaali dentie krisopasi, piiga n tanpuuyenli den tie hiyasenti, ke li piiga n tanpuulieli tie ametisti. **21** Li piiga n bulñøjaleda den tie piiga n badlaani lie i; bulñøjabu kuli den tie badlaanyendu i. U dogciamu sanjala den maa yeni walajamo i, ke li ñilgi, ki tuudi nani ki maaduubga yeni. **22** Jaandiegakul den ki ye u dogciamu nni, kelima O Diedo, U Tienu, U Paaciamu daano yeni ki pebiga n den tie u jaandiegakul.

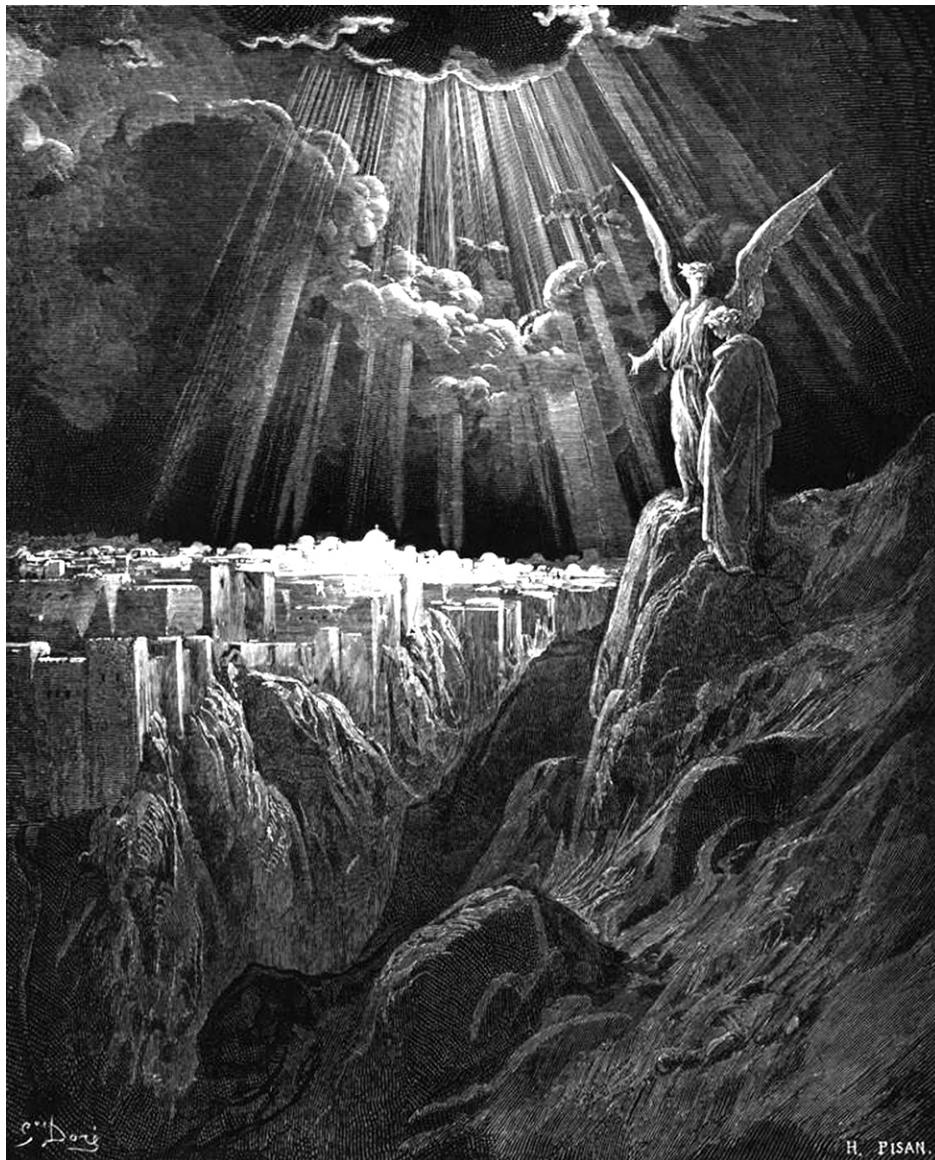
23 U dogciamu den ki buali yienu bii ȱmaalo yenyenma po, kelima U Tieu yudandi n den yendi u niinni, ke ki pebiga mo tie u fidsanga. **24** Lanya dogciamu yenyenma n baa yendi i nibuoli ke bi cuoni. Ki tinga po badtieba ba cua yeni bi kpiagdi u niinni. **25** U bulñojala kan ya luo u yensiinu, ñiagu mo kan ya ye lankani. **26** Bi ba cua yeni i nibuoli kpiagdi yeni bi seli u niinni, **27** Bonbiili yeni yaali n ki ȱani kuli kan kua lankani palbu. Ya nilo n tieni tuonbiadi bii cagindi tuonli kan kua lanya dogu nni, Ama kase yaaba ya yela diani Ki Pebiga Miali Tili nni baba.

22 Maleki go den waani nni li miali ñima kpenciamu, ke u pieni ki ñilgi, ki tuudi nani li tanciencienli yeni. mi den ña U Tieu yeni ki pebiga badigbandi kani, ki puubi **2** Mi den puubi u dogciamu sanjacionli siiga. Kpenjaali po kuli, li miali tibu den seé, ki luoni piiga n luoabuoli lie, ȱmaalo kuli, bu tibu yeni faadi tie tebgu i i nibuoli po. **3** Solindi ji kan ya ye. U Tieu yeni ki pebiga badigbandi baa ye u dogciamu nni, ke o tuonsõnba tuuni o po. **4** Bi ba la o nunga, o yeli ñ ya taabi bi yutuna. **5** Niagu ji kan ya ye; bi ji kan ye bua fidsanga bii yienu yenyenma, kelima O Diedo U Tieu baa yendi ba. Bi baa die boli kuli hali ya yognu n ki pia gbenma. (**aiōn g165**) **6** Maleki den yedi nni, “Ya maama ne maadugikaama yeni mõmõni. O Diedo, Fonjanma yeni sawalpuaba Tieu sõni o maleki ke wan waani yaali n ba yuandi ki tieni, ke li kan waagi.” **7** “Diidi! N ba cua ke li kan waagi! Mi yedjanma ye yeni yua n cõlni li tili ne sawalipuama maama.” **8** Mini Jan, mini n tie yua n gbadì, ki go la lanya bona. Min gbadì ki go la li bona, n den baa ki labni maleki taana po ki

bua pugi ma o, wani yua n den waani nni lanya bona kuli. **9** O den yedi nni, “Fangi a yuli ki da tieni lani! N tie a tuosɔnlielo i, fini yeni a kpiiba yeni bi sawalpuaba yeni yaaba n cɔlni li tili ne maama kuli ya tuosɔnlielo. Gbaani ki pugi U Tieu!” **10** O den yedi nni, “Da wuoni li tili ne sawalpuama maama, kelima u yogu ji ki fagi. **11** Ya nilo n ki tiegi, wan tugni ki ya tie yaali n ki tiegi. Yua n jɔgni mo ñ ya ɣua ki tiendi o jɔgintuona. Yua n tiegi ñ suagi ki ya tie yaali n tiegi. Ya nilo n gagdi ki ɣani mo, wan suagi ki ya tundi ki tie nigagdijamo.” **12** “Diidi! N kpendi ke li kan waagi. N pani paabu ye yeni nni, ke n ba pa yuakuli ke li ɣua wan sɔni maama. **13** Mini n tie alfa yeni omega, o kpialo yeni o juodka, mi cilma yeni mi juodma. **14** Mi yedjanma ye yeni yaaba n ɣuudi bi liadfagda, kiba baa u sanu ki di li miali tibu jiedi, ki go tɔgni a bulñɔjala ki kua u dogciamu nni. **15** I sangbanli, a sɔla yeni ti ñɔgbidi danba, yaaba n tiendi mi conconma, a nikpala, yaaba n ɣua kipugi i buli yeni ya niba n ɣua mi tofaama sanu kuli baa ye niinpo i. **16** Mini, Jesu, N sɔni n maleki ke wan tieni kasiedi lanya bona po Kiristi nitaana kani. Mini n tie Dafiodi Jiinjali, yeni o puoljuanu, u siŋaafaanu ɣmaabiga.” **17** Fojanma yeni o pocaano yedi, “Cua na!” Ya nilo n gbadu kuli, wan yedi, “Cua na!” U ñuñuunu ñ pia yuakuli, wan cua na, yua n bua ma kuli, wan cua ki baa li miali ñima faala ke pani bakuli ki ye. **18** N tieni kasiedi ki waani yua n gbadu li tili ne sawalpuama maama kuli: Ya nilo n pugni bonli li maama po, U Tieu ba pugni o falabiado janjanma yaama n diani li tili ne nni. **19** Ya nilo n wadi bonli li tili ne sawalpuama maama

po, U Tienu mo ba wadi o biinu ban diani li miali tibu
yeni u dogcian-gagdijamu yuu ya po li tili ne nni. **20** Ya
nilo n tieni kasiedi ya bona ne kuli po, wani n yedi, “Nn, i
mɔni! N kpendi ke li kan waagi.” Ami! Cua na, O Diedo
Jesu! **21** O Diedo Jesu ɳanbli ñ ya ye yeni yukuli. Ami.

*N den la ya dogciamu n gagdi ki yani, Jerusalema paano, yuu n ñani tanpoli, U Tienu kani,
ki jiidi, ke bi bobni u nani ya pocaano ki guu o calo yeni. N den gbadu u nialciamu, ke u ñani
ti badigbandi kani, ki tua, "Diidi! U Tienu yekaanu ye yeni bi nisaalba, O go baa ye bi siiga
nni, yeni ba. Bi baa tie O buolu, ke U Tienu wani Obá baa ye yeni ba, ki tie bi Tienu."*

Mi Dögdimá 21:2-3

Reader's Guide

Gourmancéma at AionianBible.org/Readers-Guide

The Aionian Bible republishes public domain and Creative Common Bible texts that are 100% free to copy and print. The original translation is unaltered and notes are added to help your study. The notes show the location of eleven special Greek and Hebrew Aionian Glossary words to help us better understand God's love for individuals and for all mankind, and the nature of afterlife destinies.

Who has the authority to interpret the Bible and examine the underlying Hebrew and Greek words? That is a good question! We read in 1 John 2:27, "*As for you, the anointing which you received from him remains in you, and you do not need for anyone to teach you. But as his anointing teaches you concerning all things, and is true, and is no lie, and even as it taught you, you remain in him.*" Every Christian is qualified to interpret the Bible! Now that does not mean we will all agree. Each of us is still growing in our understanding of the truth. However, it does mean that there is no infallible human or tradition to answer all our questions. Instead the Holy Spirit helps each of us to know the truth and grow closer to God and each other.

The Bible is a library with 66 books in the Protestant Canon. The best way to learn God's word is to read entire books. Read the book of Genesis. Read the book of John. Read the entire Bible library. Topical studies and cross-referencing can be good. However, the safest way to understand context and meaning is to read whole Bible books. Chapter and verse numbers were added for convenience in the 16th century, but unfortunately they can cause the Bible to seem like an encyclopedia. The Aionian Bible is formatted with simple verse numbering, minimal notes, and no cross-referencing in order to encourage the reading of Bible books.

Bible reading must also begin with prayer. Any Christian is qualified to interpret the Bible with God's help. However, this freedom is also a responsibility because without the Holy Spirit we cannot interpret accurately. We read in 1 Corinthians 2:13-14, "*And we speak of these things, not with words taught by human wisdom, but with those taught by the Spirit, comparing spiritual things with spiritual things. Now the natural person does not receive the things of the Spirit of God, for they are foolishness to him, and he cannot understand them, because they are spiritually discerned.*" So we cannot understand in our natural self, but we can with God's help through prayer.

The Holy Spirit is the best writer and he uses literary devices such as introductions, conclusions, paragraphs, and metaphors. He also writes various genres including historical narrative, prose, and poetry. So Bible study must spiritually discern and understand literature. Pray, read, observe, interpret, and apply. Finally, "*Do your best to present yourself approved by God, a worker who does not need to be ashamed, properly handling the word of truth.*" 2 Timothy 2:15. "*God has granted to us his precious and exceedingly great promises; that through these you may become partakers of the divine nature, having escaped from the corruption that is in the world by lust. Yes, and for this very cause adding on your part all diligence, in your faith supply moral excellence; and in moral excellence, knowledge; and in knowledge, self-control; and in self-control patience; and in patience godliness; and in godliness brotherly affection; and in brotherly affection, love. For if these things are yours and abound, they make you to be not idle nor unfruitful to the knowledge of our Lord Jesus Christ,*" 2 Peter 1:4-8.

Glossary

Gourmancréma at AionianBible.org/Glossary

The Aionian Bible un-translates and instead transliterates eleven special words to help us better understand the extent of God's love for individuals and all mankind, and the nature of afterlife destinies. The original translation is unaltered and a note is added to 64 Old Testament and 201 New Testament verses. Compare the meanings below to the Strong's Concordance and Glossary definitions.

Abyssos g12

Greek: proper noun, place

Usage: 9 times in 3 books, 6 chapters, and 9 verses

Meaning:

Temporary prison for special fallen angels such as Apollyon, the Beast, and Satan.

aidios g126

Greek: adjective

Usage: 2 times in Romans 1:20 and Jude 6

Meaning:

Lasting, enduring forever, eternal.

aiōn g165

Greek: noun

Usage: 127 times in 22 books, 75 chapters, and 102 verses

Meaning:

A lifetime or time period with a beginning and end, an era, an age, the completion of which is beyond human perception, but known only to God the creator of the aiōns, Hebrews 1:2. Never meaning simple endless or infinite chronological time in Greek usage. Read Dr. Heleen Keizer and Ramelli and Konstan for proofs.

aiōnios g166

Greek: adjective

Usage: 71 times in 19 books, 44 chapters, and 69 verses

Meaning:

From start to finish, pertaining to the age, lifetime, entirety, complete, or even consummate. Never meaning simple endless or infinite chronological time in Koine Greek usage. Read Dr. Heleen Keizer and Ramelli and Konstan for proofs.

eleēsē g1653

Greek: verb, aorist tense, active voice, subjunctive mood, 3rd person singular

Usage: 1 time in this conjugation, Romans 11:32

Meaning:

To have pity on, to show mercy. Typically, the subjunctive mood indicates possibility, not certainty. However, a subjunctive in a purpose clause is a resulting action as certain as the causal action. The subjunctive in a purpose clause functions as an indicative, not an optative. Thus, the grand conclusion of grace theology in Romans 11:32 must be clarified. God's mercy on all is not a possibility, but a certainty. See ntgreek.org.

Geenna g1067

Greek: proper noun, place

Usage: 12 times in 4 books, 7 chapters, and 12 verses

Meaning:

Valley of Hinnom, Jerusalem's trash dump, a place of ruin, destruction, and judgment in this life, or the next, though not eternal to Jesus' audience.

Hadēs g86

Greek: proper noun, place

Usage: 11 times in 5 books, 9 chapters, and 11 verses

Meaning:

Synonomous with Sheol, though in New Testament usage Hades is the temporal place of punishment for deceased unbelieving mankind, distinct from Paradise for deceased believers.

Limnē Pyr g3041 g4442

Greek: proper noun, place

Usage: Phrase 5 times in the New Testament

Meaning:

Lake of Fire, final punishment for those not named in the Book of Life, prepared for the Devil and his angels, Matthew 25:41.

Sheol h7585

Hebrew: proper noun, place

Usage: 66 times in 17 books, 50 chapters, and 64 verses

Meaning:

The grave or temporal afterlife world of both the righteous and unrighteous, believing and unbelieving, until the general resurrection.

Tartaroō g5020

Greek: proper noun, place

Usage: 1 time in 2 Peter 2:4

Meaning:

Temporary prison for particular fallen angels awaiting final judgment.

Glossary +

AionianBible.org/Bibles/Gourmantche---Gourmantche-Bible/Noted

Glossary references are below. Strong's Hebrew and Greek number notes are added to 64 Old Testament and 201 New Testament verses. Questioned verse translations do not contain Aionian Glossary words and may wrongly imply *eternal* or *Hell*. * The note placement is skipped or adjusted for verses with non-standard numbering.

Abyssos

Luka 8:31	Jesu Tondiba Tuona 3:21	1 Pieri 1:25
Roma Yaaba 10:7	Jesu Tondiba Tuona 15:18	1 Pieri 4:11
Mi Dogdima 9:1	Roma Yaaba 1:25	1 Pieri 5:11
Mi Dogdima 9:2	Roma Yaaba 9:5	2 Pieri 3:18
Mi Dogdima 9:11	Roma Yaaba 11:36	1 Jan 2:17
Mi Dogdima 11:7	Roma Yaaba 12:2	2 Jan 1:2
Mi Dogdima 17:8	Roma Yaaba 16:27	Jude 1:13
Mi Dogdima 20:1	1 Korantien 1:20	Jude 1:25
Mi Dogdima 20:3	1 Korantien 2:6	Mi Døgdima 1:6
	1 Korantien 2:7	Mi Døgdima 1:18
	1 Korantien 2:8	Mi Døgdima 4:9
	1 Korantien 3:18	Mi Døgdima 4:10
Roma Yaaba 1:20	1 Korantien 8:13	Mi Døgdima 5:13
Jude 1:6	1 Korantien 10:11	Mi Døgdima 7:12

aïdios

Roma Yaaba 1:20	2 Korentien 4:4	Mi Døgdima 10:6
Jude 1:6	2 Korentien 9:9	Mi Døgdima 11:15

aiōn

Matiewo 12:32	2 Korentien 11:31	Mi Døgdima 14:11
Matiewo 13:22	Galati 1:4	Mi Døgdima 15:7
Matiewo 13:39	Galati 1:5	Mi Døgdima 19:3
Matiewo 13:40	Efesia 1:21	Mi Døgdima 20:10
Matiewo 13:49	Efesia 2:2	Mi Døgdima 22:5
Matiewo 21:19	Efesia 2:7	
Matiewo 24:3	Efesia 3:9	
Matiewo 28:20	Efesia 3:11	
Marka 3:29	Efesia 3:21	Matiewo 19:16
Marka 4:19	Efesia 6:12	Matiewo 19:29
Marka 10:30	Filipi 4:20	Matiewo 25:41
Marka 11:14	Kolosi 1:26	Matiewo 25:46
Luka 1:33	1 Timote 1:17	Marka 3:29
Luka 1:55	1 Timote 6:17	Marka 10:17
Luka 1:70	2 Timote 4:10	Marka 10:30
Luka 16:8	2 Timote 4:18	Luka 10:25
Luka 18:30	Tidi 2:12	Luka 16:9
Luka 20:34	Eblenba 1:2	Luka 18:18
Luka 20:35	Eblenba 1:8	Luka 18:30
Jan 4:14	Eblenba 5:6	Jan 3:15
Jan 6:51	Eblenba 6:5	Jan 3:16
Jan 6:58	Eblenba 6:20	Jan 3:36
Jan 8:35	Eblenba 7:17	Jan 4:14
Jan 8:51	Eblenba 7:21	Jan 4:36
Jan 8:52	Eblenba 7:24	Jan 5:24
Jan 9:32	Eblenba 7:28	Jan 5:39
Jan 10:28	Eblenba 9:26	Jan 6:27
Jan 11:26	Eblenba 11:3	Jan 6:40
Jan 12:34	Eblenba 13:8	Jan 6:47
Jan 13:8	Eblenba 13:21	Jan 6:54
Jan 14:16	1 Pieri 1:23	Jan 6:68

aiōnios

Matiewo 18:8	
Matiewo 19:16	
Matiewo 19:29	
Matiewo 25:41	
Matiewo 25:46	
Marka 3:29	
Marka 10:17	
Marka 10:30	
Luka 10:25	
Luka 16:9	
Luka 18:18	
Luka 18:30	
Jan 3:15	
Jan 3:16	
Jan 3:36	
Jan 4:14	
Jan 4:36	
Jan 5:24	
Jan 5:39	
Jan 6:27	
Jan 6:40	
Jan 6:47	
Jan 6:54	
Jan 6:68	

Jan 10:28
Jan 12:25
Jan 12:50
Jan 17:2
Jan 17:3
Jesu Tondiba Tuona 13:46
Jesu Tondiba Tuona 13:48
Roma Yaaba 2:7
Roma Yaaba 5:21
Roma Yaaba 6:22
Roma Yaaba 6:23
Roma Yaaba 16:25
Roma Yaaba 16:26
2 Korentien 4:17
2 Korentien 4:18
2 Korentien 5:1
Galati 6:8
2 Tesalonika 1:9
2 Tesalonika 2:16
1 Timote 1:16
1 Timote 6:12
1 Timote 6:16
1 Timote 6:19
2 Timote 1:9
2 Timote 2:10
Tidi 1:2
Tidi 3:7
Filimo 1:15
Eblenba 5:9
Eblenba 6:2
Eblenba 9:12
Eblenba 9:14
Eblenba 9:15
Eblenba 13:20
1 Pieri 5:10
2 Pieri 1:11
1 Jan 1:2
1 Jan 2:25
1 Jan 3:15
1 Jan 5:11
1 Jan 5:13
1 Jan 5:20
Jude 1:7
Jude 1:21
Mi Dogdima 14:6

eleēsē

Roma Yaaba 11:32

Geenna

Matiewo 5:22
Matiewo 5:29
Matiewo 5:30
Matiewo 10:28
Matiewo 18:9
Matiewo 23:15
Matiewo 23:33

Marka 9:43
Marka 9:45
Marka 9:47
Luka 12:5
Jaki 3:6

Hadēs

Matiewo 11:23
Matiewo 16:18
Luka 10:15
Luka 16:23
Jesu Tondiba Tuona 2:27
Jesu Tondiba Tuona 2:31
1 Korantien 15:55
Mi Dogdima 1:18
Mi Dogdima 6:8
Mi Dogdima 20:13
Mi Dogdima 20:14

Limnē Pyr

Mi Dogdima 19:20
Mi Dogdima 20:10
Mi Dogdima 20:14
Mi Dogdima 20:15
Mi Dogdima 21:8

Sheol

Genesis 37:35
Genesis 42:38
Genesis 44:29
Genesis 44:31
Numbers 16:30
Numbers 16:33
Deuteronomy 32:22
1 Samuel 2:6
2 Samuel 22:6
1 Kings 2:6
1 Kings 2:9
Job 7:9
Job 11:8
Job 14:13
Job 17:13
Job 17:16
Job 21:13
Job 24:19
Job 26:6
Psalms 6:5
Psalms 9:17
Psalms 16:10
Psalms 18:5
Psalms 30:3
Psalms 31:17
Psalms 49:14
Psalms 49:15
Psalms 55:15
Psalms 86:13
Psalms 88:3

Psalms 89:48
Psalms 116:3
Psalms 139:8
Psalms 141:7
Proverbs 1:12
Proverbs 5:5
Proverbs 7:27
Proverbs 9:18
Proverbs 15:11
Proverbs 15:24
Proverbs 23:14
Proverbs 27:20
Proverbs 30:16
Ecclesiastes 9:10
Song of Solomon 8:6
Isaiah 5:14
Isaiah 7:11
Isaiah 14:9
Isaiah 14:11
Isaiah 14:15
Isaiah 28:15
Isaiah 28:18
Isaiah 38:10
Isaiah 38:18
Isaiah 57:9

Ezekiel 31:15

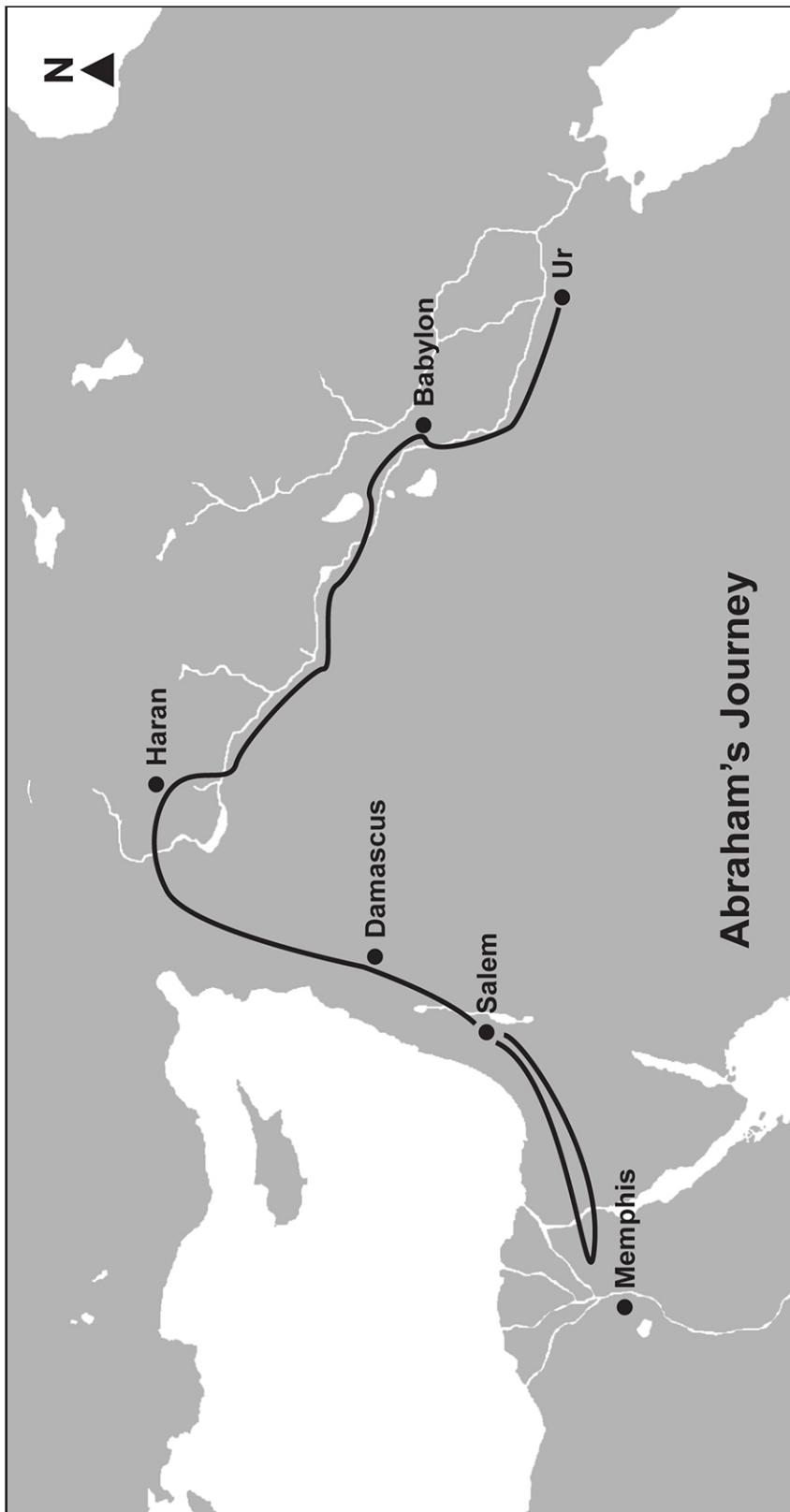
Ezekiel 31:16
Ezekiel 31:17
Ezekiel 32:21
Ezekiel 32:27
Hosea 13:14
Amos 9:2
Jonah 2:2
Habakkuk 2:5

Tartaroō

2 Pieri 2:4

Questioned

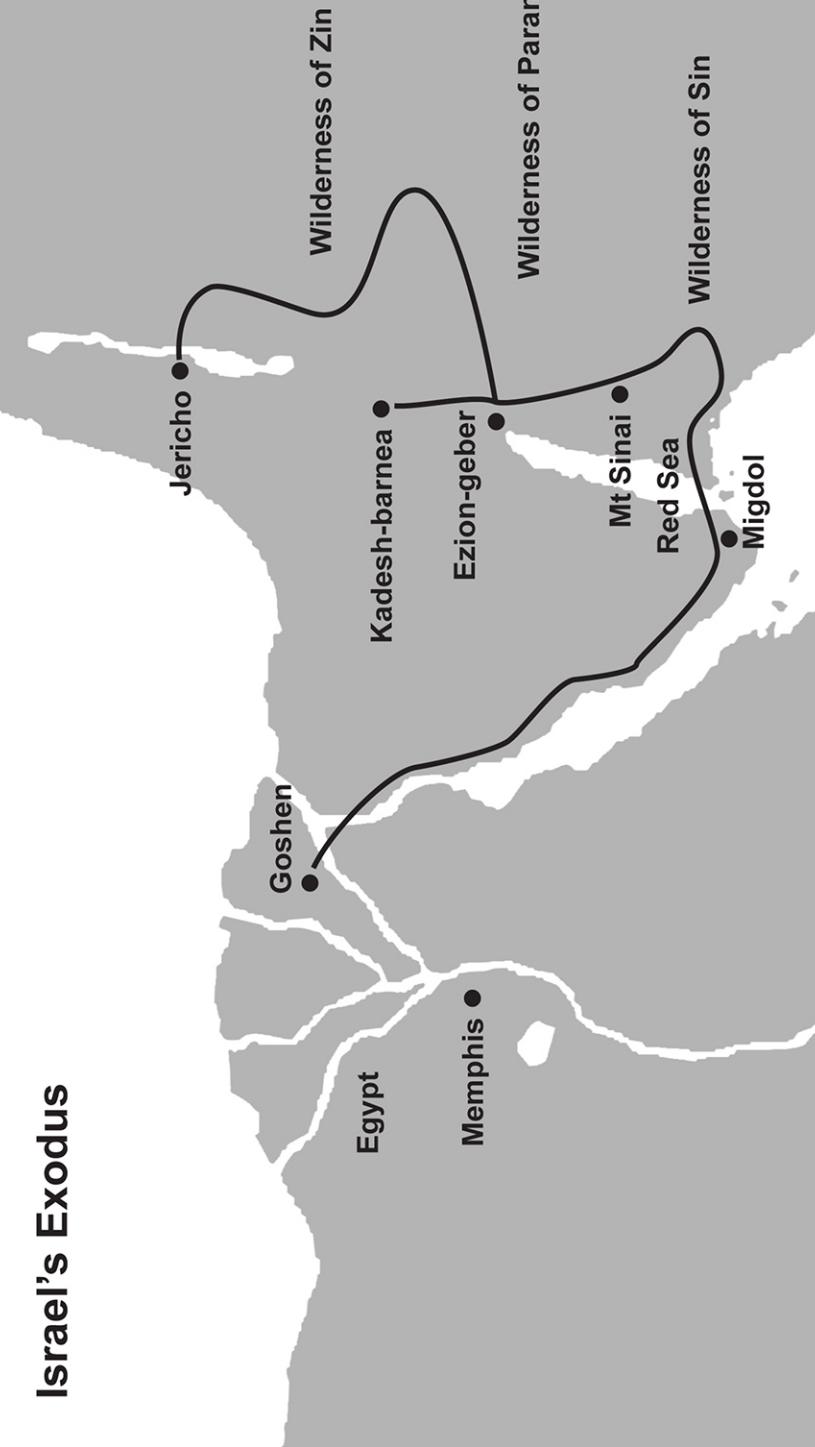
2 Pieri 2:17

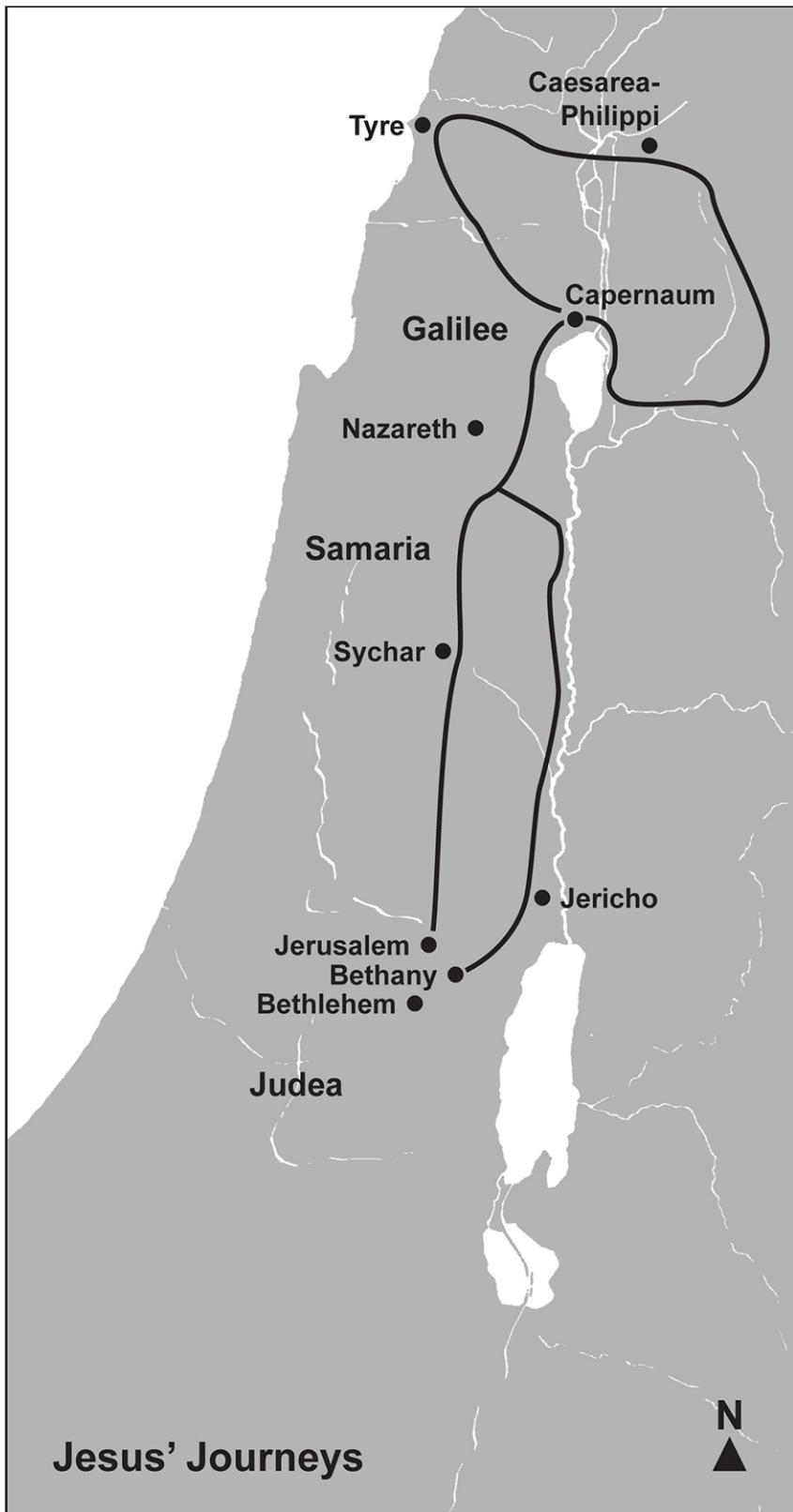
Li dandarli po i ke Abraham bo fidi ki gadi naani keo bo gaa o faadi. O bo caa kee a bani wan caa naani. - Eblenba 11:8

Israel's Exodus

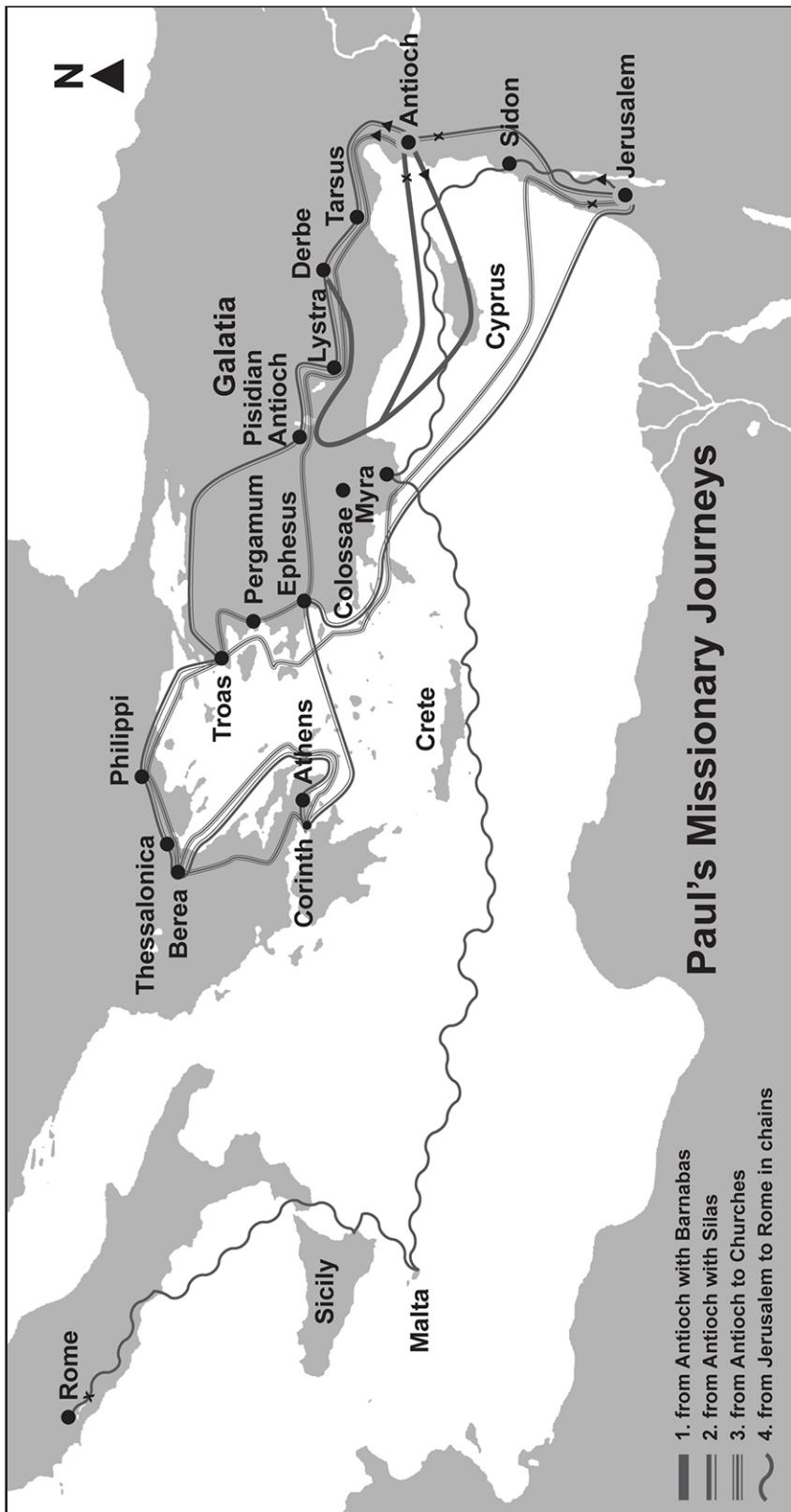
N ▲

"When Pharaoh had let the people go, God didn't lead them by the way of the land of the Philistines, although that was near; for God said, 'Lest perhaps the people change their minds when they see war, and they return to Egypt'" Exodus 13:17

Kelima o niscalo bija ki cua ki bua ban yaa sani o po ka, ama ki wani mono nyaa suani tianba po, ki go puni o miadi ki kpe ki da ki saabi bi niba bociala. - Marka 10:45

Paul's Missionary Journeys

1. from Antioch with Barnabas
2. from Antioch with Silas
3. from Antioch to Churches
4. from Jerusalem to Rome in chains

Minni Pöli, Jesu Kristu tuonsi nlo, ke bi yini nni ke min tua ya tondo ke o gagdik baa wangti U Tienu laabaaljamo, - Roma Yaaba 1:1

Creation 4004 B.C.

- Adam and Eve created
Tubal-cain forges metal
- Enoch walks with God
- Methuselah dies at age 969
- God floods the Earth
- Tower of Babel thwarted
- Abraham sojourns to Canaan
- Jacob moves to Egypt
- Moses leads Exodus from Egypt
- Gideon judges Israel
- Ruth embraces the God of Israel
- David installed as King
- King Solomon builds the Temple
- Elijah defeats Baal's prophets
- Jonah preaches to Nineveh
- Assyrians conquer Israelites
- King Josiah reforms Judah
- Babylonians capture Judah
- Persians conquer Babylonians
- Cyrus frees Jews, rebuilds Temple
- Nehemiah rebuilds the wall
- Malachi prophesies the Messiah
- Greeks conquer Persians
- Seleucids conquer Greeks
- Hebrew Bible translated to Greek
- Maccabees defeat Seleucids
- Romans subject Judea
- Herod the Great rules Judea**

New Heavens and Earth

- Christ returns for his people
- Jim Elliot martyrdom in Ecuador
- John Williams reaches Polynesia
- Zinzendorf leads Moravian mission
- Japanese kill 40,000 Christians
- Jesuits reach Mexico
- Martin Luther leads Reformation
- Gutenberg prints first Bible
- Franciscans reach Sumatra
- Ramon Llull trains missionaries
- Crusades tarnish the church
- The Great Schism
- Adalbert martyrdom in Prussia
- Bulgarian Prince Boris converts
- Boniface reaches Germany
- Alopen reaches China
- Longinus reaches Alodia / Sudan
- Saint Patrick reaches Ireland
- Carthage ratifies Bible Canon
- Ulfilas reaches Goth / Romania
- Nicæa proclaims God is Trinity
- Denis reaches Paris, France
- Tertullian writes Christian literature
- Titus destroys the Jewish Temple
- Paul imprisoned in Rome, Italy
- Thomas reaches Malabar, India
- Peter reaches Gentile Cornelius
- Holy Spirit empowers the Church**

Jesus Christ born 4 B.C.
(The Annals of the World, James Usher)

(Wikipedia, Timeline of Christian missions)

Resurrected 33 A.D.

What are we?	▶ Genesis 1:26 - 2:3	Mankind is created in God's image, male and female He created us
How are we sinful?	▶ Romans 5:12-19	Sin entered the world through Adam and then death through sin
		When are we? ▼
Where are we?		Innocence Fallen Glory
	Eternity Past Creation 4004 B.C.	Fall to sin No Law 1500 B.C. Christ 33 A.D. Church Age Kingdom Age
God	Father John 10:30 God's perfect fellowship	1 Timothy 6:16 Living in unapproachable light John 8:58 Pre-incarnate Psalm 139:7 Everywhere Genesis 1:31 God's perfect fellowship with Adam in The Garden of Eden
	Son	John 1:14 Incarnate John 14:17 Living in believers
Holy Spirit	Living	Epistles 2:1-5 Serving the Savior or Satan on Earth Luke 16:22 Blessed in Paradise
Mankind	Deceased believing	Luke 16:23, Revelation 20:5-13 Punished in Hades until the final judgment
	Deceased unbelieving	Hebrews 1:14 Serving mankind at God's command
Who are we?	Holy	2 Peter 2:4, Jude 6 Imprisoned in Tartarus
	Imprisoned	Revelation 20:13 Thalaasa
	Fugitive	Matthew 25:41 Revelation 20:10
Angels	First Beast	Lake of Fire prepared for the Devil and his Angels
	False Prophet	Revelation 19:20 Lake of Fire
	Satan	Revelation 20:2 Abyss
Why are we?	▶ Romans 11:25-36, Ephesian 2:7	For God has bound all over to disobedience in order to show mercy to all

Destiny

Gourmanchéma at AionianBible.org/Destiny

The Aionian Bible shows the location of eleven special Greek and Hebrew Aionian Glossary words to help us better understand God's love for individuals and for all mankind, and the nature of after-life destinies. The underlying Hebrew and Greek words typically translated as *Hell* show us that there are not just two after-life destinies, Heaven or Hell. Instead, there are a number of different locations, each with different purposes, different durations, and different inhabitants. Locations include 1) Old Testament *Sheol* and New Testament *Hadēs*, 2) *Geenna*, 3) *Tartaroō*, 4) *Abyssos*, 5) *Limnē Pyr*, 6) *Paradise*, 7) *The New Heaven*, and 8) *The New Earth*. So there is reason to review our conclusions about the destinies of redeemed mankind and fallen angels.

The key observation is that fallen angels will be present at the final judgment, 2 Peter 2:4 and Jude 6. Traditionally, we understand the separation of the Sheep and the Goats at the final judgment to divide believing from unbelieving mankind, Matthew 25:31-46 and Revelation 20:11-15. However, the presence of fallen angels alternatively suggests that Jesus is separating redeemed mankind from the fallen angels. We do know that Jesus is the helper of mankind and not the helper of the Devil, Hebrews 2. We also know that Jesus has atoned for the sins of all mankind, both believer and unbeliever alike, 1 John 2:1-2. Deceased believers are rewarded in Paradise, Luke 23:43, while unbelievers are punished in Hades as the story of Lazarus makes plain, Luke 16:19-31. Yet less commonly known, the punishment of this selfish man and all unbelievers is before the final judgment, is temporal, and is punctuated when Hades is evacuated, Revelation 20:13. So is there hope beyond Hades for unbelieving mankind? Jesus promised, "*the gates of Hades will not prevail*," Matthew 16:18. Paul asks, "*Hades where is your victory?*" 1 Corinthians 15:55. John wrote, "*Hades gives up*," Revelation 20:13.

Jesus comforts us saying, "*Do not be afraid*," because he holds the keys to *unlock* death and Hades, Revelation 1:18. Yet too often our *Good News* sounds like a warning to "*be afraid*" because Jesus holds the keys to *lock* Hades! Wow, we have it backwards! Hades will be evacuated! And to guarantee hope, once emptied, Hades is thrown into the Lake of Fire, never needed again, Revelation 20:14.

Finally, we read that anyone whose name is not written in the Book of Life is thrown into the Lake of Fire, the second death, with no exit ever mentioned or promised, Revelation 21:1-8. So are those evacuated from Hades then, "*out of the frying pan, into the fire?*" Certainly, the Lake of Fire is the destiny of the Goats. But, do not be afraid. Instead, read the Bible's explicit mention of the purpose of the Lake of Fire and the identity of the Goats, "*Then he will say also to those on the left hand, 'Depart from me, you cursed, into the consummate fire which is prepared for... the devil and his angels,'*" Matthew 25:41. Bad news for the Devil. Good news for all mankind!

Faith is not a pen to write your own name in the Book of Life. Instead, faith is the glasses to see that the love of Christ for all mankind has already written our names in Heaven. Jesus said, "*You did not choose me, but I chose you*," John 15:16. Though unbelievers will suffer regrettable punishment in Hades, redeemed mankind will never enter the Lake of Fire, prepared for the devil and his angels. And as God promised, all mankind will worship Christ together forever, Philippians 2:9-11.

World Nations

Gedi mani i nibuoli kuli mni ki ban batise ba, Baa yeni Bijua yeni U Tienu Fojanma yeli po, ban tua n yodkaaba. - Matiewo 28:19